

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
NATIONAL AND KAPODISTRIAN UNIVERSITY OF ATHENS

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών

ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

Θέμα διατριβής:
«Η οικονομική ισχύς της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην παγκόσμια οικονομία. Οι
επιδράσεις της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης»

Κωνσταντίνος Χ. Παπανικολάου

Τριμελής συμβουλευτική επιτροπή:

Ομότιμος Καθηγητής Λ. Τσούκαλης

Καθηγητής Κ. Υφαντής

Επίκουρος Καθηγητής Δ. Κατσίκας

Αθήνα, Μάρτιος 2021

Copyright © Κωνσταντίνος Παπανικολάου, 2021

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ' ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της εργασίας για κερδοσκοπικό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διδακτορικής εργασίας από το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Αφιερωμένο στους γονείς μου και ιδιαίτερα στον εκλιπόντα πατέρα μου Χρήστο

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η εκπόνηση μιας διδακτορικής διατριβής είναι μία δύσκολη διαδικασία, που αξιώνει χρόνο, επιμονή, υπομονή καθώς και πολλές θυσίες. Πολλώ δε μάλλον όταν πρέπει να εργάζεσαι παράλληλα προκειμένου να εξασφαλίσεις τα προς το ζην. Παρά το γεγονός ότι η συγγραφή αποτελεί μοναχικό δρόμο, η αποστολή ολοκληρώθηκε χάρη στην αμέριστη συμπαράσταση κάποιων ατόμων. Οφείλω λοιπόν να τους εκφράσω τις ευχαριστίες μου για την οικονομική, ηθική και επιστημονική τους στήριξη.

Πρωτίστως θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα της διατριβής, τον Ομότιμο Καθηγητή του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών κύριο Λουκά Τσούκαλη, καθώς η συμβολή του υπήρξε καθοριστική καθόλη τη διάρκεια της προσπάθειας. Ο συμβουλευτικός του ρόλος και οι καίριες παρατηρήσεις του με βοήθησαν να διαλευκάνω κάποια ζητήματα τα οποία δεν μου ήταν ξεκάθαρα.

Εξαιρετικά σημαντικός στην ολοκλήρωση της έρευνας ήταν το μέλος της τριμελούς επιτροπής και Επίκουρος Καθηγητής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, κύριος Δημήτριος Κατσίκας. Με τις εξειδικευμένες γνώσεις του στη Διεθνή Πολιτική Οικονομία αποδείχθηκε καθοριστικός ώστε να μπορέσω να προσεγγίσω το ερευνητικό αντικείμενο της διατριβής με θεωρητική και μεθοδολογική ορθότητα.

Επίσης, ευχαριστώ το έτερο μέλος της τριμελούς επιτροπής, τον Καθηγητή του Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, κύριο Κωνσταντίνο Υφαντή, για τις πολύτιμες συμβουλές του ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά το θεωρητικό πλαίσιο της διατριβής.

Ακόμη, ευχαριστώ τον Αναπληρωτή Καθηγητή του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, κύριο Νικόλαο Κουτσιαρά, για τις πολύτιμες συμβουλές του κατά τη διάρκεια της συγγραφής της διατριβής.

Επιπλέον, ευχαριστώ τον καλό μου φίλο επιμελητή-μεταφραστή Άγγελο Ζήκο, ο οποίος παρείχε πολύτιμη βοήθεια στη γλωσσική επιμέλεια και στην αισθητική μορφοποίηση του κειμένου.

Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω τους αδερφικούς μου φίλους Ηλία Φρέρη, Ιωάννη Σπαθή, Γεώργιο Χατζή, Ευάγγελο Καραντζή και Χαράλαμπο Τσελίκη για την ηθική και ψυχολογική στήριξη που μου παρείχαν όλα αυτά τα χρόνια.

Δεν θα μπορούσα να ξεχάσω τους συναδέλφους και φίλους, ήτοι τον διδάκτορα Κυριάκο Φιλίνη, και τους υποψήφιους διδάκτορες Σάκη Μανούζα και Σοφία Μιχαλάκη, οι οποίοι μου παρείχαν πολύτιμες συμβουλές αλλά και ψυχολογική στήριξη καθόλη τη διάρκεια της πορείας μου.

Σημαντική υπήρξε επίσης η ψυχολογική και ηθική στήριξη που έλαβα καθόλη τη διάρκεια της συγγραφής από στενούς συγγενείς μου όπως η Γεωργία Παπαδοπούλου και η οικογένειά της.

Τέλος, θα ήθελα να εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου στους γονείς μου, Χρήστο και Φραγκίσκα, οι οποίοι όλα αυτά τα χρόνια στηρίζαν όλες τις προσπάθειες μου, ήταν πάντα εκεί προσφέροντάς μου ουσιαστική βοήθεια. Θα ήθελα να κάνω μία ειδική μνεία στον εκλιπόντα πατέρα μου Χρήστο, ο οποίος απεβίωσε πέρυσι πριν προλάβει να δει αυτή τη διατριβή ολοκληρωμένη. Θα ήθελα να του αφιερώσω πρώτα από όλους το συγκεκριμένο έργο.

ΒΑΣΙΚΕΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΑΕΠ: Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν

ΑΞΕ: Άμεσες Ξένες Επενδύσεις

ΔΝΤ: Διεθνές Νομισματικό Ταμείο

ΔΠΟ: Διεθνής Πολιτική Οικονομία

ΕΕ: Ευρωπαϊκή Ένωση

ΕΚΤ: Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα

ΗΠΑ: Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής

ΛΔΚ: Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας

ΟΟΣΑ: Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης

ΠΟΕ: Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου

ΠΤ: Παγκόσμια Τράπεζα

ΤΔΔ: Τράπεζα Διεθνών Διακανονισμών

BRICS: Brazil, Russia, India, China, South Africa

FED: Federal Reserve Act

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ.....	11
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	15
ABSTRACT.....	17
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	18
Αντικείμενο Διατριβής και Ερευνητικά Ερωτήματα	18
Κίνητρα για την Ανάλυση της Έρευνας	21
Μεθοδολογία και Ανάλυση Βιβλιογραφίας	22
Συμβολή της Διατριβής στη Βιβλιογραφία και Παράμετροι Πρωτοτυπίας της Διατριβής	23
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	29
1.1 Ορισμοί της Ισχύος στη Θεωρία των Διεθνών Σχέσεων	29
1.2 Θεωρητικές Προσεγγίσεις της Ισχύος	31
1.3 Πηγές και Διαστάσεις της Ισχύος	35
1.4 Η Οικονομική Ισχύς στο Σύγχρονο Διεθνές σύστημα: Ορισμοί, Έννοιες και Θεωρητικές Προσεγγίσεις	40
1.5 Μεθοδολογικές Διαστάσεις της Οικονομικής Ισχύος.....	48
6. Επιλογή του Αναλυτικού Πλαισίου της Διατριβής	53
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Α' ΜΕΡΟΣ.....	59
2.1 Προσδιορισμός των «Δυνάμεων» στη Θεωρία των Διεθνών Σχέσεων	59
2.2 ΕΕ, ΗΠΑ, Κίνα: Οι Μεγάλες Δυνάμεις του Σύγχρονου Διεθνούς Συστήματος.....	63
2.2.α Ευρωπαϊκή Ένωση.....	63
2.2.β Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής.....	72
2.2.γ Κίνα.....	76
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Β' ΜΕΡΟΣ	80
2.3 Οικονομικές Κρίσεις στην Παγκόσμια Οικονομία	80
2.4 Οικονομικές Κρίσεις και Ισορροπία Οικονομικής Ισχύος στην Παγκόσμια Οικονομία.....	86
2.5 Παρουσίαση Ερευνητικής Υπόθεσης	94
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΟΙ ΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΙΣΧΥΟΣ.....	96
3.1 Εισαγωγή	96
3.2 Οικονομική Ανάπτυξη και Παραγωγή Πλούτου στην Παγκόσμια Οικονομία	97
3.3 Νομισματική Ισχύς: Πηγές και Διαστάσεις	99
3.3.α Το Διεθνές Νομισματικό Σύστημα.....	99
3.3.β Νομισματική Ισχύς	102
3.3.γ Μεθοδολογικό Πλαίσιο.....	107

3.4 Χρηματοπιστωτική Ισχύς: Πηγές και Διαστάσεις	108
3.4.α Μεθοδολογικό Πλαίσιο	114
3.5 Εμπορική Ισχύς: Πηγές και Διαστάσεις.....	116
3.5.α Το Διεθνές Εμπορικό Σύστημα	116
3.6 Εμπορική Ισχύς.....	120
3.6.α Μεθοδολογικό Πλαίσιο	120
3.6 Επενδυτική Ισχύς: Πηγές και Διαστάσεις.....	121
3.6.α Μεθοδολογικό Πλαίσιο	129
3.7 Θεσμική και Κανονιστική Ισχύς.....	131
3.7.α Θεσμική Ισχύς: Πηγές και Διαστάσεις	131
3.7.β Διεθνείς Οικονομικοί Οργανισμοί	132
3.7.γ Θεσμική Ισχύς: Μεθοδολογικό Πλαίσιο.....	139
3.8 Κανονιστική Ισχύς: Πηγές και Διαστάσεις	140
3.8.α Μεθοδολογικό πλαίσιο	144
3.9 Μεθοδολογικοί Περιορισμοί.....	145
3.10 Επίλογος.....	147
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΙΣΧΥΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ ΠΡΙΝ	
ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΡΙΣΗ: ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ, ΠΗΓΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΔΟΣΕΙΣ	149
4.1 Εισαγωγή	149
4.2 Η Ευρωπαϊκή Ένωση ως Δύναμη στην Παγκόσμια Οικονομία	151
4.3 Η Εμπορική ισχύς της Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	154
4.3.α Εμπορική Επιρροή	154
4.3.β Πηγές Ισχύος.....	158
4.4 Η Επενδυτική ισχύς της Ευρωπαϊκής Ένωσης	161
4.4.α Η Επιρροή της ΕΕ στις ΑΞΕ.....	161
4.4.β Επενδυτική Πολιτική και Στρατηγική	168
4.4.γ Η Διεθνής Αναπτυξιακή Πολιτική της ΕΕ.....	170
4.4.δ Η Διεθνής Πολιτική Ανταγωνισμού της ΕΕ	173
4.5 Η Νομισματική Ισχύς της Ευρωπαϊκής Ένωσης/Ευρωζώνης	174
4.5.α Το Ευρώ	174
4.5.β Πηγές Ισχύος.....	180
4.6 Η Χρηματοπιστωτική Ισχύς της Ευρωπαϊκής Ένωσης	183
4.6.α Εισαγωγή	183
4.6.β Ευρωπαϊκά Τραπεζικά Συστήματα	185
4.6.γ Οι ευρωπαϊκές χρηματοπιστωτικές αγορές.....	188
4.6.δ Η Κανονιστική Επιρροή της ΕΕ στον Χρηματοπιστωτικό Τομέα.....	191
4.7 Η Θεσμική και Κανονιστική Ισχύς της Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	192

4.7.1 Θεσμική Ισχύς.....	192
4.7.2 Κανονιστική Ισχύς	204
4.8 Συμπεράσματα-Επίλογος	208
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΜΕΤΑΒΟΛΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΙΣΧΥΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ	210
5.1 Εισαγωγή	210
5.2 Μεταβολές Βασικών Οικονομικών Δεικτών στον Απώλετο της Παγκόσμιας Οικονομικής Κρίσης.....	211
5.3 Μεταβολές Νομισματικής Ισχύος στην Παγκόσμια Οικονομική Κρίση.....	215
5.3.α Το Ευρώ και το Δολάριο ως Πόλοι Νομισματικής Ισχύος κατά τη Διάρκεια της Κρίσης	215
5.3.β Τα Μερίδια του Ευρώ και του Δολαρίου στις Διεθνείς Αγορές Ομολόγων	218
5.3.γ Τα Μερίδια του Ευρώ και του Δολαρίου στις Διεθνείς Νομισματικές Αγορές.....	220
5.3.δ Το Γουάν ως Πόλος Νομισματικής Ισχύος κατά τη Διάρκεια της Κρίσης.....	225
5.3.ε Συναλλαγματικές Ισοτιμίες την Περίοδο της Κρίσης.....	226
5.4 Μεταβολές Χρηματοπιστωτικής Ισχύος στην Παγκόσμια Οικονομική Κρίση.....	228
5.4.α Οι Επιπτώσεις της Κρίσης στη Διεθνή Επενδυτική Θέση της ΕΕ, των ΗΠΑ και της ΛΔΚ.....	228
5.4.β Αμερικανικό, Ευρωπαϊκό και Κινεζικό Χρηματοπιστωτικό Σύστημα κατά τη Διάρκεια της Κρίσης	230
5.4.γ Αμερικανικές, Ευρωπαϊκές και Κινεζικές Τράπεζες κατά τη Διάρκεια της Κρίσης.....	236
5.4.δ Οι Επιπτώσεις της Κρίσης στους Διεθνείς Επενδυτικούς Οργανισμούς	241
5.4.ε Οι Επιπτώσεις της Κρίσης στα Παγκόσμια Χρηματοπιστωτικά Κέντρα	243
5.5 Μεταβολές Εμπορικής Ισχύος στην Παγκόσμια Οικονομική Κρίση	245
5.5.α Τα Μερίδια ΕΕ, ΗΠΑ και Κίνας στις Διεθνείς Εμπορικές Ροές.....	245
5.5.β Εξαγωγική Ικανότητα	249
5.5.γ Εξωτερικά Εμπορικά Ισοζύγια.....	251
5.6 Μεταβολές Επενδυτικής Ισχύος στην Παγκόσμια Οικονομική Κρίση	252
5.6.α Τα Μερίδια ΕΕ, ΗΠΑ & Κίνας στις Διεθνείς Επενδυτικές Ροές	253
5.6.β Ευρωπαϊκές, Αμερικανικές και Κινεζικές Πολυεθνικές στην Κρίση	259
5.7 Μεταβολές Θεσμικής και Κανονιστικής Ισχύος στην Παγκόσμια Οικονομική Κρίση	263
5.7.α Μεταβολές Ισχύος στη Διεθνή Κανονιστική Διακυβέρνηση.....	263
5.7.β Διεθνής Χρηματοπιστωτική Διακυβέρνηση	266
5.7.γ Μεταβολές Ισχύος στους Διεθνείς Οικονομικούς Θεσμούς	270
5.8 Brexit και Οικονομική Ισχύς της ΕΕ	278

5.9 Συμπεράσματα	279
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΕΞΕΤΑΣΗ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΩΝ ΕΕ, ΗΠΑ ΚΑΙ ΚΙΝΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ	284
6.1 Εισαγωγή	284
6.2 Οικονομικές Στρατηγικές της ΕΕ	285
6.2.α Η Μετάδοση της Χρηματοπιστωτικής Κρίσης στην Ευρώπη.....	285
6.2.β Νομισματική και Πιστωτική Πολιτική	288
6.2.γ Δημοσιονομικές Πολιτικές και Χρηματοδοτικά Προγράμματα Στήριξης.....	294
6.2.δ Εμπορική και Επενδυτική Στρατηγική	301
6.3 Αμερικανικές Στρατηγικές την Περίοδο Της Κρίσης	303
6.3.α Πολιτικές Διαχείρισης της Κρίσης.....	305
6.3.β Εμπορική και Επενδυτική Στρατηγική	312
6.3.γ Γεω-οικονομική Στρατηγική	315
6.4 Κινεζικές Οικονομικές Στρατηγικές την Περίοδο της Κρίσης	317
6.4.α Νομισματικές, Πιστωτικές και Δημοσιονομικές πολιτικές κατά τη Διάρκεια της Κρίσης	317
6.4.β Γεω-οικονομική Στρατηγική.....	323
6.4.γ Εμπορική Στρατηγική	328
6.4.δ Κρίση Χρέους της Ερωζώνης & Κίνα	329
6.5 Συμπεράσματα-Επίλογος.....	332
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ	339
7.1 Εισαγωγή	339
7.2 Ποιες οι μεταβολές της οικονομικής ισχύος της ΕΕ κατά τη διάρκεια της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης; Σύγκριση με τις μεταβολές της οικονομικής ισχύος ΗΠΑ και Κίνας. Επηρέαστηκε η ισορροπία οικονομικής ισχύος κατά τη διάρκεια της κρίσης;	340
7.3 Οι Μεταβολές στις Σχέσεις ΗΠΑ, ΕΕ και ΛΔΚ.....	346
7.4 Αντί Επιλόγου	351
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	357
Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία.....	357
Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία.....	357
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	382
Παράρτημα Πινάκων και Διαγραμμάτων	382
Κεφάλαιο 4:	382
Κεφάλαιο 5:	386
Κεφάλαιο 6:	391

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Πίνακας 1: Η διάκριση της ισχύος στο σύγχρονο διεθνές σύστημα κατά τον Joseph Nye (σελ. 36)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Πίνακας 1: Βασικοί οικονομικοί και αναπτυξιακοί δείκτες (σελ. 96)

Πίνακας 2: Μεταβλητές/δείκτες νομισματικής ισχύος (σελ. 105)

Πίνακας 3: Οι βασικοί δρώντες στις χρηματοπιστωτικές αγορές (σελ. 109)

Πίνακας 4: Δείκτες χρηματοπιστωτικής ισχύος (σελ. 112)

Πίνακας 5: Δείκτες εμπορικής ισχύος (σελ. 119)

Πίνακας 6: Δείκτες επενδυτικής ισχύος (σελ. 127)

Πίνακας 7: Δείκτες θεσμικής ισχύος (σελ. 138)

Πίνακας 8: Δείκτες κανονιστικής ισχύος (σελ. 143)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Διαγραμμα 1: Μερίδια των μεγαλύτερων οικονομικών μπλοκ στο παγκόσμιο ΑΕΠ (σελ. 151)

Πίνακας 1: Μέσοι Ρυθμοί αύξησης του ΑΕΠ των μεγαλύτερων οικονομικών μπλοκ (151)

Διάγραμμα 2: ΑΕΠ/κεφαλή των μεγαλύτερων οικονομικών μπλοκ (σε τιμές αγοραστικής δύναμης) (σελ. 152)

Διάγραμμα 3: Μερίδια στις παγκόσμιες εμπορευματικές συναλλαγές (σελ. 153)

Διάγραμμα 4: Μερίδια στις παγκόσμιες εξαγωγές αγαθών (σελ. 155)

Διάγραμμα 5: Μερίδια στις παγκόσμιες εξαγωγές υπηρεσιών (σελ. 155)

Διάγραμμα 6: Μερίδια στις παγκόσμιες εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών (σελ. 156)

Πίνακας 2: Τυποποίηση των προ κρίσης εμπορικών συμφωνιών της ΕΕ (σελ. 158)

Διάγραμμα 7: Εισερχόμενες ροές ΑΞΕ (δισ ευρώ) (σελ. 160)

Διάγραμμα 8: Επενδυτικά αποθέματα εισερχόμενων ροών ΑΞΕ (δισ ευρώ) (σελ. 161)

Διάγραμμα 9: Εξερχόμενες ροές ΑΞΕ (δισ ευρώ) (σελ. 162)

Διάγραμμα 10: Επενδυτικά αποθέματα εξερχόμενων ροών ΑΞΕ (δισ ευρώ) (σελ. 162)

Διάγραμμα 11: Κατάταξη των 100 μεγαλύτερων πολυεθνικών επιχειρήσεων (σελ. 165)

Διάγραμμα 12: Μεγέθη διεθνούς αναπτυξιακής βοήθειας των κυρίων οικονομικών μπλοκ της παγκόσμιας οικονομίας (δισ ευρώ) (σελ. 168)

Διάγραμμα 13: Γεωγραφικές περιφέρειες-προορισμοί της διεθνούς αναπτυξιακής βοήθειας της ΕΕ (σελ. 170)

Πίνακας 3: Χώρες με καθεστώς ισοτιμίας συναλλάγματος συνδεδεμένα με το ευρώ (σελ. 175)

Διάγραμμα 14: Μερίδια νομισμάτων στα συναλλαγματικά αποθέματα ξένου συναλλάγματος (σελ. 176)

Διάγραμμα 15: Μερίδια νομισμάτων στα διεθνή χρεόγραφα (σελ. 176)

Διάγραμμα 16: Μερίδια νομισμάτων στον διεθνή διατραπεζικό δανεισμό (σελ. 177)

Διάγραμμα 17: Μερίδια νομισμάτων στα διεθνή τραπεζικά αποθεματικά (σελ. 177)

Διάγραμμα 18: Αξία περιουσιακών στοιχείων τραπεζών (σελ. 184)

Διάγραμμα 19: Αξία τραπεζικών καταθέσεων (σελ. 185)

Διάγραμμα 20: Κατάταξη των 50 μεγαλύτερων τραπεζών (σελ. 185)

Πίνακας 4: Κατάταξη των μεγαλύτερων διεθνών χρηματοπιστωτικών κέντρων (σελ. 189)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Διάγραμμα 1: Μερίδια της ΕΕ, των ΗΠΑ και της Κίνας στο παγκόσμιο ΑΕΠ (σελ. 210)

Διάγραμμα 2: Διακύμανση ρυθμών οικονομικής ανάπτυξης της ΕΕ, των ΗΠΑ και της ΛΔΚ την περίοδο 2007-2018 (σελ. 211)

Διάγραμμα 3: Κατά κεφαλήν ΑΕΠ της ΕΕ, των ΗΠΑ και της Κίνας κατά τη διάρκεια της κρίσης (δολάρια ΗΠΑ) (σελ. 212)

Διάγραμμα 4: Μερίδια του ευρώ και του δολαρίου στα κρατικά ομόλογα (\$ δις) (σελ. 217)

Διάγραμμα 5: Μερίδια ευρώ και δολαρίου στα τραπεζικά ομόλογα (\$ δις) (σελ. 217)

Διάγραμμα 6: Μερίδια ευρώ, δολαρίου στα συναλλαγματικά αποθέματα (Allocated Foreign Exchange Reserves) (σελ. 219)

Διάγραμμα 7: Μερίδια ευρώ, δολαρίου στον κύκλο εργασιών ξένου συναλλάγματος (foreign exchange turnover) (σελ. 219)

Διάγραμμα 8: Μερίδια ευρώ, δολαρίου και γουάν στη διασυνοριακή δανειακή χρηματοδότηση (cross-border loans) (σελ. 220)

Διάγραμμα 9: Μερίδια ευρώ και δολαρίου στο χρηματιστήριο διεθνών χρεογράφων (stock of international debt securities) (σελ. 221)

Διάγραμμα 10: Μερίδια ευρώ και δολαρίου στα διασυνοριακά τραπεζικά

αποθεματικά (cross-border bank reserves) (σελ. 221)

Διάγραμμα 11: Μερίδια ευρώ και δολαρίου στις παγκόσμιες πληρωμές (global payments) (σελ. 222)

Διάγραμμα 12: Μερίδια των νομισμάτων στο Νομισματικό Καλάθι των «Ειδικών Τραβηκτικών Δικαιωμάτων» (σελ. 222)

Πίνακας 1: Μερίδια του γουάν στις βασικές διεθνείς νομισματικές αγορές (σελ. 224)

Πίνακας 2: Συναλλαγματικές ισοτιμίες (exchange rates) του ευρώ (σελ. 225)

Διάγραμμα 13: Διακύμανση των τιμών της Διεθνούς Καθαρής Επενδυτικής Θέσης ΕΕ, ΗΠΑ, ΛΔΚ κατά τη διάρκεια της κρίσης (σελ. 228)

Πίνακας 3: Μεγέθη τραπεζικών καταθέσεων (bank deposits) ΕΕ, ΗΠΑ & Κίνας (σελ. 232)

Πίνακας 4: Μεγέθη των περιουσιακών στοιχείων των τραπεζών (bank assets) ΕΕ, ΗΠΑ & Κίνας (σελ. 233)

Διάγραμμα 14: Γεωγραφική διάκριση της τραπεζικής δραστηριότητας των τραπεζών της ευρωζώνης, των ΗΠΑ, της Κίνας και του Ηνωμένου Βασιλείου (2007, 2015) (σελ. 235)

Διάγραμμα 15: Μεταβολές στην κατάταξη των ευρωπαϊκών, αμερικανικών, κινεζικών τραπεζών στις μεγαλύτερες τράπεζες παγκοσμίως (σελ. 236)

Διάγραμμα 16: Μεταβολές στη κατάταξη των ευρωπαϊκών, αμερικανικών, κινεζικών χρηματοπιστωτικών επενδυτικών οργανισμών στις μεγαλύτερες τράπεζες παγκοσμίως (σελ. 240)

Πίνακας 5: Κατάταξη των μεγαλύτερων διεθνών χρηματοπιστωτικών κέντρων (2008) (σελ. 242)

Πίνακας 6: Κατάταξη των μεγαλύτερων διεθνών χρηματοπιστωτικών κέντρων (2017) (σελ. 242)

Διάγραμμα 17: Διακύμανση μεριδίων στις διεθνείς εμπορικές συναλλαγές (σελ. 246)

Διάγραμμα 18: Μερίδια στις εξαγωγές αγαθών (σελ. 247)

Διάγραμμα 19: Μερίδια στις εξαγωγές υπηρεσιών (σελ. 248)

Διάγραμμα 20: Η διακύμανση του εξωτερικού εμπορικού ισοζυγίου ΕΕ, ΗΠΑ, ΛΔΚ κατά τη διάρκεια της κρίσης (€ δισ) (σελ. 250)

Διάγραμμα 21: Διακύμανση εισερχόμενων ροών κεφαλαίων ΑΞΕ (\$δισ) (σελ. 252)

Διάγραμμα 22: Μερίδια των ΕΕ, ΗΠΑ, Κίνας στα παγκόσμια επενδυτικά αποθέματα

εισερχόμενων ροών (σελ. 253)

Διάγραμμα 23: Διακύμανση των εξερχόμενων ροών κεφαλαίων ΑΞΕ (\$δισ)

(σελ. 255)

Διάγραμμα 24: Μερίδια των ΕΕ, ΗΠΑ, Κίνας στα παγκόσμια επενδυτικά αποθέματα

εξερχόμενων ροών (σελ. 256)

Διάγραμμα 25: Οι ανακατατάξεις στην ιεραρχία των πολυεθνικών εταιρειών κατά τη

διάρκεια της κρίσης (σελ. 259)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

Πίνακας 1: Τα προγράμματα πιστωτικής στήριξης της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (σελ. 289)

Πίνακας 2: Κατανομή των χρηματοδοτικών πόρων των προγραμμάτων οικονομικής βοήθειας στα κράτη-μέλη της ΕΕ (σελ. 294)

Πίνακας 3: Οι σημαντικότερες εμπορικές και επενδυτικές συμφωνίες της ΕΕ πριν, κατά τη διάρκεια και μετά την κρίση (σελ. 300)

Πίνακας 4: Τα προγράμματα πιστωτικής στήριξης (εξαγοράς ομολόγων και περιουσιακών στοιχείων) της Κεντρικής Τράπεζας των ΗΠΑ (σελ.306)

Διάγραμμα 1: Ισολογισμοί της ΕΚΤ και της Ομοσπονδιακής Τράπεζας των ΗΠΑ την περίοδο 2006–2015 (\$τρις) (σελ. 307)

Διάγραμμα 2: Κυβερνητικές δαπάνες κατά τη διάρκεια της κρίσης (σελ. 309)

Πίνακας 5: Οι σημαντικότερες εμπορικές και επενδυτικές συμφωνίες των ΗΠΑ πριν και μετά την κρίση (σελ. 312)

Πίνακας 6: Σχήματα παροχής ρευστότητας της Κίνας για την αντιμετώπιση κρίσεων κατά τη διάρκεια της κρίσης (σελ. 319)

Πίνακας 7: Κύρια διεθνή επενδυτικά εργαλεία της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας (σελ. 325)

Πίνακας 8: Οι σημαντικότερες επενδυτικές συμφωνίες της ΛΔΚ πριν και μετά την κρίση (σελ. 326)

Πίνακας 9: Οι σημαντικότερες εμπορικές συμφωνίες της ΛΔΚ πριν και μετά την κρίση (σελ. 327)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

Πίνακας 1: Αποτύπωση των μεταβολών οικονομικής ισχύος των τριών οικονομικών δυνάμεων κατά τη διάρκεια της κρίσης (σελ. 340)

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η μελέτη των διεθνών οικονομικών κρίσεων και των συνεπειών τους στην παγκόσμια οικονομία αποτελεί έναν από τους πλέον δυναμικούς κλάδους του γνωστικού αντικείμενου της Διεθνούς Πολιτικής Οικονομίας. Τα τελευταία χρόνια έχει τεθεί, μεταξύ άλλων, το ερώτημα κατά πόσο οι οικονομικές κρίσεις επηρεάζουν την ισορροπία οικονομικής ισχύος ανάμεσα στις δυνάμεις της παγκόσμιας οικονομίας. Η χρηματοπιστωτική κρίση του 2007–2008 και η ευρωπαϊκή κρίση χρέους του 2010–2015 ενίσχυσαν ακόμη περισσότερο αυτή την τάση στη διεθνή βιβλιογραφία.

Στις σύγχρονες διεθνείς σχέσεις, ο οικονομικός παράγοντας έχει αναδειχθεί στο σημαντικότερο χαρακτηριστικό που διαμορφώνει την εξέλιξη τους. Αντιστοίχως, η οικονομική ισχύς αποτελεί πλέον το κρισιμότερο συστατικό στοιχείο του μεγέθους της ισχύος στο διεθνές σύστημα. Η αποτίμηση των συσχετισμών οικονομικής ισχύος ανάμεσα στις χώρες καθορίζει σε μεγάλο βαθμό τη μορφή της διακρατικής ιεραρχίας της παγκόσμιας οικονομίας, αναδεικνύοντας τις ηγεμονικές οικονομικές δυνάμεις που δραστηριοποιούνται σε αυτή.

Η συσχέτιση των οικονομικών και χρηματοπιστωτικών κρίσεων με την ισορροπία ισχύος στην παγκόσμια οικονομία αποτέλεσε την αφορμή για την επιλογή του κεντρικού ερευνητικού ερωτήματος της διατριβής. Στόχος της παρούσας διατριβής είναι να εξετάσει την επιρροή και την ισχύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης στη σύγχρονη παγκόσμια οικονομία και να εξακριβώσει τις μεταβολές που έχουν προκύψει σε αυτή κατά την τελευταία δεκαετία. Αυτή η αξιολόγηση πραγματοποιείται μέσω της εξέτασης των συνεπειών που έχουν προκύψει από τις μεγαλύτερες προκλήσεις με τις οποίες βρέθηκε αντιμέτωπη η ΕΕ στη σύγχρονη ιστορία της, ήτοι τη διεθνή χρηματοπιστωτική κρίση και την κρίση χρέους της ευρωζώνης.

Το ερευνητικό ερώτημα εξετάζεται μέσω της σύγκρισης των συνεπειών που έχει επιφέρει η παγκόσμια οικονομική κρίση στην ισορροπία οικονομικής ισχύος ανάμεσα στις τρεις ισχυρότερες οικονομικές δυνάμεις του διεθνούς συστήματος (ΕΕ, ΗΠΑ, Κίνα). Η μελέτη φιλοδοξεί να αποτελέσει μία συνέχεια της έρευνας του Υ. Cassis στο πόνημά του *Crises and Opportunities-The Shaping of Modern Finance* και

να επιβεβαιώσει ή να διαψεύσει το κατά πόσο οι οικονομικές και χρηματοπιστωτικές κρίσεις ή άλλα σημαντικά γεγονότα επηρεάζουν την ισορροπία οικονομικής ισχύος στην υψηλότερη κλίμακα ιεραρχίας της παγκόσμιας οικονομίας.

Αυτή η συγκριτική μελέτη αφορά τις βασικότερες θεματικές διαστάσεις της παγκόσμιας οικονομίας όπως αναφέρονται και θα αναλύονται κατά την περιγραφή του μεθοδολογικού πλαισίου της διατριβής. Οι βασικές θεματικές διαστάσεις της παγκόσμιας οικονομίας είναι το διεθνές νομισματικό σύστημα, το διεθνές χρηματοπιστωτικό σύστημα, οι διεθνείς εμπορικές συναλλαγές, οι διεθνείς επενδυτικές ροές και το θεσμικό και κανονιστικό πλαίσιο της διεθνούς οικονομικής διακυβέρνησης.

Όροι Κλειδιά:

Οικονομική Ισχύς, Ευρωπαϊκή Ένωση, Ισορροπία Ισχύος, Παγκόσμια Οικονομική Κρίση, Κρίση του Ευρώ, Διεθνές Σύστημα

ABSTRACT

In recent years, the study of international economic crises has been one of the most productive and dynamic fields of international political economy. The effects of international crises on power relations of the global economy are an aspect of particular interest, especially after the outbreak of the global financial crisis.

This thesis attempts to examine, for the first time in Greece, the consequences of the global financial crisis and the euro crisis for the economic power of the European Union in the global economy. In order to achieve this goal, it focusses on a detailed analysis of economic power as a variable of the contemporary international system by combining qualitative and quantitative analysis with descriptive statistics.

In view of the importance of the economic factor for International Relations, the assessment of economic power is crucial for the study of the general balance of power in the international system. Therefore, the central aim of this thesis is to empirically examine the evolution of the balance of power between the three great powers of the global economy focusing more in the European Union.

Key Terms:

Economic Power, European Union, Balance of Power, Global Financial Crisis, Euro Crisis International System

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Αντικείμενο Διατριβής και Ερευνητικά Ερωτήματα

Οι οικονομικές κρίσεις σηματοδοτούν μία σειρά έκτακτων γεγονότων που διαταράσσουν τη βιωσιμότητα της υφιστάμενης τάξης πραγμάτων, δημιουργώντας αυξανόμενες προσδοκίες για αλλαγή του οικονομικού και πολιτικού *status quo* (Cassis 2011). Κατά τις τελευταίες δεκαετίες, υπάρχει η αυξανόμενη τάση στη διεθνή βιβλιογραφία της διεθνούς πολιτικής οικονομίας για τη μελέτη των οικονομικών κρίσεων και των συνεπειών που αυτές προκαλούν στην παγκόσμια οικονομία. Το ξέσπασμα της χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2007–2009 και της ευρωπαϊκής κρίσης χρέους του 2010–2015 ενίσχυσαν ακόμη περισσότερο αυτή την τάση.

Η παγκόσμια οικονομική κρίση της προηγούμενης δεκαετίας αποτέλεσε τη μεγαλύτερη οικονομική κρίση που έπληξε την παγκόσμια οικονομία μετά την περίοδο του μεσοπολέμου.¹ Επηρέασε κυρίως τον οικονομικά αναπτυγμένο κόσμο, αλλά σταδιακά επεκτάθηκε σε σημαντικό βαθμό στο σύνολο της παγκόσμιας οικονομίας. Η κρίση επέφερε μεταβολές και ανακατατάξεις σε όλες τις διαστάσεις της παγκόσμιας οικονομίας, επηρεάζοντας περισσότερο το διεθνές εμπόριο, τις διεθνείς επενδύσεις και το παγκόσμιο νομισματικό και χρηματοπιστωτικό σύστημα.

Σημείο αφετηρίας της χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2007–2008 υπήρξε το αμερικανικό χρηματοπιστωτικό και τραπεζικό σύστημα. Ωστόσο, λόγω της στενής διασύνδεσής του με το ευρωπαϊκό, η κρίση επεκτάθηκε γρήγορα και στο ευρωπαϊκό τραπεζικό σύστημα. Κατά τη διετία 2007–2009, οι ΗΠΑ βρέθηκαν μπροστά σε μεγάλες οικονομικές δυσκολίες που όμοιές τους η αμερικανική οικονομία είχε να αντιμετωπίσει από τη Μεγάλη Ύφεση της δεκαετία του 1930 (Wolf 2014).

Οι αρνητικές συνέπειες της κρίσης στην Ευρώπη, σε συνδυασμό με τις δυσλειτουργίες των οικονομικών και νομισματικών δομών της ευρωζώνης, πυροδότησαν σε σύντομο χρονικό διάστημα το ξέσπασμα της ευρωπαϊκής κρίσης χρέους. Η κρίση έπληξε σφοδρότερα τις πιο αδύναμες οικονομίες της ευρωζώνης αλλά σύντομα απείλησε τη βιωσιμότητα ολόκληρης της ζώνης του ευρώ (Mody

¹ Όπως θα αναφερθεί αναλυτικά στο Κεφάλαιο 1, ο όρος «παγκόσμια οικονομική κρίση» ορίζεται ως το εννοιολογικό άθροισμα της διεθνούς χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2007–2008 και της κρίσης χρέους της ευρωζώνης του 2010–2015.

2018). Στην επιδείνωση της ευρωπαϊκής κρίσης χρέους συνέβαλλε σε σημαντικό βαθμό η αδυναμία των ευρωπαϊκών αρχών να την αντιμετωπίσουν με άμεσο και αποτελεσματικό τρόπο.

Ένα ερώτημα που υφίσταται διαχρονικά στην ακαδημαϊκή συζήτηση των διεθνών σχέσεων αφορά την κατανομή ισχύος και επιρροής ανάμεσα στις χώρες ως δρώντες της παγκόσμιας οικονομίας. Αυτό το ερώτημα επανήλθε στην επικαιρότητα με την έλευση της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης. Οι συσχετισμοί οικονομικής ισχύος καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό τη μορφή της διακρατικής ιεραρχίας στην παγκόσμια οικονομία, αναδεικνύοντας τις ηγεμονικές οικονομικές δυνάμεις που δραστηριοποιούνται εντός της. Οι ηγεμονικές δυνάμεις είναι αυτές που κατά κανόνα ελέγχουν και καθορίζουν τη μορφή και τη δομή της παγκόσμιας οικονομίας καθώς επιδιώκουν να επιβάλουν την κυριαρχία τους σε αυτή. Κατά τις τελευταίες δύο δεκαετίες, οι ΗΠΑ, η ΕΕ και πιο πρόσφατα η Κίνα, έχουν αναδειχθεί στους τρεις οικονομικά ισχυρότερους πόλους του σύγχρονου διεθνούς συστήματος.

Η αποτίμηση της κατανομής οικονομικής ισχύος και επιρροής αποτελεί ένα ιδιαίτερα πολύπλοκο ζήτημα στη μεθοδολογία της πολιτικής οικονομίας και των διεθνών σχέσεων, δεδομένου ότι στη σύγχρονη παγκόσμια οικονομία υπάρχουν ποικίλες μεταβλητές οι οποίες την επηρεάζουν και την καθορίζουν. Μεταβλητές που αφορούν –μεταξύ άλλων– τις βασικές θεματικές διαστάσεις της παγκόσμιας οικονομίας, το διεθνές νομισματικό σύστημα, το διεθνές χρηματοπιστωτικό σύστημα, τις διεθνείς εμπορικές συναλλαγές, τις διεθνείς εμπορικές ροές και το θεσμικό-κανονιστικό πλαίσιο της διεθνούς οικονομικής διακυβέρνησης.

Οι προκλήσεις που δημιούργησε η παγκόσμια οικονομική κρίση εκδηλώθηκαν σε μία ενδιαφέρουσα για την Ευρωπαϊκή Ένωση χρονική περίσταση. Ενώ η Ένωση είχε αποκτήσει σημαντική επιρροή στην παγκόσμια οικονομία, ιδιαίτερα κατά τη δεκαετία που προηγήθηκε της κρίσης (μιας κρίσης που, σημειωτέον, χαρακτηρίστηκε από πολλούς αναλυτές ως «το σημείο εκκίνησης της πτώσης της Δύσης»), οι συσχετισμοί ισχύος ανάμεσα στις αναπτυγμένες οικονομίες της Δύσης, συμπεριλαμβανομένης φυσικά και της Ευρώπης, φαίνεται να διαταράχθηκαν (Szewczyk 2019).

Ένα πρόσθετο ερώτημα που επανήλθε στην ακαδημαϊκή συζήτηση μετά το

ξέσπασμα της κρίσης είναι κατά πόσο οι οικονομικές και οι χρηματοπιστωτικές κρίσεις επηρεάζουν τους συσχετισμούς ισχύος στην παγκόσμια οικονομία, ιδίως ανάμεσα στις μεγαλύτερες οικονομικές δυνάμεις.

Η σχέση ανάμεσα στις οικονομικές-χρηματοπιστωτικές κρίσεις και στους συσχετισμούς ισχύος στην παγκόσμια οικονομία αποτέλεσε για τον συγγραφέα την αφορμή για την επιλογή του κεντρικού ερευνητικού ερωτήματος της διατριβής, το οποίο αφορά την εξέταση και αξιολόγηση των μεταβολών στην οικονομική ισχύ της ΕΕ που επήλθαν κατά τη διάρκεια της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης. Ως μία από τις τρεις μεγαλύτερες οικονομικές δυνάμεις του διεθνούς συστήματος, η Ευρωπαϊκή Ένωση βρίσκεται στο επίκεντρο της παρούσας έρευνας. Οι βασικές διαστάσεις της οικονομικής ισχύος της ΕΕ αφορούν τις επιδόσεις της στις εμπορικές συναλλαγές και στις εισερχόμενες/εξερχόμενες επενδυτικές ροές, τη θέση του ευρώ στο διεθνές νομισματικό σύστημα, τη θέση του ευρωπαϊκού χρηματοπιστωτικού συστήματος καθώς και την επιρροή της Ένωσης στο θεσμικό και κανονιστικό πλαίσιο της διεθνούς οικονομικής διακυβέρνησης. Η παρούσα έρευνα εξετάζει τη χρονική περίοδο 2007–2018, η οποία εμπερικλείει την παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση (2007–2009), την κρίση χρέους της ευρωζώνης (2010–2015), καθώς και την περίοδο 2016–2018, δηλαδή την τριετία μετά το τέλος της ευρωπαϊκής κρίσης χρέους.

Ένα συμπληρωματικό ερευνητικό ερώτημα που απορρέει από το κεντρικό ερώτημα και θα απαντηθεί μέσω στην παρούσα διατριβή είναι κατά πόσο η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση του 2008–2009 και η κρίση χρέους της ευρωζώνης του 2010–2015 άλλαξαν τους συσχετισμούς οικονομικής ισχύος στην κορυφή της ιεραρχικής πυραμίδας των κρατών. Θα εξεταστεί δηλαδή εάν, κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης, έχουν επηρεαστεί οι συσχετισμοί οικονομικής ισχύος ανάμεσα σε ΕΕ, ΗΠΑ και Κίνα, επιβεβαιώνοντας ή διαψεύδοντας την υπόθεση ότι η κρίση επηρέασε την κορυφή της ιεραρχικής πυραμίδας της παγκόσμιας οικονομίας. Εάν αποδειχθεί ότι οι αλλαγές που συντελέστηκαν κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης δεν επηρεάζουν σε σημαντικό βαθμό τους συσχετισμούς οικονομικής ισχύος, αυτό το δεδομένο θα καταδείξει ότι η κρίση δεν επηρέασε σε σημαντικό βαθμό τη μορφή της ιεραρχικής πυραμίδας.

Τα παραπάνω ερευνητικά ερωτήματα θα εξεταστούν μέσω της σύγκρισης των

συνεπειών που έχει επιφέρει η παγκόσμια οικονομική κρίση στην ισορροπία οικονομικής ισχύος ανάμεσα στις τρεις ισχυρότερες οικονομικές δυνάμεις του διεθνούς συστήματος (ΕΕ, ΗΠΑ, ΛΔΚ). Η εν λόγω συγκριτική μελέτη εστιάζει στις βασικότερες θεματικές διαστάσεις της παγκόσμιας οικονομίας, όπως αυτές θα αναφερθούν και θα αναλυθούν κατά την περιγραφή του μεθοδολογικού πλαισίου της διατριβής.

Κίνητρα για την Ανάλυση της Έρευνας

Υπάρχουν τρεις βασικοί λόγοι που οδήγησαν τον γράφοντα στην ανάληψη της συγκεκριμένης έρευνας.

Κατ' αρχάς, σημαντικό ρόλο διαδραμάτισε η βούλησή μου να κατανοήσω και να αξιολογήσω την εικόνα της ισορροπίας ισχύος στο σύγχρονο διεθνές σύστημα. Τις τελευταίες δεκαετίες έχουν επέλθει σημαντικές αλλαγές σε αυτό το πεδίο μελέτης, οι οποίες δεν με έχουν αφήσει αδιάφορο και μου έδωσαν το ερέθισμα για να τις μελετήσω και να τις αξιολογήσω κριτικά. Η αύξηση της βαρύτητας του οικονομικού παράγοντα στις διεθνείς σχέσεις έχει καταστήσει την ισορροπία οικονομικής ισχύος μία ολοένα και σημαντικότερη διάσταση της συνολικής ισορροπίας ισχύος στο σύγχρονο διεθνές σύστημα.

Ο δεύτερος λόγος προκύπτει από την ακαδημαϊκή μου κατάρτιση πάνω στα αντικείμενα της Διεθνούς Πολιτικής Οικονομίας και της θεωρίας Διεθνών Σχέσεων τα τελευταία εννέα και πλέον χρόνια. Η ενάσχολησή μου με τα ζητήματα αυτά σε μεταπτυχιακό επίπεδο, μου προσέφερε τα αναγκαία μεθοδολογικά και ερευνητικά εργαλεία για την κατανόηση των κανόνων που διέπουν τη διεθνή πολιτική οικονομία και των χαρακτηριστικών που επηρεάζουν τον διακρατικό ανταγωνισμό στη σύγχρονη παγκόσμια οικονομία. Συνεπώς, η επιλογή του συγκεκριμένου ερευνητικού θέματος δεν είναι αποτέλεσμα μιας πρόσκαιρης ενασχόλησής μου με τα πεδία της διεθνούς πολιτικής οικονομίας και των διεθνών σχέσεων, αλλά περιλαμβάνει και συνδυάζει τις γνώσεις και τις εμπειρίες ετών, οι οποίες συνιστούν πλέον τις κύριες θέσεις του επιστημονικού υπόβαθρου και της επαγγελματικής μου κατάρτισης.

Ο τρίτος λόγος σχετίζεται με την πεποίθησή μου ότι θα μπορέσω να συνεισφέρω, έστω με μία μικρή συμβολή, στο σύγχρονο θεωρητικό πλαίσιο για τη μελέτη και αξιολόγηση του διακρατικού ανταγωνισμού στην οικονομική σφαίρα των διεθνών σχέσεων. Το αναλυτικό πλαίσιο το οποίο θα εκπονήσω αποτελεί μία πρωτότυπη –σε σημαντικό βαθμό– απόπειρα να προσεγγίσω με λεπτομερή τρόπο τις πηγές από τις οποίες αντλούν την ισχύ τους οι μεγαλύτερες οικονομικές δυνάμεις του διεθνούς συστήματος. Επιπλέον, η χρηματοπιστωτική κρίση του 2007–2008 και η κρίση χρέους της ευρωζώνης αποτελούν δύο γεγονότα τα οποία θα χρησιμοποιήσω ως «πρίσματα», μέσα από τα οποία θα εξετάσω τις μεταβολές συσχετισμών που έλαβαν χώρα και πώς αυτές μεταβάλλουν τον διακρατικό ανταγωνισμό στην παγκόσμια οικονομία. Με αυτόν τον τρόπο θα μπορέσω να επεκτείνω τα συμπεράσματα μελετών που έχουν πραγματοποιήσει συγγραφείς όπως ο Y. Cassis αναφορικά με τις επιπτώσεις των οικονομικών κρίσεων στην ισορροπία οικονομικής ισχύος στο σύγχρονο διεθνές σύστημα (Cassis 2011).

Μεθοδολογία και Ανάλυση Βιβλιογραφίας

Κατά τη συγγραφή του θεωρητικού μέρους της διατριβής θα πραγματοποιηθεί ανάλυση των βασικών πονημάτων που συνθέτουν τη θεωρία των Διεθνών Σχέσεων και τη θεωρία της Διεθνούς Πολιτικής Οικονομίας. Τα πονήματα που θα εξεταστούν αποτελούν τμήματα δύο κυρίως βασικών σχολών της βιβλιογραφίας των Διεθνών Σχέσεων και της Διεθνούς Πολιτικής Οικονομίας, του ρεαλισμού και του νεομαρξισμού.

Το αναλυτικό πλαίσιο βασίζεται στην κατηγοριοποίηση των διαστάσεων της οικονομικής ισχύος που πραγματοποιούν οι Economides & Wilson στη μελέτη τους *Ο Οικονομικός Παράγοντας στις Διεθνείς Σχέσεις* (Economides & Wilson 2007). Οι συγγραφείς κρίνουν ότι οι βασικότερες διαστάσεις της οικονομικής ισχύος είναι η εμπορική, η νομισματική, η κανονιστική, η χρηματοπιστωτική, η θεσμική και η επενδυτική ισχύς.

Η ανάλυση της βιβλιογραφίας και η συλλογή δεδομένων περιλαμβάνει την επεξεργασία πληθώρας πρωτογενών και δευτερογενών πηγών έτσι ώστε να γίνει

δυνατή η απάντηση του κεντρικού και του συμπληρωματικού ερευνητικού ερωτήματος της διατριβής.

Κατά τη συγγραφή του μεθοδολογικού μέρους της διατριβής, αρχικά εξετάζονται μία σειρά από πρωτογενείς πηγές, όπως για παράδειγμα οι εκθέσεις των διεθνών οικονομικών οργανισμών (ΔΝΤ, ΠΤ, ΠΟΕ, ΤΔΔ, ΟΟΣΑ). Σε αυτές τις εκθέσεις περιλαμβάνεται αναφορά και επεξεργασία των μεγεθών που αφορούν τις αντίστοιχες διαστάσεις της παγκόσμιας οικονομίας που καλύπτει η έκθεση του εκάστοτε διεθνούς θεσμού (πχ. νομισματική, εμπορική διάσταση). Οι εκθέσεις της Eurostat, της αμερικανικής στατιστικής υπηρεσίας, της ΕΚΤ, της Fed και της κεντρικής τράπεζας της Κίνας αποτελούν επιπρόσθετες πολύτιμες πρωτογενείς πηγές, απ' όπου θα αντληθούν ποσοτικά στοιχεία για τις ευρωπαϊκές, αμερικανικές και κινεζικές οικονομικές επιδόσεις. Από τις στατιστικές εκθέσεις καθώς και από τις διαδικτυακές βάσεις δεδομένων των διεθνών οικονομικών οργανισμών θα αντληθεί η πλειοψηφία των ποσοτικών στατιστικών στοιχείων που θα χρησιμοποιηθούν κατά την εμπειρική διερεύνηση της διατριβής. Επιπλέον πηγή για τη συλλογή ποσοτικών στατιστικών στοιχείων αποτελεί μία σειρά από ερευνητικά κείμενα και κείμενα εργασίας που αφορούν τις οικονομικές επιδόσεις ΕΕ, ΗΠΑ και Κίνας.

Κατά τη συγγραφή του κύριου μέρους της διατριβής πραγματοποιείται εξέταση και ανάλυση πληθώρας δευτερογενών πηγών. Συγκεκριμένα, θα γίνει εκτενής ανάλυση και σύνθεση της ελληνικής και διεθνούς βιβλιογραφίας που αφορούν, μεταξύ άλλων, την παγκόσμια οικονομική κρίση και την ευρωπαϊκή κρίση χρέους, τις εξωτερικές οικονομικές σχέσεις και τις οικονομικές στρατηγικές της ΕΕ, των ΗΠΑ και της Κίνας κατά τη διάρκεια της κρίσης όπως, και τα βασικά χαρακτηριστικά της οικονομικής ισχύος και της επιρροής των τριών μεγάλων δυνάμεων της σύγχρονης παγκόσμιας οικονομίας.

Συμβολή της Διατριβής στη Βιβλιογραφία και Παράμετροι Πρωτοτυπίας της Διατριβής

Η παρούσα μελέτη αποτελεί μία ουσιαστική συνεισφορά στους επιστημονικούς κλάδους των Διεθνών Σχέσεων και της Διεθνούς Πολιτικής Οικονομίας για μια σειρά

από λόγους τους οποίους παραθέτω παρακάτω.

Πρώτον, η μελέτη φιλοδοξεί να αποτελέσει μία ολοκληρωμένη καταγραφή και αποτίμηση των πηγών οικονομικής ισχύος και των οικονομικών επιδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Μία τέτοιου είδους καταγραφή δεν συνηθίζεται στη βιβλιογραφία. Βασικό της στοιχείο είναι ότι είναι ολοκληρωμένη σε σημαντικό βαθμό, καθώς καλύπτει τις βασικότερες διαστάσεις της ευρωπαϊκής επιρροής στην παγκόσμια οικονομία, στο διεθνές εμπόριο, στις διεθνείς επενδυτικές ροές, στο διεθνές νομισματικό και χρηματοπιστωτικό σύστημα καθώς και στους διεθνείς οικονομικούς θεσμούς και τη διεθνή κανονιστική διακυβέρνηση.

Δεύτερον, φιλοδοξώ να δημιουργήσω ένα πολυδιάστατο αναλυτικό πλαίσιο αποτίμησης του μεγέθους της οικονομικής ισχύος μιας χώρας, το οποίο δεν ερευνά μονοδιάστατα το συγκεκριμένο μέγεθος όπως συμβαίνει σε πολλές άλλες μελέτες. Ένα πλαίσιο το οποίο, παρά τους αναμενόμενους περιορισμούς που υφίστανται, αποτιμά και αναλύει σε βάθος τις περισσότερες διαστάσεις της οικονομικής ισχύος με στόχο την πληρέστερη αποτύπωση του διακρατικού ανταγωνισμού στη σύγχρονη παγκόσμια οικονομία. Μέσο για την επίτευξη της πληρέστερης αποτύπωσης αποτελεί η διαμόρφωση μιας μεθοδολογίας για τη χρησιμοποίηση δεκάδων ποσοτικών στατιστικών στοιχείων, τα οποία ταξινομούνται σε διακριτές θεματικές ενότητες.

Τρίτον, η μελέτη φιλοδοξεί να αποτελέσει μία συνέχεια άλλων ερευνών (όπως π.χ. η έρευνα του Cassis στο πόνημά του *Crises and Opportunities – The Shaping of Modern Finance*), εξετάζοντας την επίδραση που έχουν οι οικονομικές και χρηματοπιστωτικές κρίσεις ή κάποια άλλα σημαντικά γεγονότα στην ισορροπία οικονομικής ισχύος. Στο εν λόγω πόνημα, ο συγγραφέας εξετάζει κατά πόσο έχει επηρεαστεί η ισορροπία οικονομικής ισχύος από το τελευταίο τέταρτο του 19^{ου} αιώνα έως και την ασιατική χρηματοπιστωτική κρίση του 1997–1998. Με την ανά χείρας διατριβή προσπαθώ να συνεχίσω αυτή την έρευνα εξετάζοντας τη χρονική περίοδο 2007–2018, στην οποία εντάσσεται η χρηματοπιστωτική κρίση του 2007–2008 και η κρίση χρέους της ευρωζώνης του 2010–2015, ενώ θα συμπεριληφθεί και η τριετία 2016–2018, ως μία περίοδος κατά την οποία οι συνέπειες της ευρωπαϊκής κρίσης χρέους ήταν ακόμη εμφανείς στην ευρωπαϊκή και παγκόσμια οικονομία.

Τέταρτον, με τη θεωρητική και τη μεθοδολογική προσέγγιση που επιλέγεται

σε δύο θεματικές διαστάσεις της οικονομικής ισχύος (επενδυτική και χρηματοπιστωτική ισχύς), προσπαθώ να αποτυπώσω με έναν σύνθετο τρόπο τον διακρατικό και διεθνικό ανταγωνισμό που υφίσταται στα πεδία των άμεσων ξένων επενδύσεων και του διεθνούς χρηματοπιστωτικού συστήματος. Η πολυπλοκότητα του τρόπου προσέγγισης έγκειται στο ότι λαμβάνω υπόψη την επιρροή τόσο των δημόσιων όσο και των ιδιωτικών δρώντων που επηρεάζουν την εξέλιξη των δύο παραπάνω πεδίων της παγκόσμιας οικονομίας, προκειμένου να αποτυπωθούν τα βασικά χαρακτηριστικά της επενδυτικής και της χρηματοπιστωτικής ισχύος. Η θεωρητική και μεθοδολογική προσέγγιση των δύο αυτών διαστάσεων αποτελεί παράμετρο πρωτοτυπίας της διατριβής, δεδομένου ότι στην πλειονότητα των βιβλιογραφικών πηγών δεν επιχειρείται μία συνολική απόπειρα μεθοδολογικής προσέγγισης των ανωτέρω διαστάσεων, εξαιτίας των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών που παρουσιάζουν.

Μεθοδολογικοί Περιορισμοί της Διατριβής

Πρώτον, η μεθοδολογική οριοθέτηση της οικονομικής ισχύος στο σύγχρονο παγκόσμιο οικονομικό περιβάλλον ήταν μία δύσκολη διαδικασία, λόγω του ιδιαίτερα πολύπλοκου και σύνθετου χαρακτήρα των παραγόντων που επηρεάζουν την κατανομή της. Το μεθοδολογικό πλαίσιο που έχει επιλεγεί εμπεριέχει την αναφορά και ανάλυση πλειάδας μεταβλητών και άλλων ποσοτικών στοιχείων που καλύπτουν τις θεματικές διαστάσεις της παγκόσμιας οικονομίας, χωρίς ωστόσο να περιλαμβάνουν το σύνολο των μεταβλητών που αφορά την κατανομή της οικονομικής ισχύος στο σύγχρονο διεθνές σύστημα. Ο πληθυσμός, η έκταση και η μορφή της φυσικής επικράτειας καθώς και το πολιτικό και κοινωνικό κλίμα που επικρατεί σε μία χώρα αποτελούν μεταβλητές οι οποίες διαμορφώνουν τα οικονομικά μοντέλα και τις δυνατότητες μιας οικονομίας. Ανάλογες οικονομικές μεταβλητές που χαρακτηρίζουν τις δυνατότητες μιας οικονομίας είναι η κατοχή και η αξιοποίηση ενεργειακών και άλλων φυσικών πόρων, η τεχνολογική παραγωγικότητα και η βιομηχανική παραγωγή. Οι μεταβλητές αυτές δεν θα αποτελέσουν μέρος του αναλυτικού πλαισίου καθώς είτε γιατί δεν έχουν παρουσιάσει αξιόλογες μεταβολές κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης είτε γιατί δεν υπάρχει τρόπος

αντικειμενικού υπολογισμού τους.

Δεύτερον, μία ιδιαίτερα δύσκολη μεθοδολογικά διαδικασία είναι να καταστούν εμφανείς οι συνέπειες της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης στην κατανομή ισχύος και να διαχωριστούν από τις μεταβολές που πραγματοποιήθηκαν την ίδια χρονική περίοδο αλλά οφείλονται σε μακροχρόνιες τάσεις που επικράτησαν στα χρόνια που προηγήθηκαν της κρίσης. Μέσω της ανάλυσης που θα πραγματοποιηθεί σε κάθε θεματική διάσταση της παγκόσμιας οικονομίας, ο συγγραφέας θα αποπειραθεί κατ' αρχάς να καταγράψει τις βασικές τάσεις που έχουν διαμορφωθεί στον συσχετισμό ισχύος της παγκόσμιας οικονομίας διαχρονικά και ανεξάρτητα από την κρίση, ώστε στη συνέχεια να εντοπιστούν οι μεταβολές που συντελέστηκαν κατά τη διάρκεια της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης και να εξακριβωθεί ο συσχετισμός τους με την οικονομική κρίση.

Τρίτον, ο προσδιορισμός της «επενδυτικής» και της «χρηματοπιστωτικής» ισχύος αποτελεί μία μεθοδολογικά σύνθετη διαδικασία, περισσότερο σύνθετη από τις υπόλοιπες διατάσεις της οικονομικής ισχύος. Σε αυτές τις θεματικές διαστάσεις της οικονομικής ισχύος, ιδιωτικοί δρώντες όπως οι πολυεθνικές εταιρείες και οι τραπεζικοί όμιλοι ασκούν αξιοσημείωτη επιρροή στις διεθνείς επενδυτικές ροές και στο παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα. Δεδομένου ότι η μεθοδολογική έρευνα θα εστιαστεί στις μεταβολές της κρατικής ισχύος των οικονομικών δυνάμεων, για την αποτίμηση της κρατικής ισχύος στις επενδυτικές ροές και στο χρηματοπιστωτικό σύστημα χρειάζεται να ληφθεί υπόψη εκτός των κρατικών δραστηριοτήτων και η δραστηριότητα των παραπάνω ιδιωτικών δρώντων στις διεθνείς αγορές.

Δομή

Η διδακτορική διατριβή αποτελείται από επτά κεφάλαια. Στα τρία πρώτα κεφάλαια αναλύεται το θεωρητικό και μεθοδολογικό πλαίσιο της διατριβής. Τα τρία επόμενα κεφάλαια (4, 5, 6) αποτελούν το κύριο εμπειρικό μέρος της διατριβής. Στα συγκεκριμένα κεφαλαία θα αναλυθούν και θα εξεταστούν οι μεταβολές οικονομικής ισχύος που έλαβαν χώρα κατά τη διάρκεια της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης μέσω της χρήσης ποσοτικών και ποιοτικών μεθόδων. Το Κεφάλαιο 7 αποτελεί το κεφάλαιο

παρουσίασης των κεντρικών συμπερασμάτων της διατριβής μέσω των οποίων θα απαντηθούν τα ερευνητικά ερωτήματα που έχουν τεθεί σε αυτή.

Στο *Κεφάλαιο 1* αρχικά γίνεται αναφορά στις βασικές θεωρητικές προσεγγίσεις της θεωρίας των Διεθνών Σχέσεων και ιδιαίτερα στην ερμηνεία των σχέσεων ισχύος στο σύγχρονο διεθνές σύστημα. Στη συνέχεια αναλύονται οι θεωρητικές και μεθοδολογικές διαστάσεις του μεγέθους της οικονομικής ισχύος, το οποίο θα αποτελέσει άλλωστε τη βασική μεταβλητή που θα εξεταστεί κατά την εκπόνηση της διατριβής. Στο τέλος του κεφαλαίου διαμορφώνεται το μεθοδολογικό πλαίσιο και προτείνονται τα ερευνητικά ερωτήματα της διατριβής.

Στο *Κεφάλαιο 2* αρχικά αναλύονται τα βασικά χαρακτηριστικά της ΕΕ, των ΗΠΑ και της Κίνας ως παίκτες του διεθνούς συστήματος και καταγράφονται οι βασικοί επιθετικοί προσδιορισμοί που τις χαρακτηρίζουν ως μεγάλες δυνάμεις. Επιπρόσθετα, εξετάζονται ο εννοιολογικός ορισμός και τα βασικά χαρακτηριστικά των οικονομικών κρίσεων ως φαινόμενο και πώς αυτές επηρεάζουν την παγκόσμια οικονομία και την κατανομή της οικονομικής ισχύος εντός αυτής.

Στο *Κεφάλαιο 3* καταγράφονται και εξετάζονται οι βασικές διαστάσεις της οικονομικής ισχύος στο διεθνές οικονομικό σύστημα. Οι βασικές πηγές της οικονομικής ισχύος είναι η εμπορική και νομισματική ισχύς, η κανονιστική επιρροή, η χρηματοπιστωτική ισχύς, η θεσμική ισχύς και η επενδυτική επιρροή. Αυτή η εξέταση πραγματοποιείται μέσω της αξιολόγησης θεωρητικών προσεγγίσεων της Διεθνούς Πολιτικής Οικονομίας και της θεωρίας των Διεθνών Σχέσεων. Το αναλυτικό πλαίσιο εμπεριέχει την ανάλυση και τη σύνθεση τόσο ποιοτικών επιχειρημάτων όσο και ποσοτικών δεικτών, έτσι ώστε να προσδιορισθεί με τη μέγιστη δυνατή ακρίβεια το μέγεθος της οικονομικής ισχύος.

Στο *Κεφάλαιο 4* συγκεκριμενοποιούνται τα χαρακτηριστικά των θεματικών διαστάσεων της οικονομικής ισχύος, ώστε να γίνει κατανοητό το προφίλ της οικονομικής επιρροής της Ένωσης στο σύγχρονο διεθνές σύστημα. Γίνεται ανάλυση και εκτίμηση των ευρωπαϊκών οικονομικών επιδόσεων κατά τη δεκαετία που προηγήθηκε της χρηματοπιστωτικής κρίσης (1998–2008).

Στο *Κεφάλαιο 5* ο συγγραφέας αναλύει τις συνέπειες της παγκόσμιας

οικονομικής κρίσης στην οικονομική ισχύ της ΕΕ, συγκρίνοντάς τις με τις αντίστοιχες συνέπειες στην οικονομική ισχύ ΗΠΑ και Κίνας κατά την αντίστοιχη περίοδο. Η ανάλυση αυτή συμπεριλαμβάνει την παράθεση και τον σχολιασμό των ποσοτικών στοιχείων που αφορούν τις μεταβολές της οικονομικής ισχύος.

Στο *Κεφάλαιο 6* εξετάζονται συγκριτικά οι οικονομικές στρατηγικές και οι πολιτικές διαχείρισης της κρίσης των τριών μεγαλύτερων οικονομικών μπλοκ του διεθνούς συστήματος. Αναλύονται, μεταξύ άλλων, αντιπαραθετικά οι νομισματικές και δημοσιονομικές πολιτικές και οι εμπορικές και επενδυτικές στρατηγικές που ακολούθησαν ΕΕ, ΗΠΑ και Κίνα για να αντιμετωπίσουν τις συνέπειες της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης.

Στο *Κεφάλαιο 7* γίνεται αποτύπωση και συσχέτιση συμπερασμάτων με σκοπό να απαντηθούν με σαφήνεια το κεντρικό ερευνητικό ερώτημα και τα συμπληρωματικά ερευνητικά ερωτήματα της διατριβής, δηλαδή: ποιά είναι η σχετική θέση της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην παγκόσμια οικονομία την περίοδο μετά την κρίση και κατά πόσο έχει επηρεαστεί η ισορροπία οικονομικής ισχύος στο διεθνές σύστημα ανάμεσα στην ΕΕ, τις ΗΠΑ και την Κίνα κατά τη διάρκεια της κρίσης;

Στον *Επίλογο* γίνεται αποτίμηση της θέσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην παγκόσμια οικονομία μετά την έξοδο από την κρίση σε σχέση με τις μελλοντικές προκλήσεις που αφορούν την εξέλιξη της παγκόσμιας οικονομίας και τη μεταβολή των συσχετισμών οικονομικής ισχύος σε αυτή.

Στο *Παράρτημα* περιλαμβάνονται ορισμένοι πίνακες πρωτογενών στοιχείων που δεν θα παρατεθούν στο κυρίως κείμενο της διατριβής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

1.1 Ορισμοί της Ισχύος στη Θεωρία των Διεθνών Σχέσεων

Η ισχύς είναι μία από τις σημαντικότερες έννοιες στο γνωστικό αντικείμενο των διεθνών σχέσεων. Όπως σημειώνει ο Morgenthau «η ερμηνεία της ισχύος αποτελεί ένα από τα πιο δύσκολα και αμφιλεγόμενα ερωτήματα στις διεθνείς σχέσεις» (Morgenthau 1964). Η ερμηνεία της διευρύνθηκε σημαντικά με την πάροδο του χρόνου, με αποτέλεσμα να απαιτείται αποδοχή νέων εμπειρικών εστιάσεων και ερευνητικών μεθόδων ώστε να μπορεί να αναλυθεί επαρκώς (Conolly 1974). Ενώ έχει αμφισβητηθεί το περιεχόμενο της έννοιας, υπάρχει ευρεία συμφωνία ανάμεσα στους θεωρητικούς των διεθνών σχέσεων όσον αφορά την αναγκαιότητα της ερμηνείας της (Guzzini 2000, Barnett & Dunvall 2005, Berenskoetter & Williams 2007). Στη βιβλιογραφία έχουν δοθεί ποικίλοι ορισμοί για τη συγκεκριμένη έννοια.

Κατά τον Kindleberger, «ισχύς είναι η ικανότητα που μπορεί να χρησιμοποιηθεί αποτελεσματικά», δηλαδή η δύναμη αλλά και η ικανότητα αποτελεσματικής χρήσης της (Kindleberger 1970). Η ισχύς έχει διαφοροποιημένο νοηματικό περιεχόμενο ανάλογα με τη χρήση της. Μπορεί να εμφανιστεί ως «δύναμη» (strength, capacity), όρος που σηματοδοτεί την υλική πλευρά της ισχύος. Εμφανίζεται ως «κύρος» (prestige), δηλαδή ο σεβασμός που οφείλεται στην άσκηση ισχύος και πηγάζει από αυτή. Τέλος, μπορεί να εκφραστεί και ως «επιρροή» (influence), δηλαδή η ικανότητα να επηρεάζονται οι αποφάσεις άλλων (Κουσκουβέλης 2004).

Σύμφωνα με τον Knorr, «η ισχύς είναι το ‘μέσο’ για την επίτευξη των στόχων ενός κράτους, ταυτοχρόνως είναι το αποτέλεσμα που καταφέρνει να επιτύχει ένα κράτος ασκώντας επιρροή» (Knorr 1973). Κατά τον Gartzke, «η ισχύς μπορεί να παράξει πολλαπλά αποτελέσματα...μπορεί να δημιουργήσει είτε σύρραξη είτε επιρροή. Μπορεί να εκφραστεί είτε ως βία είτε ως απειλή βίας» (Gartzke 2009). Σύμφωνα με τον Morgenthau, ισχύς «είναι ο έλεγχος ενός κράτους στο μυαλό και στις πράξεις άλλων κρατών» (Morgenthau 1951). Προς την ίδια κατεύθυνση είναι και ο ορισμός που έχει δοθεί από τη Strange, «ισχύς είναι η ικανότητα ενός κράτους να επηρεάζει έτσι τα αποτελέσματα, ώστε οι προτιμήσεις του να έχουν προτεραιότητα συγκριτικά με τις προτιμήσεις των άλλων κρατών», σημειώνοντας επιπλέον ότι «η

ισχύς είναι ο κεντρικός πυρήνας των σχέσεων που παράγονται στην πολιτική οικονομία (Strange 1996).

Η ισχύς κατά τον Weber είναι η ικανότητα που έχει ένα κράτος να υπερασπίζεται τα συμφέροντά του ανεξάρτητα αν αυτό έρχεται σε αντίθεση με τα συμφέροντα των άλλων δρώντων. Η ικανότητα των κρατών να υλοποιούν τους στόχους και να διασφαλίζουν τα συμφέροντα τους εξαρτάται κατά κανόνα από την ισχύ τους. Ο ίδιος αναφέρει, στο ίδιο μήκος κύματος, ότι «οποδήποτε κι αν βρίσκονται οι στόχοι της πολιτικής, απώτερος στόχος είναι η ισχύς» (Weber 1922). Ο ρεαλιστής Mearsheimer αντίστοιχα σημειώνει, «η ισχύς είναι το νόμισμα της διεθνούς πολιτικής και τα κράτη ανταγωνίζονται συνεχώς γι' αυτήν... ό,τι είναι το χρήμα για την οικονομική επιστήμη, είναι η ισχύς για τις διεθνείς σχέσεις» (Mearsheimer 2001).

Στη βιβλιογραφία παρατηρείται μία έντονη συζήτηση γύρω από τη διαφοροποίηση ανάμεσα στις δυναμικές δυνατότητες ενός κράτους σε έναν τομέα και στην πραγματική επιρροή που αυτό το κράτος μπορεί να ασκήσει σε πρακτικό επίπεδο (Keohane & Nye 2011). Αυτή η συζήτηση έγκειται στο γεγονός ότι η πραγματική ισχύς ενός κράτους, σύμφωνα με αρκετούς μελετητές, δεν εξαρτάται μόνο από την ύπαρξη υλικών πηγών ισχύος (power as resources), αλλά στον τρόπο με τον οποίο η ηγεσία ενός κράτους θα καταφέρει να τις εκμεταλλευτεί ώστε μέσω αυτών να μπορεί αυξήσει την επιρροή του έναντι των άλλων κρατών (relational power) (Power 1999, Reed 2008). Ως βασικός εκφραστής αυτής της αντίληψης, ο Sprout θεωρεί ότι οι πολιτικές και οι στρατηγικές της εκάστοτε πολιτικής ηγεσίας αποτελούν μία αναγκαία κρίσιμη μεταβλητή για τον υπολογισμό της ισχύος ενός κράτους (Sprout 1945). Αντιθέτως, οι Waltz & Mearsheimer θεωρούν τη μέτρηση της ισχύος ως μία αξιολόγηση των πηγών ισχύος χωρίς να συνυπολογίζουν τα αποτελέσματα της άσκησης ισχύος από την εκάστοτε πολιτική ηγεσία (Mearsheimer 2001). Ο Waltz, κατά την ανάπτυξη της νεορεαλιστικής θεωρίας των διεθνών σχέσεων, είχε θεωρήσει την κατανομή των πηγών ισχύος ως ένα από τα χαρακτηριστικότερα σημεία της δομής του εκάστοτε διεθνούς συστήματος (Waltz 1979). Η δομική ισχύς βασίζεται στην άνιση κατανομή των πόρων ανάμεσα στα κράτη. Σύμφωνα με τη συγκεκριμένη προσέγγιση, η ηγεμονία σε ένα διακρατικό σύστημα εμφανίζεται όταν η άνιση κατανομή πόρων γίνεται ιδιαίτερα ασύμμετρη.

Στη συγκεκριμένη διατριβή, ο συγγραφέας θα αποπειραθεί να προσεγγίσει την ισχύ ως ένα άθροισμα των υλικών και άυλων πηγών που έχει ένα κράτος στη διάθεσή του (power as resources) προκειμένου να αυξήσει την επιρροή του στο διεθνές σύστημα έναντι των άλλων κρατών. Συγκεκριμένα, στα κεντρικά κεφάλαια της εργασίας θα πραγματοποιηθεί καταγραφή και αποτίμηση των υλικών και άυλων πηγών της οικονομικής ισχύος της Ευρωπαϊκής Ένωσης πριν και μετά τη χρονική περίοδο της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης. Επιπλέον, θα πραγματοποιηθεί αποτίμηση του ρόλου που εξασφαλίζουν οι πηγές αυτές στην ΕΕ στο διεθνές οικονομικό σύστημα, σε σύγκριση με τον ρόλο που κατέχουν οι υπόλοιπες μεγάλες δυνάμεις.

1.2 Θεωρητικές Προσεγγίσεις της Ισχύος

Η ισχύς αποτελεί για τους ρεαλιστές μελετητές «τον υπέρτατο στόχο των κρατών στη διεθνή πολιτική» (Bull 1977), «την πηγή των προτιμήσεων και των δυνατοτήτων των κρατών» (Burton 1972). Σύμφωνα με τον Morgenthau, «είναι μία έννοια καθολική σε χώρο και χρόνο και αφορά τον έλεγχο και την κυριαρχία» (Morgenthau 1978). Η σχολή του ρεαλισμού υιοθετεί μία κρατο-κεντρική αντίληψη για την ισχύ, όπου τα κράτη ανταγωνίζονται μεταξύ τους σε μία σειρά από τομείς, ώστε να επιτύχουν τη μέγιστη δυνατή ισχύ προσδοκώντας να κατακτήσουν, αντίστοιχα, τη μέγιστη δυνατή επιρροή στο διεθνές σύστημα (Ashley 1987).

Εκφραστές της ρεαλιστικής σχολής όπως οι H. Morgenthau, K. Waltz και J. Mearsheimer αναγνώρισαν την ισχύ ως μία ενιαία έννοια που συνδυάζει διάφορους παράγοντες, όπως ο πλούτος, η γεωγραφία και οι ένοπλες δυνάμεις. Όπως σημειώνει ο J. Mearsheimer, «η ισχύς βασίζεται στις υλικές δυνατότητες που ένα κράτος κατέχει» (Mearsheimer 2001). Για την πλειονότητα των ρεαλιστών θεωρητικών, ως πρωτεύουσες πηγές ισχύος αναγνωρίζονται οι στρατιωτικές δυνατότητες μιας χώρας (Gulick 1955, Morgenthau 1960, Sprout 1945). Κατά τον Mearsheimer, «στη διεθνή πολιτική, η ισχύς ενός κράτους εκφράζεται από τη λειτουργία των ενόπλων δυνάμεών του... η ισορροπία ισχύος εν πολλοίς είναι συνώνυμο της ισορροπίας της στρατιωτικής ισχύος». Δευτερεύουσες συμπληρωματικές πηγές ισχύος θεωρούνται συνήθως ο πληθυσμός, η οικονομική ισχύς και η κατοχή πλουτοπαραγωγικών πηγών.

Σύμφωνα με τον Brzezinski, «όποιο κράτος θέλει να διεκδικήσει τον τίτλο της υπερδύναμης θα πρέπει να κατέχει την πρωτοκαθεδρία στους εξής τομείς: οικονομία, τεχνολογία, στρατιωτικός τομέας και πολιτισμός» (Brzezinski 1997).

Παρόλα αυτά, όπως εύστοχα σημειώνει ο Wendt, η κεντρικότητα της έννοιας της ισχύος δεν αποτελεί αποκλειστικό στοιχείο της ρεαλιστικής θεωρίας. Η ισχύς κατέχει αξιολογηθή θέση σε αναλύσεις φιλελεύθερων, μαρξιστών, κονστρουκτιβιστών θεωρητικών καθώς και υποστηρικτών της θεωρίας της εξάρτησης και της παγκοσμιοποίησης (Wendt 1992).

Οι φιλελεύθεροι μελετητές θεωρούν την ισχύ ως ένα σημαντικό τμήμα των δομών και λειτουργιών του διεθνούς συστήματος, χωρίς όμως να της αποδίδουν το περιεχόμενο και τη βαρύτητα που της αποδίδεται σε άλλες θεωρητικές σχολές διεθνών σχέσεων. Η σχολή του φιλελευθερισμού υποστηρίζει μία προσέγγιση για την ισχύ, όπου κρατικοί και μη κρατικοί δρώντες προσπαθούν να διαμορφώνουν την παγκόσμια διακυβέρνηση ώστε να λειτουργεί με τρόπο υποστηρικτικό προς συμφέροντα τους (Barnett & Duvall 2008). Υιοθετούν έτσι μία λιγότερο συγκρουσιακή προσέγγιση αναφορικά με το περιεχόμενο των σχέσεων ισχύος και ανταγωνισμού στο διεθνές σύστημα.

Στη φιλελεύθερη σχολή διεθνών σχέσεων έχει υιοθετηθεί μία διαφορετική αντίληψη για την αξιολόγηση των πηγών ισχύος. Σύμφωνα με ένα τμήμα φιλελεύθερων θεωρητικών, βασικές πηγές ισχύος θεωρούνται πρωτίστως οι οικονομικές και πολιτικές δυνατότητες μιας χώρας. Άλλοι φιλελεύθεροι συγγραφείς στην ίδια σχολή θεωρούν ότι η ισχύς εξαρτάται και από πηγές ισχύος που δεν αφορούν αποκλειστικά τις κρατικές αρμοδιότητες, όπως οι θεσμοί, το κράτος δικαίου, οι νόρμες, οι αξίες, και έννοιες όπως η οικονομική αλληλεξάρτηση. Παραδείγματος χάριν, εκφραστές της φιλελεύθερης θεσμικής σχολής όπως ο A. Chayes ανέπτυξαν μία αντίληψη της έννοιας της ισχύος όχι τόσο προσηλωμένη στις «υλικές πηγές ισχύος», αλλά στο πώς τα κράτη μπορούν να εκμεταλλευτούν τη θέση τους στους διεθνείς θεσμούς προκειμένου να αποκτήσουν μεγαλύτερη επιρροή στη διεθνή κοινότητα (Chayes 1998). Η συμμετοχή στη θέσπιση της διεθνούς ατζέντας, στις διακρατικές μεθόδους λήψης αποφάσεων αλλά και η προσαρμοστικότητα στη λειτουργία των διεθνών οργανισμών είναι για τους φιλελεύθερους θεσμικούς οι πηγές

ισχύος που καθορίζουν την ιεραρχία μεταξύ των κρατών.

Ομοίως με τους φιλελεύθερους, οι κονστρουκτιβιστές μελετητές αναφέρονται συχνά στη σημασία της ισχύος δίνοντας ένα διαφορετικό περιεχόμενο στην έννοιά της. Οι κονστρουκτιβιστικές θεωρίες αντιμετωπίζουν την ισχύ ως ένα μέγεθος απόλυτα σχετικό και θέτουν προβληματισμούς κυρίως αναφορικά με τις διαδικασίες νομιμοποίησης της άσκησής της και όχι με την καθεαυτή άσκησή της. Η ισχύς σύμφωνα με την κονστρουκτιβιστική προσέγγιση δεν είναι για την πολιτική ό,τι είναι το χρήμα για τα οικονομικά, καθώς δεν παρέχει έναν συγκεκριμένο τρόπο με τον οποίο ένας συγκεκριμένος πόρος μπορεί να ανταλλαχθεί με έναν άλλο. Για τους κονστρουκτιβιστές, πρωταρχικό ρόλο στην ισχύ ενός κράτους κατέχει το εύρος της επιρροής του στη διαμόρφωση και την εφαρμογή των νομών και κανόνων του διεθνούς συστήματος (Seabrook 2006).

Οι μαρξιστές μελετητές, αν και δεν προσεγγίζουν τις διεθνείς σχέσεις μόνο υπό κρατοκεντρικό πρίσμα, όπως ο ρεαλισμός, θεωρούν την ισχύ –είτε πρόκειται για υλική είτε για άυλη– ως ένα ιδιαίτερα σημαντικό μέγεθος για την ερμηνεία των διεθνών σχέσεων. Η ισχύς αποτελεί το αποτέλεσμα της εκμετάλλευσης των υλικών και άυλων δυνατοτήτων ενός κράτους σε αντιπαράθεση με τα αντίστοιχα αποτελέσματα που επιτυγχάνουν τα υπόλοιπα κράτη του διεθνούς συστήματος (Cox 1987).

Κατά τη μαρξιστική σχολή διεθνών σχέσεων, η ισχύς ενός κράτους εξαρτάται κυρίως από τις οικονομικές και στρατιωτικές του δυνατότητες (Jessop 1982). Η οικονομική ισχύς βέβαια έχει την κυριότερη βαρύτητα κατά τους μαρξιστές αναλυτές, καθώς αποτελεί την απαραίτητη προϋπόθεση για τις υπόλοιπες υλικές δυνατότητες ενός κράτους. Κατά τους Poulantzas και Wright, ο πλούτος ο οποίος παράγεται στο καπιταλιστικό σύστημα αποτελεί τον κεντρικό άξονα της ισχύος, μέσω της οποίας οι ελίτ των ισχυρότερων κρατών καθορίζουν τη διακυβέρνηση και την εξέλιξη της παγκόσμιας κοινότητας (Wright 1979, Poulantzas 1980).

Μία βασική έννοια που απαντάται σε όλες τις σχολές των διεθνών σχέσεων είναι η έννοια της ιεραρχίας. Η ιεραρχία είναι δομικό χαρακτηριστικό του εκάστοτε διεθνούς συστήματος και συνήθως αναφέρεται στο αποτέλεσμα που παράγεται στις σχέσεις ισχύος που αναπτύσσονται μεταξύ κρατών και άλλων δρώντων (Devetak &

Burke 2012). Η ιεραρχία ανάμεσα στα κράτη δημιουργείται λόγω της άνισης κατανομής της ισχύος, η οποία χαρακτηρίζει όλα τα διακρατικά συστήματα. Ενόψει αυτής της άνισης κατανομής, τα κράτη τα οποία αποκτούν δεσπόμενη θέση στη διακρατική ιεραρχία συγκριτικά με άλλα αναδεικνύονται, ανάλογα με το εύρος της επιρροής τους, σε μεγάλες (great powers), μεσαίες (middle powers) ή περιφερειακές δυνάμεις (regional powers).

Αυτή η δεσπόμενη θέση που κατέχουν τους παρέχει τη δυνατότητα να επηρεάζουν τις τάσεις και τις εξελίξεις του διεθνούς συστήματος με καθοριστικότερο τρόπο συγκριτικά με τα μικρότερης ισχύος κράτη. Η ιεραρχία ανάμεσα στα κράτη του διεθνούς συστήματος υφίσταται είτε σε θεματικές διαστάσεις της ισχύος (ένοπλες δυνάμεις, οικονομία, ενέργεια), είτε και σε μία συνολική θεώρηση της ισχύος. Στην πλειονότητα των περιπτώσεων, για να πραγματοποιηθεί μία στέρεα μελέτη των συσχετισμών ισχύος σε έναν θεματικό τομέα, χρειάζεται να λάβουμε υπόψη την κατανομή ισχύος στον ίδιο τον τομέα παράλληλα, παράλληλα όμως θα πρέπει να ληφθεί υπόψη και η συνολική κατανομή ισχύος εντός του διεθνούς συστήματος.

Βασικό σημείο στη θεωρητική συζήτηση περί ισχύος αποτελεί η θεωρία της ισορροπίας ισχύος (balance of power) (Guzzini 2000, Brooks & Wohlforth 2008, Nexon 2009). Η ισορροπία ισχύος αναφέρεται στα βασικά δομικά χαρακτηριστικά του εκάστοτε διεθνούς συστήματος και ειδικά στις αλλαγές που παρουσιάζονται στους συσχετισμούς ισχύος και στην ιεραρχία ανάμεσα στα κράτη. Συγκεκριμένα, εάν σε ένα διεθνές σύστημα η ισχύς των κυρίαρχων δυνάμεων βρίσκεται σε σημείο ισορροπίας, τότε το σύστημα αυτό θεωρείται ανταγωνιστικό και σχετικά ασταθές. Εάν, αντιθέτως, κάποια από τις μεγάλες δυνάμεις έχει επιτύχει μία άνιση κατανομή ισχύος υπέρ της συγκριτικά με τις ανταγωνιστικές δυνάμεις, τότε το συγκεκριμένο διεθνές σύστημα θεωρείται ότι είναι σχετικά σταθερό και δομημένο.

Για τους περισσότερους μελετητές των διεθνών σχέσεων η κατάσταση της ισορροπίας ισχύος υφίσταται όταν μελετάται η στρατιωτική ισχύς των κρατών και όχι για άλλα είδη ισχύος. Για παράδειγμα, θεωρούν ότι ο ανταγωνισμός στην οικονομική σφαίρα επηρεάζει την παραγωγή πλούτου και εισοδήματος και όχι την παραγωγή πολιτικής ισχύος.

Απεναντίας, κάποιοι άλλοι μελετητές όπως οι Gilpin και Luttwak, οι οποίοι

αναγνωρίζουν την οικονομία ως την κύρια πηγή ισχύος στο διεθνές σύστημα, θεωρούν ότι η οικονομική σφαίρα αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της κατάστασης της ισορροπίας ισχύος, είτε έμμεσα είτε άμεσα. Για παράδειγμα, αποτυπώνουν το διεθνές οικονομικό σύστημα ως ένα σύστημα όπου καταγράφεται μία κατάσταση σχετικής ισορροπίας ισχύος ανάμεσα στις τρεις ισχυρότερες οικονομικές δυνάμεις, τις ΗΠΑ, την ΕΕ και την Κίνα.

1.3 Πηγές και Διαστάσεις της Ισχύος

Η ισχύς βρίσκεται στη καρδιά της διεθνούς πολιτικής· παρόλα αυτά, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, υπάρχουν σημαντικές διαφωνίες ανάμεσα στις θεωρητικές σχολές των διεθνών σχέσεων για το πώς μετράται και από τι εξαρτάται. Ο Wright αναφέρει ότι «η ισχύς είναι ένα μέγεθος σχετικό, οι αλλαγές στην ισορροπία ισχύος μεταξύ κρατών μπορούν να παρατηρηθούν και να μετρηθούν» (Wright 1965). Αποτελεί κοινή πρακτική να γίνεται αναφορά σε «πηγές ισχύος» και «δυνατότητες» ως άυλα και υλικά χαρακτηριστικά που κατέχει ένα κράτος και του δίνουν τη δυνατότητα να συμμετέχει στον διεθνή ανταγωνισμό.

Σύμφωνα με τον Baldwin, αυτά τα χαρακτηριστικά αφορούν «δυνατότητες» που επιτρέπουν στα κράτη να τα χρησιμοποιήσουν ώστε να αλλάξουν τις προτιμήσεις και τις αντιλήψεις των άλλων κρατών σε συγκεκριμένα ζητήματα (Baldwin 2008). Έχουν καταβληθεί συγκροτημένες προσπάθειες για να καταστούν λειτουργικοί οι ορισμοί της ισχύος, ώστε οι μελετητές της διεθνούς πολιτικής να έχουν τη δυνατότητα να τη μετρήσουν. Αναρωτώμενος για τη μέτρηση του μεγέθους της ισχύος, ο K. Waltz είχε προτείνει ότι η ισχύς πρέπει να υπολογίζεται σαν ένα ενιαίο μέγεθος και όχι ανά τομέα, καθώς σε διαφορετική περίπτωση ενδέχεται να προκύψουν μεθοδολογικά προβλήματα (Waltz 1979).

Ο Αμερικανός ερευνητής Cline είχε προτείνει μία χρήσιμη μέθοδο για τη μέτρηση της έννοιας της ισχύος. Είχε αναπτύξει έναν τύπο ο οποίος δεν επιτρέπει μεν την ακριβή μέτρηση της ισχύος, ωστόσο επιδέχεται τον ποσοτικό προσδιορισμό της. Έναν τύπο που αναφερόταν βέβαια, σύμφωνα με τα χαρακτηριστικά του, σε ένα τυπικό έθνος-κράτος και που εκπορευόταν από μία ρεαλιστική προσέγγιση στην

περίοδο του Ψυχρού Πολέμου. Σύμφωνα με τον τύπο του Cline $\{Pp=(C+E+M)X(S+w)\}$, η ισχύς υπολογίζεται από τον πολλαπλασιασμό της κρίσιμης μάζας (πληθυσμός και εδαφικότητα), των οικονομικών δυνατοτήτων και των στρατιωτικών δυνατοτήτων, συνυπολογίζοντας παράλληλα τον στρατηγικό σκοπό και τη βούληση της ηγεσίας για την εφαρμογή της εκάστοτε εθνικής στρατηγικής (Cline 1975). Η εξίσωσή του θα μπορούσε να αποτελέσει μία βάση για τον υπολογισμό της ισχύος στο σύγχρονο διεθνές σύστημα, εφόσον οι μεταβλητές της προσαρμόζονταν στις σύγχρονες συνθήκες.

Πολιτικοί επιστήμονες όπως οι Spykman, Steinmetz και Fischer ασπάζονται παρόμοιες προσεγγίσεις, μολονότι εστιάζουν σε διαφορετικά χαρακτηριστικά ισχύος. Ο N. Spykman, για παράδειγμα, παραθέτει μία λίστα με δέκα συντελεστές ισχύος: έκταση, φύση των συνόρων, πληθυσμός, πρώτες ύλες, οικονομική και τεχνολογική ανάπτυξη, νομισματική ισχύς, εθνική ομοιογένεια, κοινωνική συνοχή, πολιτική σταθερότητα και εθνικό φρόνημα (Spykman 1942). Ο Morgenthau με τη σειρά του αναφέρεται σε οκτώ: γεωγραφία, φυσικές πηγές πλούτου, βιομηχανική ικανότητα, στρατιωτική προετοιμασία, πληθυσμός, εθνική ομοιογένεια, φρόνημα και ποιότητα διπλωματίας (Morgenthau 1970). Αντιστοίχως ο Carr θεωρούσε ότι «η πολιτική ισχύς ενός κράτους περιλαμβάνει τρία στοιχεία: τη στρατιωτική ισχύ, την οικονομική ισχύ και την ισχύ επί της κοινής γνώμης» (Carr 1938).

Ο φιλελεύθερος μελετητής Baldwin, δημιουργώντας ένα διαφορετικό από τα παραπάνω θεωρητικό σχήμα, προσπάθησε να κατηγοριοποιήσει τα μέσα έκφρασης ισχύος ενός κράτους ώστε να μπορέσει να ερμηνεύει καλύτερα τις πηγές ισχύος. Κατηγοριοποίησε τα μέσα έκφρασης της ισχύος στις εξής κατηγορίες: συμβολικά μέσα, οικονομικά μέσα, στρατιωτικά και διπλωματικά μέσα. Αντίστοιχα, θεώρησε την οικονομία, τις ένοπλες δυνάμεις, τη διπλωματία και την ιδεολογία ως τις βασικές πηγές απ' όπου αντλεί ένα κράτος την επιρροή του στο διεθνές σύστημα (Baldwin 1993).

Ένας άλλος πειστικός ορισμός για τα δομικά συστατικά της ισχύος προέρχεται από τον Agon, ο οποίος προτείνει ότι «η ισχύς μιας συλλογικότητας εξαρτάται από το πεδίο των δραστηριοτήτων της και την ικανότητά της να χρησιμοποιεί αποτελεσματικά τους διαθέσιμους υλικούς και ανθρώπινους πόρους. Τα μέσα, οι

πόροι και η συλλογική δράση είναι οι παράγοντες που καθορίζουν την ισχύ, ανεξάρτητα το χρονικό πλαίσιο και τις μορφές ανταγωνισμού ανάμεσα στις πολιτικές οντότητες» (Aron 1966).

Εκτεταμένη θεωρητική συζήτηση στη βιβλιογραφία πραγματοποιήθηκε επίσης αναφορικά με τις λεγόμενες «διαστάσεις της ισχύος». Η πρώτη διάσταση αναφέρεται στη σημασία των μεθόδων λήψης αποφάσεων στην εξωτερική πολιτική των κρατών κατά τη διεκδίκηση επιρροής στο διεθνές σύστημα, μία προσέγγιση επηρεασμένη από κονστρουκτιβιστικά πρότυπα. Η δεύτερη διάσταση αναφέρεται στις δυνατότητες επίδρασης των κρατών στη δημιουργία της παγκόσμιας ατζέντας, προσέγγιση επηρεασμένη από τον θεσμικό φιλελευθερισμό. Η τρίτη και τελευταία χρονικά διάσταση της ισχύος έχει ως βασικό άξονα τη λεγόμενη «ισχύ της πειθούς», δηλαδή τη δυνατότητα κυρίως των μεγάλων δυνάμεων να εξαναγκάζουν, χωρίς τη χρήση άμεσης βίας, άλλα κράτη να υποστηρίξουν τη δική τους ατζέντα. Αυτή η προσέγγιση εκφράστηκε κυρίως από τη θεωρία του J. Nye περί «ήπιας ισχύος».

Ο Nye κατηγοριοποίησε καταρχήν την ισχύ σε τρεις κατηγορίες: τη σκληρή (hard), την ήπια (soft) και την οικονομική, κάνοντας ιδιαίτερη μνεία στην ήπια και την οικονομική ισχύ οι οποίες τείνουν να ξεπεράσουν σε βαρύτητα τη σκληρή ισχύ στο σύγχρονο διεθνές σύστημα. Ο Nye ορίζει την ήπια ισχύ ως «την ισχύ ενός κράτους να επηρεάζει και να καθορίζει τις αντιλήψεις άλλων κρατών, διασφαλίζοντας τη συμμόρφωσή τους» (Nye 2004, σελ.5). Η θεωρία περί «ήπιας ισχύος» του Nye συνδυάζει ταυτόχρονα χαρακτηριστικά από τις προσεγγίσεις του ρεαλισμού, του φιλελευθερισμού και του κονστρουκτιβισμού. Με αφετηρία τη θεωρία του Nye, και άλλοι μελετητές των διεθνών σχέσεων (Gallarotti 2011, Berenskoetter & Williams 2007) εμπλούτισαν τη θεωρία περί «ήπιας ισχύος» η οποία σταδιακά άρχισε να επεκτείνεται θεωρητικά και εμπειρικά. Επιπρόσθετα, ο Willet πραγματοποίησε τη διάκριση ανάμεσα στη «θετική» και στην «αρνητική» ισχύ. Η θετική ισχύς αφορά τη δυνατότητα ενός κράτους να χρησιμοποιεί απειλές και ανταμοιβές (σκληρή ισχύς) και πειθώ (ήπια ισχύς), προκειμένου να αναγκάζει άλλα κράτη να συμπεριφέρονται διαφορετικά από τις ουσιαστικές επιθυμίες τους. Η αρνητική ισχύς αφορά τη δυνατότητα ενός κράτους να αντιστέκεται στις ενέργειες εξαναγκασμού και πειθούς που πραγματοποιούν άλλα ανταγωνιστικά κράτη (Willet 2002).

Η ιστορία των διεθνών σχέσεων έχει έως τώρα καταδείξει ότι η ισχύς ενός κράτους ή ενός διακρατικού μορφώματος εξαρτάται από πολλούς και διαφορετικούς παράγοντες. Στο μετά-βεσφαλιανό διεθνές σύστημα, ο στρατιωτικός παράγοντας είχε και εξακολουθεί να έχει δεσπόζουσα θέση ως πηγή ισχύος μιας χώρας. Οι δύο παγκόσμιοι πόλεμοι έχουν αντιμετωπιστεί από τους περισσότερους αναλυτές ως ανταγωνισμοί μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων με βάση τις αρχές της γεωπολιτικής θεωρίας. Ο Ψυχρός Πόλεμος έπαιξε επίσης σημαντικό ρόλο στη θεώρηση της διεθνούς πολιτικής. Οι περισσότεροι αναλυτές αντιμετώπιζαν τη σύγκρουση ως πολιτικό, στρατιωτικό και ιδεολογικό ανταγωνισμό, ενώ υποτιμούσαν τη σημασία των υπόλοιπων διαστάσεων, όπως για παράδειγμα της οικονομικής. Έτσι τα οικονομικά, σύμφωνα με τη κλασική διατύπωση της ρεαλιστικής σχολής, υποβιβάστηκαν στη σφαίρα της «χαμηλής πολιτικής». Παρόλη τη συγκεκριμένη εμπειρική και θεωρητική παράδοση, τα τελευταία χρόνια και ιδιαίτερα μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, η σημασία του οικονομικού παράγοντα στις διεθνείς σχέσεις έχει αναβαθμιστεί ιδιαίτερα στις εκτιμήσεις των αναλυτών αναφορικά με την ερμηνεία των χαρακτηριστικών του σύγχρονου διεθνούς συστήματος. Σύμφωνα με τον Brucan, «με την κατάρρευση της ΕΣΣΔ, ο πολιτικό-στρατιωτικός ανταγωνισμός έχασε τις ιδεολογικές του βάσεις και στη διεθνή αρένα έχει εισαχθεί μία μορφή αντιπαράθεσης, ένας οικονομικός και τεχνολογικός ανταγωνισμός με στόχο την κατάκτηση του μεγαλύτερου μεριδίου στην παγκόσμια αγορά» (Brucan, 2005).

Πίνακας 1: Η διάκριση της ισχύος στο σύγχρονο διεθνές σύστημα κατά τον Joseph Nye

	Συμπεριφορές	Μέσα	Κυβερνητικές πολιτικές
Στρατιωτική ισχύς	Πειθώ/ προστασία	Απειλές/βία	Διπλωματία της πειθούς/ πόλεμος/ σύναψη συμμαχιών
Οικονομική ισχύς	Πειθώ	Οικονομικές παροχές/ κυρώσεις	Παροχή βοήθειας/ δωροδοκία/ κυρώσεις
Ήπια ισχύς	Θέσπιση ατζέντας	Αξίες/ πολιτισμός/ πολιτικές/ θεσμοί	Δημόσια διπλωματία/ διμερής και πολυμερής διπλωματία

Πηγή: Nye 2004

Στις αρχές της δεκαετίας του 90, ο Luttwak επισήμανε με τη σειρά του τη στροφή από τη γεωπολιτική θεωρία στη γεωοικονομική θεωρία ως καταλληλότερο και πιο επίκαιρο πλαίσιο για την ανάλυση των διεθνών σχέσεων. Το κεντρικό επιχείρημά του ήταν ότι η οικονομική ισχύς θα αντικαταστήσει σταδιακά τη στρατιωτική ισχύ ως βασικό χαρακτηριστικό γνώρισμα της ιεραρχίας του σύγχρονου διεθνούς συστήματος. Παρόλο που οι διεθνείς σχέσεις συνεχίζουν να κινούνται σε γενικές γραμμές στη «λογική της σύγκρουσης» που είναι «ανταγωνιστική, παράδοξη και μηδενικού αθροίσματος», σημείωνε emphaticά ότι οι εμπορικές μέθοδοι θα αντικαταστήσουν σταδιακά τις στρατιωτικές μεθόδους. Η γεωοικονομική θεωρία αναφέρεται στη χρήση οικονομικών μέσων για την επίτευξη στρατηγικών στόχων, κάτι που ο ίδιος ονόμασε «η λογική του πολέμου στη γραμματική του εμπορίου» (Luttwak 2002). Στο ίδιο μήκος κύματος, οι Blackwill και Harris αναφέρουν ότι στο σύγχρονο διεθνές σύστημα οι ανερχόμενες δυνάμεις χρησιμοποιούν ολοένα και περισσότερο οικονομικά μέσα ώστε να αυξήσουν την επιρροή τους και να μειώσουν την επιρροή των αναπτυσσόμενων δυνάμεων (Blackwill & Harris 2016).

Άλλοι μελετητές ορίζουν τη γεωοικονομία, ως τη «σύμπλευση των διεθνών οικονομικών, της γεωπολιτικής και της στρατηγικής» (Lopez 2012), ενώ κάποιοι άλλοι την ορίζουν «ως τη χρήση οικονομικών μέσων για την προώθηση και υπεράσπιση εθνικών συμφερόντων και την παραγωγή γεωπολιτικών πλεονεκτημάτων» (Drezner 2005).

Οι συγκεκριμένοι μελετητές, σε αντίθεση με τον Luttwak, θεωρούν ότι η γεωπολιτική και η γεωοικονομία έχουν αρκετά κοινά σημεία επαφής ως έννοιες, και ότι οι πρόσφατες εξελίξεις δεν αφορούν την αντικατάσταση της μίας έννοιας από την άλλη αλλά τη σύμπλευση των δύο εννοιών (Blackwill & Harris 2016). Τρεις δεκαετίες πριν, προσεγγίζοντας τις πηγές ισχύος προς παρόμοια κατεύθυνση, ο Paul Kennedy στο περίφημο *The Rise and the fall of the Great Powers* έκανε την επισήμανση ότι η οικονομική ισχύς ήταν ανέκαθεν απαραίτητη προϋπόθεση για την πραγμάτωση της πολιτικής και της στρατιωτικής ισχύος. Το σύγχρονο διεθνές σύστημα, ιδιαίτερα με τα δομικά χαρακτηριστικά που παρουσιάζει, είναι μία από τις περιπτώσεις διεθνών συστημάτων όπου η παραπάνω συνθήκη γίνεται ολοένα και πιο emphaticή (Kennedy 1987).

Το επιχείρημα του Luttwak περί της ανάδειξης της οικονομικής ισχύος ως η κρισιμότερη δομική μεταβλητή του σύγχρονου διεθνούς συστήματος αναμένεται να αποτελέσει μία από τις θεωρητικές βάσεις της συγκεκριμένης διατριβής. Οι θεωρίες της γεωοικονομίας, όπως έχουν διαμορφωθεί τις τελευταίες δύο δεκαετίες, θα είναι το θεωρητικό πεδίο όπου ο συγγραφέας θα αναζητήσει μεθοδολογικά επιχειρήματα σχετικά με την εξέταση των ερευνητικών του ερωτημάτων. Η επιλογή του συγκεκριμένου θεωρητικού πλαισίου οφείλεται στην καταλληλότητα των θεωριών για την ανάλυση των σχέσεων ισχύος που αναπτύσσονται στο παγκόσμιο οικονομικό σύστημα. Αποτελώντας σημείο σύνδεσης της θεωρίας της διεθνούς πολιτικής οικονομίας με τη θεωρία της γεωπολιτικής, οι συγκεκριμένες θεωρίες μπορούν να αναλύσουν πληρέστερα τους συσχετισμούς ισχύος που διαμορφώνονται στο σύγχρονο διεθνές σύστημα.

1.4 Η Οικονομική Ισχύς στο Σύγχρονο Διεθνές σύστημα: Ορισμοί, Έννοιες και Θεωρητικές Προσεγγίσεις

Η οικονομία και το εξωτερικό εμπόριο αποτελούν διαχρονικά ουσιώδεις μεταβλητές στη χάραξη της εξωτερικής πολιτικής ενός κράτους. Όπως είχε αναφέρει προφητικά αρκετές δεκαετίες πριν ο μαρξιστής μελετητής Hobson, «τα οικονομικά συμφέροντα είναι ο κύριος παράγοντας που επηρεάζει την παρέμβαση ενός κράτους στο διεθνές σύστημα» (Hobson 1932). Στο ίδιο μήκος κύματος, ο Huntington είχε σημειώσει μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου ότι «η οικονομική δραστηριότητα εξελίσσεται στην πιο σημαντική πηγή ισχύος» (Huntington 1993).

Όταν αναφέρουμε ότι σήμερα η οικονομία είναι σημαντική για τη διαμόρφωση διακρατικών συσχετισμών, ο όρος «οικονομία» μεταφράζεται σε τέσσερις έννοιες: τα «οικονομικά μέσα», τους «οικονομικούς στόχους», τις «οικονομικές συνέπειες» και τις «οικονομικές αιτίες» (Economides & Wilson 2007). Είναι σημαντικό να αναφέρεται η τετραπλής διάκριση όταν εξετάζουμε αναλύσεις και μελέτες για τον ρόλο των οικονομικών παραγόντων στις σύγχρονες διεθνείς σχέσεις. Οικονομικές αιτίες είναι οι αιτίες ενός συγκεκριμένου οικονομικού γεγονότος ή φαινομένου. Οικονομικά μέσα είναι τα μέσα τα οποία χρησιμοποιούνται για να επιτευχθεί ένας στόχος.

Αυτά μπορεί να αναφέρονται σε δασμούς, ποσοστώσεις, νομισματική διαχείριση, οικονομική βοήθεια και κυρώσεις. Οι οικονομικοί στόχοι, για παράδειγμα, μπορεί να είναι η πλήρης απασχόληση, ο χαμηλός πληθωρισμός, η βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη και η αυτάρκεια σε βασικούς πλουτοπαραγωγικούς πόρους. Οι οικονομικές συνέπειες αποτελούν τις συνέπειες οποιασδήποτε οικονομικής πράξης ή οικονομικού γεγονότος που συντελείται. Οικονομικές συνέπειες μπορεί να είναι οι συνέπειες που προκαλούνται από μία μεταβολή οικονομικού μεγέθους όπως οι εξαγωγές.

Το διεθνές οικονομικό σύστημα αποτελεί μία ιδιαίτερα σημαντική πτυχή του σύγχρονου διεθνούς συστήματος. Η σημασία του οικονομικού παράγοντα στις σύγχρονες διεθνείς σχέσεις αναβαθμίζεται διαρκώς τις τελευταίες δεκαετίες. Η θεαματική αύξηση του εμπορίου και των επενδύσεων, σε συνδυασμό με τη ραγδαία επιτάχυνση της διαδικασίας της οικονομικής παγκοσμιοποίησης, έχουν μεταβάλει τη μορφή και τη λειτουργία του μετά-ψυχροπολεμικού διεθνούς συστήματος (Gilpin, 2001). Η κατάκτηση μεριδίων στις παγκόσμιες αγορές αποτελεί πια την αποτελεσματικότερη και την ουσιαστικότερη διαδικασία για την απόκτηση ισχύος από τα κράτη, συγκριτικά με την κατάκτηση εδαφών.

Το διεθνές οικονομικό σύστημα αποτελείται από δύο βασικές διαστάσεις. Η πρώτη διάσταση αφορά την ίδια την παγκόσμια οικονομία, η οποία αποτελεί το άθροισμα όλων των εθνικών οικονομιών και διακρίνεται με οριζόντιο τρόπο σε ποικίλες θεματικές διαστάσεις. Η δεύτερη διάσταση του συστήματος αφορά το πολιτικό-θεσμικό πλαίσιο, το οποίο αφορά τη διακυβέρνηση και τη ρύθμιση από τα κράτη και τους διεθνείς θεσμούς των διαφόρων πτυχών της παγκόσμιας οικονομίας (Cohn 2012).

Όσον αφορά τις ποικίλες διαστάσεις της παγκόσμιας οικονομίας, τα κράτη έχουν δημιουργήσει σε κάποιες από αυτές διεθνή οικονομικά καθεστώτα, προκειμένου να ρυθμίσουν τη διακυβέρνηση τους. Οι σχέσεις μεταξύ των νομισμάτων, το διεθνές εμπόριο, οι διεθνείς επενδύσεις και τα διεθνή τραπεζικά συστήματα αποτελούν διαστάσεις της παγκόσμιας οικονομίας που ρυθμίζονται από διεθνή οικονομικά καθεστώτα. Τα διεθνή καθεστώτα λειτουργούν δηλαδή, σε αυτή την περίπτωση, ως μορφές συλλογικής διακυβέρνησης των διαφόρων θεματικών

διαστάσεων της διεθνούς οικονομίας (Avgouleas 2012).

Τα διεθνή οικονομικά καθεστώτα προκύπτουν από τη συνειδητοποίηση των αυξανόμενων επιπέδων οικονομικής αλληλεξάρτησης μεταξύ των διεθνών οικονομικών δρώντων σε μία συγκεκριμένη περιοχή των διεθνών οικονομικών σχέσεων. Αποτελούν συνήθως απόρροια μιας συστημικής μεταβολής στο διεθνές σύστημα, ή προκύπτουν μέσα από θεμελιώδεις μεταβολές σε μία ομάδα κρατών (Hasenclever Mayer & Rittberger 2004).

Η κρατική ισχύς στο σύγχρονο διεθνές σύστημα συνδέεται εν πολλοίς με τους συσχετισμούς ισχύος και επιρροής που αναπτύσσονται στην οικονομική σφαίρα. Η οικονομική δύναμη παρέχει, εύκολα και άμεσα, πολιτική επιρροή στα κράτη σε σύγκριση με τη στρατιωτική ισχύ.² Η οικονομική αλληλεξάρτηση μεταξύ κρατικών και μη κρατικών δρώντων καθορίζει διαρκώς την κατανομή πλούτου στην παγκόσμια οικονομία, με αποτέλεσμα οι συσχετισμοί ισχύος να μεταβάλλονται με έναν ιδιαίτερα δυναμικό τρόπο (Cohn 2012). Αυτή η αλληλεξάρτηση δημιουργεί τις προϋποθέσεις είτε για την ένταση είτε για την εξομάλυνση του ανταγωνισμού μεταξύ των κρατών στο διεθνές οικονομικό σύστημα.

Η ανάπτυξη των οικονομικών σχέσεων πηγάζει από την επιθυμία των κρατών και των επιχειρήσεων να βελτιώσουν την οικονομική τους θέση και να διευρύνουν τη θέση ισχύος τους στο παγκόσμιο οικονομικό σύστημα. Οι διεθνείς οικονομικές σχέσεις έχουν από τη φύση τους ανταγωνιστικό χαρακτήρα αφού βασίζονται στην προσπάθεια αποκόμισης οφέλους. Οικονομικοί παράγοντες και κίνητρα αποτελούν σημαντικά στοιχεία στη συμπεριφορά των κρατών και στη διεθνή πολιτική κοινότητα. Αυτό συμβαίνει επειδή, σε μία διεθνή αγορά πεπερασμένων πόρων, η κατανομή του διαθέσιμου πλούτου και της ισχύος που παράγεται μέσω αυτού είναι θεμελιώδες ζήτημα. Οι δυνάμεις του διεθνούς συστήματος επιδιώκουν να ελέγξουν τις οικονομικές σχέσεις με τρόπο που αφενός θα αυξάνει το δικό τους σχετικό μερίδιο στη συνολική κατανομή του πλούτου, και αφετέρου εμποδίζει τα δυσανάλογα κέρδη των ανταγωνιστικών προς αυτές δυνάμεων.

2 Παρά την αύξηση της βαρύτητας του οικονομικού παράγοντα σε σχέση με τον καθορισμό της ισχύος στο διεθνές σύστημα, η πολιτική και η στρατιωτική ισχύς αποτελούν δύο κρίσιμες εκφάνσεις της εθνικής ισχύος. Ιδιαίτερα σε περιστάσεις όπου τα οικονομικά συμφέροντα δεν αποτελούν τον κυριότερο προσδιοριστικό παράγοντα ενός διεθνούς ζητήματος, ο πολιτικός και ο στρατιωτικός παράγοντας υπερτερούν σε βαρύτητα έναντι του οικονομικού.

«Η οικονομική παγκοσμιοποίηση, με τον τρόπο που διεξάγεται στη σύγχρονη εποχή, αποτελεί μία ήπια έκδοση της γεωπολιτικής, ένα παίγνιο διεκδίκησης γεωπολιτικής ισχύος σε ένα μη στρατιωτικό πεδίο» (Cerny 1993).³ Με τη χρήση ανταγωνιστικών και καταναγκαστικών πολιτικών και οικονομικών τακτικών, οι ισχυρότερες χώρες προσπαθούν να επιβάλουν πολιτικό-οικονομικές ατζέντες στα υπόλοιπα κράτη, ώστε να καταλάβουν δεσπόζουσα θέση στο διεθνές σύστημα (Gritsch 2005). Η εμβάθυνση της οικονομικής παγκοσμιοποίησης και η αύξηση της βαρύτητας του εμπορίου στην παγκόσμια οικονομία έχουν δημιουργήσει πλούτο και δυνατότητες για ολόένα και περισσότερους παίκτες του διεθνούς οικονομικού συστήματος. Αν και οι περισσότερες χώρες μπορούν να ωφεληθούν σε απόλυτους όρους από τη συμμετοχή τους στην παγκόσμια αγορά, μερικές ωφελούνται περισσότερο από άλλες.

Στον σύγχρονο κόσμο, η θέση των χωρών στην παγκόσμια οικονομική και παραγωγική δραστηριότητα έχει εξελιχθεί σε σημαντικό προσδιοριστικό παράγοντα του σχετικού πλούτου, της ασφάλειας και του γοήτρου των κρατών. Νέες ισορροπίες στο διεθνές οικονομικό σύστημα αλληλεπιδρούν με υφιστάμενες γεωπολιτικές πραγματικότητες και μεταβάλλουν τις συνθήκες στις οποίες η οικονομική παγκοσμιοποίηση λαμβάνει χώρα. Οι αλλαγές στη διεθνή ισορροπία ισχύος μεταβάλλουν τις συνθήκες και τους συσχετισμούς στους οποίους αναπτύσσεται η παγκόσμια αγορά. Η οργάνωση και η διαχείριση της παγκόσμιας οικονομίας έχει εξελιχθεί σε έναν από τους σπουδαιότερους αντικειμενικούς σκοπούς των κρατών: οι όροι εμπορίου, η ροή των πόρων (κεφάλαια, τεχνολογία, αγαθά), η εκμετάλλευση των πλουτοπαραγωγικών πηγών, καθώς και η φύση του διεθνούς νομισματικού συστήματος, αποτελούν στην εποχή μας πεδίο ανταγωνισμού για τις κυρίαρχες οικονομικές δυνάμεις. Συνεπώς, η κατανομή της οικονομικής ισχύος έχει καταστεί κρίσιμη πτυχή της διαδικασίας της διεθνούς πολιτικής (Keohane & Nye 1977).

Ο διακρατικός ανταγωνισμός που διαδραματίζεται στην παγκόσμια οικονομία για την εξασφάλιση επιρροής, εξαρτάται σε σημαντικό βαθμό από την άνιση κατανομή πόρων που υφίσταται σε αυτή. Η άνιση κατανομή πόρων ανάμεσα στα

³ Η «γεωπολιτική» ορίζεται ως η μέθοδος ανάλυσης της εξωτερικής πολιτικής μιας χώρας, η οποία τείνει να αντιλαμβάνεται, να εξηγεί και να προβλέπει τη διεθνή πολιτική συμπεριφορά βασισμένη κυρίως σε όρους γεωγραφικών μεταβλητών.

κράτη του διεθνούς συστήματος δημιουργεί εκ προοιμίου μία άνιση κατανομή επιρροής και ισχύος στο διεθνές οικονομικό σύστημα. Αυτή η άνιση κατανομή ισχύος και επιρροής δημιουργεί σχέσεις ιεραρχίας ανάμεσα στα κράτη. Σχέσεις ιεραρχίας που καθορίζουν εν πολλοίς τους όρους της παγκόσμιας οικονομικής διακυβέρνησης και τον βαθμό ικανοποίησης των εθνικών συμφερόντων των κρατών (Blackwill & Harris 2016). Ένας περιεκτικός ορισμός για την έννοια της οικονομική ισχύος δίνεται στην έκθεση *Global Strategic Assessment*,⁴ βάσει του οποίου πρόκειται για την «ικανότητα ελέγχου ή επιρροής της συμπεριφοράς των υπόλοιπων δρώντων μέσα από τη σκόπιμη και πολιτικά υποκινούμενη χρήση οικονομικών μέσων» (Global Strategic Assessment 2009).

Σύμφωνα με τον Knorr, «υπάρχουν δύο βασικές διαστάσεις στην οικονομική ισχύ ενός κράτους. Η μία είναι η ενεργητική διάσταση της ισχύος, δηλαδή τα αποτελέσματα που μπορεί να επιτύχει ένα κράτος με την οικονομική του ισχύ και επιρροή σε σχέση με τα υπόλοιπα κράτη. Η άλλη είναι η παθητική διάσταση, δηλαδή πόσο μπορεί ένα κράτος να αποσοβήσει τις ενέργειες άλλων κρατών που στρέφονται εναντίον του». Όπως αναφέρει ο Knorr, στο διεθνές οικονομικό σύστημα, μία δύναμη η οποία θέλει να καταστεί ηγεμονική θα πρέπει να κατέχει οικονομική ισχύ που να εκφράζεται με σχετική ισορροπία και στις δύο παραπάνω διαστάσεις (Knorr 1973).

Η Strange, κορυφαία μελετητής των οικονομικών παραγόντων στην επιστήμη των διεθνών σχέσεων, πραγματοποίησε μία διαφορετική διάκριση αναφορικά με την ερμηνεία της οικονομικής ισχύος. «Υπάρχουν δύο είδη ισχύος στον τομέα της Διεθνούς Πολιτικής Οικονομίας, η δομική και η σχετική ισχύς. Στον ανταγωνισμό που υφίσταται στο παγκόσμιο οικονομικό σύστημα μεταξύ κρατών και επιχειρήσεων, η δομική ισχύς παρουσιάζει ολοένα και περισσότερη βαρύτητα από τη σχετική ισχύ. Η δομική ισχύς είναι αυτή που διέπει και καθορίζει τις δομές της παγκόσμιας πολιτικής οικονομίας εντός της οποίας δρουν τα κράτη, οι πολιτικοί θεσμοί και οι επιχειρήσεις τους. Παράλληλα, η δομική ισχύς θεωρείται περισσότερο σύνθετη έννοια, καθώς δεν αποτελεί ένα άθροισμα των οικονομικών μεταβλητών ενός κράτους, όπως η σχετική ισχύς, αλλά αφορά και τον τρόπο χρήσης της οικονομικής ισχύος από ένα κράτος». Η οικονομική ισχύς κατά τη Strange αποτελεί ζήτημα τόσο

4 Ετήσια έκθεση του Αμερικανικού Ινστιτούτου Στρατηγικών Σπουδών για τις προκλήσεις του διεθνούς γεωπολιτικού περιβάλλοντος.

δομών (question of structures) όσο και βαρύτητας (question of gravity) (Strange 1988).

Σύμφωνα με τη Strange, οι δομές που καθορίζουν την κατανομή ισχύος στην παγκόσμια οικονομία είναι τέσσερις: η δομή της «ασφάλειας», η δομή της «παραγωγής και του εμπορίου», αυτή του «χρηματοοικονομικού τομέα» και η δομή της «γνώσης και τεχνολογίας». Οι τέσσερις αυτές δομές αλληλεπιδρούν, με αποτέλεσμα ο ανταγωνισμός που καταγράφεται σε ένα πεδίο πολύ συχνά να μεταφέρεται και σε άλλα πεδία. Η ισχύς που παράγεται στη δομή της ασφάλειας προέρχεται από την παροχή ασφάλειας ενός δρώντα σε έναν άλλο, καθώς «η δομή της ασφάλειας είναι αυτή που εν πολλοίς καθορίζει τη κατανομή των τελικών μερισμάτων στην παγκόσμια οικονομία» (Strange 1988).

Αναφορικά με τη δομή της παραγωγής, σημειώνει ότι «είναι ιδιαίτερα κρίσιμη διότι είναι η δομή στην οποία δημιουργείται ο πλούτος στην πολιτική οικονομία». Τη μεγαλύτερη σημασία ανάμεσα στις τέσσερις δομές η Strange την αποδίδει στον χρηματοοικονομικό τομέα ο οποίος, όπως σημειώνει, είναι πολύ σημαντικός για την τελική κατανομή του παραγόμενου πλούτου. «Ο χρηματοοικονομικός τομέας δημιουργεί την πίστωση, αυτή είναι το βασικό χαρακτηριστικό της παγκόσμιας οικονομίας και όχι το χρήμα... όποιος μπορεί να παράγει πίστωση ή όποιος μπορεί να ελέγξει την πίστωση που παράγουν άλλοι δρώντες, αυτός μπορεί να ελέγξει και την παγκόσμια οικονομία». Τέλος, όσον αφορά τη δομή της γνώσης, η Strange υπογραμμίζει την κρισιμότητά της στην παγκόσμια οικονομία καθώς είναι αυτή που παράγει σημαντικό μέρος της προστιθέμενης αξίας στα παραγόμενα προϊόντα και υπηρεσίες (Strange 1988).

Η διάκριση που πραγματοποίησε η Strange για να προσεγγίσει την έννοια της οικονομικής ισχύος παρουσίαζε στοιχεία και παραδοχές από διαφορετικές οικονομικές σχολές και παράλληλα αποτέλεσε προσπάθεια προσαρμογής της μελέτης της Διεθνούς Πολιτικής Οικονομίας στις αλλαγές που συντελούνταν στην παγκόσμια οικονομία στο δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα.

Οι δομικοί ρεαλιστές (Buzan, Gilpin, Kaplan, Little) για παράδειγμα, αναγνωρίζουν ότι η ισχύς θα πρέπει να έχει μία οικονομική βάση και ότι η επιδίωξη του πλούτου και της ισχύος αποτελεί βασική επιδίωξη κάθε κράτους, ενώ η άσκηση

και τα αποτελέσματά της εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τις ευκαιρίες, τις προκλήσεις και τους περιορισμούς του διεθνούς οικονομικού συστήματος (Buzan 2003, Gilpin 2001, Little 2007, Kaplan 1993). Κατά τον Hawtrey, «η διάκριση μεταξύ πολιτικών και οικονομικών αιτιών διακρατικών συγκρούσεων είναι ψεύτικη. Τα κίνητρα μιας χώρας εκφράζονται μόνο με οικονομικούς όρους» (Hawtrey 1951). Σύμφωνα με τον P. Kennedy, «η διαφοροποίηση σε όρους οικονομικής και τεχνολογικής ανάπτυξης ανάμεσα στα κράτη οδηγεί στο σημείο όπου τα πλουσιότερα και ισχυρότερα κράτη μετατρέπουν αυτήν τους την οικονομική ισχύ σε στρατιωτική ή πολιτική ισχύ, ώστε να επιτύχουν τη βέλτιστη θέση στη διακρατική ιεραρχία» (Kennedy 1987). Αντίστοιχα, ο E. Carr θεωρούσε την οικονομική ισχύ ως τη βάση της πολιτικής ισχύος (Carr 1946).

Ακόμη πιο emphaticά από τους ρεαλιστές, οι φιλελεύθεροι μελετητές θεωρούν ότι στο σύγχρονο διεθνές σύστημα, λόγω της απουσίας του άμεσου στρατιωτικού ανταγωνισμού μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων τις τελευταίες δεκαετίες, ο ανταγωνισμός των κρατικών και μη κρατικών συμφερόντων έχει περάσει πρωτίστως στην οικονομική σφαίρα. Βέβαια τονίζουν ότι, λόγω της φύσης της παγκόσμιας οικονομίας, ο ανταγωνισμός για πλούτο και επιρροή διενεργείται από διάφορους δρώντες, όχι αποκλειστικά από τα κράτη όπως ισχυρίζονται οι ρεαλιστές. Εντός της φιλελεύθερης σχολής έχουν αναπτυχθεί διαφορετικές προσεγγίσεις για να εξηγηθεί η έννοια της απόκτησης ισχύος στο οικονομικό σύστημα. Μελετητές όπως ο Rosecrance θεωρούν ότι, παρόλο που στην παγκόσμια οικονομία υπάρχουν πολλαπλοί δρώντες, κρατικοί και μη κρατικοί, τα κράτη –όχι απλά ως μηχανισμοί αλλά ως ενιαία πολιτικό-οικονομικά υποκείμενα– συνεχίζουν να διατηρούν δεσπόζουσα θέση ασκώντας αυξημένη επιρροή στις δομές της (Rosecrance 1986). Σε αυτό το σημείο έρχονται σε συμφωνία με δομικούς ρεαλιστές, σημειώνοντας ότι όπως στην πολιτική επιρροή, έτσι και στην οικονομική, τα κράτη προσπαθούν να εκμεταλλευτούν παντός είδους συγκριτικά πλεονεκτήματα ώστε να κερδίσουν μεγαλύτερη επιρροή και πλούτο σε σχέση με τους άμεσους ανταγωνιστές τους.

Νεοφιλελεύθεροι μελετητές όπως ο Fukuyama και ο Ohmae υιοθετούν αντίθετα μία λιγότερο κρατο-κεντρική αντίληψη, υποστηρίζοντας ότι ο ανταγωνισμός στην παγκόσμια οικονομία είναι πια κυρίως κορπορατιστικός, θεωρώντας ότι οι πολυεθνικές επιχειρήσεις αναδεικνύονται σε ολοένα και κρισιμότερους δρώντες

συγκριτικά με τα κράτη (Fukuyama 1992, Ohmae 1999).

Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, η οικονομία αποτελεί για τους μαρξιστές την κυριότερη πηγή ισχύος στο σύγχρονο καπιταλιστικό σύστημα. Η οικονομική ισχύς θεωρείται ο τροφοδότης όλων των υπόλοιπων συντελεστών ισχύος, είτε γίνεται αναφορά σε κράτη, είτε σε κοινωνικές τάξεις. Η προσέγγιση αυτή προέρχεται από την πάγια μαρξιστική αντίληψη ότι στο δίπολο οικονομίας-πολιτικής, η οικονομία έχει δεσπόζουσα και πρωτεύουσα βαρύτητα. Σύμφωνα με τον Wallerstein, στο εκάστοτε διακρατικό σύστημα, απαραίτητη προϋπόθεση για ένα κράτος ώστε να καταστεί ηγεμονικό είναι η κατοχή υπολογίσιμης οικονομικής ισχύος που σύντομα μπορεί να οδηγήσει σε ηγεμονία και σε άλλα πεδία της διεθνούς πολιτικής (Wallerstein 1984). Σύμφωνα με τον ίδιο, το σύγχρονο διεθνές σύστημα χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη «αυτοκρατοριών», οι οποίες κυριαρχούν σε αυτό μέσω του οικονομικού ελέγχου της διεθνούς τάξης πραγμάτων. Οι μεγάλες δυνάμεις συνιστούν έναν κυρίαρχο καπιταλιστικό πυρήνα, δημιουργώντας ανταγωνιστικές οικονομικές και πολιτικές σφαίρες επιρροής στις υπόλοιπες περιφέρειες του διεθνούς συστήματος με σκοπό την κατάκτηση της παγκόσμιας κυριαρχίας (Wallerstein 1974).

Συμπερασματικά, όπως γίνεται κατανοητό από τις παραπάνω θεωρητικές αναφορές, οι μελετητές των τριών βασικότερων σχολών διεθνών σχέσεων θεωρούν την οικονομία ως ένα κρισιμότερο πεδίο για την κατανομή της ισχύος ανάμεσα στα κράτη. Η οικονομική ισχύς θεωρείται ολόένα και περισσότερο μία από τις κρισιμότερες παραμέτρους ώστε να κατανοηθούν οι αλλαγές των συσχετισμών ισχύος που συντελούνται στο σύγχρονο διεθνές σύστημα.

Το επιχείρημα ότι η οικονομική ισχύς αποτελεί ένα από τα καθοριστικότερα συστατικά στοιχεία της συνολικής επιρροής ενός κράτους αποτελεί μία από τις βασικές παραδοχές αυτής της διατριβής. Στο σύγχρονο πολυ-πολικό σύστημα, ο ανταγωνισμός για την απόκτηση ισχύος μεταξύ των ισχυρότερων δυνάμεων συντελείται πια κυρίως στην οικονομική σφαίρα. Με αυτή την παραδοχή, ο συγγραφέας δεν υποτιμά τη βαρύτητα του στρατιωτικού ανταγωνισμού που συνεχίζει να βρίσκεται σε εξέλιξη στο διεθνές σύστημα, αλλά συμφωνώντας με επιχειρήματα που τέθηκαν παραπάνω, θεωρεί ότι η ισορροπία ισχύος στην παγκόσμια οικονομία αποτελεί τη καταλληλότερη συνθήκη ώστε να διερευνηθεί με ακρίβεια η συνολική

ισορροπία ισχύος στο διεθνές σύστημα.

1.5 Μεθοδολογικές Διαστάσεις της Οικονομικής Ισχύος

Η οικονομική ισχύς αποτελεί την πολυπλοκότερη διάσταση της ισχύος στο σύγχρονο διεθνές σύστημα. Σε αντιδιαστολή με άλλες θεματικές διαστάσεις της ισχύος (στρατιωτική, πολιτική, ενεργειακή), η ερμηνεία της οικονομικής ισχύος αποτελεί μία αρκετά δύσκολη εξίσωση για τους μελετητές του αντικειμένου των διεθνών σχέσεων. Αυτό συμβαίνει διότι η παγκόσμια οικονομία περιλαμβάνει διάφορες θεματικές διαστάσεις και ποικίλα προσδιοριστικά χαρακτηριστικά που καθορίζουν τη κατανομή ισχύος ανάμεσα στα κράτη του διεθνούς συστήματος (Tuo & Gadzey 1994).

Επιπρόσθετα, αποτελεί θεματική διάσταση με αυξημένη δυνατότητα να επιδρά με εμφατικό τρόπο σε όλες τις υπόλοιπες διαστάσεις της κρατικής ισχύος. Η στρατιωτική και η πολιτική ισχύς αποτελούν αυτόνομες διαστάσεις, οι οποίες όμως επηρεάζονται άμεσα από τους συσχετισμούς οικονομικής ισχύος που υφίστανται στο διεθνές σύστημα (Balaam & Veseth 2008). Απαραίτητη προϋπόθεση για να γίνει μία χώρα στρατιωτική δύναμη είναι να αποτελέσει πρώτα οικονομική δύναμη, να κατέχει δηλαδή τους υλικούς πόρους ώστε να αναπτύξει τα κατάλληλα μέσα και να μετατραπεί σε στρατιωτική δύναμη.

Υπάρχει ένα παραδοσιακά ισχυρό επιχείρημα στη βιβλιογραφία, βάσει του οποίου ο υπολογισμός της οικονομικής ισχύος δεν είναι μία τόσο ξεκάθαρη εξίσωση όσο για παράδειγμα ο υπολογισμός της στρατιωτικής ισχύος στο σύγχρονο διεθνές σύστημα. Αυτό συμβαίνει διότι η στρατιωτική και η πολιτική ισχύς είναι ακόμη και σήμερα αποτέλεσμα σχεδόν αποκλειστικά των πολιτικών που ασκούνται από τις κυβερνήσεις των κρατών. Στην οικονομική σφαίρα όμως, εκτός από τις κυβερνήσεις των κρατών που αποτελούν βασικούς δρώντες, πολυεθνικές εταιρείες και άλλοι μη κρατικοί δρώντες αποκτούν τις τελευταίες δεκαετίες ολοένα και μεγαλύτερη βαρύτητα. Το ζήτημα της βαρύτητας των κρατικών και μη κρατικών δρώντων του διεθνούς οικονομικού συστήματος καθιστά, όπως προαναφέρθηκε, ακόμη δυσκολότερο τον ακριβή υπολογισμό των σχέσεων ισχύος στην οικονομική σφαίρα του διεθνούς συστήματος.

Για παράδειγμα, οι πολυεθνικές εταιρείες αποτελούν έναν εναλλακτικό πόλο ισχύος στο σύγχρονο οικονομικό σύστημα με ολόενα και μεγαλύτερη επιρροή, συχνά ανταγωνιστική προς την επιρροή των κρατών. Οι σχέσεις πολυεθνικών εταιρειών–κρατών αποτελούν ένα αμφιλεγόμενο ζήτημα στη θεωρία της ΔΠΟ. Αρκετοί μελετητές επιχειρηματολογούν υπέρ της πλήρους διάκρισης συμφερόντων ανάμεσα στις πολυεθνικές και τα κράτη, τονίζοντας τη μετάβαση από μία παγκόσμια οικονομία κρατών σε μία παγκόσμια οικονομία επιχειρήσεων. Άλλοι μελετητές θεωρούν ότι στη σύγχρονη παγκόσμια οικονομία υπάρχει συχνά σύνδεση μεταξύ των συμφερόντων μεγάλων εταιρειών και κρατών, με αποτέλεσμα να παρατηρείται πολύ συχνά ταύτιση επιχειρηματικών και κρατικών συμφερόντων. Όπως αναφέρουν οι Arrighi και Silver, «η ηγεμονία στο οικονομικό σύστημα προκύπτει από την οργανική σύνδεση των εταιρειών με το εθνικό περιβάλλον που τις εγκολπώνει» (Arrighi & Silver 1999).

Ο προσδιορισμός της οικονομικής ισχύος ενός κράτους αποτελεί στο σύγχρονο διεθνές οικονομικό σύστημα μία ιδιαίτερα σύνθετη διαδικασία, κυρίως λόγω της ποικιλότητας των παραγόντων που την επηρεάζουν ως μέγεθος. Ως αποτέλεσμα, ο υπολογισμός της θα πρέπει να είναι μία εξίσωση που θα λαμβάνει υπόψη τους συσχετισμούς ανάμεσα σε πλειάδα μεταβλητών, οι οποίες εκφράζουν συγκεκριμένα μεγέθη και έννοιες του σύγχρονου διεθνούς οικονομικού συστήματος.

Η αποσπασματική εξέταση και αξιολόγηση των μεταβλητών και των μεγεθών δεν θα μπορούσε να αποδώσει αξιόπιστα αποτελέσματα όσον αφορά τον υπολογισμό της οικονομικής ισχύος. Για παράδειγμα, το εύρος του εξωτερικού εμπορίου ενός κράτους συνδέεται άμεσα με το μέγεθος του πληθυσμού, τον βαθμό της οικονομικής ανάπτυξης και τον βαθμό της διεθνούς οικονομικής ειδίκευσης. Ακολούθως, το εύρος της παραγωγικής δυνατότητας ενός κράτους συνδέεται με τους διαθέσιμους πόρους και τους παραγωγικούς συντελεστές της οικονομίας του, καθώς και με το μέγεθος της επικράτειάς του. Όπως αναφέρει ο Κ. Χαζάκης, «μία κρίσιμη διάσταση για τον υπολογισμό της οικονομικής ισχύος είναι η αλληλεπίδραση των δεικτών εσωτερικής και διεθνούς κρατικής οικονομικής ισχύος», επισημαίνει δηλαδή ότι τα οικονομικά μεγέθη που αφορούν το εσωτερικό μιας χώρας αλληλεπιδρούν και επηρεάζουν τα μεγέθη που αφορούν την εξωτερική διάσταση της οικονομίας της (Χαζάκης 2007).

Για τον Wallerstein, μία χώρα που επιτυγχάνει υψηλά ποσοστά απόδοσης σε

κύριους παραγωγικούς κλάδους, ενώ παράλληλα η οικονομία της χαρακτηρίζεται από τη χρήση τεχνολογίας αιχμής στην παραγωγική διαδικασία, μπορεί να χαρακτηριστεί ηγεμονική δύναμη στο παγκόσμιο οικονομικό σύστημα. Ο ίδιος συγγραφέας υπογραμμίζει τρία στάδια στην εξέλιξη μιας οικονομικής ηγεμονίας: πρώτον, η βέλτιστη σε όρους κόστους παραγωγή καταναλωτικών αγαθών· δεύτερον, η εξίσου αποτελεσματική παραγωγή κεφαλαιουχικών αγαθών· τρίτον, η επίτευξη υπεροχής στον κλάδο των χρηματοοικονομικών υπηρεσιών και των άμεσων ξένων επενδύσεων (Wallerstein 1984).

Στο βιβλίο του *Οι Οικονομικές Πτυχές της Κυριαρχίας*, ο οικονομολόγος του μεσοπολέμου R. Hawtrey παρατηρούσε εύστοχα, ήδη από τότε, ότι η οικονομία αποτελεί τη βασικότερη πηγή ισχύος στο διεθνές σύστημα, ενώ πραγματοποίησε μία από τις πρώτες χρονικά προσεγγίσεις των βασικών πτυχών της οικονομικής ισχύος. Ο Hawtrey θεωρούσε ως βασικές πτυχές το εθνικό εισόδημα, την τεχνολογία, την ειδίκευση, την ικανότητα προσαρμογής, τη μακροοικονομική αποτελεσματικότητα και την παραγωγικότητα των στρατιωτικών εξοπλισμών (Hawtrey 1930).

Σύμφωνα με την έκθεση *Global Strategic Assessment*, «η πορεία μιας χώρας προς την οικονομική ισχύ περιλαμβάνει ένα ισχυρό και σταθερό νόμισμα, σταθερές συναλλαγματικές ισοτιμίες, ροές άμεσων ξένων επενδύσεων, αυξανόμενη παραγωγικότητα, διαχείρισιμο πληθωρισμό και πτωτικά επίπεδα φτώχειας. Άλλες κρίσιμες μεταβλητές είναι ο βαθμός αστικοποίησης, τα επίπεδα εκπαίδευσης, καθώς και κοινωνικοί δείκτες όπως το προσδόκιμο ζωής και άλλοι» (Global Strategic Assessment 2009). Σε αυτά εύκολα μπορούν να προστεθούν η πρόσβαση σε φυσικούς πόρους, οι υποδομές και η χρηστή διακυβέρνηση. Η παραπάνω προσέγγιση καταδεικνύει ότι η οικονομική ισχύς ενός κράτους εξαρτάται διαρκώς από ένα σύνολο μεταβλητών που αφορούν τόσο την εξωτερική όσο και την εσωτερική οικονομική ισχύ.

Μία αρκετά σύγχρονη και αναλυτική προσέγγιση για τους τύπους οικονομικής ισχύος έχει πραγματοποιηθεί από τους Spyros Economides & Peter Wilson στο έργο τους *Ο οικονομικός παράγοντας στις διεθνείς σχέσεις* (Economides & Wilson 2007). Σε αυτή τη μεθοδολογική προσέγγιση, οι συγγραφείς διακρίνουν τρεις βασικούς τύπους οικονομικής ισχύος στο σύγχρονο διεθνές οικονομικό σύστημα.

Η πρώτη κατηγορία, σύμφωνα με τη συγκεκριμένη διάκριση, αφορά τους τύπους οικονομικής ισχύος που σχετίζονται με την «πολεμική ικανότητα». Αυτή είναι η μορφή που εξετάζεται κυρίως στα κείμενα στα οποία κυριαρχεί το δόγμα του ρεαλισμού ή του οικονομικού εθνικισμού. Η προσοχή επικεντρώνεται στη βιομηχανική παραγωγική δυνατότητα μιας χώρας, στο μέγεθος και στο επίπεδο ικανοτήτων του πληθυσμού, στον βαθμό τεχνολογικής προόδου και στον βαθμό αυτάρκειας σε τρόφιμα και σε ζωτικής σημασίας πρώτες ύλες. Όλοι αυτοί οι παράγοντες συμβάλλουν στην ικανότητα ενός κράτους να επικρατήσει σε πιθανή πολεμική αναμέτρηση. Συνήθως, προκύπτει το συμπέρασμα ότι τα κράτη με παραγωγή αγαθών υψηλής τεχνολογίας και υψηλό βαθμό οικονομικής αυτάρκειας έχουν περισσότερες πιθανότητες να επικρατήσουν σε μία ενδεχόμενη πολεμική αναμέτρηση (Economides & Wilson 2007). Αυτού του τύπου ο οικονομικός πολεμικός ανταγωνισμός καθόρισε εν πολλοίς την εξέλιξη των δύο Παγκοσμίων Πολέμων κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα καθώς και την αντιπαράθεση μεταξύ ΗΠΑ και ΕΣΣΔ στον Ψυχρό Πόλεμο.

Η δεύτερη κατηγορία τύπων οικονομικής ισχύος που αναφέρεται είναι αυτοί που δεν σχετίζονται άμεσα με την πολεμική ικανότητα αλλά μπορεί να παρέχουν σε ένα κράτος ευρεία διεθνή επιρροή. Αυτή η μορφή οικονομικής ισχύος εξετάζεται στα κείμενα τα οποία ανήκουν στις θεωρητικές σχολές του φιλελευθερισμού, του δομικού ρεαλισμού και του κονστρουκτιβισμού. Για παράδειγμα, ορισμένα κράτη διαθέτουν «νομισματική ισχύ» λόγω της δυνατότητας τους να υποστηρίξουν το νόμισμά τους ή να υπονομεύσουν το νόμισμα ενός άλλου κράτους. Άλλα κράτη διαθέτουν «θεσμική ισχύ», δηλαδή επιρροή στη λειτουργία και στη λήψη αποφάσεων διεθνών οικονομικών οργανισμών όπως το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, η Παγκόσμια Τράπεζα, ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου και ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας & Ανάπτυξης (Economides & Wilson 2007). Ορισμένες χώρες έχουν «παραγωγική ισχύ» είτε λόγω της ικανότητας τους να απορροφούν πολλές παραγωγικές επενδύσεις από άλλες χώρες, είτε επειδή αποτελούν τη βάση ισχυρών εταιρειών οι οποίες πραγματοποιούν σημαντικές στρατηγικές επενδύσεις σε άλλες αγορές. Ένα κράτος με «ισχύ αγοράς» απολαμβάνει το κύρος και την επιρροή που του παρέχει μία μεγάλη σε μέγεθος και ταυτόχρονα αναπτυγμένη εσωτερική αγορά. Τα παραπάνω χαρακτηριστικά οικονομικής ισχύος τα εκμεταλλεύονται συνήθως τα

κράτη για να επιτευχθούν κάποιοι πολιτικοί και οικονομικοί τους στόχοι (Economides & Wilson 2007).

Για παράδειγμα, μία χώρα με «επενδυτική ισχύ» θα μπορούσε να απειλήσει με αποτροπή των εταιρειών της από επενδύσεις σε μία άλλη χώρα, δημιουργώντας της άμεση οικονομική ζημιά. Ομοίως, μία χώρα με «ισχύ αγοράς» θα μπορούσε να επιβάλει δασμούς και ποσοστάσεις στις εξαγωγές μιας άλλης χώρας ή με άλλα μέσα να εμποδίσει και να περιορίσει την πρόσβαση στη μεγάλη και επικερδή αγορά της, ώστε να την αναγκάσει να αλλάξει τη στάση της σε ένα συγκεκριμένο ζήτημα (Economides & Wilson 2007).

Η «κανονιστική ισχύς» στο διεθνές οικονομικό σύστημα είναι μία ολοένα και πιο κρίσιμη διάσταση για τη διαμόρφωση των συσχετισμών οικονομικής ισχύος ανάμεσα στους παγκόσμιους δρώντες. Η κανονιστική ισχύς αποτελεί τον κατεξοχήν ρυθμιστικό παράγοντα που επηρεάζει άμεσα την εμπορική ισχύ, αφού στο σύγχρονο πολυμερές εμπορικό σύστημα οι δυνάμεις με τη μεγαλύτερη επιρροή και κύρος κατά κανόνα προωθούν επιτυχώς τα δικά τους πρότυπα στα υπόλοιπα συμβαλλόμενα κράτη (Economides & Wilson 2007).

Τρίτη κατηγορία τύπων οικονομικής ισχύος είναι οι τύποι που προκύπτουν από συγκεκριμένα «δομικά» πλεονεκτήματα που κατέχει ένα κράτος στην παγκόσμια αγορά. Δεν πρόκειται για μία «ισχύ που προκύπτει από συσχετισμούς», αλλά για την ικανότητα να προσδιοριστεί μία ατζέντα, να διαμορφωθεί το πλαίσιο και το περιβάλλον στο οποίο λαμβάνεται μία απόφαση, να προσδιοριστούν οι δυνατότητες και ένα φάσμα επιλογών. Δηλαδή πρόκειται για την ικανότητα ενός κράτους να επηρεάσει τις δομές της παγκόσμιας οικονομίας προς όφελος των δικών του συμφερόντων. Η δομική οικονομική ισχύς συνεπάγεται τις περισσότερες φορές την ασυνείδητη παρά τη συνειδητή άσκηση ισχύος. Η δομική ισχύς βασίζεται στην άνιση κατανομή των πόρων ανάμεσα στα κράτη του διεθνούς συστήματος. Αυτοί οι πόροι είναι χαρακτηριστικά στοιχεία των κρατών (διαθεσιμότητα φυσικών πόρων, τεχνολογική παραγωγικότητα, ανώτερα βιοτικά επίπεδα, σταθερή πολιτική ατμόσφαιρα, ικανή ηγεσία, ικανός παραγωγικά πληθυσμός, εμπόριο, ξένες επενδύσεις). Μέσω της ηγεμονίας της, μία δύναμη μπορεί να συμμετέχει στον έλεγχο ενός διεθνούς συστήματος εξ' ολοκλήρου είτε σε κάποιες από τις υλικές ή μη υλικές

του διαστάσεις (Economides & Wilson 2007).

6. Επιλογή του Αναλυτικού Πλαισίου της Διατριβής

Ο συγγραφέας θεωρεί ότι μία ανάλυση βασισμένη στην κατηγοριοποίηση της οικονομικής ισχύος που προτείνουν οι Economides και Wilson μπορεί να αποτυπώσει με ακρίβεια και αντιπροσωπευτικότητα τις διαστάσεις της οικονομικής επιρροής μιας δύναμης όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση. Συγκεκριμένα, οι τύποι οικονομικής ισχύος που αναφέρονται στη δεύτερη κατηγορία της τριμερούς διάκρισης που πραγματοποιούν οι Economides και Wilson, δηλαδή οι τύποι οικονομικής ισχύος που δεν σχετίζονται με την πολεμική ικανότητα αλλά μπορούν να παρέχουν σε ένα κράτος επιρροή στην παγκόσμια οικονομία (Economides & Wilson 2007), αποτελούν το καταλληλότερο πλαίσιο υπολογισμού της οικονομικής ισχύος στο σύγχρονο διεθνές σύστημα.

Δεδομένου ότι το σύγχρονο διεθνές σύστημα αποτελεί ένα σύστημα στο οποίο δεν υφίστανται πολεμικές αναμετρήσεις ανάμεσα στις μεγάλες δυνάμεις, αλλά χαρακτηρίζεται από τον εντεινόμενο διακρατικό ανταγωνισμό για την απόκτηση επιρροής, ο συγγραφέας θεωρεί ότι οι τύποι οικονομικής ισχύος που παρέχουν σε μία οικονομική δύναμη επιρροή είναι αυτοί που ανταποκρίνονται περισσότερο στις συνθήκες και στα χαρακτηριστικά της σύγχρονης παγκόσμιας οικονομίας.

Η μεθοδολογικά ορθή ανάλυση της οικονομικής ισχύος στο σύγχρονο διεθνές σύστημα απαιτεί την εξέταση πληθώρας παραγόντων και μεταβλητών στις οποίες συνίσταται. Μεταβλητές που αφορούν τους διαφορετικούς τύπους οικονομικής ισχύος που εντοπίζονται στις τομεακές διαστάσεις της παγκόσμιας οικονομίας. Στόχος του αναλυτικού πλαισίου θα είναι ο συγκερασμός των παραπάνω μεταβλητών ώστε να αποτιμηθεί συνολικά η οικονομική ισχύς και επιρροή ενός κράτους στο διεθνές σύστημα.

Αναφορικά με τους τύπους οικονομικής ισχύος που «παρέχουν διεθνή επιρροή» στα κράτη, θεωρώ ότι η νομισματική, η εμπορική, η χρηματοπιστωτική, η επενδυτική καθώς και η θεσμική και κανονιστική ισχύς εκφράζουν τις κρισιμότερες τομεακές διαστάσεις της ισχύος στον διεθνή οικονομικό ανταγωνισμό. Οι

συγκεκριμένες διαστάσεις της οικονομικής ισχύος θα αποτελέσουν το αναλυτικό πλαίσιο μέσω του οποίου θα εξεταστεί το ερευνητικό ερώτημα της παρούσας διατριβής. Η χρηματοπιστωτική, η επενδυτική και η κανονιστική ισχύς είναι τύποι οικονομικής ισχύος που παρατίθενται στην τυπολογία των Economides και Wilson και θα τους συμπεριλάβω στο αναλυτικό μου πλαίσιο. Εκτός από τους τρεις αυτούς τύπους, επιλέγω να προσθέσω τη νομισματική, την εμπορική και τη θεσμική ισχύ.

Η νομισματική ισχύς αφορά την επιρροή που κερδίζουν οι χώρες εξαιτίας των μεριδίων που κατέχουν τα νομίσματα τους στο διεθνές νομισματικό σύστημα. Η χρηματοπιστωτική ισχύς αφορά την επιρροή των χωρών στο παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα εξαιτίας των μεριδίων και της επιρροής που κατέχουν οι χρηματοπιστωτικοί τους τομείς σε αυτό. Η εμπορική ισχύς αφορά την επιρροή των χωρών στις διεθνείς εμπορικές συναλλαγές, ενώ η επενδυτική ισχύς αφορά την αντίστοιχη επιρροή των χωρών στις διεθνείς επενδυτικές ροές. Τέλος, η θεσμική και κανονιστική ισχύς αφορά την επιρροή των κρατών στους διεθνείς οικονομικούς θεσμούς καθώς και στη διεθνή κανονιστική διακυβέρνηση.

Η αποτύπωση των παραπάνω πέντε μεταβλητών στην εξίσωση για την αποτίμηση της οικονομικής ισχύος δεν είναι ομοιογενής, δεδομένου ότι οι διαστάσεις της οικονομικής ισχύος παρουσιάζουν διαφορετικά χαρακτηριστικά μεταξύ τους. Το αναλυτικό πλαίσιο που χρησιμοποιείται για να απαντηθεί το κεντρικό ερευνητικό ερώτημα της διατριβής εμπεριέχει έναν συνδυασμό ποσοτικών, περιγραφικών χαρακτηριστικών καθώς και ποιοτικών μεθόδων. Η συγκεκριμένη επιλογή πραγματοποιείται λόγω των ιδιαιτεροτήτων που παρουσιάζουν μεθοδολογικά οι εν λόγω διαστάσεις.

Συγκεκριμένα, σε ορισμένες θεματικές διαστάσεις της οικονομικής ισχύος θα γίνει χρήση κυρίως ποσοτικών περιγραφικών στοιχείων, βάσει των οποίων θα επιχειρηθεί η αποτίμηση των εκάστοτε μεγεθών. Για παράδειγμα, για να πραγματοποιηθεί η αποτίμηση της νομισματικής και της εμπορικής ισχύος θα γίνει χρήση ποσοτικών μεταβλητών, οι οποίες εκφράζουν συγκεκριμένους δείκτες που συνθέτουν τα προαναφερόμενα μεγέθη. Η πλειοψηφία των δεικτών που θα χρησιμοποιηθούν είναι ποσοτικά μεγέθη που προκύπτουν από τις στατιστικές εκθέσεις των διεθνών οικονομικών οργανισμών. Επιπλέον, θα γίνει χρήση ενός

μικρού αριθμού δεικτών που δεν αναφέρονται στις εκθέσεις των διεθνών οργανισμών, αλλά έχουν καταγραφεί ήδη στη βιβλιογραφία ως αποτελέσματα εμπειρικής έρευνας σε ερευνητικά κείμενα.

Στις υπόλοιπες θεματικές διαστάσεις της οικονομικής ισχύος, θα πραγματοποιηθεί μία ανάλυση που θα εμπεριέχει ταυτόχρονα στοιχεία ποιοτικών και ποσοτικών μεθόδων. Για παράδειγμα, προκειμένου να πραγματοποιηθεί η αποτίμηση της θεσμικής, της επενδυτικής και της χρηματοπιστωτικής ισχύος, θα χρειαστεί μία μεικτή μεθοδολογική διαδικασία. Αφενός θα οριστούν ποσοτικοποιημένοι δείκτες για την αποτίμηση των παραπάνω μεγεθών, αφετέρου τα μεγέθη αυτά θα υπολογιστούν και μέσω της χρήσης συγκεκριμένων ποιοτικών επιχειρημάτων.

Με το συγκεκριμένο αναλυτικό πλαίσιο, ο συγγραφέας φιλοδοξεί να δημιουργήσει μία αξιόπιστη μέθοδο αποτίμησης της οικονομικής ισχύος των χωρών στο σύγχρονο διεθνές οικονομικό σύστημα. Το σχέδιο αυτό αναμένεται να αποτελέσει τη μέθοδο με την οποία θα αποτιμηθούν η ισχύς και η επιρροή της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην παγκόσμια οικονομία συγκριτικά με τις αντίστοιχες επιδόσεις των δύο άλλων μεγάλων οικονομικών δυνάμεων πριν, κατά τη διάρκεια και μετά τη μεγάλη οικονομική κρίση του 2008–2009.

Η πολυπλοκότητα του διεθνούς οικονομικού συστήματος, το πλήθος των δρώντων που συμμετέχουν σε αυτό, καθώς και η τεράστια αλληλεπίδραση που υπάρχει μεταξύ των οικονομικών μονάδων στην παγκόσμια οικονομία, συνεπάγονται ότι η μεθοδολογική αποτίμηση της οικονομικής ισχύος με μεγάλη ακρίβεια αποτελεί εξαιρετικά δύσκολο εγχείρημα. Η οριζόντια κατηγοριοποίηση των θεματικών διαστάσεων του μεγέθους της οικονομικής ισχύος έχει ως στόχο να συμπεριληφθούν όσο το δυνατόν περισσότερα αναγκαία κριτήρια-δείκτες, οι οποίοι θα συνθέσουν μεθοδολογικά το κεντρικό μέγεθος. Οι δείκτες που θα χρησιμοποιηθούν αποτελούν μεν αναγκαία, αλλά όχι επαρκή κριτήρια για τον ολοκληρωμένο υπολογισμό του μεγέθους της οικονομικής ισχύος. Η αλληλουχία των πολλαπλών επιδράσεων που χαρακτηρίζουν τις σχέσεις μεταξύ των οικονομικών δρώντων, σε συνδυασμό με τη συνθετότητα της παγκόσμιας οικονομίας, δημιουργούν κάποιες αθέατες διαστάσεις που δεν είναι εφικτό να εξεταστούν στην παρούσα διατριβή. Οι περιορισμοί αυτοί προκύπτουν, αφενός, γιατί τα όρια ενός μεθοδολογικού σχεδίου μιας διατριβής είναι

συγκεκριμένα και, αφετέρου, ώστε να γίνει εφικτό η έρευνα που πραγματοποιείται να είναι όσο το δυνατόν συγκεκριμένη και στοχευμένη.

Η επίδραση μεταξύ των τομεακών διαστάσεων της οικονομικής ισχύος αποτελεί διάσταση η οποία επιλέγεται να μην συνυπολογιστεί και να αποτιμηθεί ποσοτικά στο συγκεκριμένο αναλυτικό πλαίσιο. Παρόλο που θα χρησιμοποιηθούν ευρέως δείκτες που συνδέουν θεωρητικά και μεθοδολογικά τη μία θεματική διάσταση με την άλλη, η εξίσωση της οικονομικής ισχύος που θα χρησιμοποιηθεί χαρακτηρίζεται από ένα άθροισμα τομεακών μεταβλητών, χωρίς να συνυπολογίζεται στην τελική αποτίμηση η ποσοτική μεταβολή που δημιουργείται λόγω των επιδράσεων μεταξύ τους. Ωστόσο, η επίδραση μεταξύ των τομεακών διαστάσεων θα συζητηθεί κατά τη διάρκεια της διατριβής σε εμπειρικό επίπεδο.

Η συγκριτική βαρύτητα των θεματικών διαστάσεων της οικονομικής ισχύος σε σχέση με το συνολικό μέγεθός της, επίσης αποτελεί ένα δυσπρόσιτο μεθοδολογικά ζήτημα. Κατά τη διάρκεια της διατριβής θα πραγματοποιηθεί εκτενής θεωρητική συζήτηση για τη βαρύτητα της εκάστοτε διάστασης, ενώ αντίστοιχες αναφορές θα γίνουν κατά την επεξεργασία των εμπειρικών δεδομένων. Παρόλα αυτά, κατά την εκπόνηση του μεθοδολογικού σχεδίου, ο συγγραφέας δεν θα αποπειραθεί να αποτιμήσει τη βαρύτητα των θεματικών διαστάσεων ποσοτικά. Βασικό αίτιο αυτής της επιλογής αποτελεί το γεγονός ότι στη βιβλιογραφία δεν υπάρχει έως τώρα η ελάχιστη απόπειρα να μετρηθεί το αναφερόμενο μέγεθος με ποσοτικό τρόπο. Κρίνεται λοιπόν ότι οποιαδήποτε απόπειρα προς αυτή την κατεύθυνση θα ήταν αβάσιμη και χωρίς αποτέλεσμα.

Όπως θα αναφερθεί στο παρακάτω κεφάλαιο, τα κράτη, παρόλο που αποτελούν τους κύριους δρώντες της παγκόσμιας οικονομίας, δεν κατέχουν πια την αποκλειστική ισχύ στην παγκόσμια οικονομική διακυβέρνηση. Οι μη κρατικοί δρώντες (επιχειρήσεις, χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, μη κυβερνητικοί οργανισμοί, ανεξάρτητες υπερεθνικές αρχές) κερδίζουν ολοένα και περισσότερο έδαφος στον ανταγωνισμό για επιρροή που διεξάγεται στο διεθνές οικονομικό σύστημα (O' Brien & Williams 2016).

Ο συγγραφέας, χωρίς να παραβλέπει τον ρόλο των μη κρατικών δρώντων στο διεθνές οικονομικό σύστημα, επιλέγει σε αυτή τη διατριβή να ερευνησει ερωτήματα

που άπτονται της διακρατικής ισορροπίας ισχύος και επιρροής. Παρόλο που οι μη κρατικοί δρώντες θα αποτελέσουν σημείο αναφοράς σε κάποιες ενότητες του μεθοδολογικού σχεδίου, τα κράτη και οι κρατικοί σχηματισμοί είναι τα είδη των δρώντων που θα αποτελέσουν τα κεντρικά αντικείμενα της παρούσας έρευνας. Ο σχεδιασμός του συγκεκριμένου μεθοδολογικού πλαισίου διαπνέεται από συγκεκριμένα θεωρητικά υπόβαθρα, όπως αναφέρθηκε εκτενέστερα στο προηγούμενο κεφάλαιο. Θεωρητικά υπόβαθρα τα οποία ανήκουν σε δύο διαφορετικές θεωρητικές σχολές, ήτοι τον Δομικό Ρεαλισμό και τον Μαρξισμό.

Η ρεαλιστική προσέγγιση της ΔΠΟ από τον Gilpin αποτελεί το βασικότερο θεωρητικό υπόβαθρο.⁵ Δύο σημεία αυτής της προσέγγισης αποτελούν δύο βασικές παραδοχές του θεωρητικού πλαισίου. Το πρώτο σημείο αφορά την κρατο-κεντρική προσέγγιση των διεθνών οικονομικών σχέσεων. Σύμφωνα με τον Gilpin, παρόλη την ύπαρξη ποικίλων ιδιωτικών δρώντων στην παγκόσμια οικονομία, ο βασικός ανταγωνισμός σε αυτή διεξάγεται ακόμη μεταξύ των κρατών, άποψη την οποία ασπάζεται ο συγγραφέας για την περίοδο που εξετάζει.

Επιπρόσθετα, το δεύτερο στοιχείο αφορά τον τρόπο που ερμηνεύει ο ρεαλισμός τη φύση του διακρατικού ανταγωνισμού στην παγκόσμια οικονομία. Σύμφωνα με τον Gilpin, οι διεθνείς οικονομικές σχέσεις –ιδιαίτερα μετά το τέλος του συστήματος Bretton Woods– έχουν αποκτήσει έναν ιδιαίτερα συγκρουσιακό χαρακτήρα, ο οποίος εντείνεται με την εμφάνιση νέων αναδυόμενων οικονομικών δυνάμεων που και διεκδικούν μερίδια οικονομικής επιρροής από τις αναπτυγμένες δυνάμεις. Ο συγγραφέας θεωρεί ότι, ιδιαίτερα κατά τις τελευταίες δύο δεκαετίες, το στοιχείο της «σύγκρουσης» ολοένα και υπερισχύει του στοιχείου της «συνεργασίας» στις σύγχρονες διεθνείς οικονομικές σχέσεις, με αποτέλεσμα να πληθαίνουν διαρκώς οι οικονομικές διαμάχες μεταξύ των μεγαλύτερων οικονομικών δυνάμεων.

Οι προσεγγίσεις των Cox και Wallerstein που αφορούν την ανάλυση της οικονομικής ηγεμονίας στο διεθνές σύστημα αποτελούν το δεύτερο θεωρητικό υπόβαθρο στο οποίο έχει βασιστεί το θεωρητικό πλαίσιο της διατριβής.⁶ Ο Cox

5 Η βασική συμβολή του R. Gilpin στη βιβλιογραφία προέρχεται βασίζεται στα πονήματα *War and Change in World Politics* (1981), *The Political Economy of International Relations* (1987), *The Challenge of Global Capitalism* (2000) και *Global Political Economy* (2001).

6 Τα κορυφαία πονήματα του Cox ήταν τα: *Production, Power and World Order* (1987), *Approaches to*

διακρίνει τρία κριτήρια τα οποία επηρεάζουν την ηγεμονία στην παγκόσμια οικονομία: την κυριαρχία στις υλικές επιδόσεις, στην ιδεολογία και στους διεθνείς οικονομικούς θεσμούς (Cox 1996). Η ανάλυση των διαστάσεων της οικονομικής ισχύος που πραγματοποιείται στη διατριβή γίνεται υπό το πρίσμα της συγκεκριμένης διάκρισης του Cox, καθώς ο συγγραφέας προσπαθεί να ερμηνεύσει τις μεταβολές οικονομικής ισχύος άλλοτε εστιάζοντας στις υλικές επιδόσεις, άλλοτε στην ιδεολογική επιρροή εντός της παγκόσμιας οικονομίας και άλλοτε στη θεσμική ισχύ που παράγεται στους διεθνείς οικονομικούς οργανισμούς. Από αυτούς τους τρεις παράγοντες, ο συγγραφέας θα εστιάσει περισσότερο στις υλικές οικονομικές επιδόσεις, θεωρώντας ότι οι επιδόσεις αυτές είναι κρισιμότερες από τους άλλους δύο παράγοντες στην ερμηνεία της οικονομικής ισχύος, επιβεβαιώνοντας παράλληλα την πεποίθηση που εκφράζει ο Wallerstein στο κορυφαίο πόνημά του *The Modern World System*.

World Order (1996) και *Political Economy of a Plural World* (2002). Τα κορυφαία πονήματα του Wallerstein ήταν τα: *The Modern World System* (1974), *The Capitalist World Economy* (1979) και *World System Analysis* (2004).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Α' ΜΕΡΟΣ

2.1 Προσδιορισμός των «Δυνάμεων» στη Θεωρία των Διεθνών Σχέσεων

Ένα διακρατικό σύστημα είναι ένα σύστημα που χαρακτηρίζεται από συγκεκριμένους συσχετισμούς κρατικής ισχύος, εδαφικής επικράτειας, πλουτοπαραγωγικών πόρων και διεθνούς επιρροής. Επιπλέον, χαρακτηρίζεται από την αντιφατική σχέση μεταξύ δύο βασικών αρχών, την «πολιτική» αρχή της ισότητας των κρατών και την εμπειρική αρχή της διαφοροποίησης των κρατών που επικρατεί λόγω του άνισου καταμερισμού των πόρων στο διεθνές σύστημα (Neumann 1992).

Η ηγεμονία σε ένα διακρατικό σύστημα υφίσταται όταν η κατανομή των πόρων είναι ιδιαίτερα ασύμμετρη. Σε αυτή την περίπτωση, το κράτος ή τα κράτη που ευνοούνται από την ασύμμετρη κατανομή πόρων κατέχουν ένα κρίσιμο ανταγωνιστικό πλεονέκτημα που τους επιτρέπει να κατακτήσουν δεσπόζουσα θέση στην παγκόσμια οικονομία (Tuo & Gadzey 1994). Η άνιση κατανομή των οικονομικών πόρων, καθώς και οι παραγωγικές δυνατότητες που προκύπτουν για κάθε οικονομία, αποτελούν το θεμέλιο της διάκρισης των χωρών του διεθνούς οικονομικού συστήματος βάσει της επιρροής και της ισχύος που επιτυγχάνουν σε αυτό (Gilpin 2001). Η ηγεμονία σε ένα διακρατικό σύστημα εξαρτάται από μία σύγκριση των σχετικών μεγεθών των δυνατοτήτων των ισχυρότερων κρατών, καθώς και από την ικανότητα της εκάστοτε ηγεσίας να μετατρέπει τις εν λόγω δυνατότητες σε πραγματική ισχύ (Tuo & Gadzey 1994).

Σύμφωνα με τη θεωρία διεθνών σχέσεων, οι σχέσεις ιεραρχίας ανάμεσα στα κράτη συνήθως αποτυπώνονται σε μία ιεραρχική πυραμίδα κατάταξης, όπου τα κράτη διακρίνονται σε κατηγορίες βάσει των επιδόσεων που καταγράφουν και της επιρροής που ασκούν στο διεθνές σύστημα (Waltz, 1979).⁷ Η διάκριση αυτή υφίσταται, είτε αφορά την επιρροή των κρατών στο διεθνές σύστημα συνολικά, είτε αφορά την επιρροή των κρατών σε θεματικές του διαστάσεις.⁸

7 Ως «ιεραρχία» ορίζεται ένα σύστημα διεθνών σχέσεων που είναι οργανωμένο γύρω από τις μεγάλες δυνάμεις. Εμπεριέχει κοινά δικαιώματα και ευθύνες για τις μεγάλες και τις δευτερεύουσες δυνάμεις του συστήματος. Οι επιδόσεις αφορούν την εδαφική έκταση, τον πληθυσμό, την οικονομική ανάπτυξη, τη βιομηχανική παραγωγή, την τεχνολογική παραγωγικότητα, το πολιτικό καθεστώς, το οικονομικό σύστημα, τους πλουτοπαραγωγικούς πόρους, την εξωτερική πολιτική και στρατιωτική ισχύ.

8 Πολιτική επιρροή, Στρατιωτική επιρροή, Οικονομική επιρροή, Πολιτιστική επιρροή

Τα κράτη διακρίνονται, σύμφωνα με την υφιστάμενη ορολογία των διεθνών σχέσεων, στις κατηγορίες των «μεγάλων δυνάμεων», των «μεσαίων δυνάμεων», των «περιφερειακών δυνάμεων» και των «μικρών δυνάμεων» (Braumoeller 2013).

Οι «μεγάλες δυνάμεις αποτελούν, σύμφωνα με τον P. Kennedy, «τις δυνητικά ηγεμονικές δυνάμεις του διεθνούς συστήματος, με την επιρροή τους να υφίσταται και να ασκείται με αποτελεσματικό τρόπο σε παγκόσμια κλίμακα» (Kennedy 1987).⁹ Βρίσκονται στην κορυφή της ιεραρχικής πυραμίδας και είναι οι χώρες που επηρεάζουν σε μεγαλύτερο βαθμό με τις αποφάσεις και τις δράσεις τους τη δομή και τη μορφή ενός διακρατικού συστήματος. Αποτελούν μία διακριτή κατηγορία χωρών, οι οποίες κατέχουν συγκεκριμένα δικαιώματα και καθήκοντα στο εκάστοτε διεθνές διακρατικό σύστημα. Το *status* της μεγάλης δύναμης θεσμοποιείται μέσω της αναγνώρισης της θέσης και του ρόλου της σε συγκεκριμένους διεθνείς θεσμούς του διεθνούς συστήματος. Μπορούν να αποτελέσουν ταυτόχρονα πηγή σταθερότητας αλλά και αποσταθεροποίησης του διεθνούς συστήματος (Braumoeller 2013).

Για να χαρακτηριστεί ένα διακρατικό σύστημα μονοπολικό, διπολικό ή πολυπολικό, αλληλεπιδρούν ορισμένοι παράγοντες όπως ο αριθμός των μεγάλων δυνάμεων που συμμετέχουν στο σύστημα, οι θέσεις ισχύος που αναπτύσσονται μεταξύ τους, οι θέσεις ισχύος που αναπτύσσονται ανάμεσα στις μεγάλες δυνάμεις και στα υπόλοιπα κράτη της διεθνούς κοινότητας, ενώ επιπλέον κρίσιμος παράγοντας είναι και ο βαθμός επιρροής και κυριαρχίας της εκάστοτε μεγάλης δύναμης συγκριτικά με τον βαθμό επιρροής και κυριαρχίας των υπολοίπων μεγάλων δυνάμεων.

Σύμφωνα με τον Modelski, σε ένα μονοπολικό σύστημα, μία δύναμη ελέγχει 50% ή και παραπάνω των σχετικών διαθέσιμων υλικών και μη υλικών δυνατοτήτων που διέπουν την ηγεμονία. Σε ένα διπολικό σύστημα, δύο δυνάμεις ελέγχουν τουλάχιστον 50% των σχετικών υλικών και μη υλικών δυνατοτήτων, με καθεμία να ελέγχει τουλάχιστον 25% των σχετικών δυνατοτήτων χωρίς καμία άλλη δύναμη να κατορθώνει να ελέγξει το 25%. Για να χαρακτηριστεί ένα σύστημα πολυπολικό, πρέπει τρεις ή και περισσότερες δυνάμεις να ελέγχουν η καθεμία τουλάχιστον 5%

⁹ Όταν κάποια μεγάλη δύναμη συγκεντρώνει δυσανάλογα μεγαλύτερη ισχύ σε σχέση με τις υπόλοιπες μεγάλες δυνάμεις μπορεί να χαρακτηριστεί ως «ηγεμονική».

των σχετικών δυνατοτήτων, αλλά καμία δύναμη να μην ελέγχει 50% ή δύο δυνάμεις να μην ελέγχουν το 25% των σχετικών δυνατοτήτων η καθεμία (Modelski 1987).

Ο Gilpin σημειώνει ότι οι μεγάλες δυνάμεις διανύουν έναν «κύκλο ζωής» που χαρακτηρίζει την εξέλιξή τους και αποτελείται από τέσσερα στάδια. Το πρώτο στάδιο είναι το στάδιο της «επέκτασης», κατά το οποίο μία μεγάλη δύναμη καταφέρνει να επεκταθεί και να εδραιωθεί στο διεθνές σύστημα. Ακολουθεί το δεύτερο στάδιο της «ισχυροποίησης», όπου μία μεγάλη δύναμη εκμεταλλεύεται τα κεκτημένα της και αυξάνει την επιρροή της. Το τρίτο στάδιο αφορά την «πρόκληση», δηλαδή την περίπτωση όπου μία καθεστωτική μεγάλη δύναμη καλείται να αντιμετωπίσει την ανάδυση ανερχόμενων δυνάμεων στο διεθνές σύστημα. Το τέταρτο στάδιο αφορά τη φάση της «παρακμής», όπου εκούσια ή ακούσια αναγκάζεται να παραδώσει τη σκυτάλη της ηγεμονίας του συστήματος σε μία άλλη ανταγωνιστική δύναμη (Gilpin, 1987). Στο σύγχρονο διεθνές σύστημα, στην κατηγορία των μεγάλων δυνάμεων ανήκουν οι ΗΠΑ, η Ευρωπαϊκή Ένωση, η Κίνα και η Ρωσία.

Στις «μεσαίες δυνάμεις» συγκαταλέγονται οι χώρες που δεν αποτελούν μεν ηγεμονικές δυνάμεις του διεθνούς συστήματος, παρόλα αυτά το μέγεθός τους και το εύρος των δυνατοτήτων τους τις κατατάσσει ανάμεσα στους υπολογίσιμους δρώντες του διεθνούς συστήματος (Neumann, 1992). Βρίσκονται στα μεσαία στρώματα της ιεραρχικής πυραμίδας των χωρών και συνήθως διαδραματίζουν έναν εξισορροπητικό ρόλο στη διενέργεια του ανταγωνισμού μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων. Σε αυτή κατηγορία ανήκουν χώρες όπως ο Καναδάς, η Ν. Κορέα, η Αυστραλία, η Ινδονησία και το Μεξικό.

Οι «περιφερειακές δυνάμεις» είναι οι χώρες οι οποίες επίσης δεν συγκαταλέγονται στην κατηγορία των μεγάλων δυνάμεων, αλλά αποτελούν υπολογίσιμα μεγέθη από τη στιγμή που αποτελούν τους ισχυρότερους παίκτες σε υπό-συστήματα που αφορούν συγκεκριμένες γεωγραφικές περιφέρειες του πλανήτη. Σε μία σειρά περιπτώσεων, οι χώρες που αποτελούν «περιφερειακές δυνάμεις» κατατάσσονται ταυτόχρονα και στη κατηγορία των «μεσαίων δυνάμεων» (Neumann 1992). Σε αυτή την κατηγορία, για παράδειγμα, ανήκουν η Αίγυπτος, το Ιράν και η Σαουδική Αραβία (Β. Αφρική, Μ. Ανατολή), η Αργεντινή και η Βραζιλία (Νότια Αμερική), η Ν. Αφρική και η Νιγηρία (Υποσαχάρια Αφρική) και η Ινδία (ΝΑ Ασία).

Τέλος, οι «μικρές δυνάμεις» είναι χώρες οι οποίες παρά το μικρό μέγεθος και τις περιορισμένες επιδόσεις τους συγκριτικά με τις υπόλοιπες κατηγορίες χωρών, κατέχουν υπολογίσιμη επιρροή στο διεθνές σύστημα λόγω της κατοχής κάποιας ιδιαίτερης δυνατότητας ή ικανότητας σε αυτό. Βρίσκονται στα κατώτερα στρώματα της ιεραρχικής πυραμίδας των χωρών. Σε αυτή την κατηγορία ανήκουν χώρες όπως η Ελβετία, η Νορβηγία και το Ισραήλ.

Ο βαθμός ομοιογένειας της κρατικής ισχύος στις διάφορες θεματικές διαστάσεις του διεθνούς συστήματος είναι ένας κρίσιμος προσδιοριστικός παράγοντας για τη συνολική αποτίμησή της (Bull 1977). Για παράδειγμα, υπάρχουν χώρες που συγκεντρώνουν μία ομοιογενή κατανομή της ισχύος τους στις περισσότερες διαστάσεις του διεθνούς συστήματος. Μία τέτοια δύναμη θεωρούνται οι ΗΠΑ, οι οποίες παρουσιάζουν μία σημαντική ομοιογένεια στις πηγές ισχύος τους. Αντιθέτως, άλλες χώρες καταγράφουν ηγεμονικές επιδόσεις σε μία θεματική διάσταση, την ίδια στιγμή που οι επιδόσεις τους σε άλλες θεματικές διαστάσεις είναι εξαιρετικά αναντίστοιχες. Για παράδειγμα, η Ρωσία καταγράφει εντυπωσιακές επιδόσεις σε ενεργειακές πηγές και στρατιωτική ισχύ, ενώ οι οικονομικές και κοινωνικές επιδόσεις της είναι εξαιρετικά αδύναμες.

Σε ό,τι αφορά την παγκόσμια οικονομία, η κατηγοριοποίηση των χωρών πραγματοποιείται σύμφωνα με την παραπάνω ορολογία και αφορά τις πραγματικές και δυνητικές διαστάσεις της ισχύος που εκφράζει το εκάστοτε κράτος μέσα σε αυτή, σε σύγκριση με τις αντίστοιχες δυνατότητες των υπολοίπων κρατών. Στη σύγχρονη παγκόσμια οικονομία, τα οικονομικά μπλοκ διακρίνονται σε τέσσερις κατηγορίες οικονομικής ισχύος:

- Οι ΗΠΑ, Ευρωπαϊκή Ένωση και Κίνα αποτελούν τις ηγεμονικές δυνάμεις της παγκόσμιας οικονομίας, αφού συγκεντρώνουν μακράν τις υψηλότερες επιδόσεις σε όλες τις διαστάσεις της παγκόσμιας οικονομίας. Βρίσκονται έτσι στο υψηλότερο στρώμα της ιεραρχικής πυραμίδας των χωρών που αφορά την κατανομή ισχύος στην παγκόσμια οικονομία. Οι Ινδία, Ιαπωνία και Ρωσία συγκαταλέγονται στις «μεγάλες δυνάμεις» της παγκόσμιας οικονομίας. Βρίσκονται στο δεύτερο υψηλότερο στρώμα της ιεραρχικής πυραμίδας της παγκόσμιας οικονομίας, παρόλα αυτά δεν μπορούν να θεωρηθούν «ηγεμονικές»

καθώς απέχουν σημαντικά από τις επιδόσεις και την επιρροή της ισχυρότερης τριάδας των οικονομικών δυνάμεων (ΗΠΑ, Ευρωπαϊκή Ένωση, Κίνα).

- Οι Ν. Κορέα, Καναδάς, Σαουδική Αραβία, Αυστραλία, Ν. Αφρική, Μεξικό και Ινδονησία είναι χώρες που συγκαταλέγονται στις «μεσαίες» δυνάμεις της παγκόσμιας οικονομίας. Αποτελούν χώρες που καταγράφουν υπολογίσιμες επιδόσεις σε διάφορα οικονομικά πεδία, παρόλα αυτά η επιρροή τους απέχει πολύ ώστε να ασκείται σε παγκόσμια κλίμακα ώστε να θεωρηθούν «μεγάλες δυνάμεις».
- Η Νορβηγία και η Ελβετία αποτελούν δύο παραδείγματα χωρών που συγκαταλέγονται στις «μικρές» δυνάμεις της παγκόσμιας οικονομίας. Παρόλο που τα μεγέθη τους είναι περιορισμένης κλίμακας, καταφέρνουν να ασκούν επιρροή μεγαλύτερη από το μέγεθός τους.

Δεδομένου ότι οι μεταβολές οικονομικής ισχύς της ΕΕ είναι το βασικό εξεταζόμενο μέγεθος σε αυτή τη διατριβή, οι επιδόσεις της Ένωσης στην οικονομική σφαίρα θα πρέπει να καταγραφούν και να αποτιμηθούν συγκριτικά με τις αντίστοιχες επιδόσεις των δύο άλλων ηγεμονικών δυνάμεων (ΗΠΑ, ΛΔΚ). Πριν από τη σύγκριση των οικονομικών επιδόσεων που θα πραγματοποιηθεί σε επόμενα κεφάλαια, στη συνέχεια του παρόντος κεφαλαίου θα γίνει μία σύντομη βιβλιογραφική επισκόπηση αναφορικά με τους επικρατέστερους όρους που χαρακτηρίζουν το είδος των δυνάμεων των ΕΕ, ΗΠΑ και Κίνας.

2.2 ΕΕ, ΗΠΑ, Κίνα: Οι Μεγάλες Δυνάμεις του Σύγχρονου Διεθνούς Συστήματος

2.2.α Ευρωπαϊκή Ένωση

Η επισκόπηση της διεθνούς και Ευρωπαϊκής βιβλιογραφίας καταδεικνύει την ευρεία χρήση τεσσάρων επιθετικών προσδιορισμών, όταν γίνεται λόγος για την ΕΕ, δηλαδή «ειρηνική» (civilian), «κανονιστική» (normative), «ήπια» (soft) και «οικονομική» (economic) δύναμη. Η ΕΕ παρουσιάζεται στο μεγαλύτερο μέρος της βιβλιογραφίας ως μία παγκόσμια δύναμη με αντιφατικά χαρακτηριστικά, καθώς διαθέτει σε έντονο βαθμό τα χαρακτηριστικά της ήπιας και κανονιστικής ισχύος, αφού στηρίζεται κυρίως στην οικονομική της ισχύ και στο πολιτικό της σύστημα, ταυτοχρόνως με

περιορισμένα τα χαρακτηριστικά της στρατιωτικής ισχύος, ως αποτέλεσμα της απουσίας ουσιαστικής κοινής αμυντικής πολιτικής.

Η ΕΕ αποτελεί έναν *sui generis* δρώντα στο σύγχρονο διεθνές σύστημα. Αποτελεί ένα εγχείρημα περιφερειακής οικονομικής και πολιτικής ολοκλήρωσης στο οποίο συμμετέχουν είκοσι επτά κυρίαρχα έθνη κράτη (Bindi 2009).¹⁰ Το εγχείρημα αυτό περιλαμβάνει μεταξύ άλλων τη δημιουργία ενός «ευρωπαϊκού» πολιτικού συστήματος διακυβέρνησης που περιλαμβάνει τη συμμετοχή δύο βασικών τύπων δρώντων, τα κράτη-μέλη και τους υπερεθνικούς θεσμούς της ΕΕ (El-Agraa 2015).

Από τη στιγμή που η ΕΕ αποτελεί ένα πολιτικό σύστημα υπό διαμόρφωση, με συνεχώς εξελισσόμενους θεσμούς και συσχετισμούς συμφερόντων, είναι λογικό ότι η ταυτότητά της ως παίκτης του διεθνούς συστήματος παρουσιάζει διακριτές διαφορές σε σχέση με τα παραδοσιακά έθνη-κράτη (Vogler 2002). Οι αξίες, οι νόρμες καθώς και τα συμφέροντα που προωθούνται μέσω της άσκησης εξωγενών πολιτικών εκ μέρους της ΕΕ βρίσκονται και αυτά υπό συνεχή διαμόρφωση (Nikolaidis & Howse 2002). Όπως αναφέρει και ο Ginsberg περιγράφοντας τη δυσκολία να «χαρακτηριστεί η Ευρωπαϊκή Ένωση» ως διεθνής παράγοντας, «η θέση της στις διεθνείς σχέσεις είναι καινούρια, ανορθολογική, *sui generis* και δυσνόητη για αυτούς που βλέπουν μόνο έναν κόσμο από βεστφαλιανά κράτη» (Ginsberg 2010).

Η ανομοιογένεια που χαρακτηρίζει την ισορροπία των αρμοδιοτήτων μεταξύ των ευρωπαϊκών θεσμών και των κρατών-μελών της ΕΕ στις ευρωπαϊκές πολιτικές αποτελεί ένα ιδιαίτερα κρίσιμο στοιχείο για τη διαμόρφωση της ταυτότητας της Ένωσης στο διεθνές σύστημα. Στο σύστημα διακυβέρνησης της ΕΕ υφίστανται τομείς πολιτικής όπου είτε οι ευρωπαϊκοί θεσμοί είτε τα κράτη-μέλη συγκεντρώνουν την πλειονότητα των αρμοδιοτήτων άσκησης πολιτικής, ενώ υφίστανται άλλοι τομείς όπου υπάρχει ισορροπία μεταξύ των αρμοδιοτήτων ανάμεσα στα δύο μέρη (Vogler & Betherton 2006).

Στους τομείς πολιτικής που η ΕΕ δρα με ενιαίο και συγκροτημένο τρόπο, καταφέρνει να εκμεταλλεύεται τις δυνητικές πηγές ισχύος της και να αποτυπώνει το μέγεθός της στο διεθνές σύστημα. Αντιθέτως, στους τομείς πολιτικής που αυτό δεν

¹⁰ Σε εξέλιξη βρίσκεται η διαδικασία αποχώρησης του Ηνωμένου Βασιλείου από την Ευρωπαϊκή Ένωση μετά το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος που διεξήχθη στις 23 Ιουνίου 2016.

συμβαίνει, η Ένωση παρουσιάζεται ως ένας δρώντας που αποτυπώνει λιγότερη επιρροή από αυτή που θα έπρεπε να καταγράψει συγκριτικά με τις «δυναμικές» δυνατότητές της (Gamble & Lane 2009). Για παράδειγμα, δεδομένου ότι στον τομέα της εμπορικής πολιτικής η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατέχει την αποκλειστική αρμοδιότητα χάραξης και άσκησης πολιτικής, η ΕΕ έχει ενιαία και ισχυρή παρουσία στο διεθνές εμπορικό σύστημα. Αντιθέτως, στον τομέα της άμυνας και της εξωτερικής ασφάλειας, όπου τα κράτη-μέλη διατηρούν την πλειονότητα των αρμοδιοτήτων και τα συμφέροντά τους συχνά συγκρούονται, η παρουσία της ΕΕ στο διεθνές σύστημα παρουσιάζεται κατακερματισμένη, ασθενέστερη και κατώτερη των περιστάσεων (Thomas 2011). Το γεγονός ότι η ΕΕ αποτελεί μία *sui generis* δύναμη σε ένα διεθνές σύστημα που κυριαρχείται από έθνη-κράτη θέτει έναν καίριο προβληματισμό σε σχέση με το αν μπορεί να τεθεί ουσιαστική σύγκριση των διεθνών επιδόσεων της ΕΕ με άλλες δυνάμεις του διεθνούς συστήματος, αφού όλες οι υπόλοιπες δυνάμεις πλην της Ένωσης αποτελούν εθνικά κράτη.

Δεδομένου ότι η ΕΕ είναι ένας μη συνηθισμένος δρώντας του σύγχρονου διεθνούς συστήματος, οι όποιες συγκρίσεις που αφορούν την Ένωση θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της και πώς αυτά διαφοροποιούν τον τρόπο που θα πρέπει να προσεγγίζεται στους ποικίλους τομείς διεθνούς πολιτικής (Koutrakos 2011).

Ειρηνική

Ο επιθετικός προσδιορισμός *ειρηνική*, όπως συναντάται στη βιβλιογραφία, υποδεικνύει μία δύναμη που εξυπηρετεί τα συμφέροντά της κυρίως με τη χρήση μη στρατιωτικών μέσων. Σύμφωνα με τη Smith, «ειρηνική» είναι «η δύναμη που εξυπηρετεί τα συμφέροντά της με μέσα μη στρατιωτικά, συμπεριλαμβανομένων μέσων οικονομικής και πολιτιστικής διπλωματίας, πολιτικής και διπλωματίας» (Smith, 2014). Κατά τον Duchene, «η έννοια της ειρηνικής δύναμης περιλαμβάνει την κανονικοποίηση των διεθνών σχέσεων, αντιμετωπίζοντας τα διεθνή ζητήματα στη σφαίρα της συναινετικής πολιτικής» (Duchene 1972).

Δεδομένης της φυσιογνωμίας της (απουσία ενιαίων αμυντικών δομών), η ΕΕ αποτελεί την κατεξοχήν «ειρηνική» δύναμη του σύγχρονου διεθνούς συστήματος. Μέσω της «ειρηνικής» ισχύος, η ΕΕ προσπαθεί να προωθεί με βέλτιστο τρόπο τις

θέσεις και τα συμφέροντά της προς τους εταίρους της, χωρίς να δημιουργεί έντονες αντιπαραθέσεις και αναταράξεις στο διεθνές σύστημα, καθώς επιδιώκει κυρίως συναινετικές διαδικασίες λήψης αποφάσεων στη διεθνή κοινότητα (Cassarini 2007).

Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της ιδιότητας είναι ότι στις σύγχρονες περιφερειακές κρίσεις ανά τον πλανήτη, η ΕΕ έχει λειτουργήσει κυρίως ως μία δύναμη διαμεσολάβησης και ειρήνευσης, τη στιγμή που άλλες μεγάλες δυνάμεις – όπως οι ΗΠΑ και η Ρωσία– έχουν κάνει χρήση στρατιωτικής ισχύος για την επίλυση των κρίσεων (Lucarelli 2010).¹¹ Επιπλέον, τα κράτη-μέλη της ΕΕ ως σύνολο συνθέτουν την κύρια πηγή «τροφοδότησης» του πολιτικού και στρατιωτικού προσωπικού στις ειρηνευτικές επιχειρήσεις του ΟΗΕ κατά τις τελευταίες δύο δεκαετίες, υπερβαίνοντας τις αντίστοιχες παροχές ανθρώπινου δυναμικού άλλων μεγάλων δυνάμεων όπως οι ΗΠΑ και η Κίνα .

Όπως έχουν καταδείξει τα εμπειρικά δεδομένα, το στοιχείο της ειρηνικής ισχύος παρουσιάζει θετικές και αρνητικές συνέπειες στις διεθνείς δυνατότητες της ΕΕ. Αφενός βελτιώνει σημαντικά το διεθνές της προφίλ και τη διπλωματική της δυνατότητα, αφετέρου όμως περιορίζει σημαντικά τα μέσα με τα οποία μπορεί η Ένωση να παρέμβει σε μία διεθνή ή περιφερειακή κρίση.

Κανονιστική

Εισάγοντας στη βιβλιογραφία την ΕΕ ως μία κατεξοχήν *κανονιστική* δύναμη, οι Manners και Whitman περιέγραψαν την ΕΕ ως έναν «δρώντα εξωτερικής πολιτικής με κύριο χαρακτηριστικό την κανονικοποίηση κανόνων και αξιών πολιτικής στις διεθνείς διαπραγματεύσεις, κυρίως μέσω της χρήσης μη καταναγκαστικών μέσων» (Manners 2002, Whitman 1998). Αντιστοίχως, ο Bjorkdahl τη χαρακτηρίζει ως «μία δημιουργό νορμών», ενώ ο Therborn ως «μία εξωστρεφή κανονιστική δύναμη» (Bjorkdahl 2005, Therborn 2001). Σε ό,τι αφορά την ιεραρχία του διεθνούς οικονομικού συστήματος, η Ευρωπαϊκή Ένωση μαζί με τις ΗΠΑ αποτελούν τις δύο ηγέτιδες οικονομικές δυνάμεις του οικονομικά αναπτυγμένου κόσμου, οι οποίες έχουν διαμορφώσει σε σημαντικό βαθμό το κανονιστικό πλαίσιο της παγκόσμιας οικονομικής διακυβέρνησης έως και την παρούσα χρονική περίοδο (Drezner 2013).

11 Επέμβαση στο Ιράκ, Συριακός εμφύλιος πόλεμος, πόλεμοι της Γιουγκοσλαβίας, Κορεατική κρίση, Παλαιστινιακό ζήτημα

Η Συνθήκη της Λισαβόνας αποτέλεσε την αφετηρία για την εισαγωγή συγκεκριμένων αρχών και αξιών του πολιτικού συστήματος της ΕΕ ως κανονιστικές αρχές, μέσω της ένταξής τους στο κοινοτικό κεκτημένο (*acquis communautaire*).¹² Οι εν λόγω αρχές και αξίες αποτελούν πλέον αναπόσπαστο κομμάτι της διεθνούς φυσιογνωμίας της ΕΕ.¹³ Στη Συνθήκη της Λισαβόνας αναφέρεται χαρακτηριστικά ότι «στις διεθνείς σχέσεις, η ΕΕ πρέπει να προωθήσει τις αξίες με τις οποίες έχει ιδρυθεί, συμπεριλαμβανομένων της δημοκρατίας, των ανθρωπίνων και θεμελιωδών δικαιωμάτων, του κράτους δικαίου και της οικονομίας της αγοράς». Αναδεικνύεται έτσι μία εξαγωγή προτύπων και νορμών που τίθεται υπόψη στη χάραξη και διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Tocci 2008).

Η κανονιστική φύση της ΕΕ υφίσταται κυρίως λόγω της ιστορικής εξέλιξης της ευρωπαϊκής ενοποίησης και της προσήλωσης των ευρωπαϊκών κρατών στην εγκαθίδρυση νορμών που θα αποκτούν εφαρμογή σε παγκόσμια κλίμακα. Κύρια θεματική έκφραση αυτής της κανονιστικής επιρροής είναι οι πολιτικές γειτονίας και διεύρυνσης, με βάση τις οποίες η ΕΕ, εκμεταλλευόμενη την οικονομική και πολιτική της ισχύ, προωθεί και ενίοτε επιβάλλει νόρμες και αξίες (Manners 2006). Η άσκηση αυτής της κανονιστικής επιρροής πραγματοποιείται αρχικά σε χώρες που βρίσκονται σε διαδικασία ένταξης στην ΕΕ και κατ' επέκταση στις χώρες-εταίρους που βρίσκονται πλησίον των συνόρων της.

Το τρίτο επίπεδο αυτής της άσκησης επιρροής αφορά –πέρα από αυτά τα γεωγραφικά και πολιτικά όρια– και τους υπόλοιπους εταίρους της Ένωσης στις διάφορες γεωγραφικές περιφέρειες του πλανήτη (Krohn 2009). Ειδικότερα, στα πλαίσια της ευρώ-μεσογειακής συνεργασίας και της ανατολικής συνεργασίας, η ευρωπαϊκή αναπτυξιακή βοήθεια και η σύναψη συμφωνιών με τις χώρες-εταίρους έχει ως προϋπόθεση την αποδοχή συγκεκριμένων αρχών και αξιών πολιτικής.¹⁴

12 Οι πέντε βασικές αρχές είναι ειρήνη, ελευθερία, δημοκρατία, κράτος δικαίου, σεβασμός ανθρωπίνων δικαιωμάτων

13 Άρθρο III-193, Άρθρο I-2 και I-3.

14 Η Ευρω-Μεσογειακή Συνεργασία (Euro-Mediterranean Partnership) αποτελεί το διμερές σχήμα περιφερειακής συνεργασίας μεταξύ της ΕΕ και των χωρών της Βόρειας Αφρικής και δυτικής Μ. Ανατολής. Η Ανατολική Συνεργασία (Eastern Partnership) αποτελεί το διμερές σχήμα περιφερειακής συνεργασίας μεταξύ της ΕΕ και των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης και της Κεντρικής Ασίας.

Στρατιωτική

Στρατιωτική δύναμη είναι, κατά τη Smith, «ένα κράτος το οποίο ασκεί κατά κόρον στρατιωτική ισχύ προκειμένου να προστατεύσει τα συμφέροντά του» (Smith 2014). Με βάση τον ορισμό που παρέχεται στη διεθνή βιβλιογραφία, η ΕΕ δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως στρατιωτική δύναμη. Οι τομείς της άμυνας και της ασφάλειας αποτελούν έως τώρα κατεξοχήν τομείς αρμοδιοτήτων των κρατών-μελών καθ' όλη τη διάρκεια της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Η απουσία κοινής πολιτικής άμυνας και ουσιαστικής εξωτερικής πολιτικής, σε συνδυασμό με τη συχνή διάσταση των συμφερόντων των κρατών-μελών σε αυτούς τους τομείς, συνιστούν τις δύο ουσιαστικότερες αιτίες για το γεγονός ότι η Ένωση δεν αποτελεί μία ενιαία στρατιωτική δύναμη. Σε επίπεδο έθνους-κράτους, αντίθετα, ορισμένα κράτη-μέλη της ΕΕ όπως η Γαλλία, η Μ. Βρετανία, η Ιταλία, η Πολωνία και η Ισπανία, έχουν συμμετάσχει σε πολλές διεθνείς στρατιωτικές αποστολές ενεργώντας ως ανεξάρτητοι δρώντες στη διεθνή σκηνή (Vasconcelos 2009).¹⁵

Εκτεταμένη συζήτηση έχει πραγματοποιηθεί στη βιβλιογραφία σχετικά με το αν θα μπορούσαν να υπάρξουν οι προϋποθέσεις για τη μετεξέλιξη της ΕΕ σε ένα στρατιωτικό μπλοκ στο εγγύς μέλλον (Zielonka 1998, Smith 2000). Απαραίτητη προϋπόθεση για την επίτευξη αυτού του στόχου είναι η εξασφάλιση της ελάχιστης απαιτούμενης πολιτικής συναίνεσης, τουλάχιστον ανάμεσα στα ισχυρότερα κράτη-μέλη της Ένωσης. Οι στρατιωτικοί πόροι των κρατών-μελών συνιστούν, ως σύνολο, τον δεύτερο μεγαλύτερο αμυντικό προϋπολογισμό στο διεθνές σύστημα, συμπεριλαμβανομένων των αντίστοιχων επιχειρησιακών και τεχνολογικών δυνατοτήτων.

Η προώθηση των στόχων του Ελσίνκι και η δημιουργία της Ευρωπαϊκής Δύναμης Ταχείας Αντίδρασης, απαρτίζουν μέχρι στιγμής τις κύριες θεσμικές και πολιτικές μεταβλητές, που θα μπορούσαν να συνηγορήσουν προς μία τέτοια κατεύθυνση (Meyer 2006). Ένα επιπλέον στοιχείο που θα μπορούσε να συνηγορήσει προς την ίδια κατεύθυνση είναι η συμμετοχή των στρατιωτικών δυνάμεων των ισχυρότερων στρατιωτικά κρατών-μελών της ΕΕ σε στρατιωτικές επεμβάσεις εκτός

15 Πόλεμος του Ιράκ, πόλεμος του Αφγανιστάν, συριακός εμφύλιος, πόλεμος της Λιβύης, επέμβαση στο Μαλί

της ευρωπαϊκής ηπείρου, μολονότι αυτές δεν έχουν πραγματοποιηθεί ως κοινές ευρωπαϊκές επεμβάσεις αλλά έπειτα από ατομική πρωτοβουλία συγκεκριμένων κρατών-μελών.

Οικονομική

Ο επιθετικός προσδιορισμός *οικονομική*, όπως συναντάται στη βιβλιογραφία, υποδεικνύει «μία δύναμη που εξυπηρετεί τα συμφέροντά της κυρίως με τη χρήση μέσων οικονομικής πολιτικής». Από τις αρχές του 21^{ου} αιώνα, η Ευρωπαϊκή Ένωση γίνεται αντιληπτή ως μία κατεξοχήν οικονομική δύναμη σύμφωνα με ένα σημαντικό μέρος της βιβλιογραφίας (Bretherton & Vogler 2006, Balfour & Emerson 2011, Bindi 2009, Thomas 2011, Gamble & Lane 2009).

Πριν από το ξέσπασμα της χρηματοπιστωτικής κρίσης, η Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελούσε τη μεγαλύτερη οικονομική οντότητα παγκοσμίως. Η παρουσία της στην παγκόσμια οικονομία, ιδιαίτερα κατά τις τελευταίες τρεις δεκαετίες, είναι ιδιαίτερα αισθητή. Αποτελεί τη δεύτερη μεγαλύτερη εξαγωγική και εισαγωγική δύναμη στο εμπόριο αγαθών, ενώ παράλληλα είναι η μεγαλύτερη εξαγωγική και εισαγωγική δύναμη στο εμπόριο υπηρεσιών (Cameron 2007). Αποτελεί επίσης τον μεγαλύτερο εισαγωγέα ενέργειας, τον μεγαλύτερο πάροχο διεθνούς αναπτυξιακής βοήθειας, τη μεγαλύτερη πηγή και τον δεύτερο μεγαλύτερο προορισμό άμεσων ξένων επενδύσεων, καθώς και τον μεγαλύτερο προορισμό μεταναστευτικού εργατικού δυναμικού παγκοσμίως (Sapir 2007). Παρότι βρέθηκε στο επίκεντρο της πρόσφατης παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, το ευρώ –το ενιαίο νόμισμα της ευρωζώνης– έχει αναδειχθεί αδιαμφισβήτητα ως το δεύτερο ισχυρότερο νόμισμα του παγκόσμιου νομισματικού συστήματος.

Η ΕΕ διατηρεί στενές εμπορικές και επενδυτικές σχέσεις με όλες τις άλλες μεγάλες οικονομικές δυνάμεις της παγκόσμιας οικονομίας, συμπεριλαμβανομένων των ΗΠΑ, της Κίνας, της Ρωσίας, της Ιαπωνίας και της Ινδίας. Επιπλέον, θεωρείται προνομιακός οικονομικός εταίρος για τη συντριπτική πλειοψηφία των χωρών του αναπτυσσόμενου κόσμου, πολύ περισσότερο δε για τις χώρες της Νότιας και Κεντρικής Αμερικής και αυτές της υποσαχάριας Αφρικής (Murray 2008). Μέσω των παραπάνω χαρακτηριστικών, έχει αναδειχθεί τις τελευταίες δύο δεκαετίες ως ένας παίκτης-κλειδί για τη διαμόρφωση των σχέσεων μεταξύ αναπτυγμένων και

αναπτυσσόμενων δυνάμεων στο διεθνές οικονομικό σύστημα (Vogler & Betherton 2006). Όπως αναφέρει εύστοχα η Smith, «η ΕΕ τοποθετείται μεταξύ Ανατολής και Δύσης σε ένα νέο τρι-πολικό σύστημα εντός του διεθνούς οικονομικού συστήματος του 21^{ου} αιώνα» (Smith 2014).

Οι επιδόσεις αυτές της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην παγκόσμια οικονομία την έχουν αναδείξει ως έναν από τους ισχυρότερους παίκτες που διαμορφώνουν την ατζέντα αναφορικά με την εξέλιξη του διεθνούς οικονομικού συστήματος. Η ΕΕ αποτελεί μία κατά βάση «καθεστωτική» δύναμη του διεθνούς οικονομικού συστήματος, η οποία επιδιώκει να διατηρήσει το *status quo* στις διαστάσεις της παγκόσμιας οικονομίας ώστε να υπερασπίσει τη θέση και τα κεκτημένα της στο σύστημα (Moschella & Weaver 2013). Σε διαστάσεις όπως το διεθνές εμπόριο και οι διεθνείς οικονομικοί οργανισμοί, η Ευρωπαϊκή Ένωση εμφανίζεται ως μία δύναμη που προσπαθεί να αποτρέψει τη διενέργεια μεγάλων μεταβολών που δεν θα λειτουργήσουν υπέρ της.

Σε ορισμένες περιπτώσεις, η Ένωση εμφανίζεται ως μία «αναθεωρητική» δύναμη η οποία διεκδικεί την αλλαγή του *status quo* εφόσον αυτό εξυπηρετεί τα συμφέροντά της. Για παράδειγμα, τις τελευταίες δύο δεκαετίες έχει επιδιώξει την εγκαθίδρυση ενός πολυμερούς συστήματος ισχύος στο διεθνές οικονομικό σύστημα, διαφορετικό από το μονοπολικό σύστημα που επικρατούσε εδώ και δεκαετίες (Moschella & Weaver 2013). Η πολιτική αυτή οφείλεται στην αντίληψη της ΕΕ ότι ένα πολυ-πολικό σύστημα με σχετική ισορροπία ισχύος στην παγκόσμια οικονομία είναι προτιμότερο για τα ευρωπαϊκά συμφέροντα συγκριτικά με ένα μονοπολικό σύστημα (Duke 2017).

Ήπια

Ο ορισμός που δίνει ο Joseph Nye για την έννοια είναι «ισχύς μέσω πειθούς και χρήση σειράς από πολλά εργαλεία εξωτερικής πολιτικής, συμπληρωματικά προς τη σκληρή ισχύ... παρόλο που δεν χρησιμοποιεί μέσα σκληρής ισχύος, δεν παύει να επιδιώκει την ισχύ εντός του συστήματος χρησιμοποιώντας κυρίως εργαλεία οικονομικής, κανονιστικής και δομικής ισχύος ώστε να επιτυγχάνει τους σκοπούς της» (Nye 2011).

Η έννοια της «ήπιας ισχύος» θεωρείται σύμφωνα με τον Nye μία κατάλληλη έννοια για να περιγράψει το προφίλ της Ένωσης ως δύναμη στο σύγχρονο διεθνές σύστημα, διότι συνδυάζει γνώρισμα που συναντώνται στις τρεις προηγούμενες έννοιες (ειρηνική, κανονιστική, οικονομική) (Nye 2011).

Στο πόνημά του *Europe as Empire*, ο J. Zielonka αποπειράται να συνθέσει κάποια από τα παραπάνω χαρακτηριστικά ώστε να αποτυπώσει ένα συνολικό προφίλ της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως διεθνής παίκτης. Η ΕΕ αποτελεί μία «ιδιαιτέρη αυτοκρατορία», όπως σχηματικά την ονομάζει, και επιχειρηματολογεί ότι, παρόλο που αποτελεί ένα *sui generis* δημιούργημα στη διεθνή σκηνή, μέσω των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της λειτουργεί ως παγκόσμια δύναμη με σημαντικό ρόλο (Zielonka 2007). Σε σχετικό άρθρο του στο *International Affairs*, ο ίδιος συγγραφέας έχει περιγράψει τις πηγές αυτής της ισχύος της ΕΕ, η οποία γίνεται εμφανής στο διεθνές σύστημα μέσα από χαρακτηριστικά που δεν παρατηρούνται σε άλλες παγκόσμιες δυνάμεις στο σύγχρονο διεθνές σύστημα.

Η άσκηση εξωτερικής πολιτικής με ειρηνικά και κανονιστικά χαρακτηριστικά έρχεται να παρουσιαστεί ως μία ξεχωριστή περίπτωση για το σύγχρονο πολυ-πολικό διεθνές σύστημα, η οποία διαφοροποιείται από τα χαρακτηριστικά των δυνάμεων όπως οι ΗΠΑ και η Ρωσία, χώρες δηλαδή που έχουν καθιερωθεί ως κατεξοχήν στρατιωτικές δυνάμεις, καθώς και από τα χαρακτηριστικά αναδυόμενων στρατιωτικών και οικονομικών δυνάμεων όπως η Κίνα, η Βραζιλία και η Ινδία (Zielonka 2007)

Ένα άλλο ιδιαίτερο χαρακτηριστικό που σημειώνεται από τον J. Zielonka αλλά και από άλλους συγγραφείς είναι ο τρόπος και τα μέσα με τα οποία επιτυγχάνεται η μεγέθυνση της ΕΕ. Η εδαφική επέκτασή της ως «αυτοκρατορία» πραγματοποιείται μέσω της πρόσκλησης και ένταξης νέων κρατών-μελών και όχι μέσω της κατάκτησης, κάτι που συνιστά πρωτότυπο χαρακτηριστικό μεταξύ των παγκόσμιων δυνάμεων στη σύγχρονη πολιτική ιστορία (Zielonka, 2007). Οι «αυτοκρατορικές» πολιτικές της ΕΕ ασκούνται σε μία ευρεία γεωγραφική περιοχή που περιλαμβάνει τα Βαλκάνια (πέντε κράτη βρίσκονται υπό ένταξη), ενώ στη Β. Αφρική, τη δυτική Μ. Ανατολή αλλά και την υποσαχάρια Αφρική η ΕΕ αποτελεί τον κύριο εξωτερικό παράγοντα, έχοντας συνάψει δεκάδες συμφωνίες σε διμερές και

πολυμερές επίπεδο (Biscop 2005).

Η Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελεί από την ίδρυσή της ένα υπόδειγμα περιφερειακής οικονομικής ολοκλήρωσης, το οποίο έχει αποτελέσει πηγή έμπνευσης για τρίτες χώρες και άλλες γεωγραφικές περιφέρειες της παγκόσμιας οικονομίας (Soderbaum *et al.* 2005). Η επιτυχής, έως και τα χρόνια της κρίσης, υλοποίηση της ευρωπαϊκής περιφερειακής ολοκλήρωσης έχει ενισχύσει τις τάσεις περιφερειακής οικονομικής ολοκλήρωσης στο διεθνές σύστημα συνολικά. Η ASEAN και η Mercosur, για παράδειγμα, αποτελούν δύο χαρακτηριστικά υποδείγματα περιφερειακής οικονομικής ολοκλήρωσης τα οποία έχουν δημιουργηθεί με επιρροές από την ευρωπαϊκή περιφερειακή ολοκλήρωση (Borzal & Risse 2009).

Επιπρόσθετα, η ΕΕ αποτελεί μία δύναμη που προωθεί το οικονομικό και κοινωνικό της μοντέλο πέραν των γεωγραφικών της ορίων. Το ευρωπαϊκό οικονομικό και κοινωνικό κεκτημένο αποτέλεσε προ κρίσης μία ιδιαίτερα «δημοφιλή» επιλογή για μία σειρά από τρίτες χώρες, κυρίως χώρες με στενούς δεσμούς με την ΕΕ (Hardacre & Smith 2009). Τα επιτυχή αποτελέσματα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης αποτέλεσαν θελκτικό παράδειγμα για χώρες που έχουν επιλέξει να μεταρρυθμίσουν τμήματα του εσωτερικού τους κεκτημένου σύμφωνα με τα πρότυπα της ΕΕ. Επιπλέον, για κάποιες άλλες χώρες η αποδοχή του ευρωπαϊκού κεκτημένου αποτελούσε μία «υποχρεωτική» επιλογή προκειμένου να καταφέρουν να συνάψουν συμφωνίες σύνδεσης και στρατηγικές διμερείς συμφωνίες με την Ευρωπαϊκή Ένωση.¹⁶

2.2.β Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής

Οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής αποτελούν εδώ και επτά δεκαετίες τον ισχυρότερο παίκτη του σύγχρονου διεθνούς συστήματος, όντας η μοναδική δύναμη με στρατιωτική, οικονομική και πολιτική παρουσία σε όλες τις γεωγραφικές περιφέρειες διεθνώς (Guiora 2013).

Η επισκόπηση της διεθνούς βιβλιογραφίας καταδεικνύει την ευρεία χρήση

¹⁶ Οι συμφωνίες σύνδεσης της ΕΕ με τρίτες χώρες αποτελούν το πρώτο χρονικά στάδιο της διαδικασίας που πρέπει να ακολουθήσουν οι χώρες που θέλουν να γίνουν πλήρη κράτη-μέλη της Ένωσης. Οι στρατηγικές συμφωνίες της ΕΕ με τρίτες χώρες αποτελούν συμφωνίες στενής και πολυ-επίπεδης συνεργασίας είτε με χώρες που συνορεύουν με την Ένωση είτε με χώρες που αποτελούν στρατηγικούς συμμάχους της.

τριών επιθετικών προσδιορισμών όταν γίνεται λόγος για τις ΗΠΑ ως δύναμη του διεθνούς συστήματος: «οικονομική» (economic), «στρατιωτική» (military) και «ιδεολογική» (ideological).

Στρατιωτική

Από τις αρχές του 21^{ου} αιώνα, οι ΗΠΑ γίνονται αντιληπτές ως μία κατεξοχήν στρατιωτική δύναμη (Lennon & Kozlowski 2008). Η πιο εμφανής έκφραση της αμερικανικής ηγεμονίας στο διεθνές σύστημα είναι η ανυπέρβλητη στρατιωτική ισχύς τους.

Η στρατιωτική ισχύς επιτρέπει στις ΗΠΑ να ελέγχουν και να διαχειρίζονται αποτελεσματικά τα «παγκόσμια κοινά αγαθά», προσφέροντάς τους τα μέσα για να επιβάλλει τις απόψεις και τις θέσεις τους σε μία σειρά από διεθνή ζητήματα. Οι ΗΠΑ έχουν υλοποιήσει τις τελευταίες δεκαετίες μία σειρά από βραχυχρόνιες στρατιωτικές επιχειρήσεις σε όλες τις γεωγραφικές περιφέρειες του πλανήτη, παρεμβαίνοντας είτε για να επιλύσουν κρίσεις ασφαλείας είτε για να απομακρύνουν καθεστώτα και κυβερνήσεις που δεν είναι φιλικά διακείμενες προς τα αμερικανικά και νατοϊκά συμφέροντα.

Οι ΗΠΑ αποτελούν με διαφορά την ισχυρότερη στρατιωτική δύναμη του διεθνούς συστήματος εδώ και τέσσερις δεκαετίες. Είναι η αναμφισβήτητη ηγετική δύναμη του NATO, της ισχυρότερης αμυντικής συμμαχίας στο σύγχρονο διεθνές σύστημα μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Επιπλέον, μετά και το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, οι ΗΠΑ αποτελούν τη μοναδική χώρα με στρατιωτική παρουσία σε όλες τις γεωγραφικές περιφέρειες του πλανήτη, η οποία τους επιτρέπει να κινητοποιήσουν άμεσα σημαντικές στρατιωτικές δυνάμεις (Beckley 2018).¹⁷ Εδώ και δεκαετίες διαθέτουν μακράν τον μεγαλύτερο αμυντικό προϋπολογισμό στο διεθνές σύστημα, ο οποίος εξασφαλίζει πολύ μεγάλες επιχειρησιακές δυνατότητες, μεγαλύτερες από κάθε άλλη στρατιωτική δύναμη. Συγκεκριμένα, το 2016 ο στρατιωτικός τους προϋπολογισμός συνιστούσε το 37% των συνολικών παγκόσμιων στρατιωτικών δαπανών, ξεπερνώντας τα \$650 δις (The Military Balance 2016).

17 Οι ΗΠΑ διατηρούν 752 στρατιωτικές βάσεις σε πάνω από 130 χώρες. Παράλληλα, έχουν αναπτύξει αυτόνομες στρατιωτικές διοικήσεις σε πέντε γεωγραφικές περιφέρειες (NORTHCOM, SOUTHCOM, EUCOM, CENTCOM, PACOM)

Η πρωτοκαθεδρία των ΗΠΑ στον στρατιωτικό τομέα παρατηρείται σχεδόν σε όλες τις διαστάσεις του, αφού οι αμερικανικές ένοπλες δυνάμεις έχουν εγκαθιδρύσει κυρίαρχη παρουσία στον στρατό ξηράς, στο ναυτικό, στην αεροπορία καθώς και σε όλες τις μορφές ασύμμετρου πολέμου (Stuart 2013). Ειδικότερα, οι αμερικανικές επιχειρησιακές δυνατότητες στον αέρα και στο διάστημα θεωρούνται απαράμιλλες.

Ο τεχνολογικός εξοπλισμός και η εκπαίδευση υψηλής ποιότητας που οι αμερικανικές κυβερνήσεις παρέχουν στις ένοπλες δυνάμεις των ΗΠΑ αποτελεί την κύρια αιτία για την πρωτοκαθεδρία τους σε αυτόν τον τομέα.

Οικονομική¹⁸

Ο δεύτερος προσδιορισμός που συναντάται στη βιβλιογραφία για να χαρακτηρίσει το είδος της δύναμης των ΗΠΑ είναι αυτός της «οικονομικής».

Μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και έως το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, οι ΗΠΑ αναδείχθηκαν ως η αδιαμφισβήτητα ισχυρότερη οικονομική δύναμη της παγκόσμιας οικονομίας. Οι αμερικανικές εμπορικές και επενδυτικές δυνατότητες –ιδιαίτερα τις δύο πρώτες δεκαετίες του μεταπολεμικού συστήματος– ήταν απαράμιλλες. Η εγκαθίδρυση του συστήματος Bretton Woods αποτέλεσε τη θεσμική και πολιτική βάση της αμερικανικής κυριαρχίας σε ό,τι αφορά το διεθνές εμπόριο, τις διεθνείς επενδύσεις και το διεθνές νομισματικό-χρηματοπιστωτικό σύστημα (Helleiner 1994). Ως εμπνευστές και δημιουργοί του Bretton Woods, οι ΗΠΑ εγκαθίδρυσαν ένα διεθνές οικονομικό σύστημα στο οποίο κατείχαν δεσπόζουσα θέση και έθεταν τους κανόνες λειτουργίας της παγκόσμιας οικονομίας.

Το αμερικανικό δολάριο αποτελεί από το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου μέχρι και σήμερα το ισχυρότερο διεθνές νόμισμα του παγκόσμιου νομισματικού συστήματος. Το δολάριο κατέχει συντριπτικά μερίδια, μεγαλύτερα από κάθε άλλο διεθνές νόμισμα, στις διεθνείς εμπορικές συναλλαγές, στα διεθνή συναλλαγματικά αποθέματα και στη διασυνοριακή δανειακή χρηματοδότηση (Glenn 2016).

Οι ΗΠΑ αποτελούν ιδρυτικό μέλος και πρωταγωνιστικό δρώντα όλων των

18 Σε αυτό το σημείο του κειμένου πραγματοποιείται μία σύντομη αναφορά των ΗΠΑ ως οικονομική δύναμη. Η αναλυτική καταγραφή των χαρακτηριστικών των ΗΠΑ ως οικονομική δύναμη θα πραγματοποιηθεί στα Κεφάλαια 5 και 6 της διατριβής.

διεθνών οικονομικών οργανισμών που δημιουργήθηκαν στο διεθνές οικονομικό σύστημα μεταπολεμικά. Αποτελεί έναν από τους δύο δρώντες (μαζί με τα ευρωπαϊκά κράτη) που δημιούργησαν το πλαίσιο λειτουργίας του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, της Παγκόσμιας Τράπεζας καθώς και του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου. Η κεντρική τράπεζα των ΗΠΑ, με τη σειρά της, αποτέλεσε ένα από τα ιδρυτικά μέλη και παραμένει βασικός μέτοχος της Τράπεζας Διεθνών Διακανονισμών.

Οι αμερικανικές πολυεθνικές εταιρείες έχουν εκτεταμένη επενδυτική παρουσία σε πολλές γεωγραφικές περιφέρειες της παγκόσμιας οικονομίας. Με κύριους προορισμούς επενδύσεων τις οικονομίες της Μ. Ανατολής και της Ασίας, αλλά και παρουσία σε κάποιες αφρικανικές αγορές, οι αμερικανικές πολυεθνικές κατέχουν σημαντικά μερίδια σε στρατηγικούς κλάδους των οικονομιών αυτών. Η παρουσία αυτών των εταιρειών συνδυάζεται συχνά με τα στρατηγικά γεωπολιτικά συμφέροντα των ΗΠΑ στην εκάστοτε περιοχή (Blackwill & Harris 2016).

Επιπλέον, οι αμερικανικές πολυεθνικές βρίσκονται ανάμεσα στις μεγαλύτερες εταιρείες σε στρατηγικούς κλάδους της παγκόσμιας οικονομίας, με σημαντική παρουσία σε παγκόσμια κλίμακα στον βιομηχανικό κλάδο, στον κλάδο της υψηλής τεχνολογίας και στον ενεργειακό κλάδο, ενώ επιβλητική είναι η παρουσία τους στον τραπεζικό-χρηματοπιστωτικό τομέα.

Ιδεολογική

Ο τρίτος και τελευταίος προσδιορισμός που συναντάται στη βιβλιογραφία αναφορικά με το τι είδους δύναμη είναι οι ΗΠΑ είναι αυτός της «ιδεολογικής».

Η κυριαρχία των ΗΠΑ στους θεσμούς της παγκόσμιας διακυβέρνησης αποτελεί μία από τις σημαντικότερες διαστάσεις της ιδεολογικής ισχύος τους. Η απόλυτη κυριαρχία των ΗΠΑ στο μεταπολεμικό διεθνές σύστημα εγκαθιδρύθηκε θεσμικά μέσω της ίδρυσης διεθνών οργανισμών που ρύθμιζαν την πολιτική (ΟΗΕ), την οικονομική (ΔΝΤ, ΠΤ, ΠΟΕ) και τη στρατιωτική (ΝΑΤΟ) διάσταση της παγκόσμιας διακυβέρνησης. Το αποτέλεσμα ήταν η δημιουργία μιας πολυμερούς διεθνούς τάξης πραγμάτων που θα απέφερε κέρδη τόσο στις ΗΠΑ όσο και στους συμμάχους τους, δημιουργώντας ένα οικονομικό δίκτυο το οποίο θα προσελκύει και άλλα κράτη, καθιστώντας δύσκολη την αποχώρησή τους και εντείνοντας την

οικονομική ολοκλήρωση των συμμετεχόντων (Glenn 2016).

Στην περίοδο του Ψυχρού Πολέμου, ο γεωπολιτικός ανταγωνισμός ανάμεσα στις ΗΠΑ και την ΕΣΣΔ παρουσίαζε, μεταξύ άλλων, μία έντονα ιδεολογική διάσταση. Οι ΗΠΑ αναδείχθηκαν σε βασική ιδεολογική δύναμη, ηγούμενες ενός αντι-σοβιετικού και αντι-κομμουνιστικού συνασπισμού δεκάδων κρατών που προέρχονταν από όλες τις γεωγραφικές περιφέρειες του διεθνούς συστήματος, ο οποίος προσδιορίστηκε από την αμερικανική ηγεσία ως «ελεύθερος κόσμος».

Ακόμη και μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, οι ΗΠΑ συνέχισαν να καλλιεργούν την ιδεολογική διάσταση του ρόλου τους στο διεθνές σύστημα. Είτε διακηρύσσοντας την αντίθεση στον «ισλαμικό εξτρεμισμό» (κατά την προηγούμενη δεκαετία) είτε στην «κινεζική οικονομική και στρατιωτική επέκταση» (την τρέχουσα δεκαετία), οι στρατηγική των ΗΠΑ συνίσταται στην ανάληψη ηγετικού ρόλου στα πλαίσια πολυμερών διακρατικών συμμαχιών που δημιουργούνται σύμφωνα με την αποδοχή «κοινών ιδεολογικών και πολιτικών» κριτηρίων (Cohen-Tanugi 2008). Μέσω αυτών των συμμαχιών, οι ΗΠΑ αφενός αποκτούν διεθνή νομιμοποίηση στην υλοποίηση στρατηγικών εξουδετέρωσης των αντιπάλων τους στη διεθνή σκηνή, αφετέρου ενισχύουν την επιρροή τους στα κράτη που συμμετέχουν στις συμμαχίες αυτές.

2.2.γ Κίνα

Η Κίνα αποτελεί μία από τις ανερχόμενες δυνάμεις του σύγχρονου διεθνούς συστήματος. Τις τελευταίες τρεις δεκαετίες, από ασιατική περιφερειακή δύναμη η Κίνα έχει μετεξελιχθεί –κυρίως μέσω της οικονομικής της ανόδου– σε μία από τις μεγάλες δυνάμεις παγκόσμιας κλίμακας (Luttwak 2012).

Η επισκόπηση της διεθνούς βιβλιογραφίας καταδεικνύει την ευρεία χρήση τριών επιθετικών προσδιορισμών, όταν γίνεται λόγος για την Κίνα ως δύναμη του διεθνούς συστήματος, ήτοι «οικονομική» (economic), «στρατιωτική» (military) και «ήπια» (soft).

Οικονομική¹⁹

Από τις αρχές του 21^{ου} αιώνα, η Κίνα γίνεται αντιληπτή ως μία κατεξοχήν οικονομική δύναμη σύμφωνα με σημαντικό μέρος της βιβλιογραφίας (Lennon & Kozlowski 2008, Luttwak 2012, Nadkarni & Noonan 2013). Σύμφωνα με το σύνολο των αναλυτών, η οικονομική ισχύς της Κίνας αποτελεί τη βάση για την ανάπτυξη των υπόλοιπων χαρακτηριστικών ισχύος της ΛΔΚ.

Η Κίνα, ως αναπτυσσόμενη οικονομική δύναμη και έχοντας παρουσιάσει ραγδαία οικονομική μεγέθυνση τα τελευταία χρόνια, έχει αναδειχθεί στο τρίτο μεγαλύτερο οικονομικό μπλοκ της παγκόσμιας οικονομίας. Οι εμπορικές της επιδόσεις, ιδίως η εκρηκτική αύξησή τους κατά τις τελευταίες δύο δεκαετίες, έχουν αποτελέσει μία από τις κύριες αιτίες για την ενίσχυση της ισχύος της Κίνας στο διεθνές οικονομικό σύστημα.

Η Κίνα αποτελεί την πρώτη εμπορική δύναμη στο εμπόριο αγαθών, ενώ έχει τις μεγαλύτερες επιδόσεις παγκοσμίως σε ό,τι αφορά την αγροτική και τη βιομηχανική παραγωγή (Reilly 2016).

Μέσω των τεράστιων αποθεμάτων κεφαλαίου που συγκεντρώνει ετησίως, η Κίνα έχει προχωρήσει στην πραγματοποίηση μαζικών επενδύσεων σε διάφορων ειδών πλουτοπαραγωγικούς πόρους και παραγωγικούς συντελεστές, οι οποίοι είναι απαραίτητοι για την εύρυθμη λειτουργία της οικονομίας της καθώς και για την επίτευξη των εθνικών στρατηγικών της στόχων. Επιπλέον, βασισμένη στα ίδια κολοσσιαία αποθέματα κεφαλαίου, έχει πραγματοποιήσει στρατηγικές επενδύσεις σε κρίσιμους οικονομικούς κλάδους άλλων εθνικών οικονομιών, κερδίζοντας οικονομικά οφέλη και πολιτική επιρροή στο διεθνές σύστημα.

Όπως αναφέρει ο J. Reilly, «πότε στην παγκόσμια ιστορία, κυβερνητικές αρχές δεν είχαν τόσο στενό έλεγχο σε τόσο πολύ πλούτο». Οι πολιτικό-οικονομικές ελίτ του Πεκίνο κυβερνούν μία χώρα με τεράστιες εξαγωγικές επιδόσεις, αναπτυσσόμενη εσωτερική αγορά και ένα νόμισμα με περιφερειακές και διεθνείς προοπτικές επέκτασης (Reilly 2016). Δεδομένων των παραπάνω, η Κίνα αποτελεί τα

19 Σε αυτό το σημείο του κειμένου πραγματοποιείται μία σύντομη αναφορά στην Κίνα ως οικονομική δύναμη. Η αναλυτική καταγραφή των χαρακτηριστικών της Κίνας ως οικονομική δύναμη θα πραγματοποιηθεί στα Κεφάλαια 5 και 6 της διατριβής.

τελευταία χρόνια τον κατά κανόνα εκφραστή της γεω-οικονομικής προσέγγισης όσον αφορά τη διεκδίκηση ισχύος στο διεθνές σύστημα. Το Πεκίνο έχει δημιουργήσει ένα πανίσχυρο πολιτικό-θεσμικό σύμπλεγμα κρατικών δομών, μέσα από τις οποίες κατευθύνει την οικονομική διπλωματία του και προωθεί διαστάσεις της στρατηγικής του στην παγκόσμια οικονομία (Reilly 2013).

«Το Πεκίνο εξασκεί το νέο οικονομικό παίγνιο σε επίπεδο μαέστρου... μένοντας έξω από πολεμικές συγκρούσεις και έντονες πολιτικές διαμάχες, η Κίνα είναι μία δύναμη που εξασφαλίζει την επιρροή της μέσω της οικονομικής ισχύος της».(Luttwak 2012) Η στοχευόμενη γεω-οικονομική στρατηγική που έχει υλοποιήσει το Πεκίνο τα τελευταία χρόνια αποτελεί ένα επιπρόσθετο αίτιο για τη θεαματική αύξηση της κινεζικής ισχύος στην παγκόσμια οικονομία. Αυτή η γεω-οικονομική στρατηγική περιλαμβάνει την υλοποίηση ποικίλων ενεργειών και δράσεων που ως στόχο έχουν την αύξηση της κινεζικής επιρροής.

Στρατιωτική

Η αύξηση της οικονομικής ισχύος της Κίνας και η ενίσχυση των περιφερειακών της φιλοδοξιών έχουν συντελέσει τα τελευταία χρόνια ώστε να θεωρείται μία ανερχόμενη στρατιωτική δύναμη με σημαντικά περιθώρια περαιτέρω ανόδου. Οι οικονομικοί πόροι που έχει στη διάθεσή του το Πεκίνο έχουν βελτιώσει –ιδιαίτερα την τελευταία δεκαετία– τα ποιοτικά και ποσοτικά χαρακτηριστικά της κινεζικής στρατιωτικής ισχύος (Luttwak 2012). Οι κινεζικές αρχές έχουν προχωρήσει την τελευταία δεκαετία σε ένα κολοσσιαίο πρόγραμμα αναβάθμισης και βελτίωσης των επιχειρησιακών δυνατοτήτων των κινεζικών ενόπλων δυνάμεων, έτσι ώστε να μπορούν να ανταποκριθούν στις σύγχρονες προκλήσεις και στις αυξανόμενες περιφερειακές και παγκόσμιες γεωπολιτικές φιλοδοξίες της ΛΔΚ. Το 2016, ο κινεζικός στρατιωτικός προϋπολογισμός συνιστούσε το 11% των συνολικών παγκόσμιων στρατιωτικών δαπανών ξεπερνώντας τα \$250 δις (The Military Balance 2016). Η κινεζική ηγεσία έχει ενισχύσει ιδιαίτερα τις επιχειρησιακές δυνατότητες του στρατού ξηράς και του πολεμικού ναυτικού, ενώ τα τελευταία χρόνια έχει αναδείξει τη ΛΔΚ ως μία «διαστημική» και πυρηνική δύναμη αναπτύσσοντας εξοπλισμό υψηλής τεχνολογίας στον πυραυλικό και αεροδιαστημικό τομέα.

Παρά τις κολοσσιαίες επενδύσεις των κινεζικών κυβερνήσεων τα τελευταία

χρόνια, οι επιχειρησιακές δυνατότητες των κινεζικών ενόπλων δυνάμεων απέχουν πολύ από το να προσεγγίσουν τις αντίστοιχες επιχειρησιακές δυνατότητες των αμερικανικών και ρωσικών ενόπλων δυνάμεων, στις οποίες εδώ και δεκαετίες έχουν παρασχεθεί υψηλής ποιότητας τεχνολογικός εξοπλισμός και εκπαίδευση.

Η αύξηση της κινεζικής στρατιωτικής ισχύος έχει αυξήσει την παρεμβατικότητα της ΛΔΚ στις περιοχές της Κεντρικής και της Ανατολικής Ασίας, η οποία ως στόχο έχει την αύξηση της κινεζικής επιρροής στα κράτη των περιοχών αυτών, κυρίως μέσω της ανάσχεσης της αμερικανικής στρατιωτικής και πολιτικής παρουσίας. Η Κίνα έχει προχωρήσει στην ανάπτυξη στρατιωτικών βάσεων σε μία σειρά από χώρες της Ανατολικής Ασίας, ενώ παράλληλα διεκδικεί ολοένα και περισσότερα δικαιώματα στην Ανατολική και στη Νότια Κινεζική Θάλασσα ανταγωνιζόμενη τη Ν. Κορέα και την Ιαπωνία, τους δύο στενότερους συμμάχους των ΗΠΑ στην περιοχή.

Ήπια

Ο τρίτος και τελευταίος προσδιορισμός που συναντάται στη βιβλιογραφία, αναφορικά με το τι είδους δύναμη είναι η Κίνα, είναι αυτός της «ήπιας».

Η Κίνα έχει αναλάβει τα τελευταία χρόνια σημαντικές πρωτοβουλίες με στόχο τη σύναψη διακρατικών συμφωνιών, οι οποίες θα προωθούν τις πολιτιστικές, ακαδημαϊκές και επιστημονικές συνέργειες ανάμεσα στη ΛΔΚ και σε τρίτες χώρες. Μέσω αυτών των συνεργειών, η Κίνα, εκτός από τα «υλικά κέρδη» που αποκομίζει, καταφέρνει να ενισχύει την πολιτική και διπλωματική της παρουσία σε τρίτες χώρες, επηρεάζοντας παράλληλα θετικά τις αντιλήψεις των ελίτ και των λαών των χωρών αυτών ως προς τις σχέσεις τους με την Κίνα. Για παράδειγμα, είναι χαρακτηριστικές οι δράσεις της Κίνας την τελευταία δεκαετία σε αφρικανικές και ευρωπαϊκές χώρες στον τομέα του πολιτισμού και της εκπαίδευσης, οι οποίες σύμφωνα με στατιστικές μετρήσεις έχουν βελτιώσει την εικόνα της ΛΔΚ στις χώρες αυτές. Μία επιπλέον διάσταση της ήπιας ισχύος της ΛΔΚ είναι η ιδεολογική. Η Κίνα αποτελεί μία χώρα-πρότυπο για τις αναπτυσσόμενες δυνάμεις του δεύτερου και του τρίτου κόσμου, καθώς αποτελεί τη μοναδική αναπτυσσόμενη δύναμη που έχει καταφέρει να αναδειχθεί σε μεγάλη δύναμη ανταγωνιζόμενη επί ίσοις όροις τις μεγάλες δυνάμεις του αναπτυγμένου κόσμου.

Επιπρόσθετα το Πεκίνο έχει εισαγάγει στη διεθνή κοινότητα το πρότυπο του «κινεζικού μοντέλου» ως αντίβαρο στο δυτικό μοντέλο. Το «κινεζικό μοντέλο», το οποίο εμπεριέχει τον συνδυασμό μη φιλελεύθερου πολιτικού καθεστώτος και μεικτής οικονομία της αγοράς, έχει αναδυθεί ως ένα μοντέλο ανταγωνιστικό προς τις δυτικές φιλελεύθερες νόρμες, οι οποίες έχουν κυριαρχήσει μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Β' ΜΕΡΟΣ

2.3 Οικονομικές Κρίσεις στην Παγκόσμια Οικονομία

Σύμφωνα με τον Womack, η κρίση –είτε είναι πολιτική είτε οικονομική– «είναι το γεγονός που εκθέτει τις βάσεις της υφιστάμενης τάξης πραγμάτων και δημιουργεί το ενδεχόμενο μιας μελλοντικής τάξης πραγμάτων, η οποία θα είναι δομικά διαφορετική από την υφιστάμενη» (Womack 2017). Ο ίδιος συνεχίζει προσφέροντας έναν αντιπροσωπευτικό ορισμό για τις κρίσεις, βάσει του οποίου «μία τυπική κρίση είναι μία σειρά γεγονότων που διαταράσσει την αξιοπιστία της υφιστάμενης τάξης πραγμάτων και δημιουργεί αυξανόμενες προσδοκίες για την πιθανότητα μετάβασης σε ένα νέο *status quo*. Σε κάποια στιγμή η κατάσταση σταθεροποιείται και οι προσδοκίες προσαρμόζονται σε ένα νέο *status quo*. Οι συστημικές κρίσεις είναι αποτέλεσμα σταδιακών δομικών αλλαγών που πραγματοποιούνται σε βάθος χρόνου» (Womack 2017). Συχνά, οι διαστάσεις της πολιτικής και της οικονομίας συνδέονται στενά και πάντοτε αλληλεπιδρούν, μολαταύτα οι κρίσεις που εξελίσσονται στην κάθε διάσταση έχουν τις δικές του διακριτές δυναμικές και ρυθμούς.

Η συντριπτική πλειοψηφία των οικονομικών κρίσεων είναι είτε νομισματικές (currency crises) είτε χρηματοπιστωτικές κρίσεις (financial crises), ή διττές κρίσεις που αφορούν χρηματοπιστωτικά προβλήματα καθώς και προβλήματα του ισοζυγίου πληρωμών. Άλλα είδη οικονομικών κρίσεων που έχουν καταγραφεί στη σύγχρονη ιστορία είναι οι πληθωριστικές κρίσεις (inflation crises), οι κρίσεις χρέους (debt crises), οι πετρελαϊκές κρίσεις (oil shocks) καθώς και οι πτωχεύσεις χωρών (sovereign defaults) (Reinhart & Rogoff 2011).

Οι χρηματοπιστωτικές κρίσεις και οι κρίσεις χρέους είναι οι τύποι κρίσεων που αφορούν το θέμα της διατριβής, δεδομένου ότι η κρίση του 2007–2008 ήταν χρηματοπιστωτική ενώ η κρίση του ευρώ υπήρξε κρίση χρέους.

Ο βαθμός στον οποίο οι χρηματοπιστωτικές κρίσεις έχουν επηρεάσει τη μορφή του σύγχρονου χρηματοπιστωτικού συστήματος εξαρτάται εν πολλοίς από τον τύπο του σοκ που προκαλούν: από την ένταση, τη διάρκεια, τις αιτίες και τις ευρύτερες οικονομικές συνέπειές τους. Εξαρτάται επίσης από το κοινωνικο-πολιτικό πλαίσιο στο οποίο έλαβε χώρα η κρίση. Συνεπώς, κάθε χρηματοπιστωτική κρίση είναι διαφορετική. Από την άλλη, οι χρηματοπιστωτικές κρίσεις παρουσιάζουν κάποια κοινά χαρακτηριστικά σε ό,τι αφορά τις αιτίες, τα μοντέλα οικονομικής ανάπτυξης τους καθώς και τις οικονομικές τους συνέπειες (Cassis 2011).

Στο επίκεντρο κάθε χρηματοπιστωτικής κρίσης υπάρχει ένας διάχυτος πανικός για ρευστότητα. Αυτό το αίσθημα πανικού συνεπάγεται ότι οι καταθέτες σκέφτονται και ενεργούν διαφορετικά σε σχέση με μία «κανονική» περίοδο, καθώς αναζητούν τις αιτίες και αμφισβητούν την αξία των καταθέσεων ή άλλων βραχυπρόθεσμων τραπεζικών προϊόντων. Σε περίπτωση που διαφαίνεται η χρεοκοπία μιας τράπεζας, οι καταθέτες, με την απόσυρση των καταθέσεών τους, απειλούν τη βιωσιμότητα της εν λόγω τράπεζας. Όταν οι καταθέσεις αποσύρονται σε πολλές τράπεζες επηρεάζεται ολόκληρο το τραπεζικό σύστημα και δημιουργούνται τραπεζικές κρίσεις.

Μία χρηματοπιστωτική κρίση είναι ένα συστημικό γεγονός, ενώ σε κάθε τραπεζικό πανικό όλες οι τράπεζες βρίσκονται σε κίνδυνο και το χρηματοπιστωτικό σύστημα κινδυνεύει να καταρρεύσει. Δεν είναι απλά ένα αρνητικό χρηματοπιστωτικό γεγονός, αφού μπορεί να υπάρξουν πολλά αρνητικά γεγονότα –όπως η κατάρρευση ενός χρηματιστηρίου– που θα απειλήσουν ολόκληρο το χρηματοπιστωτικό σύστημα (Gorton & Tallman 2018). Σε τέτοιες συνθήκες, οι τράπεζες συνήθως μειώνουν το μέγεθός τους ώστε να αποφύγουν τη χρεοκοπία.

Σε κάθε χρονική περίοδο της παγκόσμιας οικονομίας, οι χρηματοπιστωτικές κρίσεις ξεκινούν και εξελίσσονται με έναν χαοτικό τρόπο. Οι χρηματοπιστωτικές και οικονομικές κρίσεις της σύγχρονης εποχής δημιουργούν ακόμη μεγαλύτερα προβλήματα από τις κρίσεις παλαιότερων περιόδων της παγκόσμιας οικονομίας. Σχολιάζοντας τη χρηματοπιστωτική κρίση του 2007–2008, ο πρώην υπουργός

Οικονομικών T. Geithner δήλωσε ότι «στην αφετηρία κάθε κρίσης υπάρχει μία αναπόφευκτη δυσκολία διάγνωσης της κατάστασης. Η δυσκολία διάγνωσης γίνεται όλο και μεγαλύτερη στη σύγχρονη εποχή της παγκοσμιοποίησης» (Geithner 2014). Οι σύγχρονες χρηματοπιστωτικές κρίσεις δημιουργούν προσδοκίες ότι η κεντρική τράπεζα και η κυβέρνηση της εκάστοτε χώρας θα παρέμβουν στις αγορές με κάποιον τρόπο και ως αποτέλεσμα τα προβλήματα θα ανασχεθούν.

Χωρίς ξεκάθαρο τραπεζικό πανικό, η κεντρική τράπεζα και οι λοιπές κυβερνητικές αρχές δεν είναι στις περισσότερες περιπτώσεις σίγουρες εάν κάποια γεγονότα συνθέτουν μία κρίση και, ως εκ τούτου, οι διαμορφωτές πολιτικής, οι επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά να αναμένουν τις εξελίξεις. Όταν τα γεγονότα αρχίζουν να ξεφεύγουν από τον έλεγχο προκαλείται μαζικός πανικός, ο οποίος αναγκάζει την εκάστοτε κυβέρνηση να δράσει. Η αντίληψη των συστημικών γεγονότων απαιτεί κατανόηση της κρίσης ως έννοια, αφού χωρίς συνεκτική αντίληψη της κρίσης καθίσταται δύσκολη η ανάληψη αποφασιστικής δράσης, με αποτέλεσμα την εκδήλωση πολύ αρνητικών εξελίξεων έως ότου η κρίση καταστεί προφανής (Gorton & Tallman 2018).

Η χαοτική φύση της κρίσης συχνά καθορίζει το αποτέλεσμά της. Τα χαοτικά γεγονότα συνήθως εμφανίζονται κατόπιν αποτυχίας των δημόσιων θεσμών και των αγορών να αναγνωρίσουν μία κρίση ως τέτοια. Ένα μεγάλο πρόβλημα είναι ότι οι αρχές δεν αντιλαμβάνονται την έννοια της κρίσης. Η τελευταία μεγάλη κρίση ήταν τόσο μακριά χρονικά από την παρούσα χρηματοπιστωτική κρίση, ώστε οι διαμορφωτές πολιτικής ήταν δύσκολο να ανακαλέσουν τις εμπειρίες αντιμετώπισης μιας αντίστοιχα μεγάλης συστημικής κρίσης. Αυτά τα χαοτικά γεγονότα οδηγούν στο συμπέρασμα ότι κάθε κρίση είναι μοναδική. Παρόλο που κάθε κρίση έχει μοναδικά χαρακτηριστικά, ωστόσο, τα κεντρικά τους χαρακτηριστικά δεν είναι μοναδικά (Gorton & Tallman 2018).

Οι χρηματοπιστωτικές κρίσεις και η κανονιστική διακυβέρνηση συνδέονται άμεσα. Η αποτελεσματική κανονιστική διακυβέρνηση σε αρκετές περιπτώσεις μπορεί να ανασχέσει το ξέσπασμα μιας χρηματοπιστωτικής κρίσης. Αυτό το δεδομένο ενισχύεται και από τη ιστορική εμπειρία, καθώς ο αριθμός των χρηματοπιστωτικών κρίσεων που έπληξαν τις αναπτυγμένες οικονομίες αυξήθηκε μετά το τέλος του

συστήματος Bretton Woods. Οι χρηματοπιστωτικές κρίσεις δημιουργούν ισχυρή ζήτηση για σημαντικές αλλαγές στο διεθνές και εθνικό κανονιστικό περιβάλλον.

Οι οικονομικές, πολιτικές, ιδεολογικές και τεχνικές διαφωνίες μεταξύ τραπεζών, πελατών, πολιτικών και ρυθμιστικών φορέων είναι οι κύριοι παράγοντες που μπορούν να επηρεάσουν το αποτέλεσμα των κανονιστικών ρυθμίσεων. Η κατάλληλη ισορροπία μεταξύ ανεπαρκούς και εκτεταμένου ελέγχου, μεταξύ αυτορρύθμισης και κρατικής ρύθμισης, εθνικής και διεθνούς συμμόρφωσης στους κανόνες, έχει αποδειχθεί ιστορικά ως τεράστια πρόκληση.

Μία εξαιρετικά αναλυτική έρευνα για τις χρηματοπιστωτικές κρίσεις πραγματοποιήθηκε από τους Laeven και Valencia, όπου αναγνωρίζονται και εξετάζονται 147 τραπεζικές κρίσεις, από τις οποίες οι δεκατρείς έχουν λάβει χώρα την περίοδο 1970–2011. Το είδος της απόκρισης των κυβερνήσεων και των κεντρικών τραπεζών στην ανάσχεση της κρίσης αποτελεί ένα κεντρικό ερώτημα για τους ερευνητές, οι οποίοι συγκέντρωσαν αναλυτικές πληροφορίες για 65 από αυτές στην προσπάθειά τους να απαντήσουν στο ερώτημα. Στο 85% αυτών δημιουργήθηκαν σχήματα έκτακτης δανειακής χρηματοδότησης για παροχή βοήθειας στις τράπεζες. Στο 50% αυτών οι κυβερνήσεις δημιούργησαν σχήματα εγγυήσεων για τα τραπεζικά χρέη, ενώ στο 9% των χρηματοπιστωτικών κρίσεων επιβλήθηκε πάγωμα των καταθέσεων (Laeven & Valencia 2012).

Οι κρίσεις χρέους αποτελούν κρίσεις όπου οι κυβερνήσεις μιας χώρας αδυνατούν να εξυπηρετήσουν την πληρωμή των επιτοκίων του χρέους της χώρας προς τους πιστωτές. Όταν ο προϋπολογισμός μιας οικονομίας εμφανίζει επαναλαμβανόμενα ελλείμματα, τότε αυτή η οικονομία είναι πολύ πιθανό να πληγεί από μία κρίση χρέους (Reinhart & Rogoff 2011). Στην περίπτωση που μία κυβέρνηση εκδώσει περισσότερο χρήμα προκειμένου να εξυπηρετήσει την πληρωμή του χρέους της, αυτό μπορεί να οδηγήσει σε πληθωριστική κρίση και να δημιουργήσει πρόσθετα οικονομικά προβλήματα σε μία υπερχρεωμένη οικονομία. Μία κρίση χρέους μπορεί επίσης να πλήξει μία οικονομία λόγω δυνητικής μακροχρόνιας ύφεσης, η οποία αφαιρεί από τη κυβέρνηση δημόσια έσοδα και καθιστά δυσκολότερη την αποπληρωμή του δημόσιου χρέους.

Με τον όρο «παγκόσμια οικονομική κρίση», ο συγγραφέας αναφέρεται σε δύο

οικονομικές κρίσεις που έπληξαν την παγκόσμια οικονομία την τελευταία δεκαετία, δηλαδή την παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση (2007–2009) και την επακόλουθη κρίση χρέους της ευρωζώνης (2010–2015). Παρόλο που ήταν δύο διακριτά φαινόμενα, όπως αναφέρεται εκτενώς στη σχετική βιβλιογραφία, η κρίση που έπληξε το αμερικανικό και έπειτα το παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα αποτέλεσε τον καταλύτη ώστε, έναν χρόνο αργότερα, μία νέα κρίση να πλήξει με ιδιαίτερη ένταση κυρίως τις οικονομικές δομές της ευρωζώνης και να απειλήσει την οικονομική βιωσιμότητα των κρατών-μελών τόσο της περιφέρειας όσο και της ευρωζώνης συνολικά.

Η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση του 2007–2009 αποτέλεσε τη μεγαλύτερη οικονομική κρίση στην παγκόσμια οικονομία μετά το τέλος του Β' Παγκόσμιου Πολέμου. Πολλοί οικονομολόγοι τη θεωρούν αντίστοιχα ευρεία και εμφατική, ως προς τις συνέπειες που προκάλεσε στην παγκόσμια οικονομία, με τη «Μεγάλη Ύφεση» της δεκαετίας του 1930.²⁰ Η χρηματοπιστωτική κρίση του 2007–2009, παρόλο που ξεκίνησε από το αμερικανικό χρηματοπιστωτικό σύστημα και έπληξε κυρίως την αμερικανική οικονομία, επεκτάθηκε γρήγορα πλήττοντας το σύνολο της παγκόσμιας οικονομίας. Η κρίση έπληξε περισσότερο τις αναπτυγμένες αγορές (π.χ. ευρωπαϊκή, ιαπωνική), ενώ επηρέασε σε μικρότερο βαθμό τις αναπτυσσόμενες αγορές της παγκόσμιας οικονομίας. Η κρίση του 2007–2009 ήταν η πρώτη χρονικά χρηματοπιστωτική κρίση που έπληξε απευθείας τις ΗΠΑ μετά τη Μεγάλη Ύφεση του 1929.

Σύμφωνα με τους Filippov & Kalotay, η κρίση ήταν τόσο μεγάλη γιατί ήταν αποτέλεσμα τριών ταυτόχρονων παραγόντων, της κρίσης των χρηματοπιστωτικών αγορών, της δομικής κρίσης της παγκόσμιας οικονομίας και της επιβράδυνσης του οικονομικού κύκλου (Filippov & Kalotay 2009). Για τον Cassis, η πολύ βαθιά και άنيση αλληλεπίδραση μεταξύ των οικονομιών και των χρηματοπιστωτικών συστημάτων, καθώς και η ραγδαία αύξηση της βαρύτητας του χρηματοπιστωτικού τομέα στην παγκόσμια οικονομία, υπήρξαν δύο παράγοντες που επέτρεψαν στη χρηματοπιστωτική κρίση των ΗΠΑ να μετατραπεί τάχιστα σε παγκόσμια οικονομική

20 Όπως ανέφερε χαρακτηριστικά ο B. Bernanke, διοικητής της Ομοσπονδιακής Τράπεζας των ΗΠΑ, «ως μελετητής της Μεγάλης Ύφεσης, πιστεύω ειλικρινά ότι η χρηματοπιστωτική κρίση του 2007–2008 ήταν η χειρότερη χρηματοπιστωτική κρίση στην παγκόσμια ιστορία, συμπεριλαμβανομένης και της Μεγάλης Ύφεσης».

κρίση (Cassidy 2011).²¹ Σύμφωνα με μία άλλη προσέγγιση, η κρίση ήταν αποτέλεσμα συνδυασμού παραγόντων συμπεριλαμβανομένων των μακροοικονομικών ανισορροπιών, της καιροσκοπικής συμπεριφοράς και εταιρικής διακυβέρνησης, της χρηματοπιστωτικής καινοτομίας, της αποτυχίας των ρυθμιστικών και εποπτικών αρχών (Κατσίκας 2019).

Η κρίση χρέους της ευρωζώνης (2010–2015) αποτέλεσε το δεύτερο σκέλος της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης. Υπήρξε μία περιφερειακή κρίση χρέους που έπληξε με ιδιαίτερη σφοδρότητα τη ζώνη του ευρώ, δημιουργώντας πολλαπλά προβλήματα στα δημόσια οικονομικά αρκετών κρατών-μελών της ευρωζώνης, θέτοντας παράλληλα σε κίνδυνο τη βιωσιμότητα των ευρωπαϊκών τραπεζικών συστημάτων.

Δεδομένης της μεγάλης βαρύτητας της ευρωζώνης στην παγκόσμια οικονομία και εξαιτίας του υψηλού βαθμού αλληλεπίδρασης της ευρωζώνης με τρίτες αγορές, η κρίση χρέους δεν άργησε να αποτελέσει ένα νέο σοκ για τις διεθνείς αγορές, επηρεάζοντας ιδιαίτερα τις αγορές που είχαν ισχυρούς οικονομικούς δεσμούς με την ευρωζώνη.

Η κρίση χρέους μπορεί να είχε ως σημείο εκκίνησης τα προβλήματα ελλειμμάτων και χρέους που παρουσίασε η Ελλάδα, αλλά λόγω της ελλιπούς αντίδρασης των ευρωπαϊκών αρχών δεν άργησε να επηρεάσει τα ασθενέστερα οικονομικά κράτη-μέλη της ευρωζώνης, δημιουργώντας παράλληλα προβλήματα βιωσιμότητας σε μεγάλες τράπεζες του ευρωπαϊκού βορρά που είχαν επενδύσει μαζικά σε κρατικά ομόλογα των χωρών αυτών πριν από το ξέσπασμα της κρίσης. Η αδυναμία του ευρωπαϊκού οικονομικού συστήματος διακυβέρνησης να αντιμετωπίσει την κρίση χρέους με άμεσο και ξεκάθαρο τρόπο μεγέθυνε την έκταση και τον αντίκτυπο που δημιούργησε στην ευρωζώνη (ΕΕ), οδηγώντας παράλληλα σε κρίση του ευρωπαϊκού πολιτικό-θεσμικού συστήματος διακυβέρνησης και επαναφέροντας στο προσκήνιο τις διαιρέσεις και τους διαχωρισμούς που υφίστανται στη διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

Η τριετία 2016–2018 αποτελεί μία περίοδο που έπεται της παγκόσμιας

21 Από το 1981 έως και το 2008, το χρέος του αμερικανικού χρηματοπιστωτικού τομέα αυξήθηκε από το 22% στο 117% του ΑΕΠ των ΗΠΑ.

οικονομικής κρίσης και η οποία θα συμπεριληφθεί στην εξεταζόμενη περίοδο, καθώς οι συνέπειες –ειδικά της ευρωπαϊκής κρίσης χρέους– ήταν ακόμη εμφανείς στην ευρωπαϊκή και παγκόσμια οικονομία.

Μία διάκριση που αξίζει να καταγραφεί αφορά αυτή ανάμεσα στην κρίση ως φαινόμενο και στη χρονική περίοδο εκδήλωσης της κρίσης. Ως φαινόμενο, η κρίση μπορεί να προκαλέσει συνέπειες στην οικονομία και τις διεθνείς σχέσεις, συνέπειες που τις προκαλεί με αυτόνομο τρόπο, μπορεί όμως επίσης να επιταχύνει ή να επιβραδύνει τάσεις που προϋπάρχουν στην οικονομία και τις διεθνείς σχέσεις. Συχνά, όπως αναφέρεται και στη βιβλιογραφία, οι διαφορές μεταξύ των μεταβολών που οφείλονται στο φαινόμενο της κρίσης και τις μεταβολές που συντελούνται τη χρονική περίοδο που διαδραματίζεται μία κρίση είναι αρκετά δυσδιάκριτες για τον μελετητή.

2.4 Οικονομικές Κρίσεις και Ισορροπία Οικονομικής Ισχύος στην Παγκόσμια Οικονομία

Ένα από τα ερωτήματα που έχουν απασχολήσει τη σύγχρονη βιβλιογραφία των Διεθνών Σχέσεων και της Διεθνούς Πολιτικής Οικονομίας είναι κατά πόσο συγκεκριμένα γεγονότα όπως οι οικονομικές και χρηματοπιστωτικές κρίσεις επηρεάζουν την ισορροπία οικονομικής ισχύος και τη μορφή της διακρατικής ιεραρχίας στην παγκόσμια οικονομία.

Μία τεκμηριωμένη απάντηση σε αυτό το ερώτημα έχει αποπειραθεί να δώσει ο Youssef Cassis μέσω του πονήματός του *Crises & Opportunities – The Shaping of Modern Finance*, όπου εξετάζονται διεξοδικά οι επιπτώσεις διαφόρων γεγονότων, όπως οι οικονομικές κρίσεις και οι πολεμικές συγκρούσεις, στην ισορροπία οικονομικής και χρηματοπιστωτικής ισχύος μεταξύ των ισχυρότερων οικονομικών μπλοκ της παγκόσμιας οικονομίας (Cassis 2011). Στη μελέτη του Cassis εξετάζονται οι κύριες χρηματοπιστωτικές κρίσεις, αυτές δηλαδή που είτε μετατράπηκαν σε παγκόσμιες κρίσεις είτε αφορούσαν ορισμένες από τις κύριες οικονομικές δυνάμεις του διεθνούς συστήματος. Οι οκτώ κρίσεις που εξετάζονται ήταν οι μεγαλύτερες ως προς τον συνακόλουθο συστημικό κίνδυνο και τις επιπτώσεις τους στο διεθνές σύστημα.

Οι κρίσεις αυτές ταιριάζουν με τα χαρακτηριστικά των τυπικών κρίσεων, έτσι όπως τις περιγράφει ο Kindleberger. Αυτές ξεκινούν με ένα εξωγενές σοκ που δημιουργεί νέες ευκαιρίες κερδοφορίας, το οποίο ακολουθείται από μία φούσκα τροφοδοτούμενη από μία πιστωτική επέκταση. Στη συνέχεια ακολουθεί μία περίοδος χρηματοοικονομικής δυσχέρειας, κατά την οποία οι επενδυτές αρχίζουν να ρευστοποιούν περιουσιακά στοιχεία ενόψει της επικείμενης κρίσης. Εν τέλει η κρίση εκδηλώνεται στα πλαίσια ενός συγκεκριμένου γεγονότος, όπως η κατάρρευση μιας μεγάλης τράπεζας ή μιας σημαντικής χρηματαγοράς. Η έλλειψη αξιοπιστίας που κυριαρχεί οδηγεί σε πανικό, ο οποίος περιορίζεται από τις παρεμβάσεις ενός δανειστή έκτακτης ανάγκης – συνήθως μία μεγάλη κεντρική τράπεζα (Kindleberger 1978).

Το κύριο επιχείρημα του Cassis είναι ότι η ηγεμονία στην παγκόσμια οικονομία και στο παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα είναι αποτέλεσμα μακροχρόνιων σταδιακών αλλαγών στην παγκόσμια οικονομία ή βίαιων σοκ όπως οι παγκόσμιες πολεμικές συγκρούσεις, παρά αποτέλεσμα παγκόσμιων ή περιφερειακών χρηματοπιστωτικών και οικονομικών κρίσεων (Cassis 2011).

Συγκεκριμένα, ο Cassis εξετάζοντας τη χρονική περίοδο 1890–1998, υποστηρίζει ότι οι διεθνείς χρηματοπιστωτικές και οικονομικές κρίσεις έπαιξαν έναν περιορισμένο ρόλο στη διαμόρφωση της ισορροπίας ισχύος στην παγκόσμια οικονομία. Οι κατά περιόδους οικονομικές κρίσεις έχουν επηρεάσει τους συσχετισμούς ισχύος ανάμεσα στις χώρες και στα χρηματοπιστωτικά κέντρα, αλλά όχι τέτοιο βαθμό ώστε να επηρεάσουν καθοριστικά τη σύνθεση της κορυφής της ιεραρχικής πυραμίδας των χωρών στην παγκόσμια οικονομία. Αντιθέτως, άλλα κρίσιμα γεγονότα –όπως ήταν οι δύο παγκόσμιοι πόλεμοι του 20^{ου} αιώνα– διαμόρφωσαν σε σημαντικότερο βαθμό τους συσχετισμούς ισχύος ανάμεσα στις κυριότερες οικονομικές δυνάμεις του διεθνούς συστήματος αλλάζοντας τη σύνθεση της κορυφής της ιεραρχικής πυραμίδας (Cassis 2011).

Σε αντίστοιχο συμπέρασμα με τον Cassis σε ό,τι αφορά τις επιπτώσεις γεγονότων στην ισορροπία οικονομικής ισχύος καταλήγει και ο Gilpin στο *Πόλεμος και Αλλαγή στη Διεθνή Πολιτική*. Κατά τον Gilpin, μόνο ένας ηγεμονικός πόλεμος μπορεί να οδηγήσει σε επαναστατικές και άμεσες αλλαγές στην ισορροπία ισχύος στην παγκόσμια οικονομία μεταβάλλοντας δραστικά τους συσχετισμούς ισχύος. Ένας

τέτοιος πόλεμος μπορεί να έχει τόσο μεγάλες επιπτώσεις επειδή μπορεί να μεταβάλει σε δυσανάλογα μικρό χρονικό διάστημα τις παραγωγικές δυνατότητες μιας οικονομίας.

Άλλα γεγονότα όπως οι οικονομικές κρίσεις ή οι τεχνολογικές και κοινωνικές αλλαγές μπορούν να φέρουν μικρότερης κλίμακας αναπροσαρμογές στην ισορροπία ισχύος, οι οποίες συνήθως δεν μεταβάλλουν τόσο τους συσχετισμούς ισχύος. Οι τύποι αλλαγών που συνηθέστερα παρατηρούνται στη σύγχρονη ιστορία είναι μικρές αναπροσαρμογές στα πλαίσια του υφιστάμενου συστήματος που σε βάθος χρόνου μπορούν να προκαλέσουν μεγαλύτερες αλλαγές.

Σύμφωνα με τον Cassis, η παγκόσμια οικονομική τάξη πραγμάτων πριν από το 1914 επικεντρωνόταν κυρίως γύρω από μία ηγεμονική οικονομική δύναμη: τη Μ. Βρετανία. Η ηγεμονική θέση της Μ. Βρετανίας στην παγκόσμια οικονομία κατά τον 19^ο αιώνα είχε εξασφαλιστεί από την κυριαρχία της στο εξωτερικό εμπόριο,²² στις άμεσες ξένες επενδύσεις και στο παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα.²³ Οι βρετανικές τράπεζες, οι οποίες συμπεριλαμβάνονταν στις μεγαλύτερες παγκοσμίως, είχαν αναπτύξει μία εκτεταμένη διεθνή δραστηριότητα παρότι αντιμετώπιζαν τον έντονο ανταγωνισμό των γαλλικών και των αμερικανικών τραπεζών που είχαν επίσης εκτεταμένη διεθνή παρουσία (Cassis 1995). Επιπλέον, η αγγλική λίρα ήταν το κύριο εμπορικό και αποθεματικό νόμισμα των διεθνών αγορών, βασικό χαρακτηριστικό του «Χρυσού Κανόνα», ακρογωνιαίου λίθου του τότε παγκόσμιου νομισματικού συστήματος. Τις τελευταίες τρεις δεκαετίες πριν από το ξέσπασμα του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, η απόλυτη κυριαρχία της Βρετανίας άρχισε να τίθεται υπό αμφισβήτηση, καθώς δεν ήταν πλέον η μεγαλύτερη οικονομία δεδομένου ότι οι ΗΠΑ την είχαν ξεπεράσει σε όρους συνολικού ΑΕΠ το 1870 και σε όρους ΑΕΠ κατά κεφαλή λίγα χρόνια πριν από το 1914. Επιπρόσθετα, η Μ. Βρετανία είχε πάψει να είναι η μεγαλύτερη βιομηχανική δύναμη, αφού ξεπεράστηκε σε όρους συνολικής βιομηχανικής παραγωγής από τις ΗΠΑ το 1880 και από τη Γερμανία το 1905 (Hall

22 Το εξωτερικό εμπόριο της Μ. Βρετανίας αποτελούσε το 14% του διεθνούς εμπορίου το 1913. Το εμπορικό ναυτικό της Μ. Βρετανίας διακινούσε την ίδια χρονιά το 30% των παγκοσμίων εμπορευμάτων.

23 Το μερίδιο της Μ. Βρετανίας στα αποθέματα επενδυτικών κεφαλαίων προσέγγισε το 42% το 1913. Το χρηματιστήριο του Λονδίνου ήταν το αδιαμφισβήτητο μεγαλύτερο χρηματοπιστωτικό κέντρο, με δεδομένη τη κυριαρχία του σε μία σειρά από χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες (δάνεια, κινητές αξίες, αγορές χρέους, ασφαλιστικές αγορές, αγορές πρώτων υλών).

1968).

Οι γαλλικές τράπεζες και ο γαλλικός χρηματοπιστωτικός τομέας συνολικά τοποθετούσαν τη Γαλλία στη δεύτερη θέση της παγκόσμιας κατάταξης σε ό,τι αφορά την οικονομική ισχύ, σε μικρή απόσταση από τη Μ. Βρετανία, τις δεκαετίες πριν από το ξέσπασμα του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Το γαλλικό φράγκο αποτελούσε το δεύτερο μεγαλύτερο αποθεματικό νόμισμα και η Τράπεζα της Γαλλίας, με τα τεράστια αποθέματα χρυσού που κατείχε, αποτελούσε έναν από τους θεμέλιους λίθους του διεθνούς νομισματικού συστήματος. Το Παρίσι ήταν αναμφισβήτητα το δεύτερο μεγαλύτερο χρηματοπιστωτικό κέντρο, ενώ το μερίδιο της Γαλλίας στις ΑΞΕ προσέγγισε το 1913 το 20% των διεθνών επενδυτικών αποθεμάτων, σε μεγάλη απόσταση το μερίδιο της τρίτης στη σχετική κατάταξη Γερμανίας (Plessis 2005).

Η Γερμανία ήταν μία μεγάλη βιομηχανική αλλά όχι χρηματοπιστωτική δύναμη την τριαντακοετία πριν από το ξέσπασμα του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Το μερίδιο της Γερμανίας προσέγγισε το 1913 το 13% των διεθνών επενδυτικών αποθεμάτων. Το Βερολίνο ήταν ένα σημαντικό χρηματοπιστωτικό κέντρο του οποίου όμως η επιρροή δεν είχε καμία σχέση με την επιρροή του Λονδίνου και του Παρισιού.

Οι ΗΠΑ ήταν μία ταχέως αναδύομενη οικονομική χρηματοπιστωτική δύναμη, τροφοδοτούμενη από τον έντονο δυναμισμό της εσωτερικής της αγοράς. Η Νέα Υόρκη αναδείχθηκε τάχιστα σε τρίτο μεγαλύτερο χρηματοπιστωτικό κέντρο παγκοσμίως. Παρόλο που αποτελούσε προορισμό κυρίως επενδυτικών κεφαλαίων, από το 1910 και έπειτα άρχισε να μετατρέπεται και σε σημαντική πηγή εξερχόμενων επενδυτικών ροών (Davis & Cull 1994).

Κατά την περίοδο 1890–1914, η χρηματοπιστωτική κρίση του 1890 και ο «Αμερικανικός πανικός» του 1907 αποτέλεσαν δύο γεγονότα που έπληξαν τη σταθερότητα της παγκόσμιας οικονομίας.²⁴ Η χρηματοπιστωτική κρίση του 1890 δημιούργησε ιδιαίτερους τριγμούς στο Σίτυ χωρίς, ωστόσο, να αμφισβητήσει άμεσα την πρωτοκαθεδρία του Λονδίνου ως το μεγαλύτερο χρηματοπιστωτικό κέντρο

24 Η χρηματοπιστωτική κρίση του 1890 αποτέλεσε τη σημαντικότερη χρηματοπιστωτική κρίση του 19^{ου} αιώνα. Η κρίση είχε μικρή διάρκεια και έπληξε κυρίως το αγγλικό χρηματοπιστωτικό σύστημα, τις οικονομίες και τα τραπεζικά συστήματα της Ν. Αμερικής. Ο Πανικός του 1907 ήταν χρηματοπιστωτική κρίση διάρκειας τριών εβδομάδων, η οποία έπληξε το χρηματοπιστωτικό σύστημα των ΗΠΑ οδηγώντας στη χρεοκοπία πολλών τραπεζικών ιδρυμάτων και επιχειρήσεων.

παγκοσμίως. Σε αυτό συνέβαλε και ο «Αμερικανικός πανικός» του 1907, ο οποίος ανέκοψε την έως τότε ταχέως ανοδική πορεία των ΗΠΑ στον διεθνή οικονομικό και χρηματοπιστωτικό ανταγωνισμό (Cassis, 2011).

Οι συνέπειες των χρηματοπιστωτικών κρίσεων ήταν ελάχιστες σε σχέση με αυτές που επέφερε το ξέσπασμα του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, ο οποίος αποτέλεσε ένα γεγονός σοκ για την παγκόσμια οικονομία. Από τις αρχές του πολέμου η ισορροπία οικονομικής και χρηματοπιστωτικής ισχύος άρχισε να μεταβάλλεται υπέρ των ΗΠΑ και εις βάρος της Μ. Βρετανίας και της Γαλλίας. Το αμερικανικό δολάριο ενισχύθηκε ταχέως έναντι της αγγλικής λίρας, ενώ η Νέα Υόρκη ξεπέρασε το 1916 το Παρίσι ως χρηματοπιστωτικό κέντρο στη σχετική κατάταξη, φθάνοντας να ανταγωνίζεται ευθέως το Λονδίνο (Silber 2007).

Επιπλέον, κατά τη διάρκεια του πολέμου η θέση των ΗΠΑ άλλαξε από μία οφειλέτρια χώρα σε χώρα-πιστωτή, δεδομένο που ισχυροποίησε ακόμη περισσότερο το τραπεζικό τους σύστημα (Wixforth 2003).²⁵ Οι μεγάλης κλίμακας πολεμικές συγκρούσεις αποδυνάμωσαν σημαντικά τις ευρωπαϊκές οικονομικές δυνάμεις (οι οποίες είχαν εκτεταμένη εμπλοκή στον πόλεμο), με αποτέλεσμα οι ΗΠΑ (οι οποίες είχαν περιορισμένη εμπλοκή στον πόλεμο) να αναδειχθούν πολύ γρήγορα σε ηγετική δύναμη της παγκόσμιας οικονομίας, ανταγωνιζόμενες πια επί ίσοις όροις την μέχρι πρότινος ηγεμονική Μ. Βρετανία. Οι ευρωπαϊκές δυνάμεις έχασαν πάνω από το 1/3 των επενδυτικών τους αποθεμάτων στο εξωτερικό,²⁶ ενώ έπαψαν να κατέχουν τα ισχυρότερα και τα πιο βιώσιμα τραπεζικά συστήματα (Feinstein & Watson 1995). Μέσα σε λίγα χρόνια, οι ΗΠΑ μετατράπηκαν από κράτος-οφειλέτη σε κράτος δανειστή, έχοντας το 1919 πλεόνασμα διεθνούς επενδυτικής θέσης 4,5 δις δολαρίων. Την ίδια στιγμή, η Γερμανία έχασε σχεδόν το σύνολο των ξένων περιουσιακών της στοιχείων, ενώ η Γαλλία έχασε περίπου το 80% των αντίστοιχων περιουσιακών της στοιχείων.

Όλα αυτά οδήγησαν σε μία νέα ισορροπία ισχύος ανάμεσα στις ευρωπαϊκές δυνάμεις και τις ΗΠΑ. Η Γερμανία, πληρώνοντας το τίμημα της ήττας στον πόλεμο,

²⁵ Η Διεθνής Επενδυτική Θέση των ΗΠΑ ήταν ελλειμματική κατά 3 δις το 1913. Το 1919 ήταν πλεονασματική κατά 4,5 δις.

²⁶ Η Γερμανία απώλεσε το σύνολο των επενδυτικών της αποθεμάτων στο εξωτερικό, ενώ αντίστοιχα η Γαλλία απώλεσε το 80%.

μετατράπηκε σε εισαγωγέα κεφαλαίων και οι γερμανικές τράπεζες απώλεσαν σχεδόν όλη τη διεθνή επιρροή τους. Η Γαλλία δέχτηκε μεγάλα πλήγματα εξαιτίας της εξασθένισης του φράγκου αλλά και των γαλλικών τραπεζών, ενώ μόνο το Παρίσι κατάφερε ως χρηματοπιστωτικό κέντρο να διατηρήσει μέρος της επιρροής του. Η Μ. Βρετανία –δεδομένης και της νίκης της στον πόλεμο– κατάφερε να διατηρήσει μέρος της επιρροής της, κυρίως εξαιτίας της ανθεκτικότητας του Λονδίνου ως παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό κέντρο.

Η Μέγλη Ύφεση, η μεγάλη οικονομική κρίση που έπληξε την παγκόσμια οικονομία στα τέλη της δεκαετίας του 1930, προκάλεσε μεγάλους τριγμούς στις δομές της παγκόσμιας οικονομίας.

Παρόλο που έπληξε τις ΗΠΑ (σε μεγαλύτερο βαθμό) και τις ευρωπαϊκές οικονομίες (σε ελαφρώς μικρότερο βαθμό), δεν προκάλεσε τέτοιες μεταβολές (συγκριτικά με αυτές που προκάλεσε ο Α' Παγκόσμιος Πόλεμος) ώστε να μεταβάλει με δραστικό τρόπο την ισορροπία οικονομικής ισχύος σε παγκόσμια κλίμακα. Το χρηματιστήριο της Ν. Υόρκης επλήγη σε μεγάλο βαθμό, αλλά όχι τόσο που να αμφισβητηθεί η κυριαρχία του από τα χρηματιστήρια του Λονδίνου και του Παρισιού (Wilkins 1999). Το χρηματιστήριο του Λονδίνου είχε μετατραπεί πια στο χρηματοπιστωτικό επίκεντρο της Βρετανικής Αυτοκρατορίας, αφού η πλειοψηφία των κεφαλαίων που κινούνταν προέρχονταν από αυτή τη ζώνη. Οι αμερικανικές τράπεζες, παρόλο που κατέγραψαν μεγάλες ζημιές χάρη στις ενισχύσεις της αμερικανικής κυβέρνησης, κατάφεραν να ανακάμψουν χωρίς να χάσουν την κυρίαρχη θέση τους στο διεθνές τραπεζικό σύστημα.

Ο Β' Παγκόσμιος πόλεμος ήταν μία πολεμική σύγκρουση που μετέβαλε εκ νέου την ισορροπία ισχύος στην παγκόσμια οικονομία υπέρ των ΗΠΑ, αλλάζοντας οριστικά την παγκόσμια οικονομική τάξη που ίσχυε πριν από το ξέσπασμα του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Οι εκτεταμένες καταστροφές στις υποδομές και στις παραγωγικές βάσεις των ευρωπαϊκών χωρών, της Ιαπωνίας και της ΕΣΣΔ επέτρεψαν στις ΗΠΑ να αναδειχθούν τάχιστα ως η απόλυτη ηγεμονική οικονομική δύναμη στο μεταπολεμικό διεθνές σύστημα.

Είναι χαρακτηριστικό ότι το 1950 το αμερικανικό ΑΕΠ ήταν υπερδιπλάσιο των ΑΕΠ της Μ. Βρετανίας, της Γαλλίας και της Δ. Γερμανίας αθροιστικά, γεγονός

που καταδεικνύει τη ραγδαία πτώση του ΑΕΠ των κυριότερων ευρωπαϊκών οικονομιών λόγω των εκτεταμένων καταστροφών του Β' Παγκοσμίου Πολέμου (Hogan 1997). Η βρετανική οικονομία ήταν πλέον αδύναμη και μικρότερη των περιστάσεων για να υποστηρίξει τον ρόλο της παγκόσμιας οικονομικής δύναμης. Η νέα απόλυτη πρωτοκαθεδρία των ΗΠΑ στηριζόταν σε μία σειρά από συγκριτικά πλεονεκτήματα έναντι των υπολοίπων δυνάμεων. Οι ΗΠΑ διατηρούσαν το 60% των επίσημων παγκόσμιων αποθεμάτων χρυσού, ενώ αντίστοιχα συγκέντρωναν τη συντριπτική πλειοψηφία των επενδυτικών αποθεμάτων στις διεθνείς αγορές. Η Νέα Υόρκη είχε εγκαθιδρυθεί ως το αδιαμφισβήτητο μεγαλύτερο χρηματοπιστωτικό κέντρο της παγκόσμιας οικονομίας, σε μεγάλη απόσταση από τα αντίστοιχα ευρωπαϊκά κέντρα. Το Λονδίνο, παρά τους μηχανισμούς και τις ικανότητες που διέθετε, δεν μπορούσε πλέον να λειτουργήσει ως παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό κέντρο.

Οι αμερικανικές τράπεζες είχαν αναδειχθεί ως οι μεγαλύτερες παγκοσμίως, παρουσιάζοντας εκτεταμένη διεθνή παρουσία και ξεπερνώντας τις βρετανικές, οι οποίες έως τότε διατηρούσαν σημαντικό τμήμα της διεθνούς τους επιρροής (Nadler *et al.* 1955).

Οι δύο παγκόσμιοι πόλεμοι του 20^{ου} αιώνα αποτέλεσαν τα γεγονότα που σφράγισαν την πρώτη σημαντική αλλαγή στην ηγεσία του διεθνούς οικονομικού και χρηματοπιστωτικού συστήματος εδώ και ενάμιση αιώνα, δηλαδή από τις αρχές του 19^{ου} αιώνα οπότε και η Μ. Βρετανία ξεπέρασε τη Γαλλία και την Ισπανία και αναδείχθηκε σε ηγεμονική δύναμη στην παγκόσμια οικονομία (Cassis 2011).

Το τέλος του συστήματος Bretton Woods δύο δεκαετίες μετά την εγκαθίδρυσή του, σηματοδότησε το τέλος της απόλυτης κυριαρχίας των ΗΠΑ στο διεθνές οικονομικό και χρηματοπιστωτικό σύστημα, αλλά όχι της ηγεμονικής τους θέσης σε αυτό. Η αλλαγή στην ισορροπία ισχύος δεν ήταν αποτέλεσμα μιας συγκεκριμένης νομισματικής ή τραπεζικής κρίσης, αλλά αλλαγών που έλαβαν χώρα στην παγκόσμια οικονομία κατά τις δεκαετίες 1950–1960 (Burk 1992).

Η γρηγορότερη οικονομική ανάπτυξη που χαρακτήρισε τις δυτικο-ευρωπαϊκές χώρες και την Ιαπωνία τούς επέτρεψε να μειώσουν τη διαφορά οικονομικής ισχύος σε σχέση με τις ΗΠΑ. Το ευρωπαϊκό κατά κεφαλήν ΑΕΠ ήταν το 1973 ίσο με το 71%

του αμερικανικού, ενώ το 1950 ήταν ίσο με το 51%. Αντίστοιχα, το δολάριο παρέμεινε το κυριότερο αποθεματικό νόμισμα, αφού το 1970 συνιστούσε το 65% των αποθεμάτων ξένου συναλλάγματος, μειωμένο κατά 15% συγκριτικά με το μερίδιο που κατείχε το 1955. Η βελτίωση των επιδόσεων της Δ. Ευρώπης και της Ιαπωνίας στη βιομηχανική παραγωγή, η ισχυροποίηση των τραπεζικών τους συστημάτων, καθώς και η αύξηση των εξωτερικών τους επενδύσεων, έφεραν αντιμέτωπες τις ΗΠΑ με δύο επίδοξους ανταγωνιστές σε ό,τι αφορά την κατανομή οικονομικής ισχύος (Jones 1996). Η Νέα Υόρκη συνέχισε να αποτελεί το σημαντικότερο χρηματοπιστωτικό κέντρο της παγκόσμιας οικονομίας, αντιμετωπίζοντας όμως τον ολοένα μεγαλύτερο ανταγωνισμό του Λονδίνου, το οποίο οι ευρωπαϊκές χρηματοπιστωτικές αγορές είχαν αναδείξει ως το απόλυτο χρηματοπιστωτικό κέντρο της Ευρώπης.

Ο ανταγωνισμός από την Ιαπωνία ήταν πιο άμεσος για τις ΗΠΑ. Στις αρχές του 1970, η Ιαπωνία αναδείχθηκε σε δεύτερη μεγαλύτερη οικονομία, με τους ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης να ξεπερνούν τον αμερικανικό και τους ευρωπαϊκούς.²⁷ Η Χώρα του Ανατέλλοντος Ηλίου αναδείχθηκε κυρίως ως βιομηχανικός γίγαντας, ενώ μέσω των εσόδων της κατάφερε να αναδειχθεί σε υπολογίσιμη χρηματοπιστωτική δύναμη και το Τόκιο κατόρθωσε να αμφισβητήσει, στα τέλη της δεκαετίας του 1980, τη Νέα Υόρκη ως το μεγαλύτερο χρηματοπιστωτικό κέντρο (Eken 1984).²⁸

Οι οικονομικές κρίσεις των δεκαετιών 1970–1980 είχαν μικρό αντίκτυπο στην ισορροπία οικονομικής και χρηματοπιστωτικής ισχύος. Η κατάρρευση του συστήματος Bretton Woods συνοδεύτηκε από την κρίση του δολαρίου και τις πετρελαϊκές κρίσεις, οι οποίες προκάλεσαν αναταράξεις στην παγκόσμια οικονομία αλλά δεν άλλαξαν την ισορροπία οικονομικής ισχύος. Ανάλογες αναταράξεις αλλά και μικρό αντίκτυπο στην ισορροπία οικονομικής ισχύος είχε η Διεθνής Κρίση Χρέους του 1982.

Εξάιρεση αποτέλεσε η οικονομική κρίση που έπληξε την Ιαπωνία στα τέλη της δεκαετίας του 1980, η οποία προξένησε σημαντικές ζημιές στην ιαπωνική οικονομία. Αφετηρία της κρίσης ήταν η στεγαστική «φούσκα» που αναπτύχθηκε

27 Το μέγεθος της ιαπωνικής οικονομίας έφτασε στο 40% της αμερικανικής οικονομίας το 1989.

28 Η κεφαλαιοποίηση του χρηματιστηρίου του Τόκιο έφτασε το 1981 τα \$418 δις, πίσω από της Ν. Υόρκης (\$1,1 τρις) αλλά ξεπερνώντας εκείνες του Λονδίνου (\$190 δις) ή της Φρανκφούρτης (\$56 δις).

σταδιακά κατά τη δεκαετία του 1980 και σύντομα δημιούργησε σημαντικά προβλήματα στις ιαπωνικές τράπεζες, οι οποίες είχαν πραγματοποιήσει εκτεταμένες επενδύσεις στον κτηματομεσιτικό τομέα (real estate). Σε σύντομο χρονικό διάστημα, οι τιμές του real estate και των χρηματοπιστωτικών περιουσιακών στοιχείων οδηγήθηκαν σε κατάρρευση, γεγονός που έπληξε την οικονομία στο σύνολό και προκάλεσε μακροχρόνια ύφεση και χρεοκοπίες τραπεζών και επιχειρήσεων.

Η τελευταία μεγάλη κρίση πριν από την κρίση του 2007–2008 ήταν η κρίση της Νοτιο-Ανατολικής Ασίας που έλαβε χώρα το 1997–1998. Η κρίση αφορούσε την πλειονότητα των αναπτυσσόμενων οικονομιών της ΝΑ Ασίας, τη Ν. Κορέα, την Ταϊλάνδη, τη Μαλαισία, την Ινδονησία, τη Σιγκαπούρη και τις Φιλιππίνες. Γρήγορα επεκτάθηκε και σε άλλες χώρες εκτός Ασίας, δημιουργώντας σημαντικά προβλήματα. Η κρίση του 1997–1998 οδήγησε στην πιο δραστική και διεισδυτική παρέμβαση του ΔΝΤ μέχρι εκείνο το χρονικό σημείο. Σημείο αφετηρίας της κρίσης ήταν οι φούσκες που δημιουργήθηκαν στα χρηματιστήρια των χωρών της περιοχής, όσο και στην αγορά ακινήτων, ενδεικτικές των μεγάλων κεφαλαιακών ροών που κατευθύνθηκαν σε πληθώρα μη παραγωγικών επενδύσεων.

2.5 Παρουσίαση Ερευνητικής Υπόθεσης

Η βασική εμπειρική συμβολή μου είναι ο έλεγχος των ευρημάτων του Cassis για τις επιπτώσεις των οικονομικών κρίσεων στην ισορροπία οικονομικής ισχύος στην παγκόσμια οικονομία. Δεδομένου ότι τα ευρήματα του Cassis ουσιαστικά αφορούν την περίοδο έως και την ασιατική κρίση του 1997–1998, πρόθεσή μου είναι μέσω της έρευνάς μου να επεκτείνω αυτή τη μελέτη, ελέγχοντας τις επιπτώσεις της χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2007–2009 και της κρίσης χρέους της ευρωζώνης στην ισορροπία οικονομικής ισχύος. Εάν οι μεταβολές οικονομικής ισχύος που έλαβαν χώρα κατά τη διάρκεια της κρίσης δεν ήταν τόσο μεγάλες και δεν άλλαξαν την ισορροπία οικονομικής ισχύος, αυτό θα επιβεβαιώσει τα συμπεράσματα του Cassis ότι οι κρίσεις δεν μεταβάλλουν την ισορροπία ισχύος σε μεγάλο βαθμό. Αντιθέτως, εάν οι μεταβολές οικονομικής ισχύος τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο είναι σημαντικές, τότε αυτό σημαίνει ότι θα διαψευσθεί το συμπέρασμά του για τις επιπτώσεις των οικονομικών κρίσεων στην ισορροπία ισχύος. Η αποτίμηση των

επιπτώσεων της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης στην ισορροπία οικονομικής ισχύος του διεθνούς συστήματος θα αποτελέσει το συμπληρωματικό ερευνητικό ερώτημα της παρούσας διατριβής.

Ο έλεγχος της παραπάνω ερευνητικής υπόθεσης θα πραγματοποιηθεί με τη χρήση ενός αναλυτικού πλαισίου μέσω του οποίου θα υπολογίσω τις μεταβολές οικονομικής ισχύος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, των ΗΠΑ και της Κίνας κατά τη διάρκεια της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, αποτιμώντας έτσι τις μεταβολές οικονομικής ισχύος στη κορυφή της ιεραρχίας των οικονομικών δυνάμεων στο σύγχρονο διεθνές σύστημα. Επίκεντρο της έρευνάς μου θα είναι η Ευρωπαϊκή Ένωση, επειδή αποτελεί την πιο ιδιαίτερη οικονομική δύναμη της παγκόσμιας οικονομίας, δεδομένου ότι δεν πρόκειται για ένα εθνικό κράτος αλλά μία υπερεθνική ένωση κρατών. Η ανάλυση των άλλων δύο δυνάμεων θα πραγματοποιηθεί συγκριτικά, προκειμένου η μελέτη να αφορά όλες τις μεγάλες δυνάμεις της οικονομίας ώστε να εξαχθούν συνολικά συμπεράσματα για την ισορροπία οικονομικής ισχύος. Ο υπολογισμός των μεταβολών οικονομικής ισχύος της ΕΕ, σε συνάρτηση με τον υπολογισμό των μεταβολών οικονομικής ισχύος των ΗΠΑ και της Κίνας, αποτελούν το κεντρικό ερευνητικό ερώτημα της παρούσας διατριβής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΟΙ ΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΙΣΧΥΟΣ

3.1 Εισαγωγή

Όπως αναφέρθηκε στο Κεφάλαιο 1, το μεθοδολογικό πλαίσιο που επιλέχθηκε για να αναλυθεί το μέγεθος της οικονομικής ισχύος στηρίζεται στη θεματική κατηγοριοποίηση του συγκεκριμένου μεγέθους μέσω πέντε διακριτών υποκατηγοριών.

Το διεθνές νομισματικό σύστημα, το διεθνές εμπορικό σύστημα, το διεθνές χρηματοπιστωτικό σύστημα, οι διεθνείς επενδυτικές ροές και το διεθνές θεσμικό και κανονιστικό πλαίσιο αποτελούν τις βασικότερες διαστάσεις του διεθνούς οικονομικού συστήματος. Αυτές οι διαστάσεις αποτελούν τα κύρια πεδία του διακρατικού ανταγωνισμού που διενεργείται στην παγκόσμια οικονομία και έχει ως στόχο την επίτευξη της μέγιστης δυνατής επιρροής. Η ανάλυση των βασικών διαστάσεων του διεθνούς οικονομικού συστήματος θα αποτελέσει το πρώτο επίπεδο ανάλυσης του κεφαλαίου. Η ανάλυση στοχεύει να αναδείξει τη σημασία των θεματικών διαστάσεων και γιατί επιλέχθηκαν να αποτελέσουν μέρος του μεθοδολογικού πλαισίου της διατριβής.

Το δεύτερο επίπεδο ανάλυσης του κεφαλαίου περιέχει την ανάλυση της κάθε διάστασης ξεχωριστά, μέσω της αναφοράς συγκεκριμένων δεικτών και ποσοτικών στατιστικών στοιχείων που προσδιορίζουν τις οικονομικές επιδόσεις των χωρών στην παγκόσμια οικονομία. Μέσω του δεύτερου επιπέδου ανάλυσης, ο συγγραφέας θα συνθέσει το μεθοδολογικό πλαίσιο με το οποίο θα αποτιμηθούν στα επόμενα δύο κεφάλαια οι οικονομικές επιδόσεις της ΕΕ, των ΗΠΑ και της Κίνας κατά την περίοδο 2008–2018.

Η αναφορά των δύο επιπέδων ανάλυσης γίνεται αφενός για να γίνει κατανοητό στον αναγνώστη το περιβάλλον της σύγχρονης παγκόσμιας οικονομίας στο οποίο λαμβάνει χώρα ο ανταγωνισμός των μεγάλων οικονομικών δυνάμεων, αφετέρου για να γίνει η σύνθεση του μεθοδολογικού πλαισίου μέσω του οποίου ο ανταγωνισμός αυτός θα εξεταστεί λεπτομερώς. Το πρώτο επίπεδο αποτελεί τη «θεωρητική» ενότητα του μεθοδολογικού πλαισίου, ενώ το δεύτερο επίπεδο αποτελεί

την αντίστοιχη «πρακτική» ενότητά του.

3.2 Οικονομική Ανάπτυξη και Παραγωγή Πλούτου στην Παγκόσμια Οικονομία

Όπως αναφέρθηκε και στα δύο πρώτα κεφάλαια, η παραγωγή πλούτου είναι η δραστηριότητα που αποτυπώνει με τον πιο άμεσο τρόπο την οικονομική επιρροή μιας χώρας στην παγκόσμια οικονομία. Πλούτος και ισχύς είναι δύο έννοιες που δεν διαχωρίζονται η μία από την άλλη.

Η παραγωγή πλούτου εκφράζεται στην οικονομία μέσω του μεγέθους του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος (ΑΕΠ), το οποίο αυξάνεται μέσω της διαδικασίας της οικονομικής ανάπτυξης. Όσο μεγαλύτερη είναι η οικονομική ανάπτυξη σε μία οικονομία σε ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, τόσο μεγαλύτερος είναι ο ρυθμός παραγωγής πλούτου σε αυτή.

Το μέγεθος και ο ρυθμός αύξησης του πλούτου αποτελούν τα κρισιμότερα προσδιοριστικά χαρακτηριστικά της βαρύτητας μιας εθνικής οικονομίας στην παγκόσμια οικονομία. Τα χαρακτηριστικά αυτά καταγράφονται ως σχετικά οικονομικά μεγέθη, δηλαδή καταγράφονται και αναλύονται βάσει της σύγκρισης των επιδόσεων μιας εθνικής οικονομίας με τις επιδόσεις των υπόλοιπων εθνικών οικονομιών. Όσο μεγαλύτερη είναι μία εθνική οικονομία, τόσο μεγαλύτερη επιρροή μπορεί να ασκήσει η χώρα που την κατέχει προς τις υπόλοιπες χώρες, διεκδικώντας να αποκτήσει την ανάλογη με το μέγεθός της επιρροή στο διεθνές οικονομικό σύστημα. Όσο μεγαλύτερος είναι ο ρυθμός αύξησης του μεγέθους της οικονομίας σε ένα χρονικό διάστημα, τόσο περισσότερο μπορεί μία χώρα να διατηρήσει ή και να βελτιώσει τη θέση της στον παγκόσμιο οικονομικό καταμερισμό.

Η αναφορά της συγκεκριμένης εισαγωγικής ενότητας γίνεται διότι η παραγωγή πλούτου αποτελεί την υλική βάση για την οικονομική ισχύ μιας χώρας, ενώ αποτελεί την απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάπτυξη των θεματικών της διαστάσεων οι οποίες και αναλύονται παρακάτω στο κεφάλαιο.

Στην πρώτη ενότητα του μεθοδολογικού πλαισίου περιλαμβάνονται βασικοί οικονομικοί δείκτες που αφορούν τις μεταβολές του ΑΕΠ και του ρυθμού της

οικονομικής ανάπτυξης μιας οικονομίας.

Οι δείκτες αυτοί δεν ανήκουν σε μία συγκεκριμένη θεματική κατηγορία όπως οι υπόλοιποι δείκτες του μεθοδολογικού πλαισίου, αλλά σε μία πιο γενική κατηγορία δεικτών που προσδιορίζουν τις γενικές οικονομικές και αναπτυξιακές επιδόσεις μιας οικονομίας. Οι δείκτες αυτοί είναι ιδιαίτερα σημαντικοί για την αποτύπωση της οικονομικής δυναμικής μιας χώρας αφού –μεταξύ άλλων– επηρεάζουν τις επιδόσεις της χώρας σε όλα τα υπόλοιπα θεματικά πεδία της παγκόσμιας οικονομίας (εμπορικές, νομισματικές, επενδυτικές και θεσμικές επιδόσεις).

Πίνακας 1: Βασικοί οικονομικοί και αναπτυξιακοί δείκτες

1. Το μέγεθος του ΑΕΠ μιας οικονομίας ως προς το παγκόσμιο ΑΕΠ
2. Η συνεισφορά μιας οικονομίας στον ρυθμό μεγέθυνσης της παγκόσμιας οικονομίας
3. Η μεταβολή του ρυθμού οικονομικής μεγέθυνσης
4. Η μεταβολή του κατά κεφαλήν ΑΕΠ

- Ο δείκτης (1) είναι ένας από το κύριους δείκτες που αποτυπώνουν την οικονομική βαρύτητα μιας χώρας στην παγκόσμια οικονομία. Όσο μεγαλύτερο είναι το μερίδιο του ΑΕΠ μιας χώρας στο παγκόσμιο ΑΕΠ, τόσο μεγαλύτερη είναι η οικονομική της βαρύτητα στην παγκόσμια οικονομία.
- Ο δείκτης (2) αποτυπώνει τη συνεισφορά μιας οικονομίας στον ρυθμό μεγέθυνσης της παγκόσμιας οικονομίας. Όσο μεγαλύτερη η συνεισφορά της στην παγκόσμια οικονομική μεγέθυνση, τόσο ισχυρότερη είναι η θέση της στην παγκόσμια οργάνωση της παραγωγής. Μέσω της συνεισφοράς της στην παγκόσμια οικονομική μεγέθυνση, μία οικονομία τροφοδοτεί σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό την προσφορά και τη ζήτηση της παγκόσμιας οικονομίας, αποκτώντας ανάλογη επιρροή σε αυτή.
- Ο δείκτης (3) καταγράφει τις μεταβολές του ρυθμού οικονομικής μεγέθυνσης μιας χώρας. Είναι ένας δείκτης που καταγράφει την αύξηση του ΑΕΠ μιας χώρας σε ετήσια βάση και καταδεικνύει την αναπτυξιακή δυναμική της οικονομίας της.

- Ο δείκτης (4) αποτυπώνει τις μεταβολές του κατά κεφαλήν ΑΕΠ μιας οικονομίας. Είναι μία μεταβλητή που μετράει το μέσο εισόδημα που αντιστοιχεί σε κάθε άτομο μιας συγκεκριμένης χώρας.

3.3 Νομισματική Ισχύς: Πηγές και Διαστάσεις

3.3.α Το Διεθνές Νομισματικό Σύστημα

«Είναι αδύνατο να καταλάβει κανείς τη λειτουργία της παγκόσμιας οικονομίας χωρίς να αντιλαμβάνεται τη λειτουργία του νομισματικού συστήματός της» (Eichengreen 2008). Με αυτόν τον εύστοχο τρόπο περιγράφει ο καθηγητής Eichengreen τη σημασία του διεθνούς νομισματικού συστήματος για τη συνολικότερη λειτουργία της παγκόσμιας οικονομίας.

Η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008–2009 αποτελεί ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα για το πώς οι διεθνείς νομισματικές συναλλαγές μπορούν να μεταβάλλουν με άμεσο τρόπο την παγκόσμια οικονομία και την κατανομή ισχύος σε αυτή (Norloff 2014). Είναι χαρακτηριστικό ότι στις τρεις τελευταίες δεκαετίες τα χρηματικά ποσά τα οποία ανταλλάσσονται ημερησίως στη διασυνοριακή κυκλοφορία των νομισμάτων έχουν αυξηθεί θεαματικά, ξεπερνώντας σε αξία τα 3 τρις δολάρια το 2017 (Federal Reserve 2018).

Ένα διεθνές νομισματικό σύστημα αφενός αποτελείται από μία σειρά συνθηκών, κανόνων και οργάνων πολιτικής, αφετέρου αντιπροσωπεύει το οικονομικό, θεσμικό και πολιτικό περιβάλλον που καθορίζει την παροχή των δύο βασικών «δημόσιων αγαθών» του νομισματικού συστήματος, δηλαδή τα διεθνή νομίσματα και τη σταθερότητα του παγκόσμιου συστήματος (Dorrucci & Mc Kay 2011).²⁹

Οι συνθήκες, οι κανόνες και τα όργανα πολιτικής του διεθνούς νομισματικού συστήματος αφορούν, μεταξύ άλλων, τη διακυβέρνηση της προσφοράς διεθνούς ρευστότητας, την προσαρμογή των εξωτερικών ανισορροπιών στο ισοζύγιο

²⁹ Ως «διεθνές νόμισμα» ορίζεται το εθνικό νόμισμα το οποίο ανταλλάσσεται στη διεθνή αγορά συναλλάγματος.

πληρωμών των χωρών, τα καθεστώτα ισοτιμίας συναλλάγματος και ροής κεφαλαίων, τις περιφερειακές και διμερείς συμφωνίες και τους μηχανισμούς πρόληψης και αντιμετώπισης των νομισματικών κρίσεων (Dorigucci & Mc Kay 2011).³⁰ Στη σύγχρονη εποχή, η διεύρυνση της παγκόσμιας αγοράς και η θεαματική αύξηση του χρηματοπιστωτικού τομέα και του εμπορίου συνέβαλαν ώστε να δημιουργηθούν νομισματικά συστήματα με υψηλό βαθμό διασύνδεσης μεταξύ των εθνικών νομισμάτων καθώς και καθεστώτα ρύθμισης των συναλλαγματικών ισοτιμιών (Salin 2016).

Από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα έως και τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, το σύστημα το οποίο εφαρμόστηκε στην παγκόσμια οικονομία ήταν ο «Κανόνας του Χρυσού» (Gold Standard), ένα σύστημα σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών που καθόριζε τις ισοτιμίες των νομισμάτων των χωρών σε σχέση με τον χρυσό. Ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος διέκοψε τη χρήση του συγκεκριμένου νομισματικού συστήματος ενώ ως αποτέλεσμα του πολέμου δημιουργήθηκαν οι συνθήκες για τη μετάβαση σε ένα νέο παγκόσμιο σύστημα (Cohen 2008).

Το σύστημα Bretton Woods που υιοθετήθηκε αποτέλεσε ένα σύστημα σταθερών αλλά προσαρμόσιμων ισοτιμιών, το οποίο προσδιόριζε τις ισοτιμίες μεταξύ των νομισμάτων των χωρών που συμμετείχαν σε αυτό σε σχέση με την τιμή του αμερικανικού δολαρίου και κατ' επέκταση σε σχέση με τον χρυσό (Eichengreen 2008). Με στόχο τη σταθεροποίηση του παγκόσμιου νομισματικού συστήματος δημιουργήθηκαν το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και η Παγκόσμια Τράπεζα, οργανισμοί που αποτέλεσαν τους βασικούς θεσμικούς πυλώνες του (Cohen 2008).

Η κατάρρευση του συστήματος του Bretton Woods στις αρχές της δεκαετίας του 1970 έφερε ανακατατάξεις στο παγκόσμιο σύστημα, ιδιαίτερα στην ευρωπαϊκή πλευρά του Ατλαντικού. Τα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας δημιούργησαν το 1972 το «νομισματικό φίδι», έναν μηχανισμό συντονισμένης διακύμανσης των νομισμάτων τους εντός στενών περιθωρίων διακύμανσης σε σχέση με το δολάριο. Στα τέλη της ίδιας δεκαετίας, δημιουργείται από τα ίδια κράτη το ευρωπαϊκό νομισματικό σύστημα (ΕΝΣ), το οποίο βασίστηκε σε σταθερές αλλά

³⁰ Συναλλαγματική ισοτιμία είναι η τιμή στην οποία ανταλλάσσονται δύο εθνικά νομίσματα στη διεθνή αγορά συναλλάγματος.

προσαρμόσιμες συναλλαγματικές ισοτιμίες. Το νέο διεθνές σύστημα ήταν βασισμένο στα τρία βασικά νομίσματα του συστήματος, το αμερικανικό δολάριο, το γερμανικό μάρκο και το ιαπωνικό γεν (Cohen 2008).

Το σύγχρονο διεθνές νομισματικό σύστημα μπορεί να ειπωθεί ως εξέλιξη των δύο προηγούμενων συστημάτων (Χρυσός Κανόνας, σύστημα Bretton Woods). Πήρε μορφή τα χρόνια που ακολούθησαν την ασιατική κρίση και τη δημιουργία της ζώνης του ευρώ.³¹ Η δημιουργία της ευρωζώνης αποτέλεσε μία ιδιαίτερα κρίσιμη συστημική εξέλιξη για το σύγχρονο νομισματικό σύστημα. Το ευρώ, το ευρωπαϊκό κοινό νόμισμα, αναδείχθηκε γρήγορα σε δεύτερο ισχυρότερο νόμισμα διεθνώς, αποτελώντας τον μοναδικό πραγματικό ανταγωνιστή του αμερικανικού δολαρίου στην παγκόσμια οικονομία.

Το σύγχρονο διεθνές νομισματικό σύστημα περιγράφεται συχνότερα ως σύστημα των ελεύθερα κυμαινόμενων ισοτιμιών, δηλαδή της διακύμανσης των ισοτιμιών βάσει της ελεύθερης αγοράς, ιδιαίτερα όσον αφορά τα νομίσματα με την ευρύτερη διασυννοριακή κυκλοφορία. Αποτελεί ένα σύστημα ιδιαίτερα ευέλικτο σε σχέση με τα προηγούμενα νομισματικά συστήματα όσον αφορά τις βασικές του λειτουργίες (προσφορά διεθνούς ρευστότητας, ισοτιμία συναλλάγματος και καθεστώς ροής κεφαλαίων, προσαρμογή στις εξωτερικές ανισορροπίες) (Dorrucci & Mc Kay 2011).

Η ιστορική εξέλιξη του διεθνούς νομισματικού συστήματος καταδεικνύει ότι το χρήμα και οι κανόνες κυκλοφορίας του αποτελούσαν ανέκαθεν ζήτημα ισχύος και επιρροής στο εκάστοτε διεθνές σύστημα. Όπως εύστοχα αναφέρει ο R. Gilpin, «κάθε διεθνές νομισματικό καθεστώς στηρίζεται στο εκάστοτε καθεστώς πολιτικής κυριαρχίας» (Gilpin 2001). Δηλαδή ένα διεθνές νομισματικό σύστημα αποτελεί αποτύπωση των συσχετισμών του διεθνούς πολιτικού συστήματος στη νομισματική σφαίρα.

31 Η «Ασιατική Κρίση» (1997–1998) αποτέλεσε μία σοβαρή περιφερειακή χρηματοπιστωτική κρίση, η οποία επηρέασε την πλειοψηφία των χωρών της ΝΑ Ασίας ενώ ταυτόχρονα δημιούργησε σοβαρές αναταράξεις σε παγκόσμια κλίμακα (ενεργειακή κρίση, ρωσική χρηματοπιστωτική κρίση).

3.3.β Νομισματική Ισχύς

Νομισματική ισχύς σύμφωνα με τον Andrews είναι «η σχέση που παράγεται μεταξύ δύο κρατών όταν οι αλλαγές συμπεριφοράς ενός κράτους πραγματοποιούνται λόγω της νομισματικής του σχέσης με ένα άλλο κράτος» (Andrews 2006). Ένα κρίσιμο σημείο για τη διεθνή νομισματική ισχύ μιας χώρας είναι η δυνατότητα αποφυγής των εξωτερικών πιέσεων που ασκούνται εξαιτίας των ανισορροπιών του εξωτερικού ισοζυγίου.³² Οι ανισορροπίες αυτές συνήθως αποτελούν απειλή για τη μακροοικονομική «αυτονομία» της χώρας (Vermeiren 2013). Η ικανότητα της χώρας να ξεπερνά αυτές τις πιέσεις εξαρτάται από τη θέση της στο διεθνές νομισματικό σύστημα, η οποία με τη σειρά της εξαρτάται από τα αποθέματα ξένου συναλλάγματος που έχει στην κατοχή της καθώς και από την ικανότητά της να δανείζεται από τις διεθνείς αγορές (Kaelberer 2001). Η ικανότητα μιας χώρας να εκτρέπει το μεταβατικό κόστος προσαρμογής σε άλλες χώρες αποτελεί, σύμφωνα με τον Vermeiren, ένα επιπρόσθετο σημείο-κλειδί για τη νομισματική ισχύ της (Vermeiren 2013).

Οι παγκόσμιες νομισματικές σχέσεις παρουσιάζονται ως συγκρουσιακές και ιεραρχικές (Fischer, 2011). Τα ισχυρότερα νομίσματα του διεθνούς συστήματος (δολάριο, ευρώ, γεν, γουάν) χρησιμοποιούνται ευρέως έξω από τη χώρα καταγωγής τους και ανταγωνίζονται μεταξύ τους για την εξασφάλιση μεγαλύτερης επιρροής στη διενέργεια των συναλλαγών. Σύμφωνα με έκθεση του ΔΝΤ για το 2015, περίπου το 35% των νομισμάτων στην παγκόσμια αγορά χρησιμοποιούνται εκτός των εθνικών τους συνόρων (International Monetary Fund 2015). Αυτός ο ανταγωνισμός ανάμεσα στα «περιφερειακά νομίσματα» δημιουργεί ανταγωνιστικές συνθήκες στη λειτουργία του διεθνούς νομισματικού συστήματος. Δημιουργείται σύμφωνα με τον B. Cohen, μία «πυραμίδα νομισμάτων», η οποία αποτυπώνει τις σχέσεις ιεραρχίας ανάμεσα στα νομίσματα του διεθνούς συστήματος. (Cohen 2008).

Η δημιουργία των σχέσεων ιεραρχίας ανάμεσα στα νομίσματα μπορεί εύκολα να μετατραπεί σε σχέσεις ιεραρχίας ανάμεσα στα κράτη. Δεδομένου ότι στο διεθνές νομισματικό σύστημα η κατανομή ισχύος γίνεται ολοένα και περισσότερο άνιση,

³² Η μακροοικονομική προσαρμογή είναι «η οριακή ανακατανομή των παραγωγικών πόρων και των ανταλλαγών αγαθών και υπηρεσιών, υπό την επίδραση των μεταβολών στις σχετικές τιμές, στα εισοδήματα και στην ισοτιμία συναλλάγματος» (Cohen 2006).

αυτή η συνθήκη λειτουργεί υπέρ των συμφερόντων των ισχυρότερων νομισματικά κρατών, τα οποία προσπαθούν να ενισχύουν την ηγεμονική τους θέση. Το σύγχρονο διεθνές νομισματικό σύστημα τείνει να μετασχηματιστεί σε ένα ολιγοπωλιακό σύστημα, όπως εύστοχα το χαρακτηρίζει ο Cohen. Ένα σύστημα όπου ένας μικρός αριθμός κρατών ελέγχουν και διαμορφώνουν τη δομή και τους κανόνες λειτουργίας του. Παράλληλα, αυτά τα κράτη προσπαθούν να μεγιστοποιήσουν τα οφέλη που προσφέρει στην οικονομίας τους η ηγεμονική θέση που κατέχουν στο παγκόσμιο νομισματικό σύστημα (Cohen 2012).

Οι νομισματικές κυρώσεις και η χειραγώγηση του διεθνούς νομισματικού συστήματος για ίδιον όφελος αποτελούν τα κυριότερα μέσα με τα οποία μπορεί να διεξαχθεί μία νομισματική σύγκρουση ανάμεσα σε δύο ή περισσότερα κράτη. Η βαρύτητα του νομισματικού συστήματος για την παγκόσμια οικονομία ανάγει τις νομισματικές συγκρούσεις σε καταστάσεις οι οποίες μπορούν είτε να μεταβάλλουν τη λειτουργία της παγκόσμιας οικονομίας, είτε να δημιουργήσουν σοβαρές μεταβολές στην κατανομή ισχύος του διεθνούς νομισματικού συστήματος (Blackwill & Harris 2016).

Η πρόσβαση στην αγορά χρήματος αποτελεί μία προϋπόθεση για την εύρυθμη και αυτόνομη λειτουργία μιας οικονομίας στο παγκόσμιο σύστημα. Εάν μία χώρα Α μπορέσει να περιορίσει την πρόσβαση σε δανεισμό στη χώρα Β, η χώρα Α αποκτά σημαντικό μοχλό πίεσης προς τη χώρα Β. Ο Kirshner καταγράφει τέσσερις τρόπους με τους οποίους η νομισματική εξάρτηση μπορεί να γίνει αντικείμενο εκμετάλλευσης: α) επιβολή και χειραγώγηση των κανόνων του νομισματικού συστήματος, β) μείωση ή παύση των προνομίων που παρέχει μία νομισματική σχέση εξάρτησης, γ) απόκτηση πλουτοπαραγωγικών πόρων της μειονεκτικής χώρας χρησιμοποιώντας τη σχέση εξάρτησης, δ) άσκηση πίεσης ώστε το μειονεκτικό κράτος να μεταβάλει τις προτιμήσεις του σε κάποιο πεδίο της διεθνούς πολιτικής (Kirshner 2001).

Στη σύγχρονη ιστορία των νομισματικών συστημάτων, μία μοναδική χώρα που αποτελούσε την ηγεμονική δύναμη στο διεθνές σύστημα διαμόρφωνε τη δομή και τους κανόνες λειτουργίας του εκάστοτε νομισματικού συστήματος. Η ηγεμονική παρουσία της Μ. Βρετανίας και της λίρας στο διεθνές σύστημα του 19^{ου} αιώνα έδωσε τη θέση της στην εμφατική ηγεμονία των ΗΠΑ και του δολαρίου, η οποία

διατηρήθηκε στο μεγαλύτερο μέρος του 20^{ου} αιώνα. Στο νομισματικό σύστημα του 21^{ου} αιώνα, η απόλυτη ηγεμονία του δολαρίου φαίνεται τις τελευταίες δεκαετίες να παραχωρεί τη θέση της σε ένα περισσότερο αποκεντρωμένο πολυμερές σύστημα, στο οποίο ο ανταγωνισμός μεταξύ των νομισμάτων είναι πιο έντονος σε σχέση με τις δύο προηγούμενες ιστορικές περιόδους (Cohen 2014). Στο ίδιο μήκος κύματος, οι Pisani-Ferry & Benas-Quere έχουν επιχειρηματολογήσει υπέρ «της μακράς πορείας προς ένα πολυ-πολικό, ανταγωνιστικό νομισματικό σύστημα» (Pisani-Ferry & Benas-Quere 2012). Όπως άλλωστε καταδεικνύει και η ιστορική εξέλιξη των διεθνών οικονομικών συστημάτων, η κατανομή ισχύος στο νομισματικό σύστημα δεν είναι σταθερή διαχρονικά, καθώς συστήματα με μεγαλύτερη αποκέντρωση ισχύος διαδέχονται μονοπολικά συστήματα και αντιστρόφως.

Το κράτος το οποίο απολαμβάνει ηγεμονική θέση στο διεθνές πολιτικό σύστημα κατέχει συνήθως τις πολιτικές και οικονομικές προϋποθέσεις ώστε να εγκαθιδρύσει ηγεμονία και στο νομισματικό σύστημα. Η ηγεμονία σε ένα νομισματικό σύστημα επιτυγχάνεται για ένα κράτος όταν το νόμισμά του –και κατ' επέκταση ο χρηματοπιστωτικός του τομέας– βρίσκονται σε δεσπόζουσα θέση στην παγκόσμια αγορά χρήματος. Επιπρόσθετα, η ηγεμονική θέση αφορά την ικανότητα του κράτους να θεσπίσει και να επιβάλλει τους κανόνες και τις δομές του παγκόσμιου συστήματος, δηλαδή να μετουσιώσει τις δυνατότητες που έχει στην παγκόσμια οικονομία σε πραγματική ισχύ εκφρασμένη στους συσχετισμούς του διεθνούς νομισματικού συστήματος.

Το κράτος που κατέχει ένα νόμισμα που εγκαθιδρύεται ως ηγεμονικό στην παγκόσμια αγορά συγκεντρώνει μία σειρά από πλεονεκτήματα, με τα οποία μπορεί να κατακτήσει δεσπόζουσα θέση και σε άλλες διαστάσεις του διεθνούς οικονομικού συστήματος. Αντιστοίχως, η απώλεια της νομισματικής ηγεμονίας για ένα οικονομικό μπλοκ μπορεί πολύ γρήγορα να μετατραπεί σε σημαντική μείωση της οικονομικής ισχύος και ως εκ τούτου σε μείωση της συνολικότερης ισχύος που κατέχει στο διεθνές σύστημα (Κόντης 2012).

Η εξέταση του διεθνούς νομισματικού συστήματος υπό το πρίσμα της θεωρίας της ηγεμονικής σταθερότητας από τον Kindleberger, κατέδειξε μεταξύ άλλων τις σχέσεις ισχύος που αναπτύσσονται ανάμεσα στα κυριότερα νομίσματα και τις

μεγαλύτερες δυνάμεις του διεθνούς νομισματικού συστήματος (Kindleberger 1976). Η θεωρία της ηγεμονικής σταθερότητας αναφέρει ότι, εάν σε ένα διεθνές καθεστώς υπάρχει μία μοναδική ηγεμονική δύναμη, αυτό το στοιχείο δημιουργεί σταθερότητα και βιωσιμότητα στο συγκεκριμένο διεθνές νομισματικό καθεστώς. Αντιθέτως, εάν η ισχύς σε αυτό το καθεστώς μοιράζεται σε περισσότερους από ένα πόλους ισχύος, αυτό μπορεί να προκαλέσει συστημική αστάθεια στο συγκεκριμένο διεθνές καθεστώς.

Η ηγεμονία στο νομισματικό σύστημα παρέχει στο κράτος-ηγεμόνα πολλαπλά οφέλη στο οικονομικό και στο πολιτικό πεδίο, ενώ εμμέσως ενισχύει τις δυνατότητές του στον στρατιωτικό τομέα (Eichengreen 2008). Ενδεικτικά, κάποια από τα σημαντικότερα πλεονεκτήματα που προκύπτουν για ένα κράτος από την ηγεμονική θέση που κατέχει το νόμισμά του είναι τα εξής:

- Η αυξανόμενη ευελιξία της μακροοικονομικής πολιτικής στηρίζεται στο προνόμιο της χώρας να εξαρτάται από το δικό της νόμισμα, ώστε να μπορεί να χρηματοδοτεί με επιτυχία τα αρνητικά εμπορικά ισοζύγιά της (Cohn 2012). Εάν ένα κράτος πραγματοποιεί τις εμπορικές του συναλλαγές με τρίτες χώρες μέσω του δικού του νομίσματος, έχει τη δυνατότητα μέσω της έκδοσης νέου χρήματος να χρηματοδοτήσει τα εμπορικά ελλείμματα που δημιουργεί. Για παράδειγμα, οι ΗΠΑ, λόγω της ηγεμονικής θέσης που κατέχει το δολάριο, μπορούν και χρηματοδοτούν τα ολοένα και αυξανόμενα ελλειμματικά εμπορικά ισοζύγιά που έχουν δημιουργηθεί από τις συναλλαγές τους με την Κίνα (Luttwak, 2012).
- Η επιρροή και το κύρος που αποκτά ένα κράτος στην παγκόσμια οικονομία είναι ανάλογα της ηγεμονικής του θέσης στο νομισματικό σύστημα. «Οι μεγάλες δυνάμεις κατέχουν μεγάλα νομίσματα», σημειώνει εύστοχα ο Mundell (Mundell 1977). Τα νομίσματα συμπεριλαμβάνονται στα ισχυρότερα σύμβολα της εκάστοτε κρατικής ηγεμονίας στο διεθνές σύστημα, ένα παράδειγμα αυτού που είχε ονομάσει ο Nye «ήπια ισχύς», την ικανότητα δηλαδή ενός κράτους να ασκεί επιρροή στις πεποιθήσεις και στις αντιλήψεις των άλλων κρατών (Nye 2004).
- Τα κέρδη «σκληρής» γεωπολιτικής ισχύος που παράγονται από τη νομισματική εξάρτηση μικρότερων κρατών σε ένα ηγεμονικό κράτος. Αφενός δίνεται η δυνατότητα στην ηγεμονική δύναμη να είναι προστατευμένη από εξωτερικές

παρεμβάσεις στα εσωτερικά της, αφετέρου της δίνεται η δυνατότητα να επιτυγχάνει στόχους εξωτερικής πολιτικής, ακόμη και να μπορεί να ασκεί πειθώ σε άλλες διαστάσεις της διεθνούς πολιτικής (Cohen 2012). Όπως υπενθυμίζει ο Kirshner, «η νομισματική ισχύς είναι ένα εντυπωσιακά αποτελεσματικό τμήμα της ισχύος ενός κράτους... το πιο ισχυρό μέσο οικονομικής επιρροής που υφίσταται στο σύγχρονο διεθνές σύστημα» (Kirshner 1995).

Για παράδειγμα, κατά τις τελευταίες δεκαετίες οι ΗΠΑ έχουν κάνει χρήση των πλεονεκτημάτων που τους παρέχει η δεσπόζουσα θέση του δολαρίου, ώστε να επιτυγχάνουν στόχους εξωτερικής πολιτικής, πείθοντας μικρότερα κράτη να μεταβάλλουν τις απόψεις και τις αποφάσεις τους για διάφορα ζητήματα διεθνούς πολιτικής προς ικανοποίηση των αμερικανικών συμφερόντων (Ikenberry 2011).³³

Αντιστοίχως, υφίστανται προσδιοριστικά χαρακτηριστικά των κρατών στο διεθνές οικονομικό σύστημα τα οποία μπορεί να ισχυροποιήσουν ή να εξασθενίσουν την επιρροή ενός διεθνούς νομίσματος. Αυτοί οι παράγοντες αποτελούν ικανές και αναγκαίες συνθήκες για να αποκτήσει το νόμισμα μιας χώρας δεσπόζουσα θέση στο διεθνές νομισματικό σύστημα. Σύμφωνα με τον Hauner, οι κύριοι παράγοντες που επιδρούν στην ισχυροποίηση ενός νομίσματος είναι οι εξής (Hauner 2002):

- Το οικονομικό μέγεθος του κράτους, καθώς και η συμβολή του στο διεθνές εμπόριο.
- Η διεθνής πολιτική ισχύς της χώρας και η δυνατότητά της να προβάλλεται ως ένα ασφαλές καταφύγιο τοποθέτησης κεφαλαίων, ειδικά σε περιόδους χρηματοοικονομικών κρίσεων και ασύμμετρων οικονομικών διαταραχών.
- Η εσωτερική νομισματική σταθερότητα.
- Η ύπαρξη σημαντικών συναλλαγματικών αποθεμάτων στη κεντρική τράπεζα της χώρας που εκδίδει το νόμισμα.
- Η μεταβλητότητα της συναλλαγματικής ισοτιμίας και ο ρυθμός πληθωρισμού.
- Η ρευστότητα, το πλάτος, το βάθος και ο βαθμός διεθνούς ανοίγματος των αγορών χρήματος και κεφαλαίου.

33 Ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά τις σχέσεις των ΗΠΑ με τα κράτη της Κεντρικής και της Νότιας Αμερικής, η Ουάσινγκτον έχει χρησιμοποιήσει την ηγεμονική θέση του δολαρίου προκειμένου να μεταβάλει τις θέσεις των κρατών αυτών είτε σε διμερή ζητήματα είτε σε συνεδριάσεις οργάνων των διεθνών οργανισμών.

3.3.γ Μεθοδολογικό Πλαίσιο

Στον παρακάτω πίνακα συγκεντρώνονται οι βασικότεροι δείκτες που αφορούν το εύρος της επιρροής ενός διεθνούς νομίσματος και, ως εκ τούτου, της χώρας που το εκδίδει. Τα παραπάνω κριτήρια θα αποτελέσουν τις ανεξάρτητες μεταβλητές για τον υπολογισμό της νομισματικής ισχύος μιας χώρας. Σύμφωνα με τον Salin, οι δείκτες διακρίνονται σε δύο βασικές κατηγορίες, στους δείκτες που αφορούν τα μερίδια των νομισμάτων στις διάφορες εκφάνσεις της παγκόσμιας αγοράς (εμπορικές συναλλαγές, αγορές κεφαλαίου, κεφαλαιακά αποθέματα και δανειακές εγγυήσεις) και στους δείκτες που αφορούν τη γεωγραφική επιρροή των νομισμάτων στο παγκόσμιο νομισματικό σύστημα (Salin 2016).

Πίνακας 2: Μεταβλητές/δείκτες νομισματικής ισχύος

– Το μερίδιο των νομισμάτων στα συναλλαγματικά αποθέματα και κύκλο εργασιών ξένου συναλλάγματος
– Το μερίδιο των νομισμάτων στα διασυνοριακά τραπεζικά αποθέματα, στο χρηματιστήριο διεθνών χρεογράφων, στη διασυνοριακή δανειακή χρηματοδότηση, διεθνή ομόλογα και γραμμάτια
– Το μερίδιο των νομισμάτων στη κυκλοφορία εκτός των εθνικών συνόρων του και εντός των εθνικών συνόρων άλλων κρατών
– Το μερίδιο των νομισμάτων στο νομισματικό καλάθι των Ειδικών Τραβηκτικών Δικαιωμάτων (SDR).

- Οι δείκτες (1), (2), (3) αποτελούν τους αντιπροσωπευτικότερους οριζόντιους δείκτες καταγραφής της επιρροής των διεθνών νομισμάτων στο νομισματικό σύστημα. Οι παραπάνω δείκτες καταγράφουν τα μερίδια των νομισμάτων στις διάφορες εκφάνσεις της παγκόσμιας αγοράς χρήματος (εμπορικές συναλλαγές, παγκόσμιες πληρωμές, συναλλαγματικά αποθέματα, κύκλος εργασιών ξένου συναλλάγματος, παγκόσμια τραπεζικά αποθέματα, χρηματιστήριο διεθνών χρεογράφων, διασυνοριακή δανειακή χρηματοδότηση και διεθνή ομόλογα και γραμμάτια) (Vermeiren 2014, Salin 2016).
- Ο δείκτης (4) αποτελεί έναν βασικό δείκτη που αφορά τον βαθμό διεθνοποίησης των νομισμάτων στην παγκόσμια νομισματική αγορά. Ο βαθμός διεθνοποίησης

ενός νομίσματος εξαρτάται από το ποσοστό κυκλοφορίας του νομίσματος έξω από τα σύνορα της εθνικής του οικονομίας (Levi 2005).

- Ο δείκτης (5) αποτελεί έναν δείκτη που αφορά τα μερίδια των νομισμάτων στο νομισματικό καλάθι των «Ειδικών Τραβηκτικών Δικαιωμάτων» (Special Drawing Rights).³⁴ Πρόκειται για δείκτη που αποτυπώνει με «θεσμικό» τρόπο τη διεθνή επιρροή των νομισμάτων.

3.4 Χρηματοπιστωτική Ισχύς: Πηγές και Διαστάσεις

Το χρηματοπιστωτικό σύστημα αποτελεί το κύριο πεδίο διαχείρισης και ελέγχου της προσφοράς του χρήματος στην παγκόσμια οικονομία. Τα ιδιωτικά και δημόσια χρηματοπιστωτικά ιδρύματα αποτελούν τα βασικά κανάλια έκδοσης και κατανομής του χρήματος και της πίστωσης στις εθνικές οικονομίες. Δεδομένου ότι αφορά την προσφορά χρήματος (μέσο υλοποίησης παραγωγικών δραστηριοτήτων και συναλλαγών), ο χρηματοπιστωτικός τομέας αποτελεί ένα ιδιαίτερα κρίσιμο πεδίο για τη λειτουργία της παγκόσμιας αγοράς, ιδιαίτερα στις συνθήκες οικονομικής παγκοσμιοποίησης που επικρατούν (Valdez 2007). Η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 και τα γεγονότα που ακολούθησαν έδειξαν με αρνητικό τρόπο τον υψηλό βαθμό διασύνδεσης του χρηματοπιστωτικού τομέα με όλες τις υπόλοιπες διαστάσεις της παγκόσμιας οικονομίας.

Τα κράτη παρεμβαίνουν μέσω των κεντρικών τους τραπεζών στη ρύθμιση του παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού συστήματος, με μία σειρά από δράσεις. Οι κυριότερες από αυτές είναι η άσκηση νομισματικής πολιτικής, η εποπτεία του εθνικού χρηματοπιστωτικού συστήματος, η παροχή ρευστότητας στο κράτος και στα ιδιωτικά τραπεζικά ιδρύματα, η εποπτεία των εθνικών νομισματικών αποθεμάτων και η σύνδεση με διεθνείς οικονομικούς οργανισμούς (Valdez 2007). Οι παρεμβάσεις των κεντρικών τραπεζών στο παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα έχουν σκοπό αφενός να διατηρήσουν τη σταθερότητα και τη βιωσιμότητά του, αφετέρου να

³⁴ Το νομισματικό καλάθι αποτελεί ένα διεθνές αποθεματικό ταμείο που δημιουργήθηκε από το ΔΝΤ το 1969 με στόχο να υποστηρίξει τα συναλλαγματικά αποθέματα των κ-μ του. Η αξία των Ειδικών Τραβηκτικών Δικαιωμάτων βασίζεται σε ένα νομισματικό καλάθι πέντε διεθνών νομισμάτων: του δολαρίου, του ευρώ, του γουάν, του γιεν και της στερλίνας.

προστατεύσουν και να ενισχύσουν τον εθνικό χρηματοπιστωτικό τους τομέα στο παγκόσμιο σύστημα (Cohn 2012).

Τα ιδιωτικά τραπεζικά ιδρύματα με τη σειρά τους ρυθμίζουν μέσω της συγκέντρωσης και της διαχείρισης κεφαλαίων την αγορά χρήματος, παρέχοντας πίστωση στις οικονομικές μονάδες (νοικοκυριά, επιχειρήσεις) μιας εθνικής οικονομίας. Οι εμπορικές τράπεζες, τα ταμιευτήρια και οι χρηματοοικονομικές εταιρείες αποτελούν τους κύριους κεφαλαιουχικούς δρώντες που είναι επιφορτισμένοι με τη χρηματοδότηση των οικονομιών. Η λειτουργία τους στηρίζεται στην πρόσβασή τους σε φθηνά και άφθονα αποθέματα, η οποία διευκολύνεται από την προστασία των καταθέσεων που παρέχει η εκάστοτε κυβέρνηση καθώς και την πρόσβαση σε χρηματοδοτικούς πόρους της εκάστοτε κεντρικής τράπεζας (Caouette *et al.* 2008). Υπολογίζεται ότι το 2016 οι τράπεζες παγκοσμίως κατείχαν άνω των 25 τρις χρηματοδοτικούς πόρους στη διάθεσή τους (Bloomberg 2017).

Οι χρηματοοικονομικές εταιρείες αποτελούν οργανισμούς δανειακής χρηματοδότησης χωρίς να κατέχουν καταθέσεις. Οι χρηματοοικονομικές εταιρείες είναι ειδικευμένες σε προϊόντα υψηλού ρίσκου δανειακής χρηματοδότησης (Caouette *et al.* 2008). Υπολογίζεται ότι το 2016 οι χρηματοοικονομικές εταιρείες κατείχαν \$2,8 τρις σε χρηματοοικονομικά προϊόντα, από τα οποία το 80% ήταν είτε υποθήκες ακίνητης περιουσίας είτε δάνεια και μισθώσεις (Bloomberg 2017).

Όπως καταγράφεται και στον Πίνακα 3, οι επενδυτικές τράπεζες, οι ασφαλιστικές επιχειρήσεις, οι διαχειριστές επενδυτικών κεφαλαίων, τα ταμεία αμοιβαίων κεφαλαίων και οι όμιλοι αντισταθμιστικών κεφαλαίων αποτελούν τους κύριους ιδιωτικούς κεφαλαιουχικούς δρώντες που συμμετέχουν στο παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα και κατέχουν κυρίαρχο ρόλο στη χρηματοδότηση παραγωγικών και μη παραγωγικών επενδύσεων (Valdez 2007). Οι ασφαλιστικές εταιρείες είναι επιφορτισμένες με τη χρηματοδοτική ασφαλιστική κάλυψη. Υπολογίζεται ότι το 2016 οι ασφαλιστικές εταιρείες κατείχαν \$4,8 τρις σε χρηματοοικονομικά προϊόντα (Bloomberg 2017).

Οι διαχειριστές επενδυτικών κεφαλαίων και τα ταμεία αμοιβαίων κεφαλαίων αποτελούν τους κύριους επενδυτικούς οργανισμούς του παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού συστήματος. Οι επενδυτικές τους δραστηριότητες ποικίλλουν

καθώς περιλαμβάνουν μετοχές, ομόλογα, χρεόγραφα, περιουσιακά στοιχεία κινητής και ακίνητης περιουσίας (Caouette *et al.* 2008).

Οι όμιλοι αντισταθμιστικών κεφαλαίων (hedge funds) αποτελούν έναν ολοένα και πιο σημαντικό επενδυτικό δρόντα. Είναι οργανισμοί που διαχειρίζονται επενδυτικά κεφάλαια που ενσωματώνουν ευρύτερη ποικιλία επενδύσεων και χρηματοοικονομικών προϊόντων σε σχέση με άλλους οργανισμούς. Αποτελούν τους επενδυτικούς οργανισμούς που είναι υπό τη μικρότερη κρατική εποπτεία. Το 2017, υπολογίζεται ότι διαχειρίζονταν κεφάλαια που ξεπερνούσαν τα \$3 τρις, ενώ υπολογίζοντας την αγορά παραγώγων ο κύκλος εργασίας τους ήταν σημαντικά μεγαλύτερος (Bloomberg 2017).

Τα χρηματιστήρια είναι οι θεσμικά αναγνωρισμένες και οργανωμένες αγορές διενέργειας αγοραπωλησιών κινητών αξιών, όπως για παράδειγμα τα μερίδια κεφαλαίου ανώνυμων εταιρειών, ομολόγων και εμπορευμάτων. Τα χρηματιστήρια διευκολύνουν τις συναλλαγές και επιτρέπουν την ελεύθερη διαμόρφωση τιμών των αγαθών, ενώ παρέχουν στους επενδυτές το πεδίο όπου μπορούν να πραγματοποιήσουν τις επενδυτικές δραστηριότητές τους. Αποτελούν εξαιρετικά σημαντικές αγορές για τη λειτουργία του χρηματοπιστωτικού συστήματος μιας χώρας και, ως εκ τούτου, για την ίδια την εθνική οικονομία.

Αντιστοίχως, όπως στην «επενδυτική» διάσταση της παγκόσμιας οικονομίας, ο παγκόσμιος χρηματοπιστωτικός τομέας αποτελεί μία τομεακή διάσταση της παγκόσμιας οικονομίας όπου κρατικοί και μη κρατικοί δρόντες μοιράζονται εξίσου την ισχύ και την επιρροή που παράγεται σε αυτή (Mosley 2003). Ειδικότερα τις τελευταίες δεκαετίες, η απελευθέρωση της παγκοσμιοποίησης και η έλλειψη στενής κρατικής ρύθμισης στα χρηματοπιστωτικά συστήματα έχουν γιγαντώσει το μέγεθος και την επιρροή των ιδιωτικών χρηματοπιστωτικών δρόντων στην παγκόσμια αγορά.

Πίνακας 3: Οι βασικοί δρώντες στις χρηματοπιστωτικές αγορές

<i>Είδη δρώντων</i>	<i>Περιουσιακά στοιχεία</i>	<i>Πηγές χρηματοδότησης</i>
Εμπορικές τράπεζες	Επιχειρηματικά δάνεια, καταναλωτικά δάνεια, υποθήκες, κινητές αξίες	Λογαριασμοί καταθέσεων, δάνεια
Ταμειυτήρια	Υποθήκες σπιτιών, κινητές αξίες	Λογαριασμοί καταθέσεων, δάνεια
Ασφαλιστικές επιχειρήσεις	Υποθήκες, κινητές αξίες	Ασφάλιστρα/ Ασφαλιστικές εισφορές
Χρηματοοικονομικές εταιρείες	Επιχειρηματικά δάνεια και μισθώσεις, καταναλωτικά δάνεια, υποθήκες και μισθώσεις	Εμπορικά χρεόγραφα, δάνεια
Κρατικές χρηματοπιστωτικές εταιρείες/ Κρατικοί Οργανισμοί υποθήκων	Υποθήκες σπιτιών, καταναλωτικά δάνεια, κινητές αξίες	Εμπορικά χρεόγραφα, ομόλογα
Μεσίτες/Εμποροι	Κινητές αξίες	Εμπορικά χρεόγραφα, τραπεζικά δάνεια, συμφωνίες επαναγοράς
Διαχειριστές επενδύσεων, ταμεία αμοιβαίων κεφαλαίων, συνταξιοδοτικά ταμεία	Εταιρικά ομόλογα, εμπορικά χρεόγραφα, κινητές αξίες δημοσίου και τοπικής αυτοδιοίκησης, χρεόγραφα λιανικής	

Πηγή: Caouette et al. 2008

Αξίζει να σημειωθεί ότι η επιρροή των ιδιωτικών δρώντων στον χρηματοπιστωτικό τομέα γίνεται ολοένα μεγαλύτερη, με αποτέλεσμα την «άναρχη» δομή του παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού συστήματος. Ο χρηματοπιστωτικός τομέας είναι η τομεακή διάσταση της παγκόσμιας οικονομίας που συγκεντρώνει τη μικρότερη κρατική παρέμβαση και τον μεγαλύτερο βαθμό ιδιωτικής πρωτοβουλίας. Το παραπάνω χαρακτηριστικό καθιστά δυσκολότερη την ερμηνεία της διακρατικής ισορροπίας ισχύος στη συγκεκριμένη τομεακή διάσταση της παγκόσμιας οικονομίας (Braunstein & Epstein 2002).

Σε αυτό το ζήτημα έχουν αναπτυχθεί διάφορες απόψεις στη βιβλιογραφία, δηλαδή κατά πόσο οι σχέσεις επιρροής και ισχύος που αναπτύσσονται ανάμεσα στους ιδιωτικούς δρώντες του χρηματοπιστωτικού τομέα επηρεάζουν τη διακρατική ισορροπία ισχύος στην παγκόσμια οικονομία.

Αφενός, όπως υποστηρίζει ο Goldbach, οι ιδιωτικοί δρώντες του χρηματοπιστωτικού τομέα παρουσιάζουν μία διευρυμένη αυτονομία δράσης στην παγκόσμια οικονομία σε σχέση με τα κράτη, με κύριο σκοπό την εξυπηρέτηση της κερδοφορίας τους. Σε σύγκριση μάλιστα με τις πολυεθνικές εταιρείες, τα ιδιωτικά χρηματοπιστωτικά ιδρύματα φαίνεται να είναι συγκριτικά πιο αυτόνομα στις δραστηριότητές τους στην παγκόσμια οικονομία. Η φιλελευθεροποίηση της κυκλοφορίας του κεφαλαίου στην παγκόσμια οικονομία, σε συνδυασμό με την έλλειψη δεσμευτικής διεθνούς νομοθεσίας στους χρηματοπιστωτικούς τομείς, είναι οι κύριοι παράγοντες που έχουν οδηγήσει στην ολοένα και μεγαλύτερη αυτονόμηση των χρηματοπιστωτικών συστημάτων από τα κράτη καταγωγής τους (Goldbach 2015).

Αφετέρου, όπως υποστηρίζουν οι Degryse και Ongena, η επενδυτική δραστηριότητα στην παγκόσμια οικονομία λειτουργεί με την συνεργασία τριών ειδών δρώντων, των πολυεθνικών εταιρειών, των τραπεζών και των κρατών (Degryse & Ongena 2002). Σε αυτή την τριμερή σχέση συχνά παρατηρούνται έμμεσες και άμεσες συμπλεύσεις μεταξύ των συμφερόντων των ιδιωτικών χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων και των συμφερόντων των κρατών. Επιπλέον, σύμφωνα με τον Ikenberry, ο ανταγωνισμός για επέκταση και κερδοφορία μεταξύ των ιδιωτικών χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων στο παγκόσμιο σύστημα συχνά παρουσιάζει «εθνικά» χαρακτηριστικά. Σε μία σειρά από περιπτώσεις, χρηματοπιστωτικά ιδρύματα ανταγωνίστηκαν για την εξαγορά ενός άλλου χρηματοπιστωτικού ιδρύματος ή μιας επιχείρησης, με τις προεκτάσεις αυτού του ανταγωνισμού να αφορούν ευρύτερες διαστάσεις από εκείνη του ενδο-εταιρικού ανταγωνισμού. Η μελέτη τέτοιων περιπτώσεων καταδεικνύει ότι ο ανταγωνισμός των τραπεζικών ιδρυμάτων για την κατάκτηση μεγαλύτερων μεριδίων στον χρηματοπιστωτικό τομέα δημιουργεί άμεσα ή έμμεσα επιπτώσεις στην επιρροή των χωρών στο παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα (Ikenberry 2011).

Η παράθεση των παραπάνω ερευνών για τη φύση των χρηματοπιστωτικών

ιδρυμάτων είναι σημαντική για το συγκεκριμένο κεφάλαιο, καθώς καθορίζει τη μεθοδολογική προσέγγιση που θα ακολουθηθεί για την αποτίμηση του μεγέθους της «χρηματοπιστωτικής ισχύος». Σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση, στη σύγχρονη οικονομία υφίστανται μία σειρά από περιπτώσεις σύμπλευσης των συμφερόντων ανάμεσα στα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, τις πολυεθνικές εταιρείες και τα κράτη. Αυτή η συνθήκη δεν αποτελεί τον «κανόνα», παρόλα αυτά υφίσταται σε τέτοιο βαθμό ώστε να καταγράφονται και να αναλύονται οι επιπτώσεις αυτών των συμπράξεων στο διεθνές οικονομικό σύστημα στη βιβλιογραφία (Leyson & Thrift 2005).³⁵ Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Avgouleas , δεδομένου ότι μία εθνική χρηματαγορά αποτελεί την αποτύπωση μιας οικονομίας στο χρηματοπιστωτικό σύστημα, τα ποσοτικά και ποιοτικά χαρακτηριστικά μιας χρηματαγοράς αποτυπώνουν στοιχεία έμμεσης ισχύος για τη χώρα απ' όπου προέρχεται η συγκεκριμένη χρηματαγορά (Avgouleas 2012).

Αυτή η σύμπλευση συμφερόντων παράγει μετρήσιμα αποτελέσματα που αφορούν εν μέρει τη διακρατική ισορροπία ισχύος στην παγκόσμια οικονομία. Ιδιωτικοί χρηματοπιστωτικοί φορείς που προέρχονται από αναπτυσσόμενες αλλά και αναπτυγμένες οικονομικές δυνάμεις, κατά τη δραστηριοποίησή τους στην παγκόσμια αγορά έχουν πραγματοποιήσει επιλογές οι οποίες παράγουν αποτελέσματα για τη διακρατική ισορροπία ισχύος στο διεθνές οικονομικό σύστημα. Για παράδειγμα, η απελευθέρωση του παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού τομέα τις τελευταίες δύο δεκαετίες έχει δημιουργήσει κύμα εξαγορών στην παγκόσμια τραπεζική αγορά. Τράπεζες που προέρχονται από ισχυρά χρηματοπιστωτικά συστήματα πραγματοποιούν εξαγορές σε χρηματοπιστωτικά ιδρύματα ασθενέστερων χωρών, δημιουργώντας αρκετές φορές ολιγοπωλιακές ή μονοπωλιακές συνθήκες στα χρηματοπιστωτικά συστήματα των εν λόγω χωρών (Valdez 2007). Οι συνθήκες αυτές δημιουργούν ένα παράπλευρο οικονομικό και πολιτικό όφελος για τη χώρα καταγωγής της τράπεζας που πραγματοποιεί τη συγκεκριμένη επένδυση.

Για παράδειγμα, την τελευταία δεκαπενταετία, οι κινεζικές και αμερικανικές

35 Παρά τη θεωρητική παραδοχή σε σχέση με τη διασύνδεση των συμφερόντων μεταξύ κρατών και «εθνικών» χρηματοπιστωτικών συστημάτων, δεν αμφισβητείται η διευρυμένη αυτονομία που χαρακτηρίζει τα χρηματοπιστωτικά συστήματα στη παγκόσμια οικονομία. Τα δύο παραπάνω χαρακτηριστικά, μολονότι φαίνονται αντικρουόμενα σε θεωρητικό επίπεδο, σε πρακτικό επίπεδο συνυπάρχουν ταυτόχρονα διαμορφώνοντας τους συσχετισμούς του διεθνούς οικονομικού συστήματος.

τράπεζες έχουν πραγματοποιήσει εκτεταμένες εξαγορές στα χρηματοπιστωτικά συστήματα των χωρών της ΝΑ Ασίας, δημιουργώντας ένα είδος ανταγωνισμού το οποίο αποτελεί τμήμα του ευρύτερου πολιτικο-οικονομικού ανταγωνισμού ΗΠΑ-Κίνας για την εξασφάλιση της κυριαρχίας στην περιοχή της Ασίας-Ειρηνικού (Man-jung Chan 2011, Cini 2015, Delux & Ro 2017, Wang *et al.* 2017).

Επιπρόσθετα, σε χώρες της Αφρικής και της Ν. Αμερικής έχει εγκαθιδρυθεί ένας αντίστοιχος ανταγωνισμός, με τις ευρωπαϊκές, αμερικανικές και κινεζικές τράπεζες να προσπαθούν να αυξήσουν τα μερίδιά τους στους χρηματοπιστωτικούς τομείς των χωρών αυτών.³⁶ Αντιστοίχως, αυτός ο ανταγωνισμός αποτελεί μέρος του συνολικού τριμερούς ανταγωνισμού ΗΠΑ, Κίνας και Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη διασφάλιση γεωοικονομικής και γεωπολιτικής επιρροής στις δύο γεωγραφικές περιφέρειες.

3.4.α Μεθοδολογικό Πλαίσιο

Στον παρακάτω πίνακα συγκεντρώνονται οι βασικοί δείκτες βάσει των οποίων υπολογίζεται το εύρος της χρηματοπιστωτικής ισχύος μιας χώρας στην παγκόσμια οικονομία. Οι δείκτες αυτοί θα αποτελέσουν σε αυτή την ενότητα τις ανεξάρτητες μεταβλητές, οι οποίες θα αποτιμηθούν ώστε να υπολογιστεί η εξαρτημένη μεταβλητή της χρηματοπιστωτικής ισχύος ενός κράτους.

Πίνακας 4: Δείκτες χρηματοπιστωτικής ισχύος

1. Διεθνής Επενδυτική Θέση
2. Μέγεθος (σχετικό) τραπεζικού εισοδήματος
3. Μέγεθος (σχετικό) τραπεζικών καταθέσεων
4. Μέγεθος (σχετικό) περιουσιακών στοιχείων τραπεζών
5. Ποσοστό των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων (ως προς το σύνολο των 1000 μεγαλύτερων ιδρυμάτων) που έχουν ως διοικητική βάση το εκάστοτε κράτος καταγωγής

³⁶ Wigell 2016, Rabbani Khar 2015, Carmody 2007.

- Ο δείκτης (1) είναι ένα από τα σημαντικότερα μεγέθη που απεικονίζουν το ισοζύγιο των απαιτήσεων και των υποχρεώσεων μιας χώρας προς το σύνολο της παγκόσμιας οικονομίας. Η ΔΕΘ αποτελεί τον βασικό δείκτη που αποτυπώνει την εξωτερική χρηματοπιστωτική ασφάλεια μιας οικονομίας (Siemiatkowski 2017).

Σύμφωνα με τον ορισμό που δίνεται από την ΤτΕ, «η Διεθνής Επενδυτική Θέση αποτυπώνει σε συγκεκριμένη χρονική στιγμή το ύψος των απαιτήσεων και των υποχρεώσεων των κατοίκων της χώρας έναντι των μη κατοίκων. Οι απαιτήσεις και οι υποχρεώσεις διακρίνονται στις βασικές κατηγορίες των άμεσων επενδύσεων, των επενδύσεων χαρτοφυλακίου, των λοιπών επενδύσεων και των συναλλαγματικών αποθεμάτων. Η διαφορά μεταξύ των απαιτήσεων και των υποχρεώσεων δίνει την καθαρή επενδυτική θέση, η οποία αναλόγως του προσήμου, θετικού ή αρνητικού, χαρακτηρίζει ένα οικονομικό μπλοκ ως πιστωτή ή χρεώστη έναντι της υπόλοιπης διεθνούς οικονομίας».

- Οι δείκτες (2), (3), (4) αφορούν τα βασικά ποσοτικά χαρακτηριστικά του τραπεζικού συστήματος μιας χώρας. Σε αυτά τα χαρακτηριστικά συμπεριλαμβάνονται το μέγεθος του συνολικού τραπεζικού εισοδήματος, το μέγεθος των συνολικών αποθεμάτων και το εύρος της αξίας των περιουσιακών στοιχείων του τραπεζικού συστήματος μιας χώρας.
- Η καταγραφή της κατάταξης των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων σε παγκόσμια κλίμακα, ανάλογα με το μέγεθος και το εύρος των δυνατοτήτων τους στην παγκόσμια αγορά, αναδεικνύει τους σημαντικότερους «παίκτες» του χρηματοπιστωτικού συστήματος. Η συσχέτιση αυτής της κατάταξης με την «εθνική» τους προέλευση αποκαλύπτει τις τάσεις αναφορικά με την επιρροή των εθνικών χρηματοπιστωτικών συστημάτων στο παγκόσμιο σύστημα. Ο δείκτης (5) αποπειράται να καταγράψει την παραπάνω συσχέτιση.

Σύμφωνα με την Mosley, δείκτες όπως το μέγεθος του συνολικού τραπεζικού εισοδήματος και το εύρος της αξίας των περιουσιακών στοιχείων του τραπεζικού συστήματος μιας χώρας, αφορούν το εύρος της επιρροής του εκάστοτε τραπεζικού συστήματος στο παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα (Mosley 2003). Για παράδειγμα, όσο μεγαλύτερο είναι το τραπεζικό εισόδημα, τόσο ισχυρότερη είναι η θέση ενός εθνικού τραπεζικού συστήματος στο παγκόσμιο σύστημα.

3.5 Εμπορική Ισχύς: Πηγές και Διαστάσεις

3.5.α Το Διεθνές Εμπορικό Σύστημα

Το διεθνές εμπόριο αποτελεί από πλευράς μεγέθους την κύρια παραγωγική δραστηριότητα που συντελείται στο σύγχρονο οικονομικό σύστημα. Από τη δεκαετία του 1950 έως και σήμερα, η ετήσια αύξηση του διεθνούς εμπορίου ήταν μεγαλύτερη από την ετήσια αύξηση του παγκόσμιου ΑΕΠ (ΠΟΕ 2014). Το εμπόριο έχει άμεση επίδραση στην κατανομή της παραγωγής, του εισοδήματος και του πλούτου και, ως εκ τούτου, στην παγκόσμια ισορροπία οικονομικής ισχύος. Αντιστρόφως, όπως σημειώνει ο Ο' Rourke, «η συνολικότερη ισορροπία ισχύος επηρεάζει την κατανομή των εμπορικών ροών παγκοσμίως. Η τάση των εμπορικών ροών μπορεί να γίνει κατανοητή μόνο ως το αποτέλεσμα της πολιτικής ή στρατιωτικής εξισορρόπησης μεταξύ των κυρίαρχων δυνάμεων» (Ο' Rourke 2007).

Η αύξηση της αξίας του διεθνούς εμπορίου μέσα σε λίγες δεκαετίες ήταν κάτι παραπάνω από αλματώδης, από 53 δις δολάρια το 1953 προσέγγισε τα 22 τρις δολάρια το 2015 (WTO 2016).³⁷ Η αύξηση της βαρύτητάς του στην παγκόσμια οικονομία έχει προκαλέσει μεταβολές στις εσωτερικές δομές των κρατών, καθώς και διαρκείς μεταβολές στους συσχετισμούς ισχύος ανάμεσα στις κυριότερες οικονομικές δυνάμεις. Το διεθνές εμπόριο αποτελεί μία εξαιρετικά συγκεντρωτική δραστηριότητα σε ό,τι αφορά τη γεωγραφική του κατανομή. Από τη δεκαετία του 1960 και έπειτα, οι διεθνείς εμπορικές ροές χαρακτηρίζονται από την κυρίαρχη παρουσία τριών γεωγραφικών περιφερειών, της Ευρώπης, της Β. Αμερικής και της Ανατολικής Ασίας. Το 2007, το εμπόριο μεταξύ των υπόλοιπων γεωγραφικών περιφερειών της παγκόσμιας οικονομίας αποτελούσε μόνο το 25% των διεθνών εμπορικών συναλλαγών (Hoekman & Kostecky 2010).

Σύμφωνα με τον Krasner, τουλάχιστον τέσσερις σημαντικοί τομείς κρατικών συμφερόντων επηρεάζονται έμμεσα και άμεσα από τις μεταβολές που παρουσιάζει το διεθνές εμπορικό σύστημα. Οι παράγοντες αυτοί είναι η πολιτική ισχύς, το συνολικό

37 Περίπου τα \$18 τρις προσέγγισε η αξία του εμπορίου αγαθών, ενώ τα \$4 τρις προσέγγισε η αξία του εμπορίου υπηρεσιών.

εθνικό εισόδημα, η οικονομική ανάπτυξη και η κοινωνική σταθερότητα (Krasner 2000).

Για παράδειγμα, η επίτευξη βιώσιμης οικονομικής ανάπτυξης και ανοδικής πορείας του συνολικού εθνικού εισοδήματος είναι δύο παράγοντες που ευνοούν την κοινωνική σταθερότητα και την έκφραση της πολιτικής ισχύος σε μία χώρα. Το πρόσημο των επιδράσεων που δέχεται ένα κράτος από το διεθνές εμπορικό σύστημα εξαρτάται από τη θέση του στον παγκόσμιο οικονομικό καταμερισμό, ενώ ταυτόχρονα συνδέεται με κάποια χαρακτηριστικά στοιχεία του οικονομικού του μοντέλου καθώς και της κοινωνικής του διάρθρωσης (Brown 2015).

Το διεθνές εμπορικό σύστημα είναι ένα «πολιτικό» σύστημα. Παρέχει κανόνες ανταγωνισμού για κρατικούς και μη κρατικούς δρώντες, οι οποίοι συναγωνίζονται ώστε να επηρεάσουν το διασυνοριακό εμπόριο αγαθών και υπηρεσιών προς όφελος των συμφερόντων τους. Παρέχει διαδικασίες λήψης αποφάσεων με τις οποίες οι κυβερνήσεις αναθεωρούν υφιστάμενους κανόνες και δημιουργούν νέους. Επιπλέον προσφέρει έναν μηχανισμό επίλυσης διαφορών που επιτρέπει στις κυβερνήσεις να συνομολογούν σε κοινούς κανόνες (Peet 1992).

Όπως θα αναφερθεί και παρακάτω, η φιλελευθεροποίηση του παγκόσμιου εμπορίου αποτέλεσε έναν από τους βασικούς βραχίονες του συστήματος οικονομικής διακυβέρνησης του Bretton Woods. Η δημιουργία της Γενικής Συμφωνίας Δασμών και Εμπορίου (GATT) αποτέλεσε το πρώτο στάδιο της προώθησης της απελευθέρωσης των εμπορικών συναλλαγών. Οκτώ γύροι διαπραγματεύσεων πραγματοποιήθηκαν μεταπολεμικά, με σημαντικότερο αυτόν της Ουρουγουάης.³⁸ Οι διαπραγματεύσεις αυτές οδήγησαν σε σημαντική μείωση των δασμών και άλλων τεχνικών εμποδίων στις εμπορικές συναλλαγές, ενώ ταυτόχρονα ώθησαν τις χώρες να συνάψουν εκατοντάδες διμερείς και πολυμερείς εμπορικές συμφωνίες. Αυτές οι μεταβολές δημιούργησαν γρήγορα αλλαγές στους συσχετισμούς ισχύος στον παγκόσμιο εμπορικό χάρτη (Deese 2008).

Η μεταπολεμική διαμόρφωση του διεθνούς εμπορικού συστήματος σε όρους ισχύος χαρακτηρίστηκε από την ηγεμονική παρουσία των Ηνωμένων Πολιτειών

38 Γύρος Αννecί (1949), Γύρος Τορκαι (1951), Γύρος Γενεύης (1955–1956), Γύρος Ντιγιόν (1960–1962), Γύρος Κένεντι (1962–1967), Γύρος Τόκιο (1973–1979), Γύρος Ουρουγουάης (1986–1994).

Αμερικής. Κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου αποτύπωσε επιπλέον και τα συμφέροντα των ευρωπαϊκών και ιαπωνικών κυβερνήσεων, οι οποίες εκείνη την περίοδο διέδρυναν σημαντικά την επιρροή των οικονομικών τους μπλοκ στην παγκόσμια αγορά. Στη μεταψυχροπολεμική εποχή, μία νέα ομάδα πόλων ισχύος αναδείχθηκε στο παγκόσμιο εμπόριο. Οι αναδύομενες οικονομικές δυνάμεις (Κίνα, Ρωσία, Ινδία, Βραζιλία), στηριζόμενες στις αυξητικές επιδόσεις τους, προσπαθούν να αποτυπώσουν θεσμικά, πολιτικά, και οικονομικά την αύξηση της εμπορικής τους ισχύος και να περιορίσουν τα προνόμια της παραδοσιακής «τριάδας» του παγκόσμιου εμπορικού συστήματος (Peet 1992).

Ομοίως με το διεθνές νομισματικό σύστημα, και στο αντίστοιχο εμπορικό σύστημα η θεωρία της ηγεμονικής σταθερότητας αποτελεί το επικρατέστερο θεωρητικό σχήμα το οποίο προσεγγίζει τους κανόνες διακυβέρνησής του. Σύμφωνα με τον S. Krasner, οι δομές του διεθνούς εμπορικού συστήματος εξαρτώνται από τα συμφέροντα και την ισχύ των ηγεμονικών κρατών, τα οποία μέσω του διεθνούς εμπορίου προσπαθούν να μεγιστοποιήσουν την εμπορική τους ισχύ στην παγκόσμια οικονομία (Krasner 1983). Η θεωρία της ηγεμονικής σταθερότητας υποστηρίζει ότι το μοναδικό ηγεμονικό κράτος του διεθνούς εμπορικού συστήματος συμπεριφέρεται σαν ένας παίκτης ο οποίος δεν επιθυμεί να χάσει τα προνόμια που διαθέτει εξαιτίας της θέσης του στο παγκόσμιο σύστημα. Σε αυτή την περίπτωση, το κράτος αυτό έχει συμφέρον να διατηρήσει τους κανόνες του εμπορικού συστήματος σταθερούς και βιώσιμους.

Η ηγεμονική δραστηριότητα στο διεθνές εμπορικό σύστημα θεωρείται η βάση της σταθερότητας και της γενικής οικονομικής ευμάρειας. Η διατήρηση ενός σταθερού *status quo* στο διεθνές εμπορικό σύστημα μπορεί να οδηγήσει σε εξάπλωση του εμπορίου, η οποία προσφέρει οφέλη στην πλειονότητα των κρατών του συστήματος. Παρόλα αυτά, τα κέρδη του εμπορίου κατανέμονται άνισα. Αυτή η άνιση κατανομή ενισχύει περισσότερο κάποια κράτη σε σχέση με κάποια άλλα. Κατά τον R. Gilpin, αυτό το στοιχείο μπορεί να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις ώστε κάποια κράτη του συστήματος να δυσαρεστούνται από αυτού του είδους την κατανομή ισχύος και πλούτου και να επιθυμούν την αλλαγή του *status quo* προκειμένου να βελτιώσουν τη θέση τους στον παγκόσμιο ανταγωνισμό (Gilpin 1987).

Στην περίπτωση βέβαια που το παγκόσμιο εμπόριο δεν χαρακτηρίζεται από έναν μοναδικό κυρίαρχο πόλο αλλά από περισσότερους, η θεωρία της ηγεμονικής σταθερότητας μπορεί να αμφισβητηθεί. Εφόσον τα συμφέροντα των κυρίαρχων εμπορικών μπλοκ βρίσκονται σε ένα επίπεδο ελάχιστης συμφωνίας, η θεωρία της ηγεμονικής σταθερότητας μπορεί να ισχύσει ως έναν βαθμό, αφού τα κυρίαρχα μπλοκ θα επιθυμούν τη διαίονιση του *status quo* και τη διατήρηση των προνομίων που κατέχουν (Krasner 1983).

Εάν όμως τα συμφέροντα των κυρίαρχων δυνάμεων βρίσκονται σε σύγκρουση και κάποιος από τους κυριότερους παίκτες επιθυμούν την αναθεώρηση των κανόνων του συστήματος, τότε η σταθερότητα του διεθνούς εμπορικού συστήματος τίθεται αυτομάτως σε αμφισβήτηση. Σε αυτή την περίπτωση, μία πιθανή επιλογή για τα κυρίαρχα εμπορικά μπλοκ είναι η ανάπτυξη εμπορικών συμμαχιών ώστε να καταφέρουν να ενισχύσουν τη επιρροή τους και να προστατεύσουν τα συμφέροντά τους. Επιπλέον, όπως έχει δείξει και η διεθνής εμπειρία, εάν τα συμφέροντά δύο ανταγωνιστικών δυνάμεων έρθουν σε άμεση σύγκρουση και δεν βρεθεί κάποιος συμβιβασμός, είναι πιθανό να εμπλακούν σε εμπορικές διαμάχες όπου βασικό μέσο αντιπαράθεσης είναι οι εμπορικές κυρώσεις (Blackwill & Harris 2016).

Οι εμπορικές αποτελούν τις συνηθέστερες κυρώσεις που εφαρμόζονται στο διεθνές οικονομικό σύστημα. Συχνά χρησιμοποιούνται ως όργανο εξωτερικής πολιτικής, με το οποίο ένα κράτος μπορεί να πλήξει τις οικονομικές και εμπορικές δυνατότητες ενός άλλου κράτους, είτε στην προσπάθειά του να βελτιώσει τη θέση του στον παγκόσμιο ανταγωνισμό έναντι του άλλου, είτε θέλοντας να το εξαναγκάσει να αλλάξει στάση για μία ασυμφωνία που έχει προκύψει σε ένα άλλο διεθνές ζήτημα (Blackwill & Harris 2016).

Το σύγχρονο εμπορικό σύστημα αποτελούσε προ κρίσης ένα εξαιρετικά ανταγωνιστικό αλλά μη συγκρουσιακό εμπορικό σύστημα. Τουλάχιστον σε ό,τι αφορά τις τελευταίες τρεις δεκαετίες, αρκετές εμπορικές διαμάχες έχουν προκύψει ανάμεσα στα ισχυρότερα κράτη, γεγονός όμως που δεν έχει διαταράξει σημαντικά τη μορφή του συστήματος, το οποίο τείνει να γίνει ολοένα και πιο ανοικτό (Deese 2008).³⁹ Βέβαια, η συνύπαρξη «καθεστωτικών» και «αναθεωρητικών» δυνάμεων στο

39 ΗΠΑ, ΕΕ, Κίνα, Ρωσία και Ιαπωνία έχουν εμπλακεί τις τελευταίες τρεις δεκαετίες σε αρκετές

παγκόσμιο εμπορικό σύστημα είναι ένας παράγοντας που –όπως αναφέρθηκε και παραπάνω– μπορεί να διαταράξει τη σταθερότητα του.

Στο σύγχρονο εμπορικό σύστημα, ως «καθεστωτικές δυνάμεις» θεωρούνται οι ΗΠΑ, η ΕΕ και η Ιαπωνία, δηλαδή οι τρεις μεγάλες οικονομικές δυνάμεις που κυριάρχησαν στη μεταπολεμική τάξη πραγμάτων και συνέβαλαν στη δημιουργία του παρόντος συστήματος. Οι συγκεκριμένες δυνάμεις υπερασπίζονται το υφιστάμενο *status quo*, το οποίο θεωρείται ότι εξυπηρετεί καλύτερα τα συμφέροντά τους. Αιτία αυτής της συμπεριφοράς είναι, μεταξύ άλλων, το γεγονός ότι έχουν χάσει τα μερίδια που κατείχαν και οι συσχετισμοί ισχύος στο διεθνές εμπόριο έχουν εξελιχθεί εναντίον τους. «Αναθεωρητικές» δυνάμεις θεωρούνται η Κίνα, η Ρωσία, η Ινδία και η Βραζιλία, οι οποίες τις τελευταίες δύο δεκαετίες έχουν αυξήσει σημαντικά την εμπορική τους ισχύ και πιέζουν διαρκώς για αλλαγές στο διεθνές εμπορικό σύστημα ώστε αυτό να προσαρμοστεί στους νέους συσχετισμούς ισχύος που έχουν διαμορφωθεί (Deese 2008, Siebert 2007).

3.6 Εμπορική Ισχύς

3.6.α Μεθοδολογικό Πλαίσιο

Σύμφωνα με τον Young, οι δείκτες που αποτυπώνουν την εμπορική επιρροή μιας χώρας διακρίνονται σε δύο κατηγορίες. Στους δείκτες που αφορούν τις εμπορικές συναλλαγές (δείκτες 2, 3) και στους δείκτες που αφορούν τη σχέση οικονομικού μεγέθους και εμπορικής επιρροής (δείκτης 1) (Young 2010).

Οι εμπορικές συναλλαγές ως το βασικό «όχημα» διενέργειας του παγκόσμιου εμπορίου αποτυπώνουν με άμεσο τρόπο τα μεγέθη που αφορούν την εμπορική επιρροή μιας χώρας. Η συσχέτιση οικονομικού μεγέθους και εμπορικής επιρροής αποτελεί ένα βασικό σχήμα με το οποίο επιχειρείται η μεθοδολογική αποτύπωση της εμπορικής ισχύος. Στον παρακάτω πίνακα συγκεντρώνονται τα βασικότερα κριτήρια τα οποία συνθέτουν της εμπορική ισχύ μιας χώρας στο διεθνές εμπορικό σύστημα.

διαμάχες αναφορικά με τους κανόνες του διεθνούς εμπορίου. Οι περισσότερες από αυτές έχουν επιλυθεί είτε στα όργανα του Παγκοσμίου Οργανισμού Εμπορίου, είτε μεταξύ των εμπλεκομένων χωρών σε διμερές επίπεδο (Deese 2008).

Πίνακας 5: Δείκτες εμπορικής ισχύος

1. Οι εμπορευματικές συναλλαγές που πραγματοποιεί μία χώρα ως μερίδιο των παγκόσμιων εμπορευματικών συναλλαγών
2. Το μερίδιο μιας χώρας στις παγκόσμιες εξαγωγές
3. Το μερίδιο μιας χώρας στις παγκόσμιες εισαγωγές
4. Το εξωτερικό εμπορικό ισοζύγιο

- Ο δείκτης (1) αποτελεί έναν οριζόντιο δείκτη μέτρησης της εμπορικής επιρροής μιας χώρας, καθώς καταγράφει το μερίδιό της στις παγκόσμιες εμπορευματικές συναλλαγές. Όσο μεγαλύτερο είναι ένα μερίδιο, τόσο ισχυρότερη είναι η θέση της συγκεκριμένης εθνικής οικονομίας στην παγκόσμια αγορά (Hicks 2015).
- Ο δείκτης (2) αφορά τις εξαγωγικές και εισαγωγικές δυνατότητες μιας χώρας στην παγκόσμια αγορά. Πιο συγκεκριμένα, οι εξαγωγικές δυνατότητες θεωρούνται ένας από τους πιο αντιπροσωπευτικούς δείκτες μέτρησης της εμπορικής επιρροής, καθώς αποτυπώνει το εύρος των παραγωγικών δυνατοτήτων της εκάστοτε εθνικής οικονομίας (Young 2010).
- Το εξωτερικό εμπορικό ισοζύγιο (δείκτης 3) αποτελεί έναν δείκτη στον οποίο αποτυπώνεται η σχέση ανάμεσα στις εξαγωγές και τις εισαγωγές μιας οικονομίας με τον υπόλοιπο κόσμο. Το πρόσημο του εμπορικού ισοζυγίου καθορίζει το πλεόνασμα ή το έλλειμμα που έχει μια οικονομία στις εμπορικές της συναλλαγές με τρίτες χώρες.

3.6 Επενδυτική Ισχύς: Πηγές και Διαστάσεις

Οι διεθνείς επενδυτικές ροές αποτελούν από πλευράς μεγέθους τη δεύτερη μεγαλύτερη παραγωγική δραστηριότητα που συντελείται στο σύγχρονο οικονομικό σύστημα. Οι επενδυτικές ροές έχουν άμεση επίδραση στην κατανομή της παραγωγής, του εισοδήματος και του πλούτου. Το 2005, πριν από το ξέσπασμα της κρίσης, το επενδυτικό απόθεμα των εξερχόμενων ροών στην παγκόσμια οικονομία ξεπερνούσε τα \$7 τρις, ενώ το 2016, μετά την παγκόσμια οικονομική κρίση, ξεπερνούσε τα \$14

τρεις (European Commission 2018).

Ένα σημαντικό τμήμα των επενδύσεων που πραγματοποιούνται στη σύγχρονη παγκόσμια οικονομία είναι άμεσες ξένες επενδύσεις (ΑΞΕ). Ως ΑΞΕ ορίζονται «οι επενδύσεις οι οποίες συνεπάγονται τη μεταφορά κεφαλαίων, τεχνολογίας και ανθρώπινου δυναμικού σε ξένες χώρες» (Ευρωπαϊκή Επιτροπή 1994). Αναλυτικότερα ορίζονται «ως το κεφάλαιο με το οποίο μία επιχείρηση χρηματοδοτεί την αγορά, τη δημιουργία ή την ανάπτυξη θυγατρικών στην αλλοδαπή, ή αποκτά μετοχές ξένων επιχειρήσεων» (ΠΟΕ 1996).

Σύμφωνα με τον ορισμό που παρέχεται από τον ΟΗΕ (World Investment Report 2016, σελ. 188), η πολυεθνική είναι «η επιχείρηση που έχει τη βάση της σε μία χώρα, δημιουργεί μία μονάδα παραγωγής σε μία άλλη χώρα, ή εξαγοράζει μία υφιστάμενη και αποκτά διαχειριστικό εταιρικό έλεγχο έξω από τα εθνικά της σύνορα». Αυτός ο έλεγχος της δίνει δυνατότητα να παίρνει μία σειρά από αποφάσεις που δημιουργούν επιπτώσεις σε πολλές διαστάσεις και πεδία της παγκόσμιας οικονομίας. Οι επενδυτικές και παραγωγικές δραστηριότητες των πολυεθνικών επιχειρήσεων έχουν επιπτώσεις τόσο για τη χώρα προέλευσης της επένδυσης όσο και για τη χώρα υποδοχής της εκάστοτε επένδυσης (Cohn 2012).

Οι πολυεθνικές επιχειρήσεις αποτελούν τον σημαντικότερο μη κρατικό δρώντα που δραστηριοποιείται στην παγκόσμια οικονομία. Η αύξηση των μεγεθών και της σημασίας τους για την παγκόσμια αγορά έχει αλλάξει σε σημαντικό βαθμό την οικονομική παγκοσμιοποίηση, ενώ αντίστοιχες είναι οι επιπτώσεις που έχουν δημιουργηθεί για την ισορροπία ισχύος του διεθνούς οικονομικού συστήματος. Σύμφωνα με την ετήσια έκθεση του περιοδικού Fortune Global αναφορικά με τις πεντακόσιες μεγαλύτερες πολυεθνικές της παγκόσμιας αγοράς, τα έσοδα του συνόλου των παραπάνω εταιρειών το 2016 ξεπέρασαν αθροιστικά τα 31 τρις δολάρια, ενώ τα κέρδη τους προσέγγισαν τα 2,1 τρις δολάρια (Fortune Global 500 2016).

Τα τελευταία 30 χρόνια έχει πραγματοποιηθεί μία εντυπωσιακή αύξηση του αριθμού και του μεγέθους των πολυεθνικών εταιρειών που δραστηριοποιούνται στην παγκόσμια οικονομία. Το 2014 ο αριθμός των πολυεθνικών εταιρειών είχε αυξηθεί κατά 12 φορές συγκριτικά με τις αρχές της δεκαετίας του 1980. Υπολογίζεται ότι το 2014 πάνω από 78 χιλιάδες πολυεθνικές και 780 χιλιάδες θυγατρικές επιχειρήσεις

δραστηριοποιούνται στην παγκόσμια οικονομία (Παγκόσμια Τράπεζα 2016). Όσο αυξάνεται ο αριθμός και το μέγεθος αυτών των εταιρειών, τόσο αυξάνεται και ο ρόλος τους στην παγκόσμια παραγωγή, στο εμπόριο και στις διασυνοριακές επενδύσεις. Ενδεικτικά, υπολογίζεται ότι το 30% του παγκόσμιου εμπορίου διεξάγεται από τις πολυεθνικές εταιρείες και τις θυγατρικές τους, με το συνολικό απόθεμα κεφαλαίου των άμεσων ξένων επενδύσεων να ξεπερνά το 2016 τα 15 τρις δολάρια (United Nations, World Investment Report 2016, σελ.4).

Σύμφωνα με τη διάκριση που πραγματοποίησε ο Behrman, καταγράφονται τέσσερα είδη δραστηριότητας των πολυεθνικών εταιρειών: οι εταιρείες που αναζητούν φυσικούς πόρους (natural resource seekers), οι εταιρείες που αναζητούν καλύτερη μεθοδολογία παραγωγής (efficiency seekers), οι εταιρείες που αναζητούν την είσοδο ή την επέκταση σε μία ξένη αγορά (market seekers) και αυτές που αγοράζουν περιουσιακά στοιχεία ξένων εταιρειών για την εξυπηρέτηση μακροπρόθεσμων στρατηγικών στόχων (strategic asset seekers) (Behrman 1972).

Η αύξηση της δραστηριοποίησης και της επιρροής τους στην παγκόσμια οικονομία έχει μεταβάλει τη φύση του διεθνούς οικονομικού συστήματος, στο οποίο μέχρι πρότινος ασκούσαν επιρροή κυρίως κρατικοί δρώντες. Η σχέση των πολυεθνικών εταιρειών με τα κράτη του διεθνούς συστήματος είναι πολυσχιδής και πολύπλοκη. Η πραγματοποίηση άμεσων ξένων επενδύσεων και η διενέργεια του διασυνοριακού εμπορίου αποτελούν δραστηριότητες με συνέπειες για τα κράτη που εμπλέκονται άμεσα ή έμμεσα. Επιπτώσεις που όσον αφορά τα κράτη επιφέρουν μία επιπλέον άνιση κατανομή παραγωγικών και κεφαλαιουχικών πόρων στην παγκόσμια οικονομία (Dicken 2011).

Για παράδειγμα, η τεχνολογία παραγωγής την οποία αναπτύσσουν και διαχέουν οι πολυεθνικές εταιρείες μέσω των άμεσων ξένων επενδύσεων αποτελεί μία σημαντική πηγή παραγωγικής ισχύος στην παγκόσμια οικονομία. Η τεχνολογία παραγωγής αποτελεί τον σημαντικότερο παραγωγικό συντελεστή για κάποιους οικονομικούς κλάδους αιχμής και η διάχυσή της στην παγκόσμια οικονομία μπορεί εύκολα να αποκτήσει γεωπολιτικές και γεωοικονομικές προεκτάσεις (Edward & Rees 2017). Από την άλλη, η επέκταση μιας εταιρείας που ανήκει σε κλάδους τεχνολογίας αιχμής, όπως η αμυντική βιομηχανία και η ενέργεια, συχνά δεν αποτελεί απλώς μία

επενδυτική απόφαση αφού συμπεριλαμβάνει ζητήματα που άπτονται του ανταγωνισμού των κρατικών συμφερόντων στην παγκόσμια οικονομία.

Οι επενδύσεις αμερικανικών κολοσσών της αμυντικής βιομηχανίας, όπως οι Lockheed Martin και Google, αποτελούν αποφάσεις που (εκτός από τη διοίκηση της εταιρείας) τίθενται και υπό την άτυπη «έγκριση» των αμερικανικών κυβερνητικών αρχών. Αφενός, αυτό συμβαίνει διότι οι ΗΠΑ δεν θέλουν να επιτρέψουν σε μη φιλικές χώρες να αποκτήσουν «ευαίσθητη» αμυντική τεχνολογία η οποία μελλοντικά μπορεί να χρησιμοποιηθεί εναντίον των αμερικανικών συμφερόντων. Αφετέρου, οι αμερικανικές αρχές θέλουν να διαφυλάξουν τις πατέντες που παράγονται από αμερικανικές εταιρείες, ώστε να μη τύχουν υποκλοπής από ξένες ανταγωνιστικές εταιρείες ή κράτη (O'Brien & Williams 2016). Είναι χαρακτηριστικός ο έντονος ανταγωνισμός των αμερικανικών και των κινεζικών εταιρειών τα τελευταία χρόνια ως προς τη διαφύλαξη των τεχνολογικών πατεντών που παράγουν. Οι αμερικανικές εταιρείες κατηγορούν ολοένα και πιο συχνά τις κινεζικές ότι επιχειρούν οργανωμένες επιχειρήσεις «τεχνολογικής κατασκοπίας» ώστε να αποσπάσουν τις πατέντες και να καταφέρουν να κυριαρχήσουν στους οικονομικούς κλάδους που δραστηριοποιούνται.

Επιπρόσθετα, η τεχνολογία παραγωγής μπορεί να αποτελέσει βασικό προσδιοριστικό παράγοντα των σχέσεων «παραγωγικής εξάρτησης» χωρών από άλλες χώρες. Όταν μία χώρα καταφέρνει να παρεμβαίνει αποφασιστικά στη διαδικασία διάχυσης της τεχνολογίας παραγωγής στην παγκόσμια οικονομία, αυτό αυξάνει την επιρροή της προς ασθενέστερες παραγωγικά χώρες, οι οποίες εξαρτώνται –όσον αφορά την οικονομική τους ανάπτυξη– από το αποτέλεσμα της κατανομής της διάχυσης της τεχνολογίας παραγωγής (Mann 1997).

Εκτεταμένη είναι η συζήτηση που έχει αναπτυχθεί στη βιβλιογραφία αναφορικά με την ταυτότητα των συμφερόντων των πολυεθνικών εταιρειών. Δηλαδή, κατά πόσο οι πολυεθνικές εταιρείες εκφράζουν στην παγκόσμια αγορά αποκλειστικά τα συμφέροντά τους ή κατά πόσο τα συμφέροντα τους πολλές φορές ταυτίζονται και καθοδηγούνται από τα κράτη από τα οποία προέρχονται. Ο Ohmae, για παράδειγμα, είχε επιχειρηματολογήσει ότι οι πολυεθνικές επιχειρήσεις είναι παγκόσμιες εταιρείες, οι οποίες έχουν διακόψει σε μεγάλο βαθμό τους δεσμούς τους με τα κράτη καταγωγής και λειτουργούν αποκλειστικά με κίνητρο την επέκταση των παραγωγικών τους

δραστηριοτήτων και την αύξηση της κερδοφορίας (Ohmae 1995). Προς την ίδια κατεύθυνση, ο Reich επιχειρηματολογούσε ότι η «εθνικότητα» των πολυεθνικών εταιρειών δεν έχει ιδιαίτερη σημασία για τη στρατηγική της (Reich 2012).

Από την άλλη πλευρά όμως, ερευνητές όπως οι Ruigrok-van Tulder και LeGrain έχουν επιχειρηματολογήσει υπέρ του αντίθετου συμπεράσματος, ότι δηλαδή η «εθνικότητα» μιας πολυεθνικής επιχείρησης είναι σημαντικό κριτήριο αναφορικά με τις βασικές επιλογές δραστηριοποίησής της στην παγκόσμια παραγωγή και στο διασυνοριακό εμπόριο (Ruigrok & Van Tulder 1995). Αντιστοίχως, οι Hirst και Thompson συμπεραίνουν ότι τα συμφέροντα των πολυεθνικών εταιρειών σε πολύ συνήθη βάση συμπίπτουν και διαπλέκονται με τα οικονομικά και πολιτικά συμφέροντα των κρατών καταγωγής τους (Hirst & Thompson 1996).

Σύμφωνα με τη Strange, η συσχέτιση κρατικών και μη κρατικών συμφερόντων αποτελεί στοιχείο που αλλάζει τη μορφή αλλά όχι και την ένταση του ανταγωνισμού που διεξάγεται στην παγκόσμια οικονομία για την επίτευξη μεγαλύτερου μεριδίου ισχύος και πλούτου. Μη κρατικοί δρώντες –όπως είναι οι πολυεθνικές επιχειρήσεις– δραστηριοποιούνται και με γνώμονα τα κρατικά συμφέροντα, ενώ αντίστοιχα τα κράτη συχνά δρουν ώστε να διευκολύνουν ή να δυσχεράνουν τις δραστηριότητες των πολυεθνικών εταιρειών (Strange 1988). Άλλωστε, όπως έχουν καταδείξει συγκεκριμένες έρευνες (Almond & Ferner 2006, Geppert & Mayer 2006, Doogan 2009), οι μεγαλύτερες πολυεθνικές εταιρείες της παγκόσμιας αγοράς απέχουν πολύ από το να χαρακτηριστούν «παγκόσμιες εταιρείες» σε ό,τι αφορά τη δραστηριοποίησή τους. Οι περισσότερες από αυτές φαίνεται ότι κατέχουν διακριτή εθνική βάση, πραγματοποιώντας διασυνοριακό εμπόριο αλλά στηριζόμενες κυρίως στην ισχυρή εθνική παραγωγή και διοικητική τους βάση. Επιπρόσθετα, βάσει ερευνών του OHE (The Transnationality Index) για τα χαρακτηριστικά των πολυεθνικών εταιρειών, προκύπτει ότι όλο και περισσότερες εταιρείες αυξάνουν τους οικονομικούς και πολιτικούς δεσμούς με τη χώρα καταγωγής.

Σύμφωνα με την έκθεση του Fortune Global για το 2007, τα ¾ των μεγαλύτερων πολυεθνικών της παγκόσμιας αγοράς συγκεντρώνονταν σε τέσσερα οικονομικά και εμπορικά μπλοκ: τις ΗΠΑ, την Ευρωπαϊκή Ένωση, την Κίνα και την

Ιαπωνία, ενώ μόλις το 22% των πολυεθνικών βρίσκονταν σε αναπτυσσόμενες και αναδυόμενες οικονομίες (Fortune Global 2000). Αυτό το στοιχείο καταδεικνύει το πώς κατανέμεται η επιρροή στο σύστημα των πολυεθνικών εταιρειών και πώς αυτή συνδέεται με την κατανομή οικονομικής επιρροής ανάμεσα στα κράτη στην παγκόσμια οικονομία.

Σύμφωνα με την εμπειρική έρευνα του Rugman αναφορικά με το *status* των 380 μεγαλύτερων πολυεθνικών εταιρειών της παγκόσμιας αγοράς, μόνο το 6,6% μπορούν να χαρακτηριστούν «δια-περιφερειακές» (δηλαδή εταιρείες με λιγότερο από 50% των πωλήσεών τους στην αγορά καταγωγής και τουλάχιστον 1/5 των πωλήσεων να μοιράζεται σε τουλάχιστον δύο γεωγραφικές αγορές). Επιπλέον, μόνο το 2,4% μπορούν να χαρακτηριστούν «παγκόσμιες» εταιρείες (να έχουν τουλάχιστον 20% των πωλήσεων σε τρεις διαφορετικές γεωγραφικές περιφέρειες, και όχι πάνω από 40% σε μία περιφέρεια). Αντιθέτως, το 33,5% των εταιρειών είναι κατά βάση «εθνικές εταιρείες», καθώς το 90% των πωλήσεών τους πραγματοποιείται στη γεωγραφική περιοχή καταγωγής τους (Rugman 2008).

Τέλος, η έρευνα των Boxall και Purcell κατέδειξε ότι συντριπτικό ποσοστό των πολυεθνικών εταιρειών διατηρούν στενότερες σχέσεις με το χρηματοπιστωτικό σύστημα της χώρας προέλευσης παρά με τα χρηματοπιστωτικά συστήματα των χωρών στις οποίες πραγματοποιούν εμπόριο ή επενδύουν (Boxall & Purcell 2008).

Το επιχείρημα περί στενής σχέσης πολυεθνικών εταιρειών και κρατών έχει προέλθει από τη μελέτη μιας σειράς χαρακτηριστικών των εταιρειών, όπως π.χ. η εθνικότητα των μεγαλομετόχων της εκάστοτε εταιρίας, η τοποθέτηση στρατηγικών τμημάτων της εταιρείας στη χώρα καταγωγής της, καθώς και η εθνικότητα της πλειοψηφίας των διευθυντικών στελεχών που ταυτίζεται με τη χώρα καταγωγής (Edward & Rees 2017).

Η παράθεση των παρακάτω ερευνών για τη φύση της σύγχρονης πολυεθνικής εταιρείας είναι ιδιαίτερα κρίσιμη για το συγκεκριμένο κεφάλαιο, καθώς καθορίζει εν πολλοίς τη μεθοδολογική προσέγγιση που θα ακολουθηθεί. Σύμφωνα με την παραπάνω επισκόπηση, στη σύγχρονη οικονομία υφίσταται συχνά σύμπλευση των συμφερόντων των πολυεθνικών εταιρειών και των κρατών. Όπως έχει αποδειχθεί, αυτή η σύμπλευση συμφερόντων παράγει μετρήσιμα αποτελέσματα που αφορούν εν

μέρει τη διακρατική ισορροπία ισχύος στην παγκόσμια οικονομία. Η «επενδυτική ισχύς» –έτσι όπως ορίζεται στη συγκεκριμένη διατριβή– αφορά την άμεση και την έμμεση επιρροή που παράγεται για τα κράτη στο διεθνές οικονομικό σύστημα ως αποτέλεσμα της δραστηριότητας των πολυεθνικών εταιρειών.

Τα κράτη και οι πολυεθνικές εταιρείες αποτελούν τους βασικότερους δρώντες σε ό,τι αφορά την πραγματοποίηση παραγωγικών επενδύσεων στην παγκόσμια οικονομία. Ο στόχος της απόκτησης ισχύος και επιρροής δημιουργεί για τους βασικούς δρώντες έναν ανταγωνισμό τριών διαφορετικών επιπέδων. Το πρώτο επίπεδο αφορά τον ανταγωνισμό μεταξύ των εταιρειών, το δεύτερο αφορά τον ανταγωνισμό μεταξύ εταιρειών και κρατών, ενώ το τρίτο επίπεδο αφορά τον διακρατικό ανταγωνισμό για τις επενδύσεις στην παγκόσμια οικονομία (Stopford & Strange 1991). Ο ανταγωνισμός που πραγματοποιείται σε αυτά τα τρία επίπεδα δημιουργεί πολλαπλές σχέσεις επιρροής μεταξύ των δρώντων, ενώ παράλληλα τους τοποθετεί σε μία ευρεία κατάσταση άμεσης και έμμεσης αλληλεπίδρασης (Strange 1986, Nye 2003).

Είτε πρόκειται για κρατικές είτε για ιδιωτικές εταιρείες, η πραγματοποίηση παραγωγικών επενδύσεων και η δεσπόζουσα συμμετοχή στην παγκόσμια παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών αποτελούν δραστηριότητες που επηρεάζουν την κατανομή πλούτου και ισχύος στην παγκόσμια οικονομία (Stubbs & Underhill 1994). Στην περίπτωση που μία κρατική εταιρεία πραγματοποιεί ΑΞΕ έξω από τα εθνικά της σύνορα, ο πλούτος και η επιρροή που αποκτά μέσω αυτής της επένδυσης δεν αφορά μόνο την ίδια την εταιρεία αλλά ουσιαστικά αφορά το κράτος το οποίο ελέγχει και διοικεί τη συγκεκριμένη εταιρεία (Dicken 2011).⁴⁰ Οι συγκεκριμένες επενδύσεις δεν παρέχουν στην εταιρεία μόνο τα αναμενόμενα οικονομικά κέρδη, αλλά παράλληλα παρέχουν στο κράτος προέλευσης πολιτική ισχύ και επιρροή στη χώρα υποδοχής της επένδυσης. Οι επενδύσεις που πραγματοποιούνται από κρατικές εταιρείες ή κρατικά αποθεματικά ταμεία αποτελούν τα τελευταία χρόνια μία συνήθη μέθοδο δραστηριοποίησης στην παγκόσμια οικονομία για αρκετές ανερχόμενες οικονομικές δυνάμεις του διεθνούς συστήματος (Fels *et al.* 2012).

40 Την τελευταία δεκαετία (2004–2015), 190 κρατικές εταιρείες συμπεριλήφθηκαν στη λίστα του Forbes με τις 2000 μεγαλύτερες εταιρείες, τη στιγμή που 340 ιδιωτικές εταιρείες αφαιρέθηκαν από τη λίστα. Το 75% των ενεργειακών αποθεμάτων της παγκόσμιας οικονομίας βρίσκεται στην ιδιοκτησία κρατικών εταιρειών.

Η Κίνα και η Ρωσία, για παράδειγμα, έχουν αναπτύξει μέσω κρατικών εταιρειών εκτεταμένη επενδυτική δραστηριότητα σε παγκόσμιο ή περιφερειακό επίπεδο, κυρίως σε ό,τι αφορά τον έλεγχο κρίσιμων πλουτοπαραγωγικών πόρων και πολύτιμων περιουσιακών στοιχείων. Κινεζικές κρατικές εταιρείες έχουν πραγματοποιήσει εκτεταμένες επενδύσεις σε ενεργειακούς και αγροτικούς πόρους, καθώς και σε πολύτιμα μέταλλα, σε Αφρική, Ν. Αμερική, Μ. Ανατολή και Ανατολική Ασία (Luttwak 2012). Όπως φαίνεται από εμπειρικά στοιχεία, οι επενδύσεις αυτές παρέχουν στο Πεκίνο απαραίτητους πόρους για την ανάπτυξη της οικονομίας, πολιτική επιρροή στις χώρες-προορισμού καθώς και πλεονεκτήματα στον γεωοικονομικό ανταγωνισμό (Bernard Cohen 2009, Luttwak 2012, Ho Chung 2015, Dorsey 2016, Lo 2017). Αντίστοιχα, η επενδυτική δραστηριότητα που παρουσιάζουν ρωσικές εταιρείες αφορά κυρίως τον ενεργειακό τομέα της Κεντρικής Ασίας, όπου η Μόσχα αναζητά ακόμη μεγαλύτερα μερίδια σε ενεργειακούς πόρους αλλά και πολιτική επιρροή στις χώρες-προορισμούς των επενδύσεων.

Παρόλα αυτά, εμπειρικά δεδομένα έχουν δείξει ότι πολύ συχνά τα συμφέροντα μεγάλων πολυεθνικών που προέρχονται από χώρες της Δύσης συμπλέουν και ταυτίζονται με τα συμφέροντα του κράτους καταγωγής της συγκεκριμένης εταιρείας. Αυτή η σχέση αποτελεί συνήθως μία αμοιβαία επικερδή σχέση και για τις δύο πλευρές, καθώς με τη σειρά τους τα κράτη καταγωγής προσπαθούν να διευκολύνουν και να ενισχύσουν τις επενδύσεις της εταιρείας, εφόσον αυτό ικανοποιεί την εκάστοτε κρατική στρατηγική σε σχέση με ένα άλλο κράτος ή μία γεωγραφική περιοχή (O'Brien & Williams 2016).

Για παράδειγμα, η αμερικανική ηγεμονία στο μεταπολεμικό οικονομικό σύστημα στηρίχθηκε εν μέρει στην εκτεταμένη επενδυτική δραστηριότητα αμερικανικών πολυεθνικών εταιρειών στην παγκόσμια αγορά. Η δραστηριότητα αυτή όταν συνδεόταν με κρίσιμους πλουτοπαραγωγικούς πόρους εξυπηρετούσε παράλληλα τα αμερικανικά στρατηγικά συμφέροντα και επιδιώξεις στις περιφέρειες του διεθνούς συστήματος (Bernard Cohen 2009, Ikenberry 2011). Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι οι εκτεταμένες επενδύσεις των αμερικανικών πετρελαϊκών εταιρειών στα πετρελαϊκά κοιτάσματα των χωρών της Μ. Ανατολής και της Β. Αφρικής, οι οποίες συνοδεύονταν σε όλες τις περιπτώσεις από την έντονη πολιτική και στρατιωτική παρουσία των ΗΠΑ. Σε κάποιες περιπτώσεις η αμερικανική στρατιωτική παρουσία

προηγούνταν χρονικά και έπειτα ακολουθούσαν οι επενδύσεις των ιδιωτικών εταιρειών (Ιράκ), ενώ σε άλλες περιπτώσεις προηγούνταν χρονικά οι επενδύσεις των ιδιωτικών εταιρειών και όποτε κρινόταν απαραίτητο επιβαλλόταν πολιτική και στρατιωτική επέμβαση των ΗΠΑ (Ιράν, Αίγυπτος).

3.6.α Μεθοδολογικό Πλαίσιο

Η «συνύπαρξη» ιδιωτικών εταιρειών και κρατών σε αυτή την τομεακή διάσταση της οικονομίας ασφαλώς διαφοροποιεί τη μεθοδολογική προσέγγιση που πρέπει να ακολουθηθεί σε σχέση με άλλες ενότητες του μεθοδολογικού σχεδίου. Οι δείκτες στον παρακάτω πίνακα αποτελούν, σύμφωνα με τους Rugman, Boxall & Purcell, τα αντιπροσωπευτικότερα κριτήρια για τη μέτρηση της «επενδυτικής ισχύος» ενός κράτους (Rugman, Boxall & Purcell 2008). Τα εν λόγω κριτήρια θα αποτελέσουν σε αυτή την εργασία τις ανεξάρτητες μεταβλητές οι οποίες θα μετρηθούν ώστε να υπολογιστεί η εξαρτημένη μεταβλητή της «επενδυτικής» ισχύος ενός κράτους.

Πίνακας 6: Δείκτες επενδυτικής ισχύος

1. Ποσοστό των πολυεθνικών εταιρειών (ως προς το σύνολο των 2000 μεγαλύτερων εταιρειών) που έχουν ως διοικητική και χρηματοδοτική βάση το κράτος καταγωγής.
2. Απόθεμα κεφαλαίου ΑΞΕ των εξερχόμενων ροών στην παγκόσμια οικονομία από πολυεθνικές εταιρείες που προέρχονται από μία συγκεκριμένη χώρα.
3. Απόθεμα κεφαλαίου ΑΞΕ των εισερχόμενων ροών σε μία συγκεκριμένη χώρα από πολυεθνικές εταιρείες που προέρχονται από την αλλοδαπή.
4. Εξερχόμενες ροές κεφαλαίου ΑΞΕ από μία χώρα προς την αλλοδαπή.
5. Εισερχόμενες ροές κεφαλαίου ΑΞΕ από την αλλοδαπή προς μία χώρα.

- Σκοπός του δείκτη (1) είναι η αποτύπωση του ποσοστού των πολυεθνικών εταιρειών που έχουν ως διοικητική και χρηματοδοτική βάση ένα συγκεκριμένο κράτος (από τα εξεταζόμενα), αποτελούν δηλαδή «εθνικές» πολυεθνικές εταιρείες. Η μεταβλητή θα εξεταστεί βάσει της ανάλυσης του παγκόσμιου χάρτη

των μεγαλύτερων πολυεθνικών εταιρειών που δραστηριοποιούνται στην παγκόσμια οικονομία.

Οι Άμεσες Ξένες Επενδύσεις αποτελούν το κυριότερο όχημα επενδυτικής δραστηριότητας στην παγκόσμια οικονομία. Δεδομένου ότι αφορούν επενδύσεις σε παραγωγικές οικονομικές δραστηριότητες, θεωρούνται από τη βιβλιογραφία πιο επιδραστικές από τις Έμμεσες Ξένες Επενδύσεις.

Τέσσερις από τους δείκτες (2, 3, 4, 5) που θα χρησιμοποιηθούν στη συγκεκριμένη ενότητα προσεγγίζουν μεγέθη που αναφέρονται στις ΑΞΕ. Οι εισερχόμενες και εξερχόμενες ροές επενδυτικών κεφαλαίων καθώς και το απόθεμα κεφαλαίων αποτυπώνουν ποσοτικοποιημένα τη συμβολή των πολυεθνικών εταιρειών στην παγκόσμια παραγωγική δραστηριότητα (Rugman 2008).

- Τα αποθέματα κεφαλαίου (δείκτες 2, 3) των εισερχόμενων και εξερχόμενων επενδυτικών ροών που προέρχονται και κατευθύνονται αντίστοιχα προς μία οικονομία. Ο δείκτης καταγράφει τη συνολική καταγραφή των επενδυτικών ροών (προέλευση/κλάδος) που έχουν πραγματοποιηθεί. Εάν αυτός ο δείκτης μελετηθεί σε περιφερειακό ή και παγκόσμιο επίπεδο, παράγονται κρίσιμα συμπεράσματα σε σχέση με τα «εθνικά» επενδυτικά μερίδια τα οποία καταγράφονται στις παγκόσμιες αγορές (Boxall & Purcell 2008).
- Οι εξερχόμενες ροές κεφαλαίων (δείκτης 4) για την πραγματοποίηση ΑΞΕ αποτυπώνουν τις τάσεις και εκφράζουν την επενδυτική δυναμική των εταιρειών που προέρχονται από μία χώρα και αποκτούν παραγωγική βάση σε άλλες χώρες (Boxall & Purcell 2008).
- Οι εισερχόμενες ροές κεφαλαίων (δείκτης 4) για την πραγματοποίηση ΑΞΕ εκφράζουν την ελκυστικότητα του επενδυτικού και οικονομικού περιβάλλοντος σε μία εθνική οικονομία προκειμένου να μπορεί να προσελκύει ΑΞΕ από εταιρείες που προέρχονται από την αλλοδαπή (Boxall & Purcell 2008).

Οι λίστες κατάταξης Fortune Global 500 & Forbes 2000 αποτελούν τις αντιπροσωπευτικότερες λίστες κατάταξης αναφορικά με την καταγραφή και την κατάταξη των μεγαλύτερων πολυεθνικών εταιρειών στην παγκόσμια αγορά. Από

αυτές τις δύο λίστες θα αντληθεί το μεγαλύτερο μέρος των στοιχείων που θα χρησιμοποιηθούν σε αυτή τη μεθοδολογική ενότητα.

3.7 Θεσμική και Κανονιστική Ισχύς⁴¹

3.7.α Θεσμική Ισχύς: Πηγές και Διαστάσεις

Οι διεθνείς οικονομικοί οργανισμοί αποτελούν τα σημαντικότερα θεσμικά πεδία πολιτικής της παγκόσμιας οικονομικής διακυβέρνησης. Θεσμοί όπως ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου, η Παγκόσμια Τράπεζα και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο συμμετέχουν σε συγκεκριμένες διαστάσεις της διακυβέρνησης του παγκόσμιου οικονομικού συστήματος. Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου αποτελεί τον κύριο θεσμό διακυβέρνησης και επίλυσης διαφορών στο παγκόσμιο εμπόριο. Το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και η Παγκόσμια Τράπεζα αποτελούν τους κύριους θεσμούς του συστήματος Bretton Woods για την παγκόσμια νομισματική και χρηματοοικονομική διακυβέρνηση.

Ο κύριος λόγος για τη δημιουργία διεθνών οικονομικών οργανισμών είναι η θέσπιση κοινώς αποδεκτών κανόνων σε σχέση με τη λειτουργία της παγκόσμιας οικονομίας. Το γεγονός ότι οι διεθνείς θεσμοί αποτελούν όργανα κανονικοποίησης των διεθνών οικονομικών σχέσεων και αποτέλεσμα διακρατικών συμφωνιών, δεν αναιρεί το γεγονός ότι οι διεθνείς οικονομικοί οργανισμοί αποτελούν και αυτοί πεδία του ανταγωνισμού που πραγματοποιείται μεταξύ των χωρών στην παγκόσμια οικονομία με σκοπό την αύξηση της επιρροής τους (Rittberger & Nettesheim 2008). Όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενο κεφάλαιο, η δημιουργία των σύγχρονων διεθνών οικονομικών οργανισμών έγινε μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου με πρωτοβουλία των ΗΠΑ, της τότε ηγεμονικής οικονομικής δύναμης του διεθνούς συστήματος, με στόχο την εγκαθίδρυση μιας διεθνούς φιλελεύθερης τάξης πραγμάτων και την πρόληψη των προβλημάτων που έπληξαν την παγκόσμια

41 Η τέταρτη θεματική ενότητα της οικονομικής ισχύος αφορά τη θεσμική και κανονιστική ισχύ των χωρών. Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία (Strange 1987, Avgouleas 2012, Mattli & Woods 2009), το θεσμικό και το κανονιστικό πλαίσιο της παγκόσμιας οικονομίας αποτελούν δύο όμορα τμήματα της οικονομικής διακυβέρνησής της. Δεδομένης αυτής της συνθήκης, η θεσμική και η κανονιστική ισχύς, παρότι θα εξεταστούν ως δύο διαφορετικά μεγέθη, θα αποτελέσουν ένα μέγεθος στην εξίσωση υπολογισμού της οικονομικής ισχύος.

οικονομία στον μεσοπόλεμο (Cohn 2012).

Εκτεταμένη συζήτηση έχει πραγματοποιηθεί στη βιβλιογραφία ως προς τη σχέση της θεσμικής ισχύος των κρατών με τις οικονομικές επιδόσεις που καταγράφουν στην παγκόσμια οικονομία. Ρεαλιστές μελετητές (Gilpin 1981, Brooks & Wohlforth 2009, Kirshner 2010) υποστηρίζουν ότι υπάρχει ανάλογη σχέση μεταξύ της θεσμικής ισχύος και των οικονομικών επιδόσεων των κρατών στην παγκόσμια οικονομία. Όπως αναφέρει ο Gilpin, «κάθε ανερχόμενο κράτος στην παγκόσμια οικονομία το οποίο αλλάζει τους παραγωγικούς συσχετισμούς υπέρ του, θα αναζητήσει τρόπους ώστε να αλλάξει, προς όφελός του, τους κανόνες της παγκόσμιας οικονομικής διακυβέρνησης» (Gilpin 1987).

Τα εμπειρικά δεδομένα από συγκεκριμένους θεσμούς καταδεικνύουν ότι τα ισχυρότερα οικονομικά κράτη κατέχουν αντίστοιχα ισχυρή βαρύτητα στους θεσμούς που αφορούν την παγκόσμια οικονομία (Seabrook 2006, Pelaez 2008). Οι επιδόσεις των κρατών στην παγκόσμια οικονομία αποτελούν έναν σημαντικό παράγοντα που διαμορφώνει με ανάλογο τρόπο την επιρροή τους στους διεθνείς οικονομικούς θεσμούς. Αντιστρόφως, η επιρροή που έχει ένα κράτος σε διεθνείς οικονομικούς θεσμούς συνεισφέρει ως έναν βαθμό στις επιδόσεις του στην παγκόσμια οικονομία.

3.7.β Διεθνείς Οικονομικοί Οργανισμοί

Η παγκόσμια οικονομική διακυβέρνηση έτσι όπως έχει διαμορφωθεί μεταπολεμικά, στηρίζεται σε ένα ποικιλόμορφο θεσμικό και πολιτικό περιβάλλον. Αυτό το περιβάλλον περιλαμβάνει τρεις διαφορετικές διαστάσεις διακρατικής συνεργασίας και ρύθμισης της οικονομικής διακυβέρνησης. Η πρώτη διάσταση αφορά τις διεθνείς συνθήκες, βάσει των οποίων έχουν ιδρυθεί οι σημαντικότεροι διεθνείς οικονομικοί θεσμοί (Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, Παγκόσμια Τράπεζα και περιφερειακές αναπτυξιακές τράπεζες). Η δεύτερη διάσταση περιλαμβάνει διακυβερνητικές ομάδες συνεργασίας όπως το G7 και το G20, ενώ η τρίτη διάσταση αφορά ανεπίσημες δομές διακυβερνητικής συνεργασίας που βασίζονται στο «ήπιο δίκαιο»(Avgouleas 2012).⁴²

42 Οι συγκεκριμένες δομές αποτελούν συνήθως δομές κανονιστικού πλαισίου διαφόρων διαστάσεων

Το σύστημα οικονομικής διακυβέρνησης του Bretton Woods στηρίχθηκε σε τρεις βασικές πολιτικές κατευθύνσεις: η πρώτη σχετίζεται με τις διεθνείς συνθήκες που επέτρεψαν την ίδρυση διεθνών οργανισμών με ισχυρές αρμοδιότητες και στόχο να ρυθμίσουν τη διαχείριση των διεθνών νομισματικών σχέσεων και τη μεταπολεμική οικονομική ανοικοδόμηση. Η δεύτερη σχετιζόταν με τη εγκαθίδρυση περιορισμών στις ροές κεφαλαίων, ενώ η τρίτη αφορούσε τη δημιουργία ελεύθερων αγορών που θα επιτρέπουν τη διενέργεια εμπορίου και επενδύσεων (Avgouleas 2012).

Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, στο μεταπολεμικό διεθνές οικονομικό σύστημα υφίσταται πλειάδα διεθνών οικονομικών οργανισμών που διέπουν τη διακυβέρνηση και τη ρύθμιση των επιμέρους διαστάσεων της παγκόσμιας οικονομίας. Σε αυτή την ενότητα αλλά και συνολικά στην εργασία, θα γίνει αναλυτική αναφορά τριών θεσμών, του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, της Παγκόσμιας Τράπεζας και του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου. Οι παραπάνω θεσμοί αποτελούν τους βασικούς οικονομικούς θεσμούς που εγκαθιδρύθηκαν μεταπολεμικά και εξακολουθούν να κατέχουν κεντρικό ρόλο στη σύγχρονη παγκόσμια διακυβέρνηση. Η επιλογή αυτών των θεσμών έγινε με βασικό κριτήριο την επιρροή τους στην παγκόσμια οικονομική διακυβέρνηση, η οποία εξαρτάται από το εύρος των αρμοδιοτήτων του εκάστοτε θεσμού. Με τη σειρά τους, οι αρμοδιότητες αυτές επηρεάζουν τη μορφή και τα χαρακτηριστικά της διακυβέρνησης.

Υπάρχουν και οι άλλοι τυπικοί και άτυποι διεθνείς θεσμοί που αποτελούν τμήμα της διεθνούς οικονομικής διακυβέρνησης. Ο ΟΟΣΑ (Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης), η Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή του ΟΗΕ και οι G7/G8/G10/G20, για παράδειγμα, άπτονται τμημάτων της οικονομικής διακυβέρνησης, ωστόσο δεν θα τύχουν αναλυτικής αναφοράς στη διατριβή. Αυτό θα γίνει αφενός λόγω των πρακτικών περιορισμών που επιβάλλει η συγγραφή μιας διατριβής, αφετέρου διότι ο συγγραφέας κρίνει ότι οι ΔΝΤ, ΠΟΕ και ΠΤ αποτελούν σημαντικότερα θεσμικά πεδία διακρατικού ανταγωνισμού συγκριτικά με τους ανωτέρω θεσμούς.

Η ανάλυση που θα πραγματοποιηθεί παρακάτω θα περιλαμβάνει τα βασικά

της παγκόσμιας οικονομικής διακυβέρνησης. Οι πιο σημαντικές από αυτές είναι η Επιτροπή της Βασιλείας για την Τραπεζική Εποπτεία, η Διεθνής Επιτροπή Κινητών Αξιών, η Διεθνής Επιτροπή Ασφαλιστικής Εποπτείας και η Ειδική Μονάδα Χρηματοοικονομικής Δράσης.

χαρακτηριστικά του εκάστοτε θεσμού ενώ θα γίνεται αναφορά για τα συστήματα διακυβέρνησης τους. Στο επίκεντρο της εκάστοτε ανάλυσης, θα είναι η αναφορά των βασικών χαρακτηριστικών του διακρατικού ανταγωνισμού σε ότι αφορά τη διασφάλιση επιρροής στη λήψη αποφάσεων καθώς και τις επιπτώσεις αυτού του ανταγωνισμού στο σύστημα διακυβέρνησης του εκάστοτε θεσμού.

3.7.β.i ΔΝΤ

Το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο αποτελεί τον βασικότερο θεσμό διακυβέρνησης του παγκόσμιου νομισματικού και χρηματοοικονομικού συστήματος. Επιβλέπει τις συναλλαγματικές ισοτιμίες και τα ισοζύγια πληρωμών διευκολύνοντας το διεθνές εμπόριο και λειτουργεί ως δανειοδοτικός οργανισμός προς κράτη όταν του ζητηθεί να παράσχει τεχνική και χρηματοδοτική βοήθεια. Η πρόληψη και η αντιμετώπιση των οικονομικών και χρηματοπιστωτικών κρίσεων αποτελεί μία επιπρόσθετη κρίσιμη αρμοδιότητα του Ταμείου.⁴³

Παρόλο που το Διοικητικό Συμβούλιο του οργανισμού κατέχει την αρμοδιότητα λήψης αποφάσεων, η ουσιαστική άσκηση των αρμοδιοτήτων ασκείται από το Εκτελεστικό Συμβούλιο. Σύμφωνα με τον κανονισμό λειτουργίας, το Διοικητικό Συμβούλιο είναι αρμόδιο για την έγκριση νέων δικαιωμάτων ψήφου και τραβηκτικών δικαιωμάτων. Το Εκτελεστικό Συμβούλιο του Ταμείου είναι αρμόδιο για την αποδοχή νέων κρατών μελών, για την αποχώρηση κάποιων υφιστάμενων κρατών-μελών, καθώς και για την εισαγωγή προσθηκών στα άρθρα του κανονισμού λειτουργίας του ΔΝΤ (Kaya 2015).

Παρά την ύπαρξη διαφορετικών προσεγγίσεων από τις χώρες που κατέχουν δικαιώματα ψήφου, η λήψη αποφάσεων στηρίχθηκε, στις περισσότερες περιπτώσεις μέχρι σήμερα, στη συναίνεση και τη συνδιαμόρφωση των αποφάσεων και όχι στην πραγματοποίηση ανοιχτών ψηφοφοριών (Strand & Rapkin 2005). Το παραπάνω χαρακτηριστικό βέβαια δεν αναιρεί το γεγονός ότι η σύναψη πολυμερών συμμαχιών αποτελεί τον κύριο παράγοντα που επηρεάζει τη λειτουργία και τις αποφάσεις του

43 Η συγκεκριμένη αρμοδιότητα του Ταμείου εφαρμόστηκε στην Ασιατική Κρίση του 1998, στην παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση του 2008, καθώς και στην κρίση χρέους της ευρωζώνης του 2010.

Ταμείου.

Σύμφωνα με το ισχύον σύστημα διακυβέρνησης του ΔΝΤ, κάθε χώρα-μέλος του οργανισμού έχει δικαιώματα ψήφου βάσει των χρηματοδοτικών εισφορών που καταβάλλει ετησίως στον οργανισμό. Κάθε μέλος έχει 250 βασικές ψήφους λόγω της συμμετοχής του στον οργανισμό και κάποιες συμπληρωματικές ψήφους που καθορίζονται ανάλογα με το μερίδιο των χρηματοδοτικών εισφορών που αντιπροσωπεύει. Σύμφωνα με τους κανόνες, μία ψήφος αντιπροσωπεύει 100,000 ειδικά δικαιώματα (SDRs) του μεριδίου του.

Η πλατφόρμα που παρέχει τα συμπληρωματικά ειδικά δικαιώματα είναι αυτή που υιοθετήθηκε κατά την ίδρυση του θεσμού, η οποία διακρίνει την παροχή των ειδικών δικαιωμάτων σε τρεις κατηγορίες χωρών: τις είκοσι τέσσερις βιομηχανικές χώρες, τις χώρες του ΟΠΕΚ και τις αναπτυσσόμενες χώρες που δεν ανήκουν στον ΟΠΕΚ. Το 61% των ειδικών δικαιωμάτων παρέχονται σε χώρες του «παλαιού πυρήνα» του διεθνούς οικονομικού συστήματος, ενώ σε όλες τις υπόλοιπες οικονομικές δυνάμεις αναλογεί μόνο το 39% των ειδικών δικαιωμάτων (Ariel Buira 2003).

Σε αυτό το σημείο έγκειται η κριτική που ασκείται από τις ανερχόμενες δυνάμεις της παγκόσμιας οικονομίας. Τα κριτήρια που έχουν τεθεί για τον καθορισμό των μεριδίων των χωρών φαίνεται να μην ανταποκρίνονται στις εξελίξεις που έχουν πραγματοποιηθεί τις τελευταίες δεκαετίες στην παγκόσμια οικονομία. Υπολογίσιμες ανερχόμενες δυνάμεις, όπως η Βραζιλία ή το Μεξικό, παρουσιάζονται να έχουν λιγότερα δικαιώματα από χώρες όπως το Βέλγιο και η Ολλανδία. Η φόρμουλα που ισχύει συμπεριλαμβάνει συγκεκριμένα κριτήρια για τον καθορισμό των μεριδίων, τα οποία ωστόσο δεν συνυπολογίζουν με ανάλογο τρόπο σημαντικά μεγέθη όπως το μέγεθος των οικονομιών, η οικονομική δυνατότητα παροχής χρηματοδοτικών εισφορών στον οργανισμό ή η βαρύτητα των οικονομιών στην παγκόσμια οικονομία. Οι μέθοδοι λήψης αποφάσεων αποτελούν ένα επιπρόσθετο σημείο διαφωνίας μεταξύ των χωρών που συμμετέχουν στη διακυβέρνηση του Ταμείου. Η χρήση της ενισχυμένης πλειοψηφίας σε ορισμένα ζητήματα, σε συνδυασμό με την ανισορροπία στη κατανομή δικαιωμάτων, δημιουργούν συσχετισμούς που ευνοούν τα κράτη που συγκεντρώνουν τα μεγαλύτερα μερίδια δικαιωμάτων και ψήφων (Kaya 2015).

3.7.β.ii Παγκόσμια Τράπεζα

Η Παγκόσμια Τράπεζα αποτελεί τον δεύτερο βραχίονα του συστήματος οικονομικής και νομισματικής διακυβέρνησης του Bretton Woods. Στις πρώτες δεκαετίες που ακολούθησαν την ίδρυσή της αποτέλεσε τον βασικό θεσμό διαχείρισης της οικονομικής ανοικοδόμησης που έλαβε χώρα κυρίως στην ευρωπαϊκή ήπειρο μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου (Marshall 2008). Στη σύγχρονη εποχή, έχει αναδειχθεί ως ο κύριος θεσμός παροχής και κατανομής της διεθνούς αναπτυξιακής και οικονομικής βοήθειας προς τα ασθενέστερα κράτη της διεθνούς κοινότητας. Επιπλέον, η ΠΤ έχει ενεργό ρόλο στην ανοικοδόμηση της κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης ενός κράτους που έχει πληγεί από πολεμικές συγκρούσεις, οικονομικές κρίσεις ή φυσικές καταστροφές (Marshall 2008). Επιπρόσθετα, λειτουργεί συμπληρωματικά προς το ΔΝΤ στον τομέα της κανονικοποίησης και της ρύθμισης της παγκόσμιας οικονομικής διακυβέρνησης (Murphy 2008).

Η συμμετοχή κρατικών και ιδιωτικών κεφαλαίων στις διαδικασίες ανοικοδόμησης και παροχής αναπτυξιακής βοήθειας υπήρξε εξαρχής ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά της φυσιογνωμίας της Τράπεζας. Βάσει αυτού του χαρακτηριστικού, μη κρατικοί δρώντες –όπως εταιρείες και μη κυβερνητικοί οργανώσεις– έχουν αποκτήσει ρόλο και επιρροή στο σύστημα διακυβέρνησης της ΠΤ (Marshall 2008).⁴⁴

Το Συμβούλιο των Διοικητών αποτελεί το βασικότερο όργανο λειτουργίας του οργανισμού, το οποίο στελεχώνεται με αντιπροσώπους από τα εκατόν ογδόντα εννέα κράτη που έχουν δικαιώματα ψήφου. Ομοίως με το ΔΝΤ, έτσι και στην Παγκόσμια Τράπεζα, όλα τα κράτη που συμμετέχουν λαμβάνουν αρχικά ένα όμοιο ποσοστό δικαιωμάτων ψήφου. Τα υπόλοιπα δικαιώματα ψήφου των χωρών που συμμετέχουν εξαρτώνται από τις χρηματοδοτικές εισφορές τους στον οργανισμό, οι οποίες καθορίζονται βάσει του ιδρυτικού κανονισμού λειτουργίας της Παγκόσμιας Τράπεζας

44 Η επιρροή των μη κρατικών δρώντων στην Παγκόσμια Τράπεζα δεν εκφράζεται μέσω δικαιωμάτων ψήφου, καθώς μόνο τα κράτη κατέχουν αυτό το δικαίωμα. Αντίθετα, εστιάζεται κυρίως σε συμβουλευτικού χαρακτήρα επιτροπές κατά την προετοιμασία της ατζέντας ή κατά τη διενέργεια των δράσεων της ΠΤ.

(Guven 2016).⁴⁵ Η σύνδεση των δικαιωμάτων ψήφου με τις οικονομικές επιδόσεις των κρατών-μελών της Τράπεζας (αντίστοιχα με το ΔΝΤ) δημιουργεί σημαντικές ανισότητες στην επιρροή που κατέχουν τα κράτη στη διαδικασία λήψης αποφάσεων του οργανισμού.

Όπως άλλωστε συμβαίνει στο σύστημα διακυβέρνησης και έτερων διεθνών θεσμών, στην Παγκόσμια Τράπεζα αποτυπώνεται συχνά ο ανταγωνισμός συμφερόντων μεταξύ των ισχυρότερων αναπτυγμένων οικονομικών δυνάμεων (ΗΠΑ, ΕΕ, Ιαπωνία) και των ισχυρότερων αναδυόμενων οικονομικών δυνάμεων (BRICS). Στη σύγχρονη εποχή ασκείται κριτική εξαιτίας του γεγονότος ότι, παρόλο που οι διακρατικοί συσχετισμοί στην παγκόσμια οικονομία έχουν μεταβληθεί σημαντικά σε σχέση με τις προηγούμενες δεκαετίες προς το συμφέρον των αναδυόμενων δυνάμεων, το σύστημα διακυβέρνησης της ΠΤ ευνοεί ακόμη τα συμφέροντα των οικονομικά αναπτυγμένων δυνάμεων, βασιζόμενο ακόμη στους συσχετισμούς ισχύος της μεταπολεμικής οικονομικής τάξης πραγμάτων (Vestergaard & Wade 2013).

Η ίδρυση της Νέας Αναπτυξιακής Τράπεζας εκ μέρους των BRICS αποτελεί μία έκφραση δυσαρέσκειας από τις αναδυόμενες δυνάμεις αναφορικά με την κατανομή των δικαιωμάτων ψήφου και τις κατευθύνσεις πολιτικής της ΠΤ, οι οποίες υπαγορεύονται κυρίως από τα συμφέροντα των οικονομικά ισχυρότερων χωρών (Guven 2016).

3.7.β.iii Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου

Η δημιουργία ενός παγκόσμιου συστήματος πολυμερούς εμπορίου, μέσω της φιλελευθεροποίησης του διεθνούς εμπορίου και της διεθνούς ολοκλήρωσης των αγορών, υπήρξε ο κύριος στόχος της Γενικής Συμφωνίας Δασμών και Εμπορίου (GATT), του θεσμού που ιδρύθηκε μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και υπήρξε «πρόγονος» του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου (Jackson 1998). Ο στόχος αυτός αποτέλεσε το τρίτος σκέλος του συστήματος οικονομικής διακυβέρνησης του Bretton Woods.

⁴⁵ Σύμφωνα με τον ιδρυτικό κανονισμό της Παγκόσμιας Τράπεζας, οι χρηματοδοτικές εισφορές της εκάστοτε χώρας συνδέονται με την οικονομική της ισχύ. Τα ισχυρότερα και μεγαλύτερα κράτη, συνεισφέροντας μεγαλύτερα ποσοστά, διασφαλίζουν την κατοχή περισσότερων δικαιωμάτων ψήφου.

Ως διεθνής οργανισμός, ο ΠΟΕ εμφανίζει όλες τις συνήθεις νομικές πτυχές και οργανωτικές δομές που χαρακτηρίζουν τους διεθνείς οικονομικούς οργανισμούς. Το βασικό του σημείο διαφοράς με τους υπόλοιπους αντίστοιχους θεσμούς είναι ότι δίνεται μεγαλύτερη έμφαση στην τήρηση των συμβατικών αρχών και κανόνων παρά στην επιβολή των συλλογικών αποφάσεων. Ο Οργανισμός στηρίζεται περισσότερο στις ατομικές ή ομαδικές πρωτοβουλίες των κρατών-μελών του και όχι σε αποφάσεις των συλλογικών του οργάνων .

Το όργανο λήψης αποφάσεων του οργανισμού είναι η Υπουργική Διάσκεψη, η οποία μπορεί να πάρει αποφάσεις για οποιαδήποτε μεταβολή των συμφωνιών. Οι αποφάσεις προϋποθέτουν την πλήρη ομοφωνία των κρατών-μελών του οργανισμού. Τα βασικά εκτελεστικά του όργανα είναι το Γενικό Συμβούλιο, το Σώμα Επίλυσης Διαφορών και το Σώμα Επιθεώρησης της Εμπορικής Πολιτικής (Pelaez 2008). Το Γενικό Συμβούλιο αποτελεί το όργανο εφαρμογής των αποφάσεων της Υπουργικής Διάσκεψης και διεκπεραίωσης των βασικότερων εργασιών του Οργανισμού. Το Σώμα Επίλυσης Διαφορών αποτελεί το όργανο που είναι επιφορτισμένο με την επίλυση των διαφορών που προκύπτουν ανάμεσα στα κράτη-μέλη.

Βασικοί στόχοι του Οργανισμού είναι η παροχή γενικών και ειδικών δεσμευτικών κανόνων για την εμπορική πολιτική των κρατών-μελών του, η προσφορά ενός *forum* για τις διεθνείς εμπορικές διαπραγματεύσεις και η συμβολή στην ειρηνική διευθέτηση των διαφορών μεταξύ των μελών του (Molsberger 2001, Siebert 1998).

Ως προς το σύστημα διακυβέρνησης του ΠΟΕ ισχύει η αρχή «μία χώρα, μία ψήφος» (Κότιος 2012). Σε αντίθεση με άλλους οικονομικούς οργανισμούς, δεν υπάρχει καμία στάθμιση των ψήφων με βάση τον πληθυσμό, την οικονομική ισχύ, τη συνεισφορά στον προϋπολογισμό ή άλλα κριτήρια.

Η αρχή «μία χώρα, μία ψήφος» που διέπει τη λειτουργία του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου τον καθιστά –σε θεωρητικό επίπεδο– έναν διεθνή οικονομικό θεσμό όπου περιορίζονται οι ηγεμονικές τάσεις των παραδοσιακών οικονομικών δυνάμεων, αφού δεν τους παρέχονται τα ειδικά επιπρόσθετα δικαιώματα ψήφου που τους παρέχονται σε άλλους θεσμούς του διεθνούς οικονομικού συστήματος (Senti

2000).⁴⁶

Το σύστημα διακυβέρνησης του ΠΟΕ ευνοεί τις περιφερειακές οικονομικές και εμπορικές ενώσεις, καθώς όσο περισσότερα κράτη εμπεριέχει μία περιφερειακή οικονομική ένωση, τόσο περισσότερη βαρύτητα και κύρος αποκτά κατά τη διάρκεια της λήψης αποφάσεων του οργανισμού. Αυτό το χαρακτηριστικό έχει ενισχύσει έντονα τον πολυμερισμό και τις τάσεις περιφερειακής οργάνωσης στο παγκόσμιο εμπόριο. Σύμφωνα με στοιχεία του ΠΟΕ, έχουν δημιουργηθεί πάνω από 200 περιφερειακά εμπορικά σχήματα ανάμεσα στα κράτη-μέλη του Οργανισμού (Papastamkos 2001).

Η ενίσχυση των περιφερειακών τάσεων εντός των κόλπων του ΠΟΕ έχει αναιρέσει εν μέρει τα αποτελέσματα της αρχής «μία χώρα, μία ψήφος», καθώς παρέχει στις ισχυρότερες εμπορικές δυνάμεις εναλλακτικούς τρόπους επέκτασης της επιρροής και της βαρύτητάς τους στην παγκόσμια εμπορική διακυβέρνηση. Εμπορικές περιφερειακές δυνάμεις όπως η ΕΕ, οι οποίες συνδυάζουν έναν υπολογίσιμο αριθμό κρατών-μελών και οικονομική βαρύτητα, αποκτούν δεσπόζουσα θέση στη διαδικασία λήψης αποφάσεων (Hefeker et al. 2004, Mansfeld & Reinhardt 2003).

3.7.γ Θεσμική Ισχύς: Μεθοδολογικό Πλαίσιο

Σύμφωνα με το θεωρητικό-μεθοδολογικό πλαίσιο που προτείνουν οι Wang και French (Wang & French 2013), η επιρροή των κρατών στους θεσμούς της παγκόσμιας οικονομικής διακυβέρνησης μπορεί να υπολογιστεί με βάση τις επιδόσεις τους σε δύο κατηγορίες: χρηματοδοτική συμμετοχή και δικαιώματα ψήφου στους θεσμούς, και πολιτική και ιδεολογική συμμετοχή στη διαμόρφωση της ατζέντας των διεθνών οργανισμών.

Ο πρώτος παράγοντας που εξετάζεται είναι οι χρηματοδοτικές εισφορές που δίνουν τα κράτη στους διεθνείς οικονομικούς οργανισμούς. Κατά κανόνα, το μερίδιο της υλικής συνεισφοράς ενός κράτους σε έναν διεθνή οργανισμό είναι ανάλογο των

46 ΔΝΤ, Παγκόσμια Τράπεζα

δικαιωμάτων ψήφου που κατέχει στη λήψη αποφάσεων του συγκεκριμένου θεσμού. Για παράδειγμα στην Παγκόσμια Τράπεζα και στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, τα δικαιώματα ψήφου που έχει η εκάστοτε χώρα συνδέονται άμεσα με το μέγεθος της χρηματοδοτικής εισφοράς της προς τους δύο αυτούς διεθνείς οικονομικούς θεσμούς (Wang & French 2013).

Η πολιτική και ιδεολογική συνεισφορά μια χώρας σε έναν διεθνή οργανισμό αφορά το κατά πόσο η χώρα επηρεάζει την ταυτότητα, τη λειτουργία και τις αποφάσεις του συγκεκριμένου θεσμού. Αυτό το μέγεθος συνδέεται με επιρροή ενός κράτους στον τρόπο λειτουργίας και κυρίως στη διαμόρφωση της ατζέντας (agenda setting) του εκάστοτε θεσμού της παγκόσμιας διακυβέρνησης (Wang & French 2013).

Πίνακας 7: Δείκτες θεσμικής ισχύος

1. Δικαιώματα ψήφου των χωρών στους διεθνείς οικονομικούς οργανισμούς.
2. Πολιτική και ιδεολογική επιρροή που καταφέρνουν να ασκήσουν οι χώρες στο επίπεδο άσκησης πολιτικής και λειτουργίας των διεθνών οικονομικών θεσμών.

- Ο δείκτης (1) αποτελεί τον σημαντικότερο σε βαρύτητα δείκτη μέτρησης της θεσμικής ισχύος ενός κράτους στους διεθνείς οικονομικούς θεσμούς. Τα δικαιώματα ψήφου των κρατών σε ένα διεθνή οικονομικό οργανισμό συνδέονται είτε με τις χρηματοδοτικές εισφορές των κρατών στους διεθνείς οργανισμούς είτε λόγω των δικαιωμάτων ψήφου που αποκτούν λόγω των αναφορών των ιδρυτικών τους κανονισμών.
- Ο δείκτης (2) καταγράφει την πολιτική και ιδεολογική επιρροή των κρατών στους διεθνείς οικονομικούς οργανισμούς. Ο δείκτης αυτός υπολογίζεται βάσει της ερμηνείας των δράσεων πολιτικής που πραγματοποίησε ο εκάστοτε θεσμός σε μία χρονική περίοδο.

3.8 Κανονιστική Ισχύς: Πηγές και Διαστάσεις

Το κανονιστικό πλαίσιο της παγκόσμιας οικονομικής διακυβέρνησης αποτελείται από τους διεθνώς αποδεκτούς κανόνες και νόρμες που αφορούν, μεταξύ άλλων, την παραγωγή και την εμπορία αγαθών και υπηρεσιών, καθώς και κανόνες για τη λειτουργία του χρηματοπιστωτικού και τραπεζικού συστήματος. Η επιρροή των διεθνών κανόνων και νορμών αυξάνεται συνεχώς στην παγκόσμια οικονομία, καλύπτοντας ολοένα και περισσότερες διαστάσεις της.

Στο διεθνές εμπόριο, το κανονιστικό πλαίσιο και οργανισμοί εναρμόνισης τεχνικών προδιαγραφών και προτύπων είναι από τους κρισιμότερους προσδιοριστικούς παράγοντες που επιδρούν σε αυτό. Όταν μία εταιρεία θέλει να εξάγει προς μία συγκεκριμένη αγορά, θα πρέπει να λάβει υπόψη της τα κανονιστικά πρότυπα της αγοράς προορισμού που αφορούν είτε τη διαδικασία παραγωγής είτε τη διαδικασία προώθησης προϊόντων και υπηρεσιών (Mattli & Woods 2009). Ο ΠΟΕ αποτελεί το πεδίο που συγκεντρώνει όλες τις πολυμερείς εμπορικές συμφωνίες υπό το πλαίσιο της Γενικής Συμφωνίας Δασμών και Εμπορίου (GATT), έχοντας παράλληλα μηχανισμούς επιβολής των κανόνων που διέπουν τις διεθνείς εμπορευματικές συναλλαγές

Σε ό,τι αφορά τις διεθνείς επενδυτικές ροές, το διεθνές κανονιστικό πλαίσιο αποτελείται από διμερείς και πολυμερείς συνθήκες που υπογράφονται από κράτη. Έως και σήμερα δεν υπάρχει μία ενιαία παγκόσμια επενδυτική συνθήκη που να αφορά όλα τα κράτη και να καλύπτει όλες τις διαστάσεις των επενδύσεων. Οι πολυμερείς συνθήκες διακρίνονται σε περιφερειακές/τομεακές και παγκόσμιες. Στις τομεακές συνθήκες περιλαμβάνονται, μεταξύ άλλων, οι Κανόνες Φιλελευθεροποίησης των Κινήσεων Κεφαλαίων του ΟΟΣΑ, η Διακήρυξη του ΟΟΣΑ για τις Διεθνείς Επενδύσεις και τις Πολυεθνικές Επιχειρήσεις, ενώ τμήματα πολυμερών περιφερειακών συνθηκών (NAFTA, σύμβαση Lome) αναφέρονται στη ρύθμιση των άμεσων ξένων επενδύσεων. Κάποιες υφιστάμενες συνθήκες του ΠΟΕ, όπως η Γενική Συμφωνία στο Εμπόριο Υπηρεσιών (GATS) και η Συμφωνία για τα Επενδυτικά Μέτρα που αφορούν το Εμπόριο (TRIMS), περιλαμβάνουν διατάξεις για τις ΑΞΕ (Seid 2017).

Το κανονιστικό πλαίσιο του διεθνούς χρηματοπιστωτικού συστήματος στηρίζεται σε ένα μωσαϊκό άτυπων κανονιστικών δικτύων, τα οποία αποτελούνται

από δημόσιους και ιδιωτικούς δρώντες. Φορείς όπως ο Διεθνής Οργανισμός Επιτροπών Κινητών Αξιών (IOSCO), η Επιτροπή της Βασιλείας για την Τραπεζική Εποπτεία, η Διεθνής Ένωση Εποπτείας Ασφαλιστικών Εταιρειών (IAIS), ο Οργανισμός Διεθνών Λογιστικών Προτύπων (IASB) και η Διεθνής Ένωση Παραγώγων και Ανταλλαγών (IDSA) παράγουν βέλτιστες πρακτικές και πρότυπα για τα βασικά χρηματοπιστωτικά προϊόντα (Underhill & Zhang 2008).

Αυτοί οι φορείς επηρεάζουν τις εξελίξεις στην παγκόσμια διακυβέρνηση, εστιάζοντας στην αλληλεπίδραση της τεχνικής γνώσης που κατέχουν ιδιωτικοί δρώντες και των μηχανισμών επιβολής των αγορών. Οι εν λόγω ιδιωτικοί δρώντες με σημαντική εμπειρογνωμοσύνη απολαμβάνουν ευρείας νομιμοποίησης προκειμένου να διαμορφώνουν διεθνικούς κανόνες, ενώ οι δρώντες των αγορών στις περισσότερες περιπτώσεις υιοθετούν αυτούς τους κανόνες εξαιτίας των ανταγωνιστικών πιέσεων που παράγονται από τους κανόνες των αγορών (Perry & Nolke 2006, Buthe & Mattli 2011).

Οι κώδικες δεοντολογίας που ακολουθούν εθελοντικά οι πολυεθνικές εταιρείες αποτελούν μία άτυπη μορφή ρύθμισης του παγκόσμιου επιχειρηματικού περιβάλλοντος, η οποία ως έναν βαθμό επηρεάζει έμμεσα την εξέλιξη των διεθνών επενδυτικών ροών και των διεθνών εμπορικών συναλλαγών. Αυτοί οι κώδικες δεοντολογίας αφορούν τις σχέσεις των εταιρειών με τους εργαζόμενους, τους προμηθευτές αλλά και με τους χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς που τους παρέχουν δανειακή χρηματοδότηση .

Τα κράτη αποτελούν τους σημαντικότερους δρώντες που επηρεάζουν την εξέλιξη και τη μορφή της διεθνούς κανονιστικής διακυβέρνησης. Μέσα από τη συμμετοχή σε δημόσιους διεθνείς φορείς και την αυτόνομη δράση τους στις διεθνείς αγορές, τα κράτη κατέχουν την ισχυρότερη νομιμοποίηση αλλά και τη μεγαλύτερη βαρύτητα ως προς τη διατήρηση ή μεταβολή των κανόνων και των νομών που συνθέτουν το πλαίσιο λειτουργίας της παγκόσμιας οικονομίας . Όπως σημειώνει ο Drezner, το κανονιστικό πλαίσιο της παγκόσμιας οικονομικής διακυβέρνησης μπορεί να αποτελεί ένα συνομολογούμενο από όλες τις συμμετέχουσες χώρες νομικό πλαίσιο, ωστόσο ρυθμίζεται κατά κύριο λόγο από τις ισχυρότερες οικονομικές δυνάμεις οι οποίες πείθουν ή «εξαναγκάζουν» τα ασθενέστερα κράτη να αποδεχτούν

τις αντιλήψεις τους περί της υιοθέτησης κανονιστικών προτύπων. Οι αντιλήψεις των κρατών για τα διεθνή κανονιστικά πρότυπα προέρχονται από τα ήδη υιοθετημένα εθνικά κανονιστικά πρότυπα που έχουν αναπτυχθεί λόγω των εσωτερικών συνθηκών αλλά και των εξωτερικών πιέσεων που δημιουργεί η παγκοσμιοποίηση (Drezner 2007).

Η κανονιστική επιρροή μιας χώρας στην παγκόσμια αγορά σύμφωνα με την A. Bradford, «αφορά την ικανότητά της να υπερασπίζεται τα κανονιστικά της πρότυπα σε ό,τι αφορά την εσωτερική της αγορά, και παράλληλα την ικανότητα της να εξάγει τα πρότυπα αυτά έξω από τα γεωγραφικά της σύνορα, είτε προς άλλα κράτη είτε προς μη κρατικούς δρώντες όπως οι πολυεθνικές επιχειρήσεις και οι διεθνείς οικονομικοί οργανισμοί» (Bradford 2016).

Το μέγεθος της εσωτερικής αγοράς μιας χώρας αποτελεί το κρισιμότερο κριτήριο που προσδιορίζει την κανονιστική της ικανότητα . Όσο μεγαλύτερη και πιο αναπτυγμένη είναι μία εσωτερική αγορά, τόσο πιο θελκτική γίνεται για τους δρώντες που πραγματοποιούν εμπορικές συναλλαγές με αυτή. Αυτή η «έλξη» που δημιουργεί στην παγκόσμια αγορά της προσφέρει τη δυνατότητα να ασκεί αποτελεσματικές πιέσεις προς εταιρείες ή άλλα κράτη ως προς τα κανονιστικά πρότυπα που υιοθετούνται για την παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών . Οι μηχανισμοί που χρησιμοποιούνται από τα κράτη για την άσκηση κανονιστικής επιρροής περιλαμβάνουν συνήθως μίμηση, σήματα τιμών και εξαναγκασμό (Mugge 2011).

Για παράδειγμα, όσο μεγαλύτερο είναι το μερίδιο των συναλλαγών μιας εταιρείας με τη συγκεκριμένη αγορά, τόσο ισχυρότερες είναι οι πιέσεις που δέχεται η συγκεκριμένη εταιρεία ώστε να δεχτεί τα κανονιστικά πρότυπα της χώρας και να πραγματοποιήσει αλλαγές στην παραγωγική της διαδικασία, εφόσον θέλει να συνεχίσει να εξάγει χωρίς εμπόδια (Bradford 2016). Οι αλλαγές που πραγματοποιεί μία πολυεθνική εταιρεία στα παραγωγικά της πρότυπα δεν μπορεί να είναι τμηματικές (δηλαδή μόνο για τις πωλήσεις που πραγματοποιεί στη συγκεκριμένη αγορά) αλλά καθολικές, αφορούν δηλαδή το σύνολο της παραγωγικής της διαδικασίας . Η επιλογή των πολυεθνικών εταιρειών να αλλάξουν τα πρότυπα παραγωγής αγαθών και υπηρεσιών δεν δημιουργεί συνέπειες μόνο στις ίδιες τις εταιρείες, αλλά ασκεί πιέσεις και σε άλλες εταιρείες (που δεν συναλλάσσονται με τη

συγκεκριμένη αγορά) να πραγματοποιήσουν ανάλογες αλλαγές ώστε να προσαρμοστούν στις μεταβολές που πραγματοποιούνται στα παραγωγικά πρότυπα (Posner 2011). Δημιουργείται έτσι ένα «ντόμινο κανονιστικών πιέσεων», το οποίο «επιβάλλεται» από τις κανονιστικές ικανότητες μιας ισχυρής εσωτερικής αγοράς και επηρεάζει τα παραγωγικά και εμπορικά πρότυπα άλλων αγορών (Bradford 2016).

Το μέγεθος της εσωτερικής αγοράς αποτελεί ένα αναγκαίο μεν αλλά όχι το μοναδικό κριτήριο που προσδιορίζει την αποτελεσματικότητα της μονομερούς δράσης μιας κανονιστικής δύναμης στην παγκόσμια αγορά (Mugge 2011). Η πολιτική βούληση και η στρατηγική της ηγεσίας μιας χώρας όσον αφορά την επιλογή και την προώθηση των κανονιστικών προτύπων, είναι ένας εξίσου σημαντικός παράγοντας που επηρεάζει την κανονιστική ικανότητα (Drezner 2007). Η επιμονή σε αυστηρά κανονιστικά πρότυπα για παράδειγμα, συνοδευόμενη από μία στοχευμένη κανονιστική στρατηγική, μπορεί να καταστήσει την επιβολή προτύπων στις διεθνείς αγορές πολύ αποτελεσματική (Bradford 2016). Επιπλέον, οι πολιτικές αποφάσεις των δικαστηρίων χωρών με μεγάλες αγορές μπορεί έμμεσα να διαδραματίσουν κρίσιμο ρόλο στη διαμόρφωση της κανονιστικής διακυβέρνησης της παγκόσμιας αγοράς (Newman & Posner 2016).

Η κανονιστική ισχύς μιας χώρας αποτελεί μία ιδιότητα που συνδέεται στενά και με άλλες διαστάσεις της οικονομικής της επιρροής, όπως η εμπορική και η επενδυτική. Η επιβολή των κανονιστικών προτύπων στις διεθνείς αγορές είναι μία διαδικασία που επηρεάζει ιδιαίτερα τις εμπορικές συναλλαγές, ενώ επιδρά σε σημαντικό βαθμό στις παραγωγικές δραστηριότητες των πολυεθνικών εταιρειών (Gray & Murphy 2013). Μέσω αυτών των δύο ιδιοτήτων των κανονιστικών προτύπων, ένα κράτος μπορεί να ασκήσει έμμεση επιρροή στις διεθνείς αγορές χωρίς να πραγματοποιήσει κάποιου είδους διαπραγματεύσεις με άλλα κράτη ή στα πλαίσια των διεθνών οργανισμών.

3.8.α Μεθοδολογικό πλαίσιο

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω και σύμφωνα με τη Bradford, δύο είναι τα κυριότερα κριτήρια για την αποτίμηση της κανονιστικής ισχύος μιας χώρας.

Πίνακας 8: Δείκτες κανονιστικής ισχύος

1. Το μέγεθος της εσωτερικής αγοράς μιας χώρας2. Η αποτελεσματικότητα της κανονικής στρατηγικής μιας χώρας
- Ο δείκτης (1) αφορά το μέγεθος του ΑΕΠ μιας οικονομίας, το οποίο είναι σχετικό μέγεθος, δηλαδή υπολογίζεται σε σύγκριση-αντιπαραβολή με το μέγεθος του ΑΕΠ άλλων οικονομιών. Αποτελεί τη σημαντικότερη ποσοτική μεταβλητή μέτρησης της κανονιστικής ισχύος μιας χώρας.
 - Ο δείκτης (2) αποτελεί μία μεταβλητή που δεν θα υπολογιστεί με ποσοτικό τρόπο, αλλά μέσω της αποτίμησης των συμπερασμάτων εκθέσεων άτυπων διεθνών οργανισμών και της επεξεργασίας συμπερασμάτων δευτερογενούς βιβλιογραφίας αναφορικά με τις εξελίξεις στη διεθνή κανονιστική διακυβέρνηση.

3.9 Μεθοδολογικοί Περιορισμοί

Όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενο κεφάλαιο, η μεθοδολογική αποτίμηση της οικονομικής ισχύος μιας χώρας είναι μία εξαιρετικά σύνθετη διαδικασία, λόγω των πολλών παραγόντων που την επηρεάζουν. Το μεθοδολογικό σχέδιο που επιλέχθηκε περιλαμβάνει την πλειοψηφία αυτών των παραγόντων (αλλά όχι το σύνολό τους). Για παράδειγμα, υπάρχουν παράγοντες που δεν συμπεριλήφθηκαν στο μεθοδολογικό σχέδιο γιατί δεν εφικτό να αναλυθούν στο πλαίσιο μιας διατριβής. Επιπλέον, σε άλλους παράγοντες δεν υπήρξε καμία σημαντική μεταβολή κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης, άρα η συμπερίληψή τους στο μεθοδολογικό σχέδιο δεν θα είχε καμία προστιθέμενη αξία.

Ορισμένοι παράγοντες αυτού του είδους που δεν θα συμπεριληφθούν στο μεθοδολογικό σχέδιο ανήκουν στη λεγόμενη «δομική» διάσταση της οικονομικής ισχύος. Η δομική ισχύς αποτελεί μία θεματική διάσταση της οικονομικής ισχύος που δεν αναφέρεται σε μία συγκεκριμένη οριζόντια διάσταση της διεθνούς οικονομίας, αλλά σε ορισμένα «δομικά» χαρακτηριστικά της που αφορούν κυρίως την κατανομή

πόρων ανάμεσα στα κράτη (Palan 2000). Υπό μία ευρεία έννοια, η «δομική» οικονομική ισχύς βασίζεται στο επιχείρημα ότι υφίσταται άνιση κατανομή «πόρων» ανάμεσα στις χώρες του διεθνούς οικονομικού συστήματος. Αυτοί οι πόροι είναι είτε «φυσικά» είτε «τεχνητά» χαρακτηριστικά των χωρών (επάρκεια φυσικών πόρων, τεχνολογική παραγωγικότητα, βιοτικό επίπεδο πολιτών, σταθερό πολιτικό και κοινωνικό κλίμα, εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό).

Η γεωγραφία για παράδειγμα αποτελεί έναν ιδιαίτερα κρίσιμο παράγοντα στη λειτουργία της παγκόσμιας οικονομίας. Πρόκειται για σημαντικό προσδιοριστικό παράγοντα των εμπορικών συναλλαγών και των επενδύσεων, ενώ παράλληλα προσδιορίζει σε σημαντικό βαθμό τα εθνικά οικονομικά μοντέλα που υιοθετούνται από τα κράτη (Blackwill & Harris 2016). Για παράδειγμα, μία χώρα που κατέχει γεωγραφική εγγύτητα σε σχέση με τους βασικούς προορισμούς των εμπορικών συναλλαγών της, ευνοείται λόγω της μείωσης του κόστους που επιτυγχάνεται σε αυτές (Cohn 2012). Αντιστοίχως, οι γεωγραφικές θέσεις των χωρών προέλευσης και προορισμού αποτελούν ένα από τα κριτήρια που καθορίζουν το τελικό κόστος των επενδύσεων, κυρίως σε ό,τι αφορά το μεταφορικό κόστος (Cohn 2012). Η γεωγραφία αποτελεί έναν «φυσικό» παράγοντα στην παγκόσμια οικονομία, ο οποίος μπορεί να προσδιορίσει κάποια από τα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα που χαρακτηρίζουν τις χώρες στον διεθνή ανταγωνισμό.

Η γεωγραφική θέση και το φυσικό ανάγλυφο της επικράτειας της εκάστοτε χώρας καθορίζουν τις δυνατότητές της σε σχέση με την κατοχή ή την εύκολη πρόσβαση σε φυσικούς πλουτοπαραγωγικούς πόρους (Guzzini & Neuman 2012). Η κατοχή κρίσιμων πλουτοπαραγωγικών πόρων αποτελεί ένα άλλο κρίσιμο χαρακτηριστικό του διακρατικού ανταγωνισμού που πραγματοποιείται στο διεθνές σύστημα, με άμεσες συνέπειες όχι μόνο στην οικονομική αλλά και στη γεωπολιτική διάσταση του ανταγωνισμού. Ιδιαίτερα σε περιόδους πολεμικών αναμετρήσεων ανάμεσα σε κράτη του διεθνούς συστήματος, όπου το εμπόριο εμποδίζεται από τις στρατιωτικές συγκρούσεις, η κατοχή και εκμετάλλευση πλουτοπαραγωγικών πόρων αποτελεί ένα ισχυρό ανταγωνιστικό πλεονέκτημα για κάποιες χώρες έναντι των υπολοίπων (Gilpin 2001).

Αντιστοίχως, σε περιόδους «ειρηνικού» ανταγωνισμού ανάμεσα στις

κυριότερες δυνάμεις του συστήματος, όπου το διεθνές εμπόριο δεν παρεμποδίζεται από πολεμικές συγκρούσεις, η εύκολη και φθηνή πρόσβαση σε πλουτοπαραγωγικούς πόρους αποτελεί μία από τις σημαντικότερες προϋποθέσεις για την επίτευξη μιας ισχυρής οικονομίας και τη βελτίωση της θέσης ενός κράτους στον διεθνή ανταγωνισμό (Gilpin 2001). Ακόμη και στην περίπτωση που ένα κράτος δεν κατέχει τους απαιτούμενους πόρους στην εδαφική του επικράτεια, μπορεί να εξασφαλίζει τους απαραίτητους για την οικονομία του πόρους πραγματοποιώντας τις κατάλληλες εμπορικές συμφωνίες, διασφαλίζοντας παράλληλα την απρόσκοπτη ροή αυτών των πόρων μέσω των θαλάσσιων και χερσαίων μεταφορικών οδών (Siebert 2007).

Το σταθερό πολιτικό και κοινωνικό κλίμα που επικρατεί σε μία χώρα, σε συνδυασμό με το βιοτικό επίπεδο των πολιτών, αποτελούν δύο κρίσιμους παράγοντες για την πολιτική και κοινωνική συνοχή μιας χώρας καθώς και για την εύρυθμη λειτουργία της οικονομίας της. Όσο σταθερότερο είναι το πολιτικό και κοινωνικό κλίμα και όσο υψηλότερο είναι το βιοτικό επίπεδο των πολιτών μιας χώρας, τόσο καλύτερα μπορεί μία οικονομία να εκμεταλλευτεί τους πόρους που έχει στη διάθεσή της.

3.10 Επίλογος

Σκοπός του τρίτου κεφαλαίου είναι η μεθοδολογική προσέγγιση και ανάλυση του μεγέθους της οικονομικής ισχύος στο σύγχρονο διεθνές οικονομικό σύστημα. Μέσω των πέντε θεματικών ενοτήτων του κεφαλαίου αναλύονται η νομισματική ισχύς, η χρηματοπιστωτική ισχύς, η εμπορική ισχύς, η επενδυτική και η θεσμική ισχύς, οι οποίες αποτελούν τα συστατικά χαρακτηριστικά που προσδιορίζουν την οικονομική ισχύ ως μέγεθος των διεθνών σχέσεων.

Η παρουσίαση των θεματικών διαστάσεων της οικονομικής ισχύος θέτει το μεθοδολογικό πλαίσιο με το οποίο θα πραγματοποιηθεί η έρευνα στο κύριο μέρος της διατριβής. Αποτελεί το τελικό και αναλυτικότερο μέρος του μεθοδολογικού πλαισίου της εργασίας, του οποίου βασικός στόχος είναι να συνδεθούν κατάλληλα το θεωρητικό και μεθοδολογικό μέρος με το κύριο μέρος της διατριβής.

Στο Κεφάλαιο 4 και βάσει αυτού του μεθοδολογικού πλαισίου, παρουσιάζονται οι βασικές διαστάσεις της οικονομικής ισχύος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με παράλληλη καταγραφή των οικονομικών της επιδόσεων, εστιάζοντας κυρίως στη δεκαετή περίοδο πριν από το ξέσπασμα της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΙΣΧΥΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΡΙΣΗ: ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ, ΠΗΓΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΔΟΣΕΙΣ

4.1 Εισαγωγή

Όπως καταγράφεται στο εισαγωγικό κεφάλαιο της διατριβής, ένας από τους βασικούς επιθετικούς προσδιορισμούς που χαρακτηρίζουν την ΕΕ ως δύναμη του σύγχρονου διεθνούς συστήματος είναι αυτός της οικονομικής δύναμης. Η ΕΕ αποτελεί μία οικονομική δύναμη η οποία ασκεί επιρροή σε όλες τις διαστάσεις της παγκόσμιας οικονομίας, επηρεάζοντας τους κρατικούς και τους μη κρατικούς δρώντες που δραστηριοποιούνται σε αυτή.

Η ανάλυση της οικονομικής ισχύος της Ευρωπαϊκής Ένωσης θα βασιστεί στο μεθοδολογικό πλαίσιο που αναπτύχθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο της διατριβής. Θα εξεταστούν δηλαδή κατά σειρά οι θεματικές διαστάσεις της οικονομικής ισχύος της Ένωσης, με παράλληλη αναφορά των πηγών ισχύος και των οικονομικών επιδόσεων της ΕΕ στην παγκόσμια οικονομία. Οι θεματικές διαστάσεις που θα αναλυθούν αφορούν την επιρροή της ΕΕ α) στο διεθνές εμπόριο, β) στο διεθνές νομισματικό σύστημα, γ) στις διεθνείς χρηματοπιστωτικές αγορές, δ) στις διεθνείς επενδύσεις, και ε) στους διεθνείς οικονομικούς οργανισμούς.

Σε κάθε θεματική ενότητα του κεφαλαίου θα γίνει ευρεία χρήση ποσοτικών στοιχείων που αφορούν τις οικονομικές επιδόσεις της ΕΕ, τα οποία περιγράφουν τη συγκριτική θέση της Ένωσης στην παγκόσμια οικονομία σε σχέση με τις υπόλοιπες οικονομικές δυνάμεις κατά τη δεκαετία πριν από το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης. Επιπλέον, θα γίνει αναφορά και ανάλυση των πηγών ισχύος από τις οποίες αντλεί η ΕΕ την επιρροή της στις διάφορες θεματικές διαστάσεις της παγκόσμιας οικονομίας.

Στόχος του παρόντος κεφαλαίου είναι η κατά το δυνατόν αναλυτικότερη και πληρέστερη αποτίμηση της οικονομικής ισχύος της Ευρωπαϊκής Ένωσης την περίοδο πριν από την οικονομική κρίση. Η αποτίμηση αυτή ουσιαστικά αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση ώστε στο επόμενο κεφάλαιο ο συγγραφέας να απαντήσει στο κεντρικό

ερευνητικό ερώτημα της διατριβής, δηλαδή να υπολογίσει τις μεταβολές που πραγματοποιήθηκαν στην οικονομική ισχύ της ΕΕ κατά τις περιόδους της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης και της ευρωπαϊκής κρίσης χρέους, συγκριτικά με τις αντίστοιχες μεταβολές που πραγματοποιήθηκαν στην οικονομική ισχύ των άλλων δύο μεγάλων δυνάμεων της παγκόσμιας οικονομίας.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελεί μία *sui generis* οικονομική δύναμη του διεθνούς συστήματος, δεδομένου ότι δεν είναι ένα παραδοσιακό εθνικό κράτος (όπως οι υπόλοιπες μεγάλες δυνάμεις του διεθνούς συστήματος) αλλά αποτελεί την πολιτική και οικονομική ενοποίηση είκοσι επτά κυρίαρχων ευρωπαϊκών χωρών.⁴⁷ Τα στοιχεία διαφοροποίησης που παρουσιάζει η διεθνής ταυτότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε σύγκριση με τη διεθνή ταυτότητα των υπόλοιπων χωρών δημιουργούν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά στη διαμόρφωση των εξωτερικών οικονομικών της σχέσεων (Nester 2010).

Οι εξωτερικές οικονομικές σχέσεις της ΕΕ διέπονται από ένα δίπολο το οποίο παρουσιάζει διαφορετικές εκφάνσεις. Τα κράτη-μέλη και οι υπερεθνικοί οργανισμοί της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποτελούν δύο διαφορετικές εκφάνσεις της ίδιας συλλογικής οικονομικής οντότητας.

Μία πρώτη διάσταση της διάκρισης ανάμεσα στις εθνικές και υπερεθνικές αρχές της ΕΕ αφορά τις αρμοδιότητες σχεδιασμού και εφαρμογής των «εξωτερικών» οικονομικών πολιτικών της στην παγκόσμια οικονομία. Η εμπορική και η νομισματική πολιτική, η διεθνής αναπτυξιακή πολιτική και η πολιτική ανταγωνισμού αποτελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα εξωτερικών οικονομικών πολιτικών της ΕΕ όπου οι αρμοδιότητες άσκησης ανήκουν κυρίως στους υπερεθνικούς θεσμούς της Ένωσης. Αντίθετα, οι πολιτικές που αφορούν τις διεθνείς επενδύσεις και τον χρηματοπιστωτικό τομέα είναι πολιτικές όπου οι αρμοδιότητες άσκησης ανήκουν κυρίως στα κράτη-μέλη της Ένωσης. Η πολιτική και θεσμική αρχιτεκτονική των παραπάνω ευρωπαϊκών πολιτικών, όπως θα γίνει εμφανές και στη συνέχεια του κεφαλαίου, επηρεάζει σε σημαντικό βαθμό την αποτελεσματικότητα της οικονομικής επιρροής της Ένωσης στις διάφορες διαστάσεις της παγκόσμιας οικονομίας.

47 Το Ηνωμένο Βασίλειο βρίσκεται σε διαδικασία αποχώρησης από την ΕΕ, σύμφωνα με το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος που διεξήχθη τον Ιούνιο 2016 και την επικύρωση του αποτελέσματος από τη βρετανική κυβέρνηση.

Η δεύτερη διάσταση της διάκρισης μεταξύ των εθνικών και των υπερεθνικών αρχών της ΕΕ αφορά την ισορροπία ανάμεσα στα εθνικά και στα ευρωπαϊκά οικονομικά συμφέροντα.⁴⁸ Ο βαθμός συντονισμού των εθνικών και ευρωπαϊκών οικονομικών συμφερόντων αποτελεί έναν κρίσιμο παράγοντα που επηρεάζει τη συνοχή και την αποτελεσματικότητα των πολιτικών της ΕΕ που αφορούν την παγκόσμια οικονομία.

Η διάκριση μεταξύ των πηγών οικονομικής ισχύος που διαθέτει η ΕΕ και της πραγματικής ισχύος που επιτυγχάνει να εκφράσει στην παγκόσμια οικονομία θα είναι ένα επιπλέον σημείο αναφοράς του παρόντος κεφαλαίου. Δεδομένου ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν αποτελεί μία ολοκληρωμένη πολιτική ένωση, δεν μπορεί εξ ορισμού να εκμεταλλευτεί στον μέγιστο δυνατό βαθμό τις πηγές οικονομικής ισχύος που βρίσκονται στη διάθεση των πολιτικών αρχών της.⁴⁹ Επομένως, όπως θα γίνει αντιληπτό, υπάρχουν διαστάσεις της οικονομικής επιρροής της Ένωσης όπου η πραγματική και η δυναμική ισχύς της είναι ταυτόσημα μεγέθη, ενώ σε άλλες θεματικές διαστάσεις η δυναμική επιρροή απέχει σημαντικά από την πραγματική οικονομική επιρροή της Ένωσης.

4.2 Η Ευρωπαϊκή Ένωση ως Δύναμη στην Παγκόσμια Οικονομία

Η ανάδειξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως μεγάλη δύναμη στην παγκόσμια οικονομία είναι αποτέλεσμα εξελίξεων που πραγματοποιήθηκαν εντός και εκτός της ευρωπαϊκής επικράτειας. Εξελίξεις που αφορούσαν αφενός τη δομή και τη μορφή της παγκόσμιας οικονομίας, αφετέρου την ίδια τη μορφή της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

Μεταπολεμικά, με την εγκαθίδρυση του συστήματος Bretton Woods οι ΗΠΑ αναδείχθηκαν ως η αποκλειστική ηγεμονική δύναμη στην παγκόσμια οικονομία, παρουσιάζοντας πολυδιάστατη κυριαρχία σε αυτή. Η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα και η Ιαπωνία αναδείχθηκαν ως οι δευτερεύουσες οικονομικές και

48 Τα «κοινά» οικονομικά συμφέροντα της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι τα συμφέροντα που αναπτύσσει και εκφράζει η Ένωση ως συλλογική οικονομική οντότητα. Αυτά τα οικονομικά συμφέροντα είναι αποτέλεσμα ενός ανισομερούς συμβιβασμού μεταξύ των συμφερόντων των κ-μ, των επιχειρήσεων, των κοινωνικών ομάδων και των λοιπών δρώντων που συμμετέχουν στο πολιτικο-οικονομικό σύστημα της ΕΕ. Εκφράζονται, σε επίπεδο πολιτικής, κυρίως από τους υπερεθνικούς οργανισμούς της Ένωσης.

49 Οι πολιτικές αρχές της ΕΕ αποτελούνται από τις εθνικές κυβερνήσεις των κρατών-μελών και τους ευρωπαϊκούς υπερεθνικούς θεσμούς.

εμπορικές δυνάμεις της παγκόσμιας οικονομίας, οι οποίες λειτουργούσαν υποστηρικτικά στη διατήρηση της αμερικανικής οικονομικής πρωτοκαθεδρίας.⁵⁰

Στηριζόμενη στην εκτεταμένη βιομηχανική παραγωγή και στο αναπτυγμένο τραπεζικό σύστημά της, η Ιαπωνία παρέμεινε έως και τα τέλη της δεκαετία του 1980 η δεύτερη μεγαλύτερη δύναμη της παγκόσμιας οικονομίας. Η ΕΟΚ, εξελισσόμενη σε Ευρωπαϊκή Ένωση και μέσα από τις μεταβολές που συντελέστηκαν στην ευρωπαϊκή ήπειρο, αναδείχθηκε σε μία οικονομική δύναμη μεγαλύτερου (από το περιφερειακό) βεληνεκού, μεταβάλλοντας τους έως τότε υφιστάμενους μεταπολεμικούς συσχετισμούς ισχύος στην παγκόσμια οικονομία.⁵¹ Η ΕΕ αναδείχθηκε από τη δεκαετία του 1990 ως το δεύτερο μεγαλύτερο οικονομικό μπλοκ της παγκόσμιας οικονομίας, ξεπερνώντας την Ιαπωνία. Επιπλέον, πριν από την οικονομική κρίση είχε κατορθώσει να αναρριχηθεί στην πρώτη θέση της συγκεκριμένης κατάταξης, ξεπερνώντας σε οικονομική βαρύτητα ακόμη και τις ΗΠΑ (Gamble 2009).

Η Ευρωπαϊκή Ένωση αποτέλεσε το μεγαλύτερο οικονομικό μπλοκ στην παγκόσμια οικονομία κατά την οκταετία πριν από την κρίση. Όπως φαίνεται και στο Διάγραμμα 1, το μερίδιο της Ένωσης στο παγκόσμιο ΑΕΠ προσέγγισε το 2007 το 30,7%, υπερβαίνοντας το αντίστοιχο μερίδιο των ΗΠΑ (25%). Η βαρύτητα της ΕΕ στην παγκόσμια οικονομία ξεπέρασε την αντίστοιχη βαρύτητα των ΗΠΑ το 2002. Επρόκειτο για το πρώτο χρονικό σημείο στη μεταπολεμική περίοδο όπου η ΕΕ ξεπέρασε σε οικονομικό μέγεθος τις ΗΠΑ. Το μερίδιό της στο παγκόσμιο ΑΕΠ παρουσίασε άνοδο 12% κατά την περίοδο 1999–2006, ενώ την ίδια περίοδο το αντίστοιχο μερίδιο των ΗΠΑ παρουσίασε πτώση 16,5%.

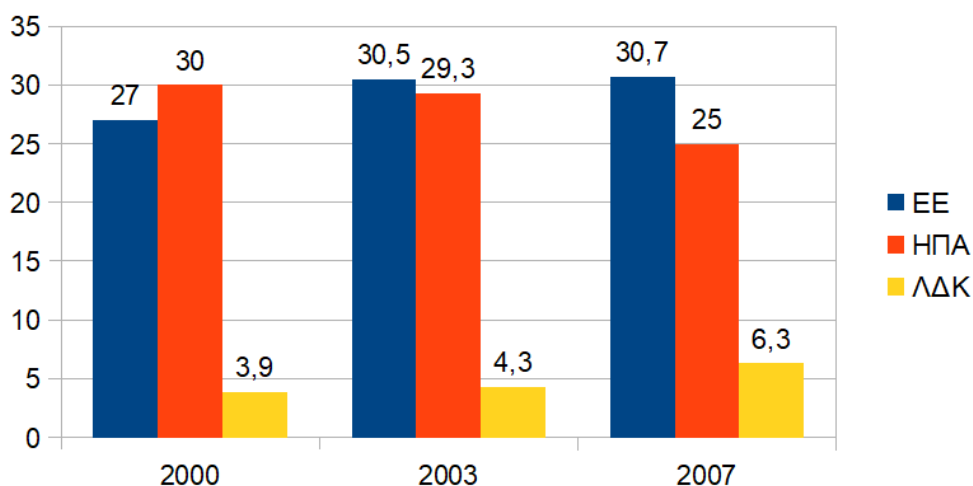
Σε αυτή την αύξηση συνέβαλε τα μέγιστα η διατήρηση της οικονομικής ανάπτυξης σε ικανοποιητικά επίπεδα για τα δεδομένα των οικονομικά αναπτυγμένων χωρών. Πιο συγκεκριμένα, την περίοδο 1995–2007, ο μέσος ρυθμός αύξησης της οικονομικής ανάπτυξης στα κράτη-μέλη της ΕΕ προσέγγισε το 2,3%, όντας ο τρίτος μεγαλύτερος ανάμεσα στις μεγαλύτερες οικονομικές δυνάμεις (Πίνακας 1). Η

50 Η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα αποτέλεσε την πρώτη χρονικά συνθήκη οικονομικής και εμπορικής ενοποίησης του ευρωπαϊκού χώρου. Βασικός στόχος της ΕΟΚ ήταν η εγκαθίδρυση και ο συντονισμός μιας ενιαίας οικονομικής αγοράς ανάμεσα στις χώρες-μέλη. Τα ιδρυτικά μέλη της ΕΟΚ ήταν το Βέλγιο, η Δυτική Γερμανία, η Γαλλία, η Ιταλία και το Λουξεμβούργο.

51 Η γεωγραφική διεύρυνση της ΕΕ, η δημιουργία της ΟΝΕ και η εγκαθίδρυση της ενιαίας αγοράς αποτέλεσαν παράγοντες που συνετέλεσαν στην αύξηση της οικονομικής βαρύτητας της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην παγκόσμια οικονομία.

διατήρηση της αύξησης της οικονομικής ανάπτυξης σε ικανοποιητικά επίπεδα συνέβαλε με τη σειρά της στην αύξηση του κατά κεφαλήν ΑΕΠ της ΕΕ, το οποίο αναδείχθηκε το 2006 στο τρίτο μεγαλύτερο παγκοσμίως (σε μικρή απόσταση από το ιαπωνικό), παρουσιάζοντας σημαντική άνοδο την τελευταία δεκαετία πριν από την κρίση (Διάγραμμα 2).

Διαγραμμα 1: Μερίδια των μεγαλύτερων οικονομικών μπλοκ στο παγκόσμιο ΑΕΠ (%)

Πηγή: Eurostat, 2008

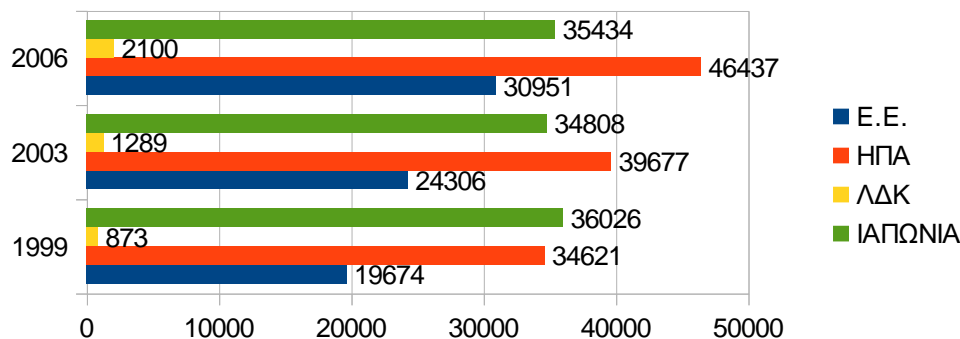
Πίνακας 1: Μέσοι Ρυθμοί αύξησης του ΑΕΠ των μεγαλύτερων οικονομικών μπλοκ

Οικονομικά Μπλοκ	(1995-2000)	(2000-2005)
ΕΕ ⁵²	2,71%	2,08%
ΗΠΑ	4,00%	2,70%
Ιαπωνία	1,10%	1,43%
Κίνα	9,12%	7,90%

Πηγή: Eurostat, 2007

⁵² Ο μέσος ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ της ΕΕ υπολογίζεται μέσω του μέσο όρου της αύξησης του ΑΕΠ των κρατών μελών της ΕΕ

Διάγραμμα 2: ΑΕΠ/κεφαλή των μεγαλύτερων οικονομικών μπλοκ (σε τιμές αγοραστικής δύναμης/ευρώ)

Πηγή: Eurostat, 2007

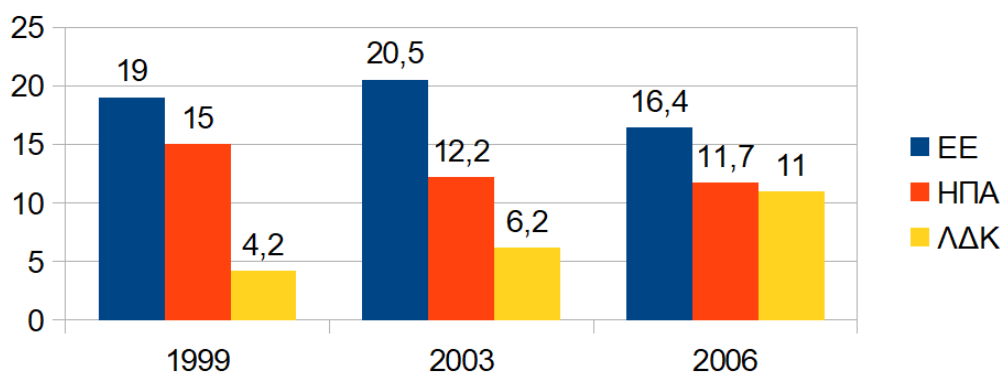
4.3 Η Εμπορική ισχύς της Ευρωπαϊκής Ένωσης

4.3.α Εμπορική Επιρροή

Η ΕΕ αποτελούσε την ισχυρότερη δύναμη του παγκόσμιου εμπορίου κατά τη δεκαετία που προηγήθηκε της κρίσης. Η Ένωση κατείχε το μεγαλύτερο μερίδιο στις παγκόσμιες εμπορευματικές συναλλαγές συγκριτικά με τα υπόλοιπα εμπορικά μπλοκ (Διάγραμμα 3). Πιο συγκεκριμένα, το 2006, το 16,4% των παγκόσμιων εμπορικών συναλλαγών πραγματοποιούνταν από την ΕΕ, με τις ΗΠΑ να πραγματοποιούν αντίστοιχα το 11,7% και την Κίνα το 11%.

Το εμπόριο συνεισέφερε κατά μέσο όρο στο 30% του ακαθάριστου εθνικού προϊόντος των κρατών-μελών της ΕΕ την περίοδο 1997–2008, αποτελώντας την πιο κρίσιμη σε βαρύτητα οικονομική δραστηριότητα για τις οικονομικές επιδόσεις των κρατών-μελών (Young & Peterson 2014).

Διάγραμμα 3: Μεριδία στις παγκόσμιες εμπορευματικές συναλλαγές (%)

Πηγή: Eurostat, 2007

Η εμπορική επιρροή της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι από τα σημαντικότερα χαρακτηριστικά του προφίλ της ως οικονομική δύναμη. Όπως εύστοχα σημειώνουν οι Vogler-Betherton, «η εμπορική επιρροή της Ένωσης αποτελεί την υλική βάση για όλες τις εξωτερικές της δραστηριότητες» (Vogler & Betherton 1999). Εξαιτίας του μεγέθους της εσωτερικής της αγοράς και των μεριδίων που κατέχει στις εμπορευματικές συναλλαγές, η αποτελεσματική χρήση επιδοτήσεων σε εισαγωγές, η επιβολή μέτρων κατά του ντάμπινγκ και των υπόλοιπων κανονιστικών εμποδίων στο διεθνές εμπόριο, αποτελούν στρατηγικές πολιτικές της ΕΕ με σημαντικότερες συνέπειες για τους παραγωγούς αγαθών και υπηρεσιών παγκοσμίως (Young & Peterson 2014).

Η ΕΕ αποτελούσε προ κρίσης τον μεγαλύτερο εμπορικό εταίρο για τριάντα δύο χώρες της παγκόσμιας οικονομίας, συμπεριλαμβανομένων των ΗΠΑ, της Ρωσίας, της Κίνας, των χωρών της Mercosur και των χωρών της Αφρικανικής Ένωσης (Eurostat 2007). Κατείχε έτσι τη μεγαλύτερη σφαίρα εμπορικής επιρροής στην παγκόσμια οικονομία σε σύγκριση με τις υπόλοιπες δυνάμεις (Young & Peterson 2014). Η ευρεία εμπορική αλληλεπίδραση με όλες τις υπόλοιπες μεγάλες οικονομικές δυνάμεις, μολονότι σε κάποιες περιπτώσεις συνοδεύεται από την εμφάνιση εμπορικών ελλειμμάτων για την Ένωση, αποτελεί ένα στοιχείο που καταδεικνύει την πρωταγωνιστική θέση της στο παγκόσμιο εμπόριο (Van Loon 2013).

Συγκεκριμένα, η «ατλαντική» εμπορική σχέση ήταν η εκτενέστερη διμερής σχέση στο διεθνές εμπόριο, υπερβαίνοντας το 25% των παγκόσμιων εμπορευματικών

συναλλαγών (Eurostat 2008). Η ΕΕ αποτελεί εδώ και τρεις δεκαετίες τον δημοφιλέστερο προορισμό για τις αμερικανικές εξαγωγές στις παγκόσμιες αγορές, ενώ παράλληλα αποτελεί τη δεύτερη μεγαλύτερη πηγή για τις αμερικανικές εισαγωγές. Η αμερικανική πολιτική ηγεσία έχει αναγνωρίσει την ΕΕ ως μία «εμπορική υπερδύναμη» όμοιας ισχύος και επιρροής με την επιρροή των ίδιων των ΗΠΑ στο διεθνές εμπόριο (Baracuhy 2015).

Η βασικότερη διάσταση των σινο-ευρωπαϊκών σχέσεων είναι το διμερές εμπόριο ανάμεσα στις δύο δυνάμεις. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του Πεκίνο, η ενιαία ευρωπαϊκή αγορά «αποτελεί την ανταγωνιστικότερη αγορά της παγκόσμιας οικονομίας, μία αγορά που η Κίνα επιβάλλεται να κατευθύνει τις εξαγωγικές της ροές (Peruzzi & Poletti 2009). Δεδομένων των μεγεθών της, η σινο-ευρωπαϊκή εμπορική σχέση έχει αποτελέσει έναν από τους καθοριστικούς παράγοντες διαμόρφωσης της κινεζικής εμπορικής στρατηγικής την τελευταία δεκαπενταετία πριν από την κρίση (Jae Ho Chung 2015). Η κινεζική πολιτική ελίτ θεωρεί ότι, παρόλη την αδυναμία της ΕΕ να εμφανιστεί ως ένας ενιαίος ισχυρός δρώντας σε θέματα ασφαλείας, η εμπορική ισχύς της την καθιστά έναν από τους κρισιμότερους παγκόσμιους εταίρους για τη ΛΔΚ (Young 2013).

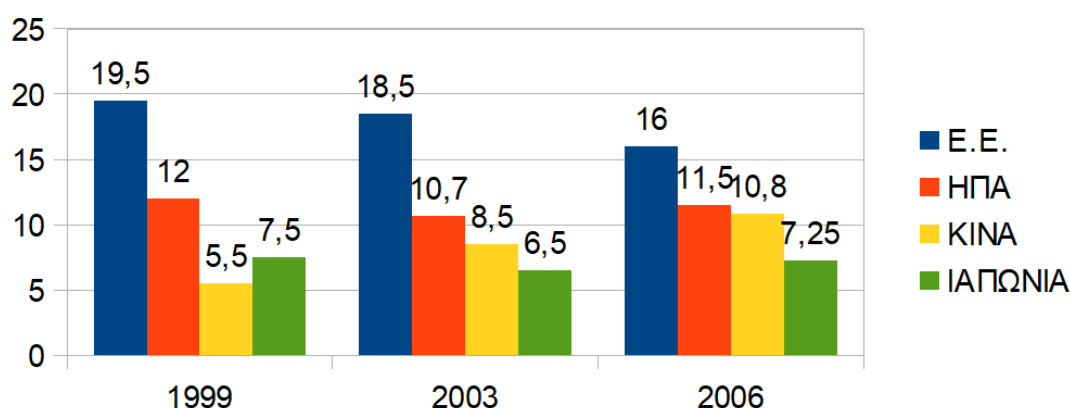
Αντίστοιχες είναι και οι αντιλήψεις της ρωσικής πολιτικής ηγεσίας για την εμπορική ισχύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η ρωσική ηγεσία αντιλαμβάνεται την ΕΕ ως έναν «εμπορικό γίγαντα, στην αγορά του οποίου πρέπει να απευθυνθούν οι ρωσικές εταιρείες εάν θέλουν να μεγιστοποιήσουν τα κέρδη τους από το διεθνές εμπόριο» (Baracuhy 2015). Ειδικότερα οι εμπορευματικές συναλλαγές μεταξύ των δύο δυνάμεων στον τομέα της ενέργειας και της βιομηχανικής παραγωγής είναι ιδιαίτερα κρίσιμες για τη λειτουργία της ρωσικής οικονομίας.⁵³

Εκτός από την πρωτοκαθεδρία της ΕΕ στις εμπορικές συναλλαγές συνολικά, πριν από την οικονομική κρίση αποτέλεσε τη μεγαλύτερη εξαγωγική δύναμη στο εμπόριο αγαθών (Διάγραμμα 4), ενώ παράλληλα αποτελούσε αναμφισβήτητα τη μεγαλύτερη εξαγωγική δύναμη στο εμπόριο των υπηρεσιών (Διάγραμμα 5). Πιο

53 Το 2008, η συντριπτική πλειοψηφία των εξαγωγών της Ρωσίας προς την ΕΕ πραγματοποιήθηκε στον τομέα της ενέργειας. Το 67% των εξαγωγών αφορούσε ενεργειακούς πόρους. Στον τομέα της βιομηχανικής παραγωγής πραγματοποιείται η συντριπτική πλειοψηφία των εξαγωγών της ΕΕ προς την Ρωσία.

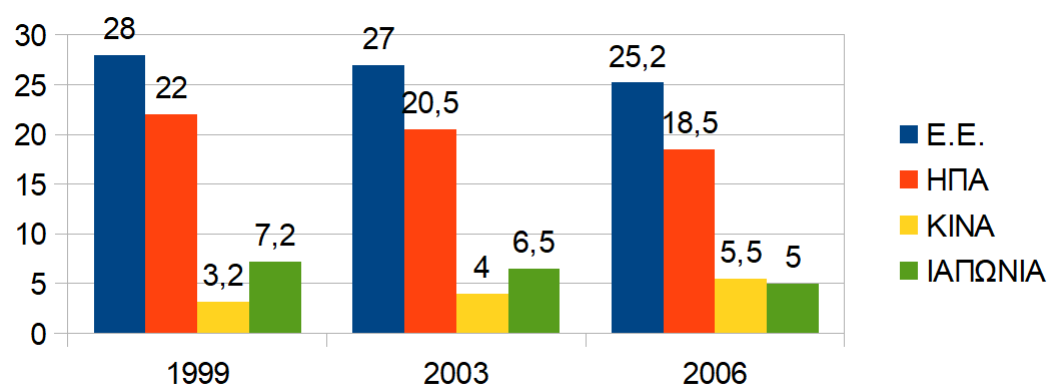
συγκεκριμένα, το 2006, η ΕΕ πραγματοποιούσε το 16% των παγκόσμιων εξαγωγών αγαθών και το 25,2% των εξαγωγών υπηρεσιών, διατηρώντας σημαντική απόσταση από τις εξαγωγικές επιδόσεις των ΗΠΑ, της Κίνας και της Ιαπωνίας. Η εξαγωγική δυναμική της ΕΕ είναι ιδιαίτερα σημαντική για την οικονομική της ισχύ, καθώς της εξασφαλίζει περίοπτη θέση στα παραγωγικά συστήματα της παγκόσμιας οικονομίας.

Διάγραμμα 4: Μερίδια στις παγκόσμιες εξαγωγές αγαθών (%)

Πηγή: Eurostat, 2007

Διάγραμμα 5: Μερίδια στις παγκόσμιες εξαγωγές υπηρεσιών (%)

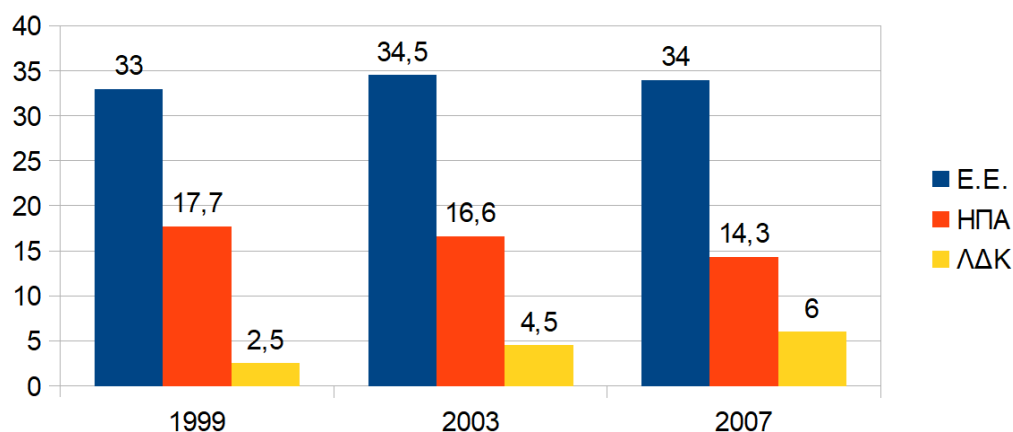

Πηγή: Eurostat, 2007

Την περίοδο πριν από την κρίση, η Ευρωπαϊκή Ένωση κατείχε τα μεγαλύτερα μερίδια στις παγκόσμιες εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών. Σύμφωνα με στοιχεία της

Παγκόσμιας Τράπεζας, τα μερίδια της Ένωσης στις παγκόσμιες εισαγωγές ήταν υπερδιπλάσια των ΗΠΑ καθόλη τη διάρκεια της περιόδου 1999–2007, αναδεικνύοντας τη βαρύτητά της σε όλους τους τομείς των εμπορικών συναλλαγών (Διάγραμμα 6). Η απόλυτη πρωτοκαθεδρία της Ένωσης στις εισαγωγές αποτελεί μία από τις αιτίες ανάπτυξης των παραγωγικών δυνατοτήτων της ενιαίας αγοράς, έτσι ώστε να αναδειχθεί στη μεγαλύτερη εσωτερική αγορά τη δεκαετία που προηγήθηκε της κρίσης.

Διάγραμμα 6: Μερίδια στις παγκόσμιες εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών (%)

Πηγή: World Bank, 2007

4.3.β Πηγές Ισχύος

Το μέγεθος της ευρωπαϊκής ενιαίας αγοράς, οι οικονομικές επιδόσεις των κρατών-μελών της, καθώς και η επιτυχής άσκηση της κοινής εμπορικής πολιτικής, αποτελούν τους τρεις κρισιμότερους παράγοντες που έχουν διαμορφώσει τη θέση της ΕΕ στο διεθνές εμπόριο (Meunier 2005).

4.3.β.ι Ενιαία αγορά

Η ευρωπαϊκή ενιαία αγορά αποτελεί τη μεγαλύτερη οικονομική αγορά,

χαρακτηριστικό που της προσδίδει ιδιαίτερη δυναμική όσον αφορά τη θέση της στον παγκόσμιο εμπορικό καταμερισμό. Η ευρεία πρόσβαση στην ενιαία ευρωπαϊκή αγορά αποτελεί στόχο για όλες τις χώρες του διεθνούς εμπορικού συστήματος. Η ευρωπαϊκή ενιαία αγορά αποτελεί μία δυναμική αγορά μισού δις καταναλωτών, ενώ διαθέτει και το τρίτο μεγαλύτερο κατά κεφαλήν ΑΕΠ παγκοσμίως. Επιπλέον, αποτελεί μία καταναλωτική αγορά που είναι ο δεύτερος μεγαλύτερος προορισμός των παγκόσμιων εισαγωγών, έχοντας τη δυνατότητα να απορροφήσει ποικίλων ειδών αγαθά και υπηρεσίες (Meunier & Nicolaidis 2006). Οι εντυπωσιακές εμπορικές επιδόσεις της Ένωσης είναι ένα από τα χαρακτηριστικότερα στοιχεία της οικονομικής της ισχύος στην παγκόσμια οικονομία (Meunier & Nicolaidis 2006).

Αυτό το χαρακτηριστικό αποτελεί πολύτιμο διαπραγματευτικό μέσο για την Ευρωπαϊκή Ένωση προκειμένου να επιτυγχάνει στόχους εξωτερικής πολιτικής, ιδιαίτερα όταν πρόκειται για εταίρους χαμηλότερης οικονομικής και πολιτικής δυναμικότητας (Smith 2006). Η πρόσβαση ή η άρνηση πρόσβασης στην ενιαία αγορά αποτελεί ίσως το ισχυρότερο διαπραγματευτικό χαρτί στα χέρια της Ευρωπαϊκής Επιτροπής κατά τη διάρκεια των διεθνών διαπραγματεύσεων σε μία σειρά από τομείς της διεθνούς πολιτικής (Orbie 2016).

Η ΕΕ αποτελείται από εθνικές οικονομίες που έχουν στη διάθεσή τους ως επί το πλείστον υψηλής ποιότητας ανθρώπινο και τεχνικό κεφάλαιο, χαρακτηριστικά που τους επιτρέπουν να κατέχουν περίοπτη θέση στον παγκόσμιο παραγωγικό και εμπορικό καταμερισμό. Εμπερικλείει μεγάλες εμπορικές δυνάμεις (όπως η Γερμανία, η Γαλλία, η Ιταλία και η Ισπανία), μεσαίες εμπορικές δυνάμεις (όπως η Πολωνία, η Ολλανδία, η Σουηδία) αλλά και μικρότερες χώρες (Πορτογαλία, Βέλγιο, Ιρλανδία) με αξιόλογη παρουσία στο διεθνές εμπόριο.

4.3.β.ii Εμπορική πολιτική & στρατηγική

Η εμπορική πολιτική της ΕΕ αποτελεί τη σημαντικότερη εξωτερική πολιτική που ασκεί η Ένωση στο διεθνές οικονομικό σύστημα. Είναι μία αποκλειστική αρμοδιότητα της ΕΕ, δηλαδή η νομοθέτηση για εμπορικά ζητήματα και η σύναψη

διεθνών εμπορικών συμφωνιών γίνεται αποκλειστικά από τα ευρωπαϊκά όργανα.⁵⁴ Λειτουργώντας με ενιαίο τρόπο, η Ένωση έχει αποκτήσει μεγάλη βαρύτητα στις διεθνείς εμπορικές διαπραγματεύσεις, καθώς αποτελεί τον δρώντα με τη μεγαλύτερη επίδραση στο διεθνές εμπόριο.

Είτε πρόκειται για αγορές οικονομικά αναπτυγμένων δυνάμεων όπως οι ΗΠΑ, είτε πρόκειται για αγορές ανερχόμενων οικονομικών δυνάμεων, η ΕΕ έχει δημιουργήσει ένα ιδιαίτερα εκτεταμένο δίκτυο εμπορικών συμφωνιών στην παγκόσμια οικονομία. Όπως φαίνεται και στον Πίνακα 2, μέσω των διμερών και πολυμερών εμπορικών συνεργασιών που έχουν θεσπιστεί πριν από το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης, η ΕΕ είχε καταφέρει να διευκολύνει την πρόσβαση των ευρωπαϊκών επιχειρήσεων στις ξένες αγορές, καθώς και να βελτιώνει προς το συμφέρον της τους όρους του εμπορίου με άλλες τρίτες χώρες.

Πίνακας 2: Τυποποίηση των προ κρίσης εμπορικών συμφωνιών της ΕΕ

Είδος συμφωνίας	Χώρα-εταίρος
Ευρεία Οικονομική & Εμπορική Συμφωνία ⁵⁵	Ουκρανία, Μαρόκο, Τυνησία,
Συμφωνία Ελευθέρου Εμπορίου ⁵⁶	Ινδία, Σιγκαπούρη, Ν. Κορέα, Ελβετία, Σ. Αραβία, Ομάν, Κατάρ, Φιλιππίνες, Ταϊλάνδη
Συμφωνία Οικονομικής & Εμπορικής Συνεργασίας ⁵⁷	Κίνα, 15 χώρες της Καραϊβικής (CARIFORUM), 6 χώρες της Κεντρικής Αμερικής, Οικονομικές Κοινότητες Νότιας, Κεντρικής, Δυτικής & Ανατολικής Αφρικής
Τελωνειακή Ένωση	Τουρκία

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

54 Σύμφωνα με το άρθρο 207 της συνθήκης της Λισσαβόνας, η κοινή εμπορική πολιτική διαμορφώνεται βάσει ενιαίων αρχών όσον αφορά τις μεταβολές δασμολογικών συντελεστών, τη σύναψη εμπορικών συμφωνιών, εμπορικές πτυχές διανοητικής ιδιοκτησίας, τις ΑΞΕ, την ενοποίηση των μέτρων απελευθέρωσης του εμπορίου και τα μέτρα εμπορικής άμυνας.

55 Πρόκειται για μία εκδοχή οικονομικής και εμπορικής συμφωνίας όπου η πολυ-τομεακή συνεργασία είναι ιδιαίτερα στενή και εκτεταμένη.

56 Πρόκειται για μία συμφωνία μεταξύ δύο ή περισσότερων χωρών που σκοπό έχει τη διευκόλυνση των εμπορικών συναλλαγών και την κατάργηση των εμπορικών φραγμών.

57 Πρόκειται για μία συμφωνία μεταξύ δύο ή περισσότερων χωρών που σκοπό έχει την προαγωγή της πολυ-τομεακής οικονομικής και εμπορικής συνεργασίας.

Οι διεθνείς εμπορικές σχέσεις της ΕΕ έχουν αποτελέσει το προνομιακότερο πεδίο άσκησης της ευρωπαϊκής οικονομικής διπλωματίας. Σε αρκετές περιπτώσεις, κατά την περίοδο πριν από την κρίση, η Ένωση προχώρησε στην εφαρμογή οικονομικών κυρώσεων, εμπλεκόμενη σε εμπορικές διενέξεις με άλλες οικονομικές δυνάμεις (ΗΠΑ, Κίνα, Ιαπωνία, Ρωσία). Όπως αναφέρεται και παρακάτω, η ΕΕ έχει αποτελέσει τον πλέον ωφελημένο δρώντα από τη λειτουργία των οργάνων επίλυσης διαφορών του ΠΟΕ, ενώ παράλληλα έχει κάνει αισθητή χρήση της επιρροής της σε διαμάχες εκτός του πλαισίου του Οργανισμού.

Η εμπορική επιρροή της ΕΕ χρησιμοποιείται και πέραν της οικονομίας, προκειμένου είτε να εξυπηρετηθούν πολιτικοί ή στρατηγικοί στόχοι είτε να αλλάξουν οι χώρες-εταίροι τις θέσεις και τη συμπεριφορά τους γύρω από συγκεκριμένα ζητήματα (Meunier & Nicolaidis 2006). Για παράδειγμα, δεδομένου ότι η ΕΕ αποτελεί μακράν τον πρώτο εμπορικό εταίρο για τις χώρες της Αφρικής, η Ένωση αλλά και κάποια κράτη-μέλη της σε μεμονωμένο επίπεδο (Γαλλία, Ιταλία, Ισπανία) έχουν αναδειχθεί σε σημαντικούς ρυθμιστικούς παράγοντες όσον αφορά την οικονομική και πολιτική κατάσταση των συγκεκριμένων κρατών.

4.4 Η Επενδυτική ισχύς της Ευρωπαϊκής Ένωσης

4.4.α Η Επιρροή της ΕΕ στις ΑΞΕ

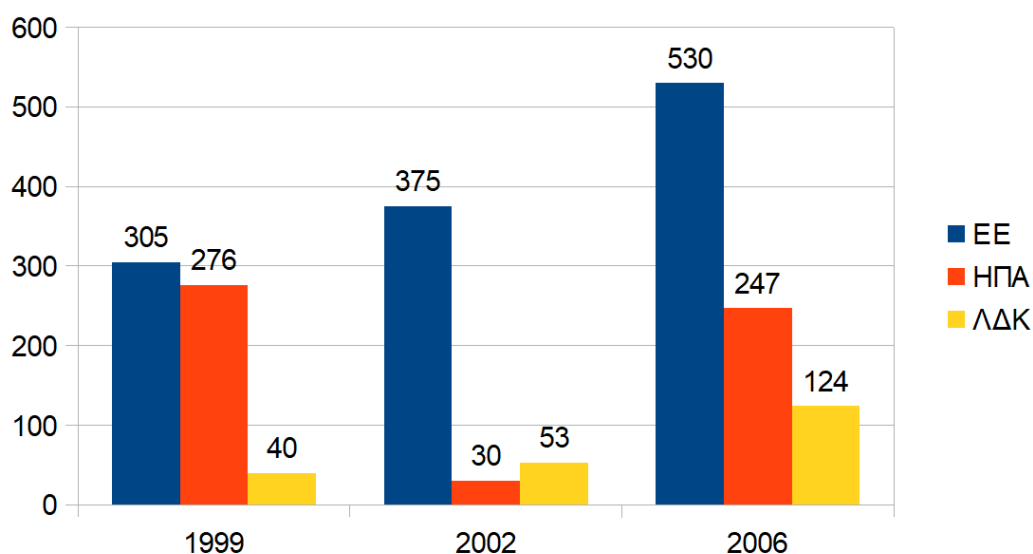
Η Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελούσε τον δημοφιλέστερο προορισμό και τη μεγαλύτερη πηγή κεφαλαίων για την πραγματοποίηση άμεσων ξένων επενδύσεων στην παγκόσμια οικονομία κατά τη δεκαετία που προηγήθηκε της χρηματοπιστωτικής κρίσης. Οι εισερχόμενες ροές κεφαλαίων στην ΕΕ ανήλθαν το 2006 σε μισό τρις δολάρια, επιδόσεις υπερδιπλάσιες από τις αντίστοιχες επενδυτικές ροές που κατευθύνθηκαν προς την αμερικανική οικονομία το ίδιο έτος (Διάγραμμα 6). Το επενδυτικό απόθεμα κεφαλαίου στα κράτη-μέλη της ΕΕ ξεπέρασε τα \$2 τρις το 1999, ενώ προσέγγισε τα \$7 τρις το 2007 υπερβαίνοντας κατά πολύ τα αντίστοιχα αποθέματα κεφαλαίου στις ΗΠΑ και τη ΛΔΚ (Διάγραμμα 7).

Οι ΗΠΑ αποτελούσαν την κυριότερη πηγή άμεσων ξένων επενδύσεων στις

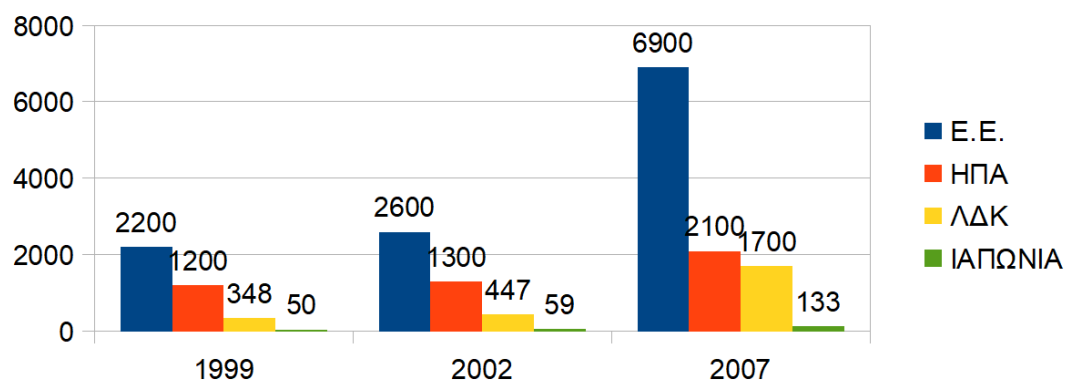
οικονομίες των κρατών-μελών της ΕΕ. Χρηματοπιστωτικά funds από υπεράκτιους προορισμούς αποτελούσαν τη δεύτερη μεγαλύτερη πηγή ΑΞΕ στην ΕΕ, ενώ τρίτη μεγαλύτερη επενδυτική πηγή ήταν η Ελβετία (Darvas *et al.* 2015).

Οι ξένες επενδύσεις που πραγματοποιήθηκαν στην ΕΕ πριν από την κρίση διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στη διατήρηση των ρυθμών οικονομικής ανάπτυξης και απασχόλησης της ευρωπαϊκών οικονομιών, βελτίωσαν τη ρευστότητα και διευκόλυναν την εισαγωγή βέλτιστης τεχνολογίας παραγωγής σε συγκεκριμένους τομείς των ευρωπαϊκών οικονομιών. Επιπλέον, τα αυξημένα επενδυτικά αποθέματα των ευρωπαϊκών οικονομιών βελτίωσαν την ανταγωνιστικότητά τους στις παγκόσμιες αγορές και διευκόλυναν την προσαρμογή τους στην οικονομική παγκοσμιοποίηση. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι ΑΞΕ από εισερχόμενες ροές κεφαλαίων αποτελούσαν το 43% του συνολικού ΑΕΠ των κρατών-μελών της ΕΕ (OECD 2007).

Διάγραμμα 7: Εισερχόμενες ροές ΑΞΕ (δισ. ευρώ)

Διάγραμμα 8: Επενδυτικά αποθέματα εισερχόμενων ροών ΑΞΕ (δισ. ευρώ)

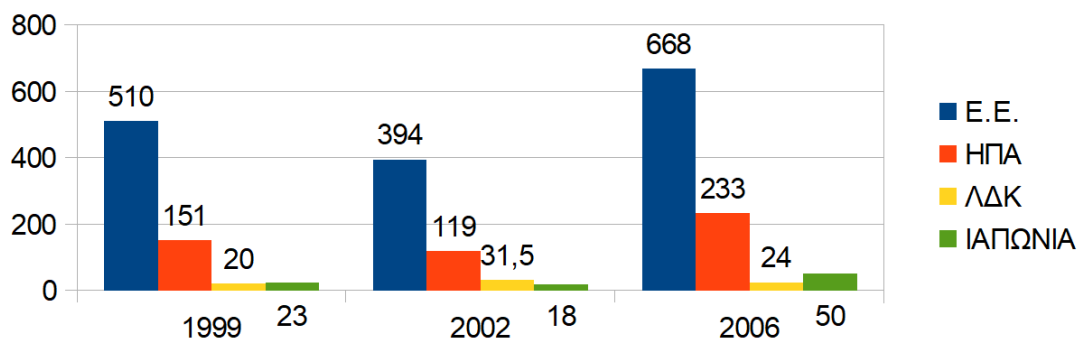
Πηγή: Eurostat, 2007

Η ΕΕ αποτέλεσε αναμφισβήτητα τη μεγαλύτερη πηγή επενδυτικών ροών κεφαλαίου στην παγκόσμια οικονομία τη δεκαετία πριν από την κρίση. Οι ευρωπαϊκές εξερχόμενες ροές ξεπέρασαν το μισό τρις το 1999, ενώ προσέγγισαν τα 700 δισ το 2006, επιδόσεις τριπλάσιες των αντίστοιχων αμερικανικών τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο (Διάγραμμα 8).

Το ευρωπαϊκό επενδυτικό απόθεμα σε τρίτες χώρες ξεπέρασε τα \$3 τρις το 1999, ενώ προσέγγισε τα \$8 τρις το 2007, υπερβαίνοντας κατά πολύ τα αντίστοιχα αποθέματα κεφαλαίου των αμερικανικών, κινεζικών και ιαπωνικών επενδύσεων. Είναι χαρακτηριστικό μάλιστα ότι το ευρωπαϊκό επενδυτικό απόθεμα ήταν καθόλη τη διάρκεια της δεκαετίας προ της κρίσης υψηλότερο από το άθροισμα των επενδυτικών αποθεμάτων αμερικανικών, ιαπωνικών και κινεζικών εταιρειών (Διάγραμμα 9).

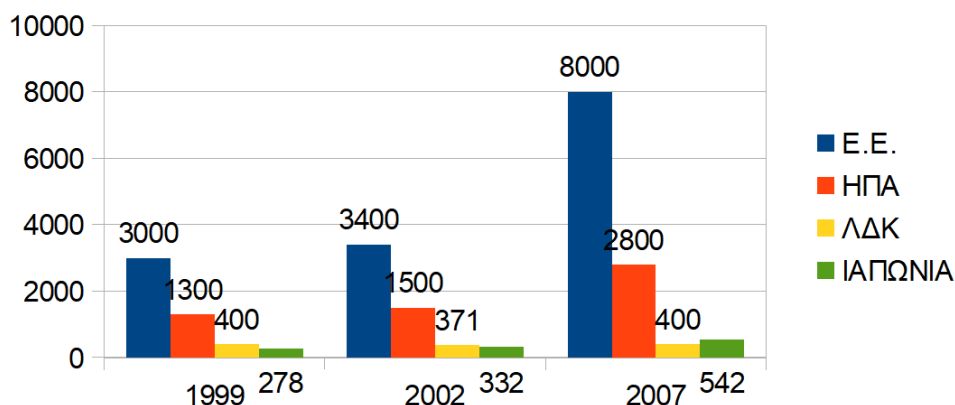
Οι ευρωπαϊκές πολυεθνικές εταιρείες έχουν αναπτύξει από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 εκτεταμένη επενδυτική παρουσία σε όλες σχεδόν τις γεωγραφικές περιφέρειες της παγκόσμιας οικονομίας. Ευρωπαϊκές εταιρείες κατέχουν μεγάλα μερίδια σε σημαντικούς κλάδους οικονομιών της Αφρικής, της Βόρειας και Νότιας Αμερικής και της Μ. Ανατολής. Επίσης συγκαταλέγονταν στις μεγαλύτερες εταιρείες σε κρίσιμους κλάδους της παγκόσμιας οικονομίας, όπως η βιομηχανική παραγωγή, η εκμετάλλευση ενεργειακών πόρων και η υψηλή τεχνολογία.

Διάγραμμα 9: Εξερχόμενες ροές ΑΞΕ (δισ. ευρώ)

Πηγή: World Bank Data, 2016

Διάγραμμα 10: Επενδυτικά αποθέματα εξερχόμενων ροών ΑΞΕ (δισ. ευρώ)

Πηγή: World Bank Data, 2016

Η ισχυρή επενδυτική παρουσία των ευρωπαϊκών πολυεθνικών εταιρειών σε διάφορες γεωγραφικές περιφέρειες της παγκόσμιας οικονομίας είναι ένα δεδομένο το οποίο έχει αποδώσει χαρακτηριστικά άμεσης αλλά και έμμεσης ισχύος τόσο για τα κράτη-μέλη της ΕΕ, όσο και για την Ευρωπαϊκή Ένωση συνολικά (Gwynn 2016).

Για παράδειγμα, γερμανικές, γαλλικές και ολλανδικές εταιρείες συμπεριλαμβάνονταν στις επιχειρήσεις που έχουν πραγματοποιήσει τις κυριότερες ΑΞΕ στη νότια και ανατολική Ασία. Τα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχουν αποτελέσει τις τελευταίες δύο δεκαετίες την τρίτη μεγαλύτερη πηγή ΑΞΕ στη

συγκεκριμένη γεωγραφική περιφέρεια (World Investment Report 2017).⁵⁸ Ισπανικές, ολλανδικές και γερμανικές επιχειρήσεις συγκαταλέγονταν στις επιχειρήσεις με τις κυριότερες άμεσες ξένες επενδύσεις στη Νότια και Κεντρική Αμερική.⁵⁹ Το ισπανικό και το ολλανδικό επενδυτικό απόθεμα ήταν το δεύτερο και αντίστοιχα το τρίτο μεγαλύτερο επενδυτικό απόθεμα στις οικονομίες της περιοχής (World Investment Report 2007),⁶⁰ Συνολικά, η ΕΕ αποτελούσε την κυριότερη πηγή κεφαλαίων άμεσων ξένων επενδύσεων στις νοτιοαμερικανικές οικονομίες την περίοδο πριν από την κρίση, υπερβαίνοντας σημαντικά τα αντίστοιχα επενδυτικά μερίδια των ΗΠΑ και της Κίνας (Eurostat 2009).⁶¹

Ηγετική ήταν η παρουσία των ευρωπαϊκών πολυεθνικών εταιρειών και στις αναπτυγμένες οικονομίες πριν από τη χρηματοπιστωτική κρίση. Συγκεκριμένα, η ΕΕ αποτελούσε την κυριότερη πηγή κεφαλαίων για την πραγματοποίηση άμεσων ξένων επενδύσεων στις οικονομίες της Βόρειας Αμερικής και της Ωκεανίας.⁶² Το ευρωπαϊκό απόθεμα κεφαλαίου σε αυτές τις οικονομίες ήταν μακράν μεγαλύτερο από τα αντίστοιχα κεφαλαιακά αποθέματα των υπόλοιπων οικονομικών δυνάμεων (World Investment Report 2006). Περίπου το 60% των συνολικών ΑΞΕ στην αγορά των ΗΠΑ κατά την περίοδο 2000–2008 πραγματοποιήθηκαν από ευρωπαϊκές εταιρείες. Αντίστοιχα, ευρωπαϊκές εταιρείες είχαν πραγματοποιήσει την ίδια χρονική περίοδο περίπου το 50% των συνολικών ΑΞΕ στην καναδική αγορά. Όσον αφορά την αυστραλιανή αγορά, το 35% των επενδυτικών αποθεμάτων που καταγράφηκαν προ κρίσης έχουν δημιουργηθεί από την πραγματοποίηση ευρωπαϊκών επενδύσεων (World Investment Report 2006).

Η επενδυτική παρουσία των ευρωπαϊκών εταιρειών σε τρίτες χώρες συμπίπτει, στη συντριπτική πλειοψηφία των περιπτώσεων, με την πολιτική επιρροή εντός αυτών των χωρών της Ένωσης (ως ενιαία οντότητα), είτε συχνότερα με την

58 Το 10% των ευρωπαϊκών άμεσων ξένων επενδύσεων την περίοδο 2001–2006 κατευθύνθηκαν προς τις οικονομίες της Νότιας και Ανατολικής Ασίας.

59 Το 16% των ευρωπαϊκών άμεσων ξένων επενδύσεων την περίοδο 2001–2006 κατευθύνθηκαν προς τις οικονομίες της Νότιας και Κεντρικής Αμερικής.

60 Το 20% των επενδυτικών αποθεμάτων στις οικονομίες της Ν. και Κ. Αμερικής το 2007 προέρχονταν από επενδύσεις ισπανικών πολυεθνικών εταιρειών, ενώ το 8% των επενδυτικών αποθεμάτων το ίδιο έτος προέρχονταν από επενδύσεις ολλανδικών πολυεθνικών εταιρειών.

61 Το 42% των επενδυτικών αποθεμάτων στις οικονομίες της Ν. Αμερικής και της Καραϊβικής το 2007 προέρχονταν από επενδύσεις πολυεθνικών εταιρειών από τα κ-μ της ΕΕ

62 Το 42% των ευρωπαϊκών άμεσων ξένων επενδύσεων την περίοδο 2001–2006 κατευθύνθηκαν προς τις οικονομίες της Βόρειας Αμερικής και της Ωκεανίας.

πολιτική επιρροή μεμονωμένων κρατών-μελών της ΕΕ. Παρόλο που τα συμφέροντα των ευρωπαϊκών ιδιωτικών εταιρειών σε συγκεκριμένες αγορές δεν είναι κατά κανόνα ταυτόσημα με αυτά των εθνικών κυβερνήσεων και των υπερεθνικών αρχών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, πολύ συχνά προκύπτει ταύτιση συμφερόντων (Antras 2015).

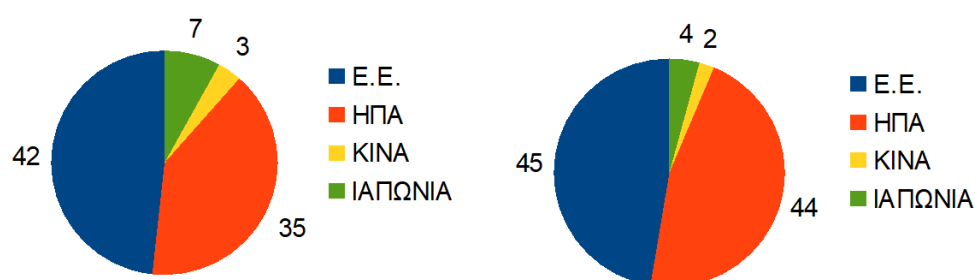
Για παράδειγμα, η πραγματοποίηση μιας σημαντικής άμεσης ξένης επένδυσης σε έναν στρατηγικό οικονομικό τομέα μιας τρίτης χώρας από εταιρεία προερχόμενη από κράτος-μέλος της ΕΕ παράγει έμμεσα θετικά αποτελέσματα για την πολιτική και οικονομική επιρροή του συγκεκριμένου κράτους-μέλους, ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις μπορεί να ωφελήσει την αντίστοιχη ευρωπαϊκή επιρροή. Αντιστρόφως, η πολιτική παρουσία είτε της ΕΕ είτε ενός μεμονωμένου κράτους-μέλους της σε τρίτες χώρες τείνει να ενισχύει την επενδυτική παρουσία ευρωπαϊκών πολυεθνικών εταιρειών σε αυτές (Gwynn 2016).

Η Βόρεια και η Δυτική Αφρική είναι δύο χαρακτηριστικές γεωγραφικές περιφέρειες όπου η οικονομική και πολιτική παρουσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποτελούσε τη σημαντικότερη παρουσία εξωτερικού παράγοντα στις χώρες των εν λόγω περιφερειών. Ευρωπαϊκές πολυεθνικές εταιρείες κατέχουν πλειοψηφικά μερίδια σε στρατηγικούς τομείς των οικονομιών αυτών των χωρών, γεγονός που –πέραν της κερδοφορίας– τούς παρέχει επιρροή στο εσωτερικό της εκάστοτε χώρας.⁶³ Παράλληλα, συγκεκριμένα κράτη-μέλη (Γαλλία, Ιταλία) αλλά και συνολικά η Ευρωπαϊκή Ένωση παρουσίαζαν αυξημένη πολιτική επιρροή στις χώρες των συγκεκριμένων γεωγραφικών περιφερειών (Scholvin & Wigell 2016).

63 Το Ηνωμένο Βασίλειο (2η), η Γαλλία (3η), η Ιταλία (6η) και το Βέλγιο (11η) συμπεριλαμβάνονται στις κυριότερες οικονομίες-πηγές άμεσων ξένων επενδύσεων στην αφρικανική ήπειρο την περίοδο 1998–2008.

Διάγραμμα 11: Κατάταξη των 100 μεγαλύτερων πολυεθνικών επιχειρήσεων

Top 100 πολυεθνικές επιχειρήσεις (2006) Top 100 πολυεθνικές επιχειρήσεις (2001)

Πηγή: *Forbes Magazine 2002, 2007 & προσωπικοί υπολογισμοί του συγγραφέα*

Οι ευρωπαϊκές επιχειρήσεις είχαν εγκαθιδρύσει κυρίαρχη παρουσία στην παγκόσμια οικονομία την περίοδο πριν από την κρίση. Πιο συγκεκριμένα, το 2001, το 45% των μεγαλύτερων πολυεθνικών επιχειρήσεων της παγκόσμιας οικονομίας είχαν διοικητική και χρηματοδοτική βάση σε κράτος-μέλος της ΕΕ. Εξίσου κυρίαρχη παρουσία στην παγκόσμια οικονομία είχαν και οι αμερικανικές πολυεθνικές επιχειρήσεις, οι οποίες αποτελούσαν το 44% των μεγαλύτερων πολυεθνικών επιχειρήσεων.

Αξίζει να σημειωθεί ότι ένα σημαντικό τμήμα των ευρωπαϊκών εταιρειών που δραστηριοποιούνται επενδυτικά στην παγκόσμια αγορά είναι εταιρείες κρατικής ιδιοκτησίας. Το 37% των πολυεθνικών επιχειρήσεων κρατικής ιδιοκτησίας που δραστηριοποιούνται στην παγκόσμια οικονομία προέρχονται από τα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης.⁶⁴ Ένα σημαντικό τμήμα των ευρωπαϊκών επενδύσεων στις παγκόσμιες αγορές προέρχεται από αυτές τις εταιρείες, γεγονός που καταδεικνύει τον κρίσιμο ρόλο των ευρωπαϊκών κρατών σε αυτές (World Investment Report 2017).

Η πλειοψηφία των κρατικών εταιρειών στα κράτη-μέλη της ΕΕ δραστηριοποιούνται στον ενεργειακό κλάδο, στον κλάδο των μεταφορών και στον τραπεζικό τομέα. Χαρακτηριστικά παραδείγματα μεγάλων εταιρειών κρατικής ιδιοκτησίας με υπολογίσιμη επενδυτική δραστηριότητα εκτός των ορίων της ΕΕ αποτελούν η βελγική Proximus Group, οι γαλλικές Dexia, Thales Group, EDF και Engie, οι γερμανικές Deutsche Bahn, KfW Bank και Deutsche Telekom, οι ισπανικές

⁶⁴ Οι 49 προέρχονται από τη Σουηδία, 45 από τη Γαλλία, 44 από την Ιταλία και 43 προέρχονται από τη Γερμανία.

Bankia και Navantia, οι σουηδικές Infranord, Svevia και Swedavia, οι πορτογαλικές Caixa Geral de Depositos, Carris και TAP Portugal, οι ολλανδικές ABN AMRO και Urengo Group και οι ιταλικές Enel, Alitalia και Sace (European Commission 2016).⁶⁵

4.4.β Επενδυτική Πολιτική και Στρατηγική

Η συνθήκη της Λισαβόνας αποτέλεσε το θεσμικό κείμενο που παρείχε αποκλειστικές αρμοδιότητες σε ό,τι αφορά τις άμεσες ξένες επενδύσεις στα υπερεθνικά όργανα της Ένωσης. Έως τότε, οι άμεσες ξένες επενδύσεις αποτελούσαν πεδίο αποκλειστικής αρμοδιότητας των κρατών-μελών. Η υλοποίηση μιας τέτοιας ριζοσπαστικής αλλαγής έχει πραγματοποιηθεί με πολύ αργό ρυθμό, αφενός λόγω των δυσκολιών που δημιουργεί διαχρονικά το πολιτικό σκηνικό στην Ευρώπη, αφετέρου λόγω της ισχνής υποστήριξης που της παρείχαν πολλά από τα κράτη-μέλη της ΕΕ (Meunier 2013).

Σε ό,τι αφορά την πολιτική για τις εξερχόμενες ροές κεφαλαίων, οι θεσμικές αρμοδιότητες των υπερεθνικών οργάνων «συνυπάρχουν» με τις αρμοδιότητες των κρατών-μελών, τα οποία διαπραγματεύονται και κυρώνουν τις δικές τους επενδυτικές συμφωνίες. Έως το 2009, τα κράτη-μέλη είχαν συνάψει περισσότερες από 1200 διμερείς ή πολυμερείς επενδυτικές συμφωνίες με 148 τρίτες χώρες, δηλαδή περίπου το 50% των επενδυτικών συμφωνιών που έχουν κυρωθεί στην παγκόσμια οικονομία.⁶⁶

Σε ό,τι αφορά τις εισερχόμενες ροές κεφαλαίου, οι θεσμικές αρμοδιότητες μοιράζονται μεταξύ των υπερεθνικών οργάνων και των κρατών-μελών, τα οποία προωθούν τις εθνικές οικονομικές τους αγορές ως τους βέλτιστους προορισμούς προσέλκυσης επενδυτικών ροών που προέρχονται από τρίτες χώρες (Meunier 2016). Ο έλεγχος των άμεσων ξένων επενδύσεων επίσης αποτελεί τα τελευταία χρόνια μία «συντρέχουσα αρμοδιότητα».⁶⁷ Κάποια κράτη-μέλη έχουν αυστηρούς μηχανισμούς

65 Η Proximus Group και η Deutsche Telecom δραστηριοποιούνται στον κλάδο των τηλεπικοινωνιών, οι Alitalia, TAP Portugal, Thales Group, Swedavia και Deutsche Bahn στον κλάδο των μεταφορών, οι Enel, EDF και Engie στον κλάδο της ενέργειας, οι ABN Amro, Caixa Geral de Depositos, Dexia και Sace στον χρηματοπιστωτικό κλάδο.

66 Κάποια κράτη-μέλη, όπως η Γερμανία και η Γαλλία, έχουν συνάψει πάνω από 100 επενδυτικές συμφωνίες το καθένα με τρίτες χώρες.

67 Σε ορισμένους τομείς, μπορούν να νομοθετούν τόσο η ΕΕ όσο και τα κ-μ. Ωστόσο, τα κ-μ μπορούν να νομοθετούν μόνο εφόσον η ΕΕ δεν έχει ήδη παρουσιάσει νομοθετικές προτάσεις ή έχει αποφασίσει

ελέγχου σε σχέση με ζητήματα που αφορούν την εθνική τους ασφάλεια, ενώ άλλα κράτη-μέλη έχουν ισχύνους μηχανισμούς ελέγχου, αποτελώντας έτσι ανοιχτούς προορισμούς για ΑΞΕ. Σε αυτό το πλαίσιο, τα υπερεθνικά όργανα της ΕΕ έχουν αναπτύξει τα τελευταία χρόνια κοινοτική νομοθεσία προκειμένου να περιορίσουν τον αθέμιτο ανταγωνισμό ανάμεσα στα κράτη-μέλη, προσπαθώντας παράλληλα να καλλιεργήσουν το έδαφος για μία κοινή επενδυτική πολιτική που στο μέλλον θα αντικαταστήσει τις εθνικές πολιτικές των επιμέρους κρατών-μελών.⁶⁸

Η προώθηση και η διευκόλυνση των επενδύσεων μεγάλων ευρωπαϊκών πολυεθνικών εταιρειών στην παγκόσμια οικονομία αποτελεί έναν από τους βασικούς στόχους της οικονομικής διπλωματίας της ΕΕ. Η κατά το δυνατόν ισχυρότερη παρουσία των ευρωπαϊκών πολυεθνικών εταιρειών στην παγκόσμια οικονομία παρέχει πολλαπλά οικονομικά και πολιτικά πλεονεκτήματα στην ΕΕ και στα κράτη-μέλη της (Gwynn 2016). Ως εκ τούτου, ο ανταγωνισμός των ευρωπαϊκών πολυεθνικών κολοσσών με τους αντίστοιχους αμερικανικούς και κινεζικούς στις παγκόσμιες αγορές συχνά αποκτά χαρακτηριστικά ενός άτυπου γεωοικονομικού και γεωπολιτικού ανταγωνισμού μεταξύ των πολιτικών ηγεσιών της ΕΕ, των ΗΠΑ και της Κίνας (Dunning & Lundan 2008).

Στόχος της επενδυτικής στρατηγικής της ΕΕ είναι επίσης η διευκόλυνση της επιχειρηματικής παρουσίας των μικρομεσαίων ευρωπαϊκών επιχειρήσεων στην παγκόσμια οικονομία, οι οποίες αποτελούν τη «ραχοκοκαλιά» της ευρωπαϊκής οικονομίας (Clingendael 2016). Οι ευρωπαϊκές μικρομεσαίες επιχειρήσεις έχουν αναπτύξει την τελευταία δεκαετία εκτεταμένη επενδυτική παρουσία σε τρίτες αγορές, δημιουργώντας επενδυτικά δίκτυα σε πολλές από αυτές. Η δραστηριότητα αυτή των ευρωπαϊκών μικρομεσαίων εταιρειών προσφέρει άμεσα οικονομικά οφέλη στις ευρωπαϊκές οικονομίες, ενώ παράλληλα ενισχύει τη συνολικότερη παρουσία της Ευρώπης στον παγκόσμιο οικονομικό καταμερισμό.

ότι δεν θα το πράξει.

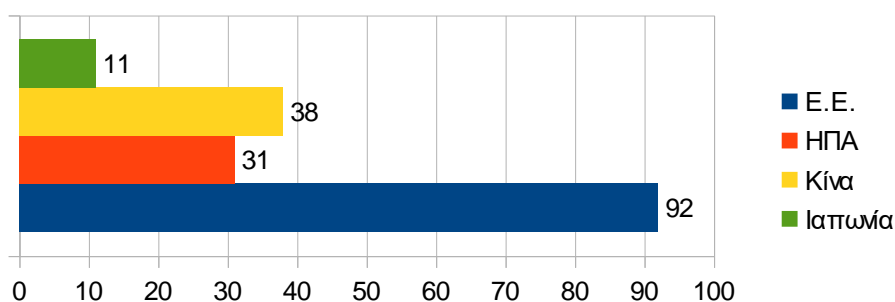
68 Τέτοιες νομοθετικές πρωτοβουλίες είναι ο Κανονισμός 2019/452, ο οποίος εγκαθιδρύει συνεργασία μεταξύ των κ-μ σε ό,τι αφορά ΑΞΕ που προέρχονται από τρίτες χώρες και μπορεί να επηρεάσουν την ασφάλεια ή τη δημόσια τάξη. Επιπλέον, με τον Κανονισμό 1219/2012 δημιουργούνται κανόνες για τα κ-μ που θέλουν να συνάψουν επενδυτικές συμφωνίες, ώστε να διασφαλιστεί ότι οι συμφωνίες θα είναι συμβατές με το ευρωπαϊκό δίκαιο και την επενδυτική πολιτική της ΕΕ

4.4.γ Η Διεθνής Αναπτυξιακή Πολιτική της ΕΕ

Η διεθνής αναπτυξιακή πολιτική συχνά σχετίζεται –πέρα από τον αναπτυξιακό χαρακτήρα της– με την υλοποίηση των οικονομικών στόχων της εξωτερικής πολιτικής μιας χώρας. Επιπλέον, αποτελεί μία πολιτική που άπτεται σε σημαντικό βαθμό της στρατηγικής της Ένωσης ως προς τις διεθνείς επενδύσεις. Η διεθνής αναπτυξιακή πολιτική σχετίζεται, μεταξύ άλλων, με την έννοια της ήπιας ισχύος στις σύγχρονες διεθνείς σχέσεις. Συνεπώς, δεν αποτελεί έκπληξη το γεγονός ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση, ως μία χαρακτηριστική «ήπια» δύναμη, έχει αναδειχθεί στον σημαντικότερο παίκτη στον τομέα της διεθνούς αναπτυξιακής πολιτικής.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελεί τον μεγαλύτερο πάροχο διεθνούς αναπτυξιακής βοήθειας, αφού οι πόροι που δίνονται από την Ένωση για αναπτυξιακούς σκοπούς προσεγγίζουν το 50% των παγκόσμιων σχετικών πόρων. Το 25% των ευρωπαϊκών αναπτυξιακών πόρων προέρχονται από τον κοινοτικό προϋπολογισμό, με το 75% των πόρων να προέρχονται από τα κράτη-μέλη.⁶⁹

Διάγραμμα 12: Μεγέθη διεθνούς αναπτυξιακής βοήθειας των κυρίων οικονομικών μπλοκ της παγκόσμιας οικονομίας (δισ. ευρώ)

Πηγή: UNCTAD, 2016

Στο πρότυπο των αναπτυξιακών-επενδυτικών ταμείων που έχουν δημιουργήσει οι

⁶⁹ Τα τελευταία χρόνια, το μερίδιο των πόρων που προέρχεται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει γνωρίσει άνοδο, ενώ μικρή πτώση το αντίστοιχο μερίδιο των κρατών-μελών έχει σημειώσει πτώση. Αντίστοιχης κατεύθυνσης είναι οι εκτιμήσεις και για τα επόμενα χρόνια.

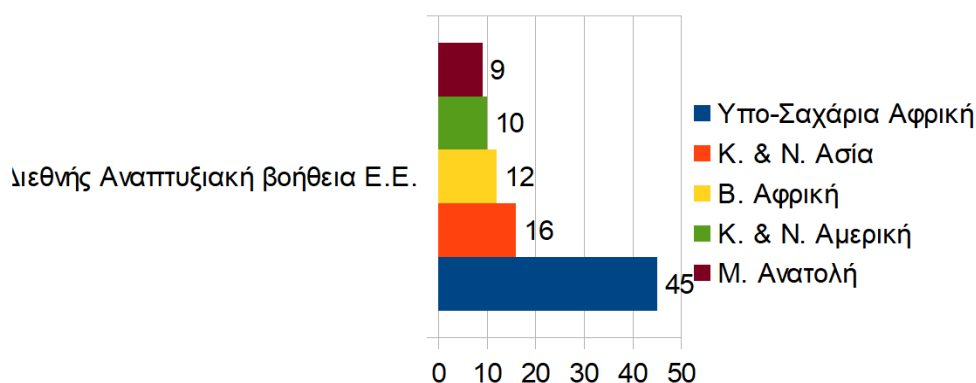
ΗΠΑ για διάφορες γεωγραφικές περιφέρειες του πλανήτη, η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει προχωρήσει την τελευταία δεκαετία σε ανάλογη δραστηριότητα, προσπαθώντας να ενισχύσει την οικονομική και πολιτική βαρύτητά της μέσω της υλοποίησης της διεθνούς αναπτυξιακής πολιτικής.

Κατά τη διάρκεια μιας τριετίας, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δημιούργησε αναπτυξιακά-επενδυτικά ταμεία που αφορούν σχεδόν όλες τις γεωγραφικές περιφέρειες του αναπτυσσόμενου κόσμου (Baroncelli 2013). Το 2007 δημιουργήθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή το πρώτο αναπτυξιακό ταμείο, ήτοι το «Αφρικανικό Αναπτυξιακό Ταμείο», το οποίο αφορούσε δωρεές και δάνεια σε χώρες της Υποσαχάριας Αφρικής. Την επόμενη χρονιά ακολούθησε το «Επενδυτικό Ταμείο Γειτονίας» που αφορούσε τις χώρες της Β. Αφρικής, της δυτικής Μ. Ανατολής και της Ανατολικής Ευρώπης.⁷⁰ Το 2009 δημιουργήθηκαν το «Επενδυτικό Ταμείο Δυτικών Βαλκανίων» και το «Επενδυτικό Ταμείο Λατινικής Αμερικής», στα πλαίσια των οποίων δόθηκαν, έως το 2015, 880 εκατ. ευρώ σε δάνεια και επενδυτικές δραστηριότητες. Το 2010 δημιουργήθηκαν το «Επενδυτικό Ταμείο για την Ανατολική και Νότια Ασία» και το «Επενδυτικό Ταμείο για τη Κεντρική Ασία», στα πλαίσια των οποίων δόθηκαν, έως το 2015, 1,43 δις και 830 εκατ. ευρώ αντίστοιχα.

Όπως καταδεικνύει το Διάγραμμα 13, το 45% των ευρωπαϊκών πόρων για την αναπτυξιακή βοήθεια κατευθύνονται προς τις χώρες της υποσαχάριας Αφρικής. Η πολύ κακή οικονομική κατάσταση των συγκεκριμένων αφρικανικών χωρών, σε συνδυασμό με το αυξημένο ευρωπαϊκό επενδυτικό ενδιαφέρον για τη συγκεκριμένη γεωγραφική περιφέρεια, είναι οι δύο αιτίες που η υποσαχάρια Αφρική απορροφά τη «μερίδα του λέοντος» των ευρωπαϊκών αναπτυξιακών πόρων. Το 1/6 των πόρων κατευθύνονται προς τις χώρες της Κεντρικής και Νότιας Ασίας, μία γεωγραφική περιφέρεια που τα τελευταία χρόνια συγκεντρώνει το επενδυτικό ενδιαφέρον πολλών ευρωπαϊκών εταιρειών. Το 12% των πόρων προορίζονται για τις χώρες της Βόρειας Αφρικής, ενώ το 10% των σχετικών πόρων κατευθύνονται προς τη Νότια και την Κεντρική Αμερική.

70 Την περίοδο 2007–2015, διοχετεύτηκαν στο συγκεκριμένο ταμείο κεφάλαια 660 εκατομμυρίων ευρώ υπό τη μορφή δανείων και δωρεών, αποτελώντας εφελτήριο μιας συνολικής ευρωπαϊκής επενδυτικής δραστηριότητας στην Αφρική που ξεπέρασε τα 9 δις ευρώ τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο.

Διάγραμμα 13: Γεωγραφικές περιφέρειες-προορισμοί της διεθνούς αναπτυξιακής βοήθειας της ΕΕ (%)

Πηγή: UNCSTAD, 2016

Τα περιφερειακά αναπτυξιακά-επενδυτικά ταμεία έχουν καθιερωθεί ως οι βασικοί φορείς άσκησης διεθνούς αναπτυξιακής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθιστώντας την Ένωση έναν αυτόνομο ισχυρό παίκτη στον τομέα της αναπτυξιακής πολιτικής, ανεξάρτητα από την ήδη πολυσχιδή παρουσία της στην Παγκόσμια Τράπεζα (Woolcock 2012).

Η παροχή δωρεών και δανείων προς τα κράτη του αναπτυσσόμενου κόσμου αποτελεί το πρώτο επίπεδο αυτής της πολιτικής. Η παροχή αυτών των αναπτυξιακών πόρων συμβάλλει στη σύναψη εμπορικών και επενδυτικών συμφωνιών των χωρών αυτών με την ΕΕ, το οποίο και αποτελεί το δεύτερο επίπεδο της αναπτυξιακής πολιτικής. Η ακολουθία των σχέσεων που δημιουργείται μεταξύ των αναπτυσσόμενων χωρών και της ΕΕ, μέσω της υλοποίησης της διεθνούς αναπτυξιακής πολιτικής, τοποθετεί την ΕΕ σε μία πλεονεκτική θέση σε σχέση με τους ασθενέστερους οικονομικά και πολιτικά εταίρους της, γεγονός που δημιουργεί ευνοϊκές συνθήκες για την προώθηση των ευρωπαϊκών οικονομικών συμφερόντων στις συγκεκριμένες γεωγραφικές περιφέρειες της παγκόσμιας οικονομίας (Woolcock 2012).

Μία θετική συνέπεια για τα συμφέροντα της ΕΕ (και των κρατών-μελών της) είναι ότι οι οικονομίες των αναπτυσσόμενων χωρών, μέσω της παραπάνω διαδικασίας, γίνονται περισσότερο προσιτές στα ευρωπαϊκά επενδυτικά κεφάλαια.

Έτσι, στρατηγικοί οικονομικοί τομείς αυτών των οικονομιών, όπως το τραπεζικό σύστημα και ο ενεργειακός κλάδος, αποτελούν τους βασικούς στόχους των ευρωπαϊκών πολυεθνικών εταιρειών που συχνά αποκτούν πλειοψηφικά μερίδια σε αυτούς. Μία επιπλέον θετική συνέπεια για τα συμφέροντα της ΕΕ είναι ότι τα κράτη που λαμβάνουν αναπτυξιακή βοήθεια από την Ένωση τείνουν με τον έναν ή τον άλλο τρόπο να επιλέγουν ολοένα και περισσότερο την ευρωπαϊκή ενιαία αγορά για την πραγματοποίηση των εμπορευματικών συναλλαγών τους (Woolcock 2012).

4.4.δ Η Διεθνής Πολιτική Ανταγωνισμού της ΕΕ

Η διεθνής πολιτική ανταγωνισμού αποτελεί μία κρίσιμη τομεακή πολιτική για τη διεθνή κανονιστική στρατηγική της Ένωσης και αφορά, μεταξύ άλλων, τη βελτίωση των όρων αλληλεπίδρασης της ευρωπαϊκής ενιαίας αγοράς με τις διεθνείς αγορές μέσω της διαμόρφωσης των διεθνών κανόνων ανταγωνισμού.

Η διεθνής πολιτική ανταγωνισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποτελείται από δύο διαστάσεις: αφενός, εξασφαλίζει ότι ο ανταγωνισμός δεν νοθεύεται εντός της ενιαίας αγοράς, μεριμνώντας ώστε να εφαρμόζονται παρόμοιοι κανόνες στο σύνολο των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται σε αυτή. Αφετέρου, ασκεί πίεση ώστε να ακολουθούνται οι βέλτιστοι κανόνες ανταγωνισμού και στις υπόλοιπες αγορές της παγκόσμιας οικονομίας.

Η ΕΕ έχει προωθήσει μία διττή στρατηγική ανταγωνισμού, η οποία εμπεριέχει ταυτόχρονα στοιχεία πολυμερούς συνεργασίας με οικονομικούς εταίρους αλλά και μονομερούς δράσης στην παγκόσμια οικονομία (Aydin 2012).

Μία βασική διάσταση της πολιτικής ανταγωνισμού της ΕΕ είναι η πρόληψη και η αντιμετώπιση της ολιγοπωλιακής ή μονοπωλιακής συμπεριφοράς επιχειρήσεων στην ευρωπαϊκή ενιαία αγορά. Ευρωπαϊκοί θεσμοί όπως η Επιτροπή και το Δικαστήριο έχουν αναπτύξει αρμοδιότητες επιβολής των ευρωπαϊκών κανόνων που αφορούν τα καρτέλ, τις δεσπόζουσες θέσεις καθώς και άλλες πρακτικές των επιχειρήσεων που αντιβαίνουν στους κανόνες ανταγωνισμού (Aydin 2012). Οι παρεμβάσεις αυτές, όταν αφορούν ξένες εταιρείες που δραστηριοποιούνται στην

ευρωπαϊκή αγορά, δημιουργούν επιπτώσεις στην κατανομή μεριδίων στον ενδο-εταιρικό ανταγωνισμό. Επιπλέον, οι παρεμβάσεις των ευρωπαϊκών οργάνων συχνά δημιουργούν αντιπαλότητες ανάμεσα στην ΕΕ και σε άλλα οικονομικά μπλοκ, από τα οποία προέρχονται οι εταιρείες που δραστηριοποιούνται στην ενιαία αγορά (Gereffi 2014). Για παράδειγμα, είναι χαρακτηριστικές οι περιπτώσεις που η Ευρωπαϊκή Επιτροπή επέβαλε μεγάλα πρόστιμα και άλλες διοικητικές ποινές σε αμερικανικούς και ρωσικούς επιχειρηματικούς κολοσσούς για παράβαση των κανόνων ανταγωνισμού εντός της ενιαίας αγοράς (Google, Microsoft, Monsanto, Gazprom). Ειδικά σε ό,τι αφορά τις υποθέσεις κατά αμερικανικών κολοσσών, οι παρεμβάσεις των ευρωπαϊκών θεσμών επέφεραν πρόσκαιρη επιδείνωση των ευρω-ατλαντικών οικονομικών σχέσεων.

Μία δεύτερη διάσταση της πολιτικής ανταγωνισμού της ΕΕ αφορά τη διασφάλιση της ίσης και δίκαιης αντιμετώπισης των ευρωπαϊκών πολυεθνικών επιχειρήσεων στις διεθνείς αγορές (Aydin 2012). Οι ευρωπαϊκές εταιρείες, κατά την εμπορική και επενδυτική τους παρουσία σε αγορές τρίτων χωρών, συχνά αντιμετωπίζουν άνιση μεταχείριση από τις κυβερνητικές αρχές των χωρών αυτών σε σχέση με τις ανταγωνιστικές τους εταιρείες. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την απώλεια μεριδίων και κερδοφορίας για τις ευρωπαϊκές πολυεθνικές εταιρείες στις διεθνείς αγορές. Οι ευρωπαϊκοί θεσμοί (κυρίως η Επιτροπή) προσπαθούν, με συγκεκριμένες στρατηγικές, να βελτιώσουν το επενδυτικό περιβάλλον στην εκάστοτε αγορά προκειμένου να εξυπηρετεί με βέλτιστο τρόπο τα συμφέροντα των ευρωπαϊκών πολυεθνικών εταιρειών.

4.5 Η Νομισματική Ισχύς της Ευρωπαϊκής Ένωσης/Ευρωζώνης

4.5.α Το Ευρώ

Το ευρώ αποτελεί εδώ και δύο δεκαετίες το ενιαίο νόμισμα της ζώνης του ευρώ, μέλη της οποίας είναι τα δεκαεννέα από τα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης.⁷¹ Η

⁷¹ Δεν είναι μέλη της ευρωζώνης η Σουηδία, η Δανία, η Μ. Βρετανία, η Πολωνία, η Τσεχία, η Ουγγαρία, η Ρουμανία, η Κροατία και η Βουλγαρία. Για τα κράτη-μέλη –πλην της Μ. Βρετανίας και της Δανίας– υφίσταται η θεσμική πρόβλεψη για τήρηση των προϋποθέσεων προκειμένου να ενταχθούν μελλοντικά στη ζώνη του ευρώ.

ευρωζώνη αποτελεί μία νομισματική περιοχή που εγκαθιδρύθηκε με τη δημιουργία της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης, ενώ η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα αποτελεί την κοινή κεντρική τράπεζα των κρατών που ανήκουν στη ζώνη του ευρώ. Μέσω της δημιουργίας της ΟΝΕ, τα κράτη-μέλη της ΕΕ δημιούργησαν μία νομισματική ένωση συντονίζοντας τις νομισματικές και εν μέρει τις οικονομικές τους πολιτικές.

Παρόλο που το ευρώ και η ευρωζώνη δεν αφορούν το σύνολο της Ευρωπαϊκής Ένωσης αλλά τα 2/3 των κρατών-μελών της, το ευρώ είναι ένα ευρωπαϊκό εγχείρημα που έχει επηρεάσει και εξακολουθεί να επηρεάζει με πολλούς τρόπους το σύνολο της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Όσον αφορά τη διάσταση της νομισματικής ισχύος, παρόλο που στην ΕΕ εκτός του ευρώ υφίστανται και άλλα εννέα εθνικά νομίσματα, το ευρώ αποτελεί τον συντριπτικά κεντρικό πόλο νομισματικής ισχύος στην ευρωπαϊκή ήπειρο.⁷² Για αυτόν τον λόγο, η αποτίμηση και η ανάλυση της νομισματικής ισχύος της Ευρωπαϊκής Ένωσης που θα γίνει σε αυτή την ενότητα αφορά αποκλειστικά το ευρώ και την ευρωζώνη.

Η εισαγωγή και η εγκαθίδρυση του ευρώ στο διεθνές νομισματικό σύστημα υπήρξε αποτέλεσμα μίας στοχευμένης στρατηγικής, την οποία ακολούθησαν τα ιδρυτικά κράτη-μέλη της ευρωζώνης. Σύμφωνα με τον Cohen, τα κράτη-μέλη ακολούθησαν μία διττή στρατηγική ώστε να επιτευχθεί η θέση του ευρώ στις παγκόσμιες αγορές. Αρχικά η δημιουργία του ευρώ και της ευρωζώνης αποτέλεσε μία στρατηγική «συμμαχίας αγοράς», δηλαδή τη δημιουργία μιας ευρείας νομισματικής ένωσης η οποία θα δημιουργούσε ευνοϊκότερες συνθήκες για τα κράτη-μέλη της στις παγκόσμιες αγορές, συγκριτικά με τις συνθήκες που επικρατούσαν την περίοδο που οι χώρες είχαν τα εθνικά τους νομίσματα (Cohen 2008). Το δεύτερο στάδιο αυτής της στρατηγικής εμπεριείχε στοιχεία στρατηγικής «ηγεσίας αγοράς», δηλαδή στοιχεία σχετικά «επιθετικών» πολιτικών προκειμένου να επιτευχθεί η ταχεία αύξηση των μεριδίων του ευρώ στις παγκόσμιες αγορές και να τεθεί υπό αμφισβήτηση η μεταπολεμική απόλυτη κυριαρχία του αμερικανικού δολαρίου.

Όπως αναφέρει και ο Pisanni-Ferry, «η δημιουργία της ευρωζώνης ήταν ίσως η

72 Τα υπόλοιπα νομίσματα που υπάρχουν στην ΕΕ είναι η βρετανική λίρα, το βουλγάρικο λεβ, το ρουμανικό λεβ, η τσεχική κορώνα, η σουηδική κορώνα, η δανέζικη κορώνα, το πολωνικό ζλότυ, το ουγγρικό φιορίνι και η κροατική κούνα.

κυριότερη οικονομική και θεσμική επένδυση της Ευρωπαϊκής Ένωσης που πραγματοποιήθηκε για την εξωτερική ισχυροποίησή της στο διεθνές σύστημα» (Pisanni-Ferry 2009). Το ευρώ αποτέλεσε ένα από τα ισχυρότερα σύμβολα της οικονομικής ανόδου της Ευρώπης στην παγκόσμια οικονομία κατά την τελευταία εικοσαετία. Εξέφρασε σε μεγάλο βαθμό, σε συμβολικό και ουσιαστικό επίπεδο, την προσπάθεια των ευρωπαϊκών κρατών να δημιουργήσουν μία διαφορετική εναλλακτική για την παγκόσμια οικονομία, πέρα από τη μονοκρατορία του δολαρίου και των ΗΠΑ. Επιπλέον, το ενιαίο νόμισμα διαδραμάτισε, μεταξύ άλλων, σημαντικό ρόλο στην εμπέδωση μιας ενιαίας ευρωπαϊκής οικονομικής ταυτότητας στο διεθνές σύστημα (Helleiner 2014).

Από την ίδρυση του και έπειτα, το ενιαίο ευρωπαϊκό νόμισμα επεξέτεινε τα όρια της γεωγραφικής του επιρροής πέραν της επικράτειας της ευρωζώνης. Τα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης που δεν συμμετέχουν στην ευρωζώνη, καθώς και τα ευρωπαϊκά κράτη που δεν είναι μέλη της ΕΕ, αποτελούν την πρώτη άμεση ζώνη γεωγραφικής επιρροής του ευρώ. Για παράδειγμα, το Κόσσοβο, το Μαυροβούνιο και η Βοσνία-Ερζεγοβίνη είναι τρεις χώρες των Δυτικών Βαλκανίων που έχουν υιοθετήσει το ευρώ ως νόμισμά τους χωρίς τη σύναψη κάποιας συμφωνίας με τις αρχές της ευρωζώνης.

Επιπλέον, το Μαρόκο, η Ζιμπάμπουε και τα κράτη-μέλη των Οικονομικών Κοινοτήτων της Δυτικής και Κεντρικής Αφρικής είναι αφρικανικές χώρες που έχουν συνδέσει τα εθνικά νομίσματά τους με το ευρώ.⁷³ Η σύνδεση των νομισμάτων των παραπάνω αφρικανικών κρατών είναι μία σχέση ενδεικτική της οικονομικής και νομισματικής ηγεμονίας της Ευρώπης στην αφρικανική ήπειρο.

Σύμφωνα με εκθέσεις της ΕΚΤ, μία δεκαετία μετά την ίδρυση του ευρώ, το 26,5% των διεθνών αποθεμάτων ξένου συναλλάγματος καθώς και το 32,5% των διεθνών χρεογράφων ήταν σε ευρώ (Διαγράμματα 14 & 15). Αντίστοιχα, τα μερίδια του ευρώ στις διεθνείς εμπορικές συναλλαγές προσέγγισαν την ίδια χρονική περίοδο το 20%, ενώ το ίδιο έτος τα μερίδια του στα διεθνή τραπεζικά αποθεματικά

73 Τα κράτη της Οικονομικής Κοινότητας της Δυτικής Αφρικής είναι το Μπενίν, η Μπουρκίνα Φάσο, η Γουινέα Μπισάου, η Ακτή Ελεφαντοστού, το Μάλι, ο Νίγηρας, η Σενεγάλη το Τόγκο και το Σάο Τομέ & Πρινσίπε. Τα κράτη της Οικονομικής Κοινότητας της Κεντρικής Αφρικής είναι το Καμερούν, η Κεντρο-Αφρικανική Δημοκρατία, το Τσάντ, η Δημοκρατία του Κογκό, η Γκαμπόν και η Γουινέα του Ισημερινού.

ξεπέρασαν το 26% (ECB 2014) (Διαγράμματα 16 & 17). Η αύξηση των μεριδίων του ευρώ στις παγκόσμιες αγορές και η ανάδειξή του σε δεύτερο ισχυρότερο διεθνές νόμισμα αποτύπωσε τη δυναμική που κατάφερε να δημιουργήσει σε αυτές το ενιαίο νόμισμα.

Πίνακας 3: Χώρες με καθεστώτα ισοτιμίας συναλλάγματος συνδεδεμένα με το ευρώ

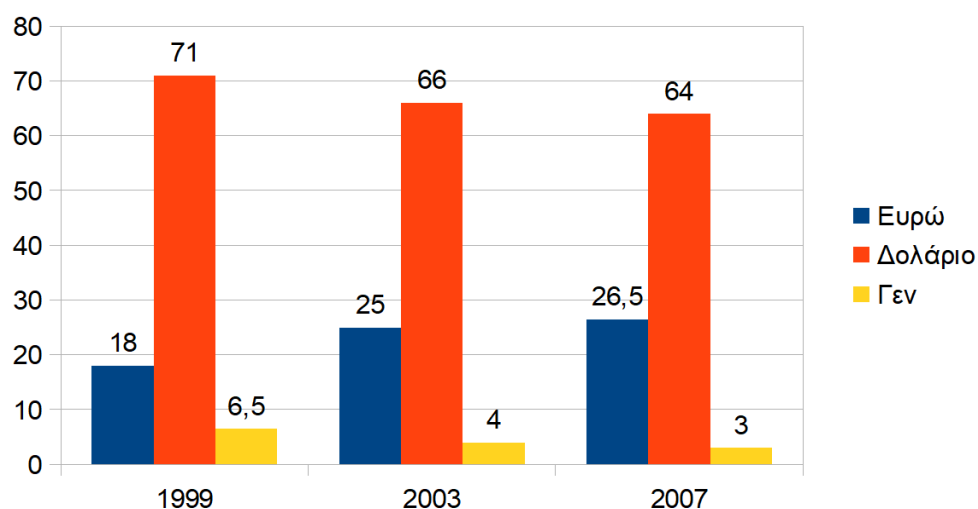
Χώρα	Καθεστώς ισοτιμίας συναλλάγματος	Πλαίσιο νομισματικής πολιτικής
Δανία	Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Ισοτιμίας Συναλλάγματος	Πρόσδεση συναλλαγματικής ισοτιμίας
Τσεχία, Ουγγαρία, Πολωνία & Ρουμανία	Καθεστώτα ελεγχόμενης διακύμανσης	Πλαίσιο με στόχο τη μείωση του πληθωρισμού
Σουηδία & Μ. Βρετανία	Καθεστώτα ελεύθερης διακύμανσης με στόχο τη μείωση του πληθωρισμού	Πλαίσιο με στόχο τη μείωση του πληθωρισμού
Κροατία	Καθεστώς ελαφρώς ελεγχόμενης διακύμανσης	Πρόσδεση συναλλαγματικής ισοτιμίας
Αλβανία & Τουρκία	Καθεστώς διακύμανσης	Πλαίσιο με στόχο τη μείωση του πληθωρισμού
Δημοκρατία της Βόρειας Μακεδονίας & Σερβία	Συμφωνίες σταθεροποίησης με το ευρώ ως νόμισμα αναφοράς	Πρόσδεση συναλλαγματικής ισοτιμίας
Κ-μ των Οικονομικών Κοινοτήτων της Δυτικής-Ανατολικής Αφρικής, Κομόρες, Σάο Τομέ & Πρινσίπε	Νομισματικό Καλάθι που στηρίζεται στο ευρώ	Πρόσδεση συναλλαγματικής ισοτιμίας
Σιγκαπούρη	Νομισματικό Καλάθι που περιέχει μεταξύ άλλων και το ευρώ	Πρόσδεση συναλλαγματικής ισοτιμίας
Κίνα	Νομισματικό Καλάθι που περιέχει μεταξύ άλλων και το ευρώ	Πλαίσιο με στόχο τον έλεγχο της νομισματικής ποσότητας
Μποτσουάνα & Ιράν	Συμφωνίες διολίσθησης του νομίσματος με νομισματικό καλάθι που	Πρόσδεση συναλλαγματικής ισοτιμίας

	περιλαμβάνει & το ευρώ	
Αλγερία & Λευκορωσία	Νομισματικό καλάθι που περιλαμβάνει το ευρώ και καθεστώς ελεγχόμενης διακύμανσης	Πλαίσιο με στόχο τον έλεγχο της νομισματικής ποσότητας
Συρία, Μαρόκο, Λιβύη, Κουβέιτ & νησιά Φίτζι	Νομισματικό καλάθι που περιλαμβάνει το ευρώ και καθεστώς ελεγχόμενης διακύμανσης	Πρόσδεση συναλλαγματικής ισοτιμίας

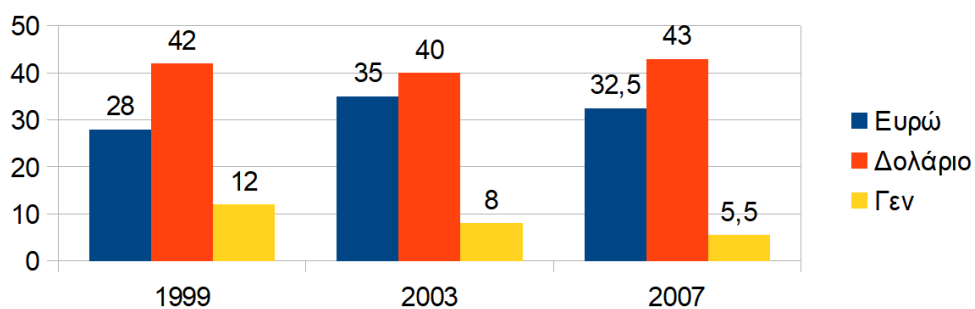
Πηγή: ECB, 2009

Διάγραμμα 14: Μερίδια νομισμάτων στα συναλλαγματικά αποθέματα ξένου συναλλάγματος

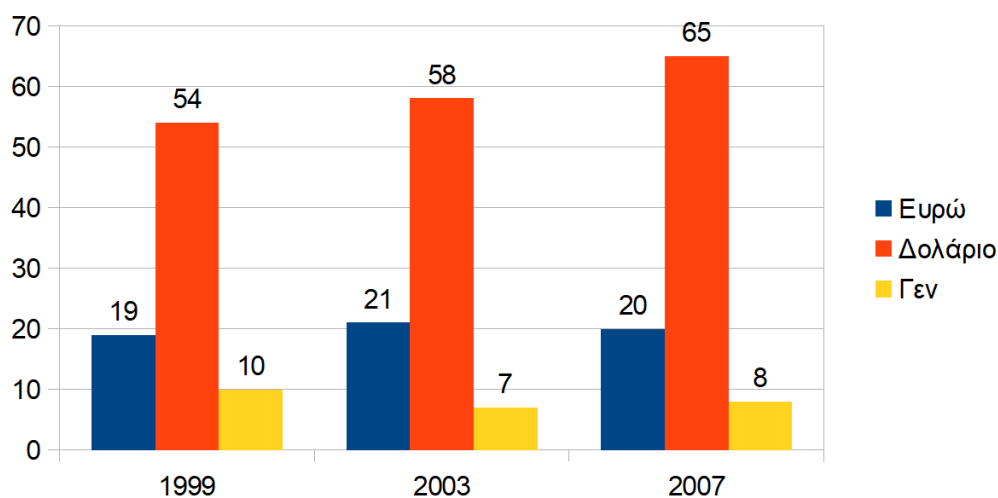
(%)

Διάγραμμα 15: Μερίδια νομισμάτων στα διεθνή χρεόγραφα (%)

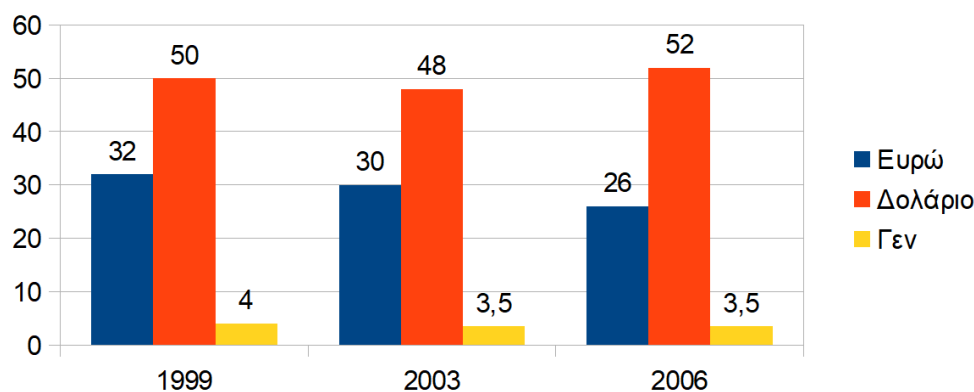

Διάγραμμα 16: Μέρη νομισμάτων στις διεθνείς εμπορικές συναλλαγές (%)

Πηγή: ECB, 2007

Διάγραμμα 17: Μέρη νομισμάτων στα διεθνή τραπεζικά αποθεματικά (%)

Πηγή: ECB, 2007

Η ευρωζώνη αποτέλεσε έναν νέο πόλο ισχύος στο διεθνές νομισματικό σύστημα, η είσοδος του οποίου μετέβαλε τους συσχετισμούς ισχύος και επιρροής που επικρατούσαν. Η εγκαθίδρυση της ευρωζώνης αποτέλεσε τη σημαντικότερη μεταβολή στους συσχετισμούς ισχύος του διεθνούς νομισματικού συστήματος από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα, όταν το αμερικανικό δολάριο αντικατέστησε την αγγλική λίρα ως το σημαντικότερο διεθνές νόμισμα (Mundell 2015). Το μονοπολικό νομισματικό σύστημα που ίσχυε έως τα τέλη της δεκαετίας 1990 μετατράπηκε, με την προσθήκη

του ευρώ, σε ένα διπολικό σύστημα όπου το αμερικανικό δολάριο διατήρησε μεν την πρώτη θέση στην ιεραρχία του συστήματος, αλλά απώλεσε τα συντριπτικά μεγάλα μερίδια που κατείχε έως τότε στις εμπορικές και χρηματοπιστωτικές συναλλαγές και στις επενδύσεις (Cohen 2012). Από την περίοδο ίδρυσής του, το ευρώ αποτελεί το δεύτερο ισχυρότερο διεθνές νόμισμα, έχοντας καταγράψει μεγαλύτερα μερίδια στις παγκόσμιες αγορές σε σχέση με αυτά της αγγλικής λίρας και του ιαπωνικού γεν (Cohen 2012).

Συγκεκριμένα το 2007, το μερίδιο του ευρώ στα συναλλαγματικά αποθέματα της Κεντρικής Τράπεζας της Κίνας αντιστοιχούσε στο 24% των συνολικών αποθεμάτων, παρουσιάζοντας παράλληλα αυξητικές τάσεις έναντι του δολαρίου. Αντίστοιχα σημαντικός ήταν ο ρόλος του ευρώ στις εμπορικές συναλλαγές της Κίνας, καθώς το ευρώ αποτελούσε το ίδιο έτος το μέσο για την πραγματοποίηση του 30% των συνολικών της συναλλαγών.⁷⁴ Το 2006, το ευρώ αποτελούσε το νόμισμα για το 30% των συναλλαγματικών αποθεμάτων των κεντρικών τραπεζών των χωρών της Mercosur, τετραπλασιάζοντας τα σχετικά μερίδιά του στα αποθέματα αυτών των τις χωρών την τελευταία δεκαετία πριν από την κρίση. Το μερίδιο του ευρώ στις εμπορικές συναλλαγές των χωρών αυτών ήταν ακόμη μεγαλύτερο, καθώς αποτελούσε το μέσο για την πραγματοποίηση του 40% των συνολικών τους εμπορικών συναλλαγών (Cohen 2011).

4.5.β Πηγές Ισχύος

Η επιρροή του ευρώ στις παγκόσμιες αγορές διαμορφώθηκε βάσει της επίδρασης ποικίλων ενδογενών και εξωγενών προσδιοριστικών παραγόντων. Για παράδειγμα, το μέγεθος της εσωτερικής αγοράς της ζώνης του ευρώ και οι ρυθμοί της οικονομικής ανάπτυξης που επικράτησαν σε αυτή αποτέλεσαν τους δομικούς παράγοντες που επηρέασαν την ανάπτυξη του ευρώ. Ένας άλλος ενδογενής παράγοντας που έχει επηρεάσει τη σταθερότητα και τη βιωσιμότητα των οικονομικών και νομισματικών δομών της ευρωζώνης είναι ο βαθμός πολιτικής σταθερότητας που επικρατεί στα κράτη-μέλη της (Papaioannou & Portes 2008). Για παράδειγμα, η έλλειψη πολιτικής

⁷⁴ China Foreign Exchange Reserves, διατίθεται στη διεύθυνση: <https://tradingeconomics.com/china/foreign-exchange-reserves>

σταθερότητας που χαρακτήρισε τα κράτη της ευρωπαϊκής περιφέρειας κατά τη διάρκεια της ευρωπαϊκής κρίσης χρέους συνέβαλλε στην επιδείνωση της κρίσης, ενώ αποτέλεσε ανασταλτικό παράγοντα για την περαιτέρω επέκταση της επιρροής του ευρώ στις διεθνείς αγορές.

Η ευρύτητα, το βάθος και η αποτελεσματικότητα των χρηματοπιστωτικών αγορών των κρατών-μελών της ευρωζώνης είναι πρόσθετοι παράγοντες που επηρεάζουν τις δυνατότητες διεθνούς ανάπτυξης του ευρώ. Αυτά τα χαρακτηριστικά των ευρωπαϊκών χρηματοπιστωτικών αγορών μπορούν να αναδείξουν κατά πόσο αυτές μπορούν να αποτελέσουν τροφοδότη ή τροχοπέδη στις προοπτικές ανάπτυξης του ενιαίου νομίσματος πέραν των ορίων των ευρωπαϊκών αγορών.

Όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενο κεφάλαιο, το εύρος της διεθνούς επιρροής ενός νομίσματος όπως το ευρώ δεν εξαρτάται μόνο από αμιγώς οικονομικούς παράγοντες, αλλά και από χαρακτηριστικά που έχουν να κάνουν με την πολιτική ισχύ των «χωρών-κατόχων» του νομίσματος. Για παράδειγμα, η αθροιστική γεωπολιτική βαρύτητα των κρατών-μελών της ευρωζώνης είναι μία κρίσιμη μεταβλητή που μπορεί να προσδιορίσει το εύρος της επιρροής του ενιαίου νομίσματος στις παγκόσμιες αγορές (Papaioannou & Portes 2008).

Η εγκαθίδρυση της ONE έφερε υψηλότερο επίπεδο διαφάνειας στο εμπόριο ανάμεσα στα κράτη-μέλη, εξέλιξη που σταδιακά οδήγησε σε μεγαλύτερη ομοιογένεια των τιμών εντός της ΕΕ και τελικά είχε ως αποτέλεσμα τη μείωση του μέσου επιπέδου τιμών στις ευρωπαϊκές αγορές (Stankovic 2013). Επιπλέον, τα κράτη-μέλη της ευρωζώνης, καταργώντας τα εθνικά τους νομίσματα και αποδεχόμενα το ενιαίο νόμισμα, υπολογίζεται ότι εξοικονόμησαν αθροιστικά περίπου \$30 δις ανά έτος κατά την περίοδο 1999–2006, εξαιτίας του εκμηδενισμού του κόστους των ενδοκοινοτικών συναλλαγών (Stankovic 2013). Μέσω της ενιαίας νομισματικής πολιτικής, τα κράτη-μέλη της ευρωζώνης είχαν επιτύχει πριν από την κρίση μεγαλύτερη μακροοικονομική σταθερότητα συγκριτικά με προηγούμενες ιστορικές περιόδους, διατηρώντας παράλληλα χαμηλότερο πληθωρισμό.

Η νομισματική επιρροή του ευρώ στις παγκόσμιες αγορές έχει αποδώσει κέρδη γεωπολιτικής ισχύος στα κράτη-μέλη της ευρωζώνης. Αφενός, τους δίνεται η δυνατότητα να είναι προστατευμένα από εξωτερικές παρεμβάσεις στα εσωτερικά

τους, είτε αυτές είναι παρεμβάσεις τρίτων νομισματικών μπλοκ, είτε εξωγενείς επιδράσεις που προέρχονται από το παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα (Cohen 2012). Αφετέρου, έχουν τη δυνατότητα να επιτυγχάνουν στόχους εξωτερικής πολιτικής ασκώντας επιρροή σε τρίτες χώρες, εκμεταλλευόμενα το κύρος και τη βαρύτητα του ευρώ στην παγκόσμια οικονομία (McNamara 2008).

Παρά τις αισιόδοξες αρχικές προβλέψεις αναλυτών αλλά και κάποιων εκ των ευρωπαϊκών ηγεσιών, το ευρώ δεν κατάφερε κατά την πρώτη δεκαετία της ύπαρξής του να διεκδικήσει την πρώτη θέση που κατέχει το αμερικανικό δολάριο στο παγκόσμιο νομισματικό σύστημα. Όπως καταγράφηκε και παραπάνω, το δολάριο παραμένει το ισχυρότερο διεθνές νόμισμα στο εμπόριο, στις χρηματοπιστωτικές και τραπεζικές αγορές, όπως και στα διεθνή συναλλαγματικά αποθέματα (Cohen 2009). Για παράδειγμα, τα μερίδια του δολαρίου στις παγκόσμιες εξαγωγές ήταν υπερδιπλάσια συγκριτικά με τα εξαγωγικά μερίδια των ΗΠΑ στο διεθνές εμπόριο. Αντιθέτως τα μερίδια του ευρώ στις παγκόσμιες εξαγωγές ήταν μικρότερα από τα συλλογικά εξαγωγικά μερίδια των κρατών-μελών της ευρωζώνης (Cohen 2007).

Το κεντρικό μειονέκτημα όσον αφορά τις διεθνείς «φιλοδοξίες» του ευρώ και τον ανταγωνισμό με το δολάριο είναι ότι η ευρωζώνη είναι μία «τεχνητή» κατασκευή, η οποία δεν κατέχει τις βασικές διαστάσεις της ισχύος που παραδοσιακά συνδέονται με τη διαχείριση ενός νομίσματος από μία εθνική κυβερνητική αρχή. Επιπλέον, οι ευρωπαϊκές χρηματοπιστωτικές αγορές δεν κατέχουν το βάθος και την αποτελεσματικότητα της χρηματοπιστωτικής αγοράς των ΗΠΑ.

Παρόλο που η ευρωζώνη διαθέτει μία κεντρική νομισματική αρχή, την ΕΚΤ, δεν υπάρχει ούτε ενιαίο κανονιστικό καθεστώς ούτε μία ενιαία φορολογική αρχή που να παρέχει στα κράτη-μέλη της νομισματικής ένωσης ενιαίες κατευθύνσεις οικονομικής πολιτικής (Cohen 2011).⁷⁵ Όπως αντίστοιχα αναφέρουν οι Germain και Schwartz, το γεγονός ότι η πολιτική ολοκλήρωση στην ΕΕ υπολείπεται σημαντικά της οικονομικής και νομισματικής ολοκλήρωσης έχει ως συνέπεια η ΕΕ να μην κατέχει τις ικανότητες και την πολιτική βούληση να προωθήσει το ευρώ, με τέτοιον τρόπο που να το αναδείξει στο ισχυρότερο διεθνές νόμισμα της παγκόσμιας

⁷⁵ Όπως ανέφερε ο προηγούμενος πρόεδρος της ΕΚΤ, Jean-Claude Trichet, «δεν είμαστε μία πολιτική συνομοσπονδία... δεν διαθέτουμε αμιγώς ομοσπονδιακό προϋπολογισμό» (New York Times, 6 Οκτωβρίου 2009).

οικονομίας (Germain & Schwartz 2014).

Οι περιορισμένες στρατιωτικές φιλοδοξίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης καθώς και η αδυναμία της να καταστεί υπερδύναμη στον τομέα της διεθνούς ασφάλειας αποτελούν δύο επιπλέον πολιτικούς παράγοντες που περιορίζουν τις δυνατότητες περαιτέρω ισχυροποίησης του ευρώ στο διεθνές νομισματικό σύστημα (Otero Iglesias & Steinberg 2013).

4.6 Η Χρηματοπιστωτική Ισχύς της Ευρωπαϊκής Ένωσης

4.6.α Εισαγωγή

Η επιρροή της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον παγκόσμιο τραπεζικό και χρηματοπιστωτικό τομέα είναι μία σημαντική πτυχή της οικονομικής ισχύος της που δεν έχει τύχει ιδιαίτερης ανάλυσης στη διεθνή βιβλιογραφία.⁷⁶ Όπως αναφέρθηκε εκτενώς και στο προηγούμενο κεφάλαιο, η επιρροή μιας χώρας στον χρηματοπιστωτικό τομέα αποτελεί ένα αμφιλεγόμενο και σύνθετο μέγεθος. Αυτό συμβαίνει διότι ο σύγχρονος χρηματοπιστωτικός τομέας κυριαρχείται από την παρουσία ιδιωτικών κερδοσκοπικών ιδρυμάτων, ενώ η παρουσία κρατικών δρώντων είναι περιορισμένη. Παρόλα αυτά, ο ρόλος των κεντρικών τραπεζών –και κατ' επέκταση των κρατών– στη ρύθμιση του χρηματοπιστωτικού τομέα (ιδίως από το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης και έπειτα) θέτει τα τελευταία χρόνια υπό αμφισβήτηση την πλήρη κυριαρχία των αγορών.

Τα ευρωπαϊκά τραπεζικά και χρηματοπιστωτικά ιδρύματα αποτελούν ιδιωτικούς δρώντες που δραστηριοποιούνται βάσει της εξυπηρέτησης των ιδίων συμφερόντων τους, παρόλα αυτά η δραστηριοποίησή τους και τα μερίδια αγοράς τα οποία κατέχουν στις παγκόσμιες χρηματοπιστωτικές αγορές παράγουν συχνότατα στοιχεία έμμεσης επιρροής, κυρίως για τα κράτη-μέλη από τα οποία προέρχονται αλλά σε κάποιες περιπτώσεις και για την Ευρωπαϊκή Ένωση.

76 Ενδεικτικό της υψηλής βαρύτητας της Ευρώπης στον παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό τομέα είναι ότι, κατά τη χρονική περίοδο από τη δημιουργία της ευρωζώνης έως και το ξέσπασμα της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, οι ακαθάριστες ροές κεφαλαίου που προέρχονταν από και προς την ευρωζώνη ξεπέρασαν τα 7,5 τρις δολάρια, μεγαλύτερες από τις αντίστοιχες ροές από και προς τις ΗΠΑ οι οποίες προσέγγισαν τα 6,3 τρις δολάρια (Lane *et al.* 2008).

Οι κεντρικές τράπεζες των κρατών-μελών της ΕΕ αποτελούν τους κυριότερους δημόσιους δρώντες οι οποίοι παρεμβαίνουν και ρυθμίζουν εκ μέρους της ΕΕ (και της ευρωζώνης) το παγκόσμιο τραπεζικό σύστημα.⁷⁷

Η δημιουργία της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης αποτέλεσε, μεταξύ άλλων, σημείο εκκίνησης μιας μακράς και δύσκολης διαδικασίας ολοκλήρωσης και ενοποίησης της πλειοψηφίας των ευρωπαϊκών τραπεζικών συστημάτων.⁷⁸ Μέσω των ρυθμιστικών παρεμβάσεων της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (πριν αλλά κυρίως κατά τη διάρκεια της κρίσης), έχουν γίνει τα πρώτα βήματα ώστε να επιτευχθεί η ολοκλήρωση των τραπεζικών αγορών της ευρωζώνης. Η Ευρωπαϊκή Τραπεζική Ένωση, όπως θα περιγραφεί και σε επόμενο κεφάλαιο, αποτελεί μία πολύ σημαντική πρωτοβουλία ώστε να επιτευχθεί όσο το δυνατόν μεγαλύτερος βαθμός ενοποίησης των ευρωπαϊκών τραπεζικών συστημάτων και καλύτερη εποπτεία της βιωσιμότητας των ευρωπαϊκών τραπεζών.

Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα είναι η κεντρική τράπεζα της ευρωζώνης και ασκεί αρμοδιότητες νομισματικής και πιστωτικής πολιτικής σε μία ευρωζώνη που περιλαμβάνει 19 κράτη-μέλη της ΕΕ. Είναι η δεύτερη ισχυρότερη κεντρική τράπεζα παγκοσμίως από πλευράς διεθνούς επιρροής (μετά την Ομοσπονδιακή Τράπεζα των ΗΠΑ), αφού αποτελεί την κεντρική τράπεζα-ρυθμιστή για τη δεύτερη μεγαλύτερη νομισματική περιοχή της παγκόσμιας οικονομίας. Βασική αρμοδιότητα της ΕΚΤ, σύμφωνα με το άρθρο 2 του κανονισμού της, είναι η διατήρηση σε χαμηλά και ελεγχόμενα επίπεδα του πληθωρισμού στην ευρωζώνη. Κύρια καθήκοντά της είναι η εφαρμογή της νομισματικής πολιτικής, η διενέργεια πράξεων συναλλάγματος, η διατήρηση συναλλαγματικών διαθεσίμων του ευρωπαϊκού συστήματος κεντρικών τραπεζών, καθώς και η διενέργεια υποδομών χρηματοπιστωτικών αγορών σύμφωνα με το ευρωπαϊκό σύστημα πληρωμών TARGET2.

Παρόλο που η ΕΚΤ δεν είναι μία κλασσική κεντρική τράπεζα (όπως η

77 Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα αποτελεί την κεντρική τράπεζα των κ-μ της ευρωζώνης. Τα κ-μ της ΕΕ που δεν είναι μέλη της ευρωζώνης έχουν τις δικές τους κεντρικές τράπεζες, οι οποίες σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό είναι συνδεδεμένες με την ΕΚΤ. Η Τράπεζα της Αγγλίας αποτελεί τη δεύτερη ισχυρότερη κεντρική τράπεζα στην Ευρώπη μετά την ΕΚΤ.

78 Μία διαδικασία η οποία ακόμη βρίσκεται σε εξέλιξη, εξαιτίας αφενός των πολιτικών διαφωνιών που υπάρχουν στους κόλπους της ευρωζώνης, αφετέρου των τεχνικών δυσκολιών που τη χαρακτηρίζουν. Τεχνικές δυσκολίες οι οποίες προέρχονται από τα διαφορετικά χαρακτηριστικά που χαρακτηρίζουν τη δομή και τη μορφή των τραπεζικών συστημάτων των κ-μ της ευρωζώνης.

Ομοσπονδιακή Τράπεζα των ΗΠΑ και η Κεντρική Τράπεζα της Αγγλίας), η ίδρυση και η ένταξή της στο ευρωπαϊκό σύστημα αποτέλεσε ένα σημείο καμπής για την ισχυροποίηση των ευρωπαϊκών τραπεζών μέσω της πιστωτικής στήριξης που παρείχε ακόμη και πριν ξεσπάσει η χρηματοπιστωτική κρίση του 2007–2008.

4.6.β Ευρωπαϊκά Τραπεζικά Συστήματα

Τα τραπεζικά συστήματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποτελούσαν το μεγαλύτερο μέγεθος στο παγκόσμιο τραπεζικό σύστημα τη δεκαετία που προηγήθηκε της χρηματοπιστωτικής κρίσης. Τα περιουσιακά στοιχεία των ευρωπαϊκών τραπεζών ήταν τα μεγαλύτερα παγκοσμίως, ξεπερνώντας κατά πολύ στη σχετική κατάταξη το αμερικανικό και το κινεζικό τραπεζικό σύστημα.⁷⁹ Πιο συγκεκριμένα, τα περιουσιακά στοιχεία των τραπεζών της ΕΕ προσέγγισαν το 2006 τα 33 τρις δολάρια, καταδεικνύοντας το μέγεθος της επέκτασης του χρηματοπιστωτικού τομέα στην Ευρώπη προ κρίσης (Πίνακας 12). Αντίστοιχα, το ύψος των τραπεζικών καταθέσεων στα κράτη-μέλη της ΕΕ προσέγγισε τα 14,8 τρις δολάρια το 2006, αποτελώντας το μεγαλύτερο σχετικό μέγεθος στο παγκόσμιο τραπεζικό σύστημα (Πίνακας 13).⁸⁰ Οι επιδόσεις των ευρωπαϊκών τραπεζών όσον αφορά τα αποθέματα που διατηρούσαν, καταδεικνύουν τις υψηλές δυνατότητες δανειακής χρηματοδότησης που απολάμβανε η ευρωπαϊκή ενιαία αγορά από τα τραπεζικά της συστήματα την περίοδο πριν από το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης.

Από το 2000 και έπειτα, οι ευρωπαϊκές τράπεζες πραγματοποίησαν μία μεγάλη πιστωτική επέκταση, δημιουργώντας ωστόσο ολοένα και πιο ριψοκίνδυνα χρηματοπιστωτικά προϊόντα.⁸¹ Οι αρχές της ευρωζώνης επέτρεψαν τη διενέργεια της πιστωτικής επέκτασης χωρίς να υπολογίζουν τα εθνικά σύνορα ή το νομισματικό ρίσκο. Ο διασυνοριακός τραπεζικός δανεισμός εντός ευρωζώνης εκτοξεύθηκε σε τέτοια επίπεδα ώστε να ξεπερνά σε κλίμακα –σε κάποιες περιπτώσεις– τον

79 Η αξία των περιουσιακών στοιχείων των ευρωπαϊκών τραπεζών το 2006 ήταν μεγαλύτερη από το άθροισμα της αξίας των περιουσιακών στοιχείων αμερικανικών, κινεζικών και ιαπωνικών τραπεζών.

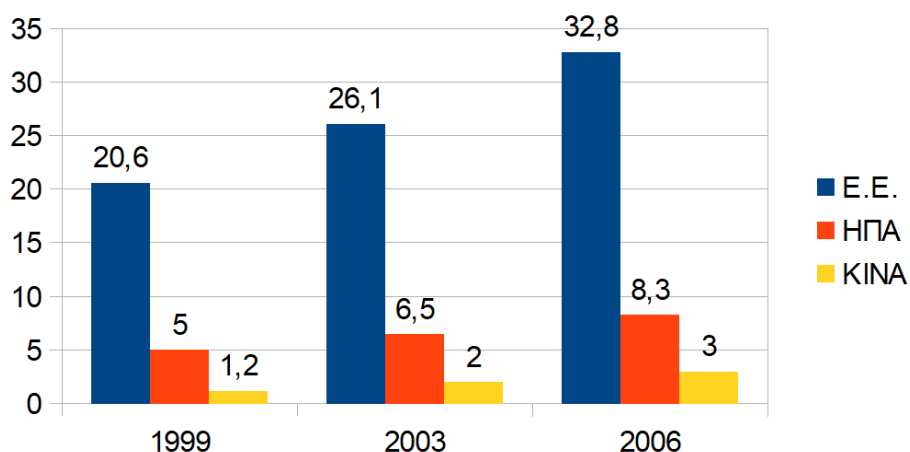
80 Το ύψος των καταθέσεων στις ευρωπαϊκές τράπεζες το 2006 ήταν μεγαλύτερο από το άθροισμα των καταθέσεων σε αμερικανικές και κινεζικές τράπεζες.

81 Η Deutsche Bank, η UBS και η Barclays ήταν οι πιο επιθετικοί ευρωπαίοι παίκτες στις παγκόσμιες χρηματοπιστωτικές αγορές, αναπτύσσοντας επίπεδα μόχλευσης 50 προς 1, την ίδια στιγμή που τα επίπεδα μόχλευσης των μεγαλύτερων ευρωπαϊκών τραπεζών προσέγγιζαν το 20 προς 1.

διασυννοριακό τραπεζικό δανεισμό παγκοσμίως. Το 2008, οι ισολογισμοί των τριών μεγαλύτερων ευρωπαϊκών τραπεζών (RBS, Deutsche, Paribas) ήταν ίσης αξίας με το 17% του παγκόσμιου ΑΕΠ, ενώ ξεπερνούσαν το ύψος του ΑΕΠ των χωρών καταγωγής τους (Tooze 2018).

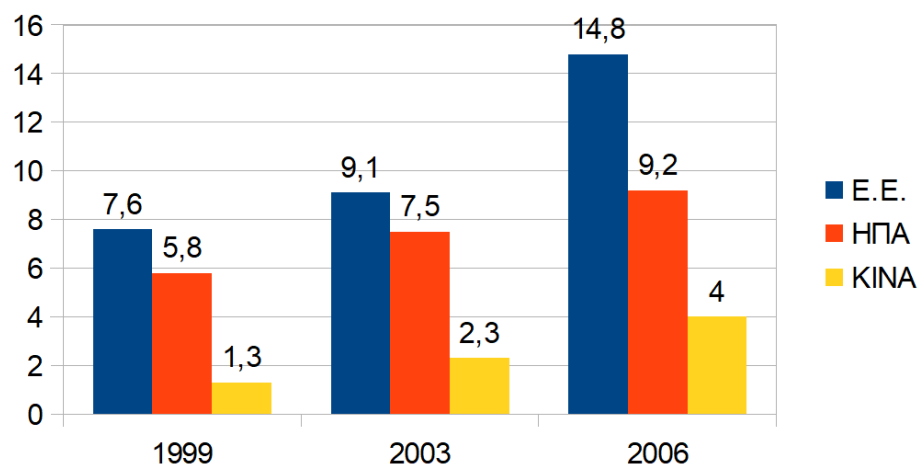
Την τελευταία δεκαετία πριν από την κρίση, κάθε κράτος-μέλος της ευρωζώνης είχε τουλάχιστον τρεις φορές μεγαλύτερο τραπεζικό σύστημα ως προς την οικονομία του σε σύγκριση με τις ΗΠΑ (Tooze 2018). Ενδεικτικά, κατά το ξέσπασμα της κρίσης οι υποχρεώσεις των ιρλανδικών τραπεζών προσέγγιζαν το 700% του ΑΕΠ της χώρας, οι υποχρεώσεις των γαλλικών και ολλανδικών χωρών έφταναν το 400% του ΑΕΠ των χωρών τους, ενώ οι υποχρεώσεις των γερμανικών και ισπανικών τραπεζών ήταν ίσες με το 300% της Γερμανίας και της Ισπανίας αντίστοιχα.

Διάγραμμα 18: Αξία περιουσιακών στοιχείων τραπεζών (τρισε. \$)

Πηγή: ECB, 2008

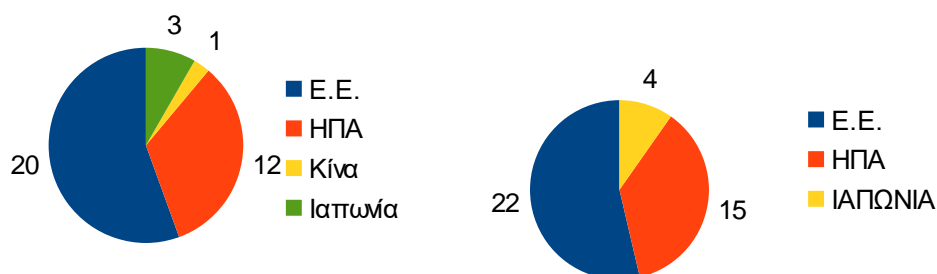
Διάγραμμα 19: Αξία τραπεζικών καταθέσεων (τρισ. \$)

Πηγή: ECB, 2008

Οι ευρωπαϊκές τράπεζες την περίοδο πριν από την κρίση ήταν κυρίαρχες στο διεθνές τραπεζικό σύστημα. Συγκεκριμένα, το 2001, το 44% των μεγαλύτερων τραπεζών παγκοσμίως ήταν ευρωπαϊκές, έχοντας εκτενέστερη παρουσία από τις αμερικανικές τράπεζες που το ίδιο έτος αποτελούσαν το 30% των μεγαλύτερων τράπεζων. Αντίστοιχα, το 2006, το 40% των μεγαλύτερων τράπεζων παγκοσμίως ήταν ευρωπαϊκές, έχοντας ισχυρότερη παρουσία από τις αμερικανικές τράπεζες οι οποίες και αποτελούσαν το 25% των μεγαλύτερων τράπεζων.

Διάγραμμα 20: Κατάταξη των 50 μεγαλύτερων τραπεζών

Top-50 μεγαλύτερων τραπεζών (2006)

Top-50 μεγαλύτερων τραπεζών (2001)

Πηγή: Forbes Magazine 2002, 2007 & προσωπικοί υπολογισμοί του συγγραφέα

Η γεωγραφική επιρροή των ευρωπαϊκών τραπεζών στην παγκόσμια τραπεζική αγορά ήταν ιδιαίτερα εκτεταμένη την περίοδο πριν από το ξέσπασμα της κρίσης. Ευρωπαϊκοί τραπεζικοί όμιλοι είχαν, από τα μέσα της δεκαετίας του 1990, αναπτύξει αξιοσημείωτη διεθνή δραστηριότητα, αποκτώντας σημαντικά μετοχικά μερίδια σε σημαντικές τράπεζες των ΗΠΑ, της Κίνας, της Ρωσίας και της Ιαπωνίας, ενώ κατέχουν πλειοψηφικά μερίδια σε ολόκληρα τραπεζικά συστήματα αρκετών αναπτυσσόμενων χωρών (Lehmann & Nyberg 2014). Η επιρροή των ευρωπαϊκών τραπεζικών ιδρυμάτων στα τραπεζικά συστήματα τρίτων χωρών δεν αφορά μόνο την επιρροή στον χρηματοπιστωτικό τομέα των χωρών αυτών, αλλά συνολικά την επιρροή στην οικονομία μιας χώρας, δεδομένου ότι ο χρηματοπιστωτικός τομέας αποτελεί τον χρηματοδοτικό τροφοδότη της εκάστοτε οικονομίας. Μέσω αυτής της επιρροής των ευρωπαϊκών χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων, τα κράτη-μέλη της ΕΕ αποκτούν έμμεση χρηματοοικονομική επιρροή σε οικονομίες τρίτων χωρών, χαρακτηριστικό που οδηγεί σε αύξηση της πολιτικής επιρροής τους σε αυτές.

Ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά τα τραπεζικά συστήματα των χωρών της Ν. Αμερικής, της Αφρικής και της Κεντρικής Ασίας, ευρωπαϊκοί τραπεζικοί όμιλοι κατέχουν πλειοψηφικά μερίδια σε πολλές από αυτές τις χώρες, αποτελώντας κρίσιμους παράγοντες για τη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς των οικονομιών αυτών (Lehmann & Nyberg 2014).

4.6.γ Οι ευρωπαϊκές χρηματοπιστωτικές αγορές

Ο ρόλος των ευρωπαϊκών χρηματοπιστωτικών αγορών ήταν σημαντικός για τη χρηματοδοτική βιωσιμότητα των ευρωπαϊκών οικονομιών. Η χρηματοδότηση των επιχειρήσεων και των κρατικών οργανισμών στα κράτη-μέλη της ευρωζώνης πραγματοποιούνταν, προ κρίσης, σε ποσοστό 60% από τον χρηματοπιστωτικό τομέα της ευρωζώνης. Αντίστοιχα, η αξία των τίτλων δανείων που κατείχε ο ευρωπαϊκός χρηματοπιστωτικός τομέας την ίδια περίοδο προσέγγιζε το 72% του συνολικού πραγματικού ΑΕΠ της ευρωζώνης και αποτελούσε το δεύτερο μεγαλύτερο περιουσιακό στοιχείο του (ECB 2007).

Η αγορά χρήματος του ευρώ είναι η αγορά για τη δανειακή βραχυπρόθεσμη

χρηματοδότηση, τα κεφάλαια της οποίας είναι σε ευρώ. Ο πιο επιδραστικός δρώντας για την αγορά χρήματος του ευρώ είναι αναμφισβήτητα η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (Haan, Oosterloo & Schoenmaker 2012). Οι εμπορικές τράπεζες αποτελούν το μεγαλύτερο τμήμα της αγοράς χρήματος του ευρώ. Επενδυτικές τράπεζες, ταμεία αγοράς χρήματος, ασφαλιστικές εταιρείες καθώς και μεγάλες μη χρηματοπιστωτικές εταιρείες αποτελούν τους υπόλοιπους δρώντες που συνθέτουν την ευρώ-αγορά (ECB 2008).

Η μετατροπή του χρέους από τα πρώην εθνικά νομίσματα σε ευρώ κατά την εκκίνηση της νομισματικής ένωσης ουσιαστικά οδήγησε στη σταδιακή δημιουργία μιας ευρωπαϊκής αγοράς χρεογράφων, το μέγεθος της οποίας παρουσίασε εντυπωσιακή αύξηση μετά την εισαγωγή του ενιαίου νομίσματος. Μέσα σε μία δεκαετία (2000–2010), η αγορά προσέγγισε τα 24 τρις ευρώ το 2010, αυξανόμενη περίπου κατά 250% σε σχέση με το μέγεθος που είχε στις αρχές του 21^{ου} αιώνα. Δεδομένης αυτής της εντυπωσιακής αύξησης, η ευρωπαϊκή αγορά προσέγγισε το μέγεθος της αμερικανικής αγοράς, η οποία έως τότε ήταν μακράν η μεγαλύτερη αγορά χρεογράφων παγκοσμίως (Haan, Oosterloo & Schoenmaker 2012). Ο ενισχυμένος ρόλος του ευρώ, ως μέσο πραγματοποίησης διεθνών επενδύσεων, έκανε την ευρωπαϊκή αγορά χρεογράφων ελκυστική για επενδυτές που προέρχονται από τρίτες χώρες (Haan *et al.* 2012). Επιπλέον, η παρουσία ευρωπαϊκών χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων στην αμερικανική αγορά χρεογράφων είναι ιδιαίτερα σημαντική. Υπολογίζεται ότι το 2007, περίπου 50% των αμερικανικών τίτλων χρεογράφων ήταν στην κατοχή ευρωπαϊκών ιδρυμάτων (European Commission 2018).

Οι ευρωπαϊκές χρηματιστηριακές αγορές αποτελούσαν μία αναπτυσσόμενη διάσταση των παγκόσμιων χρηματοπιστωτικών αγορών. Οι ευρωπαϊκές αγορές μετοχών αντιστοιχούσαν το 2005 στο 67% του μεγέθους της αμερικανικής αγοράς (Haan *et al.* 2012). Το μέγεθος και η κεφαλαιοποίηση των ευρωπαϊκών χρηματιστηριακών αγορών αποτελούν βασικούς συντελεστές που καταδεικνύουν τον σημαντικό ρόλο της Ευρώπης στις παγκόσμιες χρηματιστηριακές αγορές. Την περίοδο που προηγήθηκε της χρηματοπιστωτικής κρίσης, η χρηματιστηριακή αγορά

της Ευρωπαϊκής Ένωσης ήταν σε μεγάλο βαθμό συγκεντρωτική.⁸²

Οι ευρωπαϊκές χρηματοπιστωτικές αγορές συγκαταλέγονται ανάμεσα στις μεγαλύτερες χρηματοπιστωτικές αγορές της παγκόσμιας οικονομίας. Το μέγεθος, ο βαθμός κεφαλαιοποίησης και το επίπεδο ρευστότητάς τους αποτυπώνουν τη βαρύτητά τους στις παγκόσμιες χρηματοπιστωτικές αγορές (Beck & Casu 2016). Οι τάσεις ολοκλήρωσης των ευρωπαϊκών χρηματοπιστωτικών αγορών, ιδιαίτερα μετά την εγκαθίδρυση του ευρώ, ήταν πολύ ισχυρότερες συγκριτικά με τις τάσεις ολοκλήρωσης που επικρατούσαν στις υπόλοιπες διεθνείς χρηματοπιστωτικές αγορές.

Μετρώντας τη δραστηριότητα των συναλλαγών, τα μερίδια αγοράς των μεγαλύτερων πέντε χρηματιστηρίων στην Ευρώπη συνιστούν το 90% της συνολικής δραστηριότητας στην ΕΕ. Το χρηματιστήριο του Λονδίνου (LSE) ήταν μακράν η μεγαλύτερη χρηματαγορά στην ΕΕ, συγκεντρώνοντας μερίδιο που ξεπερνούσε το 35% του συνολικού τζίρου.⁸³ Η χρηματαγορά NYSE Euronext ήταν η δεύτερη μεγαλύτερη χρηματαγορά στην ΕΕ, συγκεντρώνοντας μερίδιο που ξεπερνούσε το 20% του συνολικού τζίρου,⁸⁴ ενώ 15% είναι το μερίδιο που καταλαμβάνουν οι γερμανικές χρηματαγορές (Deutsche Borse).⁸⁵

Σύμφωνα με την έκθεση *The Global Financial Centres* για το 2007, τέσσερα χρηματοπιστωτικά κέντρα που είχαν ως γεωγραφική και διοικητική βάση την ΕΕ συμπεριλαμβάνονταν στα 20 μεγαλύτερα διεθνώς. Αντίστοιχα, πέντε κέντρα που είχαν ως γεωγραφική και διοικητική βάση τις ΗΠΑ συμπεριλαμβάνονταν στα κορυφαία χρηματοπιστωτικά κέντρα, ενώ μόνο ένα χρηματοπιστωτικό κέντρο που είχε ως βάση την Κίνα βρισκόταν στην ίδια κατάταξη.

Η ευρωπαϊκή ήταν η μεγαλύτερη αγορά παραγώγων παγκοσμίως, καταλαμβάνοντας πλειοψηφικά μερίδια στον συγκεκριμένο κλάδο των

82 Σε μικρότερο βαθμό συγκριτικά με τη χρηματιστηριακή αγορά των ΗΠΑ, η οποία και αποτελεί την πιο συγκεντρωτική χρηματιστηριακή αγορά παγκοσμίως.

83 Η κεφαλαιοποίηση της χρηματαγοράς του Λονδίνου έφτασε τα \$3,6 τρις το 2010, ενώ ο τζίρος προσέγγισε τα \$2,8 τρις.

84 Η χρηματαγορά Euronext συμπεριλαμβάνει τα χρηματιστήρια του Παρισιού, των Βρυξελλών, του Άμστερνταμ και της Λισσαβόνας. Η κεφαλαιοποίηση της χρηματαγοράς NYSE έφτασε τα \$2.9 τρις το 2010, ενώ ο τζίρος προσέγγισε τα \$2 τρις.

85 Η κεφαλαιοποίηση των γερμανικών χρηματαγορών έφτασε το \$1,4 τρις \$το 2010, ενώ ο τζίρος προσέγγισε το \$1,6 τρις.

χρηματοοικονομικών προϊόντων.⁸⁶ Ειδικότερα η συνεργασία των χρηματαγορών Eurex (η οποία ελέγχεται από την γερμανική χρηματαγορά) και Liffe (η οποία ελέγχεται από τη χρηματαγορά NYSE), είχε φέρει υπό την εποπτεία τους ένα συντριπτικό ποσοστό των ευρωπαϊκών παράγωγων προϊόντων, έχοντας αναδειχθεί σε παγκόσμιας κλίμακας παίκτη στον συγκεκριμένο κλάδο (Haan *et al.* 2012).

Πίνακας 4: Κατάταξη των μεγαλύτερων διεθνών χρηματοπιστωτικών κέντρων

Οικονομικό Μπλοκ	Χρηματοπιστωτικά Κέντρα
ΕΕ	Λονδίνο (1), Φρανκφούρτη (6), Παρίσι (11), Εδιμβούργο (15)
ΗΠΑ	Ν. Υόρκη (2), Σικάγο (8), Σαν Φρανσίσκο (13), Βοστώνη (14), Ουάσινγκτον (20)
Κίνα	Χονγκ Κονγκ (3)

Πηγή: *The Global Financial Centres-Index 22, Foreign Affairs 2007*

4.6.δ Η Κανονιστική Επιρροή της ΕΕ στον Χρηματοπιστωτικό Τομέα

Η κανονιστική δραστηριότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχει επεκταθεί τις τελευταίες δεκαετίες και στις χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες, με αποτέλεσμα τα ευρωπαϊκά κράτη αλλά και η ίδια η ΕΕ να θεωρούνται πια ενεργοί δρώντες στη ρύθμιση και την εποπτεία του παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού τομέα (Quaglia 2011). Οι Συμφωνίες της Βασιλείας I & II αποτέλεσαν πεδία ενεργής δραστηριότητας για τις κεντρικές τράπεζες ευρωπαϊκών χωρών και για τις μεγαλύτερες ευρωπαϊκές ιδιωτικές τράπεζες (Quaglia 2011).

Η Συμφωνία της Βασιλείας I δημοσιεύθηκε το 1988 και ήταν η πρώτη χρονικά (στο μεταπολεμικό χρηματοπιστωτικό σύστημα) συμφωνία των ηγεσιών των κεντρικών τραπεζών για την εγκαθίδρυση ελάχιστων απαιτήσεων κεφαλαιακής επάρκειας (8%) για τις τράπεζες που δραστηριοποιούνται διεθνώς.

⁸⁶ Το 57% της παγκόσμιας αγοράς παραγώγων καταλαμβάνουν οι ευρωπαϊκές αγορές. Οι μεγαλύτερες από αυτές είναι η βρετανική, η γερμανική και η γαλλική.

Η Συμφωνία της Βασιλείας II δημοσιεύθηκε το 2004 και αφορούσε κυρίως την εγκαθίδρυση διεθνών τραπεζικών προτύπων ώστε οι τράπεζες να διατηρούν ελάχιστα αποθεματικά, προκειμένου να είναι σε θέση να αντιμετωπίσουν χρηματοπιστωτικά και οργανωτικά ρίσκα. Στόχος των τροπολογιών της συμφωνίας ήταν να διασφαλίσουν ότι όσο μεγαλύτερο είναι το ρίσκο που εκτίθεται μια τράπεζα, τόσο μεγαλύτερο είναι το απόθεμα που πρέπει να έχει μία τράπεζα για να διατηρήσει τη βιωσιμότητά της αλλά και να διαφυλάξει τη γενική οικονομική σταθερότητα. Επιπλέον ο δεύτερος άξονας της συμφωνίας αφορούσε την ενίσχυση των εποπτικών εργαλείων που διαθέτουν οι εθνικές και οι διεθνείς κανονιστικές αρχές ώστε να ελέγχουν την υλοποίηση των συμφωνηθέντων κανόνων.

Σημαντική ήταν η συμβολή των διατάξεων της συνθήκης της Βασιλείας II στο ευρωπαϊκό κανονιστικό πλαίσιο. Για παράδειγμα, η Οδηγία 2006/48/EC υλοποίησε τις διατάξεις της συνθήκης για τον ορισμό των ελάχιστων ορίων κεφαλαιακής επάρκειας.

4.7 Η Θεσμική και Κανονιστική Ισχύς της Ευρωπαϊκής Ένωσης

4.7.1 Θεσμική Ισχύς

Η επιρροή της ΕΕ στην παγκόσμια οικονομική διακυβέρνηση αποτελεί μία από τις σημαντικότερες διαστάσεις της οικονομικής επιρροής της στην παγκόσμια οικονομία (Mugge 2014). Μεταξύ άλλων, εξαρτάται από την οικονομική ισχύ της Ένωσης καθώς και από τις σχέσεις αλληλεξάρτησης που δημιουργεί η ευρωπαϊκή οικονομία με τις οικονομίες τρίτων χωρών (Lavenex & Schimmelfennig 2009).

Κύριο πεδίο όπου αποτυπώνεται η επιρροή της ΕΕ στην παγκόσμια οικονομική διακυβέρνηση είναι οι διεθνείς οικονομικοί οργανισμοί, οι οποίοι διέπουν τη λειτουργία και τη ρύθμιση της παγκόσμιας οικονομίας και των οικονομικών σχέσεων που αναπτύσσονται σε αυτή.

Η αλληλεπίδραση της Ευρωπαϊκής Ένωσης με τους διεθνείς οικονομικούς θεσμούς έχει αποτελέσει έως τώρα το θέμα ανάλυσης σε μία σειρά από μελέτες στη

διεθνή βιβλιογραφία.⁸⁷ Σύμφωνα με τον Pisani-Ferry, η επιρροή της ΕΕ στους διεθνείς θεσμούς της παγκόσμιας οικονομίας αποτελεί μία θεσμική αποτύπωση της βαρύτητάς της στην παγκόσμια οικονομία (Pisani-Ferry 2009). Ο Bini Smaghi έχει τονίσει αντίστοιχα ότι η επιρροή της Ένωσης στους διεθνείς θεσμούς, εκτός από την αποτύπωση της οικονομικής ισχύος, εμπεριέχει επιπρόσθετα χαρακτηριστικά «αυτόνομης» θεσμικής ισχύος που έχει αναπτύξει η ΕΕ μέσω της συμμετοχής της στο σύστημα διακυβέρνησης των θεσμών (Bini Smaghi 2009).

Το επίπεδο αντιπροσώπευσης καθώς και τα δικαιώματα ψήφου των κρατών-μελών της ΕΕ στους διεθνείς θεσμούς διαφέρουν σημαντικά. Κάποια κράτη-μέλη με αυξημένα δικαιώματα ψήφου κατέχουν τους δικούς τους εκπροσώπους στα όργανα των θεσμών, κάποια άλλα βρίσκονται σε ομαδοποιήσεις μαζί με άλλα ευρωπαϊκά κράτη, ενώ υπάρχουν και κράτη-μέλη που βρίσκονται σε ομαδοποιήσεις με μη ευρωπαϊκά κράτη. Αυτά τα διαφοροποιημένα χαρακτηριστικά επηρεάζουν σημαντικά τις συζητήσεις και τους σχεδιασμούς που αφορούν τη δυνατότητα ενιαίας εκπροσώπησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης στους διεθνείς οικονομικούς θεσμούς (Eurodad 2016).

Μία βασική διάσταση που αφορά την επιρροή της ΕΕ στους διεθνείς οικονομικούς θεσμούς είναι η αποτύπωση του τρόπου συμμετοχής της Ένωσης σε αυτούς. Υπάρχουν, για παράδειγμα, διεθνείς οικονομικοί θεσμοί όπου η ΕΕ συμμετέχει ως ενιαίο σύνολο, αλλά παράλληλα εκπροσωπείται και έμμεσα μέσω των μεμονωμένων συμμετοχών των κρατών-μελών της.⁸⁸ Από την άλλη, υπάρχουν διεθνείς οικονομικοί θεσμοί όπου η ΕΕ δεν είναι μέλος ως ενιαία οντότητα αλλά «εκπροσωπείται» έμμεσα μέσω της μεμονωμένης συμμετοχής των κρατών-μελών της (Blavoukos & Bourantonis 2010).⁸⁹

Ο τρόπος με τον οποίο εκπροσωπείται η ΕΕ σε έναν διεθνή οικονομικό θεσμό αποτελεί συχνά κριτήριο που καθορίζει τις επιδόσεις και τη βαρύτητά της στον συγκεκριμένο θεσμό (Blavoukos & Bourantonis 2010). Για παράδειγμα, όταν η ΕΕ εκπροσωπείται ως ένα ενιαίο σύνολο, τότε έχουμε να κάνουμε με ένα κρίσιμο

87 Smith 2009, Laatikainen & Smith 2006, Young 2002, Meunier & Nicolaidis 2006, Smaghi 2004, Burca & Scott 2001.

88 Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου, Παγκόσμιος Οργανισμός Τροφίμων & Γεωργίας

89 Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, Παγκόσμια Τράπεζα

ενισχυτικό στοιχείο για τις επιδόσεις της στον θεσμό. Όσον αφορά τη μεμονωμένη συμμετοχή των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης στους διεθνείς οικονομικούς οργανισμούς, ο βαθμός της συνεργασίας ανάμεσα στα κράτη-μέλη είναι ανάλογος με τον βαθμό ταυτοποίησης των συμφερόντων τους (Missiroli 2010).

Όσο πιο ευρύς είναι ο συντονισμός των δράσεων των κρατών-μελών σε έναν διεθνή οικονομικό θεσμό, τόσο μεγαλύτερη είναι η έμμεση επιρροή που παράγεται για την ΕΕ. Αυτό συμβαίνει γιατί σε τέτοιες περιπτώσεις τα κράτη-μέλη δημιουργούν προϋποθέσεις έκφρασης των ενιαίων ευρωπαϊκών συμφερόντων, παρά των επιμέρους εθνικών συμφερόντων. Όσο μικρότερος είναι ο συντονισμός των κρατών-μελών σε έναν θεσμό, τόσο ασθενέστερη είναι η έμμεση επιρροή που παράγεται για την Ε.Ε (Dur & Elsig 2011). Αυτό συμβαίνει γιατί σε αυτές τις περιπτώσεις τα κράτη-μέλη προωθούν εντονότερα τα δικά τους εθνικά συμφέροντα και δεν δημιουργούν προϋποθέσεις έκφρασης των κοινών ευρωπαϊκών συμφερόντων.

Το συλλογικό άθροισμα των μεριδίων των κρατών-μελών στους διεθνείς οικονομικούς θεσμούς καθιστά την Ευρωπαϊκή Ένωση ως τον δυνητικά ισχυρότερο παίκτη στην πλειοψηφία αυτών. Δεδομένων των παραπάνω χαρακτηριστικών, η αδυναμία έκφρασης της επιρροής της ΕΕ στους θεσμούς σε αντίθεση με άλλες διακρατικές συμμαχίες δημιουργεί χάσμα μεταξύ της πραγματικής και δυνητικής επιρροής της σε αυτούς (Jorgensen & Laatikainen 2011).

Η επέκταση της παγκόσμιας οικονομικής διακυβέρνησης μέσω των διεθνών οικονομικών οργανισμών, ειδικότερα την περίοδο μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, συνέπεσε χρονικά με την αναζήτηση της ΕΕ για την εύρεση διεθνούς ταυτότητας και πολιτικού ρόλου στο διεθνές οικονομικό σύστημα (Blavoukos & Bourantonis 2010). Η ανάπτυξη της διεθνούς ταυτότητας της Ευρωπαϊκής Ένωσης σηματοδότησε τη δημιουργία ενός διεθνούς δρώντα, ο οποίος είναι «συστημικά κατάλληλος» ώστε να ανταποκριθεί στα διαρκώς μεταβαλλόμενα χαρακτηριστικά της διεθνούς οικονομικής τάξης πραγμάτων (Reich & Lebow 2014).

Η υιοθέτηση της αρχής του «αποδοτικού πολυμερισμού» από την Ευρωπαϊκή Ένωση,⁹⁰ ως βασική προσέγγιση για τη διαμόρφωση της παγκόσμιας οικονομικής

90 Ως «αποδοτικός πολυμερισμός» ορίζεται «η ανάπτυξη μιας ισχυρής διεθνούς κοινωνίας που θα περιλαμβάνει διεθνείς οργανισμούς με εύρυθμη λειτουργία και με μία διεθνή τάξη πραγμάτων που θα

διακυβέρνησης, αποτέλεσε ένα επιπλέον προσδιοριστικό στοιχείο όσον αφορά την αλληλεπίδραση της Ένωσης με τους διεθνείς οικονομικούς οργανισμούς (Blavoukos & Bourantonis 2010).

Η σύγχρονη παγκόσμια οικονομική διακυβέρνηση ήταν αποτέλεσμα μιας πολυετούς συμφωνίας της ΕΕ με τις ΗΠΑ ως προς τις βασικές παραμέτρους της (Mugge 2014). Είτε αφορά τις εμπορικές συναλλαγές και τις διεθνείς επενδύσεις, είτε τα διεθνή τραπεζικά και χρηματοπιστωτικά προϊόντα, ο άξονας Ουάσινγκτον-Βρυξελλών-Λονδίνου καθορίζει εν πολλοίς, εδώ και τέσσερις δεκαετίες, τη μορφή και την εξέλιξη της παγκόσμιας οικονομικής διακυβέρνησης. Κατά την τελευταία δεκαετία πριν από την κρίση, η ΕΕ και οι ΗΠΑ συνέχισαν να διαμορφώνουν από κοινού τη διακυβέρνηση της παγκόσμιας οικονομίας, παρόλο που σε μία σειρά από ζητήματα έχει παρατηρηθεί διάσταση ανάμεσα στα ευρωπαϊκά και στα αμερικανικά συμφέροντα με αποτέλεσμα να εκπονούνται αυτόνομες και συχνά αντιτιθέμενες θεσμικές στρατηγικές από τα δύο κέντρα ισχύος.

4.7.1.α Πηγές Ισχύος

Τα δικαιώματα ψήφου που κατέχουν τα κράτη-μέλη της ΕΕ στους διεθνείς οικονομικούς θεσμούς αποτελούν μία από τις βασικότερες πηγές της θεσμικής τους ισχύος στο διεθνές οικονομικό σύστημα. Στη συντριπτική τους πλειοψηφία, τα κράτη-μέλη αποτελούν ιδρυτικά μέλη των βασικών διεθνών οικονομικών θεσμών του συστήματος Bretton Woods, κατέχοντας υπολογίσιμα μερίδια δικαιωμάτων ψήφων στα θεσμικά όργανα διακυβέρνησης και συμμετέχοντας στον καθορισμό των καταστατικών κανονισμών των θεσμών αυτών (Jorgensen & Laatikainen 2011).

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, τα δικαιώματα ψήφου που κατέχουν τα κράτη-μέλη της ΕΕ αποτελούν μόνο μία σχετική ένδειξη ισχύος και επιρροής της ΕΕ στους διεθνείς οικονομικούς οργανισμούς. Δεδομένου ότι η Ένωση αποτελεί ένα σύνολο ανεξάρτητων κρατών που εκφράζουν διαφορετικά συμφέροντα σε αρκετές περιπτώσεις, ο συντονισμός και η από κοινού προώθηση των συμφερόντων τους

βασίζεται στο διεθνές δίκαιο». Ο όρος συμπεριλήφθηκε για πρώτη φορά σε επίσημο κείμενο της ΕΕ, οπότε έγινε εκτενής αναφορά στην Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφαλείας που δημοσιεύτηκε το 2003.

αποτελεί το σημαντικότερο κριτήριο.

Η ιδεολογική και πολιτική επιρροή που κατέχει η Ευρωπαϊκή Ένωση στους διεθνείς οικονομικούς οργανισμούς αποτελεί τη δεύτερη σημαντικότερη πηγή της θεσμικής ισχύος της ΕΕ. Αυτή η επιρροή συνδέεται άμεσα με τις ικανότητες που έχει αποκτήσει μέσω της διαχρονικής συμμετοχής και δραστηριοποίησής της (αυτής και των μελών της) στο σύστημα διακυβέρνησης των θεσμών (Jorgensen 2011).

Όπως αναφέρθηκε εκτενώς και στο προηγούμενο κεφάλαιο, η αποτίμηση της επιρροής της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην παγκόσμια οικονομική διακυβέρνηση θα πραγματοποιηθεί μέσω της εξέτασης τριών θεσμών του συστήματος διακυβέρνησης του Bretton Woods, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, την Παγκόσμια Τράπεζα και τον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου.

4.7.1.β Η επιρροή της ΕΕ στους διεθνείς οικονομικούς οργανισμούς

4.7.1.β.ι Η επιρροή της ΕΕ στον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου

Η εκπροσώπηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου αποτελεί αναμφισβήτητα την πιο ισχυρή εκπροσώπηση της Ένωσης στους διεθνείς οικονομικούς οργανισμούς. Η επιρροή της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο εμπόριο, το οικονομικό της μέγεθος και η αποτελεσματικότητα των οικονομικών κυρώσεων που επιβάλλει στα πλαίσια του συστήματος διακυβέρνησης του ΠΟΕ, έχουν συντελέσει σε μεγάλο βαθμό ώστε η Ευρωπαϊκή Ένωση να θεωρείται ο ισχυρότερος παίκτης στον οργανισμό (Emerson *et al.* 2011).

Επιπλέον, η ισχυρή εκπροσώπησή της στον Οργανισμό οφείλεται, μεταξύ άλλων, στο γεγονός ότι ο ΠΟΕ είναι ο μοναδικός διεθνής οικονομικός οργανισμός όπου η ΕΕ εκπροσωπείται ως ένα ενιαίο σύνολο αλλά και μεμονωμένα μέσω της συμμετοχής των κρατών-μελών της. Λόγω των αποκλειστικών αρμοδιοτήτων που έχει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στη διεθνή εμπορική πολιτική, η ΕΕ εκπροσωπείται ως ενιαίος δρώντας στις εμπορικές διαπραγματεύσεις αλλά και στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων του οργανισμού. Τα κράτη-μέλη έχουν δικαίωμα παρουσίας σε όλες τις διασκέψεις, ωστόσο οι θέσεις της Ένωσης εκφράζονται αποκλειστικά από τα

ευρωπαϊκά όργανα (Emerson 2011).

Τα κράτη-μέλη της ΕΕ κατέχουν το 17% των συνολικών ψήφων, συνιστώντας το μεγαλύτερο εν δυνάμει μπλοκ όσον αφορά τη βαρύτητα στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων του οργανισμού. Η ΕΕ κατέχει τις περισσότερες ψήφους στον ΠΟΕ συγκριτικά με κάθε άλλη συμμετέχουσα οικονομική δύναμη (Mortensen 2009).

Τα κράτη-μέλη της ΕΕ υπήρξαν ιδρυτικά μέλη του ΠΟΕ, ενώ ήταν μεταξύ των κεντρικών εισηγητών του Μηχανισμού Επίλυσης Διαφορών, του κύριου διαιτητικού οργάνου το οποίο διέπει τις διαφορές μεταξύ των κρατών μελών του Οργανισμού. Η ΕΕ έχει αποτελέσει τις δύο τελευταίες δεκαετίες τον βασικό υποστηρικτή της διατήρησης ενός πολυμερούς εμπορικού συστήματος, προωθώντας παράλληλα μία ατζέντα βασισμένη στην εγκαθίδρυση νομικά δεσμευτικού πλαισίου για τη ρύθμιση του διεθνούς εμπορίου (Baldwin 2006).

Η απουσία συνεκτικής πολιτικής της ΕΕ σε διάφορους θεματικούς τομείς της οικονομικής δραστηριότητας, καθώς και οι διαφωνίες μεταξύ των κρατών-μελών σε ό,τι αφορά την έκδοση και την προώθηση των κοινών ευρωπαϊκών θέσεων, συχνά υποβαθμίζει τις δυνατότητες άσκησης πολιτικής που έχει η Ένωση στον Οργανισμό (Elgstrom 2007). Για παράδειγμα, το ζήτημα της απελευθέρωσης της ευρωπαϊκής αγοράς αγροτικών προϊόντων στα πλαίσια του ΠΟΕ έχει εγείρει σημαντικές διαφωνίες ανάμεσα στα κράτη-μέλη της Ένωσης. Τα κράτη-μέλη του μεσογειακού νότου και η Γαλλία, χώρες με εκτεταμένο αγροτικό τομέα, τάσσονται παραδοσιακά κατά της φιλελευθεροποίησης του συγκεκριμένου οικονομικού τομέα, ενώ κράτη-μέλη από τη δυτική και τη βόρεια Ευρώπη τάσσονται υπέρ της φιλελευθεροποίησης του αγροτικού τομέα.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελεί τον κατεξοχήν ωφελημένο δρώντα από τη χρήση του Μηχανισμού Επίλυσης Διαφορών στον ΠΟΕ. Ειδικότερα, η Ένωση έχει χρησιμοποιήσει πολλές φορές τις διαδικασίες του μηχανισμού ενάντια σε ανταγωνιστές της στο παγκόσμιο εμπόριο όπως είναι οι ΗΠΑ, η Ρωσία και η Κίνα (Young 2006).⁹¹ Η ΕΕ έχει φέρει περισσότερες υποθέσεις έναντι των παραπάνω τριών δυνάμεων συγκριτικά με αυτές έναντι της Ένωσης (McCormick 2007). Από το 1995

⁹¹ Είναι χαρακτηριστικές οι περιπτώσεις που αφορούν το εμπόριο αγροτικών προϊόντων, τα ενεργειακά πάνελ και τους γενετικώς τροποποιημένους οργανισμούς.

έως και το 2014, η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει καταθέσει καταγγελίες σε ενενήντα πέντε υποθέσεις, έχει δεχτεί καταγγελίες σε εβδομήντα δύο υποθέσεις και έχει υπάρξει τρίτο μέρος σε εκατόν δεκαέξι υποθέσεις.⁹² Είναι χαρακτηριστικό ότι στο 82% των υποθέσεων που την αφορούν άμεσα (το 17% των συνολικών υποθέσεων που εκδικάστηκαν) η Ένωση έχει δικαιωθεί (ΠΟΕ 2014).

Η χρήση των τεχνητών και διοικητικών φραγών από την Ευρωπαϊκή Ένωση στις εμπορικές της συναλλαγές αποτελεί ένα ιδιαίτερα ισχυρό διαπραγματευτικό χαρτί κατά τη διαπραγμάτευση πολυμερών και διμερών συμφωνιών (Evenett 2007). Οι εμπορικοί φραγμοί που έχει επιβάλει η Ένωση στους τομείς των αγροτικών προϊόντων και των υφασμάτων είναι ένα κρίσιμο ζήτημα που επηρεάζει το σύνολο των οικονομιών των χωρών του αναπτυσσόμενου κόσμου. Για παράδειγμα, από το 1995 έως το 2013, η Ευρωπαϊκή Ένωση επέβαλε τετρακόσιες είκοσι οκτώ αντί-ντάμπινγκ διαδικασίες εναντίον άλλων χωρών, κατατασσόμενη τρίτη στη σχετική παγκόσμια κατάταξη.⁹³

Όπως έχει αναλυθεί εκτενώς σε μελέτες που αφορούν τις επιδόσεις της ΕΕ στις διαδικασίες διαπραγματεύσεων του ΠΟΕ, τα ποιοτικά και ποσοτικά χαρακτηριστικά του ανθρώπινου κεφαλαίου που κατέχει η Ένωση στον οργανισμό είναι ένας από τους βασικούς παράγοντες που επηρεάζουν τις επιδόσεις της. Κατά τη διάρκεια των τελευταίων δύο βασικών γύρων διαπραγματεύσεων του ΠΟΕ (γύρος της Ουρουγουάης, γύρος της Ντόχα), η ΕΕ εκπροσωπήθηκε από μία ομάδα που ξεπερνούσε τους οκτακόσιους αξιωματούχους και αποτέλεσε τη μεγαλύτερη αποστολή εκπροσώπησης στις συγκεκριμένες πολυμερείς διαπραγματεύσεις (Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2012).⁹⁴

4.7.1.β.ii Η επιρροή της ΕΕ στο ΔΝΤ

Η Ευρωπαϊκή Ένωση και η ευρωζώνη δεν εκπροσωπούνται ως ενιαίοι δρώντες στο Ταμείο,⁹⁵ αντίθετα εκπροσωπούνται μεμονωμένα τα κράτη-μέλη τα οποία κατέχουν

92 Κύριος στόχος των ευρωπαϊκών καταγγελιών στον Μηχανισμό Επίλυσης Διαφορών ήταν οι ΗΠΑ, βρέθηκαν στο επίκεντρο του 40% του συνόλου των καταγγελιών της ΕΕ.

93 Η Ινδία ήταν πρώτη στη σχετική κατάταξη, επιβάλλοντας 647 διαδικασίες αντι-ντάμπινγκ ενώ, οι ΗΠΑ ήταν δεύτερες επιβάλλοντας 452 διαδικασίες αντι-ντάμπινγκ.

94 Η αποστολή των ΗΠΑ αποτέλεσε τη δεύτερη μεγαλύτερη αποστολή στις πολυμερείς διαπραγματεύσεις του ΠΟΕ.

95 Η ΕΚΤ κατέχει τη θέση του παρατηρητή στο διοικητικό συμβούλιο του Ταμείου.

αθροιστικά μία υπολογίσιμη βαρύτητα στο σύστημα διακυβέρνησης του Ταμείου (Dur & Elsig 2011). Τα κράτη-μέλη κατείχαν αθροιστικά, το 2007, το 32% των δικαιωμάτων ψήφων σε ό,τι αφορά την εκλογή του ΔΣ του Ταμείου. Οι ψήφοι τους δηλαδή ήταν ίσες με το άθροισμα των μεριδίων των ΗΠΑ (17,7%), της Κίνας (4%) και της Ιαπωνίας (6,5%) (IMF, World Economic Outlook 2008).⁹⁶

Δεδομένων των δικαιωμάτων ψήφου που κατέχουν, η τυπική θεσμική εκπροσώπηση των κρατών-μελών της ΕΕ στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο την περίοδο πριν από την κρίση μπορεί να θεωρηθεί ιδιαίτερα ισχυρή (Ahearne & Eichengreen 2007). Παρόλο που η «συλλογική» βαρύτητα των κρατών-μελών είναι μεγάλη, κανένα από αυτά δεν κατέχει ιδιαίτερα μεγάλο ποσοστό μεμονωμένα (Bini Smaghi 2005). Τρία κράτη-μέλη (Μεγάλη Βρετανία, Γαλλία, Γερμανία) μπορούν να ορίσουν μεμονωμένα έναν εκτελεστικό διευθυντή στο διοικητικό συμβούλιο και άλλον έναν στο εκτελεστικό συμβούλιο του Ταμείου. Τα υπόλοιπα κράτη-μέλη τοποθετούνται σε διακρατικές ομάδες που περιέχουν κράτη-μέλη της ΕΕ αλλά και τρίτες χώρες (Woods & Lombardi 2005).

Δεδομένης της εναλλαγής των εδρών, τα κράτη-μέλη της ΕΕ εκπροσωπούνται σε ομάδες, εκλέγοντας έξι έως οκτώ εκτελεστικούς διευθυντές στο διοικητικό συμβούλιο και επτά έως εννέα εκτελεστικούς διευθυντές στο εκτελεστικό συμβούλιο του Ταμείου (Wouters & Van Kerckhoven 2013). Παρόλο που η συλλογική βαρύτητα των ψήφων των κρατών-μελών της Ένωσης είναι μακράν η υψηλότερη μέσα στον οργανισμό, η εκπροσώπηση των κρατών-μελών σε διαφορετικές διακρατικές ομάδες μέσα στο Συμβούλιο είναι ένα δεδομένο που μειώνει τη συλλογική ευρωπαϊκή επιρροή εντός του ΔΝΤ.

Ο διοικητικός και γραφειοκρατικός μηχανισμός που εκπροσωπεί τα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο αποτελούσε πριν από την κρίση τον πιο ευρύ γραφειοκρατικό μηχανισμό ανάμεσα στα κράτη-μέλη του Οργανισμού. Είναι ενδεικτικό ότι το 36% του γραφειοκρατικού μηχανισμού του ΔΝΤ προερχόταν, το 2006, από ανθρώπινο δυναμικό των ευρωπαϊκών κρατών.

⁹⁶ Όπως καταδεικνύει και ο κανονισμός για τα δικαιώματα ψήφου στο ΔΝΤ, τα ποσοστά των ψήφων των ευρωπαϊκών κρατών αποτυπώνουν τη σχετική θέση τους στην παγκόσμια οικονομία, το οικονομικό τους άνοιγμα προς τις διεθνείς αγορές αλλά και την κατοχή βιώσιμων συναλλαγματικών αποθεμάτων.

Αξίζει να σημειωθεί ότι αυτό που μετράει περισσότερο σε έναν θεσμό όπως το ΔΝΤ, στον οποίο οι αποφάσεις λαμβάνονται βάσει ομοφωνίας, είναι η ισχύς και η συνοχή των συμμαχικών ομαδοποιήσεων και όχι τόσο το συνολικό μέγεθος των δικαιωμάτων ψήφου της κάθε διακρατικής ομαδοποίησης. Δεδομένων των δικαιωμάτων ψήφων που συγκεντρώνουν τα κράτη-μέλη της ΕΕ, θα μπορούσαν να σχηματίσουν δυνητικά έναν ενιαίο δρώντα που μπορεί να ασκήσει βέτο σε όλες τις διαδικασίες λήψης αποφάσεων του οργανισμού (Wei 2017).

Σε ορισμένες περιπτώσεις, τα κράτη-μέλη της Ένωσης έχουν συντονιστεί προκειμένου να προωθήσουν κοινά συμφέροντα και θέσεις, δημιουργώντας ένα δυνητικά ενιαίο μπλοκ σε συνεδριάσεις των οργάνων του Ταμείου (Clark 2017). Αυτές οι περιπτώσεις, ωστόσο, αποτελούν εξαιρέσεις και όχι τον κανόνα, καθώς όπως αναφέρθηκε και παραπάνω η εξυπηρέτηση των ιδίων συμφερόντων αποτελεί πάγια προτεραιότητα για τις ευρωπαϊκές χώρες.

Η δημιουργία της ευρωζώνης έδωσε ισχυρή ώθηση στον συντονισμό των ευρωπαϊκών χωρών στο ΔΝΤ. Τα κράτη-μέλη της ΕΕ έχουν δημιουργήσει μία πολυ-επίπεδη δομή συντονισμού και συνεργασίας, η οποία αποτελείται από δύο ειδικές επιτροπές, την EURIMF και την SCIMF (Eurodad 2006).

Η EURIMF είναι μία ανεπίσημη επιτροπή που αποτελείται από τους αντιπροσώπους των κρατών-μελών της Ένωσης στο Ταμείο, ενώ συμμετέχουν αντιπρόσωποι από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα. Η SCIMF είναι μία επίσημη επιτροπή που ομοίως αποτελείται από αντιπροσώπους των κρατών-μελών, της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και της ΕΚΤ, η λειτουργία της οποίας αποτελεί αρμοδιότητα του Συμβουλίου Οικονομικών Υποθέσεων (Ecofin). Οι κύριες λειτουργίες της EURIMF και της SCIMF είναι η ανταλλαγή πληροφορήσης και ο συντονισμός των θέσεων των κρατών-μελών σε σχέση με τα θέματα της ατζέντας του Διοικητικού Συμβουλίου του ΔΝΤ (Eurodad 2006).

Η επιρροή των ευρωπαϊκών κρατών στο σύστημα διακυβέρνησης του Ταμείου αποτυπώνεται, μεταξύ άλλων, ως επιρροή που αφορά τον έλεγχο της κατανομής της δανειακής χρηματοδότησης που παρέχει το ΔΝΤ στις μικρές αναπτυσσόμενες χώρες της παγκόσμιας οικονομίας. Μέσω αυτής της διαδικασίας, τα ευρωπαϊκά κράτη έχουν αναδειχθεί σε βασικούς δρώντες που επηρεάζουν την κατανομή της δανειακής

χρηματοδότησης, η οποία συχνά κρίνεται απαραίτητη για την οικονομική βιωσιμότητα δεκάδων αναπτυσσόμενων χωρών. Σε πολλές περιπτώσεις αναπτύσσονται δυσανάλογες σχέσεις οικονομικής και πολιτικής εξάρτησης ανάμεσα στις ευρωπαϊκές και τις αναπτυσσόμενες χώρες, οι οποίες τείνουν να λειτουργούν υπέρ των συμφερόντων κυρίως των μεγαλύτερων ευρωπαϊκών χωρών (Clark 2017).

4.7.1.β.iii Η επιρροή της ΕΕ στην Παγκόσμια Τράπεζα

Η Παγκόσμια Τράπεζα αποτελεί τον βασικό πολυμερή αναπτυξιακό θεσμό της παγκόσμιας οικονομίας. Κεντρικός της στόχος είναι η παροχή βοήθειας στις εκατό φτωχότερες οικονομίες της παγκόσμιας οικονομίας προκειμένου να καταπολεμήσουν τη φτώχεια μέσω της ενίσχυσης της οικονομικής και κοινωνικής τους ανάπτυξης.

Τα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι αθροιστικά ο μεγαλύτερος πάροχος χρηματοδότησης στην Παγκόσμια Τράπεζα (Baroncelli 2013).⁹⁷ Οι χρηματοδοτικοί πόροι για τη διεθνή αναπτυξιακή βοήθεια που δίνονται από την ΕΕ, είτε διμερώς είτε μέσω της Παγκόσμιας Τράπεζας, έχουν διπλασιασθεί τις τελευταίες δύο δεκαετίες (Carbone 2007). Σύμφωνα με τα στοιχεία της Παγκόσμιας Τράπεζας, η ΕΕ παρείχε το 2006 χρηματοδοτικούς πόρους που ξεπερνούσαν τα 70 δις δολάρια (World Bank data 2009). Αυτή η τάση εξηγεί εν μέρει τη σημαντική αύξηση της βαρύτητας της ΕΕ στον τομέα της παροχής διεθνούς αναπτυξιακής βοήθειας. Για παράδειγμα, οι πόροι που δόθηκαν από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή στην Παγκόσμια Τράπεζα το 2010 ήταν 70 φορές υψηλότεροι από αυτούς του 2000. Η Επιτροπή αποτελεί έναν από τους κυριότερους δωρητές για την Παγκόσμια Τράπεζα, γεγονός που την καθιστά έναν από τους σημαντικότερους άτυπους παίκτες στη λειτουργία της Τράπεζας (Orsini 2014).

Μόνο τα κράτη-μέλη της ΕΕ είναι μέλη και μέτοχοι στην Παγκόσμια Τράπεζα και κατέχουν θέσεις στο διοικητικό συμβούλιό της. Η ΕΕ ως σύνολο δεν είναι μέλος του Οργανισμού, ενώ δεν κατέχει ούτε τη θέση του παρατηρητή. Τα τρία μεγαλύτερα κράτη-μέλη της ΕΕ (Γαλλία, Γερμανία, Μ. Βρετανία) έχουν το καταστατικό δικαίωμα να διορίσουν τον δικό τους εκτελεστικό διευθυντή στο ΔΣ της Τράπεζας.⁹⁸ Τα άλλα

97 Τα κ-μ της ΕΕ συνεισφέρουν περίπου το 60% του προϋπολογισμού της Παγκόσμιας Τράπεζας.

98 Δικαίωμα ορισμού του Εκτελεστικού Διευθυντή στο Συμβούλιο διατηρούν επιπλέον οι ΗΠΑ, η Ιαπωνία, η Κίνα, η Ρωσία και η Σ. Αραβία.

κράτη-μέλη της ανήκουν σε επτά διαφορετικές διακρατικές ομάδες, καθεμία από τις οποίες διορίζει έναν εκτελεστικό διευθυντή στο ΔΣ. Η μεμονωμένη συμμετοχή των κρατών-μελών σε διακρατικές ομάδες, ειδικά όταν αυτά ηγούνται των ομάδων αυτών, αυξάνει τη συλλογική βαρύτητα που εκφράζουν τα κράτη-μέλη της ΕΕ στη διακυβέρνηση της Τράπεζας.

Σύμφωνα με στοιχεία της Παγκόσμιας Τράπεζας για το 2007, τα κράτη-μέλη της ΕΕ κατείχαν αθροιστικά το 30% των δικαιωμάτων ψήφου όσον αφορά την εκλογή του ΔΣ του οργανισμού. Τα δικαιώματα ψήφου που κατέχουν συλλογικά τα κράτη-μέλη της Ένωσης υπερβαίνουν τα δικαιώματα ψήφου κάθε άλλου οικονομικού μπλοκ, ενώ υπερβαίνουν κατά πολύ το ποσοστό των 15% των ψήφων που απαιτούνται για τη δημιουργία μειοψηφίας που δύναται να ασκήσει βέτο σε μία συγκεκριμένη απόφαση (Pisani-Ferry 2009).⁹⁹ Η συλλογική βαρύτητα των κρατών-μελών καθιστούσε την ΕΕ ως τον δυναμικότερο δρώντα στη διακυβέρνηση της Παγκόσμιας Τράπεζας. Δεδομένου του κεντρικού ρόλου που έχει η Παγκόσμια Τράπεζα στη διεθνή οικονομική-αναπτυξιακή διακυβέρνηση, η ισχυρή επιρροή που έχουν στον θεσμό τα ευρωπαϊκά κράτη αποτελεί έναν παράγοντα που έχει ενισχύσει την παρουσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο συγκεκριμένο τμήμα της διακυβέρνησης αυτής (Wei 2017).

Ο διαχωρισμός αρμοδιοτήτων για την αναπτυξιακή πολιτική μεταξύ κρατών-μελών και ευρωπαϊκών οργάνων δημιουργεί προβλήματα συντονισμού σε ό,τι αφορά την άσκηση επιρροής στην Παγκόσμια Τράπεζα. Όπως ανέφερε σχετικά ο R. Prodi, «η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν κατέχει την επιρροή που θα μπορούσε να κατέχει στην Παγκόσμια Τράπεζα». Επιπλέον, τα ελλείμματα συνεργασίας και διαφωνίες σε ό,τι αφορά πολιτικές αποφάσεις αποτελούν συχνά βασικές αιτίες ώστε να μην αποτυπώνεται επιτυχώς η συλλογική επιρροή που θα μπορούσε να έχει η ΕΕ στη διακυβέρνηση της Τράπεζας (Woods 2006). Τα μεγαλύτερα κράτη-μέλη συνήθως αντιτίθενται στην ιδέα της κοινής ευρωπαϊκής στάσης, επιλέγοντας να συζητήσουν ζητήματα συντονισμού σε άλλα *fora* παρά να ενισχύσουν τη συνοχή της ΕΕ για την ανάληψη κοινών πρωτοβουλιών στο σύστημα διοίκησης της Τράπεζας (Baroncelli 2008).

99 Οι ΗΠΑ είναι το μοναδικό κράτος που εκ του καταστατικού της Τράπεζας έχει αριθμό δικαιωμάτων ψήφου ικανό να ασκήσει βέτο σε αποφάσεις του Συμβουλίου.

Ο συντονισμός των κρατών-μελών της ΕΕ στην Παγκόσμια Τράπεζα είναι λιγότερο θεσμοθετημένος σε σχέση με τον αντίστοιχο συντονισμό τους στο ΔΝΤ. Μία ανεπίσημη επιτροπή συντονισμού των θέσεων των κρατών-μελών υφίσταται στην Ουάσινγκτον, όπου πραγματοποιούνται τακτικές συναντήσεις των αντιπροσώπων των μελών στον θεσμό. Η κύρια λειτουργία της είναι η ανταλλαγή πληροφόρησης και κυρίως ο συντονισμός των θέσεών τους στα θεσμικά όργανα της Τράπεζας.¹⁰⁰ Θεσμοθετημένη επιτροπή που να εδρεύει στις Βρυξέλες (όπως η SCIMF στο ΔΝΤ) δεν υφίσταται στην Παγκόσμια Τράπεζα, γεγονός που εξασθενεί το επίπεδο συντονισμού των κρατών-μελών της ΕΕ σε αυτή. Για παράδειγμα, οι αρμοδιότητες αυτής της επιτροπής δεν περιλαμβάνουν την επίλυση κρίσιμων πολιτικών και οικονομικών ζητημάτων, ζητήματα τα οποία επιλύονται μέσω πολυμερών διαπραγματεύσεων (Eurodad 2006).

Ο υψηλός βαθμός συνοχής στη δραστηριότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην Παγκόσμια Τράπεζα παρουσιάζεται κυρίως στις συμβουλευτικές διαδικασίες του οργανισμού, ενώ αντιθέτως δεν είναι ιδιαίτερα υψηλός στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων που λαμβάνουν χώρα στο Διοικητικό Συμβούλιο. Σύμφωνα με πηγές της ΠΤ, η Ένωση είναι αποτελεσματική και συνεκτική μόνο στην προώθηση των αναπτυξιακών στόχων της, είτε στο Συμβούλιο είτε στις δράσεις της Τράπεζας. Απεναντίας, σύμφωνα με τις ίδιες πηγές, η ΕΕ παρουσιάζει έλλειμμα αποτελεσματικότητας στις υπόλοιπες τομεακές δράσεις της Τράπεζας καθώς και στις συνεδριάσεις του ίδιου του διοικητικού συμβουλίου (Baroncelli 2011).

Η απουσία μιας ενιαίας ευρωπαϊκής θέσης στο διοικητικό συμβούλιο είναι μία από τις σημαντικότερες αιτίες της ανικανότητας της ΕΕ να δημιουργήσει πλειοψηφίες σε αυτό. Ταυτόχρονα, η απουσία εναρμόνισης ανάμεσα στις διαφορετικές διμερείς αναπτυξιακές υπηρεσίες των κρατών-μελών αποτελεί τη βασική αιτία για την έλλειψη ευρωπαϊκής συνοχής στις δράσεις της Τράπεζας (Baroncelli 2011).

100 Η ενισχυμένη δράση του Eurogroup έχει αναμφίβολα θετικές επιπτώσεις στον βαθμό συντονισμού των κ-μ της ΕΕ συγκριτικά με την προηγούμενη χρονική περίοδο.

4.7.2 Κανονιστική Ισχύς

Η ευρωπαϊκή ενιαία αγορά αντιπροσωπεύει την πιο χαρακτηριστική υλική έκφραση της οικονομική ισχύος της ΕΕ στην παγκόσμια οικονομία (Damro 2012). Σύμφωνα με αναφορές της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, «η συλλογική βαρύτητα της ευρωπαϊκής ενιαίας αγοράς αποτελεί ένα από τα κρίσιμα στοιχεία που ανέδειξαν την Ευρωπαϊκή Ένωση ως παγκόσμιο οικονομικό παίκτη, βασικό δρώντα της σύγχρονης οικονομικής παγκοσμιοποίησης» (Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2006, 2007).

Βασικός στόχος της δημιουργίας της ενιαίας αγοράς ήταν η ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της ευρωπαϊκής οικονομίας στην παγκόσμια οικονομία και η επιτυχής προσαρμογή της στην οικονομική παγκοσμιοποίηση. Η πρόσβαση στην ενιαία αγορά συχνά χρησιμοποιείται ως ανταγωνιστικό πλεονέκτημα, επιτρέποντας στην ΕΕ να θέτει παγκόσμια κανονιστικά πρότυπα σε τομείς όπου οι ευρωπαϊκές εταιρείες κατέχουν ένα υπολογίσιμο μερίδιο της εκάστοτε τομεακής παγκόσμιας αγοράς (Mitchel 2010).

Η Ευρωπαϊκή Ένωση αντιμετωπίζει ένα «κανονιστικό τρίλημμα» όσον αφορά τους στόχους που εξυπηρετεί η ενιαία αγορά. Οι στόχοι αυτοί περιλαμβάνουν «την εξισορρόπηση της οικονομικής ανταγωνιστικότητας με την επίτευξη των κανονιστικών στόχων και την πραγματοποίηση της οικονομικής ολοκλήρωσης σε όσο το δυνατόν μεγαλύτερη κλίμακα» (Mahoney 2004). Τα ευρωπαϊκά κανονιστικά πρότυπα αποτελούν εργαλεία ολοκλήρωσης που επηρεάζουν τις οικονομικές σχέσεις ανάμεσα στην ΕΕ και σε τρίτες χώρες και παράλληλα τον τρόπο με τον οποίο προσαρμόζονται οι ευρωπαϊκές οικονομίες στις εξωτερικές πιέσεις των παγκόσμιων αγορών (Mugge 2014).

Η εξωτερικοποίηση των κανονιστικών προτύπων εκ μέρους της ΕΕ πραγματοποιείται μέσω δύο βασικών διαδικασιών. Η πρώτη αφορά την επιβολή κανονιστικών προτύπων από τους ευρωπαϊκούς θεσμούς και τις κυβερνήσεις των κρατών-μελών της Ένωσης, μέσω των διακρατικών διαπραγματεύσεων που πραγματοποιούνται στους τυπικούς και στους άτυπους θεσμούς του διεθνούς οικονομικού συστήματος (Drezner 2007).

Μία πρώτη στρατηγική που εκπονεί η ΕΕ είναι η δημιουργία συμμαχιών

(coalition-building) με άλλες χώρες-μέλη των θεσμών, με στόχο την επίτευξη πλειοψηφικών μπλοκ που υλοποιούν αλλαγές στο διεθνές κανονιστικό πλαίσιο (Newman & Posner 2015). Τέτοιες στρατηγικές έχουν υλοποιηθεί για παράδειγμα στον ΠΟΕ, όπου η ΕΕ έχει καταστεί ο κεντρικός πόλος ευρείων διακρατικών συμμαχιών, επιτυγχάνοντας να επιβάλει τη νομοθέτηση κανονιστικών προτύπων στο διεθνές εμπόριο, τα οποία προέρχονται από το ευρωπαϊκό κανονιστικό πλαίσιο. Μία δεύτερη στρατηγική που συχνά ακολουθεί η Ένωση όσον αφορά την προώθηση κανονιστικών προτύπων είναι στο να γίνεται ο πρώτος χρονικά δρώντας που δημιουργεί την ατζέντα και εισηγητής κανονιστικών ρυθμίσεων (first mover agenda setting), σε τομείς όπου δεν έχουν αναπτυχθεί αντίστοιχες πρωτοβουλίες από άλλες οικονομικές δυνάμεις (Newman & Posner 2015).

Η δεύτερη διαδικασία αφορά την επιβολή κανονιστικών προτύπων που πραγματοποιείται μέσω της άμεσης αλληλεπίδρασης της ευρωπαϊκής ενιαίας αγοράς με τρίτες οικονομικές αγορές, χωρίς τη θεσμική παρέμβαση των διεθνών θεσμών (Drezner 2007). Το μεγάλο μέγεθος και τα δυναμικά χαρακτηριστικά μιας μεγάλης εσωτερικής αγοράς δημιουργούν προσδοκίες και συχνά επαρκούν ώστε να «πείσουν» αλλοδαπούς δρώντες ώστε να προσαρμόσουν τα κανονιστικά τους πρότυπα, χωρίς να απαιτούνται ενέργειες από εθνικές ή ευρωπαϊκές κυβερνητικές αρχές (Damro 2012). Αυτό συμβαίνει γιατί η βαρύτητα της ευρωπαϊκής ενιαίας αγοράς επιδρά στα χαρακτηριστικά των παγκόσμιων αγορών με τέτοιον τρόπο, ώστε οι ξένες επιχειρήσεις αναγκάζονται να προσαρμοστούν εμμέσως στις ευρωπαϊκές κανονιστικές αρχές και αξίες. Αυτή η επιρροή που παράγεται από την ευρωπαϊκή ενιαία αγορά συμπίπτει με αυτό που ο Lake ονομάζει «το δεύτερο πρόσωπο της ηγεμονίας» (Lake 2011).

Εάν κάποιοι δρώντες (κυβερνήσεις, πολυεθνικές εταιρείες) αρνούνται να προσαρμοστούν οικειοθελώς στα ευρωπαϊκά κανονιστικά πρότυπα, οι ευρωπαϊκές αρχές χρησιμοποιούν την πρόσβαση στην ενιαία αγορά ως μέσο πειθούς ώστε να μεταβάλλουν τις απόψεις τους (Drezner 2007, Damro 2012). Όπως έχει δείξει η διεθνής πρακτική, οι πολυεθνικές εταιρείες που προέρχονται από τρίτες χώρες, θέλοντας να αποκτήσουν καλύτερη πρόσβαση στην ενιαία αγορά, συχνά πιέζουν τις κυβερνήσεις τους ώστε να ρυθμίσουν τις νομοθεσίες των χωρών τους σύμφωνα με τα

ευρωπαϊκά πρότυπα.¹⁰¹ Αυτή τη διαδικασία ο Benton την ονομάζει «ηγεμονική εναρμόνιση» και θεωρεί ότι αποτελεί το σημαντικότερο έμμεσο αποτέλεσμα της ευρωπαϊκής οικονομικής-κανονιστικής ισχύος (Brenton 2000).

Η αμοιβαία αναγνώριση (mutual recognition) αποτελεί μία τέταρτη διακριτή στρατηγική που ακολουθεί η ΕΕ και αφορά την εξωτερίκευση και την επέκταση της εφαρμογής του ευρωπαϊκού κανονιστικού πλαισίου. Είτε σε πολυμερές είτε σε διμερές επίπεδο, η ΕΕ –χρησιμοποιώντας το ειδικό της βάρος και τις σχέσεις αλληλεπίδρασης που δημιουργεί στην παγκόσμια οικονομία– συνάπτει συμφωνίες εναρμόνισης οικονομικού κανονιστικού πλαισίου με άλλες χώρες (Newman & Posner 2015).

Για παράδειγμα, οι Συμφωνίες Αμοιβαίας Αναγνώρισης μεταξύ της ΕΕ και των άλλων βιομηχανικών δυνάμεων οδήγησαν σταδιακά σε *de facto* μεταβολές στο ρυθμιστικό πλαίσιο της βιομηχανικής παραγωγής, οι οποίες στην πλειοψηφία τους αποδείχθηκαν ευνοϊκές για τα συμφέροντα της ΕΕ και των κρατών-μελών της. Συγκεκριμένα, οι συμφωνίες αμοιβαίας αναγνώρισης που έχει ήδη υπογράψει η ΕΕ αφορούν διάφορες κατηγορίες εμπορικών συναλλαγών (αγαθά & υπηρεσίες) που πραγματοποιούν οι ευρωπαϊκές εταιρείες με την Αυστραλία, τον Καναδά, την Ιαπωνία, τη Νέα Ζηλανδία, τις ΗΠΑ, το Ισραήλ και την Ελβετία.¹⁰²

Η διεθνής κανονιστική ικανότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης συνδέεται με τη συνθετότητα του ευρωπαϊκού κανονιστικού πλαισίου σε πολλές διαστάσεις της οικονομικής δραστηριότητας. Το ευρωπαϊκό κανονιστικό πλαίσιο είναι αποτέλεσμα μακροχρόνιων διαδικασιών που έχουν επιτευχθεί στο εθνικό και στο υπερεθνικό επίπεδο. Συνδυάζει αναπτυγμένα εθνικά κανονιστικά πρότυπα που έχουν υιοθετηθεί μετέπειτα ως ευρωπαϊκά, αλλά και τα κανονιστικά πρότυπα τα οποία έχουν δημιουργηθεί και υιοθετηθεί σε υπερεθνικό επίπεδο βάσει του πλαισίου και των διαδικασιών της ενιαίας αγοράς (Back & Newman 2010).

Επιπλέον, κατά τη διάρκεια των τελευταίων δύο δεκαετιών, η ΕΕ έχει

101 Είναι χαρακτηριστικές οι περιπτώσεις αμερικανικών, καναδικών, ρωσικών και κινεζικών εταιρειών οι οποίες λειτούργησαν σε αρκετές περιπτώσεις ως μέσο πίεσης προς τις κυβερνητικές αρχές τους, ώστε να αλλάξουν τα σχετικά κανονιστικά πλαίσια και να μπορούν να διεξάγουν εμπόριο με την ευρωπαϊκή ενιαία αγορά.

102 Πληροφορίες για τις συμφωνίες αμοιβαίας αναγνώρισης διατίθενται στη διεύθυνση: <https://bit.ly/3mNF1A1>

δημιουργήσει μία εκτεταμένη θεσμική αρχιτεκτονική που ρυθμίζει και εποπτεύει τη συντριπτική πλειονότητα των οικονομικών δραστηριοτήτων που λαμβάνουν χώρα εντός της ενιαίας ευρωπαϊκής αγοράς. Η ύπαρξη αυτής της θεσμικής αρχιτεκτονικής, η οποία έχει παράξει το ευρωπαϊκό οικονομικό κανονιστικό πλαίσιο, παρέχει στην Ένωση σημαντικές κανονιστικές ικανότητες και δεξιότητες ώστε να αναλαμβάνει ανάλογη κανονιστική δράση στους αντίστοιχους κλάδους της οικονομικής δραστηριότητας εκτός των συνόρων της ευρωπαϊκής επικράτειας (Newman & Posner 2015).

Οι πράξεις ευρωπαϊκού δικαίου είναι θεσμικώς δεσμευτικές για τα κράτη-μέλη της ΕΕ, με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή να είναι υπεύθυνη για την εφαρμογή τους και το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο να έχει ως αρμοδιότητα τον έλεγχο τήρησης αυτών των πράξεων δικαίου από κράτη-μέλη και ευρωπαϊκούς θεσμούς. Μία τέτοια πολιτική και θεσμική αρχιτεκτονική δεν συναντάται σε κανένα άλλο περιφερειακό καθεστώς στην παγκόσμια οικονομία, με αποτέλεσμα η Ένωση να διαθέτει τις βέλτιστες θεσμικές και πολιτικές βάσεις ώστε να αναπτύξει και να ενδυναμώσει την κανονιστική της δραστηριότητα εντός και εκτός ευρωπαϊκής επικράτειας (Quaglia 2012).

Σύμφωνα με μελέτες που αφορούν την κανονιστική δραστηριότητα σε συγκεκριμένους οικονομικούς κλάδους της παγκόσμιας οικονομίας, η ΕΕ αποτελεί την ισχυρότερη κανονιστική δύναμη στους τομείς των μεταφορών, των τηλεπικοινωνιών, των φαρμακευτικών και αγροτικών προϊόντων, καθώς και στην πλειοψηφία των βιομηχανικών προϊόντων (Young 2003, Glimstedt 2001).

Σύμφωνα με τον Mitchell, η κανονιστική ικανότητα που παράγεται από την ενιαία ευρωπαϊκή αγορά παρέχει ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα σε ευρωπαϊκές επιχειρήσεις σε ό,τι αφορά τη δραστηριοποίησή τους στην παγκόσμια οικονομία (Mitchell 2010). Όσο ευρύτερη είναι η επιρροή των κανονιστικών κανόνων της Ένωσης στην παγκόσμια οικονομία, τόσο ενισχύονται οι επιδόσεις των ευρωπαϊκών επιχειρήσεων σε σύγκριση με τους ανταγωνιστές. Επειδή οι ευρωπαϊκές επιχειρήσεις έχουν αναπτυχθεί υιοθετώντας και εφαρμόζοντας τα (αυστηρά) ευρωπαϊκά κανονιστικά πρότυπα αγοράς, όταν βρίσκονται αντιμέτωπες με πρότυπα τρίτων χωρών που είναι επηρεασμένα από τα αντίστοιχα πρότυπα της ΕΕ είναι περισσότερο ικανές να προσαρμοστούν σε τέτοια δεδομένα, σε σύγκριση με εταιρείες

προερχόμενες π.χ. από τις ΗΠΑ, την Κίνα ή την Ιαπωνία (Mitchell 2010). Ο τομέας των φαρμακευτικών προϊόντων αποτελεί ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα τομέα όπου η εφαρμογή των ευρωπαϊκών προτύπων έχει επηρεάσει θετικά την ανταγωνιστικότητα των ευρωπαϊκών φαρμακευτικών εταιρειών στις διεθνείς αγορές (Kidd 2011).

4.8 Συμπεράσματα-Επίλογος

Η αποτίμηση και η ενδελεχής ανάλυση της οικονομικής ισχύος της Ευρωπαϊκής Ένωσης στη σύγχρονη παγκόσμια οικονομία αποτέλεσε τον κεντρικό ερευνητικό σκοπό του παρόντος κεφαλαίου. Φαίνεται ότι η οικονομική ισχύς της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποτελεί ένα ιδιαίτερο σύνθετο μέγεθος το οποίο εξαρτάται από πλειάδα μεταβλητών και άλλων προσδιοριστικών παραγόντων.

Η εξέταση των επιδόσεων της οικονομικής ισχύος της ΕΕ πραγματοποιείται αρχικά εξετάζοντάς τις ως ένα αυτούσιο μέγεθος, ενώ μετέπειτα πραγματοποιείται σύγκριση των ευρωπαϊκών επιδόσεων με τις επιδόσεις της οικονομικής ισχύος των άλλων μεγάλων οικονομικών δυνάμεων, ώστε να αποτυπωθεί με ακρίβεια η βαρύτητα της Ένωσης στη σύγχρονη παγκόσμια οικονομία.

Η ΕΕ αποτελεί μία παγκόσμια οικονομική δύναμη με ισχυρή παρουσία σε όλους τους θεματικούς τομείς της παγκόσμιας οικονομίας, ενώ κατέχει ανάλογη επιρροή στο σύνολο των διαστάσεων της παγκόσμιας οικονομικής διακυβέρνησης. Μαζί με τις ΗΠΑ και την Κίνα, συνθέτουν την τριάδα των ισχυρότερων οικονομικών δυνάμεων του διεθνούς συστήματος ανταγωνιζόμενες διαρκώς για ολοένα μεγαλύτερα μερίδια επιρροής.

Η αποτίμηση και η ανάλυση της οικονομικής ισχύος της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποτελεί μία βασική προϋπόθεση για τη συνέχιση της μεθοδολογικής έρευνας στο επόμενο κεφάλαιο της διατριβής. Βάσει των αποτελεσμάτων αυτής της αποτίμησης, θα επιχειρηθεί να αναλυθούν οι μεταβολές (θετικές και αρνητικές) οικονομικής ισχύος που υπέστη η Ευρωπαϊκή Ένωση κατά τη διάρκεια της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης. Αυτή η ανάλυση θα επιχειρηθεί συγκριτικά με τις ανάλογες

μεταβολές που έχουν υποστεί κατά τη διάρκεια της κρίσης οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής και η Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας. Μέσω του υπολογισμού των μεταβολών αυτών, ο συγγραφέας θα επιχειρήσει να προσεγγίσει την ισορροπία ισχύος ανάμεσα στις μεγάλες δυνάμεις της παγκόσμιας οικονομίας έτσι όπως έχει διαμορφωθεί, μεταξύ άλλων, λόγω των επιπτώσεων της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΜΕΤΑΒΟΛΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΙΣΧΥΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

5.1 Εισαγωγή

Όπως αναφέρεται και σε προηγούμενα κεφάλαια της διατριβής, η ΕΕ, οι ΗΠΑ και η Κίνα αποτελούν τις μεγαλύτερες οικονομικές δυνάμεις του σύγχρονου διεθνούς συστήματος. Είναι οι δυνάμεις που συγκεντρώνουν τα μεγαλύτερα μερίδια ισχύος, επιδρώντας όσο καμία άλλη δύναμη στην εξέλιξη των δομών της παγκόσμιας οικονομίας.

Η παγκόσμια οικονομική κρίση δεν έχει επηρεάσει μόνο τη φύση των διεθνών οικονομικών σχέσεων, αλλά φαίνεται ότι έχει επιδράσει και στην ισορροπία οικονομικής ισχύος ανάμεσα στις μεγαλύτερες δυνάμεις του διεθνούς συστήματος. Δεδομένης της δομής του διεθνούς συστήματος,¹⁰³ οι αλλαγές στους συσχετισμούς ισχύος ανάμεσα στις μεγάλες δυνάμεις είναι κρίσιμης σημασίας για τη διαμόρφωση των συνολικής ισορροπίας ισχύος σε αυτό.

Σκοπός του παρόντος κεφαλαίου είναι η καταγραφή των μεταβολών της οικονομικής ισχύος της Ευρωπαϊκής Ένωσης κατά τη διάρκεια της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, σε σύγκριση με τις αντίστοιχες μεταβολές της οικονομικής ισχύος των ΗΠΑ και της ΛΔΚ. Η καταγραφή αυτή θα πραγματοποιηθεί στις διάφορες διαστάσεις της παγκόσμιας οικονομίας, κάνοντας χρήση του μεθοδολογικού πλαισίου που παρουσιάστηκε αναλυτικά στο τρίτο κεφάλαιο της διατριβής. Θα αποτυπωθούν δηλαδή ποσοτικά οι μεταβολές στο διεθνές εμπόριο, στις διεθνείς επενδύσεις, στο διεθνές νομισματικό σύστημα, στον διεθνή χρηματοπιστωτικό τομέα και στους διεθνείς οικονομικούς οργανισμούς.

Παράλληλα με την παρουσίαση των ποσοτικών στοιχείων, θα επιχειρηθεί και μία ποιοτική ανάλυση των μεταβολών οικονομικής ισχύος ώστε να εξηγηθούν και να αναλυθούν τα αίτια των μεταβολών αυτών. Η ποιοτική ανάλυση θα πλαισιώσει τα ποσοτικά στοιχεία προκειμένου να αποτυπωθεί μία πληρέστερη εικόνα των αλλαγών

¹⁰³ Όπως αναφέρεται και στο θεωρητικό κεφάλαιο της διατριβής, ΕΕ, ΗΠΑ και ΛΔΚ αποτελούν τις κυρίαρχες οικονομικές δυνάμεις του σύγχρονου διεθνούς συστήματος. Αυτό μετατρέπει το διεθνές σύστημα σε τριπολικό, η εξέλιξη του οποίου του εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τη διαμόρφωση των σχέσεων μεταξύ των τριών πόλων ισχύος.

που προκάλεσε η κρίση στους συσχετισμούς ισχύος στην παγκόσμια οικονομία.

Επιπλέον, στο τέλος του παρόντος κεφαλαίου θα γίνει μία σύντομη αναφορά στις άμεσες επιπτώσεις που θα έχει για τη ευρωπαϊκή οικονομική ισχύ σε ποσοτικούς όρους η έξοδος της Μ. Βρετανίας από την Ευρωπαϊκή Ένωση.

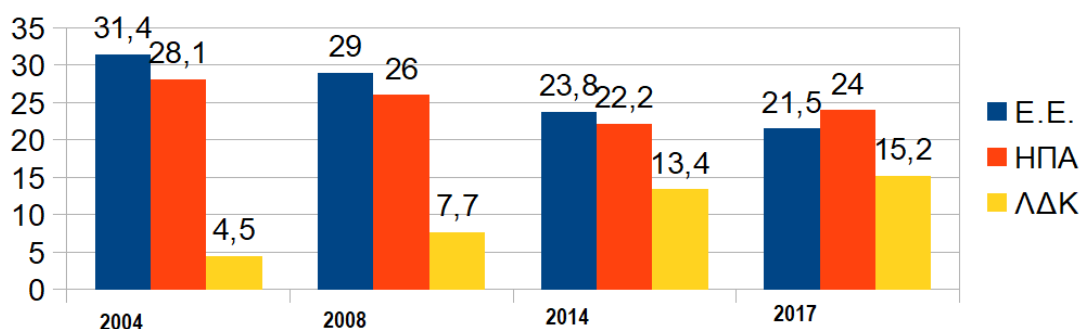
5.2 Μεταβολές Βασικών Οικονομικών Δεικτών στον Απόηχο της Παγκόσμιας Οικονομικής Κρίσης

Εξαιτίας των διαφοροποιημένων επιδράσεων που δέχτηκαν οι τρεις δυνάμεις κατά τη διάρκεια της κρίσης, η βαρύτητά τους στην παγκόσμια οικονομία επηρεάστηκε σε διαφορετικό βαθμό σε σύγκριση με την περίοδο πριν από την κρίση.

Η οικονομική κρίση επηρέασε το μερίδιο της Ένωσης στο παγκόσμιο ΑΕΠ, το οποίο μειώθηκε σημαντικά. Το 2017 το μερίδιο της ΕΕ ήταν μειωμένο κατά 25,9% σε σχέση με τις τιμές που είχε το έτος που ξέσπασε η χρηματοπιστωτική κρίση (Eurostat 2016). Ως αποτέλεσμα, η ΕΕ έγινε μετά την κρίση το δεύτερο μεγαλύτερο σε μέγεθος οικονομικό μπλοκ της παγκόσμιας οικονομίας, υποχωρώντας συγκριτικά με την πρώτη θέση που κατείχε το 2007 (Διάγραμμα 1).

Καθοδικές τάσεις κατέγραψε και το μερίδιο των ΗΠΑ στο παγκόσμιο ΑΕΠ την ίδια χρονική περίοδο. Συγκεκριμένα, το μερίδιο των ΗΠΑ κατέγραψε πτώση 7,7% (World Bank 2018). Τα υφεσιακά φαινόμενα που επικράτησαν κυρίως την πρώτη τριετία της κρίσης έφεραν ως αποτέλεσμα την πτώση της οικονομικής βαρύτητας των ΗΠΑ στο παγκόσμιο ΑΕΠ. Η οικονομική ανάπτυξη στις ΗΠΑ επηρεάστηκε σαφώς λιγότερο συγκριτικά με την Ε.Ε και οι αρνητικές συνέπειες διατηρήθηκαν για μικρότερο χρονικό διάστημα, με αποτέλεσμα η μείωση της οικονομικής τους βαρύτητας να είναι μικρότερη από αυτήν της ΕΕ

Διάγραμμα 1: Μερίδια της ΕΕ, των ΗΠΑ και της Κίνας στο παγκόσμιο ΑΕΠ (%)

Πηγή: Eurostat 2016, World Bank 2018

Η κινεζική οικονομία λίγο πριν από το ξέσπασμα της κρίσης αναδείχθηκε σε τρίτη μεγαλύτερη οικονομία του πλανήτη, ξεπερνώντας σε μέγεθος την ιαπωνική. Κατά την περίοδο της κρίσης, το μερίδιο της Κίνας στο παγκόσμιο ΑΕΠ γνώρισε εντυπωσιακή αύξηση, εκμεταλλευόμενη κυρίως τις απώλειες των μεριδίων της ΕΕ και των ΗΠΑ. Συγκεκριμένα το 2017, το μερίδιο της ΛΔΚ ήταν αυξημένο κατά 96% σε σχέση με τις τιμές που είχε το 2008 (World Bank 2018)

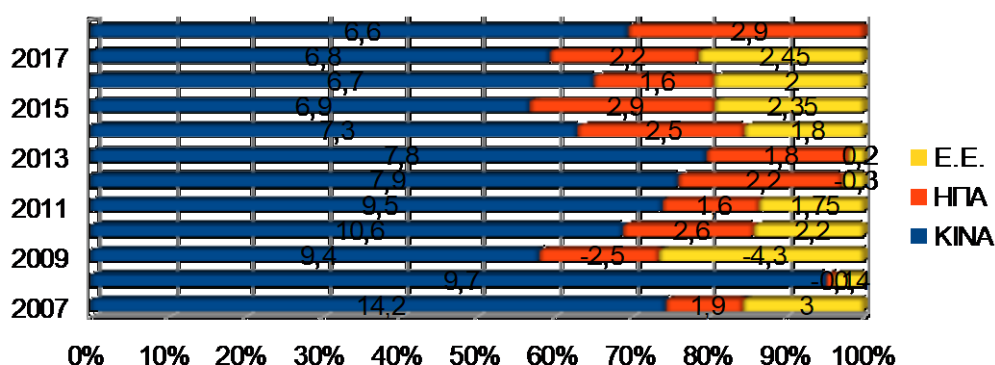
Η μείωση της βαρύτητας της Ευρώπης στην παγκόσμια οικονομία ήταν αποτέλεσμα της διπλής και βαθιάς ύφεσης που έπληξε τις ευρωπαϊκές οικονομίες. Υφεσιακά φαινόμενα καταγράφηκαν κατά τη διάρκεια της χρηματοπιστωτικής κρίσης αλλά και της κρίσης χρέους του ευρώ. Η στασιμότητα έφερε ασθενικούς ρυθμούς αύξησης του ευρωπαϊκού ΑΕΠ (Grant & Wilson 2012).¹⁰⁴ Την τετραετία 2014–2018, με τη σταδιακή ανάκαμψη που ακολούθησε, ο ρυθμός οικονομικής ανάπτυξης κυμάνθηκε στο 1,8%–2,5%, προσεγγίζοντας τους προ κρίσης ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης (Διάγραμμα 2). Η συνεισφορά της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην παγκόσμια οικονομική ανάπτυξη συνέχισε να είναι μικρή καθ' όλη τη διάρκεια της κρίσης. Ειδικότερα στα πρώτα χρόνια της κρίσης η συνεισφορά της ΕΕ στην παγκόσμια ανάπτυξη ήταν μηδενική, ενώ τα επόμενα χρόνια με την αύξηση που παρουσίασε συνεισέφερε μόλις το 6% της συνολικής οικονομικής μεγέθυνσης (World Bank 2018).

Ανάλογες ήταν οι επιπτώσεις στην αμερικανική οικονομία από τη

¹⁰⁴ Εξαιρέση ήταν οι ρυθμοί ανάπτυξης των κρατών-μελών που βρίσκονται στον πυρήνα της ευρωζώνης, οι οποίοι είτε δεν επηρεάστηκαν καθόλου από την κρίση είτε επηρεάστηκαν σε μικρό βαθμό.

χρηματοπιστωτική κρίση. Αντιθέτως, η κρίση χρέους δεν επηρέασε τους ρυθμούς ανάπτυξης της οικονομίας των ΗΠΑ, με αποτέλεσμα την περίοδο 2011–2018 να επικρατήσουν τάσεις ανάκαμψης. Ο ρυθμός ανάπτυξης της οικονομίας μετά τη χρηματοπιστωτική κρίση κυμάνθηκε στο 1,60–2,90%, προσεγγίζοντας και υπερβαίνοντας σε κάποια έτη τους ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης που υπήρχαν προ κρίσης (World Bank 2018). Η συνεισφορά των ΗΠΑ στην παγκόσμια οικονομική μεγέθυνση κυμάνθηκε σε υψηλότερα επίπεδα συγκριτικά με αυτή της Ένωσης (Brown 2012). Συγκεκριμένα στα πρώτα χρόνια της κρίσης η συνεισφορά των ΗΠΑ στην παγκόσμια ανάπτυξη ήταν μηδενική, ενώ τα επόμενα χρόνια με την αύξηση που παρουσίασε συνεισέφερε έως και το 15% της παγκόσμιας μεγέθυνσης (World Bank 2018).

Διάγραμμα 2: Διακύμανση ρυθμών οικονομικής ανάπτυξης της ΕΕ, των ΗΠΑ και της ΛΔΚ την περίοδο 2007-2018 (%)

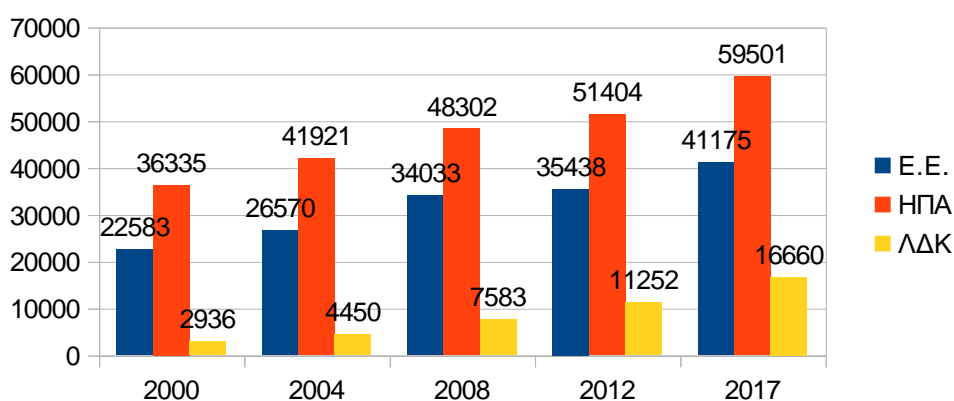
Πηγή: World Bank, 2018

Σε αντίθεση με τις ΕΕ και τις ΗΠΑ, ο ρυθμός οικονομικής ανάπτυξης της Κίνας παρέμεινε εξαιρετικά υψηλός καθόλη τη διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου, μολονότι κυμάνθηκε καθοδικά με την πάροδο των ετών. Ενώ το 2007 ο ρυθμός ανάπτυξης της κινεζικής οικονομίας ξεπερνούσε το 14%, η έλευση της οικονομικής κρίσης οδήγησε σε μείωση του ρυθμού ανάπτυξης, με αποτέλεσμα να κυμανθεί στο 9,5–10% κατά την τριετία 2008–2011. Το ξέσπασμα της κρίσης χρέους του ευρώ και

άλλοι παράγοντες οδήγησαν σε νέα μείωση του ρυθμού οικονομικής ανάπτυξης, με αποτέλεσμα να κυμανθεί στο 6,5–7% την πενταετία 2013–2018 (World Bank 2018). Όπως φαίνεται από τον Πίνακα 1, η Κίνα συνέχισε να αποτελεί την «ατμομηχανή» της παγκόσμιας οικονομικής ανάπτυξης καθ' όλη τη διάρκεια της κρίσης, συνεισφέροντας το μεγαλύτερο μερίδιο στην οικονομική μεγέθυνση της παγκόσμιας οικονομίας (25–30%).

Το κατά κεφαλήν ΑΕΠ της Ευρωπαϊκής Ένωσης παρουσίασε συνολική αύξηση 21% κατά τη διάρκεια της περιόδου 2008–2015. Το μέσο ευρωπαϊκό κατά κεφαλήν ΑΕΠ παρουσίασε μείωση, ωστόσο μικρότερη σε σχέση με την προηγούμενη χρονική περίοδο (2000–2008). Τα κράτη-μέλη που επλήγησαν έντονα από την κρίση κατέγραψαν ως επί το πλείστον πολύ μικρές αυξήσεις στο κατά κεφαλήν ΑΕΠ, ενώ τα κράτη-μέλη που δεν επηρεάστηκαν τόσο από την κρίση συνέχισαν να καταγράφουν μεγαλύτερες αυξητικές τάσεις.

Διάγραμμα 3: Κατά κεφαλήν ΑΕΠ της ΕΕ, των ΗΠΑ και της Κίνας κατά τη διάρκεια της κρίσης (\$)

Πηγή: World Bank, 2018

Το αμερικανικό κατά κεφαλήν ΑΕΠ παρουσίασε αύξηση της τάξεως του 23% κατά τη διάρκεια της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης. Η μείωση του ρυθμού οικονομικής

ανάπτυξης την περίοδο 2008–2012 οδήγησε σε μικρότερη αύξηση (σε σχέση με προηγούμενες χρονικές περιόδους) του παραγόμενου προϊόντος στην αμερικανική οικονομία. Σε αντιδιαστολή με τις μεταβολές σε ΕΕ και ΗΠΑ, το κινεζικό κατά κεφαλήν ΑΕΠ συνέχισε και στα χρόνια της κρίσης να καταγράφει μία εκρηκτική αύξηση, καθώς η κρίση δεν επηρέασε στον ίδιο βαθμό την κινεζική οικονομία όσο τις αναπτυγμένες οικονομίες. Το κινεζικό κατά κεφαλή ΑΕΠ έχει αυξηθεί 120% κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης (Διάγραμμα 3).

Αξίζει βέβαια να σημειωθεί ότι, ακόμη και μετά την κρίση, το κατά κεφαλήν ΑΕΠ της ΛΔΚ απέχει πολύ από αυτό των άλλων δύο οικονομικών δυνάμεων. Το 2017, το κατά κεφαλήν ΑΕΠ της Κίνας παρέμεινε 2,5 φορές μικρότερο από αυτό της ΕΕ και 3 φορές μικρότερο από αυτό των ΗΠΑ, καταδεικνύοντας –μεταξύ άλλων– τις σημαντικές διαφορές ανάμεσα στην αναπτυσσόμενη –ακόμη– εσωτερική αγορά της Κίνας και στις περισσότερο αναπτυγμένες εσωτερικές αγορές της ΕΕ και των ΗΠΑ.

5.3 Μεταβολές Νομισματικής Ισχύος στην Παγκόσμια Οικονομική Κρίση

Η παγκόσμια οικονομική κρίση και η κρίση χρέους της ευρωζώνης αποτέλεσαν δύο γεγονότα με μεγάλο αντίκτυπο στο παγκόσμιο νομισματικό σύστημα. Η κρίση επηρέασε, μεταξύ άλλων, την κυκλοφορία των διεθνών νομισμάτων, τις συναλλαγματικές ισοτιμίες καθώς και τα μερίδια των νομισμάτων στις διεθνείς αγορές. Ειδικότερα, το δολάριο (ΗΠΑ) και το ευρώ (ευρωζώνη), όντας οι βασικότεροι πόλοι της παγκόσμιας νομισματικής διακυβέρνησης, βρέθηκαν στο επίκεντρο των δύο οικονομικών κρίσεων. Την ίδια περίοδο, το κινεζικό γουάν αναδύθηκε ως ένας ταχέως αναπτυσσόμενο νόμισμα το οποίο απέκτησε σταδιακά περιφερειακή επιρροή.

5.3.α Το Ευρώ και το Δολάριο ως Πόλοι Νομισματικής Ισχύος κατά τη Διάρκεια της Κρίσης

Η προσαρμογή του μοντέλου ανάπτυξης της ευρωζώνης στην παγκόσμια οικονομία δεν έφερε τα αναμενόμενα αποτελέσματα, αφού η ζώνη του ευρώ δεν κατάφερε να

αποτελέσει την πιο δυναμική οικονομική και νομισματική ζώνη της παγκόσμιας οικονομίας. Η ευρωζώνη απέτυχε λόγω της αδυναμίας της να εκμεταλλευτεί τη νομισματική ισχύ που είχε ήδη αποκτήσει μέσω της παρουσίας του ενιαίου νομίσματος στις διεθνείς αγορές, καθώς δεν κατάφερε να εφαρμόσει τις κατάλληλες οικονομικές και νομισματικές πολιτικές ώστε να προαγάγει τον διεθνή ρόλο του (Stiglitz 2016). Αυτή η αποτυχία έγινε ιδιαίτερα αισθητή κατά τη διάρκεια της κρίσης, όταν –λόγω των ανισορροπιών των οικονομικών δομών της ευρωζώνης και της απουσίας κοινού μακροοικονομικού πλαισίου– η χρηματοπιστωτική κρίση εξελίχθηκε πολύ σύντομα σε σοβαρή κρίση χρέους, η οποία έφτασε να απειλήσει την ίδια την ύπαρξη της ευρωζώνης (Germain & Schwartz 2014).

Η κρίση χρέους της ευρωζώνης αποκάλυψε τις αδυναμίες του ενιαίου νομίσματος ως δυναμικός ανταγωνιστής του δολαρίου. Η κρίση έφερε πιο έντονα στο προσκήνιο δύο από τα κυριότερα μειονεκτήματα του ευρώ, την οικονομική και δημοσιονομική ετερογένεια των ευρωπαϊκών οικονομιών, καθώς και τις πολιτικά αποκλίνουσες κυβερνήσεις των κρατών-μελών οι οποίες δεν κατάφεραν να συμφωνήσουν άμεσα και με αποτελεσματικό τρόπο στον τρόπο διακυβέρνησης της ευρωζώνης (Eichengreen & Flandreau 2008).

Οι επιπτώσεις της κρίσης παρεμπόδισαν την υιοθέτηση ρηξικέλευθων μεταρρυθμίσεων σε σχέση με τις οικονομικές και νομισματικές δομές της ευρωζώνης. Δύο βασικά ζητήματα δεν αντιμετωπίστηκαν κατά τη διάρκεια της κρίσης. Το πρώτο ήταν η «εμμονή» της ευρωπαϊκής ηγεσίας σε έντονα αντιπληθωριστικές πολιτικές, η οποία περιόρισε τα περιθώρια ευελιξίας των νομισματικών πολιτικών της ευρωζώνης και αποτέλεσε ένα επιπρόσθετο εμπόδιο για τη γρήγορη ανάκαμψη. Το δεύτερο ζήτημα αφορούσε τον καταμερισμό του δημοσιονομικού κόστους προσαρμογής εξαιτίας των συνεπειών της κρίσης, το οποίο αποφασίστηκε να επωμιστούν τα κράτη-μέλη μεμονωμένα.

Η κρίση των δομών της ευρωζώνης και η αποτυχία διαχείρισης των άμεσων συνεπειών της μετατράπηκε αναπόφευκτα σε κρίση διεθνούς επιρροής για το ευρώ (Germain & Schwartz 2014). Ιδιαίτερα κατά την κρίση χρέους της ευρωζώνης, οι ξένοι επενδυτές στην πλειοψηφία τους θεώρησαν ότι η ευρωζώνη δεν αποτελούσε πλέον μία σταθερή αγορά, αντίληψη που μείωσε την ελκυστικότητα του ευρώ ως

μέσο για την πραγματοποίηση εμπορικών συναλλαγών και επενδύσεων και την τοποθέτηση κεφαλαίων. Τα περιουσιακά στοιχεία σε ευρώ και τα ομόλογα των κρατών-μελών της ευρωζώνης –ιδιαίτερα κατά τα πρώτα χρόνια της κρίσης– έχασαν την αξιοπιστία τους στους ξένους επενδυτές, με αποτέλεσμα να υπάρχει συνεχής εκροή κεφαλαίων από την ευρωζώνη προς τις ΗΠΑ και προς άλλες αγορές.

Πέρα από την έλλειψη εμπιστοσύνης των επενδυτών στην ευρωζώνη, υπήρχαν και πιο πρακτικοί λόγοι που συντέλεσαν στη μείωση της χρήσης του ευρώ. Για παράδειγμα, το χαμηλότερο κόστος δανεισμού που χαρακτήρισε την αγορά του αμερικανικού δολαρίου κατά το μεγαλύτερο μέρος της περιόδου της κρίσης οδήγησε επενδυτές και τράπεζες να αλλάξουν τις προτιμήσεις τους εις βάρος του ευρώ (ECB 2015). Επιπλέον, η κρίση έθεσε εμπόδια στις πρωτοβουλίες που αναλήφθηκαν πριν και κατά τη διάρκεια της κρίσης αναφορικά με την ολοκλήρωση των ευρωπαϊκών χρηματοπιστωτικών αγορών. Ο χαμηλός βαθμός ανάπτυξης των χρηματοπιστωτικών αγορών της ευρωζώνης και τα προβλήματα που προέκυψαν σε αυτές λόγω της κρίσης έκαναν τις ευρωπαϊκές χρηματοπιστωτικές αγορές ακατάλληλες ώστε να στηρίξουν το ευρώ σε μία δύσκολη περίοδο (ECB 2014).

Σε αντίθεση με την πορεία του ευρώ η διατήρηση της ηγεμονίας του δολαρίου αποτέλεσε κατά τη διάρκεια της κρίσης μία κρίσιμη και παράλληλα απαραίτητη προϋπόθεση για τη διατήρηση της αμερικανικής ισχύος στην παγκόσμια οικονομία (Ogawa & Muto 2017). Ο ρόλος του δολαρίου ως αποθεματικό νόμισμα ήταν (και είναι) κεντρικός για τη γεωπολιτική πρωτοκαθεδρία της Ουάσινγκτον και τη διαμόρφωση της υψηλής στρατηγικής της .

Η νομισματική ηγεμονία των ΗΠΑ αμφισβητήθηκε κατά τη διάρκεια της κρίσης, ωστόσο αιτία της αμφισβήτησης δεν ήταν η μειωμένη εμπιστοσύνη των αγορών στο δολάριο ως το ισχυρότερο διεθνές νόμισμα, αλλά περισσότερο η μειωμένη εμπιστοσύνη για την αποτελεσματικότητα των αμερικανικών οικονομικών και νομισματικών δομών (Stokes 2014). Ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια της χρηματοπιστωτικής κρίσης, οι ξένοι επενδυτές έπαψαν να θεωρούν την αμερικανική οικονομία όσο σταθερή τη θεωρούσαν προ κρίσης (Agnew 2009).

Η κρίση της νομισματικής ηγεμονίας των ΗΠΑ όμως δεν μετατράπηκε σε κρίση κυριαρχίας του αμερικανικού δολαρίου. Οι αγορές του δολαρίου συνέχισαν να

ελκύουν τα παγκόσμια αποθεματικά και τις ροές κεφαλαίου περισσότερο από κάθε άλλο νόμισμα, ενώ το δολάριο παραμένει το ευνοϊκότερο όχημα για τους δημόσιους και ιδιωτικούς επενδυτικούς φορείς στις διεθνείς αγορές.¹⁰⁵ Σε αντίθεση με το ευρώ, η χρήση του δολαρίου γίνεται σε παγκόσμια κλίμακα, ιδιαίτερα από τον κύριο γεωπολιτικό ανταγωνιστή των ΗΠΑ, τη ΛΔΚ, γεγονός που καταδεικνύει τον υψηλό βαθμό εμπιστοσύνης στο δολάριο (Stokes 2014).

Ένας παράγοντας που συνέβαλε στην ηγεμονία του δολαρίου ακόμη και εν μέσω της κρίσης υπήρξε η εκτεταμένη ρευστότητα των αμερικανικών χρηματοπιστωτικών αγορών. Τα ομόλογα του αμερικανικού δημοσίου αποτέλεσαν το «ασφαλέστερο καταφύγιο» για την πραγματοποίηση επενδύσεων χαρτοφυλακίου καθ' όλη τη διάρκεια της κρίσης. Οι υψηλές αποδόσεις στις αμερικανικές αγορές συναλλάγματος εγγυήθηκαν χαμηλά κόστη συναλλαγών για τους κατόχους δολαρίων (Stokes 2014). Η ασφάλεια που παρείχε το δολάριο ήταν βασική αιτία για την ικανοποιητική ρευστότητα του αμερικανικού νομίσματος καθ' όλη τη διάρκεια της υπό εξέταση περιόδου.

Ένας επιπλέον παράγοντας που συνέβαλε στην ανθεκτικότητα του δολαρίου κατά τη διάρκεια της κρίσης ήταν τα άμεσα μέτρα ποσοτικής χαλάρωσης, τα οποία πήραν οι αμερικανικές αρχές και οδήγησαν σε γρήγορη ανάκαμψη των ρυθμών ανάπτυξης της αμερικανικής οικονομίας. Η γρήγορη ανάκαμψη και η αντιμετώπιση των υφεσιακών επιπτώσεων της κρίσης επέτρεψαν στο δολάριο να ισχυροποιήσει ακόμη περισσότερο τη θέση του στις διεθνείς αγορές, χωρίς να επηρεάζεται από τις επιπτώσεις της κρίσης σε αυτές.

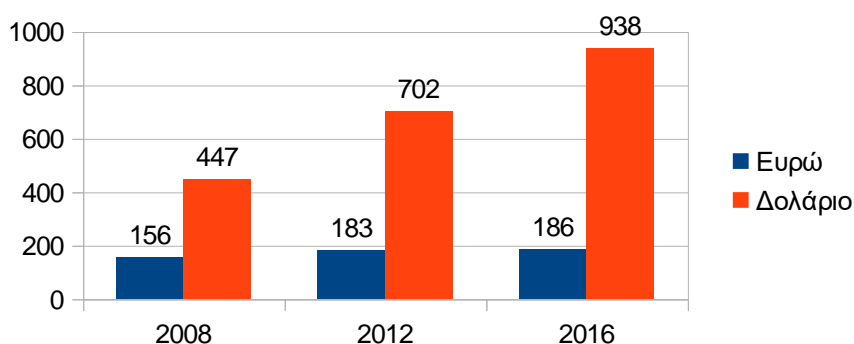
5.3.β Τα Μερίδια του Ευρώ και του Δολαρίου στις Διεθνείς Αγορές Ομολόγων

Το μερίδια του δολαρίου στις διεθνείς αγορές ομολόγων και γραμματίων αυξήθηκαν στις περισσότερες γεωγραφικές περιφέρειες κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης. Συγκεκριμένα, τα μερίδια του δολαρίου παρουσίασαν αύξηση 50% στις αγορές της Β. Αμερικής, 42% στις αφρικανικές αγορές, 20% στις ευρωπαϊκές αγορές

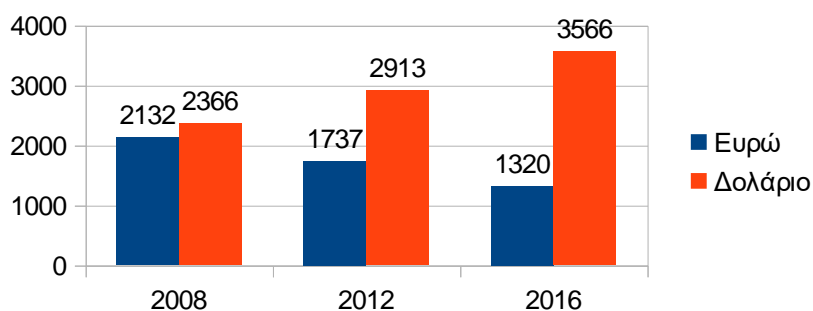
¹⁰⁵ Σύμφωνα με μελέτες, το «νομισματικό εισόδημα» της FED από την έκδοση των τραπεζογραμματίων του δολαρίου κυμαίνεται στα 15 δις δολάρια ετησίως.

και 14% στα offshore χρηματοπιστωτικά κέντρα. Σταθερό παρέμεινε το μερίδιο του δολαρίου στις αγορές της Μ. Ανατολής και της Λ. Αμερικής, ενώ πτώση κατέγραψε στα ομόλογα των διεθνών οργανισμών (ECB 2018).¹⁰⁶ Αυξητικές ήταν οι τάσεις και στα μερίδια του δολαρίου στη διεθνή αγορά ομολόγων και γραμματίων, με τις μεγαλύτερες αυξήσεις να καταγράφονται στα κρατικά ομόλογα (210%), ενώ σημαντική ήταν η αύξηση (67%) και στα τραπεζικά ομόλογα (ECB 2018).

Διάγραμμα 4: Μερίδια του ευρώ και του δολαρίου στα κρατικά ομόλογα (\$ δισ)

Διάγραμμα 5: Μερίδια ευρώ και δολαρίου στα τραπεζικά ομόλογα (\$ δισ)

Πηγή: ECB, 2018

Η γεωγραφική επιρροή του ευρώ εκτός της ευρωπαϊκής ηπείρου παρέμεινε και μετά

¹⁰⁶ Το δολάριο έχει ενισχύσει την απόλυτη πρωτοκαθεδρία του στις αγορές ομολόγων και γραμματίων στις περιοχές της Ασίας-Ειρηνικού, Αφρικής, Μέσης Ανατολής, Ν. Αμερικής καθώς και στα offshore χρηματοπιστωτικά κέντρα, ενώ απέκτησε πλειοψηφικό μερίδιο στις ευρωπαϊκές αγορές ομολόγων.

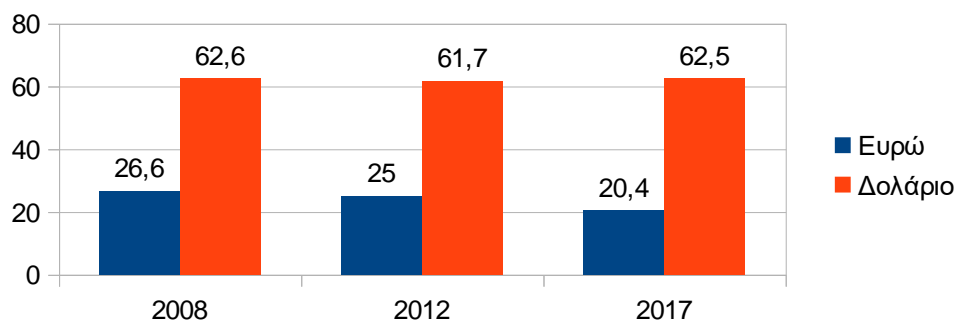
την κρίση σχετικά περιορισμένη. Η κύρια χρήση του (αν εξαιρεθούν οι χώρες της ευρωζώνης και της ΕΕ) αφορά είτε χώρες που συνορεύουν γεωγραφικά με την ΕΕ, είτε χώρες που διατηρούν μαζί της ισχυρούς θεσμικούς και πολιτικούς δεσμούς. Η κρίση συνέβαλε ώστε να περιοριστεί ακόμη περισσότερο η χρήση του ευρώ σε άλλες γεωγραφικές περιφέρειες της παγκόσμιας οικονομίας.

Συγκεκριμένα, τα μερίδια του ευρώ παρουσίασαν πτώση 75% στις αφρικανικές αγορές, 50% στις αγορές της Μ. Ανατολής, 20% στις ευρωπαϊκές αγορές και 60% στα offshore χρηματοπιστωτικά κέντρα. Αντιθέτως, το μερίδιο του ευρώ παρέμεινε σταθερό στις αμερικανικές και στις ασιατικές αγορές, ενώ παρουσίασε άνοδο 70% στα ομόλογα των διεθνών οργανισμών (ECB 2018). Επιπλέον, μεικτές ήταν οι τάσεις για τα μερίδια του ευρώ στη διεθνή αγορά ομολόγων και γραμματίων. Συγκεκριμένα, το μερίδιο του ευρώ παρουσίασε αύξηση (17,3%) στα κρατικά ομόλογα, ενώ αντίθετα το μερίδιό του στα τραπεζικά ομόλογα παρουσίασε σημαντική πτώση (39%), αποτυπώνοντας –μεταξύ άλλων– την έλλειψη εμπιστοσύνης του ευρώ στη διατραπεζική αγορά (ECB 2018).

5.3.γ Τα Μερίδια του Ευρώ και του Δολαρίου στις Διεθνείς Νομισματικές Αγορές

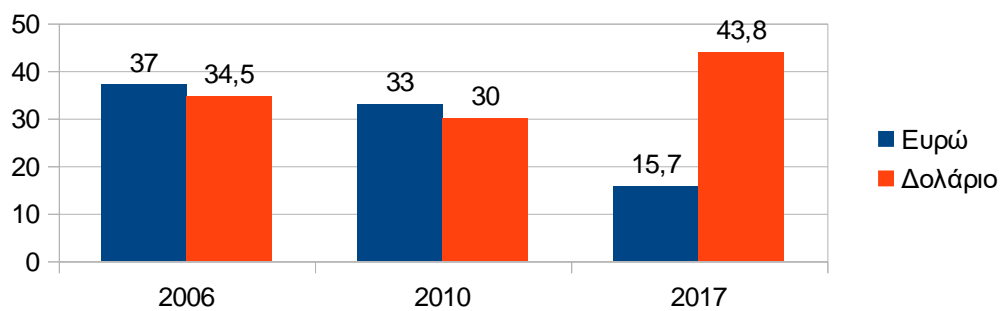
Όπως φαίνεται από τα διαγράμματα 5–10, τα μερίδια του ευρώ κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης παρουσίασαν υπολογίσιμη πτώση στο διεθνές νομισματικό σύστημα. Πιο συγκεκριμένα, κατά τη διάρκεια της κρίσης, τα μερίδια του ευρώ παρουσίασαν μικρή πτώση στα διασυνοριακά τραπεζικά αποθέματα και στα συναλλαγματικά αποθέματα, με μεγαλύτερη πτώση να καταγράφεται στη διασυνοριακή δανειακή χρηματοδότηση, στο χρηματιστήριο διεθνών χρεογράφων, στις παγκόσμιες πληρωμές και στον κύκλο εργασιών ξένου συναλλάγματος. Τα μερίδια του ευρώ στο διεθνές νομισματικό σύστημα συνέχισαν μεν να είναι, και μετά την κρίση, τα δεύτερα μεγαλύτερα, ωστόσο απέχουν ακόμη περισσότερο από τα μερίδια του δολαρίου.

Διάγραμμα 6: Μερίδια ευρώ, δολαρίου στα συναλλαγματικά αποθέματα (%)

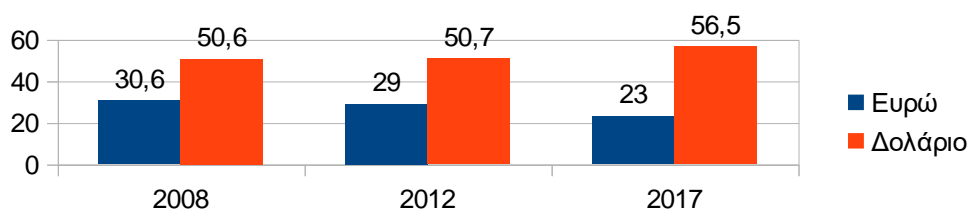
Πηγή: IMF, 2018

Διάγραμμα 7: Μερίδια ευρώ, δολαρίου στον κύκλο εργασιών ξένου συναλλάγματος (%)

Πηγή: ECB, 2018

Διάγραμμα 8. Μεριδία ευρώ, δολαρίου και γουάν στη διασυνοριακή δανειακή χρηματοδότηση (%)

Πηγή: IMF, ECB 2018

Η μείωση των μεριδίων του ευρώ στις διεθνείς αγορές αποτέλεσε το πιο εμφανές αποτέλεσμα των προβλημάτων που δημιούργησε η κρίση χρέους στο ενιαίο νόμισμα, δεδομένου ότι οι αγορές συναλλάγματος, κεφαλαίου και χρήματος αποτελούν την πιο ρεαλιστική αποτύπωση των διεθνών δυνατοτήτων του εκάστοτε νομίσματος στην παγκόσμια οικονομία σε μία δεδομένη χρονική περίοδο.

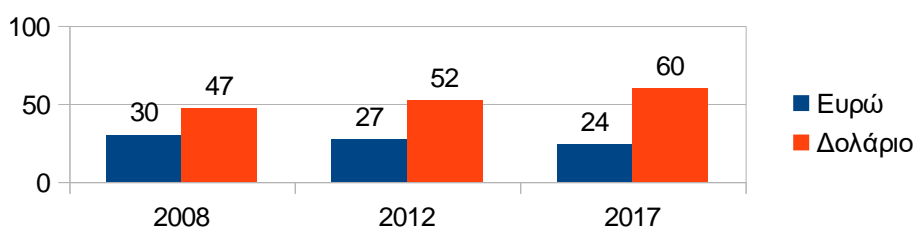
Η πτώση του ευρώ στις διεθνείς αγορές δεν μπορούσε παρά να επηρεάσει τη βαρύτητα του ευρώ και στο νομισματικό καλάθι των Ειδικών Τραβηκτικών Δικαιωμάτων (SDR) του ΔΝΤ. Συγκεκριμένα, η βαρύτητα του ενιαίου νομίσματος στο νομισματικό καλάθι υποχώρησε κατά 10% κατά τη διάρκεια της κρίσης, μεταβολή που διατήρησε διακριτή την απόσταση από τη βαρύτητα του δολαρίου σε αυτό.¹⁰⁷

Σε αντίθεση με τα μερίδια του ευρώ, τα μερίδια του δολαρίου κατέγραψαν ανοδικές τάσεις στις παγκόσμιες αγορές. Το δολάριο παραμένει μετά την κρίση το αδιαμφισβήτητα ισχυρότερο νόμισμα στο παγκόσμιο νομισματικό σύστημα, με τα μερίδιά του να αυξάνουν μάλιστα την απόστασή τους από τα αντίστοιχα μερίδια του ευρώ. Τα μερίδια του δολαρίου παρέμειναν σταθερά στα διασυνοριακά τραπεζικά αποθέματα και στα διατηρούμενα συναλλαγματικά αποθέματα, ενώ παρουσίασαν σημαντική άνοδο στη διασυνοριακή δανειακή χρηματοδότηση, στο χρηματιστήριο

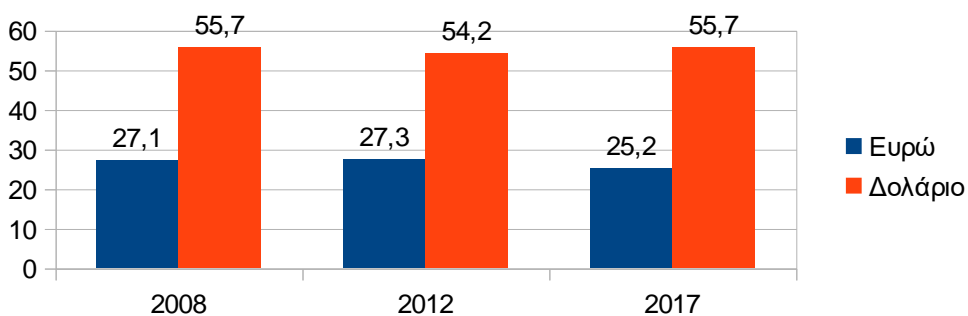
¹⁰⁷ Τη χρονική περίοδο 2010–2015, το μερίδιο του ευρώ μειώθηκε κατά 17,3%, προσεγγίζοντας το 31% το 2015.

διεθνών χρεογράφων, στον κύκλο εργασιών ξένου συναλλάγματος και στις παγκόσμιες πληρωμές.

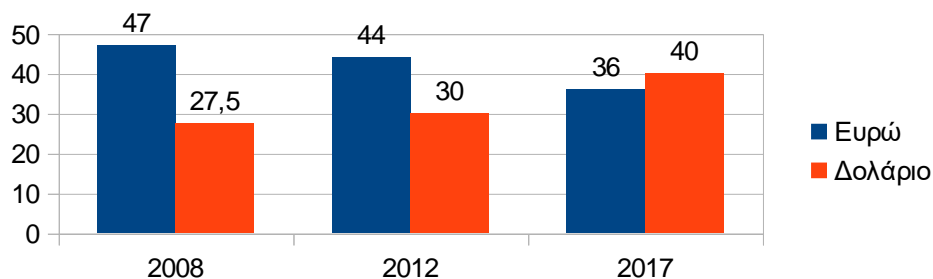
Διάγραμμα 9: Μερίδια ευρώ και δολαρίου στο χρηματιστήριο διεθνών χρεογράφων (%)

Διάγραμμα 10: Μερίδια ευρώ και δολαρίου στα διασυνοριακά τραπεζικά αποθεματικά (%)

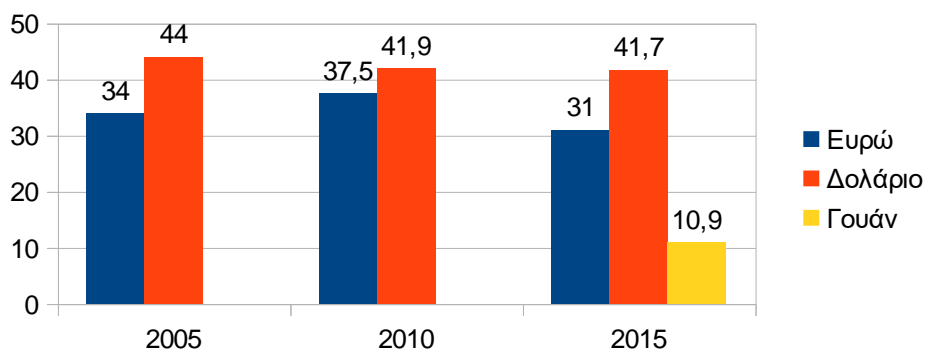
Διάγραμμα 11: Μερίδια ευρώ και δολαρίου στις παγκόσμιες πληρωμές (%)¹⁰⁸

Πηγή: IMF, 2018

Παρά την αύξηση των μεριδίων του δολαρίου στις διεθνείς αγορές, η βαρύτητά του στο νομισματικό καλάθι SDR του ΔΝΤ κατέγραψε μικρή πτώση κατά τη διάρκεια της κρίσης. Η πτώση αυτή οφείλεται κυρίως στην ανάγκη προσαρμογής της βαρύτητας του δολαρίου εξαιτίας της αύξησης των δικαιωμάτων του κινεζικού γουάν και της βρετανικής στερλίνας την περίοδο της κρίσης.

Διάγραμμα 12: Μερίδια των νομισμάτων στο Νομισματικό Καλάθι των «Ειδικών Τραβηκτικών Δικαιωμάτων» (%)

Πηγή: IMF, 2018

¹⁰⁸ Σε αυτά τα μερίδια συμπεριλαμβάνονται και οι εντός της ζώνης του ευρώ συναλλαγές και πληρωμές.

5.3.δ Το Γουάν ως Πόλος Νομισματικής Ισχύος κατά τη Διάρκεια της Κρίσης

Η θέση της Κίνας ως πιστωτής αύξησε την επιρροή της στην παγκόσμια οικονομία, δεδομένο που την κάνει να αναζητεί μεγαλύτερη χρηματοπιστωτική ανεξαρτησία από τις ΗΠΑ προκειμένου να ενισχύσει τον περιφερειακό της ρόλο στις αγορές της ΝΑ Ασίας. Δεδομένου του ηγετικού ρόλου του Πεκίνο στις παγκόσμιες εξαγωγές, αλλά και των τεράστιων συναλλαγματικών αποθεμάτων που κατέχει, ενισχύθηκαν οι κινεζικές φιλοδοξίες για την αύξηση της διεθνούς επιρροής και αξιοπιστίας του γουάν στις διεθνείς αγορές (Eichengreen & Lombardi 2017).¹⁰⁹

Ξεκινώντας από το 2005, η κινεζική κυβέρνηση ανέλαβε μία σειρά από πρωτοβουλίες ώστε να ενθαρρύνει την ευρύτερη χρήση του γουάν στις διεθνείς αγορές. Αυτές οι προσπάθειες εντάθηκαν μετά το ξέσπασμα της κρίσης και έφτασαν στο μέγιστο σημείο τη διετία 2015–2016 (Zhang *et al.* 2017).

Η διαδικασία διεθνοποίησης του γουάν πραγματοποιήθηκε μέσω τριών αξόνων, τον εμπορικό διακανονισμό του γουάν, την έκδοση ομολόγων σε γουάν και μέσω διακρατικών συμφωνιών ανταλλαγής νομισμάτων (Eichengreen & Kawai 2014). Ο εμπορικός διακανονισμός του γουάν από τις κινεζικές τράπεζες στο διασυνοριακό εμπόριο έφτασε το ανώτατο σημείο αξίας \$1 τρις το 2015. Το ίδιο έτος, οι διασυνοριακές άμεσες επενδύσεις σε γουάν προσέγγισαν τα \$500 δις.

Κεντρικός στόχος των νομισματικών αρχών της ΛΔΚ είναι το κινεζικό γουάν να μετατραπεί σε ένα σημαντικό περιφερειακό νόμισμα για την Ανατολική Ασία,¹¹⁰ και να προσεγγίσει στο εγγύς μέλλον τα μερίδια και την επιρροή του ιαπωνικού γεν στις παγκόσμιες αγορές (Cukierman 2015). Μακροπρόθεσμος στόχος του Πεκίνο είναι η σταδιακή αποδέσμευση από την εξάρτηση του δολαρίου και η δημιουργία ενός πολυ-πολικού νομισματικού συστήματος όπου θα εγκαθιδρυθεί ισορροπία ισχύος μεταξύ των μεγαλύτερων διεθνών νομισμάτων.

109 Το έτος που ξέσπασε η κρίση, η ΛΔΚ διατηρούσε συναλλαγματικά αποθέματα \$2,4 τρις. Τα πρώτα χρόνια της κρίσης, τα κινεζικά συναλλαγματικά παρουσίασαν πτώση της τάξεως του 55%, παραμένοντας όμως στην πρώτη θέση της σχετικής παγκόσμιας κατάταξης. Μετά το πέρας της κρίσης, τα συναλλαγματικά αποθέματα της ΛΔΚ παρουσίασαν άνοδο προσεγγίζοντας το 2018 τα \$3 τρις.

110 Το 2009, ο διοικητής της Κεντρικής Τράπεζας της Κίνας Zhou Xiaochuan, σε συνάντησή του με τον διοικητή της ΕΚΤ Jean-Claude Trichet, δήλωσε ότι «μακροπρόθεσμος στόχος της Κίνας είναι το γουάν να γίνει ένα ηγεμονικό νόμισμα στην Ασία, αυξάνοντας παράλληλα την εκτός Ασίας επιρροή του».

Η καθιέρωση του γουάν ως διεθνές ανταλλακτικό μέσο πραγματοποιήθηκε για πρώτη φορά κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης. Τα μερίδια που κατέγραψε στις διεθνείς νομισματικές αγορές μετά την κρίση το κατατάσσουν ως το έβδομο ισχυρότερο διεθνές νόμισμα.¹¹¹ Όπως φαίνεται και από τον Πίνακα 3, η απόσταση των μεριδίων του γουάν από τα αντίστοιχα μερίδια του ευρώ και του δολαρίου παραμένει πολύ μεγάλη. Το γουάν είναι ταχέως αναπτυσσόμενο νόμισμα, ωστόσο χρησιμοποιείται ως ανταλλακτικό μέσο για μικρό χρονικό διάστημα στις διεθνείς αγορές και έτσι η διεθνής επιρροή του παραμένει πολύ μικρότερη της γενικότερης οικονομικής επιρροής της Κίνας.

Πίνακας 1: Μερίδια του γουάν στις βασικές διεθνείς νομισματικές αγορές

	2008	2012	2017
Διασυνοριακή δανειακή χρηματοδότηση	-	1,40%	2,00%
Χρηματιστήριο διεθνών χρεογράφων	-	0,70%	1,60%
Παγκόσμιες πληρωμές	-	1,20%	2,30%
Κύκλος εργασιών ξένου συναλλάγματος	-	0,70%	2,00%
Συναλλαγματικά αποθέματα	-	-	1,40%
Διασυνοριακά τραπεζικά αποθέματα	-	0,70%	1,40%

Πηγή: IMF, 2018

5.3.ε Συναλλαγματικές Ισοτιμίες την Περίοδο της Κρίσης

Κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης, οι συναλλαγματικές ισοτιμίες του ευρώ με το αμερικανικό δολάριο και το κινεζικό γουάν μεταβλήθηκαν εις βάρος της αξίας του ευρώ και υπέρ της αξίας των άλλων δύο νομισμάτων. Πιο συγκεκριμένα, η ισοτιμία του ευρώ-δολαρίου παρουσίασε πτώση 23%, με αποτέλεσμα το δολάριο να μετατραπεί σε «σκληρότερο» νόμισμα σε σχέση με την αξία του προ κρίσης και να

¹¹¹ Το 2017, τα μερίδια του γουάν προσέγγιζαν το 1,5-2% των συνολικών αποθεμάτων στο σύνολο των διεθνών νομισματικών αγορών. Τα μερίδια του γουάν έπονται των μεριδίων του αμερικανικού δολαρίου, του ευρώ, της αγγλικής λίρας και του ιαπωνικού γιεν, του καναδικού δολαρίου και του ελβετικού φράγκου.

πλησιάζει την αναλογία του 1/1 με το ενιαίο νόμισμα.

Αντιστοίχως, η ισοτιμία ευρώ-γουάν παρουσίασε πτώση 25,5%, με αποτέλεσμα το γουάν να μετατραπεί σε «σκληρότερο» νόμισμα σε σχέση με την αξία του προ κρίσης. Η ονομαστική αξία του γουάν παραμένει και μετά την κρίση πολύ μικρότερη της ονομαστικής αξίας του ευρώ ή του δολαρίου.

Πίνακας 2: Συναλλαγματικές ισοτιμίες (exchange rates) του ευρώ

Συναλλαγματική Ισοτιμία του ευρώ	2008	2012	2017
Δολάριο ΗΠΑ	1,47	1,28	1,13
Γουάν Κίνας	10,22	8,1	7,62

Πηγή: ECB, 2018

Η κρίση χρέους της ευρωζώνης δημιούργησε μέσω διαφόρων διαύλων συνθήκες υποτίμησης της ισοτιμίας του ευρώ σε σχέση με το δολάριο. Καταρχάς, το ρίσκο που δημιουργήθηκε στον δανεισμό εξαιτίας της κρίσης χρέους οδήγησε σε μείωση των τιμών των κρατικών ομολόγων των κ-μ της ευρωζώνης, εξέλιξη που μείωσε την εξωτερική αξία του ευρώ προς το δολάριο. Ένας άλλος παράγοντας που οδήγησε σε περαιτέρω μείωση της ισοτιμίας του ευρώ ως προς το δολάριο ήταν ο αντίκτυπος που είχαν στις διεθνείς αγορές οι πολιτικές ενίσχυσης των ευρωπαϊκών τραπεζών από την ΕΚΤ. Οι πολιτικές ενίσχυσης της ΕΚΤ (έως το 2012) θεωρήθηκαν από τις αγορές ως ελλειπείς, με αποτέλεσμα να προκληθεί επιπρόσθετη πίεση στην εξωτερική αξία του ευρώ. Επιπλέον, η έξοδος κεφαλαίων από το τραπεζικό σύστημα της ευρωζώνης προς τραπεζικά συστήματα τρίτων αγορών λόγω της αβεβαιότητας άσκησε επιπρόσθετες πιέσεις στην εξωτερική αξία του ευρώ (Eichler 2015). Τέλος, το γεγονός ότι προβληματικές τράπεζες της ευρωζώνης, οι οποίες είχαν μεγάλο χρέος σε ξένο νόμισμα, εξαναγκάστηκαν να ανταλλάξουν περιουσιακά στοιχεία σε ξένο νόμισμα συνέβαλε ακόμη περισσότερο στην υποτίμηση ευρώ.

Η διατήρηση της χαμηλής ισοτιμίας του γουάν προς το δολάριο αποτέλεσε ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά της κινεζικής νομισματικής στρατηγικής προ

κρίσης. Το Πεκίνο ασκούσε παρεμβατικές πολιτικές ώστε να διατηρεί το γουάν ένα φθινό νόμισμα που θα τροφοδοτεί την αύξηση των κινεζικών εξαγωγών και θα διευκολύνει την προσέλκυση ΑΞΕ στη κινεζική οικονομία. Η πολιτική αυτή έχει αποτελέσει αντικείμενο έντονης κριτικής, κυρίως από τις ΗΠΑ, οι οποίες κατηγορούν την Κίνα ότι συμβάλλει με αθέμιτο τρόπο στην αύξηση των κινεζικών εμπορικών πλεονασμάτων και στην αύξηση των αντίστοιχων αμερικανικών εμπορικών ελλειμμάτων.

Κατά τη διάρκεια της κρίσης, οι αρχές των ΗΠΑ και της ευρωζώνης άσκησαν ακόμη πιο έντονες πιέσεις προς το Πεκίνο ώστε να προχωρήσει σε ανατίμηση της ισοτιμίας του γουάν σε σχέση με το δολάριο και το ευρώ. Η επιλογή της Κίνας να ακολουθήσει ένα καθεστώς συναλλαγματικής ισοτιμίας περισσότερο προσδιορισμένο από τις αγορές, οδήγησε σε μία ανατίμηση της ισοτιμίας του γουάν σε σχέση με το δολάριο. Μία ανατίμηση η οποία, ωστόσο, σύμφωνα με την Ουάσινγκτον δεν ήταν αρκετή ώστε να σταματήσει το φθινό γουάν από την πρόκληση ανισορροπίας στο παγκόσμιο νομισματικό σύστημα.

5.4 Μεταβολές Χρηματοπιστωτικής Ισχύος στην Παγκόσμια Οικονομική Κρίση

Το παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα αποτέλεσε το επίκεντρο και το σημείο αφετηρίας της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης. Η κρίση επηρέασε, μεταξύ άλλων, τα μεγέθη και τις κυρίαρχες τάσεις που έως τότε χαρακτήριζαν το παγκόσμιο σύστημα. Τα τρία μεγαλύτερα χρηματοπιστωτικά συστήματα (της ευρωζώνης, των ΗΠΑ και της ΛΔΚ) επηρεάστηκαν, όπως ήταν αναμενόμενο, σε σημαντικό βαθμό από τις συνέπειες της κρίσης.

5.4.α Οι Επιπτώσεις της Κρίσης στη Διεθνή Επενδυτική Θέση της ΕΕ, των ΗΠΑ και της ΛΔΚ

Οι τιμές της Διεθνούς Επενδυτικής Θέσης της ΕΕ βελτιώθηκαν κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης. Παρόλο που κατά το πρώτο μισό της περιόδου το ισοζύγιο επιδεινώθηκε, στο δεύτερο μισό βελτιώθηκε σημαντικά. Αιτία της συγκεκριμένης μεταβολής ήταν η αύξηση των απαιτήσεων, η οποία υπήρξε μεγαλύτερη από αυτή

των υποχρεώσεων. Πιο συγκεκριμένα, το 2017 το ισοζύγιο παρέμεινε μεν αρνητικό, βελτιωμένο όμως κατά 68% συγκριτικά με την περίοδο πριν από την κρίση, με το έλλειμμα να προσεγγίζει τα \$1,5 τρις (IMF 2018).

Η κρίση δημιούργησε συγκεκριμένα δεδομένα τα οποία είχαν αντίκτυπο στη διαμόρφωση του ισοζυγίου της ΔΕΘ της ΕΕ. Για παράδειγμα, η αυξημένη τοποθέτηση ευρωπαϊκών κεφαλαίων σε επενδύσεις και χρηματοπιστωτικά προϊόντα σε τρίτες αγορές οδήγησε σε σημαντική αύξηση των απαιτήσεων ευρωπαϊκών φυσικών και νομικών προσώπων σε ξένες οικονομίες. Παράλληλα, η μικρότερη συγκριτικά αύξηση του μεριδίου του εγχώριου ΑΕΠ των κρατών-μελών της ΕΕ που βρίσκεται στην ιδιοκτησία ξένων κατόχων έφερε μικρή αύξηση των απαιτήσεων ξένων φυσικών και νομικών προσώπων στην ευρωπαϊκή οικονομία.¹¹²

Οι τιμές του ισοζυγίου της Διεθνούς Επενδυτικής Θέσης των ΗΠΑ επιδεινώθηκαν περισσότερο κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης. Το ισοζύγιο υποχρεώσεων-απαιτήσεων παρέμεινε αρνητικό, επιδεινούμενο μάλιστα κατά 300% κατά τη χρονική περίοδο 2008-2017. Συγκεκριμένα το έλλειμμα στο ισοζύγιο προσέγγισε το 2017 τα \$7,9 τρις καθιστώντας τις ΗΠΑ τη μεγαλύτερη οικονομία-οφειλέτη στην παγκόσμια οικονομία (Bhergsten 2009, IMF 2018).

Η αύξηση του ΑΕΠ των ΗΠΑ μέσω της αύξησης των αμερικανικών επενδύσεων και της τοποθέτησης κεφαλαίων σε τρίτες αγορές οδήγησε αντίστοιχα σε σημαντική αύξηση των απαιτήσεων αμερικανικών φυσικών και νομικών προσώπων στην παγκόσμια οικονομία. Η αύξηση αυτή των απαιτήσεων επισκιάστηκε από τη συντριπτικά μεγαλύτερη αύξηση του μεριδίου του εγχώριου αμερικανικού ΑΕΠ που βρέθηκε κατά τη διάρκεια αλλά και μετά την κρίση στην ιδιοκτησία και τον έλεγχο ξένων φυσικών και νομικών προσώπων.

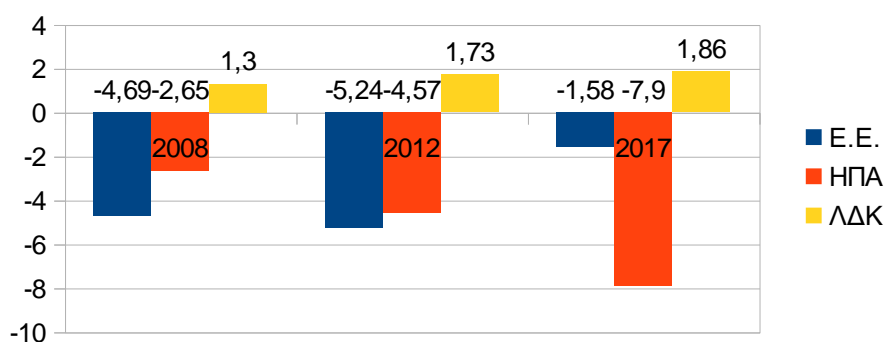
Οι τιμές του ισοζυγίου της Διεθνούς Επενδυτικής Θέσης της Κίνας βελτιώθηκαν κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης. Το ισοζύγιο υποχρεώσεων-απαιτήσεων παρέμεινε θετικό, βελτιωμένο μάλιστα κατά 43,5% κατά τη χρονική περίοδο 2008–2017. Συγκεκριμένα το 2017, το ισοζύγιο προσέγγισε τα \$1,86 τρις,

112 Το παραπάνω σχήμα μπορεί να καταδείξει ότι η έξοδος πολλών κεφαλαίων εκτός Ευρώπης κατά τη διάρκεια της κρίσης να μεν ζημίωσε με διάφορους τρόπους τις ευρωπαϊκές οικονομίες, ωστόσο –σε συνάρτηση με τη συγκριτικά μικρότερη εισδοχή ξένων κεφαλαίων στην ΕΕ– βελτίωσε τη Διεθνή Επενδυτική Θέση της ΕΕ.

καθιστώντας την Κίνα την οικονομική δύναμη με το πιο μεγάλο θετικό ισοζύγιο ΔΕΘ στην παγκόσμια οικονομία (IMF 2018). Παρόλο το θετικό πρόσημο του κινεζικού ισοζυγίου, το ύψος των απαιτήσεων και των υποχρεώσεων της ΛΔΚ απέχουν σημαντικά από τα αντίστοιχα μεγέθη των ΗΠΑ και της Ευρωπαϊκής Ένωσης.¹¹³

Η σημαντική αύξηση των κινεζικών επενδύσεων και τοποθετήσεων κεφαλαίων σε τρίτες αγορές οδήγησε σε ανάλογη αύξηση των απαιτήσεων κινεζικών φυσικών και νομικών προσώπων στην παγκόσμια οικονομία. Η αύξηση των απαιτήσεων επισκίασε τη συγκριτικά μικρότερη αύξηση των υποχρεώσεων, δηλαδή του μεριδίου του εγχώριου κινεζικού ΑΕΠ που βρισκόταν στην ιδιοκτησία ξένων φυσικών και νομικών προσώπων.

Διάγραμμα 13: Διακύμανση των τιμών της Διεθνούς Καθαρής Επενδυτικής Θέσης Ε.Ε., ΗΠΑ, ΛΔΚ κατά τη διάρκεια της κρίσης (\$ τρισ.)

Πηγή: World Bank, 2018

5.4.β Αμερικανικό, Ευρωπαϊκό και Κινεζικό Χρηματοπιστωτικό Σύστημα κατά τη Διάρκεια της Κρίσης

Η κρίση του 2007–2008 επιβεβαίωσε ότι οι ΗΠΑ έχουν μπει σε μία επικίνδυνη φάση όσον αφορά την έκθεσή τους σε χρηματοπιστωτικές κρίσεις. Το χρηματοπιστωτικό

¹¹³ Βρίσκονται περίπου στο 1/3 των αντίστοιχων μεγεθών της ΕΕ και των ΗΠΑ.

σύστημα των ΗΠΑ εξήλθε από την κρίση περισσότερο ευπαθές, καθώς η κρίση επιδείνωσε κάποια υφιστάμενα προβλήματα που υπήρχαν σε αυτό, ενώ παράλληλα αποκάλυψε επιπλέον προβλήματα που δεν ήταν τόσο εμφανή πριν από την κρίση (Kirshner 2014).

Η κρίση αποτέλεσε μία «μαθησιακή στιγμή» σε ό,τι αφορά τις επιλογές των αμερικανικών ελίτ για το χρηματοπιστωτικό τους σύστημα τις τελευταίες δύο δεκαετίες (Kirshner 2014). Επιλογές που αφορούσαν κυρίως την απελευθέρωση του χρηματοπιστωτικού συστήματος μέσω της μεταρρύθμισης του ρυθμιστικού πλαισίου, καθώς και την υπερβολικά μεγάλη αύξηση της βαρύτητας του χρηματοπιστωτικού συστήματος στην αμερικανική οικονομία. Οι επιλογές αυτές σε συνδυασμό και με άλλες παθογένειες προκάλεσαν την κρίση που έπληξε το χρηματοπιστωτικό σύστημα των ΗΠΑ και δημιούργησε αμφιβολία όσον αφορά την πρωτοκαθεδρία του στο παγκόσμιο σύστημα.

Η αγορά ομολόγων (bond market) συνέχισε να είναι η μεγαλύτερη χρηματοπιστωτική αγορά στο αμερικανικό χρηματοπιστωτικό σύστημα, αφού το 2014 παρείχε πίστωση ίση με το 243% του αμερικανικού ΑΕΠ. Ιδιαίτερα αναπτυγμένη παρέμεινε και αγορά εταιρειών διαχείρισης περιουσιακών στοιχείων (asset management market) κατά τη διάρκεια της κρίσης, διατηρώντας περιουσιακά στοιχεία αξίας ίσης με το 230% του ΑΕΠ. Σχετικά αναπτυγμένη σε σχέση τις αντίστοιχες αγορές της ΕΕ και της Κίνας, αλλά σαφώς μικρότερη από τις δύο προαναφερόμενες αγορές παρέμεινε η αγορά των ασφαλιστικών εταιρειών (insurance market), διατηρώντας περιουσιακά στοιχεία αξίας ίσης με το 32% του ΑΕΠ (Elliott & Yan 2013).

Στην άλλη πλευρά του Ατλαντικού, η απελευθέρωση του ευρωπαϊκού τραπεζικού συστήματος που προηγήθηκε της κρίσης λειτούργησε κυρίως υπέρ των μεγάλων ευρωπαϊκών τραπεζών, οι οποίες δανείστηκαν προκειμένου να επενδύσουν μαζικά σε ενυπόθηκα δάνεια υψηλού κινδύνου στις ΗΠΑ αλλά και στο δημόσιο χρέος των κρατών της ευρωπαϊκής περιφέρειας (Schwartz 2009).¹¹⁴ Είναι χαρακτηριστικό

114 Οι ευρωπαϊκές τράπεζες δανείζονταν πόρους από τις αμερικανικές χρηματαγορές, τους οποίους χρησιμοποιούσαν για να επενδύσουν σε αμερικανικά χρηματοπιστωτικά προϊόντα υψηλού ρίσκου. Οι τράπεζες επέκτειναν έτσι το εύρος των ισολογισμών τους, σε επίπεδα που έως τότε δεν είχαν παρατηρηθεί σε ένα ρυθμισμένο κανονιστικό καθεστώς (Noeth 2012)

ότι το 2007, περίπου το 30% των αμοιβαίων κεφαλαίων των αμερικανικών χρηματαγορών ήταν βραχυπρόθεσμες υποχρεώσεις των μεγαλύτερων ευρωπαϊκών τραπεζών (Ramaswamy 2009). Ακόμη υψηλότερη ήταν η έκθεση των ευρωπαϊκών τραπεζών στην αμερικανική αγορά κινητών αξιών, αφού στα τέλη του 2009 οι ευρωπαϊκές τράπεζες είχαν στα χέρια τους χρηματοπιστωτικά περιουσιακά στοιχεία αξίας \$3 τρις (Coffer *et al.* 2009).¹¹⁵

Παρόλο που προσέφεραν βραχυπρόθεσμα μεγάλα κέρδη, αυτές οι επιλογές δημιούργησαν μακροπρόθεσμα μεγάλες ζημιές και προκάλεσαν δυσκολίες στη δανειακή χρηματοδότηση. Ως εκ τούτου, πολύ σύντομα οι ευρωπαϊκές τράπεζες είχαν μεγαλύτερη ανάγκη δανεισμού από τις αμερικανικές τράπεζες, μολονότι το επίκεντρο της κρίσης ήταν το αμερικανικό χρηματοπιστωτικό σύστημα (Konings 2008).

Πριν ακόμη οι ευρωπαϊκές τράπεζες ανακάμψουν από τη χρηματοπιστωτική κρίση, η ευρωπαϊκή κρίση χρέους προκάλεσε μία ακόμη μεγαλύτερη κάμψη στον τραπεζικό δανεισμό στην ΕΕ, επιδεινώνοντας σημαντικά τους ισολογισμούς των ευρωπαϊκών τραπεζών (μέσω της μείωσης της αξίας των κυβερνητικών χρεογράφων των κρατών-μελών).¹¹⁶ Η κάμψη στον τραπεζικό δανεισμό ήταν μία εξέλιξη που επηρέασε τη συνολική χρηματοδότηση των ευρωπαϊκών οικονομιών, αφού το κόστος δανεισμού για τις ευρωπαϊκές επιχειρήσεις αυξήθηκε σε μη ανεκτό επίπεδο (Dadush & Stancil 2010).¹¹⁷

Η Κίνα εξήλθε από την κρίση με ένα μεγαλύτερο, ισχυρότερο και σε κάποιες περιπτώσεις πιο συγκεντρωτικό τραπεζικό σύστημα. Είναι χαρακτηριστικό ότι το 2018, το 44% της αξίας των περιουσιακών στοιχείων και το 51% της αξίας των τραπεζικών αποθεμάτων του κινεζικού τραπεζικού συστήματος συγκεντρωνόταν στις έξι μεγαλύτερες κινεζικές τράπεζες (Moody's 2018).¹¹⁸ Οι τράπεζες συνεχίζουν να

115 Είναι χαρακτηριστικό ότι πριν αλλά και κατά τη διάρκεια της κρίσης, οι απαιτήσεις του ευρωπαϊκού τραπεζικού συστήματος στις ΗΠΑ ήταν οι μεγαλύτερες συνδέσεις στο παγκόσμιο σύστημα, ακολουθούμενες από τις απαιτήσεις του κινεζικού τραπεζικού συστήματος στην ΕΕ και έπειτα από τις απαιτήσεις του αμερικανικού τραπεζικού συστήματος στην ΕΕ

116 Η έκθεση των ευρωπαϊκών τραπεζών στο δημόσιο χρέος των τεσσάρων κ-μ της ευρωπαϊκής περιφέρειας (Ελλάδα, Ιρλανδία, Πορτογαλία, Ισπανία) ισοδυναμούσε με το 70% της συνολικής διεθνούς έκθεσης των τεσσάρων κ-μ. (Tooze 2018).

117 Η εξάρτηση των ευρωπαϊκών επιχειρήσεων από τον τραπεζικό δανεισμό ήταν αρκετά μεγάλη πριν αλλά και κατά τη διάρκεια της κρίσης. Στα περισσότερα κ-μ της ΕΕ, το μερίδιο των τραπεζών στον δανεισμό των επιχειρήσεων ξεπερνά το 40%. Αντίστοιχα, ο δανεισμός προς τις εταιρείες αποτελούσε περίπου το 20% χρηματοπιστωτικών περιουσιακών στοιχείων των ευρωπαϊκών τραπεζών (EBA 2015).

118 Σε ό,τι αφορά την κατοχή περιουσιακών στοιχείων, προ κρίσης το κινεζικό τραπεζικό σύστημα

είναι κυρίαρχες στο κινεζικό χρηματοπιστωτικό σύστημα, παρέχοντας στον ιδιωτικό τομέα πίστωση ίση με το 128% του ΑΕΠ (Elliott & Yan 2013).

Ο δείκτης κερδοφορίας του κινεζικού τραπεζικού συστήματος βελτιώθηκε σε σημαντικό βαθμό κατά τη διάρκεια της κρίσης. Η απόδοση ενεργητικού για τις μεγαλύτερες εμπορικές τράπεζες αυξήθηκε από 0,6% σε 1,4% την περίοδο 2006–2010. Οι κύριες αιτίες για την αύξηση της κερδοφορίας των κινεζικών τραπεζών ήταν καταρχάς τα αυξημένα περιθώρια επιτοκίου που απολάμβαναν οι κινεζικές τράπεζες,¹¹⁹ ενώ στο ίδιο αποτέλεσμα συνέβαλε η μεγάλη μείωση των μη εξυπηρετούμενων δανείων που έλαβε χώρα στο τραπεζικό σύστημα κατά τη διάρκεια της κρίσης.¹²⁰

Η διατήρηση της ρευστότητας, η μείωση του ρίσκου σε ό,τι αφορά τις επενδυτικές δραστηριότητες των τραπεζών, καθώς και ο συνεχιζόμενος θετικός ρυθμός ανάπτυξης της κινεζικής οικονομίας, επέτρεψαν στις κινεζικές τράπεζες να αυξήσουν κατά πολύ την αξία των αποθεμάτων και των περιουσιακών τους στοιχείων. Η περιορισμένη διασύνδεση του κινεζικού τραπεζικού τομέα με το παγκόσμιο τραπεζικό σύστημα προ κρίσης αποτέλεσε μία από τις κύριες αιτίες της ανθεκτικότητας που παρουσίασε κατά τη διάρκειά της. Επιπλέον όπως θα δούμε αναλυτικότερα στο επόμενο κεφάλαιο, οι πολιτικές ενίσχυσης των κινεζικών τραπεζικών κολοσσών από την κυβέρνηση του Πεκίνο, μέσω της παροχής τεράστιων πιστωτικών διαθεσίμων, βελτίωσε αισθητά τη θέση τους στον παγκόσμιο τραπεζικό ανταγωνισμό.¹²¹ Έτσι, μέσω αυτών των έντονα παρεμβατικών πολιτικών, οι αρχές της ΛΔΚ δημιούργησαν λίγους αλλά πανίσχυρους τραπεζικούς κολοσσούς, με στόχο την ισχυροποίηση του έως τότε ασθενούς κινεζικού τραπεζικού συστήματος.

Σε ό,τι αφορά τη διακύμανση των ποσοτικών μεγεθών των τραπεζικών τομέων

ήταν ακόμη πιο συγκεντρωτικό. Το 2003, οι έξι μεγαλύτερες κινεζικές τράπεζες συγκέντρωναν το 78% των συνολικών περιουσιακών στοιχείων, μερίδιο που το 2010 έπεσε στο 50%. Τα έξι μεγαλύτερα τραπεζικά ιδρύματα της ΛΔΚ είναι η Βιομηχανική & Εμπορική Τράπεζα της Κίνας, η Κατασκευαστική Τράπεζα της Κίνας, η Αγροτική Τράπεζα της Κίνας, η Τράπεζα της Κίνας, η Τράπεζα Τηλεπικοινωνιών της Κίνας και το Ταχυδρομικό Ταμιευτήριο της Κίνας.

119 Το περιθώριο επιτοκίου συνεισέφερε το 79% του τραπεζικού εισοδήματος προ φόρων την περίοδο 2010–2012.

120 Το 2006, το ποσοστό των μη εξυπηρετούμενων δανείων ξεπερνούσε το 9% των συνολικών δανείων, ενώ το 2013 είχε μειωθεί κάτω του 1%.

121 Όπως αναφέρεται και στο επόμενο κεφάλαιο, η έντονα επεκτατική δημοσιονομική και πιστωτική πολιτική του Πεκίνο –εκτός από τις ευεργετικές συνέπειες που είχε για τη κινεζική οικονομία– αύξησε σημαντικό το ρίσκο δημιουργίας πιστωτικής «φούσκας» στο κινεζικό χρηματοπιστωτικό σύστημα.

στα χρηματοπιστωτικά συστήματα των τριών δυνάμεων, οι μεταβολές ήταν οι αναμενόμενες, δεδομένων των εξελίξεων που περιγράφονται παραπάνω.

Πιο συγκεκριμένα, οι τραπεζικές καταθέσεις στις αμερικανικές τράπεζες, παρόλο που μειώθηκαν στα πρώτα χρόνια της κρίσης, μετά το 2011 σημείωσαν σημαντική άνοδο, καταδεικνύοντας την ανάκαμψη της εμπιστοσύνης των καταθετών στο αμερικανικό τραπεζικό σύστημα. Συγκεκριμένα την περίοδο 2008–2016, το εύρος των τραπεζικών καταθέσεων στις ΗΠΑ σημείωσε σημαντική αύξηση (54%), ξεπερνώντας το 2016 τα \$11 τρις (Πίνακας 15).¹²² Μικρότερη αύξηση σημείωσε την ίδια περίοδο η αξία των περιουσιακών στοιχείων των αμερικανικών τραπεζών (10,3%), η οποία προσέγγισε το 2016 τα \$16 τρις.¹²³ Παρά την αύξηση που κατέγραψαν οι τραπεζικές καταθέσεις και τα περιουσιακά στοιχεία των αμερικανικών τραπεζών την περίοδο της κρίσης, οι τράπεζες στις ΗΠΑ συνέχισαν να υπολείπονται σημαντικά σε ό,τι αφορά την αξία των καταθέσεων και των περιουσιακών στοιχείων που είχαν στην κατοχή τους συγκριτικά με τις ευρωπαϊκές και κινεζικές τράπεζες αντιστοίχως (Fields & Vernengo 2013).¹²⁴

Πίνακας 3: Μεγέθη τραπεζικών καταθέσεων (bank deposits) ΕΕ, ΗΠΑ & Κίνας

	2008	2010	2013	2016
ΕΕ (ευρωζώνη)	\$21,1 (16,8) τρις	\$21,3 (16,5) τρις	\$21,8 (16,6) τρις	\$22,2 (16,8) τρις
ΗΠΑ	\$7,4 τρις	\$7,9 τρις	\$9,7 τρις	\$11,4 τρις
Κίνα	\$7 τρις	\$10,6 τρις	\$15,5 τρις	\$22,5 τρις

Πηγή: EBF, BIS, 2017

Παρόλο που η έλλειψη αξιοπιστίας των ευρωπαϊκών τραπεζικών συστημάτων, ιδιαίτερα κατά τα πρώτα χρόνια της κρίσης, συνέβαλε στην απόσυρση τμήματος των

122 Τα τραπεζικά αποθέματα στις ΗΠΑ παρέμειναν στην τρίτη θέση της σχετικής παγκόσμιας κατάταξης, σε μεγάλη απόσταση από τα τραπεζικά αποθέματα των άλλων δύο δυνάμεων.

123 Στις αμερικανικές τράπεζες, οι μετοχές και οι καταθέσεις αποτελούσαν το 2015 το 72% των συνολικών περιουσιακών τους στοιχείων.

124 Όπως καταδεικνύεται στο κείμενο, το μικρό μέγεθος του αμερικανικού τραπεζικού συστήματος οφείλεται στο γεγονός ότι οι τράπεζες δεν αποτελούν την κυρίαρχη αγορά στο χρηματοπιστωτικό σύστημα, αφού τα περισσότερα κεφάλαια τοποθετούνται σε άλλες χρηματοπιστωτικές αγορές.

καταθέσεων και στον περιορισμό της αύξησης των αποθεμάτων στις ευρωπαϊκές τράπεζες, το εύρος των τραπεζικών αποθεμάτων στην ΕΕ παρέμεινε σταθερό κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης. Πιο συγκεκριμένα, το εύρος των τραπεζικών καταθέσεων στα κράτη-μέλη της Ένωσης παρουσίασε μικρή αύξηση, προσεγγίζοντας το 2016 τα \$22,2 τρις.¹²⁵ Οι ίδιες τάσεις στα ευρωπαϊκά τραπεζικά συστήματα επηρέασαν την αξία των περιουσιακών στοιχείων των τραπεζών, με αποτέλεσμα η αξία των περιουσιακών στοιχείων των τραπεζών στα κράτη-μέλη της Ένωσης να παρουσιάσει μία αντίστοιχα μικρή αύξηση (6,7%).

Πίνακας 4: Μεγέθη των περιουσιακών στοιχείων των τραπεζών (bank assets) ΕΕ, ΗΠΑ & Κίνας

	2008	2010	2013	2016
ΕΕ	\$40,5 τρις	\$41 τρις	\$42,5 τρις	\$43,4 τρις
ΗΠΑ	\$14,5 τρις	\$13 τρις	\$15 τρις	\$16 τρις
Κίνα	\$9 τρις	\$13 τρις	\$25 τρις	\$33 τρις

Πηγή: ECB, 2008 EBF, BIS, 2017

Η αξία των τραπεζικών καταθέσεων στη Κίνα σημείωσε αλματώδη αύξηση κατά τη διάρκεια της κρίσης (321%), ξεπερνώντας σε μέγεθος το 2016 την αξία των τραπεζικών αποθεμάτων στην ΕΕ. Συγκεκριμένα, οι τραπεζικές καταθέσεις στη ΛΔΚ προσέγγισαν το 2016 τα \$22,5 τρις (Πίνακας 5). Ομοίως, η αξία των περιουσιακών στοιχείων των τραπεζών στη Κίνα¹²⁶ σημείωσε αύξηση 366% την ίδια χρονική περίοδο, προσεγγίζοντας τα \$33 τρις το 2016 (Πίνακας 6).¹²⁷ Είναι χαρακτηριστικό ότι το μέγεθος των περιουσιακών στοιχείων του τραπεζικού συστήματος ήταν ίσο με το 215% του εγχώριου ΑΕΠ προ κρίσης, προσέγγισε το 240% το 2011, ενώ ξεπέρασε το 250% το 2017.

125 Οι τραπεζικές καταθέσεις στην Ένωση ανήλθαν στη δεύτερη θέση της σχετικής παγκόσμιας κατάταξης, σε ελάχιστη απόσταση από τα κινεζικά τραπεζικά αποθέματα.

126 Ο εσωτερικός δανεισμός αντιπροσωπεύει το 50% των συνολικών περιουσιακών στοιχείων των κινεζικών τραπεζών.

127 Τα περιουσιακά στοιχεία των τραπεζών της Κίνας αναδείχθηκαν στη δεύτερη θέση της σχετικής παγκόσμιας κατάταξης, μειώνοντας κατά πολύ την απόσταση από τα αντίστοιχα περιουσιακά στοιχεία των ευρωπαϊκών τραπεζών.

5.4.γ Αμερικανικές, Ευρωπαϊκές και Κινεζικές Τράπεζες κατά τη Διάρκεια της Κρίσης

Οι μεγαλύτερες ευρωπαϊκές τράπεζες επλήγησαν από τις προβληματικές μακροοικονομικές συνθήκες και το ξέσπασμα της ευρωπαϊκής κρίσης χρέους, καταγράφοντας μεγάλα επίπεδα μη εξυπηρετούμενων δανείων και μικρά κέρδη (De Haan & Kakes 2018). Τα προβλήματα αυτά ενίσχυσαν τον διατραπεζικό ανταγωνισμό, μειώνοντας όμως τη συνολική κερδοφορία των ευρωπαϊκών τραπεζών.

Σύμφωνα με τους FT, οι ευρωπαϊκές τράπεζες κατά τη διάρκεια της δεκαετίας απώλεσαν το 20% των κερδών τους, το 15% των περιουσιακών τους στοιχείων και το 30% του εργατικού τους δυναμικού (Financial Times 2018). Σύμφωνα με στοιχεία της ΕΚΤ, ιδιαίτερα οι μεσαίου και μεγάλου μεγέθους τράπεζες στην ΕΕ εμφάνισαν σημαντικές ζημιές, οι οποίες οδήγησαν πολύ σύντομα στην παροχή χρηματοδοτικής βοήθειας από την ΕΚΤ. Το 60% των ζημιών που καταγράφηκαν αφορούσαν τις μεγάλες ευρωπαϊκές επενδυτικές τράπεζες, ενώ το μόλις το 15% των ζημιών αφορούσαν μικρομεσαίες ευρωπαϊκές τράπεζες λιανικής (De Haan & Kakes 2018).¹²⁸ Το 2007 για παράδειγμα, οι πέντε μεγαλύτερες ευρωπαϊκές τράπεζες είχαν αθροιστικά \$60 δισ καθαρά κέρδη. Το 2017, η κατάσταση άλλαξε δραματικά, καθώς τα καθαρά κέρδη των μεγαλύτερων ευρωπαϊκών τραπεζών σημείωσαν συντριπτική πτώση προσεγγίζοντας τα \$17,5 δισ (De Haan & Kakes 2018).

Η κρίση μετέβαλε σε μικρό βαθμό τον γεωγραφικό προσανατολισμό της τραπεζικής δραστηριότητας των τραπεζών της ευρωζώνης, αναγκάζοντάς τις να αυξήσουν σε μικρό βαθμό τις τραπεζικές τους δραστηριότητες εντός της ενιαίας αγοράς και μειώνοντας παράλληλα για λίγο τις τραπεζικές δραστηριότητες σε τρίτες αγορές.¹²⁹ Οι τράπεζες της ευρωζώνης παρέμειναν και μετά την κρίση σε σημαντικό βαθμό διεθνοποιημένες, καθώς πραγματοποιούν το 1/5 των δραστηριοτήτων τους σε τρίτες αγορές. Συγκεκριμένα, το 2015 οι τράπεζες της ευρωζώνης πραγματοποιούσαν

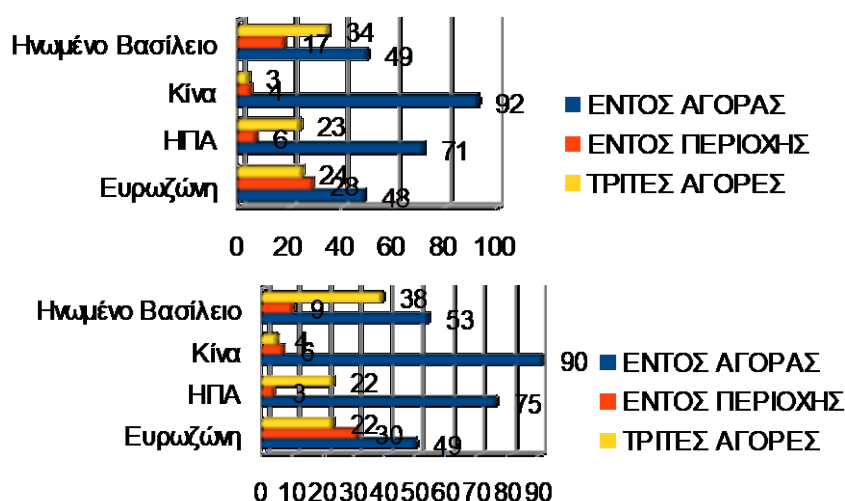
128 Σύμφωνα με τους Ayadi & De Groen, οι επιδόσεις των τραπεζών λιανικών υπηρεσιών στην ΕΕ ήταν καλύτερες την περίοδο 2007–2009, επιδεινώθηκαν όμως ιδιαίτερα την περίοδο 2009–2013. Αντιθέτως, οι επιδόσεις των τραπεζών χονδρικών υπηρεσιών στην ΕΕ δέχτηκαν μεγάλα πλήγματα την περίοδο της χρηματοπιστωτικής κρίσης, αλλά βελτιώθηκαν την περίοδο 2009–2013 (Ayadi & De Groen 2014).

129 Σύμφωνα με στοιχεία του ΔΝΤ, στη μετά την κρίση περίοδο, πολλές ευρωπαϊκές τράπεζες μείωσαν τη διεθνή παρουσία και έκθεσή τους στις χρηματοπιστωτικές συναλλαγές και έδωσαν μεγαλύτερη έμφαση στον παραδοσιακό εμπορικό δανεισμό και στον ενυπόθηκο δανεισμό στις δικές τους εσωτερικές αγορές.

το 50% των δραστηριοτήτων τους εντός της ενιαίας αγοράς, το 30% σε ευρωπαϊκές αγορές εκτός της ενιαίας αγοράς και το 22% σε μη ευρωπαϊκές αγορές.

Η κρίση οδήγησε το ευρωπαϊκό τραπεζικό σύστημα σε ακόμη μεγαλύτερη συγκέντρωση. Η αξία των περιουσιακών στοιχείων των πέντε μεγαλύτερων ευρωπαϊκών τραπεζών ως μερίδιο επί των συνολικών περιουσιακών στοιχείων των τραπεζών στην ΕΕ αυξήθηκε από 74% σε 77% (Schoenmaker 2017).

Διάγραμμα 14: Γεωγραφική διάκριση της τραπεζικής δραστηριότητας των τραπεζών της ευρωζώνης, των ΗΠΑ, της Κίνας και του Ηνωμένου Βασιλείου (2007, 2015)

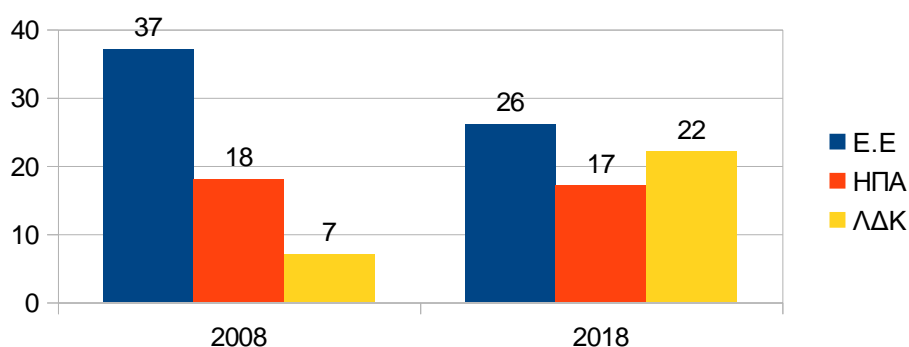
Πηγή: SNL, Schoenmaker, 2017

Κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης, η θέση των μεγαλύτερων ευρωπαϊκών τραπεζών έχει υποχωρήσει σημαντικά, συγκριτικά με τη θέση που κατείχαν στον παγκόσμιο τραπεζικό χάρτη πριν από την κρίση. Το 2008, το 37% των εκατό μεγαλύτερων τραπεζών παγκοσμίως ήταν ευρωπαϊκές. Πέντε από αυτές (HSBC, Royal Bank of Scotland, BNP Paribas, Banco Santander, UniCredit) συγκαταλέγονταν στις δέκα μεγαλύτερες. Το 2018, η κατάσταση ήταν αρκετά διαφορετική. Συγκεκριμένα, το 22% των εκατόν είκοσι μεγαλύτερων τραπεζών

προέρχονταν από την ΕΕ, με μόλις μία ευρωπαϊκή τράπεζα (HSBC) να συγκαταλέγεται στις δέκα μεγαλύτερες.

Οι ευρωπαϊκές τράπεζες κατέγραψαν μετά την κρίση το υψηλότερο επίπεδο εξάρτησης στη χονδρική δανειοδότηση (wholesale banking), ανάμεσα στα υψηλότερα επίπεδα εξάρτησης από τις άτοκες πηγές εισοδήματος καθώς και τα χαμηλότερα επίπεδα κερδοφορίας και απόδοσης ιδίων κεφαλαίων συγκριτικά με τις αντίστοιχες επιδόσεις των αμερικανικών και κινεζικών τραπεζών (Blazek & Hejnova 2018).

Διάγραμμα 15: Μεταβολές στην κατάταξη των ευρωπαϊκών, αμερικανικών, κινεζικών τραπεζών στις μεγαλύτερες τράπεζες παγκοσμίως

Πηγή: Forbes Magazine, 2018 & προσωπικοί υπολογισμοί του συγγραφέα

Η θέση των μεγαλύτερων αμερικανικών τραπεζών επιδεινώθηκε σε μικρό βαθμό συγκριτικά με τη θέση που κατείχαν στον παγκόσμιο τραπεζικό χάρτη πριν την κρίση. Το 2008, το 18% των εκατό μεγαλύτερων τραπεζών ήταν αμερικανικές. Τέσσερις από αυτές (Bank of America, JP Morgan Chase, Citigroup) συγκαταλέγονταν στις δέκα μεγαλύτερες. Το 2018, το 14,5% των εκατόν είκοσι μεγαλύτερων τραπεζών προέρχονταν από τις ΗΠΑ, με τρεις από αυτές (Bank of America, JP Morgan Chase, Wells Fargo) να συγκαταλέγονται στις δέκα μεγαλύτερες. Το 2008, οι πέντε μεγαλύτερες αμερικανικές τράπεζες είχαν αθροιστικά 48 δις δολάρια καθαρά κέρδη, ενώ το 2018 τα καθαρά κέρδη των ίδιων αμερικανικών τραπεζών αυξήθηκαν ξεπερνώντας τα \$55 δις.

Οι αμερικανικές τράπεζες αύξησαν ακόμη περισσότερο τις τραπεζικές τους δραστηριότητες εντός της αμερικανικής αγοράς, μειώνοντας παράλληλα τη δραστηριότητα και την παρουσία τους σε τρίτες αγορές.¹³⁰ Παρόλα αυτά, οι αμερικανικές τράπεζες παρέμειναν και μετά την κρίση διεθνοποιημένες σε σημαντικό βαθμό. Το 22% των δραστηριοτήτων τους πραγματοποιούνταν σε τρίτες αγορές, ενώ το 3% σε πραγματοποιούνταν σε άλλες αγορές της αμερικανικής ηπείρου και το 75% στην αμερικανική αγορά.

Μία αιτία που οι αμερικανικές τράπεζες επηρεάστηκαν λιγότερο από τις ευρωπαϊκές από την χρηματοπιστωτική κρίση ήταν ότι δεν ακολούθησαν στην ίδια κλίμακα τις επενδυτικές επιλογές των ευρωπαϊκών τραπεζών σε ό,τι αφορά τα χρηματοπιστωτικά προϊόντα υψηλού ρίσκου. Παρόλο που αυτά τα χρηματοπιστωτικά προϊόντα ήταν παράγωγα του αμερικανικού σκιώδους τραπεζικού συστήματος, οι αμερικανικές τράπεζες είχαν μικρότερη έκθεση σε αυτά συγκριτικά με τις ευρωπαϊκές, με αποτέλεσμα τα προβλήματα που προέκυψαν να αντιμετωπιστούν ευκολότερα. Επιπλέον σημαντικό ρόλο σε αυτό έπαιξε η διαχείριση του ζητήματος από την αμερικανική κυβέρνηση, η οποία κατάφερε να αποσοβήσει αρκετούς από τους κινδύνους που δημιούργησαν οι ριψοκίνδυνες επιλογές των αμερικανικών τραπεζών.

Οι ισχυρότερες κινεζικές τράπεζες μεγάλωσαν τόσο ώστε να συμπεριλαμβάνονται στις μεγαλύτερες παγκοσμίως, παρά τους πολιτικούς περιορισμούς που υφίστανται από την πολιτική ηγεσία,¹³¹ επεκτείνοντας και εμβαθύνοντας τις διεθνείς δραστηριότητές τους.¹³² Συγκεκριμένα οι κινεζικές τράπεζες έχουν κερδίσει πολλαπλές θέσεις στην κατάταξη των εκατό μεγαλύτερων τραπεζών, ενώ κυριαρχούν και στην κατάταξη των δέκα μεγαλύτερων. Το 2008, μόλις το 7% των μεγαλύτερων τραπεζών προέρχονταν από την Κίνα, χωρίς καμία από αυτές να συγκαταλέγεται στις δέκα μεγαλύτερες (Διάγραμμα 13). Το 2018, το 18,5% των μεγαλύτερων τραπεζών προέρχονταν από την Κίνα, με τέσσερις από αυτές (ICBC,

130 Το 2015, το μερίδιο των δραστηριοτήτων εντός αμερικανικής αγοράς προσέγγισε το 75%.

131 Δεδομένου ότι οι κινεζικές τράπεζες είναι κρατικές, οι πολιτικές τους δεν καθορίζονται μόνο από επιχειρηματικά κριτήρια αλλά κυρίως από τις κατευθυντήριες γραμμές της κινεζικής κυβέρνησης. Έχουν καταγραφεί μία σειρά από περιπτώσεις όπου οι κινεζικές τράπεζες έλαβαν αποφάσεις που δεν ήταν προς το βέλτιστο εταιρικό τους συμφέρον, αλλά εξυπηρετούσαν τη γεω-οικονομική στρατηγική του Πεκίνο,

132 Το κινεζικό κράτος, μέσω διαφόρων κρατικών οργανισμών, κατέχει πλειοψηφικά μερίδια (της τάξεως 60-90%) μετοχών στις μεγαλύτερες κινεζικές τράπεζες

Agricultural Bank of China, Bank of China, China Merchants Bank) να συγκαταλέγονται στην πρώτη δεκάδα.

Οι κινεζικές τράπεζες μείωσαν σε μικρό βαθμό την παρουσία τους στην εσωτερική αγορά, αυξάνοντας παράλληλα σε μικρό βαθμό τη διεθνή δραστηριοποίησή τους. Παρόλα αυτά, είναι πολύ λιγότερο διεθνοποιημένες σε σχέση με τις ευρωπαϊκές και τις αμερικανικές, δεδομένου ότι πραγματοποιούν περίπου το 90% των δραστηριοτήτων τους εντός της κινεζικής αγοράς, το 6% στις αγορές της Ανατολικής Ασίας και μόλις το 4% σε τρίτες αγορές (SNL & Schoenmaker 2017).

Σε αντίθεση με την παραδοσιακή τραπεζική αγορά που αναπτύχθηκε ραγδαία, η κινεζική αγορά ομολόγων παρέμεινε και κατά τη διάρκεια της κρίσης ανεπαρκώς ανεπτυγμένη, αφού το 2014 παρείχε πίστωση ίση με το 41% του κινεζικού ΑΕΠ. Αντίστοιχα υπανάπτυκτη παρέμεινε και η αγορά των ασφαλιστικών εταιρειών, η οποία κατείχε περιουσιακά στοιχεία αξίας ίσης με το 14% του ΑΕΠ (Elliott & Yan 2013).¹³³

Οι επιπτώσεις των εξωτερικών χρηματοπιστωτικών κρίσεων στο κινεζικό τραπεζικό σύστημα αποτέλεσαν ακούσιους μοχλούς πίεσης για την παραγωγή καινοτομίας και ανταγωνισμού σε αυτό. Οι θετικές μεταβολές στο κινεζικό τραπεζικό σύστημα αφορούσαν τον περιορισμό του κόστους δανεισμού, την αύξηση της διαφοροποίησης του εισοδήματος, καθώς και σημαντική βελτίωση στη διαχείριση ρίσκου.¹³⁴ Οι αρνητικές μεταβολές στο κινεζικό τραπεζικό σύστημα κατά τη διάρκεια της κρίσης αφορούσαν την επιλογή πελατολογίων, τη διαχείριση κινδύνων σε σχέση με την προστασία δεδομένων και την επαρκή τιμολόγηση προϊόντων (Liu Minkang 2011).

Η εφαρμογή του κυβερνητικού προγράμματος στήριξης σηματοδότησε την αλλαγή στις πολιτικές δανεισμού των κινεζικών τραπεζών. Την πρώτη τετραετία της κρίσης, το μερίδιο της δανειακής χρηματοδότησης σε ιδιωτικές επιχειρήσεις αυξήθηκε από 26% σε 52%, σηματοδοτώντας μία σημαντική αύξηση της πίστωσης

133 Η διείσδυση του ασφαλιστικού τομέα σε μία αγορά υπολογίζεται από την αναλογία των ασφαλιστρών ως προς το ΑΕΠ μιας χώρας.

134 Η έλλειψη διαφοροποίησης του εισοδήματος αποτελεί ένα από τα σοβαρότερα προβλήματα του κινεζικού τραπεζικού και χρηματοπιστωτικού συστήματος.

(Borst & Lardy 2015).¹³⁵ Αυτή η αύξηση οδήγησε, μεταξύ άλλων, την ίδια χρονική περίοδο σε αύξηση του αριθμού των ιδιωτικών επιχειρήσεων από 6,6 σε 10,9 εκατομμύρια (PBOC 2015a).

Η κρίση οδήγησε σε εντυπωσιακή επέκταση το σκιάδες τραπεζικό σύστημα της ΛΔΚ. Το 2013, το μέγεθος του σκιάδους τραπεζικού συστήματος προσέγγισε τα 3,7 τρις δολάρια, ποσό ίσο με το 34% της συνολικής δανειακής χρηματοδότησης. Το 2017 ξεπέρασε τα 8,5 τρις δολάρια, ίσο δηλαδή με το 101% του εγχώριου ΑΕΠ της ΛΔΚ (Standard & Poors 2018).

5.4.δ Οι Επιπτώσεις της Κρίσης στους Διεθνείς Επενδυτικούς Οργανισμούς

Ο τομέας των χρηματοπιστωτικών επενδυτικών οργανισμών δεν ήταν εξίσου αναπτυγμένος με τον τραπεζικό τομέα στο ευρωπαϊκό χρηματοπιστωτικό σύστημα προ κρίσης. Το 2008, το 18% των μεγαλύτερων χρηματοπιστωτικών επενδυτικών οργανισμών προέρχονταν από την ΕΕ, ενώ δύο ευρωπαϊκοί επενδυτικοί οργανισμοί (Deutsche Bank, Fortis) συγκαταλέγονταν στους δέκα μεγαλύτερους. Το 2018, το 18% των μεγαλύτερων χρηματοπιστωτικών επενδυτικών οργανισμών ήταν ευρωπαϊκοί, ενώ ένας ευρωπαϊκός επενδυτικός οργανισμός (EXOR) συγκαταλέγεται στους δέκα μεγαλύτερους. Συμπερασματικά, κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης η θέση των μεγαλύτερων ευρωπαϊκών χρηματοπιστωτικών επενδυτικών οργανισμών παρέμεινε σταθερή.

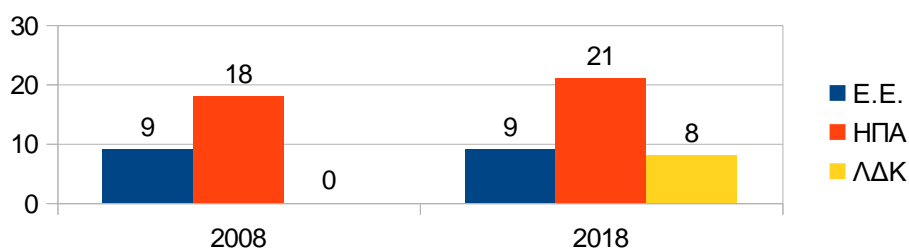
Πριν από την κρίση, η επιρροή των χρηματοπιστωτικών επενδυτικών οργανισμών στο αμερικάνικο χρηματοπιστωτικό σύστημα ήταν ανάλογα μεγάλη της επιρροής των τραπεζών. Η κρίση λειτούργησε ευεργετικά για τη διεθνή κατάταξη των αμερικανικών χρηματοπιστωτικών επενδυτικών οργανισμών, αφού η θέση τους βελτιώθηκε συγκριτικά με τη θέση που κατείχαν στον παγκόσμιο επενδυτικό χάρτη προ κρίσης. Το 2008, το 37% των μεγαλύτερων χρηματοπιστωτικών επενδυτικών οργανισμών προέρχονταν από τις ΗΠΑ, ενώ τέσσερις αμερικανικοί επενδυτικοί οργανισμοί (Berkshire Hathaway, Goldman Sachs, Lehman Brothers, American Express) συγκαταλέγονταν στους δέκα μεγαλύτερους παγκοσμίως. Το 2018, το 42%

¹³⁵ Σύμφωνα με στοιχεία της Κεντρικής Τράπεζας της ΛΔΚ, το 58% της δανειακής χρηματοδότησης χορηγείται σε μεσαίες και μεγάλες επιχειρήσεις, το 22% σε νοικοκυριά και το 20% σε μικρές επιχειρήσεις.

των μεγαλύτερων χρηματοπιστωτικών επενδυτικών οργανισμών ήταν αμερικανικοί, ενώ έξι από αυτούς (Berkshire Hathaway, Goldman Sachs, BlackRock, Morgan Stanley, State Street, Charles Schwab) συγκαταλέγονταν στους δέκα μεγαλύτερους.

Σε αντίθεση με τον τραπεζικό τομέα, ο τομέας των χρηματοπιστωτικών επενδυτικών οργανισμών δεν ήταν καθόλου αναπτυγμένος στο κινέζικο χρηματοπιστωτικό σύστημα πριν από το ξέσπασμα της χρηματοπιστωτικής κρίσης. Συγκεκριμένα, το 2008 κανένας κινεζικός χρηματοπιστωτικός επενδυτικός οργανισμός δεν συγκαταλεγόταν στους 50 μεγαλύτερους παγκοσμίως (Διάγραμμα 14). Η θέση των μεγαλύτερων κινεζικών οργανισμών βελτιώθηκε κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης. Το 2018, το 16% των μεγαλύτερων χρηματοπιστωτικών επενδυτικών οργανισμών ήταν κινεζικοί, χωρίς ωστόσο κάποιος να συγκαταλέγεται στους δέκα μεγαλύτερους (Διάγραμμα 14).¹³⁶

Διάγραμμα 16: Μεταβολές στη κατάταξη των ευρωπαϊκών, αμερικανικών, κινεζικών χρηματοπιστωτικών επενδυτικών οργανισμών στις μεγαλύτερες τράπεζες παγκοσμίως

Πηγή: Forbes Magazine, 2018 & προσωπικοί υπολογισμοί του συγγραφέα

¹³⁶ Αυτό οφείλεται στο ότι οι κινεζικοί χρηματοπιστωτικοί επενδυτικοί οργανισμοί δεν έχουν προσεγγίσει ακόμη τα μεγέθη και τη βαρύτητα των κινεζικών τραπεζών στο κινεζικό χρηματοπιστωτικό σύστημα. Οι κινεζικοί χρηματοπιστωτικοί επενδυτικοί οργανισμοί δεν παρουσιάζουν τον υψηλό βαθμό συγκέντρωσης και μεγέθυνσης που παρουσιάζουν οι τράπεζες.

5.4.ε Οι Επιπτώσεις της Κρίσης στα Παγκόσμια Χρηματοπιστωτικά Κέντρα

Κατά την περίοδο της κρίσης σημειώθηκε κάμψη του μεγέθους και της επιρροής των ευρωπαϊκών χρηματοπιστωτικών κέντρων στο παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα. Σύμφωνα με την έκθεση *The Global Financial Centres* για το 2008, οπότε και ξέσπασε η χρηματοπιστωτική κρίση, έξι ευρωπαϊκά χρηματοπιστωτικά κέντρα συμπεριλαμβάνονταν στα είκοσι μεγαλύτερα (Πίνακας 5). Σύμφωνα με την ίδια έκθεση, το 2017 μόλις τρία ευρωπαϊκά χρηματοπιστωτικά κέντρα συμπεριλαμβάνονταν στα είκοσι μεγαλύτερα χρηματοπιστωτικά κέντρα. Κατά τη διάρκεια της κρίσης, το Δουβλίνο, το Εδιμβούργο και το Παρίσι απώλεσαν τις θέσεις που κατείχαν στη κορυφή της κατάταξης (Πίνακας 6). Σε ό,τι αφορά την κερδοφορία των χρηματοπιστωτικών κέντρων, τα χρηματιστήρια των Βρυξελλών, της Στουτγάρδης, του Εδιμβούργου και του Μονάχου παρουσίασαν τις μεγαλύτερες μειώσεις, ενώ σε Λονδίνο, Παρίσι και Φρανκφούρτη παρουσίασαν μικτές τάσεις (Derudder *et al.* 2011).

Στο ευρωπαϊκό χρηματιστηριακό δίκτυο ηγετικό ρόλο κατέχουν, τόσο πριν όσο και μετά την κρίση, το Λονδίνο και το Παρίσι ακολουθούμενα από τη Φρανκφούρτη. Ενώ Λονδίνο και Παρίσι υποχώρησαν κατά τη διάρκεια της κρίσης, η Φρανκφούρτη ενίσχυσε τη θέση της κατά την ίδια χρονική περίοδο.¹³⁷ Υπολογίζεται ότι περίπου το 36,8% των συνολικών περιουσιακών στοιχείων των ευρωπαϊκών χρηματοπιστωτικών κέντρων συγκεντρώνονταν σε αυτά τα τρία χρηματοπιστωτικά κέντρα. Η κρίση είχε μεγαλύτερο αντίκτυπο στα χρηματοπιστωτικά κέντρα της ευρωπαϊκής περιφέρειας, εξέλιξη που μεταξύ άλλων οδήγησε σε μεγάλη μεταφορά κεφαλαίων προς τα «ασφαλέστερα» χρηματοπιστωτικά κέντρα του ευρωπαϊκού βορρά.

137 Η ενίσχυση της επιρροής της Φρανκφούρτης οφειλόταν σε μεγάλο βαθμό στον ηγεμονικό ρόλο της Γερμανίας κατά τη διάρκεια της κρίσης χρέους της ευρωζώνης.

Πίνακας 5: Κατάταξη των μεγαλύτερων διεθνών χρηματοπιστωτικών κέντρων (2008)

Οικονομικό Μπλοκ	Χρηματοπιστωτικά Κέντρα
Κίνα	Χονγκ Κονγκ (4)
ΗΠΑ	Ν. Υόρκη (2), Σικάγο (8), Βοστώνη (11), Σαν Φρανσίσκο (17)
ΕΕ	Λονδίνο (1), Φρανκφούρτη (9), Δουβλίνο (13), Λουξεμβούργο (15), Εδιμβούργο (18), Παρίσι (20)

Πηγή: The Global Financial Centres-Index 22, Foreign Affairs 2008

Πίνακας 6: Κατάταξη¹³⁸ των μεγαλύτερων διεθνών χρηματοπιστωτικών κέντρων (2017)

Χώρα	Κατάταξη χρηματοπιστωτικών κέντρων
Κίνα	Χονγκ Κονγκ (3), Σαγκάη (6), Πεκίνο (10), Σεντζέν (20)
ΗΠΑ	Ν. Υόρκη (2), Σαν Φρανσίσκο (16), Βοστώνη (19)
ΕΕ	Λονδίνο (1), Φρανκφούρτη (11), Λουξεμβούργο (14)

Πηγή: The Global Financial Centres-Index 22, Foreign Affairs 2017

Τα αμερικανικά χρηματοπιστωτικά κέντρα σημείωσαν μικρότερη κάμψη σε σχέση με τα ευρωπαϊκά κατά τη διάρκεια της κρίσης.¹³⁹ Το 2008, τέσσερα αμερικανικά κέντρα χρηματιστηριακών συναλλαγών (Ν. Υόρκη, Σικάγο, Βοστώνη, Σαν Φρανσίσκο) συμπεριλαμβάνονταν στα είκοσι μεγαλύτερα. Το, 2018 τρία αμερικανικά χρηματοπιστωτικά κέντρα (Ν. Υόρκη, Βοστώνη, Σαν Φρανσίσκο) συμπεριλαμβάνονταν στην ίδια λίστα. Ν. Υόρκη και Σαν Φρανσίσκο διατηρήσαν τις θέσεις τους στην παγκόσμια κατάταξη, με τη Βοστώνη να υποχωρεί σημαντικά και το Σικάγο να μην συμπεριλαμβάνεται πλέον στα μεγαλύτερα κέντρα παγκοσμίως.¹⁴⁰

138 Σύμφωνα με τη μεθοδολογία της έκθεσης του *Foreign Affairs*, το επιχειρηματικό περιβάλλον, το ανθρώπινο κεφάλαιο, οι υποδομές, η ανάπτυξη του χρηματοπιστωτικού τομέα και η φήμη αποτελούν τα πέντε κριτήρια που καθορίζουν την κατάταξη των χρηματοπιστωτικών κέντρων σε παγκόσμια κλίμακα.

139 Το 2013, τα αμερικανικά χρηματοπιστωτικά κέντρα είχαν συνολική κεφαλαιοποίηση αγοράς ίση με το 118% του ΑΕΠ, παρουσιάζοντας σημαντική μείωση κατά τη διάρκεια της κρίσης.

140 Ν. Υόρκη και Σαν Φρανσίσκο θεωρήθηκαν από τους επενδυτές ως τα ασφαλέστερα

Αν εξαιρεθούν οι κινεζικές τράπεζες, ένα άλλο τμήμα του κινεζικού χρηματοπιστωτικού συστήματος το οποίο ενισχύθηκε ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια της κρίσης ήταν τα κινεζικά χρηματοπιστωτικά κέντρα.¹⁴¹ Συγκεκριμένα, τρία χρηματοπιστωτικά κέντρα προερχόμενα από την Κίνα κατέκτησαν θέσεις στην εικοσάδα των μεγαλύτερων χρηματοπιστωτικών κέντρων.¹⁴² Τα κινεζικά χρηματοπιστωτικά κέντρα, λόγω της χαμηλής διασύνδεσής τους με τα υπόλοιπα και δεδομένης της εξασθένησης των ευρωπαϊκών και αμερικανικών κέντρων, αύξησαν την επιρροή και την αξιοπιστία τους στις διεθνείς αγορές κεφαλαίου.

5.5 Μεταβολές Εμπορικής Ισχύος στην Παγκόσμια Οικονομική Κρίση

Η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση και η κρίση χρέους της ευρωζώνης αποτέλεσαν παράγοντες που προκάλεσαν ανακατατάξεις στο διεθνές εμπορικό σύστημα στο οποίο, ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του 1990, έχουν καταγράψει σημαντικές μεταβολές που αλλάζουν σταδιακά τη μορφή του όπως διαμορφώθηκε μεταπολεμικά. Η κύρια μεταβολή αφορά την ισχυροποίηση των επιδόσεων των αναδυόμενων οικονομιών, ενώ ταυτόχρονα παρατηρείται κάμψη των επιδόσεων των ανεπτυγμένων οικονομιών. Πέρα από τη σημαντική κάμψη που χαρακτήρισε το διεθνές εμπόριο κατά την πρώτη τριετία της κρίσης,¹⁴³ η κρίση επηρέασε μεταξύ άλλων και τα μερίδια των χωρών στον διεθνή εμπορικό καταμερισμό.¹⁴⁴

5.5.α Τα Μερίδια ΕΕ, ΗΠΑ και Κίνας στις Διεθνείς Εμπορικές Ροές

Η ΕΕ παρέμεινε το μεγαλύτερο σε βαρύτητα εμπορικό μπλοκ καθ' όλη τη διάρκεια

χρηματοπιστωτικά κέντρα των ΗΠΑ σε περίοδο κρίσης, με αποτέλεσμα να υπάρξει προς αυτά σημαντική μεταφορά κεφαλαίων από άλλα αμερικανικά χρηματοπιστωτικά κέντρα.

141 Το 2013, τα κινεζικά χρηματοπιστωτικά κέντρα είχαν συνολική κεφαλαιοποίηση αγοράς ίση με το 44% του ΑΕΠ, παρουσιάζοντας σημαντική αύξηση κατά τη διάρκεια της κρίσης. Το 2007, η συνολική κεφαλαιοποίηση αγοράς των κινεζικών χρηματοπιστωτικών κέντρων ήταν ίση με το 28% του ΑΕΠ.

142 Το 2008, μόνο ένα κινεζικό χρηματοπιστωτικό κέντρο (Χονγκ Κονγκ) συγκαταλεγόταν στα 20 μεγαλύτερα διεθνώς. Το 2018, τέσσερα χρηματοπιστωτικά κέντρα (Χονγκ Κονγκ, Σανγκάη, Πεκίνο, Σεντζέν) συγκαταλέγονταν στα 20 μεγαλύτερα διεθνώς.

143 Η «μεγάλη κατάρρευση του εμπορίου», όπως ονομάστηκε η σημαντική μείωση του διεθνούς εμπορίου ως προς το παγκόσμιο ΑΕΠ την περίοδο 2008–2011, ήταν μία εξέλιξη που είχε να καταγραφεί στην παγκόσμια οικονομία από το Κραχ του 1929. Για παράδειγμα, τη διετία 2008–2009, καταγράφηκε μείωση 27% στις παγκόσμιες εμπορευματικές συναλλαγές, η οποία ξεπέρασε το 35% στις ανεπτυγμένες οικονομίες.

144 Οι κυριότερες μεταβολές αφορούσαν τη μεγέθυνση ή και επιβράδυνση των εμπορικών συναλλαγών σε διάφορους οικονομικούς κλάδους ως αποτέλεσμα των επιπτώσεων της κρίσης.

της εξεταζόμενης περιόδου, παρόλο που το μερίδιό της το 2018 ήταν μικρότερο κατά 18% σε σχέση με αυτό του 2008 (Διάγραμμα 16). Η μεγαλύτερη πτώση του μεριδίου της ΕΕ καταγράφηκε την περίοδο 2008–2012, οπότε το μερίδιό της συρρικνώθηκε λόγω των υφεσιακών επιπτώσεων της χρηματοπιστωτικής κρίσης στα μερίδια των ευρωπαϊκών οικονομιών.

Οι εμπορικές επιδόσεις των κρατών-μελών της ΕΕ κατά τη διάρκεια της κρίσης κατέγραψαν σημαντικές διαφοροποιήσεις. Κράτη-μέλη τα οποία παρουσίαζαν μεγάλα εμπορικά πλεονάσματα προ κρίσης, όπως η Γερμανία, η Αυστρία, η Ολλανδία και η Σουηδία, συνέχισαν να καταγράφουν μεγάλες επιδόσεις, δείχνοντας να μην επηρεάζονται σε σημαντικό βαθμό από τις επιπτώσεις της κρίσης. Την ίδια χρονική περίοδο, οι εμπορικές επιδόσεις κρατών-μελών που παρουσίαζαν μεγάλα εμπορικά ελλείμματα όπως η Ελλάδα, η Πορτογαλία, η Ιταλία και η Ισπανία, φάνηκαν να επηρεάζονται σε μεγαλύτερο βαθμό από την εξασθένηση της παραγωγικής και οικονομικής δραστηριότητας, κυρίως λόγω των συγκριτικών μειονεκτημάτων που παρουσίασαν οι οικονομίες τους.

Η διακύμανση των εμπορικών επιδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης ήταν ιδιαίτερα καθοριστική για τις συνολικές οικονομικές επιδόσεις των ευρωπαϊκών χωρών, καθώς η πλειοψηφία των ευρωπαϊκών οικονομιών παρουσιάζουν μεγάλη εξάρτηση από το διεθνές εμπόριο.¹⁴⁵ Ενδεικτικό της εξάρτησης της Ένωσης από το διεθνές εμπόριο είναι το γεγονός ότι το 2016, η αξία των ευρωπαϊκών εξαγωγών αγαθών και υπηρεσιών ήταν ίση με το 44% του συνολικού ΑΕΠ της (Eurostat 2017).

Παρά τον αρνητικό αντίκτυπο που είχε η κρίση στις επιδόσεις της, η Ένωση παραμένει μία εμπορική υπερδύναμη και μετά το πέρας της κρίσης. Η εμπορική της επιρροή παραμένει η ισχυρότερη πηγή οικονομικής ισχύος της. Η Ένωση κατέχει το μεγαλύτερο μερίδιο στις παγκόσμιες εμπορευματικές συναλλαγές, είναι αναμφισβήτητη η πρώτη δύναμη στις εξαγωγές υπηρεσιών και η δεύτερη στις εξαγωγές αγαθών – σε μικρή απόσταση από την πρώτη στη σχετική κατάταξη Κίνα. Επιπλέον, διατηρεί και μετά την κρίση την πιο ευρεία γεωγραφική επιρροή συγκριτικά με τις υπόλοιπες εμπορικές δυνάμεις της παγκόσμιας οικονομίας.

145 Σύμφωνα με στοιχεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, για κάθε 1 δις ευρώ που λαμβάνει η Ένωση από τις εξαγωγές της, δημιουργούνται 14 χιλιάδες νέες θέσεις στα κ-μ της.

Η σημαντική μείωση των αμερικανικών εισαγωγών που έλαβε χώρα κατά τη διάρκεια της κρίσης είχε ως αποτέλεσμα τη μείωση της βαρύτητας των ΗΠΑ στο διεθνές εμπόριο.¹⁴⁶ Δεδομένων της μικρότερης συγκριτικά μείωσης του ευρωπαϊκού μεριδίου και κυρίως της εντυπωσιακής αύξησης του κινεζικού μεριδίου, οι ΗΠΑ αναδείχθηκαν μετά την κρίση στο τρίτο μεγαλύτερο εμπορικό μπλοκ, με το μερίδιό τους να μειώνεται κατά 17% την περίοδο 2008–2018 (Πίνακας 23).

Οι εμπορικές επιδόσεις των ΗΠΑ παρέμειναν σε υψηλά επίπεδα, μολονότι χαρακτηρίστηκαν από στασιμότητα κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης. Πιο συγκεκριμένα, η εξαγωγική της δυναμική σε αγαθά παρέμεινε σταθερή, ενώ παρουσίασε μικρή αύξηση στις υπηρεσίες. Η σταθερότητα στις εξαγωγές αποτέλεσε έναν από τους άξονες όπου στηρίχθηκε η ανάκαμψη της αμερικανικής οικονομίας μετά την πρώτη τριετία της κρίσης.

Παρά τον αντίκτυπο που είχε η κρίση στις εμπορικές επιδόσεις τους, οι ΗΠΑ παραμένουν μία υπερδύναμη στο διεθνές εμπόριο και μετά το πέρας της κρίσης. Κατέχουν το τρίτο μεγαλύτερο μερίδιο στις παγκόσμιες εμπορευματικές συναλλαγές και είναι αναμφισβήτητο η δεύτερη μεγαλύτερη δύναμη στις εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών.

Οι εμπορικές επιδόσεις της Κίνας παρουσίασαν σημαντική αύξηση κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης, καταδεικνύοντας ότι το κινεζικό εμπόριο επηρεάστηκε σε μικρότερο βαθμό συγκριτικά με την ΕΕ και τις ΗΠΑ (Fidrmuc & Korhonen 2009). Η Κίνα έγινε το δεύτερο μεγαλύτερο σε βαρύτητα εμπορικό μπλοκ στην παγκόσμια οικονομία, ξεπερνώντας το μερίδιο των ΗΠΑ και προσεγγίζοντας σε μικρή απόσταση το μερίδιο της ΕΕ. Συγκεκριμένα, την περίοδο 2008–2018 το μερίδιο της Κίνας αυξήθηκε κατά 42%, παρουσιάζοντας τη μεγαλύτερη αύξηση ανάμεσα στις κυριότερες εμπορικές δυνάμεις.

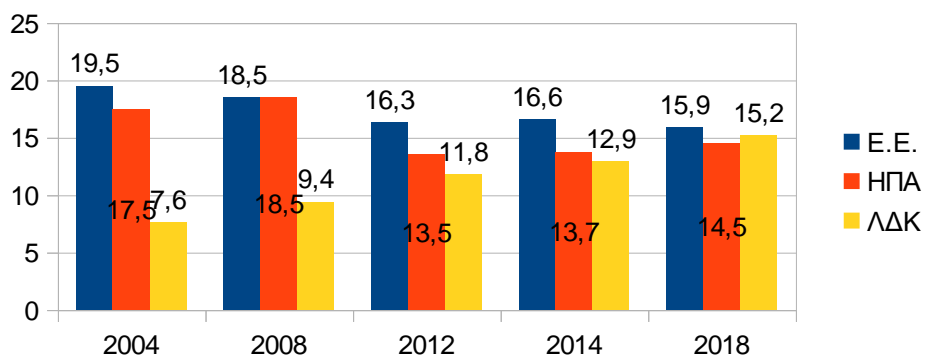
Η θεαματική άνοδος των κινεζικών επιδόσεων στο διεθνές εμπόριο την περίοδο 2002–2008 διακόπηκε εν μέρει βαθμό τη διετία της χρηματοπιστωτικής

146 Το μερίδιο των ΗΠΑ στις παγκόσμιες εμπορευματικές συναλλαγές ισούται με το άθροισμα των εισαγωγών και των εξαγωγών της αμερικανικής οικονομίας. Δεδομένου ότι οι εξαγωγές παρέμειναν σταθερές, η μείωση στις εισαγωγές έφερε και μείωση του συνολικού μεριδίου των ΗΠΑ.

κρίσης.¹⁴⁷ Κατά τη διάρκεια της χρηματοπιστωτικής κρίσης, η μεγάλη μείωση του διεθνούς εμπορίου επηρέασε αναπόφευκτα και τις κινεζικές επιδόσεις, ενώ στη μείωση αυτή συνέβαλαν επιπλέον τα προστατευτικά μέτρα που έλαβαν οι ΗΠΑ και η ΕΕ το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα (Liu *et al.* 2009).

Με αφετηρία το 2010 και την ανάκαμψη του διεθνούς εμπορίου, οι κινεζικές επιδόσεις επανήλθαν γρήγορα σε επίπεδα προ κρίσης, ενώ όπως δείχνουν τα ποσοτικά στοιχεία δεν επηρεάστηκαν αρνητικά από την κρίση χρέους της ευρωζώνης. Οι κινεζικές εισαγωγές δεν επηρεάστηκαν σε μεγάλο βαθμό από την κρίση, καθώς η επεκτατική δημοσιονομική πολιτική που ακολούθησε το Πεκίνο ανέκοψε τις πτωτικές τάσεις που παρουσιάστηκαν στις αρχές της κρίσης. Η κρίση συνέβαλε ώστε να μεγαλώσουν οι εμπορικές επιδόσεις της Κίνας, προσεγγίζοντας ή και υπερβαίνοντας σε κάποιες περιπτώσεις τις ευρωπαϊκές και αμερικανικές.

Διάγραμμα 17: Διακύμανση μεριδίων στις διεθνείς εμπορικές συναλλαγές (%)

Πηγή: Eurostat, 2016

147 Την εξαετία 2002–2008, η συνολική αξία των κινεζικών εισαγωγών και εξαγωγών αυξήθηκε από 621 δις σε 2,5 τρις δολάρια, καταγράφοντας κατά μέσο όρο ετήσια αύξηση 26,6%. Ετήσια αύξηση η οποία ξεπέρασε τη μέση ετήσια αύξηση κατά 15,1% που κατέγραψαν οι κινεζικές επιδόσεις την περίοδο 1990–2002.

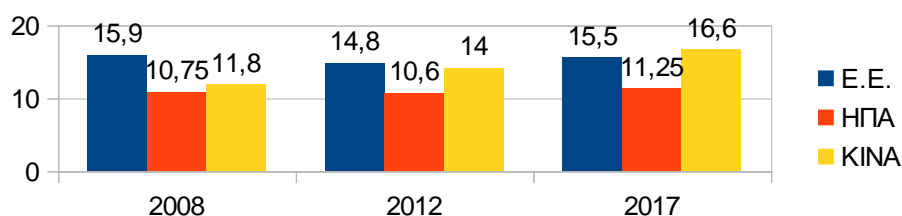
5.5.β Εξαγωγική Ικανότητα

Κατά τη διάρκεια της κρίσης, οι εξαγωγικές επιδόσεις της ΕΕ παρουσίασαν μικρή καμψη, αφού τα μερίδιά της στις εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών κυμάνθηκαν ελαφρώς πτωτικά. Συγκεκριμένα, το 2008 το μερίδιο της Ένωσης στις παγκόσμιες εξαγωγές αγαθών προσέγγισε το 15,90%. Το 2012, στο μέσον της κρίσης, το μερίδιο της Ένωσης παρουσίασε μικρή πτώση, ενώ το 2017 το μερίδιο της επανήλθε σχεδόν στα προ κρίσης επίπεδα προσεγγίζοντας το 15,5% των συνολικών εξαγωγών (Διάγραμμα 17).¹⁴⁸

Το 2008, το μερίδιο της ΕΕ στις παγκόσμιες εξαγωγές υπηρεσιών προσέγγιζε το 25,80%. Το 2012, στο μέσον της κρίσης, το μερίδιο της Ένωσης παρέμεινε σταθερό, ενώ μετά την κρίση παρουσίασε μικρή πτώση προσεγγίζοντας το 24,7% των συνολικών εξαγωγών (Διάγραμμα 17).¹⁴⁹

Η εξαγωγική ικανότητα των ΗΠΑ παρουσίασε μικρή αύξηση, αφού τα μερίδια στις εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών κυμάνθηκαν ελαφρώς ανοδικά. Το 2008 το μερίδιο των ΗΠΑ στις παγκόσμιες εξαγωγές αγαθών προσέγγιζε το 10,75%. Το 2012, στο μέσον της κρίσης, το μερίδιο των ΗΠΑ παρέμεινε σταθερό ενώ το 2017 προσέγγισε το 11,25% των συνολικών εξαγωγών παρουσιάζοντας μικρή άνοδο (Διάγραμμα 17).

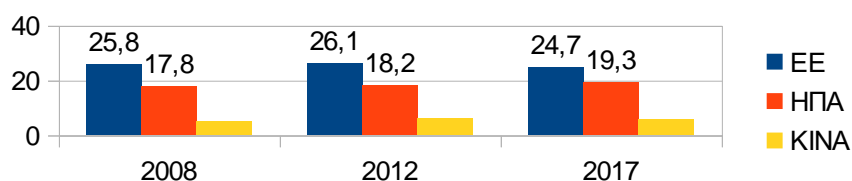
Διάγραμμα 18: Μερίδια στις εξαγωγές αγαθών (%)

148 Η Ευρωπαϊκή Ένωση, η οποία προ κρίσης ήταν πρώτη στη σχετική κατάταξη, υποχώρησε στη δεύτερη θέση, αφού κατά τη διάρκεια της κρίσης το μερίδιο της μειώθηκε κατά 2,8%.

149 Η ΕΕ παρέμεινε πρώτη στη σχετική κατάταξη, παρόλο που το μερίδιο της παρουσίασε μείωση 4,7%.

Διάγραμμα 19: Μερίδια στις εξαγωγές υπηρεσιών (%)

Ανάλογες με τις εξαγωγές αγαθών ήταν οι τάσεις στο μερίδιο των ΗΠΑ στις παγκόσμιες εξαγωγές υπηρεσιών. Στο ξέσπασμα της κρίσης, το μερίδιο προσέγγιζε το 17,8%. Το 2012, στο μέσον της κρίσης, το μερίδιο των ΗΠΑ παρέμεινε σταθερό, ενώ μετά το πέρας της κρίσης παρουσίασε μικρή άνοδο, προσεγγίζοντας το 19,30% των συνολικών εξαγωγών.¹⁵⁰

Σε αντίθεση με την πορεία των ευρωπαϊκών και αμερικανικών εξαγωγών, οι κινεζικές εξαγωγές παρουσίασαν εντυπωσιακή άνοδο κατά της εξεταζόμενης περιόδου, εάν εξαιρεθεί η διετία της χρηματοπιστωτικής κρίσης. Από τον Ιούλιο 2008 έως τον Ιανουάριο 2009, καταγράφηκε μείωση των εξαγωγών που ξεπέρασε το 30%. Οι κινεζικές εξαγωγές προς ΗΠΑ και Ευρώπη τη διετία 2008–2009 μειώθηκαν κατά 46%. Το 2008 το μερίδιο της Κίνας στις παγκόσμιες εξαγωγές αγαθών προσέγγιζε το 11,80%. Το 2012, στο μέσον της κρίσης, το μερίδιο της ΛΔΚ παρουσίασε άνοδο προσεγγίζοντας το 13,98%. Το 2017, μετά το πέρας της κρίσης, το μερίδιο της Κίνας αυξήθηκε εκ νέου προσεγγίζοντας το 16,6% των συνολικών εξαγωγών. Με την εντυπωσιακή αύξηση των επιδόσεών της (κατά 41% σε σχέση με το μερίδιο που είχε προ κρίσης), η Κίνα αναδείχθηκε σε πρώτη δύναμη παγκοσμίως στις εξαγωγές αγαθών.

Το μερίδιο της ΛΔΚ στις παγκόσμιες εξαγωγές υπηρεσιών αυξήθηκε κατά 16% σε σχέση με τις τιμές του προ κρίσης. Το 2008 το μερίδιο της Κίνας προσέγγιζε το 4,87%. Το 2012, στο μέσον της κρίσης, το μερίδιο της ΛΔΚ κατέγραφε μικρή άνοδο προσεγγίζοντας το 6% των συνολικών εξαγωγών, ενώ το 2017 παρέμεινε στα

¹⁵⁰ Οι ΗΠΑ διατηρήθηκαν στη δεύτερη θέση της σχετικής κατάταξης ενώ κατά τη διάρκεια της κρίσης το μερίδιό τους αυξήθηκε κατά 8,43%.

ίδια επίπεδα με αυτό του 2012.¹⁵¹⁴

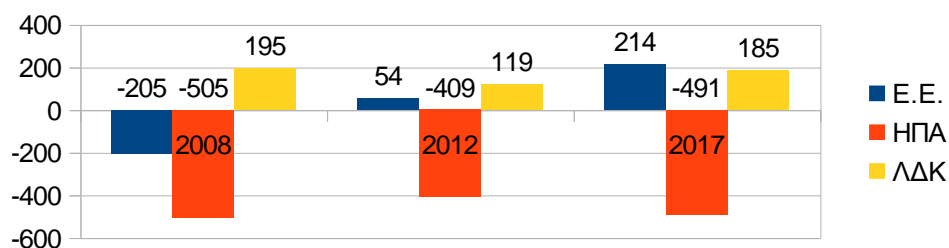
5.5.γ Εξωτερικά Εμπορικά Ισοζύγια

Σε αντίθεση με τις εξαγωγικές της επιδόσεις, το εξωτερικό εμπορικό ισοζύγιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης μεταβλήθηκε θετικά κατά τη διάρκεια της κρίσης. Το 2008, η Ένωση παρουσίαζε ελλειμματικό ισοζύγιο της τάξεως των 200 δις ευρώ. Κατά τη διάρκεια της χρηματοπιστωτικής κρίσης, το έλλειμμα στο ισοζύγιο εκμηδενίστηκε λόγω της σημαντικής μείωσης των ευρωπαϊκών εισαγωγών, με αποτέλεσμα το 2012 το ισοζύγιο να παρουσιάζει πλεόνασμα 54 δις. Μία πλήρης αλλαγή της προ κρίσης κατάστασης καταγράφηκε την περίοδο 2012–2017, οπότε το πλεόνασμα στο ισοζύγιο τετραπλασιάστηκε με αποτέλεσμα να προσεγγίσει τα 205 δις ευρώ το 2017 (Πίνακας 27). Με αυτές τις τιμές, το ευρωπαϊκό εμπορικό ισοζύγιο αναδείχθηκε στο μεγαλύτερο διεθνώς, ξεπερνώντας σε έκταση το μεγαλύτερο έως τότε κινεζικό εμπορικό ισοζύγιο. Η βελτίωση του εμπορικού ισοζυγίου της Ένωσης οφειλόταν σε μεγάλο βαθμό στη μεγάλη μείωση των εισαγωγών που πραγματοποιούσε η ΕΕ, μείωση αρκετά μεγαλύτερη από την αντίστοιχη μείωση των εξαγωγών της.

Όπως φαίνεται και στον Πίνακα 26, το εμπορικό ισοζύγιο των ΗΠΑ παρέμεινε εξαιρετικά ελλειμματικό κατά τη διάρκεια της κρίσης, με το έλλειμμα να παραμένει σχετικά αμετάβλητο και να προσεγγίζει τα 500 δις δολάρια σε όλη τη διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου. Το εξαιρετικά ελλειμματικό εμπορικό ισοζύγιο των ΗΠΑ ήταν και παραμένει ένα από τα αρνητικότερα χαρακτηριστικά της διεθνούς οικονομικής θέσης τους.

151 Το μερίδιο της Κίνας παρέμεινε στην τρίτη θέση στη σχετική κατάταξη, σε μεγάλη απόσταση από τα μερίδια ΕΕ και ΗΠΑ

Διάγραμμα 20: Η διακύμανση του εξωτερικού εμπορικού ισοζυγίου ΕΕ, ΗΠΑ, ΛΔΚ κατά τη διάρκεια της κρίσης (€ δις.)

Πηγή: Eurostat, 2018

Το εμπορικό ισοζύγιο της Κίνας παρέμεινε πλεονασματικό καθ' όλη τη διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου, μολονότι παρουσίασε πτώση κατά το μέσο της. Ενώ στο ξέσπασμα της κρίσης το πλεόνασμα προσέγγισε τα 195 δις, το 2012 μειώθηκε στα 119 δις. Το 2017, το εμπορικό ισοζύγιο του Πεκίνο επέστρεψε σε τιμές προ κρίσης, προσεγγίζοντας τα 185 δις ευρώ.

5.6 Μεταβολές Επενδυτικής Ισχύος στην Παγκόσμια Οικονομική Κρίση

Η παγκόσμια οικονομική κρίση και η κρίση χρέους της ευρωζώνης αποτέλεσαν παράγοντες που επηρέασαν αρνητικά τις διεθνείς επενδυτικές ροές κεφαλαίων.¹⁵² Η πτώση των παγκόσμιων ΑΞΕ ήταν αποτέλεσμα δύο βασικών παραγόντων. Αρχικά, η δυνατότητα των επιχειρήσεων να επενδύσουν περιορίστηκε λόγω της περιορισμένης πρόσβασης στη χρηματοδότηση και του υψηλότερου κόστους δανεισμού. Επιπλέον, η τάση προς την πραγματοποίηση επενδύσεων περιορίστηκε εξαιτίας των δυσμενών οικονομικών προοπτικών, ειδικά στις αναπτυγμένες οικονομίες (UNCSTAD 2009).

Οι επενδυτικές ροές στους κλάδους της αυτοκινητοβιομηχανίας, των χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών και των ενδιάμεσων αγαθών κατέγραψαν τη μεγαλύτερη μείωση την πρώτη τριετία της κρίσης, πτωτικές τάσεις που γρήγορα επεκτάθηκαν και στους υπόλοιπους κλάδους της παγκόσμιας οικονομίας (UNCTAD

¹⁵² Το 2008 σηματοδότησε το τέλος μιας περιόδου ανάπτυξης των διεθνών επενδύσεων που ξεκίνησε το 2004 και έφθασε σε ιστορικά υψηλό ρεκόρ το 2007. Το 2008, λόγω του ξεσπάσματος της κρίσης, οι ροές των ΑΞΕ σε διεθνές επίπεδο κατέγραψαν πτώση 15%, ενώ το 2009 η πτώση ξεπέρασε το 20%.

2010). Οι συγχωνεύσεις και οι εξαγορές επιχειρήσεων κατά την ίδια χρονική περίοδο γνωρίσαν εξίσου μεγάλη μείωση, τάση που αντιστράφηκε την περίοδο 2012–2016 οπότε οι εξαγορές προσέγγισαν τα προ κρίσης επίπεδα (UNCSTAD 2016). Η κρίση, όπως καταγράφεται και παρακάτω, επηρέασε τα μερίδια των οικονομικών δυνάμεων στις διεθνείς επενδυτικές ροές δημιουργώντας νέες γεωγραφικές ανισοροπίες στην κατανομή των ροών.

5.6.α Τα Μερίδια ΕΕ, ΗΠΑ & Κίνας στις Διεθνείς Επενδυτικές Ροές

Οι επιπτώσεις της κρίσης, ιδιαίτερα κατά την περίοδο 2011–2015, μετρίασαν τα συγκριτικά πλεονεκτήματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως προορισμό για την πραγματοποίηση ΑΞΕ.¹⁵³ Κατά την έναρξη της κρίσης, οι επιδόσεις της ΕΕ παρουσιάστηκαν προσωρινά βελτιωμένες. Με το ξέσπασμα της κρίσης το 2008, οι εισερχόμενες ροές προς την ΕΕ προσέγγιζαν τα \$317 δις. Η χρηματοπιστωτική κρίση δεν είχε αρνητικό αντίκτυπο στο προφίλ της ΕΕ ως επενδυτικός προορισμός, με αποτέλεσμα το 2011 οι εισερχόμενες ροές να έχουν αυξηθούν σε σχέση με το 2008 και να προσεγγίζουν τα \$425 δις.

Με το ξέσπασμα της κρίσης χρέους του ευρώ, η οικονομική ανάπτυξη έγινε ασθενέστερη σε σχέση με τις υπόλοιπες αναπτυγμένες οικονομίες, ενώ οι δομικές ανισοροπίες έγιναν ακόμη πιο εμφανείς, χαρακτηριστικά που αποθάρρυναν τμήμα των ξένων επενδυτών που έχασαν την εμπιστοσύνη τους στην ενιαία ευρωπαϊκή αγορά. Το 2014, οι εισερχόμενες ροές προς την ΕΕ υποχώρησαν σημαντικά, προσεγγίζοντας τα \$248 δις. Οι τάσεις που επικράτησαν την περίοδο 2011–2014 μεταβλήθηκαν, με αποτέλεσμα η Ευρωπαϊκή Ένωση την περίοδο 2015–2017 να προσεγγίσει σταδιακά τις επιδόσεις που είχε κατά το έτος που ξέσπασε η χρηματοπιστωτική κρίση (OECD 2018).¹⁵⁴ Οι μεταβολές στις εισερχόμενες ροές προς την ΕΕ δεν επηρέασαν αρνητικά τα συνολικά επενδυτικά αποθέματα των εισερχόμενων ροών. Το μερίδιο της ΕΕ παρέμεινε πρώτο διεθνώς, παρουσιάζοντας

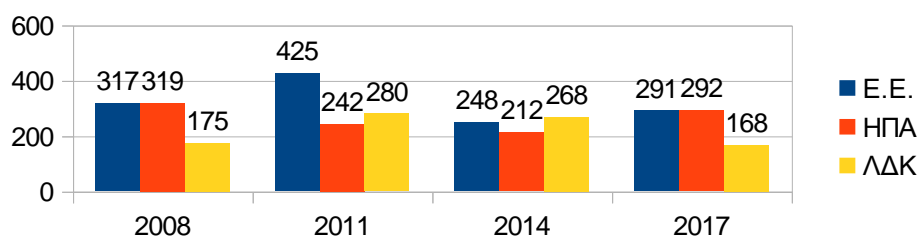
153 Το πλήγμα για την ΕΕ έγινε πιο αισθητό την περίοδο 2011–2015, κατά τη διάρκεια της κρίσης χρέους της ευρωζώνης, και όχι τόσο την περίοδο 2008–2010.

154 Μετά το 2015, 12 από τα 28 κ-μ της ΕΕ βρίσκονται ετησίως στο Top25 των χωρών με τον υψηλότερο δείκτη εμπιστοσύνης ΑΞΕ (FDI Confidence Index). Επίδοση που είναι αυξημένη 70% σε σχέση με την αντίστοιχη επίδοση του 2013 (A.T. Kearney 2015).

μάλιστα μικρή αύξηση (12%) συγκριτικά με την προ κρίσης περίοδο.

Κατά τη διάρκεια της κρίσης, οι επιδόσεις των κρατών-μελών της ΕΕ στην προσέλκυση επενδύσεων κατέγραψαν σημαντικές διαφοροποιήσεις μεταξύ τους. Η επίδραση της κρίσης ήταν διαφορετική και αντίστοιχη με τις οικονομικές συνθήκες που επικράτησαν σε κάθε οικονομία. Για παράδειγμα, κράτη-μέλη όπως η Γερμανία, η Γαλλία, η Ολλανδία και η Σουηδία, συνέχισαν να αποτελούν δημοφιλείς επενδυτικούς προορισμούς. Την ίδια χρονική περίοδο, οι αντίστοιχες επιδόσεις κρατών όπως η Ελλάδα, η Πορτογαλία και η Ιταλία, φάνηκαν να επηρεάζονται σημαντικά από την εξασθένηση του επενδυτικού κλίματος (Geamanu 2015).

Διάγραμμα 21: Διακύμανση εισερχόμενων ροών κεφαλαίων ΑΞΕ (\$ δις.)

Πηγή: OECD, 2018 Kornecki, 2014

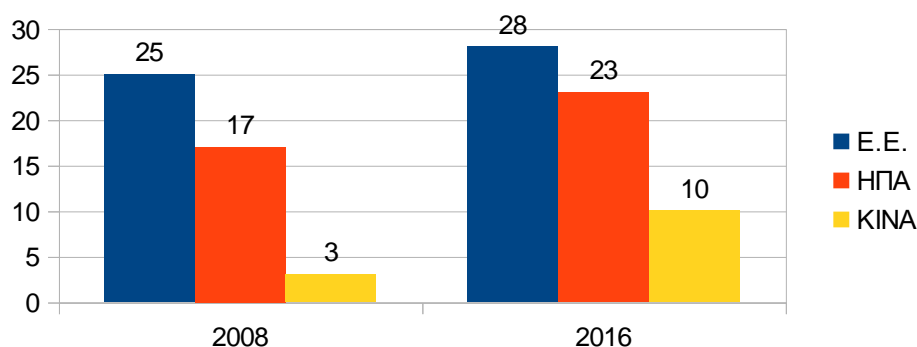
Το ξέσπασμα της χρηματοπιστωτικής κρίσης έφερε αρνητικές συνέπειες στο προφίλ των ΗΠΑ ως επενδυτικός προορισμός. Είναι χαρακτηριστικό ότι κατά την τριετία 2008–2010, η αξία των ΑΞΕ εντός της αμερικανικής αγοράς υποχώρησε κατά 30%.¹⁵⁵ Αντιθέτως, την περίοδο 2011–2015 παρατηρήθηκε μερική ανάκαμψη του επιπέδου των επενδυτικών ροών που εισήλθαν στην αμερικανική οικονομία, ως αποτέλεσμα των πολιτικών ανάκαμψης που ασκήθηκαν από τις αμερικανικές αρχές.¹⁵⁶ Μετά το πέρας της κρίσης χρέους του ευρώ, οι εισερχόμενες ροές προς τις ΗΠΑ επανήλθαν στα προ κρίσης επίπεδα, προσεγγίζοντας τα \$292 δις. Οι μεταβολές στις εισερχόμενες ροές προς τις ΗΠΑ κατά τη διάρκεια της κρίσης δεν επηρέασαν αρνητικά τα

¹⁵⁵ Το πλήγμα για τις ΗΠΑ έγινε πιο αισθητό την περίοδο 2008–2010, οπότε οι ΗΠΑ βρέθηκαν στο επίκεντρο της χρηματοπιστωτικής κρίσης.

¹⁵⁶ Τα επενδυτικά αποθέματα των εισερχόμενων ροών στην αμερικανική οικονομία υπολογίζεται ότι συνεισέφεραν το 23% της αύξησης του εγχώριου ΑΕΠ την περίοδο 2011–2015

επενδυτικά αποθέματα των εισερχόμενων ροών. Το μερίδιο των ΗΠΑ παραμένει δεύτερο στη σχετική κατάταξη, παρουσιάζοντας μάλιστα σημαντική αύξηση (35%) συγκριτικά με την περίοδο πριν από την κρίση.¹⁵⁷ Οι βραχυπρόθεσμες τάσεις που χαρακτήρισαν τις εισερχόμενες ροές προς τις ΗΠΑ την περίοδο 2008–2016 δεν είχαν σημαντικό αντίκτυπο στο εύρος των ξένων επενδυτικών αποθεμάτων, τα οποία συνέχισαν να αυξάνονται τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο.

Διάγραμμα 22: Μέρη των ΕΕ, ΗΠΑ, Κίνας στα παγκόσμια επενδυτικά αποθέματα εισερχόμενων ροών (%)

Πηγή: OECD, 2018

Κατά την έναρξη της κρίσης το 2008, οι εισερχόμενες ροές προς την Κίνα προσέγγιζαν τα \$172 δις. Το 2011, εν μέσω της κρίσης, οι εισερχόμενες ροές αυξήθηκαν σημαντικά και προσέγγισαν τα \$280 δις. Το 2017, μετά το πέρας της κρίσης, οι εισερχόμενες ροές προς την Κίνα υποχώρησαν σημαντικά και προσέγγισαν τα \$168 δις (OECD 2018). Η Κίνα υπολείπεται σημαντικά ως προορισμός, παρόλο που κατά τη διάρκεια της κρίσης το μερίδιό της παρουσίασε αύξηση, προσεγγίζοντας το 10% των συνολικών αποθεμάτων.

Παρά τις έντονες διακυμάνσεις που κατέγραψαν κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης, οι εισερχόμενες ροές κεφαλαίων ΑΞΕ προς την ΕΕ, τις ΗΠΑ και την Κίνα μετά την κρίση προσέγγισαν τα προ κρίσης επίπεδα. Συγκεκριμένα, ΕΕ και

¹⁵⁷ Το 2007, τα αποθέματα εισερχόμενων επενδυτικών κεφαλαίων αποτελούσαν το 25% του αμερικανικού ΑΕΠ. Τη διετία 2008–2009, τα αποθέματα μειώθηκαν στο 17% του ΑΕΠ, ενώ αυξήθηκαν στο 23% του ΑΕΠ τη διετία 2011–2012.

ΗΠΑ συνεχίζουν να αποτελούν τους μεγαλύτερους προορισμούς για εισερχόμενες ροές κεφαλαίων.

Η κρίση κατέστησε την ΕΕ (κυρίως) και τις ΗΠΑ περισσότερο προσιτούς προορισμούς για την πραγματοποίηση ΑΞΕ, σε μία σειρά από τομείς των οικονομιών τους. Η έλλειψη ρευστότητας και η μείωση του επενδυτικού τζίρου στις ευρωπαϊκές οικονομίες και στις ΗΠΑ ανάγκασαν τις πολιτικές ελίτ να αποδέχονται με μεγαλύτερη ευκολία την πραγματοποίηση άμεσων ξένων επενδύσεων.¹⁵⁸ Επιπλέον, η αξία των περιουσιακών στοιχείων σε ΕΕ και ΗΠΑ μειώθηκε κατά τη διάρκεια της κρίσης, κάνοντάς τα περισσότερο προσιτά στους ξένους επενδυτές. Σε αυτές τις συνθήκες, επενδυτικά ταμεία προερχόμενα από τις αναπτυσσόμενες χώρες άδραξαν την ευκαιρία προκειμένου να ενισχύσουν τα περιθώρια κέρδους και τα μερίδιά τους στις αγορές της ΕΕ και των ΗΠΑ.¹⁵⁹

Σε αυτό το πλαίσιο και δεδομένης της ρευστότητας που απολάμβαναν τα κινεζικά επενδυτικά ταμεία, σημειώθηκε μεγάλη άνοδος των κινεζικών ΑΞΕ στις ΗΠΑ και κυρίως στην ΕΕ (Breslin 2013). Η τάση ήταν πρωτόγνωρη, αφού μέχρι την έναρξη της κρίσης οι κινεζικές επενδύσεις στα δύο ισχυρότερα κέντρα της παγκόσμιας οικονομίας ήταν πολύ περιορισμένες. Πιο συγκεκριμένα, τη διετία της χρηματοπιστωτικής κρίσης παρατηρήθηκε αύξηση των κινεζικών άμεσων επενδύσεων στις ΗΠΑ, οπότε οι κινεζικές εταιρείες αύξησαν τις κεφαλαιακές ροές προς τη φθηνότερη αμερικανική αγορά. Η κρίση χρέους της ευρωζώνης άλλαξε τα δεδομένα σε σχέση με τους προορισμούς των κινεζικών ΑΞΕ. Οι κινεζικές ροές για την πραγματοποίηση άμεσων ξένων επενδύσεων στην ΕΕ αυξήθηκαν την περίοδο 2012–2016 σημειώνοντας ρεκόρ το 2016 (35 δις ευρώ). Παρόλα αυτά, τα αποθέματα κινεζικού επενδυτικού κεφαλαίου στα κράτη-μέλη της Ένωσης και στις ΗΠΑ βρίσκονται ακόμη σε αρκετά χαμηλό επίπεδο,¹⁶⁰ συγκριτικά με τα αποθέματα των ευρωπαϊκών και αμερικανικών επενδυτικών κεφαλαίων εντός της κινεζικής

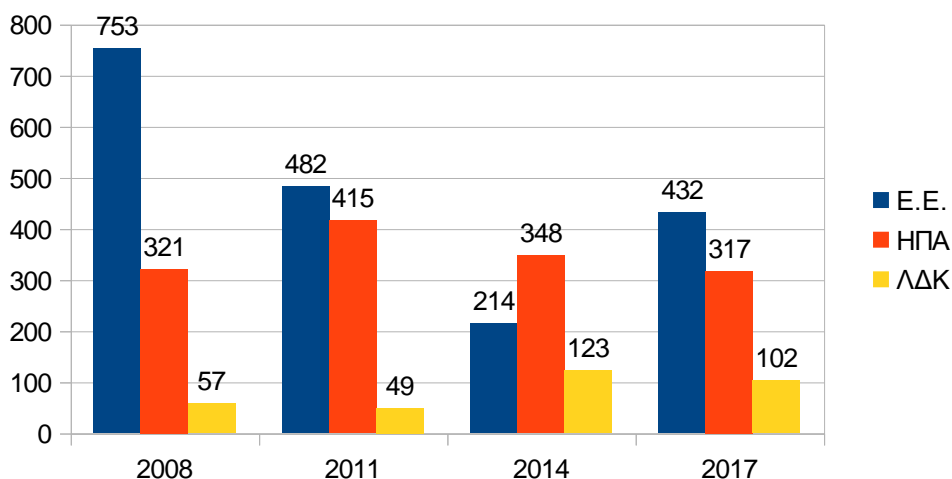
158 Οι ενστάσεις που έχουν εκφραστεί κατά καιρούς αφορούν ΑΞΕ που πραγματοποιούνται σε ΕΕ και ΗΠΑ από ιδιωτικά και κρατικά επενδυτικά σχήματα, τα οποία προέρχονται κυρίως από τις αναπτυσσόμενες δυνάμεις (Κίνα, Ρωσία, Ινδία, αραβικές χώρες). Σε αρκετές τέτοιες περιπτώσεις, οι πολιτικές ελίτ της ΕΕ και των ΗΠΑ έχουν προτάξει λόγους «εθνικού συμφέροντος» ώστε να παρέμβουν αποτρεπτικά.

159 Οι ΑΞΕ που πραγματοποιούνται σε ΕΕ-ΗΠΑ αποτελούν ένα αμφιλεγόμενο θέμα. Αφενός έχουν θετικές επιπτώσεις στις οικονομίες ως προς τη ρευστότητα, την απασχόληση και την οικονομική ανάπτυξη. Αφετέρου δεν είναι λίγοι αυτοί που υποστηρίζουν ότι η αθρόα εισαγωγή επενδύσεων από αναπτυσσόμενες χώρες αποτελεί δυνητική απειλή για την κυριαρχία των δύο οικονομικών δυνάμεων.

160 Το 2015, η Κίνα αποτελούσε πηγή μόλις για το 2% των επενδυτικών αποθεμάτων στα κ-μ της ΕΕ.

οικονομίας (Glenn 2016).

Διάγραμμα 23: Διακύμανση των εξερχόμενων ροών κεφαλαίων ΑΞΕ (\$ δις.)

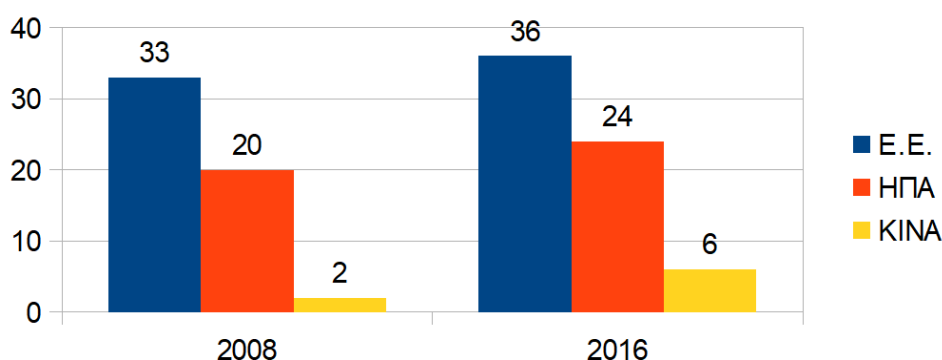
Πηγή: OECD, 2018

Η κρίση είχε αρνητικό αντίκτυπο στη διεθνή επενδυτική δραστηριότητα των ευρωπαϊκών εταιρειών. Η πτώση των πωλήσεων και των κερδών της πλειοψηφίας των εταιρειών, σε συνδυασμό με τη γρήγορη μετάδοση της κρίσης στην παγκόσμια οικονομία, αποτέλεσαν ανασταλτικούς παράγοντες για την επενδυτική δραστηριότητα των ευρωπαϊκών εταιρειών. Οι ευρωπαίοι επενδυτές παρουσιάστηκαν επιφυλακτικοί κατά τη διάρκεια της κρίσης, με αποτέλεσμα να παρατηρηθεί είτε απόσυρση ευρωπαϊκών κεφαλαίων από υφιστάμενες επενδύσεις, είτε μείωση του ρυθμού εξαγωγής κεφαλαιακών ροών από την ΕΕ προς τρίτες αγορές.

Πιο συγκεκριμένα, κατά το ξέσπασμα της κρίσης οι εξερχόμενες ροές από την ΕΕ προσέγγιζαν τα \$753 δις, ενώ το 2011 είχαν μειωθεί κατακόρυφα προσεγγίζοντας τα \$482 δις. Η κρίση χρέους επηρέασε ακόμη περισσότερο τις εξερχόμενες ροές από την ΕΕ προς τρίτες χώρες, οι οποίες το 2014 υποχώρησαν περαιτέρω προσεγγίζοντας τα \$214 δις. Την περίοδο 2015–2017, μετά το πέρας της κρίσης χρέους, οι ευρωπαϊκές εξερχόμενες ροές επανήλθαν στα επίπεδα του 2011, προσεγγίζοντας τα \$432 δις το 2017 (OECD 2018). Οι μεταβολές στις εξερχόμενες ροές κατά τη

διάρκεια της κρίσης δεν επηρέασαν τη κατάταξη της Ευρώπης στα διεθνή επενδυτικά αποθέματα των εξερχόμενων ροών. Η ΕΕ παρέμεινε η μεγαλύτερη πηγή αποθεμάτων εξερχόμενων ροών, παρουσιάζοντας το 2016 μικρή αύξηση (10%) σε σχέση με τις αντίστοιχες επιδόσεις του 2008.

Διάγραμμα 24: Μεριδία των ΕΕ, ΗΠΑ, Κίνας στα παγκόσμια επενδυτικά αποθέματα εξερχόμενων ροών (%)

Πηγή: OECD, 2018

Λιγότερο αρνητικές ήταν οι επιπτώσεις της κρίσης στη διεθνή επενδυτική δραστηριότητα των αμερικανικών εταιρειών (συγκριτικά με τις ευρωπαϊκές). Την περίοδο 2008–2011, οι αμερικανικές επενδύσεις σε τρίτες αγορές αυξήθηκαν και ξεπέρασαν τα \$400 δις. Αντιθέτως, την περίοδο 2011–2017 παρατηρήθηκε μείωση των αμερικανικών κεφαλαιακών ροών που κατευθύνθηκαν προς τρίτες αγορές, με αποτέλεσμα να επανέλθουν στα επίπεδα που είχαν καταγραφεί στην αρχή της κρίσης (OECD 2018). Οι ΗΠΑ παρέμειναν η δεύτερη μεγαλύτερη πηγή επενδυτικών αποθεμάτων, τα οποία μάλιστα σημείωσαν αύξηση.¹⁶¹ Οι βραχυπρόθεσμες τάσεις που χαρακτήρισαν τις αμερικανικές εξερχόμενες ροές δεν είχαν σημαντικό αντίκτυπο στο εύρος των αμερικανικών επενδυτικών αποθεμάτων στην παγκόσμια οικονομία, τα οποία συνέχισαν να αυξάνονται την περίοδο 2008–2016 (Διάγραμμα 22).

Κατά την έναρξη της κρίσης το 2008, οι εξερχόμενες ροές από την Κίνα προσέγγιζαν τα \$57 δις. Το 2011, εν μέσω της κρίσης, οι εξερχόμενες ροές από την

¹⁶¹ Τα αποθέματα εξερχόμενων αμερικανικών επενδυτικών ροών προσέγγισαν, το 2007, το 37,3% του ΑΕΠ. Τη διετία 2008–2009, τα αποθέματα προσέγγισαν το 21%, ενώ τη διετία 2011–2012 ανέκαμψαν μερικώς προσεγγίζοντας το 29,4%.

ΛΔΚ παρέμειναν σταθερές. Προς το τέλος της κρίσης, το 2014, οι εξερχόμενες ροές αυξήθηκαν σημαντικά προσεγγίζοντας τα \$123 δις. Το 2017 μετά το πέρας της κρίσης, οι κινεζικές εξερχόμενες ροές παρέμειναν σταθερές σε σχέση με τα επίπεδα του 2014 (OECD 2018). Το μερίδιο της κινεζικής οικονομίας στα επενδυτικά αποθέματα υπολείπεται ακόμη σημαντικά σε σχέση με τα μερίδια των ΕΕ-ΗΠΑ, παρόλο που κατά τη διάρκεια της κρίσης παρουσίασε αύξηση προσεγγίζοντας το 5% των συνολικών επενδυτικών αποθεμάτων (Διάγραμμα 22).

Η σχέση ΕΕ-ΗΠΑ στη ρύθμιση της παγκόσμιας οικονομικής διακυβέρνησης μπορεί να περιγραφεί με τον όρο «ανταγωνιστική αλληλεξάρτηση». Οι ΕΕ και οι ΗΠΑ συνεχίζουν και μετά την κρίση να ανταγωνίζονται για την επίτευξη εμπορικών και επενδυτικών συμφωνιών, να διεκδικούν όσο το δυνατόν μεγαλύτερα μερίδια στις διεθνείς αγορές, εντείνοντας όμως ταυτόχρονα την αλληλεξάρτησή τους μέσω του τρόπου που προωθούν τα κοινά τους συμφέροντα στη διακυβέρνηση της παγκόσμιας οικονομίας (Newman & Posner 2015). Η ΛΔΚ αποτελεί μία αναδύομενη υπερδύναμη που διεκδικεί να μετατρέψει αυτή την ηγεμονική σχέση σε τριμερή, επιχειρώντας με τη σειρά της να διευρύνει την εμπορική και την επενδυτική σφαίρα επιρροής της, την κατάκτηση όσο το δυνατόν μεγαλύτερων μεριδίων στις διεθνείς αγορές, ενώ ειδικά κατά τη διάρκεια της κρίσης επεκτείνει την αλληλεξάρτησή της με τα δύο ηγεμονικά μπλοκ της Δύσης με σκοπό τη δημιουργία και την προώθηση κοινών συμφερόντων στην παγκόσμια οικονομική διακυβέρνηση. Η κρίση φαίνεται ότι επιτάχυνε την είσοδο της Κίνας στο ηγεμονικό κέντρο της παγκόσμιας οικονομίας, με αποτέλεσμα η μετά την κρίση παγκόσμια οικονομική διακυβέρνηση να εξαρτάται πλέον από μία τριπολική ισορροπία ισχύος.

5.6.β Ευρωπαϊκές, Αμερικανικές και Κινεζικές Πολυεθνικές στην Κρίση

Οι ευρωπαϊκές εταιρείες στο σύνολό τους αντιμετώπισαν ένα μεγάλο σοκ όταν η οικονομική κρίση χτύπησε τις ευρωπαϊκές τράπεζες στα τέλη του 2008. Πρόσφατες έρευνες έδειξαν ότι η επίδραση της κρίσης στις επιδόσεις των ευρωπαϊκών εταιρειών εξαρτήθηκε από τη θέση τους στις διεθνείς αγορές και τη διασύνδεσή τους με τις παγκόσμιες παραγωγικές αλυσίδες, όπως και από τον τρόπο οργάνωσής τους στη διεθνοποίησής τους (Bekes *et al.* 2011). Οι περιορισμοί που δημιουργήθηκαν στη

δανειακή χρηματοδότηση και η κρίση του ευρωπαϊκού τραπεζικού τομέα αποτέλεσαν βασικές αιτίες για τις δυσκολίες που συνάντησαν οι ευρωπαϊκές εταιρείες, ιδιαίτερα το πρώτο διάστημα της κρίσης (Guariglia *et al.* 2015).

Οι πωλήσεις και οι εξαγωγές των ευρωπαϊκών εταιρειών παρουσίασαν μέση πτώση που ξεπέρασε το 12% την περίοδο 2008–2015. Τη μεγαλύτερη πτώση στις πωλήσεις παρουσίασαν οι βιομηχανίες μετάλλων (18%), οι αυτοκινητοβιομηχανίες (16%) και οι βιομηχανίες μηχανολογικού εξοπλισμού (15%), ενώ μικρότερη πτώση παρουσίασαν οι βιομηχανίες τροφίμων και οι βιομηχανίες ηλεκτρονικών ειδών (EFIGE 2011).

Μετά την κρίση, οι επιδόσεις των ευρωπαϊκών εταιρειών στην κατάταξη των μεγαλύτερων πολυεθνικών έχουν παρουσιάσει πτώση σε σχέση με αυτές που κατέγραφαν προ κρίσης. Σύμφωνα με το Γράφημα 4, κατά το ξέσπασμα της χρηματοπιστωτικής κρίσης το 2008, το 38% των 200 μεγαλύτερων πολυεθνικών εταιρειών και το 26,5% των 1000 μεγαλύτερων πολυεθνικών εταιρειών ήταν ευρωπαϊκές.¹⁶² Μετά το πέρας και της κρίσης χρέους της ευρωζώνης, η θέση των ευρωπαϊκών εταιρειών στις διεθνείς αγορές έχει επιδεινωθεί. Συγκεκριμένα το 2018, μόλις το 24% των 200 μεγαλύτερων πολυεθνικών και το 22% των 1000 μεγαλύτερων πολυεθνικών ήταν ευρωπαϊκές εταιρείες.

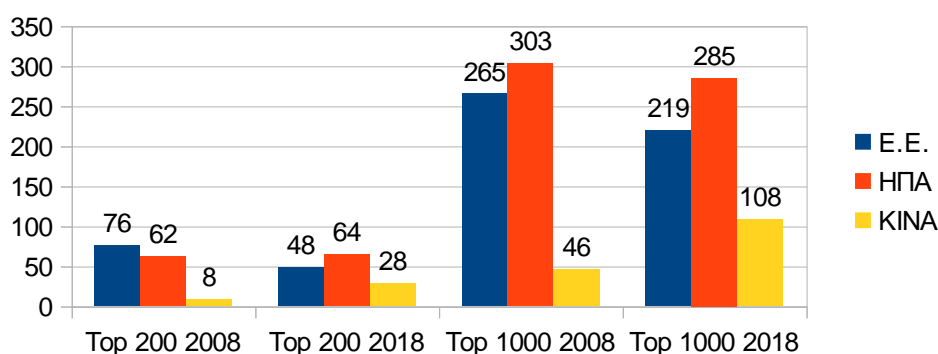
Ο Tooze, σχολιάζοντας την επιδείνωση της θέσης των ευρωπαϊκών επιχειρήσεων στις διεθνείς αγορές, τονίζει ότι «η παγκόσμια οικονομία ολοένα και περισσότερο δεν διοικείται από εκατοντάδες χιλιάδες μεσαίου μεγέθους επιχειρήσεις αλλά από λίγες χιλιάδες επιχειρήσεις πολύ μεγάλου μεγέθους. Σε αυτή την επενδυτική διαμάχη, οι ευρωπαϊκές επιχειρήσεις γνώρισαν μία ιστορική ήττα» (Tooze 2018). Οι αρνητικές συνέπειες της κρίσης επηρέασαν με ποικίλους τρόπους τις μεγαλύτερες ευρωπαϊκές εταιρείες, μειώνοντας το μέγεθος των εσόδων και των κερδών τους, την αξία των περιουσιακών τους στοιχείων, περιορίζοντας παράλληλα τις επενδυτικές τους δραστηριότητες στις διεθνείς αγορές.

Σε αντίθεση με τις ευρωπαϊκές εταιρείες, οι επιδόσεις των αμερικανικών

¹⁶² Όπως αναφέρεται και σε προηγούμενο κεφάλαιο της διατριβής, ευρωπαϊκές πολυεθνικές εταιρείες θεωρούνται οι πολυεθνικές που έχουν διοικητική και χρηματοδοτική βάση στην επικράτεια της ΕΕ, όπου επίσης πραγματοποιείται σημαντικό μέρος των επιχειρηματικών τους δραστηριοτήτων.

εταιρειών στην κατάταξη των μεγαλύτερων πολυεθνικών έχουν παραμείνει σε παρόμοια επίπεδα μετά την κρίση. Σύμφωνα με το Γράφημα 4, το 2008, το 31% των 200 μεγαλύτερων πολυεθνικών εταιρειών και το 30% των 1000 μεγαλύτερων πολυεθνικών εταιρειών ήταν αμερικανικές.¹⁶³ Μετά το πέρας και της κρίσης χρέους της ευρωζώνης, το 32% των 200 μεγαλύτερων πολυεθνικών και το 29% των 1000 μεγαλύτερων πολυεθνικών εταιρειών ήταν αμερικανικές.

Διάγραμμα 25: Οι ανακατατάξεις στην ιεραρχία των πολυεθνικών εταιρειών κατά τη διάρκεια της κρίσης

Πηγή: *Forbes Magazine, 2008, 2018 & προσωπικοί υπολογισμοί του συγγραφέα*

Οι αμερικανικές εταιρείες στο σύνολό τους αντιμετώπισαν –ομοίως με τις ευρωπαϊκές– ένα μεγάλο μακροοικονομικό σοκ που σηματοδότησε σημαντική μείωση στο μέγεθος των εσόδων και των κερδών τους. Ο μεγάλος βαθμός διεθνοποίησης στην παγκόσμια αγορά αποτέλεσε ταυτόχρονα παράγοντα επιτάχυνσης της κρίσης αλλά και ταχείας ανάκαμψης από αυτή. Παρόλο που τα πλήγματα που δέχτηκαν οι αμερικανικές εταιρείες ήταν αντίστοιχα με αυτά των ευρωπαϊκών, η ανάκαμψη επέστρεψε ταχύτερα και με εμφατικότερο τρόπο για τις αμερικανικές εταιρείες εξαιτίας τόσο των δημοσιονομικών πολιτικών που ακολουθήθηκαν στις ΗΠΑ, όσο και της γρήγορης και αποτελεσματικής εξυγίανσης του αμερικανικού τραπεζικού συστήματος.

¹⁶³ Οι αμερικανικές πολυεθνικές εταιρείες θεωρούνται οι πολυεθνικές που έχουν διοικητική και χρηματοδοτική βάση στην επικράτεια των ΗΠΑ, όπου πραγματοποιούν παράλληλα σημαντικό μέρος των επιχειρηματικών τους δραστηριοτήτων.

Οι πωλήσεις και οι εξαγωγές των αμερικανικών εταιρειών παρουσίασαν μέση πτώση που ξεπέρασε το 15% κατά την πρώτη τριετία της κρίσης. Αναφορικά με τους κλάδους των αμερικανικών εταιρειών, τη μεγαλύτερη μείωση στις πωλήσεις παρουσίασαν οι βιομηχανίες μετάλλων (40%) και οι αυτοκινητοβιομηχανίες (70%). Αντιθέτως, άνοδο των πωλήσεων κατέγραψαν οι βιομηχανίες ηλεκτρονικών ειδών (13%) και οι βιομηχανίες τροφίμων (16%).

Η έλευση της χρηματοπιστωτικής κρίσης άσκησε αρνητικές πιέσεις στη δραστηριότητα των κινεζικών επιχειρήσεων, ιδιαίτερα κατά την πρώτη διετία της κρίσης. Παρόλα αυτά, ακόμη και στο υψηλότερο σημείο έντασης της κρίσης, οι κινεζικές εταιρείες δεν επηρεάστηκαν στον βαθμό που επηρεάστηκαν οι αμερικανικές και ευρωπαϊκές. Ο μικρός βαθμός διεθνοποίησης των κινεζικών εταιρειών περιόρισε τη μετάδοση της κρίσης στην κινεζική οικονομία, ενώ η εκτεταμένη παροχή ρευστότητας από τις κινεζικές αρχές διευκόλυνε τις κινεζικές εταιρείες ώστε να συνεχίσουν τις δραστηριότητές τους και να αυξήσουν τα μερίδιά τους στις διεθνείς αγορές.

Σύμφωνα με το Γράφημα 4, κατά το ξέσπασμα της χρηματοπιστωτικής κρίσης το 2008, μόνο το 4% των 200 και των 1000 μεγαλύτερων πολυεθνικών εταιρειών ήταν κινεζικές.¹⁶⁴ Μετά το πέρας και της κρίσης χρέους της ευρωζώνης, οι επιδόσεις και τα μερίδια των κινεζικών πολυεθνικών επιχειρήσεων στις διεθνείς αγορές είχαν βελτιωθεί σημαντικά. Πιο συγκεκριμένα, το 2018, το 14% των 200 μεγαλύτερων πολυεθνικών και το 11% των 1000 μεγαλύτερων πολυεθνικών ήταν κινεζικές.¹⁶⁵ Δεδομένης της κάμψης που είχαν στις επιδόσεις τους οι αμερικανικές και ευρωπαϊκές εταιρείες στις διεθνείς αγορές, οι κινεζικές εταιρείες αύξησαν σημαντικά το μέγεθος των εσόδων και των κερδών τους καθώς και την αξία των περιουσιακών τους στοιχείων, επεκτείνοντας παράλληλα τις διεθνείς επενδυτικές τους δραστηριότητες.

Είναι χαρακτηριστικό ότι οι πωλήσεις των κινεζικών εταιρειών παρουσίασαν μέση αύξηση που ξεπέρασε το 20% κατά την περίοδο 2008–2015. Η μεγάλη πλειοψηφία των κλάδων της κινεζικής οικονομίας κατέγραψαν σημαντική άνοδο στις

164 Όπως αναφέρεται και σε προηγούμενο κεφάλαιο της διατριβής, κινεζικές πολυεθνικές εταιρείες θεωρούνται οι πολυεθνικές που έχουν διοικητική και χρηματοδοτική βάση στην επικράτεια της ΛΔΚ όπου επίσης πραγματοποιούν σημαντικό μέρος των επιχειρηματικών τους δραστηριοτήτων.

165 Είναι χαρακτηριστικό ότι οι επιδόσεις των κινεζικών εταιρειών στην κατάταξη των μεγαλύτερων πολυεθνικών έχουν τριπλασιαστεί μετά την κρίση, σε σχέση με τις επιδόσεις τους προ κρίσης.

πωλήσεις, όπως για παράδειγμα οι βιομηχανίες μετάλλων (75%), οι αυτοκινητοβιομηχανίες (59 %) και οι χημικές βιομηχανίες (32%).

5.7 Μεταβολές Θεσμικής και Κανονιστικής Ισχύος στην Παγκόσμια Οικονομική Κρίση

5.7.α Μεταβολές Ισχύος στη Διεθνή Κανονιστική Διακυβέρνηση

Οι επιδόσεις της ΕΕ και των ΗΠΑ στη διεθνή κανονιστική διακυβέρνηση κατά τη διάρκεια της κρίσης ήταν διαφοροποιημένες ανάλογα με τον τομέα διακυβέρνησης. Η κρίση δημιούργησε επιπλέον κανονιστικές διαμάχες, αυξάνοντας τον ανταγωνισμό ανάμεσα στις δύο ισχυρότερες κανονιστικές δυνάμεις (Jacoby & Meunier 2010). Παρά την ανάδυση νέων κέντρων κανονιστικής επιρροής σε Ασία και Μ. Ανατολή, ο τομέας της παγκόσμιας κανονιστικής διακυβέρνησης παραμένει μετά την κρίση εν πολλοίς διπολικός (Quaglia 2014).

Η μείωση της βαρύτητας της ενιαίας αγοράς στην παγκόσμια οικονομία κατά τη διάρκεια της κρίσης αποτέλεσε ένα πλήγμα για την κανονιστική ισχύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Mugge 2014). Μολαταύτα, δεδομένου ότι η ΕΕ αποτελεί ακόμη το δεύτερο μεγαλύτερο οικονομικό μπλοκ και μία δυναμική αναπτυσσόμενη αγορά, συνεχίζει με το μέγεθος της εσωτερικής της αγοράς να ασκεί επιρροή στις παγκόσμιες αγορές (Quaglia 2014).

Αντισταθμιστικός παράγοντας στη μείωση της κανονιστικής ισχύος της ΕΕ υπήρξε το γεγονός ότι συνέχισε να επεκτείνει τα εμπορικά της δίκτυα, παρέχοντας μέσω των εμπορικών συμφωνιών σε περισσότερες χώρες το δικαίωμα στην ανεμπόδιστη πρόσβαση στην ενιαία αγορά (Quaglia 2014). Προϋπόθεση της πρόσβασης ήταν οι χώρες αυτές να υιοθετούν κανονιστικά πρότυπα που θα είναι συμβατά με τα κανονιστικά πρότυπα της ΕΕ, εξέλιξη που σήμανε την εξαγωγή των ευρωπαϊκών κανονιστικών προτύπων σε περισσότερες τρίτες χώρες – ακόμη και κατά τη διάρκεια της κρίσης. Από την πτώση της βαρύτητας της ενιαίας αγοράς δεν φαίνεται να επηρεάστηκε η άλλη πηγή της ευρωπαϊκής κανονιστικής ισχύος, ήτοι η κανονιστική της ικανότητα. Ειδικότερα, η ποιότητα της κανονιστικής

εμπειρογνωμοσύνης και οι πόροι που διαθέτει η Ένωση για την επιβολή των κανόνων παρέμειναν στο ίδιο επίπεδο.

Επιπλέον, η κρίση ενίσχυσε αντί να αποδυναμώσει τις προτιμήσεις της ΕΕ για την υιοθέτηση και την εξαγωγή αυστηρών κανονιστικών νορμών στην παγκόσμια αγορά. Οι ευρωπαϊκές ρυθμιστικές αρχές επέμειναν στην υιοθέτηση αυστηρών κανονιστικών κανόνων σε μία σειρά από κλάδους ως απάντηση στις αλλαγές που έφερε η κρίση στην παγκόσμια αγορά (Mugge 2014).

Ο βαθμός συνοχής ανάμεσα στις θέσεις των κρατών-μελών και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στην παγκόσμια κανονιστική διακυβέρνηση κατά τη διάρκεια της κρίσης αποτέλεσαν κρίσιμους παράγοντες για την κανονιστική ικανότητα της Ένωσης.¹⁶⁶ Σε πολλές περιπτώσεις, η κρίση –ως παράγοντας πίεσης– επιβεβαίωσε ή και αύξησε τις διαχωριστικές γραμμές ανάμεσα στους ευρωπαϊκούς δρώντες σε ό,τι αφορά την προώθηση κανονιστικών προτύπων (Newman & Bach 2014).

Σε αντίθεση με τα παραπάνω, υπήρξαν τομείς όπου η κρίση ώθησε τους ευρωπαϊκούς θεσμούς να πραγματοποιήσουν περισσότερες πρωτοβουλίες εύρεσης κοινής ατζέντας και να ενισχύσουν την κοινή ευρωπαϊκή αντιπροσώπευση στη διεθνή κανονιστική διακυβέρνηση (Επιτροπή Βασιλείας, Διεθνής Οργανισμός Εποπτικών Αρχών Κεφαλαιαγοράς). Θεσμοί όπως η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και η ΕΚΤ καθιερώθηκαν ως τα οχήματα της κοινής ευρωπαϊκής αντιπροσώπευσης στην κανονιστική διακυβέρνηση για τις χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες (Posner 2010).

Η μείωση της βαρύτητας της αμερικανικής αγοράς στην παγκόσμια οικονομία κατά τη διάρκεια της κρίσης επηρέασε σε μικρό βαθμό τη κανονιστική ισχύ των ΗΠΑ. Η μείωση των αμερικανικών εξαγωγών και εισαγωγών μείωσε τα μερίδια των ΗΠΑ στο εμπόριο, περιορίζοντας σε μικρό βαθμό τη βαρύτητά τους στη διεθνή κανονιστική διακυβέρνηση. Παρά τις επιδράσεις της κρίσης και δεδομένου ότι αποτελούν το μεγαλύτερο οικονομικό μπλοκ της παγκόσμιας οικονομίας, οι ΗΠΑ συνέχισαν με το μέγεθος της εσωτερικής τους αγοράς να ασκούν αξιοσημείωτη επιρροή στις παγκόσμιες αγορές (Brummer 2011).

¹⁶⁶ Οι προτιμήσεις των κρατών-μελών στο διεθνές κανονιστικό πλαίσιο διαφέρουν, αποτυπώνοντας τα διαφορετικά θεσμικά οικονομικά μοντέλα τα οποία χαρακτηρίζουν τα κ-μ.

Η επιρροή της ΛΔΚ στη διεθνή κανονιστική διακυβέρνηση παραμένει ισχυρή συγκριτικά με τις δύο δυτικές δυνάμεις και μετά το πέρας της κρίσης, παρόλο που το Πεκίνο έχει πραγματοποιήσει βήματα προόδου (Mugge 2014). Οι βασικές αιτίες για την εν λόγω πρόοδο ήταν το μέγεθος της κινεζικής αγοράς και η ενίσχυση της θέσης του κινεζικού χρηματοπιστωτικού συστήματος στις διεθνείς αγορές. Παρόλα αυτά, ο χαμηλός βαθμός ανάπτυξης και το ελλιπές κανονιστικό πλαίσιο της κινεζικής εσωτερικής αγοράς αποτελούν δύο βασικές αιτίες για τις περιορισμένες κανονιστικές ικανότητες της Κίνας.

Κατά τη διάρκεια της κρίσης, η ευρωπαϊκή κανονιστική επιρροή στο αντιμονοπωλιακό δίκαιο και στο δίκαιο ανταγωνισμού τρίτων χωρών συνέχισε να είναι ισχυρότερη από την αντίστοιχη αμερικανική. Η πλειοψηφία των καθεστώτων ανταγωνισμού που έχουν υιοθετηθεί σε τρίτες χώρες βρίσκονται πλησιέστερα στο δίκαιο ανταγωνισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης παρά σε αυτό των ΗΠΑ. Έως το 2010, κανονιστικά καθεστάτα είκοσι δύο χωρών είχαν περισσότερες ομοιότητες με το αμερικανικό κανονιστικό καθεστώς,¹⁶⁷ την ίδια στιγμή που τα κανονιστικά καθεστάτα εβδομήντα πέντε χωρών προσιδίαζαν στο κανονιστικό καθεστώς της ΕΕ.¹⁶⁸ Το 2017, η απόσταση μεταξύ των κανονιστικών «σφαιρών επιρροής» έχει διευρυνθεί, αφού σχεδόν οι μισές εθνικές οικονομίες έχουν υιοθετήσει τις αρχές του ευρωπαϊκού κανονιστικού καθεστώτος (Bradford *et al.* 2019).

Ο ανταγωνισμός μεταξύ των ευρωπαϊκών και των αμερικανικών κανονιστικών σχημάτων εντάθηκε κατά τη διάρκεια της κρίσης σε μία σειρά από τομείς: τη χημική βιομηχανία (Scott 2009), το δίκαιο κατά των διακρίσεων (Linos 2010), τη διατροφική ασφάλεια, την περιβαλλοντική προστασία, το χρηματοπιστωτικό δίκαιο (Gadinis 2010) και το δίκαιο ιδιωτικότητας (Schwartz & Reifer 2017). Η χημική βιομηχανία και ο αγρο-διατροφικός τομέας, για παράδειγμα, αποτελούν δύο τομείς όπου ο ανταγωνισμός ευρωπαϊκών και αμερικανικών επιχειρήσεων είναι ιδιαίτερα έντονος, δεδομένο που έχει οδηγήσει στον ολοένα εντεινόμενο ανταγωνισμό μεταξύ των ευρωπαϊκών και των αμερικανικών

167 Σε αυτές περιλαμβάνονται χώρες με ισχυρούς πολιτιστικούς και θεσμικούς δεσμούς με τις ΗΠΑ, όπως η Αυστραλία, ο Καναδάς, η Ν. Ζηλάνδια, καθώς και χώρες με ισχυρούς πολιτικούς δεσμούς όπως η Ιαπωνία.

168 Σε αυτές περιλαμβάνονται σημαντικές περιφερειακές δυνάμεις στο δίκαιο ανταγωνισμού και μεγάλες αναδυόμενες αγορές, όπως η Βραζιλία, η Κίνα, η Ινδία, το Μεξικό, η Ρωσία, η Ν. Αφρική και η Ν. Κορέα (Young 2015)

κανονιστικών σχημάτων.

Σε ό,τι αφορά την αντιμονοπωλιακή νομοθεσία και τη νομοθεσία περί ανταγωνισμού, οι ρυθμιστικές αρχές της ΕΕ ακολούθησαν μία πιο επιθετική στάση σε σχέση με τις αμερικανικές ρυθμιστικές αρχές και κατά τη διάρκεια της κρίσης. Η κρίση ενέτεινε μάλιστα τον ανταγωνισμό μεταξύ των ρυθμιστικών αρχών ΗΠΑ και ΕΕ σε ό,τι αφορά την προστασία των εσωτερικών τους αγορών από δραστηριότητες πολυεθνικών εταιρειών που δημιουργούσαν περιπτώσεις είτε αθέμιτου ανταγωνισμού είτε καταχρηστικής εκμετάλλευσης δεσπόζουσας θέσης.¹⁶⁹

Συγκεκριμένα, τη διετία 2017–2018, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή επέβαλε πρόστιμα ύψους \$7,3 δις στους αμερικανικούς κολοσσούς υψηλής τεχνολογίας Microsoft και Google για παραβίαση της νομοθεσίας περί ανταγωνισμού, τη στιγμή που η αμερικανική Επιτροπή Εμπορίου θεώρησε ότι δεν υπάρχει κάποια παραβίαση νομοθεσίας από τις δύο εταιρείες. Αντίστοιχα πρόστιμα έχουν επιβληθεί εναντίον άλλων αμερικανικών κολοσσών όπως οι Intel (2009), General Electric (2001), Qualcomm (2018), Apple (2016) και Barclays & JP Morgan (2019).

Χαρακτηριστική υπήρξε η διαμάχη του 2016 ανάμεσα στο αμερικανικό υπουργείο δικαιοσύνης και τον γερμανικό κολοσσό Deutsche Bank, αναφορικά με τη διενέργεια απάτης στα ενυπόθηκα δάνεια του αμερικανικού χρηματοπιστωτικού συστήματος. Ήταν μία ηχηρή απάντηση των αμερικανικών κανονιστικών αρχών στα πρόστιμα που είχε επιβάλει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στη Google για κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης και στην Apple για τη διενέργεια φοροδιαφυγής.

5.7.β Διεθνής Χρηματοπιστωτική Διακυβέρνηση

Δεδομένου ότι η κρίση του 2008–2009 ήταν πρωτίστως χρηματοπιστωτική, η διεθνής χρηματοπιστωτική διακυβέρνηση αποτέλεσε το πιο κρίσιμο πεδίο της κανονιστικής διακυβέρνησης, στους κανόνες της οποίας υλοποιήθηκαν μεταβολές κατά τη διάρκεια

¹⁶⁹ Η κρίση δημιούργησε συνθήκες εντονότερου ανταγωνισμού ανάμεσα στις ρυθμιστικές αρχές ΗΠΑ και ΕΕ, καθώς αμφότερες –με αφορμή την προστασία των εσωτερικών τους αγορών από καταχρηστικές συμπεριφορές ξένων εταιρειών– επιχείρησαν να δυσχεράνουν τις δραστηριότητες των αντίπαλων εταιρειών που κατέχουν πολύ μεγάλα μερίδια αγοράς και υψηλή επιρροή στην αμερικανική ή αντίστοιχα στην ευρωπαϊκή αγορά.

της κρίσης.

Η παγκόσμια οικονομική κρίση οδήγησε σε αναδιάταξη της κανονιστικής διακυβέρνησης της ΕΕ, με σκοπό την αντιμετώπιση του διασυννοριακού τραπεζικού ρίσκου και την υποστήριξη της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας στις ευρωπαϊκές χρηματοπιστωτικές αγορές. Η εισαγωγή νέου κανονιστικού πλαισίου αφορούσε την τραπεζική αγορά, την αγορά κινητών αξιών και τη χρηματοπιστωτική εποπτεία.

Για παράδειγμα, το Ευρωπαϊκό Σύστημα Χρηματοπιστωτικής Εποπτείας (ESFS) αποτέλεσε ένα νέο θεσμικό όχημα που δημιουργήθηκε με σκοπό την εποπτεία και τη ρύθμιση του χρηματοπιστωτικού συστήματος της ΕΕ.¹⁷⁰ Αντίστοιχα, η Ευρωπαϊκή Αρχή Κινητών Αξιών και Αγορών (ESMA) απέκτησε αποκλειστικές αρμοδιότητες εποπτείας των οίκων αξιολόγησης πιστοληπτικής ικανότητας (Moloney 2017).¹⁷¹ Επιπλέον, η εγκαθίδρυση μιας πιο αξιόπιστης μεθόδου συντονισμού των συστημάτων εγγύησης των καταθέσεων έγινε επιβεβλημένη, αφού κατά το ξέσπασμα της κρίσης τα κράτη-μέλη διατήρησαν διαφορετικά συστήματα εγγύησης καταθέσεων στα τραπεζικά τους συστήματα, με αποτέλεσμα οι διαφορετικές πρακτικές που ακολουθήθηκαν σε αυτό το ζήτημα να επιδεινώσουν την τραπεζική κρίση (Quaglia 2013).¹⁷²

Η Συμφωνία της Βασιλείας III ήταν η πιο κρίσιμη κανονιστική συμφωνία που αφορά το χρηματοπιστωτικό σύστημα και υιοθετήθηκε σε απάντηση της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης. Η συμφωνία αύξησε τον συντελεστή στάθμισης αρκετών περιουσιακών στοιχείων, εγκαθίδρυσε απόθεμα ασφαλείας και δείκτη μόχλευσης και σκιαγράφησε διεθνείς κανόνες για τη διαχείριση της ρευστότητας (BCBS 2010).

Η συμφωνία υπήρξε αποτέλεσμα σκληρών διαπραγματεύσεων ανάμεσα στις

170 Στο Συμβούλιο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και έξι κράτη-μέλη αποτελούν οκτώ από τα 34 μέλη του Συμβουλίου που συμμετέχουν στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων.

171 Πριν από την κρίση, η διεθνής εποπτεία οίκων αξιολόγησης πιστοληπτικής ικανότητας πραγματοποιούνταν βάσει ενός εθελοντικού «Κώδικα Θεμελιώδους Δεοντολογίας». Μετά το ξέσπασμα της κρίσης, η ΕΕ προχώρησε στην εγκαθίδρυση συγκεκριμένων ευρωπαϊκών κανόνων για τους οίκους αξιολόγησης, οι οποίοι υπερέβαιναν τα έως τότε διεθνή πρότυπα.

172 Η Οδηγία για τα συστήματα εγγύησης των καταθέσεων εκδόθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή το 2010 και αποτέλεσε ρύθμιση που αύξησε τη συνεργασία των κ-μ σε ό,τι αφορά την τήρηση συστημάτων. Η εν λόγω ρύθμιση μείωσε τις μεγάλες διαφορές ανάμεσα στα συστήματα των κ-μ, όμως δεν οδήγησε στη δημιουργία ενιαίου πανευρωπαϊκού συστήματος εγγύησης των τραπεζικών καταθέσεων, καθώς οι πολιτικές διαφωνίες μεταξύ των κ-μ δεν επέτρεψαν να τεθεί το ζήτημα επί τάπητος.

ΗΠΑ και το Ηνωμένο Βασίλειο από τη μία πλευρά, και των χωρών της ευρωζώνης από την άλλη (Economist 2010). Για παράδειγμα, ΗΠΑ & ΗΒ υποστήριξαν έναν «στενό» ορισμό του «κεφαλαίου», πρόταση που δεν βρήκε σύμφωνα τα κράτη-μέλη της ευρωζώνης. Αντιστοίχως, οι αντιπρόσωποι των αγγλο-σαξονικών οικονομιών υποστήριξαν την εγκαθίδρυση διεθνώς αναγνωρισμένων προτύπων ρευστότητας, ενώ οι αντιπρόσωποι της ευρωζώνης ήταν απρόθυμοι να την αποδεχτούν (Buckley *et al.* 2012). Παρόλο που οι αγγλο-σαξονικές οικονομίες επέμεναν προ κρίσης στις θέσεις τους, η έλευση της κρίσης και οι συνέπειες που προκάλεσε στα τραπεζικά τους συστήματα φαίνεται ότι μετέβαλε τις απόψεις τους προς την πλευρά των απόψεων των κρατών-μελών της ευρωζώνης. Επιπλέον, παρά τη μειωμένη επιρροή των ευρωπαϊκών κρατών στη διαδικασία λόγω έλλειψης συνοχής, τα ευρωπαϊκά κράτη κατάφεραν να προωθήσουν διακριτές θέσεις και προτιμήσεις τους (Woll 2013).

Παρά τις προσπάθειες συγκεκριμένων κρατών-μελών και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, η ΕΕ δεν κατάφερε να εκφράσει σε κάποιες περιπτώσεις συνεκτική θέση κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων. Οι εκπρόσωποι των κρατών-μελών εξέφρασαν διαφορετικές προτιμήσεις όσον αφορά το περιεχόμενο και τη χρονική περίοδο εφαρμογής των συμφωνηθέντων κανόνων. Μέσω της διαδικασίας αυτής, εκφράστηκαν οι διαφωνίες ανάμεσα στα ευρωπαϊκά κράτη σε ό,τι αφορά τη ρύθμιση των εθνικών τους τραπεζικών συστημάτων (Quaglia 2014).

Ένα ζήτημα που δεν ρυθμίστηκε μέσω της Βασιλείας III, ρυθμίστηκε μέσω οδηγίας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής που αφορούσε τις προληπτικές απαιτήσεις για τα πιστωτικά ιδρύματα και τον καθορισμό της πρόσβασης σε δραστηριότητες λήψης καταθέσεων. Η θέσπιση ευρωπαϊκής νομοθεσίας στη ρύθμιση του χρηματοπιστωτικού τομέα αποτέλεσε εναλλακτικό τρόπο για να αποκτήσει η ΕΕ τη διεθνή επιρροή που δεν κατάφερε να ασκήσει κατά τη διάρκεια των διακρατικών διαπραγματεύσεων (Moloney 2017). Η θέσπιση της συγκεκριμένης ευρωπαϊκής νομοθεσίας αποτέλεσε ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα όπου η ΕΕ μετέτρεψε διεθνείς μη δεσμευτικούς κανόνες σε ευρωπαϊκούς δεσμευτικούς κανόνες.

Θετικές ήταν οι επιδόσεις της ΕΕ στη Διεθνή Ένωση Εποπτικών Αρχών Ασφαλίσεων (IAIS) κατά τη διάρκεια της κρίσης. Η ΕΕ, η οποία εκπροσωπείται τόσο μέσω των κρατών-μελών όσο και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, ανέπτυξε μία

συνεκτική στάση στον συγκεκριμένο κανονιστικό οργανισμό με τις διάφορες αντιπροσωπείες να υιοθετούν παρόμοιες προσεγγίσεις (Quaglia 2014). Οι ΗΠΑ δεν έχουν την ίδια ισχυρή επιρροή στην IAIS, κυρίως επειδή οι αμερικανικές πολιτείες εκπροσωπούνται ανεξάρτητα στην Ένωση και όχι ως ενιαίο σύνολο. Συνεπώς, κατά τη διάρκεια της κρίσης, η υπεροχή της ΕΕ έναντι των ΗΠΑ στην IAIS επιβεβαιώθηκε χωρίς να υπάρξουν ιδιαίτερες μεταβολές (Quaglia 2014).

Σε αντίθεση με την IAIS, η ΕΕ δεν κατάφερε κατά τη διάρκεια της κρίσης να εκφράσει μία συνεκτική ενιαία στάση στον IOSCO. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δεν είχε πειστική ατζέντα στη ρύθμιση των hedge funds, ενώ τα κράτη-μέλη εξέφρασαν διαφορετικές εθνικές προτιμήσεις που απέκλιναν λόγω των διαφορετικών χαρακτηριστικών των οικονομιών τους αλλά και της αντίληψής τους για το φαινόμενο hedge funds. Με το ξέσπασμα της κρίσης, οι χώρες της ευρωζώνης άσκησαν πίεση για ένα αυστηρότερο διεθνές κανονιστικό πλαίσιο. Προς τις θέσεις της ευρωζώνης υποχώρησαν σταδιακά οιο ΗΠΑ και το Ηνωμένο Βασίλειο που έως τότε τάσσονταν υπέρ της ηπιότερης διεθνούς κανονιστικής νομοθεσίας (Helleiner & Pagliari 2009). Παρόλα αυτά, το διεθνές κανονιστικό πλαίσιο για τα hedge funds παρέμεινε ηπιότερο του αντίστοιχου ευρωπαϊκού, καθώς το αναθεωρημένο ευρωπαϊκό πλαίσιο που υιοθετήθηκε το 2013 περιείχε ακόμη αυστηρότερες ρυθμίσεις εποπτείας των hedge funds (Quaglia 2013).

Οι διαμάχες ΕΕ-ΗΠΑ για τη ρύθμιση των εξωχρηματιστηριακών συναλλαγών (over-the-counter sales) και της αγοράς των χρηματοπιστωτικών παραγωγών (derivatives) αποτέλεσαν ένα από τα κύρια επεισόδια διεθνούς χρηματοπιστωτικής διπλωματίας κατά την περίοδο της κρίσης (Moloney 2017). Σε ό,τι αφορά τη ρύθμιση της αγοράς των χρηματοπιστωτικών παραγωγών, παρόλο που υπήρχε διμερής διάλογος από την αρχή της κρίσης, ΕΕ και ΗΠΑ παρουσίασαν σημαντικές διαφοροποιήσεις στην υλοποίηση πολιτικών, ιδιαίτερα στον απόηχο της κρίσης χρέους της ευρωζώνης. Για παράδειγμα το 2010, ευρωπαϊκές κυβερνήσεις ζήτησαν από τις αρχές της ΕΕ να απαγορεύσουν τις ακάλυπτες συμβάσεις αντιστάθμισης πιστωτικού κινδύνου (credit default swaps).¹⁷³ Οι αμερικανικές αρχές μπλόκαραν τις απαγορεύσεις των ακάλυπτων συμβάσεων, κυρίως λόγω της σημαντικής συμμετοχής

173 Στις ακάλυπτες συμβάσεις αντιστάθμισης πιστωτικού κινδύνου, οι επενδυτές εισέπρατταν ασφάλιση για ομόλογα που ποτέ δεν κατείχαν.

αμερικανών θεσμικών επενδυτών σε αυτές. Διαφωνίες ανάμεσα στις ελεγκτικές αρχές ΕΕ και ΗΠΑ εκφράστηκαν επίσης αναφορικά με τα αποθετήρια πληροφοριών για την καταγραφή των εξωχρηματιστηριακών συναλλαγών. Η ΕΕ υιοθέτησε περισσότερο επιθετικές στάσεις από τις ΗΠΑ σε ό,τι αφορά την ανταλλαγή πληροφοριών για τις εξωχρηματιστηριακές συναλλαγές, τη στιγμή που οι αμερικανικές αρχές αρνήθηκαν να μοιραστούν ευαίσθητες πληροφορίες για τις δραστηριότητες Αμερικανών επενδυτών με τις ευρωπαϊκές αρχές (Brummer 2012).

Η βαρύτητα της Κίνας στην παγκόσμια χρηματοπιστωτική διακυβέρνηση παρέμεινε μικρή και δυσανάλογη της οικονομικής της βαρύτητας και κατά τη διάρκεια της κρίσης. Η περιορισμένη κινεζική επιρροή οφείλεται αφενός στη μικρή διεθνοποίηση του κινεζικού χρηματοπιστωτικού συστήματος, αφετέρου στον ιδιότυπο ρόλο που έχουν οι κινεζικές τράπεζες στο αναπτυξιακό μοντέλο της κινεζικής οικονομίας, καθώς δεν λειτουργούν όπως οι τράπεζες σε ελεύθερες οικονομίες της αγοράς.

Από τα παραπάνω συμπεραίνεται ότι, στον βαθμό που η συνεργασία στη διεθνή κανονιστική πολιτική εξαρτάται από τα κίνητρα των κυβερνήσεων για ενίσχυση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας των εγχώριων επιχειρήσεων, η περιορισμένη κινεζική επιρροή στη διεθνή χρηματοπιστωτική διακυβέρνηση δεν αποτελεί έκπληξη (Mugge 2014).

5.7.γ Μεταβολές Ισχύος στους Διεθνείς Οικονομικούς Θεσμούς

Η παγκόσμια οικονομική κρίση και η κρίση χρέους της ευρωζώνης αποτέλεσαν γεγονότα που επηρέασαν την εξέλιξη των διεθνών οικονομικών οργανισμών. Οι βασικοί διεθνείς οργανισμοί (ΠΟΕ, ΔΝΤ, ΠΤ) βρέθηκαν αντιμέτωποι με κρίσιμα καθήκοντα σε ό,τι αφορά τη διαχείριση και την αντιμετώπιση της κρίσης, ο καθένας στο πεδίο της οικονομικής διακυβέρνησης που ρυθμίζει. Επιπλέον, δεδομένων των ανακατατάξεων που έλαβαν χώρα στην παγκόσμια οικονομία, δεν ήταν δυνατόν αυτές να μην επηρεάσουν τους συσχετισμούς ισχύος στους σημαντικότερους διεθνείς οικονομικούς οργανισμούς.

5.7.γ.i ΔΝΤ και Παγκόσμια Τράπεζα

Τόσο στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο όσο και στην Παγκόσμια Τράπεζα, η παγκόσμια οικονομική κρίση και οι ανακατατάξεις που έφερε λειτούργησαν ως επιπρόσθετοι παράγοντες πίεσης για την επίσπευση των μεταρρυθμίσεων που ήταν αντικείμενο διακρατικών διαπραγματεύσεων αρκετά χρόνια πριν από το ξέσπασμά της.

Όσο η σχετική θέση των χωρών στην παγκόσμια οικονομία αλλάζει με ταχείς ρυθμούς, τόσο μεγαλύτερη έχει γίνει η αναντιστοιχία με τα μερίδια των χωρών στα δικαιώματα ψήφου στο ΔΝΤ και στην Παγκόσμια Τράπεζα (Virmani 2012). Δεδομένου ότι η οικονομική κρίση επηρέασε αρνητικά τις αναπτυσσόμενες οικονομίες, επιτάχυνε παράλληλα την τάση σχετικής μείωσης της οικονομικής τους βαρύτητας και διευκόλυνε τη σχετική αύξηση της βαρύτητας των αναπτυσσόμενων οικονομιών.

Τα μερίδια των χωρών στα δικαιώματα ψήφου του Ταμείου έχουν διαμορφωθεί μετά την υλοποίηση δύο πακέτων μεταρρυθμίσεων που υλοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια της κρίσης.¹⁷⁴ Οι μεταρρυθμίσεις που αφορούσαν τις ποσοστά των κρατών-μελών και τη διακυβέρνηση του Ταμείου εγκρίθηκαν από το Διοικητικό Συμβούλιο του ΔΝΤ τον Δεκέμβριο του 2010 και κυρώθηκαν από τη συντριπτική πλειοψηφία των κρατών-μελών του Οργανισμού, ενώ η υλοποίησή τους ολοκληρώθηκε το 2016. Βασικό άξονα των μεταρρυθμίσεων αποτέλεσε η ενίσχυση των δικαιωμάτων ψήφου των αναπτυσσόμενων χωρών και η σχετική μείωση των δικαιωμάτων ψήφου των αναπτυσσόμενων χωρών. Στο πλαίσιο αυτό, οι μεταβολές αφορούσαν κυρίως τα μερίδια της ΕΕ, των ΗΠΑ, της ΛΔΚ και των υπόλοιπων μεγάλων αναδυόμενων δυνάμεων (Virmani 2012).¹⁷⁵

Τα αθροιστικά δικαιώματα ψήφου των κρατών-μελών της ΕΕ μειώθηκαν κατά 9,5% σε σύγκριση με την περίοδο προ κρίσης, με αποτέλεσμα να προσεγγίζουν το 29,40% των συνολικών δικαιωμάτων το 2017. Πιο συγκεκριμένα, το μερίδιο της

174 Στη σύνοδο του Λονδίνου τον Απρίλιο του 2009, η G20 πρότεινε βασικές αλλαγές στη διακυβέρνηση του ΔΝΤ: αλλαγή των μεριδίων ψήφων στις αναπτυσσόμενες και αναπτυσσόμενες οικονομίες, μεταβολή του συστήματος ποσοστάσεων, αποσύνδεση της εκλογής του διοικητή από την περιφερειακή του προέλευση και υιοθέτηση του συστήματος ποσοστάσεων της Σιγκαπούρης. Είχε προηγηθεί, τον Μάρτιο 2008, η απόφαση του Εκτελεστικού Συμβουλίου του ΔΝΤ για υιοθέτηση μεταρρυθμίσεων ενίσχυσης του συστήματος διακυβέρνησης του Ταμείου.

175 Το 6% των συνολικών δικαιωμάτων ψήφου του Ταμείου μετατοπίστηκε από τις αναπτυσσόμενες στις αναπτυσσόμενες οικονομίες.

Γερμανίας μειώθηκε κατά 11% (5,39%), της Γαλλίας και του Ηνωμένου Βασιλείου κατά 20% αμφότερα (4,09%), ενώ το μερίδιο της Ιταλίας μειώθηκε κατά 7% (3,06%). Αντιθέτως, τα μερίδια κάποιων κρατών-μελών αυξήθηκαν, όπως για παράδειγμα της Ισπανίας (36%) και της Πολωνίας (32%) (Wei 2017). Τα δικαιώματα ψήφου των ΗΠΑ κατέγραψαν μία ελάχιστη μείωση (3%), προσεγγίζοντας το 2017 το 16,50% των συνολικών δικαιωμάτων. Σε αντίθεση με τα μερίδια της ΕΕ και των ΗΠΑ, τα δικαιώματα ψήφου της Κίνας στο ΔΝΤ αυξήθηκαν κατά 62%, με αποτέλεσμα να προσεγγίζουν το 6,16% των συνολικών δικαιωμάτων το 2017. Μετά τη μεταρρύθμιση, η ΛΔΚ βρέθηκε να κατέχει τα τρίτα μεγαλύτερα δικαιώματα ψήφου στο Ταμείο, μετά τις ΗΠΑ και την Ιαπωνία.

Οι μεταβολές που πραγματοποιήθηκαν στα δικαιώματα ψήφου δεν άλλαξαν την ισορροπία ισχύος εντός του ΔΝΤ. Αρχικά, οι μεταβολές που πραγματοποιήθηκαν ήταν αναλογικά πολύ μικρότερες από τις αναμενόμενες. Οι περιορισμένες αλλαγές ήταν αποτέλεσμα της βούλησης της Ευρώπης και των ΗΠΑ να διατηρήσουν την πρωτοκαθεδρία στη διακυβέρνηση του Ταμείου, εξέλιξη βέβαια που δεν ανταποκρίνεται στον συσχετισμό δυνάμεων στο πεδίο της πραγματικής οικονομίας (Clark 2017). Η αναντιστοιχία αυτή πυροδότησε έντονη κριτική, βάσει της οποίας η Κίνα συνεχίζει να υπό-εκπροσωπείται, αποτελώντας μία από τις αφορμές ώστε η ΛΔΚ να αναπτύξει αυτόνομες πρωτοβουλίες στη διεθνή οικονομική διακυβέρνηση (Zeng 2019).

Παρά τη μείωση των δικαιωμάτων ψήφου τους, οι ΗΠΑ και τα κράτη-μέλη της ΕΕ παραμένουν τα αναμφισβήτητα ισχυρότερα μέλη του Ταμείου, καθώς με τα τωρινά ποσοστά τους συνεχίζουν να διατηρούν το δικαίωμα βέτο σε κάποιες σημαντικές αποφάσεις, όπως για παράδειγμα οι δυνητικές αλλαγές στον χάρτη του Ταμείου. Παρόλο που τα δικαιώματα ψήφου των ΗΠΑ αντιστοιχούν περίπου στο ήμισυ των συλλογικών δικαιωμάτων ψήφου των κρατών-μελών της ΕΕ, η αμερικανική ισχύς στο Ταμείο είναι ακόμη μεγαλύτερη από αυτή που ορίζει ο Χάρτης (Weisbrot & Johnston 2016).¹⁷⁶ Σε αυτό συνετέλεσε, όπως περιγράφεται και παρακάτω, η σχετική αποδυνάμωση της ευρωπαϊκής επιρροής στο ΔΝΤ.

176 Για παράδειγμα, το γεγονός ότι ο διευθυντής του ΔΝΤ κατάγεται από την Ευρώπη δεν είναι παράγωγο της ευρωπαϊκής «υπεροχής» έναντι των ΗΠΑ, αλλά της ανεπίσημης συμφωνίας μεταξύ ΗΠΑ και Ευρώπης. Κάθε υποψήφιος διευθυντής που κατάγεται από την Ευρώπη, προκειμένου να οριστεί θα πρέπει να γίνει δεκτός από το Υπουργείο Οικονομικών των ΗΠΑ.

Η εμπλοκή του ΔΝΤ στη διαχείριση και επίλυση της κρίσης χρέους της ευρωζώνης υπήρξε μία ιδιαίτερη εξέλιξη για την ευρωζώνη αλλά και για το ίδιο το Ταμείο. Το γεγονός ότι τα κράτη-μέλη της ευρωζώνης μετατράπηκαν κατά τη διάρκεια της κρίσης σε μερικούς από τους κύριους προορισμούς για τη δανειακή χρηματοδότηση του Ταμείου αποτέλεσε ένα πρωτοφανές γεγονός στην ιστορική εξέλιξη του ΔΝΤ και της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.¹⁷⁷

Η ικανότητα της ΕΕ να κινητοποιήσει περισσότερα από 2/3 των διαθέσιμων χρηματοδοτικών πόρων του Ταμείου προκειμένου να βοηθηθούν τα κράτη-μέλη της ΕΕ που αντιμετώπιζαν προβλήματα ήταν, σύμφωνα με κάποιους αναλυτές, μία θετική ένδειξη για την ευρωπαϊκή επιρροή στο Ταμείο (Dettmer & Reiermann 2013). Σύμφωνα με τους περισσότερους αναλυτές, ωστόσο, η εμπλοκή του Ταμείου στην κρίση της ευρωζώνης υπήρξε αρνητική για το κύρος της Ευρώπης. Την περίοδο πριν από την κρίση, τα κράτη-μέλη της ΕΕ ανήκαν στο σύνολο τους στα κράτη-δανειστές του Ταμείου, όμως με το ξέσπασμα της χρηματοπιστωτικής κρίσης και της κρίσης χρέους της ευρωζώνης ορισμένα μέλη παρέμειναν κράτη-δανειστές, ενώ αυτά που χρειάστηκαν χρηματοδοτική βοήθεια μετατράπηκαν αναπόφευκτα σε κράτη-οφειλέτες. Αυτή η μεταβολή αφενός έπληξε σε μεγάλο βαθμό την αξιοπιστία των ευρωπαϊκών χωρών στη διακυβέρνηση του Ταμείου, αφετέρου αποτέλεσε βασική αιτία διαχωρισμού ανάμεσα στα κράτη-μέλη της ΕΕ, πλήττοντας σε ανεπανόρθωτο βαθμό τη συνοχή της Ένωσης (Weisbrot & Johnston 2016).

Επιπρόσθετα, οι ΗΠΑ έκαναν χρήση της επιρροής τους προκειμένου να πλήξουν την αξιοπιστία της Ευρώπης σε ζητήματα που αφορούσαν «τα του οίκου» της. Για παράδειγμα, η στάση και η μετέπειτα αποχή του ΔΝΤ από το τελευταίο πακέτο διάσωσης της Ελλάδας, εκτός των τεχνοκρατικών διαφωνιών μεταξύ Βρυξελλών και Ουάσιγκτον κατέδειξε τις πολιτικές σκοπιμότητες της Ουάσιγκτον σε σχέση με την αντιμετώπιση των εσωτερικών προβλημάτων της ΕΕ (Weisbrot & Johnston 2016).

Συμπερασματικά, η εμπλοκή του Ταμείου στα εσωτερικά της ευρωζώνης αποτέλεσε ένα από τα κυριότερα παραδείγματα της εξασθένησης της ευρωπαϊκής

177 Οι αναπτυσσόμενες οικονομίες έχουν κατά βάση αποτελέσει τον προορισμό των δανείων και των προγραμμάτων τεχνικής υποστήριξης του ΔΝΤ καθ' όλη τη διάρκεια της λειτουργίας του.

θεσμικής και πολιτικής ισχύος κατά τη διάρκεια της κρίσης. Ένας διεθνής οικονομικός οργανισμός στον οποίο οι ευρωπαϊκές χώρες είχαν υπολογίσιμη επιρροή βρέθηκε, μετά από πρόσκληση των ίδιων των ευρωπαϊκών θεσμών, να παρεμβαίνει στον πυρήνα της ευρωζώνης, καταδεικνύοντας σε άλλες χώρες και στις αγορές ότι οι ευρωπαϊκές αρχές δεν ήταν ικανές να διαχειριστούν με αξιοπιστία και αποτελεσματικότητα την πρώτη σοβαρή κρίση που έπληξε την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση.

Αντίστοιχες ήταν οι μεταβολές στα δικαιώματα ψήφου της Παγκόσμιας Τράπεζας. Συγκεκριμένα, τα αθροιστικά δικαιώματα ψήφου των κρατών-μελών της ΕΕ μειώθηκαν κατά 6,9% σε σύγκριση με αυτά που κατείχαν προ κρίσης, με αποτέλεσμα να προσεγγίζουν το 27,98% των συνολικών δικαιωμάτων το 2017.¹⁷⁸ Τα δικαιώματα ψήφου των ΗΠΑ μειώθηκαν κατά 3%, με αποτέλεσμα να προσεγγίζουν το 15,98% των συνολικών δικαιωμάτων το ίδιο έτος.¹⁷⁹ Αντιθέτως, τα δικαιώματα της Κίνας αυξήθηκαν κατά 62%, με αποτέλεσμα να προσεγγίζουν το 4,42%.¹⁸⁰

Τα κράτη-μέλη της ΕΕ παρέμειναν (αθροιστικά) και την περίοδο της κρίσης ο μεγαλύτερος χρηματοδότης της Παγκόσμιας Τράπεζας, συνεισφέροντας το 60% των συνολικών χρηματοδοτικών πόρων. Παρά τον μικρό βαθμό συντονισμού, η Ένωση θεωρείται ο πιο επιδραστικός δρώντας στο σύστημα διοίκησης του Οργανισμού. Βεβαίως, όπως έχει δείξει εμπειρικά στοιχεία, οι υψηλές αποδόσεις της ΕΕ στη θεσμική πρακτική της Τράπεζας στην πλειοψηφία των περιπτώσεων δεν συνδυάστηκαν με εξίσου υψηλές επιδόσεις στις ασκούμενες πολιτικές.

Η απουσία ενιαίας θέσης στο ΔΣ της Τράπεζας αποτέλεσε και κατά τη διάρκεια της κρίσης μία από τις κύριες αιτίες που η ΕΕ δεν μπορεί συχνά να σχηματίσει πλειοψηφικά μπλοκ για να προωθήσει τα συμφέροντά της. Ο βαθμός συντονισμού μεταξύ των κρατών-μελών στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων της Τράπεζας αυξήθηκε σε σχέση με την περίοδο πριν από την κρίση, μολονότι παρέμεινε σε χαμηλά επίπεδα (Baroncelli 2011). Οι εθνικές προσεγγίσεις των κρατών-μελών

178 Η αθροιστική μείωση των μεριδίων των κ-μ στα δικαιώματα ψήφου στην Παγκόσμια Τράπεζα ήταν ελαφρώς μικρότερη από την αντίστοιχη μείωση των μεριδίων στο ΔΝΤ.

179 Η μείωση του μεριδίου των ΗΠΑ στα δικαιώματα ψήφου στην Παγκόσμια Τράπεζα ήταν αντίστοιχη της μείωσης των μεριδίων τους στο ΔΝΤ.

180 Η αύξηση του μεριδίου της Κίνας στα δικαιώματα ψήφου στην Παγκόσμια Τράπεζα ήταν αντίστοιχη της μείωσης των μεριδίων της στο ΔΝΤ.

συνεχίζουν στην πλειοψηφία των περιπτώσεων να υπερέχουν των όποιων προσπαθειών (κυρίως από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή) υπέρ του συντονισμού των θέσεων των κρατών-μελών και της ενιαίας στάσης στα όργανα διοίκησης της Τράπεζας.

Σύμφωνα με εμπειρικά στοιχεία, κατά την περίοδο της κρίσης, τα ισχυρότερα κράτη-μέλη της Ένωσης υποστήριζαν ακόμη λιγότερο την έκφραση ενιαίων ευρωπαϊκών θέσεων, επιλέγοντας άλλα διεθνή *fora* για να συζητήσουν ζητήματα συντονισμού. Για παράδειγμα, στο φόρουμ των G7, κράτη-μέλη όπως η Γερμανία, η Γαλλία, η Ιταλία και το Ηνωμένο Βασίλειο συμφώνησαν σε μία κοινή προσέγγιση, η οποία προωθήθηκε στο ΔΝΤ και στην Πολυμερή Πρωτοβουλία Απαλλαγής από το χρέος χωρίς να υπάρξει διάλογος με τα υπόλοιπα κράτη-μέλη του Eurogroup στο διοικητικό συμβούλιο της Παγκόσμιας Τράπεζας (Baroncelli 2011).¹⁸¹

Η ΕΕ συνέχισε να προωθεί ηπιότερες προσεγγίσεις για αναπτυξιακά ζητήματα, οι οποίες εστιάζουν σε θέματα εργασίας και ασφάλειας εν αντιθέσει με τις αναπτυξιακές προσεγγίσεις των ΗΠΑ. Αυτή η στάση ανταποκρίνεται στην εικόνα της ΕΕ ως «ηγέτης της παγκόσμιας αναπτυξιακής βοήθειας» και «κορυφαίος πάροχος ανθρώπινης ασφάλειας» (provider of human security). Κατά τη διάρκεια της κρίσης, κύριος στόχος της ΕΕ συνέχισε να είναι η αντιστάθμιση του χαρακτήρα των αναπτυξιακών στρατηγικών των ΗΠΑ, οι οποίες συνδέονται περισσότερο με τα στενά συμφέροντα της εξωτερικής τους πολιτικής. Η Ένωση κατάφερε να παίξει και κατά τη διάρκεια της κρίσης έναν αναβαθμισμένο και διακριτό ρόλο σε ό,τι αφορά το εμπόριο και τις αναπτυξιακές απόπειρες, συνοδευόμενος από μία ιδιαίτερα γενναιόδωρη προσέγγιση στην παροχή αναπτυξιακών πόρων προς τα αναπτυσσόμενα κράτη.

Η ίδρυση της Ασιατικής Επενδυτικής Τράπεζας Υποδομών αποτέλεσε την κυριότερη κινεζική πρωτοβουλία στη διεθνή αναπτυξιακή διακυβέρνηση κατά τη διάρκεια της κρίσης.¹⁸² Η ΑΕΤΥ αποτελεί μία επενδυτική τράπεζα που

181 Η Πολυμερής Πρωτοβουλία Απαλλαγής από το Χρέος (MDRI) ιδρύθηκε το 2005 από τους υπουργούς Οικονομικών των κ-μ των G8. Σκοπός της ήταν η ενθάρρυνση των κρατών-οφειλετών ώστε να συνεχίσουν τις πολιτικές μεταρρυθμίσεις, με αντάλλαγμα τη διαγραφή των χρεών από το ΔΝΤ, τη Διεθνή Αναπτυξιακή Επιτροπή και την Αφρικανική Αναπτυξιακή Τράπεζα.

182 Η συνεισφορά της ΑΕΤΥ στη γεω-οικονομική στρατηγική του Πεκίνο στην παγκόσμια οικονομία αναλύεται εκτενώς στο επόμενο κεφάλαιο.

δημιουργήθηκε με στόχο να αποτελέσει το κινεζικό αντίβαρο στην Παγκόσμια Τράπεζα (Leong 2015). Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, το Πεκίνο ήταν δυσαρεστημένο με το περιεχόμενο των μεταρρυθμίσεων στην ΠΤ, καθώς θεωρούσε ότι η επιρροή που κατέχει είναι αναντίστοιχη της πραγματικής του επιρροής στη διεθνή αναπτυξιακή διακυβέρνηση.

Η πρωτοβουλία για τη δημιουργία της ΑΕΤΥ προκάλεσε διαφοροποιημένες αντιδράσεις σε άλλες οικονομικές δυνάμεις και στελέχη διεθνών θεσμών.¹⁸³ Οι ΗΠΑ αντιμετώπισαν αρνητικά τη δημιουργία μίας τέτοιας αναπτυξιακής τράπεζας, υποστηρίζοντας ότι αποτελεί έναν «δούρειο ίππο» για την προώθηση των γεωοικονομικών συμφερόντων του Πεκίνο. Στον αντίποδα, τα περισσότερα από τα κράτη-μέλη της ΕΕ αντιμετώπισαν με θετικό τρόπο την πρωτοβουλία, με πολλά από αυτά να γίνονται μέλη στην ΑΕΤΥ και να συμμετέχουν στα επενδυτικά projects (Loke 2018).

5.7.γ.ii ΠΟΕ

Οι συνέπειες της κρίσης στο διεθνές εμπορικό σύστημα δεν μπορούσαν παρά να επηρεάσουν και τους συσχετισμούς επιρροής των οικονομικών δυνάμεων στον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου.

Σε ό,τι αφορά τα δικαιώματα ψήφου στον ΠΟΕ, δεδομένου του πλαισίου λειτουργίας του δεν υπήρξαν ιδιαίτερες μεταβολές κατά τη διάρκεια της κρίσης.¹⁸⁴ Οι ανακατατάξεις που προέκυψαν στην παγκόσμια οικονομία δεν αποτυπώθηκαν στα δικαιώματα ψήφου των κρατών-μελών του Οργανισμού. Παρόλα αυτά, οι ανακατατάξεις που προέκυψαν στο διεθνές εμπόριο επηρέασαν έμμεσα στους συσχετισμούς επιρροής στον ΠΟΕ. Ο εμπορικός ανταγωνισμός της Κίνας με την ΕΕ και (κυρίως) με τις ΗΠΑ μεταφέρθηκε κατά τη διάρκεια της κρίσης στον Μηχανισμό Επίλυσης Διαφορών του Οργανισμού.¹⁸⁵

183 Ο πρώην πρόεδρος της Παγκόσμιας Τράπεζας, R. Zoellick, είχε δηλώσει το 2015 ότι «η Κίνα προσφέρει μία ευκαιρία υποστήριξης της παγκόσμιας οικονομίας μέσω της ΑΕΤΥ, διασφαλίζοντας κατάλληλη χρηματοδότηση προκειμένου να την επιτύχει... Αποτελεί μία ανοικτή συνεργατική πρωτοβουλία η οποία έχει μεν ως στόχο την ενίσχυση της κινεζικής επιρροής, παράλληλα όμως μετατρέπει τη ΛΔΚ σε πιο υπεύθυνο δρώντα στη διαμόρφωση της διεθνούς οικονομικής διακυβέρνησης.

184 Κάθε κ-μ του ΠΟΕ έχει το δικαίωμα μίας ψήφου στα όργανα διοίκησης του Οργανισμού.

185 Οι αντιδράσεις της ΕΕ (όπως και πέντε επιπλέον μελών του ΠΟΕ) στην επιβολή δασμών στις

Η κρίση μετέβαλε εν μέρει τις στρατηγικές και τη συμπεριφορά των τριών δυνάμεων στην παγκόσμια εμπορική διακυβέρνηση. Οι ανακατατάξεις στις διεθνείς αγορές και η αλλαγή του ρόλου της Κίνας στην παγκόσμια οικονομία μετέβαλαν τη συμπεριφορά της στο διεθνές εμπορικό σύστημα. Το Πεκίνο, κατά τη διάρκεια της κρίσης και σε αντίθεση με παλαιότερες χρονικές περιόδους, τάχθηκε –μέσω κορυφαίων αξιωματούχων του– υπέρ των «ελεύθερων και ανεμπόδιστων εμπορικών συναλλαγών» και ενάντια στον «οποιοδήποτε προστατευτισμό» (NY Times 2018).¹⁸⁶

Η εκλογή Τραμπ, σε συνδυασμό με τις συνέπειες της κρίσης στις αμερικανικές εμπορικές επιδόσεις, μετέβαλαν τις απόψεις των ΗΠΑ για το διεθνές εμπόριο. Οι ΗΠΑ έπαψαν να θεωρούνται «αδιαμφισβήτητοι προστάτες» της διεθνούς εμπορικής τάξης, αφού η νέα κυβέρνηση προέβη στην εφαρμογή ολοένα και περισσότερο προστατευτικών πολιτικών προκειμένου να μετριάσει τις επιπτώσεις του διεθνούς ανταγωνισμού στην αμερικανική οικονομία (Foreign Policy 2019).¹⁸⁷

Η αύξηση των προστατευτικών τάσεων κατά τη διάρκεια της κρίσης δημιούργησε διεργασίες ανάμεσα στα κράτη-μέλη και τα υπερεθνικά όργανα αναφορικά με τη στρατηγική της Ένωσης στη διεθνή εμπορική διακυβέρνηση. Οι κυβερνήσεις κρατών όπως η Ιταλία, η Ολλανδία και η Ισπανία, συνηγορούσαν υπέρ της υιοθέτησης προστατευτικών πολιτικών, ενώ την ίδια στιγμή οι ευρωπαϊκοί υπερεθνικοί θεσμοί συνηγορούσαν υπέρ της διατήρησης του ρόλου της ΕΕ ως «θεματοφύλακας» της διεθνούς φιλελεύθερης εμπορικής τάξης (CER 2008).¹⁸⁸ Σε γενικές γραμμές, η ΕΕ διατήρησε κατά την περίοδο της κρίσης τον ρόλο του θεματοφύλακα του ελεύθερου εμπορίου, παρόλο που κάποια μέλη της εξέφρασαν και υλοποίησαν διαφορετικές πολιτικές – ιδιαίτερα στην αρχή της χρηματοπιστωτικής κρίσης.¹⁸⁹

εισαγωγές ατσάλιου και αλουμινίου (βλ. <https://cnb.cx/3cwBD0z>)

186 Βλ. <https://nyti.ms/3mOmTPl>

187 Βλ. <https://bit.ly/2G5Oa6b>

188 Βλ. <https://bit.ly/33YHuz1>

189 Εξαιρέση αποτέλεσε ο κανονισμός 1039/2008 που εξέδωσε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, με τον οποίο η ΕΕ επέβαλε προσωρινούς δασμούς στα δημητριακά προκειμένου να απορροφήσει η εσωτερική αγορά τους κραδασμούς που είχαν δημιουργηθεί από τη διεθνή άνοδο των τιμών των δημητριακών.

5.8 Brexit και Οικονομική Ισχύς της ΕΕ

Η έξοδος της Μ. Βρετανίας από την Ευρωπαϊκή Ένωση μεταφράζεται αυτομάτως σε μείωση της οικονομικής, εμπορικής, επενδυτικής και χρηματοπιστωτικής βαρύτητας της ΕΕ στην παγκόσμια οικονομία.

Ενδεικτικά παραδείγματα αυτής της μείωσης:

- Η έξοδος της Μ. Βρετανίας από την ΕΕ αναμφισβήτητα θα μειώσει τη βαρύτητα της Ένωσης στην παγκόσμια οικονομία. Η Μ. Βρετανία είναι η δεύτερη μεγαλύτερη ευρωπαϊκή οικονομία (14,5% του ΑΕΠ της ΕΕ). Το μερίδιο του ευρωπαϊκού ΑΕΠ στην παγκόσμια οικονομία, χωρίς να συμπεριλαμβάνεται η Μ. Βρετανία, αναμένεται να μειωθεί αυτομάτως από 22% σε 19%.

- Η απουσία της Μ. Βρετανίας θα αποτελέσει σημαντικό πλήγμα για τις ευρωπαϊκές εμπορικές επιδόσεις. Το ευρωπαϊκό μερίδιο στο διεθνές εμπόριο αναμένεται να πέσει αυτομάτως από 15,9% σε 14% (το βρετανικό μερίδιο ήταν ίσο με το 12% του μεριδίου της ΕΕ). Σε ό,τι αφορά τις εξαγωγές αγαθών, το μερίδιο της Μ. Βρετανίας ήταν ίσο με το 11,2% του αντίστοιχου ευρωπαϊκού μεριδίου, ενώ στις εξαγωγές υπηρεσιών το βρετανικό μερίδιο ήταν ίσο με το 22,1%. Επιπλέον η έξοδος της Μ. Βρετανίας αναμένεται να οδηγήσει σε πτώση το ενδο-κοινοτικό εμπόριο, γεγονός που αναμένεται να πλήξει τις συνολικές εμπορικές δυνατότητες των κρατών-μελών της ΕΕ. Είναι ενδεικτικό ότι το 42% των εξαγωγών και το 53% των εισαγωγών της Μ. Βρετανία πραγματοποιείται με κράτη της ΕΕ.

- Η έξοδος της Μ. Βρετανίας από την ΕΕ αναμφισβήτητα θα έχει επιπτώσεις στη βαρύτητά της στις διεθνείς επενδυτικές ροές. Το 2017, η Μ. Βρετανία ήταν προορισμός για το 40% των επενδυτικών ροών που κατευθύνθηκαν προς την ΕΕ, ενώ ήταν πηγή για το 12,5% των ευρωπαϊκών επενδυτικών ροών που κατεύθυνθηκαν προς τρίτες χώρες.

- Σε ό,τι αφορά τη βαρύτητα της ΕΕ στο διεθνές χρηματοπιστωτικό σύστημα, η απουσία της Μ. Βρετανίας αναμφισβήτητα θα αποτελέσει μεγάλο πλήγμα. Μετά το τέλος της κρίσης, παρά τις αρνητικές επιπτώσεις που έπληξαν το επιχειρηματικό του περιβάλλον και την ανάπτυξη του χρηματοπιστωτικού του τομέα, το Λονδίνο

παρέμεινε ισχυρό χρηματοπιστωτικό κέντρο σε ευρωπαϊκή αλλά και σε παγκόσμια κλίμακα. Το Brexit αναμένεται να καταστήσει το Λονδίνο ένα περισσότερο αυτόνομο χρηματοπιστωτικό κέντρο, μειώνοντας τους χρηματοοικονομικούς δεσμούς με τα υπόλοιπα μεγάλα χρηματοπιστωτικά κέντρα της ΕΕ.

- Στο πεδίο της απασχόλησης αξίζει να σημειωθεί ότι, το 2015, 3,2 εκατομμύρια Ευρωπαίοι πολίτες εργάζονταν στη Μ. Βρετανία, συναπαρτίζοντας το 7% του εργατικού της δυναμικού. Το ίδιο έτος, 1,2 εκατομμύρια Βρετανοί δούλευαν μόνιμα στην ΕΕ. Συνεπώς αναμένεται ότι η έξοδος της Μ. Βρετανίας από την ΕΕ θα επηρεάσει ιδιαίτερα την απασχόληση στη Μ. Βρετανία.

5.9 Συμπεράσματα

Οι μεταβολές οικονομικής ισχύος της Ε.Ε.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι το οικονομικό μπλοκ που επηρεάστηκε αρνητικά σε μεγαλύτερο βαθμό από τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης. Η οικονομική βαρύτητα της ΕΕ μειώθηκε σε μεγάλο βαθμό κατά τη διάρκεια της κρίσης, με αποτέλεσμα η Ένωση μετά την κρίση να μην αποτελεί πλέον το μεγαλύτερο οικονομικό μπλοκ στην παγκόσμια οικονομία.

Οι εμπορικές επιδόσεις της ΕΕ κατέγραψαν μικρή μείωση κατά τη διάρκεια της κρίσης. Πιο συγκεκριμένα, το μερίδιο της ΕΕ στις παγκόσμιες εμπορικές συναλλαγές μειώθηκε κατά 14%, κυρίως λόγω της μεγάλης μείωσης των ευρωπαϊκών εισαγωγών. Από την άλλη, η εξαγωγική της δυναμική σε αγαθά και υπηρεσίες παρέμεινε σε μεγάλο βαθμό ανεπηρέαστη από τις επιπτώσεις της κρίσης καθώς οι ευρωπαϊκές εξαγωγικές επιδόσεις κατέγραψαν μικρή μόνο μείωση την ίδια χρονική περίοδο.

Η ελκυστικότητα της ευρωπαϊκής ενιαίας αγοράς για επενδύσεις από τρίτες χώρες παρουσίασε μικρή κάμψη κατά τη διάρκεια της κρίσης. Τα επίπεδα των εισερχόμενων ροών κεφαλαίων προς την ΕΕ μειώθηκαν κατά 10%, ενώ τα επίπεδα των επενδυτικών τους αποθεμάτων μειώθηκαν κατά 13% την περίοδο 2008–2017. Μεγαλύτερη συγκριτικά ήταν η κάμψη που παρουσίασαν τα επίπεδα των ευρωπαϊκών εξερχόμενων ροών προς τρίτες χώρες. Οι ευρωπαϊκές επενδύσεις στις διεθνείς αγορές

μειώθηκαν κατά 43%, ενώ τα επίπεδα των επενδυτικών τους αποθεμάτων μειώθηκαν αντίστοιχα κατά 8,5%

Δεδομένου ότι η ευρωζώνη αποτέλεσε το επίκεντρο της ευρωπαϊκής κρίσης χρέους, το ενιαίο νόμισμα και οι δομές του δεν θα μπορούσαν να έχουν παραμείνει ανεπηρέαστες. Μολονότι διατήρησε σημαντικό μέρος της διεθνούς του επιρροής, το ευρώ απώλεσε τον δυναμισμό που είχε παρουσιάσει την προηγούμενη χρονική περίοδο. Οι αρνητικές συνέπειες της κρίσης περιόρισαν τις ηγεμονικές φιλοδοξίες του ευρώ για αμφισβήτηση της μονοκρατορίας του δολαρίου.

Ο ευρωπαϊκός χρηματοπιστωτικός και τραπεζικός τομέας αποτέλεσε έναν από τους κλάδους της ευρωπαϊκής οικονομίας που βρέθηκαν περισσότερο στο επίκεντρο της κρίσης. Οι ευρωπαϊκές τράπεζες δέχτηκαν σημαντικά πλήγματα τόσο κατά τη διάρκεια της χρηματοπιστωτικής κρίσης όσο και κατά την κρίση χρέους, με αποτέλεσμα να επηρεαστεί μεταξύ άλλων και η θέση τους στο παγκόσμιο τραπεζικό σύστημα. Η κρίση ανέκοψε την ανοδική πορεία που είχε σημειώσει το ευρωπαϊκό τραπεζικό σύστημα μετά τη δημιουργία της ευρωζώνης, η οποία έως και την έλευση της κρίσης το είχε καταστήσει εξίσου ισχυρό με το αμερικανικό τραπεζικό σύστημα.

Η επιρροή της ΕΕ στους θεσμούς της διεθνούς οικονομικής διακυβέρνησης παρουσίασε μεικτές μεταβολές κατά τη διάρκεια της κρίσης. Σε ό,τι αφορά το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και την Παγκόσμια Τράπεζα, οι μεταρρυθμίσεις που υλοποιήθηκαν στους δύο θεσμούς είχαν ως αποτέλεσμα να μειωθεί σε μικρό βαθμό η συλλογική βαρύτητα της Ένωσης σε αυτούς. Παρά τη μείωση, τα κράτη-μέλη της ΕΕ συγκαταλέγονται στους ισχυρότερους δρώντες των δύο διεθνών οργανισμών του Bretton Woods. Σε αντίθεση με το ΔΝΤ και την ΠΤ, η επιρροή της Ένωσης στον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου δεν φαίνεται να επηρεάστηκε ιδιαίτερα την ίδια χρονική περίοδο. Η διατήρηση της ευρωπαϊκής εμπορικής ισχύος σε υψηλά επίπεδα συνετέλεσε ώστε η ΕΕ να παραμείνει ο ισχυρότερος παίκτης του ΠΟΕ.

Η κανονιστική ισχύς της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποτέλεσε και κατά τη διάρκεια της κρίσης ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά της οικονομικής της ισχύος. Παρά τη μείωση του μεγέθους της ευρωπαϊκής ενιαίας αγοράς, η ευρωπαϊκή κανονιστική ικανότητα διατηρήθηκε σε ιδιαίτερα υψηλά επίπεδα, παραμένοντας σε μεγάλο βαθμό ανεπηρέαστη κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης.

Οι μεταβολές οικονομικής ισχύος των ΗΠΑ

Η οικονομική βαρύτητα των ΗΠΑ στην παγκόσμια οικονομία παρουσίασε μικρή πτώση κατά τη διάρκεια της κρίσης. Παρά την πτώση του μεριδίου του αμερικανικού ΑΕΠ και εξαιτίας της μεγαλύτερης συγκριτικά πτώσης που κατέγραψε το μερίδιο της ΕΕ, οι ΗΠΑ αναδείχθηκαν μετά την κρίση στο μεγαλύτερο οικονομικό μπλοκ στην παγκόσμια οικονομία.

Οι εμπορικές επιδόσεις των ΗΠΑ κατέγραψαν μεικτές μεταβολές κατά την εξεταζόμενη περίοδο. Το μερίδιο των ΗΠΑ στις παγκόσμιες εμπορικές συναλλαγές μειώθηκε κατά 23%, κυρίως λόγω της μεγάλης μείωσης που καταγράφηκε στις αμερικανικές εισαγωγές. Σε αντίθεση με τις μεταβολές στις εισαγωγές, το αμερικανικό μερίδιο στις εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών παρουσίασε μικρή αύξηση.

Τα επίπεδα των εισερχόμενων ροών κεφαλαίων προς τις ΗΠΑ μειώθηκαν κατά 8,5%, ωστόσο τα επίπεδα των επενδυτικών τους αποθεμάτων αυξήθηκαν κατά 35% κατά την περίοδο 2008–2017. Η αμερικανική αγορά συνέχισε να αποτελεί και μετά την κρίση τον κυριότερο προορισμό εισερχόμενων ροών κεφαλαίων. Τα επίπεδα των εξερχόμενων ροών από τις ΗΠΑ προς τρίτες αγορές παρέμειναν σταθερά μετά την κρίση σε σχέση με τα προ κρίσης επίπεδα, ενώ τα επενδυτικά τους αποθέματα αυξήθηκαν κατά 20% την περίοδο 2008–2017.

Μολονότι βρέθηκε στο επίκεντρο της κρίσης, το δολάριο διατήρησε και ενίσχυσε τη θέση του ως το ισχυρότερο διεθνές νόμισμα, με τα μερίδιά του να παρουσιάζουν υπολογίσιμη αύξηση στο σύνολο των διεθνών νομισματικών αγορών. Δεδομένης της αποδυνάμωσης του ευρώ, το δολάριο αποτέλεσε κατά τη διάρκεια της κρίσης την ασφαλέστερη επιλογή για την πραγματοποίηση εμπορικών συναλλαγών και επενδύσεων και την τοποθέτηση κεφαλαίων σε χρηματοπιστωτικά προϊόντα.

Ο αμερικανικός τραπεζικός τομέας αποτέλεσε τον κλάδο της αμερικανικής οικονομίας όπου ξέσπασε και επικεντρώθηκε η χρηματοπιστωτική κρίση του 2007–2008. Η υπερβολική επέκταση του αμερικανικού τραπεζικού τομέα σε σχέση με το μέγεθος του αμερικανικού ΑΕΠ, σε συνδυασμό με τη μειωμένη εποπτεία που είχε πριν από την κρίση, αποτέλεσαν τις δύο κυριότερες αιτίες για τα προβλήματα που

αντιμετώπισε κατά το ξέσπασμα της κρίσης.

Η θέση των ΗΠΑ και ο ρόλος τους στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων των διεθνών οικονομικών οργανισμών επηρεάστηκαν ελάχιστα κατά τη διάρκεια της κρίσης. Η μείωση της οικονομικής βαρύτητας των ΗΠΑ στην παγκόσμια οικονομία μεταφράστηκε σε μικρή μείωση της επιρροής της Ουάσινγκτον σε διεθνείς οικονομικούς οργανισμούς όπως το ΔΝΤ και η Παγκόσμια Τράπεζα. Παρά τη μείωση των δικαιωμάτων ψήφου, η θεσμική ισχύς της Ουάσινγκτον επηρεάστηκε ελάχιστα, με αποτέλεσμα να παραμένει ηγετική δύναμη στους διεθνείς οικονομικούς θεσμούς.

Παρόλο που η μείωση του μεγέθους της αμερικανικής εσωτερικής αγοράς είχε αρνητικές επιπτώσεις στην κανονιστική επιρροή των ΗΠΑ, η κανονιστική ικανότητα διατηρήθηκε σε ιδιαίτερα υψηλά επίπεδα, παραμένοντας σε μεγάλο βαθμό ανεπηρέαστη κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης. Οι ΗΠΑ παρέμειναν και μετά την κρίση η δεύτερη ισχυρότερη δύναμη της διεθνούς κανονιστικής διακυβέρνησης.

Οι μεταβολές οικονομικής ισχύος της Κίνας

Σε αντίθεση με τη βαρύτητα της ΕΕ και των ΗΠΑ, η βαρύτητα της Κίνας στην παγκόσμια οικονομία κατέγραψε εκρηκτική άνοδο σε σχέση με την περίοδο προ κρίσης, με αποτέλεσμα να αναδειχθεί μετά την κρίση στο αδιαμφισβήτητο τρίτο μεγαλύτερο οικονομικό μπλοκ στην παγκόσμια οικονομία. Διατηρώντας αρκετά υψηλούς ρυθμούς οικονομικής μεγέθυνσης, η κινεζική οικονομία συνέχισε να είναι κατά τη διάρκεια της κρίσης ο βασικός τροφοδότης της παγκόσμιας οικονομικής ανάπτυξης.

Οι εμπορικές επιδόσεις της Κίνας κατέγραψαν σημαντική αύξηση κατά τη διάρκεια της κρίσης, παρόλο που την πρώτη τριετία της κρίσης επηρεάστηκαν αρνητικά από τις συνέπειές της. Το μερίδιο της ΛΔΚ στις παγκόσμιες εμπορικές συναλλαγές αυξήθηκε κατά 37%. Αντίστοιχα μεγάλη ήταν η αύξηση της εξαγωγικής της δυναμικής, με αποτέλεσμα η ΛΔΚ να αναδειχθεί στη μεγαλύτερη δύναμη στο εξαγωγικό εμπόριο, ξεπερνώντας την ΕΕ το 2017.

Η επιρροή της Κίνας στις διεθνείς επενδυτικές ροές ενισχύθηκε ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια της κρίσης. Τα επίπεδα των εξερχόμενων ροών κεφαλαίων από την

Κίνα προς τρίτες αγορές κατά 90% μετά την κρίση σε σχέση με τα προ κρίσης επίπεδα, ενώ τα επενδυτικά τους αποθέματα αυξήθηκαν ακόμη περισσότερο (150%).

Τα επίπεδα των εισερχόμενων ροών κεφαλαίων προς την Κίνα μειώθηκαν κατά 8,5% κατά τη διάρκεια της κρίσης, ωστόσο τα επενδυτικά τους αποθέματα αυξήθηκαν κατά 35% την ίδια χρονική περίοδο. Η κρίση προκάλεσε –ιδιαίτερα τα πρώτα χρόνια– μείωση στις διεθνείς επενδυτικές ροές, επηρεάζοντας πτωτικά τις εισερχόμενες ροές προς την κινεζική οικονομία. Παρόλα αυτά, το επενδυτικό περιβάλλον της κινεζικής οικονομίας δεν επηρεάστηκε με αρνητικό τρόπο, αφού τα επίπεδα των επενδυτικών αποθεμάτων των ξένων επενδύσεων αυξήθηκαν κατά τη διάρκεια της κρίσης.

Το γουάν καθιερώθηκε ως ένα από τα ανερχόμενα διεθνή νομίσματα κατά τη διάρκεια της κρίσης. Ειδικότερα την περίοδο 2014–2018, τα μερίδια του γουάν στις διεθνείς αγορές παρουσίασαν αύξηση, με αποτέλεσμα να αποτελεί πλέον το έβδομο σε βαρύτητα νόμισμα παγκοσμίως. Την αύξηση της διεθνούς επιρροής του γουάν τροφοδότησε η κινεζική νομισματική στρατηγική κατά τη διάρκεια της κρίσης.

Ο κινεζικός χρηματοπιστωτικός και τραπεζικός τομέας συνέχισε την επέκτασή του καθ' όλη τη διάρκεια της κρίσης, παρά τις αρνητικές επιδράσεις που δέχτηκε τα πρώτα χρόνια της κρίσης. Κατά τη διάρκεια της κρίσης, το μέγεθος των περιουσιακών στοιχείων των κινεζικών τραπεζών αυξήθηκε κατά 360% ενώ το μέγεθος των τραπεζικών αποθεμάτων αυξήθηκε αντίστοιχα κατά 321%. Η αλματώδης αυτή αύξηση καταδεικνύει αφενός τα μεγάλα περιθώρια επέκτασης του κινεζικού τραπεζικού τομέα, αφετέρου τις ασθενείς αρνητικές επιδράσεις που δέχτηκε από τις παγκόσμιες τραπεζικές αναταράξεις.

Η εντυπωσιακή άνοδος της οικονομικής βαρύτητας της Κίνας στην παγκόσμια οικονομία δεν συνοδεύτηκε από αντίστοιχη αύξηση της επιρροής της στο ΔΝΤ και στους διεθνείς οικονομικούς θεσμούς. Μέσω των μεταρρυθμίσεων που υλοποιήθηκαν στους δύο θεσμούς αυξήθηκαν τα δικαιώματα ψήφου της Κίνας, με αποτέλεσμα να αποτελεί πλέον την τέταρτη μεγαλύτερη κάτοχο μεριδίων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΕΞΕΤΑΣΗ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΩΝ ΕΕ, ΗΠΑ ΚΑΙ ΚΙΝΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

6.1 Εισαγωγή

Όπως αναφέρθηκε στα προηγούμενα κεφάλαια, η παγκόσμια οικονομική κρίση και η κρίση χρέους της ευρωζώνης συντάραξαν την παγκόσμια οικονομία, αναγκάζοντας όλες τις χώρες να προσαρμόσουν τις οικονομικές τους πολιτικές. Οι ΗΠΑ, η ΕΕ και – δευτερευόντως– η Κίνα προσαρμόσαν με τη σειρά τους τις οικονομικές στρατηγικές που ασκούσαν έως το ξέσπασμα της κρίσης, προκειμένου να αντεπεξέλθουν στις νέες απαιτητικές συνθήκες που δημιουργήθηκαν (Arestis & Sawyer 2016). Οι πολιτικές διαχείρισης της κρίσης, οι επενδυτικές και εμπορικές στρατηγικές, καθώς και οι πολιτικές οικονομικής διπλωματίας, αποτέλεσαν τους κύριους άξονες πολιτικής μέσω των οποίων οι τρεις δυνάμεις προσπάθησαν να αντεπεξέλθουν στο νέο διεθνές οικονομικό περιβάλλον.

Ειδικότερα, οι κεντρικές τράπεζες των τριών δυνάμεων εφάρμοσαν μέτρα επεκτατικής νομισματικής πολιτικής, ενώ παρείχαν σημαντικά πακέτα πιστωτικής στήριξης προκειμένου να διασώσουν τα χρηματοπιστωτικά και τραπεζικά συστήματα από τις δυσλειτουργίες που προκάλεσε η κρίση. ΕΕ, ΗΠΑ και ΛΔΚ εκτόνησαν εμπορικές και επενδυτικές στρατηγικές ώστε να επεκτείνουν τις εμπορικές και επενδυτικές σφαίρες επιρροής τους, προσβλέποντας σε μεγιστοποίηση των οικονομικών ωφελειών. Επιπλέον, οι τρεις δυνάμεις αύξησαν τα μέτρα οικονομικής διπλωματίας με στόχο είτε την αύξηση της οικονομικής τους ισχύος, είτε την επίτευξη συγκεκριμένων στόχων εξωτερικής πολιτικής.

Σε κάποιες περιπτώσεις, όπως στις πολιτικές διαχείρισης της κρίσης, οι τρεις δυνάμεις συνεργάστηκαν προς την επίτευξη κοινών στόχων. Για παράδειγμα, την πρώτη διετία της κρίσης, ΗΠΑ και ΕΕ συνεργάστηκαν για την αντιμετώπιση των συνεπειών της κρίσης και τη σταθεροποίηση του παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού συστήματος (Wall Street Journal 2009).¹⁹⁰ Αντίστοιχα, στην κρίση χρέους της ευρωζώνης, οι ΗΠΑ (και δευτερευόντως η Κίνα) συνεργάστηκαν στενά με τις ευρωπαϊκές αρχές προκειμένου να αποτραπεί ο κίνδυνος κατάρρευσης του ευρώ,

190 Βλ. <https://www.wsj.com/articles/SB123690430171914125>

εξέλιξη που θα ήταν αρνητική τόσο για την αμερικανική όσο και για την κινεζική οικονομία.

Αντίθετα, σε ό,τι αφορά τις στρατηγικές γεωοικονομικής ισχύος και τις οικονομικής διπλωματίας, παρατηρήθηκαν τάσεις ανταγωνισμού ανάμεσα στις τρεις δυνάμεις. Για παράδειγμα, οι στρατηγικές γεωοικονομικής ισχύος των ΗΠΑ και της Κίνας βρίσκονταν σε άμεσο ανταγωνισμό και αρκετές φορές σε σύγκρουση σε αρκετές γεωγραφικές περιφέρειες του πλανήτη (Ν. Αμερική, Αφρική, Ασία-Ειρηνικός) (Overholt 2018). Αντίστοιχα ανταγωνιστική ήταν η σχέση μεταξύ των στρατηγικών οικονομικής διπλωματίας ΗΠΑ και Κίνας, κυρίως στα πεδία του εμπορίου και των επενδύσεων (Vaswani 2018).

Στο παρόν κεφάλαιο θα εξεταστούν συγκριτικά οι οικονομικές στρατηγικές των τριών μεγάλων οικονομικών δυνάμεων του διεθνούς συστήματος κατά τη διάρκεια της κρίσης, ως προς την αποτελεσματικότητα και την καταλληλότητά τους, με αναφορά στο οικονομικό και πολιτικό πλαίσιο στο οποίο υλοποιήθηκαν.

6.2 Οικονομικές Στρατηγικές της ΕΕ

6.2.α Η Μετάδοση της Χρηματοπιστωτικής Κρίσης στην Ευρώπη

Η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση και η κρίση χρέους της ευρωζώνης αποτέλεσαν τις μεγαλύτερες εξωγενείς κρίσεις που αντιμετώπισε η ΕΕ τις τελευταίες τρεις δεκαετίες. Ειδικότερα η κρίση χρέους του ευρώ αποκάλυψε τις αντιφάσεις στην ευρωπαϊκή οικονομική διακυβέρνηση και τις αδυναμίες στην αρχιτεκτονική της χρηματοπιστωτικής εποπτείας. Μετά από τρεις δεκαετίες αυξανόμενης ευρωπαϊκής ισχύος, η κρίση έφερε την Ένωση αντιμέτωπη με μία σειρά από προβλήματα που είχαν αρνητικό αντίκτυπο στο προφίλ της ως δύναμη του διεθνούς συστήματος.

Η Ευρώπη ήταν από τις περιοχές που επλήγησαν με ιδιαίτερη σφοδρότητα από τη χρηματοπιστωτική κρίση του 2008, λόγω της διασύνδεσης και αλληλεξάρτησης του ευρωπαϊκού χρηματοπιστωτικού συστήματος τόσο με το αντίστοιχο αμερικανικό, όσο και με τις διεθνείς αγορές. Όπως και στις ΗΠΑ, στην ΕΕ ήταν η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 και όχι η κρίση της ευρωζώνης η οποία

είχε τις σημαντικότερες συνέπειες στις επενδύσεις, στη κατανάλωση και στην απασχόληση (Tooze 2018).

Η μετάδοση της κρίσης από τον αμερικανικό χρηματοπιστωτικό τομέα στην Ευρώπη, προκάλεσε ισχυρά πλήγματα σε μεγάλες ευρωπαϊκές τράπεζες όπως η γαλλο-βελγική Dexia, η γαλλική BNP Paribas, η βελγική Fortis, οι βρετανικές Lloyds, HBOS, RBS και η ελβετική UBS, ενώ σε μικρό χρονικό διάστημα κατέρρευσε το ισλανδικό τραπεζικό σύστημα. Όπως αναφέρθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο, οι ευρωπαϊκές τράπεζες είχαν ακολουθήσει, κατά τη δεκαετία που προηγήθηκε της κρίσης, μία έντονα επεκτατική πολιτική, επενδύοντας σε αμερικανικά χρηματοπιστωτικά προϊόντα υψηλού ρίσκου με αποτέλεσμα να παρουσιάσουν, στο ξέσπασμα της χρηματοπιστωτικής κρίσης, μεγάλες ζημιές στους ισολογισμούς τους.

Τα τελευταία χρόνια πριν από την εκδήλωση της κρίσης, οι ευρωπαϊκές τράπεζες αύξησαν τους διεθνείς ισολογισμούς τους αγοράζοντας μαζικά περιουσιακά στοιχεία σε δολάρια. Για να αγοράσουν αυτά τα περιουσιακά στοιχεία, δανείστηκαν μεγάλα ποσά δολαρίων από τις πιστωτικές αγορές (Taylor & Williams 2009). Όταν η κρίση ξέσπασε, αποκάλυψε μία επικίνδυνη ανισορροπία του επιχειρηματικού μοντέλου των ευρωπαϊκών τραπεζών, οι οποίες προσπάθησαν να δανειστούν μέσω της διατραπεζικής αγοράς, ωστόσο η αύξηση του Libor-Ois έφερε αύξηση του κόστους δανεισμού.¹⁹¹ Την ίδια στιγμή, οι αγορές ανταλλαγής νομισμάτων ήταν ακόμη περισσότερο ριψοκίνδυνες, με τις ξένες τράπεζες να αρνούνται να δανείσουν τις ευρωπαϊκές σε δολάρια (Tooze 2018). Όπως θα δούμε παρακάτω, τα προβλήματα αυτά επιλύθηκαν κυρίως μέσω της παροχής δολαρίων στις ευρωπαϊκές τράπεζες από την Ομοσπονδιακή τράπεζα των ΗΠΑ.

Η βελγική, η γαλλική και η βρετανική κυβέρνηση αναγκάστηκαν να πάρουν μέτρα στήριξης των προβληματικών τραπεζών για την αποτροπή μιας «ευρωπαϊκής Lehman Brothers». Το ρίσκο που προέκυψε από τις παραπάνω τράπεζες γρήγορα επηρέασε όλο το ευρωπαϊκό τραπεζικό σύστημα, φέρνοντας άμεσες επιπτώσεις στην οικονομική ανάπτυξη αλλά και στα δημόσια οικονομικά των κρατών-μελών της ΕΕ.

191 Το σπρεντ LIBOR-OIS είναι η διαφορά μεταξύ των τιμών του LIBOR και του OIS. Το σπρεντ μεταξύ των δύο τιμών θεωρείται δείκτης μέτρησης της βιωσιμότητας του τραπεζικού συστήματος, καθώς και του ρίσκου και της ρευστότητας στην αγορά χρήματος.

Επιπλέον, από τον Δεκέμβριο του 2008 έως τον Φεβρουάριο του 2009, η Γαλλία, η Ισπανία, η Ιταλία, η Γερμανία, η Σουηδία και το Ηνωμένο Βασίλειο υλοποίησαν μέτρα παροχής έκτακτης χρηματοδοτικής βοήθειας προς τις εγχώριες αυτοκινητοβιομηχανίες τους που αντιμετώπιζαν οικονομικά προβλήματα λόγω της μείωσης των πωλήσεων και της αύξησης του κόστους παραγωγής.¹⁹² Επιπλέον, η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων έλαβε επιπρόσθετα μέτρα στήριξης του ευρωπαϊκού τομέα αυτοκινητοβιομηχανίας ύψους 4,5 δις ευρώ.¹⁹³ Ο κλάδος της αυτοκινητοβιομηχανίας είναι ιδιαίτερα σημαντικός για ορισμένες από τις μεγαλύτερες ευρωπαϊκές οικονομίες, γεγονός που ανάγκασε τις συγκεκριμένες κυβερνήσεις να λάβουν τα παραπάνω μέτρα.

Οι ελλειμματικές χώρες της περιφέρειας της ευρωζώνης αποδείχθηκαν ιδιαίτερα εύάλωτες στα εξωτερικά σοκ και θεωρήθηκαν από τις αγορές ως οι αδύναμοι κρίκοι της ζώνης του ευρώ. Τα επιτόκια δανεισμού στα ομόλογα των κρατών-μελών της ευρωζώνης ξεκίνησαν να διαφοροποιούνται έντονα μετά το ξέσπασμα της χρηματοπιστωτικής κρίσης και την ακόλουθη αύξηση του ρίσκου στις χρηματοπιστωτικές αγορές (Barríos *et al.* 2009). Πριν από την κρίση, οι επενδυτές θεωρούσαν λανθασμένα την ευρωπαϊκή αγορά ομολόγων ως ενιαία, παρά τις υπολογίσιμες διαφοροποιήσεις που χαρακτήριζαν τα κράτη-μέλη σε όρους πληθωρισμού, κόστους εργασίας και ανταγωνιστικότητας (Pagano & von Thadden 2004). Οι εκτιμήσεις των αγορών για την πιστοληπτική ικανότητα της ευρωζώνης επέτρεψαν σε χώρες όπως η Ελλάδα να κρίνονται βάσει της συμμετοχής τους στην ευρωζώνη παρά με γνώμονα τις εσωτερικές οικονομικές τους συνθήκες. Με το ξέσπασμα της κρίσης, το δεδομένο αυτό αντιστράφηκε σε σημαντικό βαθμό. Χώρες όπως η Γερμανία, η Ολλανδία και η Φινλανδία παρέμειναν ασφαλή καταφύγια για τους επενδυτές, εξέλιξη που συγκράτησε το επιτόκιο δανεισμού στα ομόλογά τους (von Hagen *et al.* 2011). Απεναντίας, από τις αρχές του 2010, το επιτόκιο δανεισμού στα ελληνικά ομόλογα αυξήθηκε τάχιστα καθιστώντας αδύνατη τη χρηματοδότηση του ελληνικού δημοσίου.

192 Σύμφωνα με ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής τον Ιανουάριο του 2009, οι συγκεκριμένες κρατικές ενισχύσεις των κ-μ υλοποιήθηκαν στο πλαίσιο του «Προσωρινού Κοινοτικού Πλαισίου για τις Κρατικές Ενισχύσεις», με σκοπό τη διευκόλυνση της πρόσβασης των ευρωπαϊκών αυτοκινητοβιομηχανιών στη δανειακή χρηματοδότηση.

193 Ανακοινώσεις της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων της 12^{ης} Μαρτίου και της 12^{ης} Μαΐου 2009.

Η ελληνική κρίση, η οποία μεταδόθηκε και σε άλλα κράτη της περιφέρειας της ευρωζώνης, λειτούργησε ως «αφύπνιση» για τους επενδυτές που προ κρίσης «είχαν σε μεγάλο βαθμό αγνοήσει τις μακροοικονομικές συνθήκες που χαρακτήριζαν τη ζώνη του ευρώ». Ακολούθως, τα επιτόκια δανεισμού των ιρλανδικών και πορτογαλικών ομολόγων ξεκίνησαν να αυξάνονται, αναγκάζοντας τις κυβερνήσεις των χωρών να αποδεχτούν χρηματοδοτικά πακέτα διάσωσης τον Νοέμβριο του 2010 και τον Απρίλιο του 2011 αντίστοιχα. Το 2011, τα επιτόκια δανεισμού των κυπριακών, ιταλικών, σλοβενικών και ισπανικών ομολόγων αυξήθηκαν σε μη βιώσιμα επίπεδα. Την περίοδο 2012–2014, τα χρηματοδοτικά πακέτα διάσωσης και οι παρεμβάσεις της ΕΚΤ συνέβαλαν στην πτωτική πορεία των επιτοκίων δανεισμού των κρατών-μελών της ευρωζώνης (με εξαίρεση τα ελληνικά και τα κυπριακά ομόλογα), με αποτέλεσμα το 2015 να επανέλθουν στα επίπεδα που ήταν προ κρίσης (Chang & Leblond 2015).

6.2.β Νομισματική και Πιστωτική Πολιτική

Η ΕΚΤ άρχισε να παρεμβαίνει από τον Σεπτέμβριο του 2008, υιοθετώντας συμβατικά αλλά και μη συμβατικά μέτρα νομισματικής πολιτικής. Η υιοθέτηση των μη συμβατικών μέτρων πραγματοποιήθηκε αφενός λόγω της έλλειψης κατάλληλου ευρωπαϊκού νομοθετικού και κανονιστικού πλαισίου για την πρόληψη και την αντιμετώπιση οικονομικών κρίσεων, αφετέρου επειδή έγινε εμφανές ότι η συμβατική νομισματική πολιτική εξάντλησε σύντομα τα περιθώριά της.

Στο πεδίο της νομισματικής πολιτικής και με σημείο εκκίνησης το 2009, η ΕΚΤ προχώρησε σταδιακά (με σημαντική καθυστέρηση) σε μεγάλη μείωση των επιτοκίων δανεισμού από 4,25% σε 1%, επιβάλλοντας το 2014 μηδενικά επιτόκια.¹⁹⁴ Η δραστική χαλάρωση της νομισματικής πολιτικής είχε ως στόχο την αποκατάσταση του τραπεζικού δανεισμού και την επαναφορά του θετικού επενδυτικού κλίματος στις χώρες της ευρωζώνης. Πρωταρχικό εμπόδιο για την ΕΚΤ ήταν ο 'χρηματοπιστωτικός κατακερματισμός' (financial fragmentation) και οι ετερογενείς πιστωτικές συνθήκες

194 Οι πολιτικές διαφωνίες ανάμεσα στα κ-μ της ευρωζώνης και εντός της ΕΚΤ αναφορικά με την πολιτική αντιμετώπισης της κρίσης δημιούργησαν εμπόδια στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων της ΕΚΤ. Η καθυστέρηση με την οποία πάρθηκαν τα πρώτα μέτρα νομισματικής πολιτικής επέτρεψε την ταχύτερη και βαθύτερη μετάδοση της κρίσης στο ευρωπαϊκό τραπεζικό σύστημα.

οι οποίες απέτρεπαν την ομοιογενή επιβολή των επιτοκίων της σε όλη την ευρωζώνη (ECB 2012). Τα νομισματικά μέτρα της ΕΚΤ είχαν θετικές επιπτώσεις στις τιμές των περιουσιακών στοιχείων στην ευρωζώνη, συμπεριλαμβανομένων της αγοράς ομολόγων και της αγοράς μετοχών (Fratzscher et al. 2016).

Το δεύτερο και σημαντικότερο τμήμα των πολιτικών της ΕΚΤ για την αντιμετώπιση των συνεπειών της κρίσης ήταν τα προγράμματα πιστωτικής στήριξης που εφάρμοσε η Φρανκφούρτη τη χρονική περίοδο 2008–2016. Όπως καταγράφεται αναλυτικά στον Πίνακα 1, η ΕΚΤ σχεδίασε και υλοποίησε εννέα διαφορετικά προγράμματα ένεσης ρευστότητας.

Στην πρώτη φάση της χρηματοπιστωτικής κρίσης, η ΕΚΤ άλλαξε –ως άμεση αντίδραση– το χρονοδιάγραμμα των προθεσμιών εξόφλησης στις συμφωνίες επαναγοράς ομολόγων, διατηρώντας παράλληλα αμετάβλητη τη συνολική προσφορά των δανείων ρέπος. Τα συγκεκριμένα μέτρα είχαν ως στόχο τη διευκόλυνση της ρευστότητας, ωστόσο πολύ γρήγορα αποδείχθηκαν ανεπαρκή για την αντιμετώπιση των προβλημάτων που αντιμετώπιζαν οι τράπεζες της ευρωζώνης (Carpenter *et al.* 2013).

Τα μεγαλύτερα σε κλίμακα προγράμματα πιστωτικής στήριξης που εφάρμοσε η ΕΚΤ ήταν δύο στοχευμένες πράξεις μακροπρόθεσμης αναχρηματοδότησης (TLTROs). Οι εν λόγω δράσεις παρείχαν στο ευρωπαϊκό χρηματοπιστωτικό σύστημα περισσότερα από 1 τρις ρευστότητας, με στόχο την απευθείας διευκόλυνση των τραπεζών ώστε να καλύψουν τις κεφαλαιακές ανάγκες τους και να αποφύγουν τη χρεοκοπία, προσφέροντάς τους παράλληλα τη δυνατότητα να υποστηρίξουν την πραγματική οικονομία μέσω ευνοϊκότερων όρων δανειακής χρηματοδότησης (Bastidon *et al.* 2019).

Η πρώτη χρονικά LTRO (2008), η οποία ήταν εμπνεύσεως του τότε διοικητή της ΕΚΤ, Ζαν Κλοντ Τρισέ, είχε ικανοποιητικά αποτελέσματα στη σταθεροποίηση των τραπεζικών συστημάτων της ευρωζώνης. Αφορμή για την πρωτοβουλία της ΕΚΤ να αναζητήσει την αναθεώρηση της ευρωπαϊκής αγοράς κινητών αξιών, ήταν η χρεοκοπία της αμερικανικής Lehman Brothers, της οποίας η γερμανική θυγατρική προχώρησε σε ανταλλαγή τίτλων 8,5 δις προκειμένου να λάβει δάνεια από το ευρωσύστημα (Dombret 2013). Σκοπός της ΕΚΤ ήταν η διατήρηση σε ένα ελάχιστο

επίπεδο του διατραπεζικού δανεισμού ανάμεσα στις ευρωπαϊκές τράπεζες (ECB 2010).¹⁹⁵

Οι εμπορικές τράπεζες της ευρωζώνης απέβαλαν σε μεγάλο βαθμό τα «τοξικά» ομόλογα που κατείχαν, επιβαρύνοντας έτσι τον ισολογισμό της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας. Δεδομένου ότι η ΕΚΤ δεν όρισε αυστηρότερα κριτήρια για τον τρόπο διαχείρισης της ρευστότητας, κάποιες από τις ωφελούμενες τράπεζες συνέχισαν να συμμετέχουν σε παρακινδυνευμένες δραστηριότητες (Fontan 2018). Έτσι, η ρευστότητα που παρείχε η ΕΚΤ δεν βοήθησε την πραγματική οικονομία απεναντίας, διευκόλυνε τις τράπεζες να διατηρήσουν τους ρυθμούς κερδοφορίας τους μέσω της ανακύκλωσης χρέους στις αγορές ρέπος (Gabor & Ban 2016). Τα αποτελέσματα της LTRO στη πιστωτική στήριξη επιχειρήσεων και νοικοκυριών δεν ήταν ιδιαίτερα ενθαρρυντικά (Carpenter *et al.* 2013).

Σε αντίθεση με άλλες κεντρικές τράπεζες, η ΕΚΤ δεν διατηρούσε τα πρώτα χρόνια της κρίσης χρέους μεγάλες ποσότητες κρατικών χρεογράφων. Διαχειριζόταν το ευρωπαϊκό χρηματοπιστωτικό σύστημα πραγματοποιώντας συμφωνίες επαναγοράς σε μία σειρά ομολόγων. Αντί για την ΕΚΤ, οι ευρωπαϊκές ιδιωτικές τράπεζες ήταν αυτές που αγόραζαν τα κρατικά χρεόγραφα. Η λογική της αγοράς ήταν συστημική στο οργανωτικό σύστημα της ΕΚΤ, σε βαθμό που δεν ήταν ούτε στην Ομοσπονδιακή Τράπεζα των ΗΠΑ ή στην Τράπεζα της Αγγλίας (Tooze 2018).

Τον Μάιο του 2009, η ΕΚΤ ξεκίνησε να υλοποιεί ένα νέο πρόγραμμα πιστωτικής στήριξης παρέχοντας 60 δις για την αγορά ομολόγων του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα (CBPP). Τον Νοέμβριο 2011, ενεργοποιήθηκε ένα δεύτερο αντίστοιχο πρόγραμμα ομολόγων (CBPP2). Στόχος των δύο προγραμμάτων ήταν η στήριξη των τραπεζικών συστημάτων της ευρωπαϊκής περιφέρειας που βρίσκονταν στο στόχαστρο των κερδοσκοπικών επιθέσεων των αγορών (Talani 2017). Σύμφωνα με στοιχεία της ΕΚΤ, το 65% των συγκεκριμένων πόρων διοχετεύθηκαν προς τις ιταλικές, ισπανικές, ιρλανδικές και ελληνικές τράπεζες, οι οποίες και αντιμετώπιζαν και τα μεγαλύτερα προβλήματα.

¹⁹⁵ Όπως ανέφερε και ο επικεφαλής της Διεύθυνσης Διαχείρισης Ρίσκου της ΕΚΤ, «μία πλούσια αγορά με πολλούς αγοραστής και πωλητές τίτλων έδωσε τη θέση της σε μία κατάσταση όπου ο μόνος αγοραστής και πωλητής τίτλων ήταν η ΕΚΤ» (Gonzalez, 2014).

Για να αντιμετωπίσει τις αποτυχίες της πρώτης LTRO, η ΕΚΤ εφαρμόζοντας τη δεύτερη LTRO εισήγαγε προϋποθέσεις σε σχέση με τον δανεισμό των τραπεζών. Βασική προϋπόθεση συμμετοχής στο πρόγραμμα ήταν οι τράπεζες να παρέχουν ρευστότητα στην πραγματική οικονομία, στην αντίθεση περίπτωση θα αποκλείονταν από το πρόγραμμα. Υπολογίζεται ότι το 2011, 523 ευρωπαϊκές τράπεζες έλαβαν 489 δις από την εφαρμογή της δεύτερης LTRO, ενώ 800 τράπεζες έλαβαν επιπρόσθετα 500 δις το 2012 (Tooze 2018). Το δεύτερο πρόγραμμα ανακεφαλαιοποίησης παρείχε στήριξη στα τραπεζικά συστήματα της ευρωζώνης, ωστόσο δεν βοήθησε όσο αναμενόταν την πραγματική οικονομία καθώς οι τράπεζες ήταν ακόμη διστακτικές στην παροχή περισσότερης ρευστότητας (Fontan 2018).

Πίνακας 1: Τα προγράμματα πιστωτικής στήριξης της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας

Πρόγραμμα	Έναρξη	Λήξη	Τύπος	Μέγεθος
LTRO1 (Long-term Refinancing Operations)	■ 10/2008 ■ 06/2009	■ 03/2009 ■ 12/2009	Στοχευμένες μακροπρόθεσμες δράσεις αναχρηματοδότησης (3μηνες-6μηνες)	■ 300 δις ■ 442 δις
CBPP1 (Covered Bond Purchase Programme)	07/2009	06/2010	Πρόγραμμα αγοράς καλυμμένων ομολόγων (covered bonds)	60 δις
SMP (Securities Market Programme)	05/2010	09/2012	Πρόγραμμα εγγυήσεων αγοράς	> 200 δις
CBPP2	11/2011	10/2012	Πρόγραμμα αγοράς καλυμμένων ομολόγων	16,4 δις
LTRO2	■ 10&12/2011 ■ 12/2011 & 02/2012		Στοχευμένες μακροπρόθεσμο δράσεις αναχρηματοδότησης (12μηνες-13μηνες)	529 δις
OMT (Outright Monetary Transactions)	09/2012		Κυβερνητικά ομόλογα (1-3 ετών)	Ανοικτού τύπου
CBPP3	10/2014	10/2016	Πρόγραμμα αγοράς καλυμμένων ομολόγων	131,1 δις
ABSPP (Asset-backed Securities Purchase Programme)	11/2014	11/2016	Πρόγραμμα αγοράς μακροπρόθεσμων ομολόγων δημοσίου	14,58 δις
PSPP (Public Sector Purchase Programme)	03/2015	09/2016	Πρόγραμμα αγοράς ομολόγων δημοσίου	393,6 δις

Πηγή: ECB, 2017

Το 2012, ένα νέο πρόγραμμα επαναγοράς ομολόγων (OMT) εξάλειψε τα όρια στην εξαγορά ομολόγων στις δευτερογενείς αγορές, γεγονός που μείωσε τις επιθέσεις των αγορών στα spreads των ομολόγων των κρατών-μελών της περιφέρειας της ευρωζώνης. «Στο πλαίσιο της εντολής μας, η ΕΚΤ είναι έτοιμη να κάνει ό,τι χρειάζεται για να διασώσει το ευρώ. Πιστέψτε με, αυτό θα είναι αρκετό...» (Reuters 2012). Η συγκεκριμένη δήλωση του Προέδρου της ΕΚΤ, Μ. Ντράγκι, και η ανακοίνωση του προγράμματος OMT ήταν περισσότερο ένας ελιγμός, μολαταύτα πολύ επιτυχημένος (Tooze 2018). Η δήλωση είχε μεγάλη επίδραση στις αγορές, οι οποίες την εξέλαβαν ως κίνηση που μείωνε σε μεγάλο βαθμό τον κίνδυνο της χρεωκοπίας ενός κράτους-μέλους (Wolf 2014).¹⁹⁶ Η πτώση στα επιτόκια των κρατικών ομολόγων σε μικρό χρονικό διάστημα κατέδειξε την αποτελεσματικότητα των κινήσεων Ντράγκι (Wolf 2014). Μετά από δύο χρόνια συνεχών κερδοσκοπικών επιθέσεων από τις αγορές, η ΕΚΤ κατάφερε να λειτουργήσει ως «ψευδο-δανειστής έκτακτης προσφυγής» (false lender of last resort) και να διαχειριστεί τις επιθέσεις των αγορών στα κρατικά χρεόγραφα των χωρών της ευρωπαϊκής περιφέρειας (Talani 2017).

Τη διετία 2014–2016, η ΕΚΤ επεξέτεινε την ποσοτική χαλάρωση, προχωρώντας αφενός σε εξαγορά μακροπρόθεσμων ομολόγων δημοσίου (ABSPP), και αφετέρου σε ένα τρίτο πρόγραμμα ομολόγων (CBPP3) συνολικής αξίας 145 δις ευρώ. Επιπρόσθετα, τη διετία 2015–2017, η ΕΚΤ προχώρησε στην παροχή ακόμη πιο ευρείας ποσοτικής χαλάρωσης (quantitative easing) μέσω της εξαγοράς κρατικών ομολόγων και άλλων περιουσιακών στοιχείων (PSPP), διαδικασία η οποία προσέγγισε τα 400 δις ευρώ. Η ΕΚΤ ακολούθησε έτσι (έστω και με καθυστέρηση) το παράδειγμα άλλων κεντρικών τραπεζών όπως η Ομοσπονδιακή Τράπεζα των ΗΠΑ, η Κεντρική Τράπεζα της Ιαπωνίας και η Κεντρική Τράπεζα της Αγγλίας (Τσούκαλης 2016).

Κατά τη διαχείριση της κρίσης, παρατηρήθηκε ασυμμετρία στις προϋποθέσεις λειτουργίας των νομισματικών οργάνων της ΕΚΤ. Η ΕΚΤ επέβαλε αυστηρές προϋποθέσεις σε ό,τι αφορά τις παρεμβάσεις για τη σταθεροποίηση των οικονομιών

196 Σε έκθεση του 2013, το ΔΝΤ χαρακτήρισε το πλαίσιο του OMT και τη δήλωση Ντράγκι ως «μία κίνηση που βελτίωσε τη λειτουργικότητα της νομισματικής πολιτικής της ευρωζώνης και διασφάλισε τη βιωσιμότητα του ενιαίου νομίσματος».

της ευρωζώνης, επιβάλλοντας παράλληλα λιγότερο αυστηρά κριτήρια σε ό,τι αφορά την παροχή ρευστότητας στις τράπεζες της ευρωζώνης. Η ασυμμετρία αυτή στις αποφάσεις της ΕΚΤ αποτέλεσε αντικείμενο έντονης κριτικής στους κόλπους της ευρωζώνης, αφού θεωρήθηκε ότι ενώ η Τράπεζα έδρασε με αποφασιστικό τρόπο για να διατηρήσει τη βιωσιμότητα του τραπεζικού τομέα, δεν έκανε το ίδιο ώστε να προστατέψει τα προβληματικά κράτη-μέλη από τις κερδοσκοπικές επιθέσεις των αγορών.

Οι θέσεις και οι δράσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και κυρίως της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας σε σχέση με την αντιμετώπιση της κρίσης ήρθαν, σε αρκετές περιπτώσεις, σε αντιπαράθεση με τις θέσεις των κυβερνήσεων συγκεκριμένων κρατών. Αιτίες των αντιπαραθέσεων ήταν οι πολιτικές εξισορρόπησης συμφερόντων που ακολουθούσαν οι δύο θεσμοί κατά τη διάρκεια της κρίσης, τις οποίες δεν υποστήριζαν όλες οι πολιτικές ηγεσίες των κρατών-μελών. Για παράδειγμα, έντονες ήταν οι διαφωνίες μεταξύ της ηγεσίας της ΕΚΤ και της γερμανικής πολιτικής ηγεσίας αναφορικά με τη νομισματική πολιτική που ακολούθησε (ή θα έπρεπε να ακολουθήσει) η Φρανκφούρτη κατά τη διάρκεια της κρίσης.

Η ηγεσία της ΕΚΤ επιθυμούσε τη χαλάρωση της νομισματικής πολιτικής ώστε να διευκολύνει την ανάκαμψη των ευρωπαϊκών οικονομιών, ενώ η γερμανική πολιτική ηγεσία υποστήριζε ότι η ΕΚΤ θα πρέπει να παραμείνει αφοσιωμένη στις αρμοδιότητες που απορρέουν από το καταστατικό της. Είναι χαρακτηριστικό ότι κάθε πρόταση για έκδοση ευρώ-ομολόγων από την ΕΚΤ αντιμετωπιζόταν από το Βερολίνο ως πληθωριστική απειλή για την ευρωζώνη. Αποκορύφωμα των διαφωνιών ήταν το 2012, οπότε η ανακοίνωση του προγράμματος επαναγοράς ομολόγων (OMT) βρέθηκε αντιμέτωπη με τις έντονες διαφωνίες του Προέδρου της Bundesbank, Γενς Βάιντμαν, και την απρόθυμη (εν τέλει) συμφωνία της γερμανικής κυβέρνησης.

Οι θητείες του Τρισέ και του Ντράγκι ήταν καθοριστικές για την αντιμετώπιση της χρηματοπιστωτικής κρίσης και της ευρωπαϊκής κρίσης χρέους. Η θητεία Τρισέ ήταν καθοριστική αφενός για τη βιωσιμότητα του ευρωπαϊκού τραπεζικού συστήματος κατά τη χρηματοπιστωτική κρίση, αφετέρου διατήρησε σταθερές τις εύθραυστες ισορροπίες που υπήρχαν μεταξύ των πολιτικών ηγεσιών και

των διοικητών των κεντρικών τραπεζών των κρατών-μελών της ευρωζώνης (Tooze 2018). Η θητεία Ντράγκι υπήρξε καταλυτική για τις πολιτικές που άσκησε η ΕΚΤ κατά τη διάρκεια της κρίσης χρέους της ευρωζώνης.¹⁹⁷ Ουσιαστικά, ο Ντράγκι ανέλαβε τα ηνία της ευρωπαϊκής προσπάθειας ανασχεσης της κρίσης, τη στιγμή που οι Ευρωπαίοι ηγέτες (στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου) βρίσκονταν σε αδιέξοδο, αδυνατώντας να λάβουν άμεσες αποφάσεις σε μία εποχή που κρινόταν η βιωσιμότητα της ευρωζώνης .

Η ΕΚΤ προσπάθησε να ελαχιστοποιήσει τις προκλήσεις που αντιμετώπισαν οι τράπεζες της ευρωζώνης. Παρόλο που δεν είχε επίσημες αρμοδιότητες στη ρύθμιση του χρηματοπιστωτικού τομέα, κατάφερε εν μέσω κρίσης να αποκτήσει επιρροή σε αυτό το πεδίο. Επίσης απέκτησε ενισχυμένες αρμοδιότητες στις τραπεζικές δραστηριότητες, ενισχύοντας τη θέση της ως επόπτης του τραπεζικού συστήματος (McPhilemy 2014). Η πιο σημαντική εποπτική αρμοδιότητα της ΕΚΤ ήταν να ελέγχει την κεφαλαιακή επάρκεια των τραπεζών της ευρωζώνης σε περίπτωση νέας κρίσης. Η πρωτοβουλία αυτή βέβαια δέχτηκε κριτική ότι δεν αντικατόπτριζε σε κάθε περίπτωση την πραγματική κατάσταση των τραπεζών, όντας μεροληπτική υπέρ των μεγαλύτερων τραπεζών της ευρωζώνης (Fontan 2018).¹⁹⁸

6.2.γ Δημοσιονομικές Πολιτικές και Χρηματοδοτικά Προγράμματα Στήριξης

Οι δημοσιονομικές πολιτικές που ακολούθησαν τα μέλη της ευρωζώνης κατά τη διάρκεια της κρίσης δεν ήταν ομοιόμορφες και διαφοροποιήθηκαν ανάλογα με τις εσωτερικές συνθήκες που επικράτησαν σε αυτά. Η απουσία ομοιόμορφων δημοσιονομικών πολιτικών περιόρισε τις θετικές επιπτώσεις της συνεκτικής νομισματικής και πιστωτικής πολιτικής που άσκησε η ΕΚΤ κατά τη διάρκεια της κρίσης.

197 Το 2014, το περιοδικό *Forbes* τον κατέταξε ως το όγδοο ισχυρότερο άτομο παγκοσμίως. Το 2015, το περιοδικό *Fortune* τον κατέταξε ως τον δεύτερο σημαντικότερο ηγέτη παγκοσμίως. Το 2019, ο Paul Krugman τον περιέγραψε ως τον σημαντικότερο κεντρικό τραπεζίτη της σύγχρονης περιόδου της παγκόσμιας οικονομίας.

198 Για παράδειγμα, η Deutsche Bank πέρασε με επιτυχία τα stress tests της ΕΚΤ το 2014 και το 2016. Αυτή η θετική επίδοση ήλθε σε αντίθεση με τις δυσκολίες που αντιμετώπισε η τράπεζα στις αρχές του 2016 και την αποτυχία της να περάσει τα τεστ της Ευρωπαϊκής Αρχής Τραπεζών (Geiger & Tracy 2016).

Την περίοδο 2008–2009, τα κράτη-μέλη της ευρωζώνης ακολούθησαν σχεδόν στο σύνολο τους επεκτατικές δημοσιονομικές πολιτικές, προκειμένου να αντιμετωπίσουν τις υφεσιακές πιέσεις που ασκούσε η χρηματοπιστωτική κρίση. Παρά τα προβλήματα που ανέκυψαν,¹⁹⁹ οι εφαρμοσθείσες πολιτικές κατάφεραν να αποτρέψουν μία ακόμη μεγαλύτερη ύφεση, κάτι που δεν μπορεί να ειπωθεί για τα αποτελέσματα των έντονων περιοριστικών πολιτικών της περιόδου 2010–2012 (Zestos 2016).

Μεταξύ 2010–2012, η πλειοψηφία των μελών της ευρωζώνης ακολούθησαν έντονα περιοριστικές δημοσιονομικές πολιτικές με στόχο να μειώσουν τα αυξημένα ελλείμματα και τα δημόσια χρέη. Παράλληλα, ορισμένα κράτη υλοποίησαν εκτεταμένες διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις, με στόχο την αύξηση της ανταγωνιστικότητας και τη βελτίωση του επενδυτικού κλίματος στις οικονομίες τους (Arestis & Sawyer 2017). Παρόλο που στις περισσότερες χώρες της ευρωζώνης επιτεύχθηκε ο στόχος της μείωσης των ελλειμμάτων, οι πολιτικές λιτότητας «κληροδότησαν» υφεσιακές τάσεις στις οικονομίες των χωρών για ένα χρονικό διάστημα, πλήττοντας παράλληλα τις παραγωγικές τους δυνατότητες. Συγκεκριμένα η επιβολή των μέτρων λιτότητας στο πλαίσιο της αντιμετώπισης της κρίσης χρέους επιδείνωσε αντί να βελτιώσει τους οικονομικούς δείκτες, οδηγώντας τις χώρες αυτές στα πρόθυρα μιας αποπληθωριστικής παγίδας (Bilbao-Ubillos 2013).

Οι ευρωπαϊκοί θεσμοί, τα κράτη-μέλη της ΕΕ και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο αποτέλεσαν τα μέρη ενός ειδικού έκτακτου σχήματος που δημιουργήθηκε για τη διάσωση των κρατών-μελών που αντιμετώπιζαν σοβαρά οικονομικά προβλήματα και την αποτροπή μετάδοσης της κρίσης στο σύνολο της ευρωζώνης.²⁰⁰ Το σχήμα αυτό αποτέλεσε μία θεσμική και πολιτική καινοτομία για τα ευρωπαϊκά δεδομένα, αφού ήταν εκτός του ευρωπαϊκού κανονιστικού πλαισίου και της πρακτικής που είχε εφαρμοστεί έως τότε. Η πολιτική διάσωσης των προβληματικών κρατών περιλάμβανε την παροχή εκτεταμένης δανειακής υποστήριξης, υπό την αίρεση ότι αυτά θα

199 Η εφαρμογή επεκτατικών δημοσιονομικών πολιτικών έφερε αύξηση των ελλειμμάτων των κρατικών προϋπολογισμών, εξέλιξη που επηρέασε αρνητικά τη βιωσιμότητα των δημοσίων οικονομικών των κ-μ. Ένα επιπλέον αρνητικό στοιχείο ήταν ότι περιείχαν αντιφατικά μέτρα πολιτικής, τα οποία μείωσαν την αποτελεσματικότητά τους.

200 Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο και η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα αποτέλεσαν τους ευρωπαϊκούς υπερεθνικούς θεσμούς που σχεδίασαν και εφάρμοσαν τις πολιτικές διαχείρισης της κρίσης.

εξορθολογίσουν τα δημόσια οικονομικά τους, περιορίζοντας τους κινδύνους που απειλούσαν την οικονομική βιωσιμότητά τους.

Τον Μάιο του 2010, τα μέλη της ευρωζώνης αποφάσισαν την εγκαθίδρυση του Ευρωπαϊκού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας, ενός προσωρινού ταμείου σταθεροποίησης για τα κυβερνητικά χρεόγραφα των κρατών που αντιμετώπιζαν προβλήματα, με διαθέσιμα κεφάλαια που ξεπερνούσαν τα 250 δις ευρώ (Toporowsky 2010). Ο Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Σταθερότητας θεσπίστηκε το 2012 ως διάδοχος του Ευρωπαϊκού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας, με στόχο να παρέχει οριστικές λύσεις στα προβλήματα χρηματοδότησης των κρατών-μελών της περιφέρειας της ευρωζώνης.

Όπως δείχνει ο Πίνακας 2, τη «μερίδα του λέοντος» των χρηματοδοτικών πόρων έλαβε η Ελλάδα, αποτελώντας τη μεγαλύτερη οικονομική διάσωση της σύγχρονης ιστορίας. Σημαντικά επίσης ήταν τα ποσά που έλαβαν η Ιρλανδία και η Πορτογαλία.

Πίνακας 2: Κατανομή των χρηματοδοτικών πόρων των προγραμμάτων οικονομικής βοήθειας στα κράτη-μέλη της ΕΕ

Κράτος-μέλος	ΕΤΧΣ/ΕΜΣ/ΒΙΠ ²⁰¹	ΔΝΤ	Άλλες πηγές
Ελλάδα	256,6 δις (89,9%)	32,1 δις (11,1%)	-
Πορτογαλία	52 δις (66,7%)	26 δις (33,3%)	-
Ιρλανδία	40,2 δις (59,5%)	22,5 δις (32%)	Διμερείς διακρατικές συμφωνίες: 5 δις (8,5%) Ηνωμένο Βασίλειο (3,8 δις), Σουηδία (0,6 δις), Δανία (0,4 δις).
Ισπανία	41 δις (100%)	-	-
Κύπρος	9 δις (90%)	1 δις (10%)	-

Πηγή: EU Financial assistance (<https://bit.ly/2RZCWD6>)

201 ΕΤΧΣ: Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας, ΕΜΣ: Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Σταθερότητας, ΒΙΠ: Βοήθεια λόγω Ισοζυγίου Πληρωμών

Για την πλειοψηφία των κρατών-μελών, η επιτυχής έξοδος από τα προγράμματα του ΕΤΧΣ και του ΕΜΣ χωρίς να εγκαθιδρυθεί σε αυτά κάποιος διάδοχος μηχανισμός χρηματοδοτικής στήριξης αποτέλεσε ένα δείγμα της επιτυχημένης δράσης των δύο αυτών μηχανισμών. Τα κράτη-μέλη που έλαβαν τη στήριξη των δύο ευρωπαϊκών μηχανισμών, παρά τις σημαντικές δυσκολίες που παρουσιάστηκαν στην πορεία, κατάφεραν σταδιακά να επανακτήσουν την πρόσβασή τους στις αγορές.

Επιπλέον, οι κυβερνήσεις των κρατών-μελών της ΕΕ κατέληξαν στην αναπροσαρμογή του ευρωπαϊκού συστήματος οικονομικής διακυβέρνησης. Νέα ριζοσπαστικά νομοθετικά μέτρα (από το Ευρωπαϊκό Εξάμηνο του 2010 έως το πακέτο των 6 μέτρων του 2011 και το πακέτο των 2 μέτρων του 2012) εγκρίθηκαν εντός του πλαισίου της Συνθήκης της Λισαβόνας.²⁰² Νέες διακυβερνητικές αποφάσεις (όπως η ίδρυση του Ευρωπαϊκού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας) και νέες διακυβερνητικές συνθήκες (όπως η Συνθήκη για τη εγκαθίδρυση του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας το 2011 και η Συνθήκη για το Δημοσιονομικό Σύμφωνο το 2012) υιοθετήθηκαν από τις ευρωπαϊκές αρχές εκτός του πλαισίου της Συνθήκης της Λισαβόνας (Fabbrini 2014).²⁰³ Τα νέα αυτά νομοθετικά μέτρα, μολονότι ελήφθησαν με σχετική καθυστέρηση, είχαν σημαντική συμβολή στην αντιμετώπιση των μεγάλων προβλημάτων που προκάλεσε η ευρωπαϊκή κρίση χρέους στην ευρωπαϊκή οικονομική διακυβέρνηση.

Η υπαγωγή των «προβληματικών» κρατών-μελών της ευρωζώνης σε χρηματοδοτικά προγράμματα στήριξης, μέσω της εφαρμογής σε αυτά προγραμμάτων περιοριστικών φορολογικών και δημοσιονομικών πολιτικών, αποτέλεσε ένα

202 Το Ευρωπαϊκό Εξάμηνο είναι ένας κύκλος συντονισμού της οικονομικής και δημοσιονομικής πολιτικής εντός της ΕΕ. Κατά το Ευρωπαϊκό Εξάμηνο, τα κ-μ ευθυγραμμίζουν τις πολιτικές τους ως προς τους στόχους και τους κανόνες που έχουν συμφωνηθεί. Οι τομείς συντονισμού αφορούν την πρόληψη υπερβολικών μακροοικονομικών ανισορροπιών, τις δημοσιονομικές πολιτικές σύμφωνα με το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης, καθώς και τις διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις που εστιάζουν στην ανάπτυξη και την απασχόληση σύμφωνα με τη «Στρατηγική Ευρώπη 2020». Το «Πακέτο έξι μέτρων» αποτελεί ένα οδικό χάρτη που περιλαμβάνει λεπτομερείς κανόνες αναγκαίους για την τήρηση των απαιτήσεων της ΟΝΕ και την αποφυγή υπερβολικών ελλειμμάτων για τους προϋπολογισμούς των κ-μ της ευρωζώνης. Το «Πακέτο δύο μέτρων» αποτελεί μία μεταρρύθμιση που ενισχύει τον συντονισμό των οικονομικών πολιτικών των κ-μ, μέσω της θέσπισης περισσότερων κανόνων που αφορούν τους εθνικούς προϋπολογισμούς. Υιοθετήθηκε ως Κανονισμός 473/2013.

203 Το Δημοσιονομικό Συμβόλαιο (Fiscal Compact) αποτέλεσε μία αυστηρότερη εκδοχή του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης, υπογράφηκε το 2013 από 25 κ-μ και έχει επικυρωθεί έως τώρα από 27 κ-μ. Το νέο σύμφωνο περιέχει αυστηρούς κανόνες για τα κ-μ, προκειμένου να διατηρούν ισορροπημένους κρατικούς προϋπολογισμούς, σταθερό δημόσιο χρέος, και να συντονίζουν τις οικονομικές τους πολιτικές σύμφωνα με κοινά αποδεκτές κατευθύνσεις.

αμφιλεγόμενο κεφάλαιο των ευρωπαϊκών πολιτικών διαχείρισης της κρίσης. Η κρίση δημιούργησε σημαντικά προβλήματα συνοχής στο πολιτικό σύστημα και στο σύστημα διακυβέρνησης της ΕΕ. Αυτά τα προβλήματα συνοχής αποτυπώθηκαν κυρίως σε μία σειρά από συνόδους του Eurogroup και του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου κατά τη διετία 2010–2012. Σε αυτές τις συνεδριάσεις, η αντιπαράθεση ανάμεσα στα μέλη ήταν ιδιαίτερα έντονη και αφορούσε αφενός την ερμηνεία των αιτίων της κρίσης αφετέρου τον τρόπο αντιμετώπισής της.

Μέσω της εφαρμογής των προγραμμάτων στήριξης δημιουργήθηκε μία «σχέση εξάρτησης» ανάμεσα στα κράτη-μέλη. Τα κράτη-μέλη που ανήκαν στο κέντρο της ευρωζώνης μετατράπηκαν σε δανειστές, ενώ αυτά της περιφέρειας σε οφειλέτες. Η σχέση ανισότητας μεταξύ των μελών της ευρωζώνης δημιούργησε αντιπαραθέσεις ανάμεσα στις κυβερνήσεις τους. Το κύριο σημείο αντιπαράθεσης αφορούσε το γεγονός ότι τα ισχυρότερα οικονομικά μέλη συνέναισαν στα χρηματοδοτικά προγράμματα στήριξης προς τα κράτη της περιφέρειας, υπό την προϋπόθεση ότι τα «προβληματικά» κράτη-μέλη θα ακολουθούσαν αυστηρές δημοσιονομικές και φορολογικές πολιτικές και θα προχωρούσαν σε εξορθολογισμό των τραπεζικών τους συστημάτων και των οικονομικών τους μοντέλων. Μέσω αυτών των διαδικασιών, τα ισχυρότερα κράτη-μέλη αύξησαν την επιρροή που ασκούσαν στα ασθενέστερα, με αποτέλεσμα να πληγούν βασικές αρχές που διέπουν το ευρωπαϊκό οικοδόμημα, όπως η αρχή της «ισότητας» και η αρχή της «αλληλεγγύης».²⁰⁴

Όπως εύστοχα περιγράφει τη σχέση αυτή ο Λ. Τσουκαλης, «ενώ το βάρος της οικονομικής προσαρμογής έπεσε στις ελλειμματικές/οφειλέτριες χώρες, οι πλεονασματικές/πιστώτριες χώρες ήταν αυτές που αναγκάστηκαν να σηκώσουν το πιστωτικό ρίσκο, αναλαμβάνοντας την παροχή ή την αναδοχή χρηματοπιστωτικών ροών προς τις πρώτες μέσω οικονομικής βοήθειας ή έμμεσα μέσω της ΕΚΤ» (Τσουκαλης 2016).

204 Ο τρόπος με τον οποίο εφαρμόστηκαν οι πολιτικές διαχείρισης της κρίσης έπληξε σε ανεπανόρθωτο βαθμό την αρχή της «ισότητας» ανάμεσα στα κ-μ, αφού δημιουργήθηκε έντονα η αίσθηση ότι η ευρωζώνη αποτελεί μία νομισματική και οικονομική περιοχή πολλών ταχυτήτων, όπου τα ισχυρότερα οικονομικά κ-μ έχουν πολλαπλάσια κέρδη και περισσότερα δικαιώματα από τη συμμετοχή τους στην ευρωζώνη, συγκριτικά με τα ασθενέστερα οικονομικά κ-μ. Ο τρόπος με τον οποίο εκφράστηκε η αλληλεγγύη μεταξύ των κ-μ κατά τη διάρκεια της κρίσης χρέους έπληξε σε μεγάλο βαθμό την αρχή της «αλληλεγγύης», αφού το «αντίτιμο» για τα κ-μ που έλαβαν χρηματοδοτικά προγράμματα στήριξης ήταν δυσανάλογα υψηλό σε σχέση με τη βοήθεια που έλαβαν.

Στην κρίση χρέους της ευρωζώνης, το μεγαλύτερο κράτος-δανειστής ήταν η Γερμανία, άρα και το κράτος με τη μεγαλύτερη επιρροή στη διαχείριση της κρίσης. Η απόφαση της πολιτικής ελίτ της Γερμανίας ήταν από την αρχή «υπέρ της διάσωσης της ευρωζώνης αλλά με τους δικούς της όρους» (Wolf,2014). Η Γερμανία επιθυμούσε τη διάσωση της ευρωζώνης για πολιτικούς και οικονομικούς λόγους. Στην οικονομική σφαίρα, η ευρωζώνη μεταξύ άλλων παρείχε στη Γερμανία μία πολύ μεγάλη εσωτερική αγορά όπου αποτελούσε την ηγεμονική δύναμη, καθώς και μία ανταγωνιστική συναλλαγματική ισοτιμία που χωρίς τη ζώνη του ευρώ δεν θα απολάμβανε. Στην πολιτική σφαίρα, η ευρωζώνη αποτελούσε (και εξακολουθεί να αποτελεί) μία από τις αιχμές ολόκληρου του ευρωπαϊκού οικοδομήματος, συνεπώς η ενδεχόμενη κατάρρευσή της θα προκαλούσε ανυπολόγιστες ζημιές στην ΕΕ (Wolf 2014).

Στο πλαίσιο της διακρατικής αντιπαράθεσης εντός της ευρωζώνης, οι πολιτικές ηγεσίες των βορειοευρωπαϊκών χωρών ανέπτυξαν αυστηρή κριτική προς τις πολιτικές ηγεσίες των περιφερειακών χωρών της ευρωζώνης, καλώντας τις «να εγκαταλείψουν τα αντιπαραγωγικά και αναποτελεσματικά οικονομικά μοντέλα» που εφάρμοζαν έως τότε, τα οποία ήταν υπεύθυνα για τα ελλείμματα που παρήγαγαν οι οικονομίες των περιφερειακών χωρών. Από την άλλη, οι πολιτικές ηγεσίες των «προβληματικών» μελών της ευρωζώνης αντέταξαν κριτικές που αφορούσαν «την προβληματική δομή και λειτουργία της ευρωζώνης», την οποία θεωρούσαν βασική αιτία για τα μεγάλα ελλείμματα που παρήγαγαν οι οικονομίες των περιφερειακών κρατών, καθώς και τα αντίστοιχα μεγάλα πλεονάσματα που παρήγαγαν οι οικονομίες των κρατών-μελών της Βόρειας και Δυτικής Ευρώπης.

Η κρίση της ευρωζώνης αποτέλεσε μία κρίσιμη περίσταση για την αξιολόγηση των δυνατοτήτων διαχείρισης κρίσεων από τη διακυβερνητική ΕΕ, ενώ αποδείχθηκε ένα μη ικανοποιητικό τεστ. Η διακυβερνητική ΕΕ δεν μπόρεσε να εξασφαλίσει εγκαίρως μία αποτελεσματική διαδικασία λήψης αποφάσεων, ούτε να επιβάλει σε όλη την επικράτειά της τη νομιμοποίηση στις αποφάσεις που λαμβάνονταν από τις ευρωπαϊκές συνόδους κορυφής (Fabbrini 2015). Η βάση του διακυβερνητικού θεσμικού πλαισίου της ευρωζώνης, η οποία αποτελούνταν από μία συγκεντρωτική νομισματική αρχή (ΕΚΤ) και αποκεντρωμένες φορολογικές και δημοσιονομικές αρχές (κ-μ), θεωρήθηκε (όχι άδικα) ως το κυριότερο μειονέκτημα της

θεσμικής αρχιτεκτονικής του ευρώ.

Οι επαναλαμβανόμενες σύνοδοι του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου και του Συμβουλίου Οικονομικών και Δημοσιονομικών Θεμάτων που έλαβαν χώρα την περίοδο 2010–2013 δεν ήταν, στην πλειοψηφία, επαρκείς ώστε να ανασχέσουν αποτελεσματικά την κρίση. Εξαιρετική αποτέλεσε η σύνοδος κορυφής του Ιουνίου 2012, όπου οι ευρωπαϊκές ηγεσίες συμφώνησαν ότι «είναι επιτακτική ανάγκη να σπάσει ο φάυλος κύκλος μεταξύ τραπεζών και κρατών». Ήταν μία δήλωση η οποία οδηγούσε σε μία σημαντική πολιτική απόφαση, ήτοι στη δημιουργία μιας ευρωπαϊκής τραπεζικής ένωσης. Οι αποφάσεις της συνόδου αυτής διευκόλυναν τον Μ. Ντράγκι να προχωρήσει στην κρισιμότερη δήλωση για τις προθέσεις της ΕΚΤ (Τσούκαλης 2016). Οι ευρωπαϊκοί διακυβερνητικοί θεσμοί δημιούργησαν ένα σύστημα υπερβολικού ελέγχου των εθνικών δημοσιονομικών και φορολογικών πολιτικών, ταυτόχρονα όμως εισήγαγαν ένα εξαιρετικά παρεμβατικό πακέτο κανόνων που περιορίζαν τις δυνατότητες άσκησης πολιτικής από τα κράτη-μέλη της ευρωζώνης.

Κανένας άλλος πόλος του διεθνούς συστήματος δεν αντιμετώπισε τόσο σημαντικές μεταβολές στο σύστημα διακυβέρνησής του όσο η ΕΕ κατά τη διάρκεια της κρίσης. Αυτές οι μεταβολές μπορούν να εξηγηθούν με βάση το γεγονός ότι η ΕΕ δεν αποτελεί ενιαίο έθνος-κράτος, αλλά μία διακρατική ένωση της οποίας το πολυεπίπεδο σύστημα διακυβέρνησης δοκιμάστηκε άνευ προηγουμένου από τις επιπτώσεις της κρίσης. Όταν το σύστημα διακυβέρνησης χαρακτηρίζεται από κανόνες ομοφωνίας και συνθήκες μεγάλης οικονομικής ετερογένειας, είναι αναπόφευκτο ότι σε καταστάσεις κρίσης οι διαδικασίες λήψης αποφάσεων θα εμποδίζονται από ατέρμονες διακρατικές διαπραγματεύσεις. Έτσι εξηγείται το γεγονός ότι, ενώ αρχικά έπληξε μόνο την Ελλάδα, σταδιακά η κρίση χρέους επεκτάθηκε και σε άλλα κράτη-μέλη της ευρωζώνης, αφού οι διαφοροποιημένες στρατηγικές που εφαρμόστηκαν οδήγησαν τις διαπραγματεύσεις σε αδιέξοδο.

Τα σημαντικά προβλήματα συνοχής που χαρακτήρισαν το πολιτικό σύστημα και το σύστημα διακυβέρνησης της ΕΕ κατά τη διάρκεια της κρίσης επιδείνωσαν ακόμη περισσότερο την αδυναμία της να δρα αποτελεσματικά ως μία ενιαία μεγάλη δύναμη στην παγκόσμια οικονομία. Οι διαιρέσεις που χαρακτήρισαν τα κράτη-μέλη κατά τη διάρκεια της κρίσης λειτούργησαν (και λειτουργούν έως σήμερα)

ανασταλτικά ως προς τον ηγετικό ρόλο που θέλει να διεκδικήσει η Ευρώπη ως ενιαίος δρώντας στην παγκόσμια οικονομία. Ειδικότερα, σε μία παγκόσμια οικονομία όπου οι υπόλοιπες οικονομικές δυνάμεις είναι έθνη-κράτη, η έλλειψη εσωτερικής συνοχής αποτελεί ανταγωνιστικό μειονέκτημα συγκριτικά με τους ανταγωνιστές της.

6.2.δ Εμπορική και Επενδυτική Στρατηγική

Ένα από τα χαρακτηριστικά της οικονομικής στρατηγικής της ΕΕ κατά τη διάρκεια της κρίσης αποτέλεσε η σύναψη εμπορικών και επενδυτικών συμφωνιών με μία σειρά από χώρες της παγκόσμιας οικονομίας. Όπως δείχνει και ο Πίνακας 2, κατά τη διάρκεια της κρίσης η ΕΕ επεξέτεινε το δίκτυο των εμπορικών και επενδυτικών συμφωνιών που έχει συνάψει, διευρύνοντας ακόμη περισσότερο την επιρροή της στο διεθνές εμπόριο και στις διεθνείς επενδύσεις. Η πλειοψηφία των εν λόγω συμφωνιών αφορούσε τις χώρες της Ασίας, της Ν. Αμερικής και της Αφρικής.

Η επέκταση του δικτύου των εμπορικών συμφωνιών, ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια της κρίσης, αποτέλεσε μία στρατηγική επιλογή της Ένωσης προκειμένου να μεγιστοποιήσει το οικονομικό όφελος, αντισταθμίζοντας παράλληλα τις υφεσιακές επιπτώσεις της κρίσης στις ευρωπαϊκές οικονομίες. Για παράδειγμα, τα πρώτα πέντε χρόνια μετά την επικύρωση της συμφωνίας ελεύθερου εμπορίου ΕΕ-Ν. Κορέας, οι εξαγωγές αγαθών της ΕΕ προς την ασιατική χώρα αυξήθηκαν κατά 55% (European Commission 2016). Θετικές επιδράσεις για τις ευρωπαϊκές οικονομίες καταγράφηκαν και κατά τα πρώτα δύο χρόνια από την εφαρμογή της εμπορικής συμφωνίας ΕΕ-Καναδά, αφού οι ευρωπαϊκές εξαγωγές προς τον Καναδά αυξήθηκαν κατά 22% (European Commission 2019).

Η απελευθέρωση περισσότερων αγορών για τις ευρωπαϊκές εξαγωγές περιόρισε σε έναν βαθμό τις απώλειες μεριδίων που προξενήθηκαν σε άλλες σημαντικές για τα ευρωπαϊκά εξαγωγικά συμφέροντα αγορές. Αξίζει βέβαια να σημειωθεί ότι τα οφέλη από τις εμπορικές συμφωνίες που σύναψε η ΕΕ κατανεμήθηκαν σε μεγάλο βαθμό ανομοιόμορφα ανάμεσα στα κράτη-μέλη. Οι εξαγωγικές οικονομίες της ΕΕ ωφελήθηκαν περισσότερο από αυτές τις συμφωνίες, τη στιγμή που κράτη με μικρότερη εξαγωγική ικανότητα είχαν περιορισμένο όφελος.

Το «trade for all» αποτέλεσε το πιο χαρακτηριστικό δείγμα αποτύπωσης της στρατηγικής σκέψης της Ευρωπαϊκής Ένωσης όσον αφορά τη λειτουργία του διεθνούς εμπορικού συστήματος. Στο παραπάνω έγγραφο, η Επιτροπή στοιχειοθετεί τα βασικά χαρακτηριστικά της εμπορικής στρατηγικής της ΕΕ σε ένα διαρκώς μεταβαλλόμενο εμπορικό σύστημα (European Commission 2015). Στο κείμενο επιβεβαιώνεται η βούληση της ΕΕ όσον αφορά τη στρατηγική χρήση του εμπορίου για την εξυπηρέτηση οικονομικών και πολιτικών στόχων της Ένωσης. Άλλωστε, το εμπόριο συνιστά για την Επιτροπή ένα πεδίο όπου η ΕΕ απολαμβάνει εμφανική παρουσία στο διεθνές σύστημα (Clingendael 2016).

Πίνακας 3: Οι σημαντικότερες εμπορικές και επενδυτικές συμφωνίες της ΕΕ πριν, κατά τη διάρκεια και μετά την κρίση

Συμφωνίες ελεύθερου εμπορίου & Συμφωνίες εμπορικής σύνδεσης (προ κρίσης)	Συμφωνίες Ελεύθερου Εμπορίου (κατά τη διάρκεια & μετά το πέρας της κρίσης)	Επενδυτικές Συμφωνίες (προ κρίσης)	Επενδυτικές Συμφωνίες (κατά τη διάρκεια & μετά το πέρας της κρίσης)
Ισραήλ, Μεξικό, Μαρόκο (2000) Αίγυπτος, Ν. Αφρική (2004) Χιλή (2005)	Σερβία (2013) Κολομβία, Περού (2013) Ν. Κορέα (2015) Καναδάς, Ουκρανία, Εκουαδόρ (2017) Σιγκαπούρη (2018) Ιαπωνία (2019) ²⁰⁵ Οικονομικές Κοινότητες Δυτικής & Ανατολικής Αφρικής (εκκρεμεί κύρωση) ASEAN, Mercosur, Αυστραλία, Ινδία (υπό διαπραγμάτευση)	Τουρκία, Βραζιλία, Σρι Λάνκα (1995) Ρωσία (1997) Ουκρανία (1998) Mercosur, Καζακστάν (1999) Ουζμπεκιστάν, Μαρόκο, Ισραήλ (2000) Μεξικό, Μπανγκλαντές (2001) ANCOM, Χιλή (2003) Πακιστάν, Αίγυπτος, Ν. Αφρική (2004) Αλγερία (2005)	Σιγκαπούρη, Ιαπωνία (2018) Καναδάς, κ-μ της Οικονομικές Κοινότητες Νότιας & Ανατολικής Αφρικής (2012) Ουκρανία(2016) Καζακστάν (2015) Κοινή Αγορά Κεντρικής Αμερικής Κολομβία, Εκουαδόρ, Περού (2013) Ν. Κορέα (2011) CARICOM (2009)

²⁰⁵ Η συμφωνία οικονομικής και εμπορικής συνεργασίας ΕΕ-Ιαπωνίας τέθηκε σε ισχύ τον Φεβρουάριο του 2019 και αποτελεί τη σημαντικότερη οικονομική συμφωνία που έχει υπογράψει η ΕΕ την τελευταία χρονική περίοδο.

	Ευρω-μεσογειακή Συμφωνία Ελευθέρου Εμπορίου (υπό διαπραγμάτευση)		
--	--	--	--

Πηγή: <https://investmentpolicyhub.unctad.org>, 2019

Μέσω των επενδυτικών συμφωνιών που συνάπτει, η ΕΕ προσπαθεί να διευκολύνει την αύξηση των επενδύσεων που πραγματοποιούν οι ευρωπαϊκές εταιρείες σε τρίτες χώρες, διευκολύνοντας παράλληλα την προσέλκυση κεφαλαίων για την πραγματοποίηση ξένων επενδύσεων στις ευρωπαϊκές οικονομίες. Η προώθηση των ευρωπαϊκών επενδύσεων σε τρίτες χώρες μεταφράστηκε, κατά τη διάρκεια της κρίσης, σε αύξηση των ευρωπαϊκών μεριδίων σε συγκεκριμένες διεθνείς αγορές, την περίοδο που λόγω της κρίσης είχε καταγραφεί μείωση των ευρωπαϊκών μεριδίων σε άλλες αγορές (A.T. Kearney Foreign Direct Investment Confidence Index 2018).

Εκτός των αναφορών για το διεθνές εμπόριο, το «trade for all» περιείχε αναφορές και για τη στρατηγική σκέψη της Ευρωπαϊκής Ένωσης όσον αφορά τη ρύθμιση των ΑΞΕ στην παγκόσμια οικονομία.²⁰⁶ Στο παραπάνω έγγραφο, η Επιτροπή στοιχειοθετεί τα βασικά χαρακτηριστικά της επενδυτικής στρατηγικής της ΕΕ. Ένα σημαντικό μέρος της έκθεσης αναφέρεται στον ρόλο που πρέπει να διαδραματίσει η Ένωση σε ό,τι αφορά τη διαμόρφωση και ρύθμιση του διεθνούς επενδυτικού περιβάλλοντος σε συνάρτηση με τις μεταβολές που πραγματοποιούνται σε αυτό. Επιπλέον, καταγράφονται αναλυτικά οι ευκαιρίες αλλά και οι προκλήσεις που έχουν να αντιμετωπίσουν οι ευρωπαϊκές εταιρείες καθώς ενισχύουν την επενδυτική τους παρουσία στις διεθνείς αγορές (European Commission 2015).

6.3 Αμερικανικές Στρατηγικές την Περίοδο Της Κρίσης

Μεταξύ 2007–2008, οι αμερικανικές αρχές βρέθηκαν αντιμέτωπες με μία πρωτοφανή χρηματοπιστωτική κρίση, η οποία δεν άργησε να δημιουργήσει ντόμινο αρνητικών επιπτώσεων στο αμερικανικό τραπεζικό σύστημα και την οικονομία. Η κρίση ξεκίνησε το 2007 από τη στεγαστική αγορά των ΗΠΑ, η οποία την τελευταία

206 Βλ. <http://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=1381>

δεκαετία πριν από την κρίση επεκτάθηκε ανεξέλεγκτα.²⁰⁷ Η κρίση στη στεγαστική αγορά οδήγησε σε κρίση ρευστότητας, καταρχάς στις εταιρείες και τις τράπεζες με μεγάλη έκθεση στη στεγαστική αγορά και εν συνεχεία στον υπόλοιπο αμερικανικό χρηματοπιστωτικό τομέα.²⁰⁸ Ο *Economist* προειδοποίησε για επικείμενο «πανικό του δολαρίου», ενώ το περιοδικό *Spiegel* έκανε λόγο για «Περλ Χάρμπορ χωρίς πόλεμο». Σύμφωνα με το αμερικανικό υπουργείο οικονομικών, την περίοδο 2007–2012 οι ζημιές στα νοικοκυριά προσέγγισαν τα \$19,2 τρις, στις χρηματαγορές ξεπέρασαν τα \$11 τρις, ενώ περίπου \$3,5 τρις ήταν οι απώλειες για τα συνταξιοδοτικά ταμεία (US Treasury 2015).

Η κρίση που έπληξε τον τραπεζικό και χρηματοπιστωτικό τομέα των ΗΠΑ, λόγω της μεγάλης διεθνοποίησής του, μετατράπηκε γρήγορα σε μία καθολική κρίση για το παγκόσμιο τραπεζικό σύστημα. Ως συνέπεια της κρίσης των χρηματοπιστωτικών αγορών, βασική αιτία της οποίας ήταν τα τοξικά ομόλογα στο χαρτοφυλάκιο πολλών πιστωτικών ιδρυμάτων, μεγάλοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί κατέρρευσαν ή έφτασαν στο χείλος της κατάρρευσης. Πτωχεύσεις και αναδιαρθρώσεις πολλών τραπεζών και άλλων χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων οδήγησαν τις κυβερνήσεις πολλών χωρών αλλά και τις αρχές των υπερεθνικών οργανισμών να παρέμβουν ώστε να διασώσουν από πιθανή κατάρρευση το παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα. Η αβεβαιότητα οδήγησε σε υπολογίσιμη πτώση τις τιμές των μετοχών στα διεθνή χρηματιστήρια, ενώ όταν οι τράπεζες άρχισαν να αντιμετωπίζουν σημαντικό πρόβλημα ρευστότητας σημειώθηκε περιορισμός του τραπεζικού δανεισμού.

Το τραπεζικό σύστημα επλήγη σημαντικά, με αποτέλεσμα η δανειακή χρηματοδότηση να περιοριστεί και η δυναμική των αμερικανικών επιχειρήσεων να μειωθεί στις διεθνείς αγορές (Stokes 2014). Οι αμερικανικές αρχές αναγκάστηκαν γρήγορα να λάβουν έκτακτα μέτρα προκειμένου να καταστήσουν βιώσιμο το τραπεζικό σύστημα των ΗΠΑ και να αντιμετωπίσουν τα υφεσιακά φαινόμενα.

207 Η αξία των στεγαστικών δανείων που χορηγήθηκαν εκτοξεύτηκε από 4,8 τρις στις αρχές του 1997 σε 14,6 τρις στα τέλη του 2007 (US Treasury 2008).

208 Ο αμερικανικός χρηματοπιστωτικός τομέας συγκέντρωνε το 2007 το 60% των συνολικών κερδών των επιχειρήσεων στην αμερικανική οικονομία (US Treasury 2008).

6.3.α Πολιτικές Διαχείρισης της Κρίσης

Η πιστωτική παρέμβαση της Κεντρικής Τράπεζας των ΗΠΑ (FED) ξεκίνησε τον Μάιο του 2008, με τη διάσωση της επενδυτικής τράπεζας Bear Stearns. Τον Ιούλιο, η παρέμβαση της FED συνεχίστηκε με τη μερική εθνικοποίηση των Fannie Mae και Freddie Mac,²⁰⁹ ιδρύματα που ήταν απαραίτητα για την εύρυθμη λειτουργία της αμερικανικής αγοράς ενυπόθηκων δανείων. Οι δύο αυτοί οργανισμοί είχαν φτάσει να αγοράσουν ή να εγγυηθούν στεγαστικά δάνεια συνολικής αξίας \$5,3 τρις. Αξίζει να σημειωθεί ότι η διάσωση των δύο οργανισμών δεν αφορούσε μόνο το αμερικανικό τραπεζικό σύστημα, αφού περίπου το 25% των δανείων βρισκόταν στους ισολογισμούς κινεζικών τραπεζών, ενώ ακόμη μεγαλύτερο μερίδιο (40%) βρισκόταν στους ισολογισμούς μεγάλων ευρωπαϊκών τραπεζών (Tooze 2018).²¹⁰

Ακολούθησε ντόμινο χρεοκοπιών και διασώσεων τραπεζών, μέσω εξαγορών, χρηματοδοτήσεων ή κρατικοποιήσεων (Κατσίκας 2019). Ο γιγαντιαίος ασφαλιστικός όμιλος AIG εθνικοποιήθηκε ώστε να αποφευχθεί η διάλυση της ιδιωτικής ασφάλισης, ενώ η επενδυτική τράπεζα Merrill Lynch αγοράστηκε από την Bank of America.²¹¹ Εξαίρεση σε αυτή την πρακτική αποτέλεσε η περίπτωση της επενδυτικής τράπεζας Lehman Brothers,²¹² τη χρεοκοπία της οποίας επέτρεψαν η Κεντρική Τράπεζα και το Υπουργείο Οικονομικών τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτους, προκειμένου –μεταξύ άλλων– να αποφευχθεί το «ηθικό ρίσκο» που θα δημιουργούνταν στις αγορές από τη διάσωσή της.²¹³ Η χρεοκοπία της Lehman Brothers υπήρξε το μεγαλύτερο γεγονός της χρηματοπιστωτικής κρίσης, το οποίο μετέτρεψε την κρίση ενυπόθηκων στεγαστικών δανείων στις ΗΠΑ σε μία επικίνδυνη παγκόσμια οικονομική κρίση. Μετά τη διάσωση των επενδυτικών τραπεζών, η Ομοσπονδιακή Τράπεζα των ΗΠΑ διενήργησε μία σειρά από stress tests στις μεγαλύτερες αμερικανικές τράπεζες, τα

209 Οι δύο αυτές εταιρείες είχαν ειδικό καθεστώς λειτουργίας και ήταν εξουσιοδοτημένες από την κυβέρνηση να διευκολύνουν τη δημιουργία μιας δευτερογενούς αγοράς στεγαστικής πίστης, μέσω της παροχής εγγυήσεων και της τιτλοποίησης στεγαστικών δανείων.

210 Οι γερμανικές τράπεζες ήταν περισσότερο εκτεθειμένες, πολύ περισσότερο δε οι Deutsche Bank και Dresdner Bank. Σημαντική έκθεση είχαν ακόμη η HSBC και η Credit Suisse .

211 Η Κεντρική Τράπεζα παρείχε δανειοδότηση αξίας 170 δις ώστε να διατηρήσει την AIG βιώσιμη.

212 Η χρεοκοπία της Lehman Brothers αποτέλεσε τη μεγαλύτερη σε κλίμακα χρεοκοπία στην ιστορία των ΗΠΑ. Αποτελούσε την τέταρτη μεγαλύτερη επενδυτική τράπεζα, με περιουσιακά στοιχεία αξίας 600 δις και 25.000 εργαζομένους.

213 Πριν από την ανακήρυξη της χρεοκοπίας της Lehman Brothers, υπήρξε απόπειρα εξαγοράς της τράπεζας από τη βρετανική τράπεζα Barclays, η οποία και τελεσφόρησε λόγω της άρνησης της FED να αγοράσει επιπλέον τοξικά ομόλογα από τη Lehman Brothers προκειμένου να μειωθούν οι υποχρεώσεις της τράπεζας.

αποτελέσματα των οποίων δημοσίευσε παράλληλα με τις απαιτήσεις των αποθεμάτων κεφαλαίου που όφειλαν να διατηρούν οι τράπεζες ώστε να αποφευχθούν νέες καταστρεπτικές χρεωκοπίες για την αμερικανική οικονομία.

Η παροχή κρατικής βοήθειας δεν περιορίστηκε στον χρηματοπιστωτικό αλλά επεκτάθηκε και στον δευτερογενή τομέα της αμερικανικής οικονομίας. Για παράδειγμα, τον Δεκέμβριο του 2008 το αμερικανικό Υπουργείο Οικονομικών, με τη νομοθέτηση της «Πράξης Έκτακτης Οικονομικής Σταθεροποίησης», υλοποίησε τη διάσωση των δύο αμερικανικών κολοσσών της αυτοκινητοβιομηχανίας που αντιμετώπιζαν μεγάλα οικονομικά προβλήματα, της General Motors και της Chrysler, μέσω της παροχής συνολικής χρηματοδοτικής βοήθειας ύψους 23,4 δις δολαρίων.

Στο πεδίο της νομισματικής πολιτικής, η FED μείωσε δραστικά τα επιτόκια από 5,24% σε 0,25% στο χρονικό διάστημα Απριλίου– Οκτωβρίου 2008, προκειμένου να διευκολύνει τον τραπεζικό δανεισμό και κατ' επέκταση να επαναφέρει τη ρευστότητα στην αμερικανική αγορά. Οι άμεσες δράσεις που ανέλαβε η κεντρική τράπεζα στο πεδίο της νομισματικής πολιτικής διευκόλυναν σε μεγάλο βαθμό τις προσπάθειες της αμερικανικής κυβέρνησης για γρήγορη ανάκαμψη της οικονομίας (Zestos 2016).

Όπως καταγράφεται αναλυτικά στον Πίνακα 3, η κεντρική τράπεζα των ΗΠΑ σχεδίασε και υλοποίησε τρία προγράμματα πιστωτικής στήριξης για να αντιμετωπίσει τις συνέπειες της κρίσης κατά την περίοδο 2007–2014. Τον Οκτώβριο του 2008, το Υπουργείο Οικονομικών ενέκρινε το πρώτο χρονικά χρηματοδοτικό πρόγραμμα (TARP) ύψους 700 δις δολαρίων ώστε να αποκαταστήσει τον τραπεζικό δανεισμό μέσω της εξαγοράς μακροπρόθεσμων και βραχυπρόθεσμων ομολόγων του αμερικανικού δημοσίου, καθώς και τίτλων ενυπόθηκων δανείων ώστε να αποκαταστήσει τη ρευστότητα των χρηματοπιστωτικών αγορών (Zestos 2016). Οι μεγαλύτεροι δικαιούχοι του TARP και του TSLF (Term Securities Lending Facility) ήταν μεγάλες ευρωπαϊκές και αμερικανικές τράπεζες όπως οι Bank of America, Barclays, Wells Fargo, RBS και Credit Suisse.²¹⁴

Τη διετία 2007–2009, τα μη συμβατικά μέτρα της FED μείωσαν την αστάθεια

214 Υπολογίζεται ότι περίπου το 50% των πόρων του προγράμματος κατευθύνθηκαν προς ξένες τράπεζες και χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς

του τραπεζικού δανεισμού, αυξάνοντας κατά 8% τη διαθεσιμότητα τραπεζικών κεφαλαίων τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο (Frank & Hesse 2009). Το πρόγραμμα διευρύνθηκε και επεκτάθηκε με αποτέλεσμα οι εξαγορές ομολόγων να προσεγγίσουν τα \$2,1 τρις το 2010. Παράλληλα με το πρόγραμμα πιστωτικής στήριξης, η Ουάσινγκτον θέσπισε stress tests προκειμένου να ελέγχει σε βραχυπρόθεσμο και μακροπρόθεσμο επίπεδο την κεφαλαιακή επάρκεια των 19 μεγαλύτερων αμερικανικών τραπεζών και τη δυνατότητά τους να αντέξουν αρνητικές μακροοικονομικές εξελίξεις.

Τον Νοέμβριο του 2010, η FED ανακοίνωσε ένα δεύτερο πρόγραμμα εξαγορών μακροπρόθεσμων ομολόγων του αμερικανικού δημοσίου (CPP) ύψους \$600 δις, το οποίο ίσχυσε έως και το δεύτερο τετράμηνο του 2011. Τόσο το δεύτερο όσο και το πρώτο χρηματοδοτικό πρόγραμμα είχαν καθοριστικό ρόλο στη σταδιακή αποκατάσταση του διατραπεζικού δανεισμού, εξέλιξη που γρήγορα οδήγησε σε ανάκαμψη των αμερικανικών χρηματοπιστωτικών αγορών.

Το τρίτο πρόγραμμα ποσοτικής χαλάρωσης (QE) πραγματοποιήθηκε το 2012 και περιελάμβανε νέες εξαγορές μακροπρόθεσμων ομολόγων του αμερικανικού δημοσίου, ύψους 85 δις ανά μήνα. Η παροχή ρευστότητας και η εξαγορά ομολόγων και άλλων χρηματοπιστωτικών περιουσιακών στοιχείων ήταν οι δύο βασικοί τρόποι με τους οποίους η FED αύξησε σημαντικά τη νομισματική βάση και το μέγεθος του ισολογισμού της (Mishkin 2010). Στα τέλη του 2014, η διαδικασία της ποσοτικής χαλάρωσης της FED έλαβε τέλος, αφού είχαν εξαγοραστεί ομόλογα ύψους \$4,5 τρις, ένα πρόγραμμα που αντιστοιχούσε στο 15% του αμερικανικού ΑΕΠ. Με σημείο εκκίνησης το 2015, η FED επέστρεψε σταδιακά στη νομισματική πολιτική που υλοποιούσε προ κρίσης. Έως και το 2017, τα επιτόκια αυξήθηκαν από 0,20% σε 1%, σηματοδοτώντας την αλλαγή της νομισματικής πολιτικής και την επιστροφή σε πολιτικές με όρους κανονικότητας.

Οι νομισματικές και πιστωτικές παρεμβάσεις της FED κατέγραψαν θετικές βραχυπρόθεσμες επιπτώσεις στην αμερικανική οικονομία.²¹⁵ Σύμφωνα με έρευνες, οι πιστωτικές παρεμβάσεις συνέβαλαν στην αύξηση του πραγματικού ΑΕΠ και του

215 Τα αντιπληθωριστικά μέτρα νομισματικής πολιτικής που ακολούθησε η FED κατά τη διάρκεια της κρίσης ονομάστηκαν από τους αναλυτές ως «δόγμα Bernanke», καταδεικνύοντας τον αντίκτυπο της παρουσίας του διοικητή της Κεντρικής Τράπεζας των ΗΠΑ, Ben Bernanke.

πληθωρισμού, ενώ η νομισματική πολιτική ήταν αποτελεσματική στην αύξηση της επενδυτικής εμπιστοσύνης (Lutz 2015). Όσον αφορά τα επιτόκια δανεισμού των αμερικανικών κρατικών ομολόγων, οι παρεμβάσεις της Κεντρικής Τράπεζας είχαν θετικό αντίκτυπο διατηρώντας τα σε χαμηλά επίπεδα ακόμη και όταν υποβαθμίστηκαν από τον επενδυτικό οίκο Standard & Poors το 2011 (Fields & Vernengo 2013). Οι συνέπειες των νομισματικών πολιτικών της FED ήταν διαφοροποιημένες για τα διάφορα είδη των αμερικανικών τραπεζών. Οι κεφαλαιακές ενισχύσεις έφεραν θετικότερες συνέπειες για τις μεγαλύτερες σε μέγεθος τράπεζες συγκριτικά με τις μικρομεσαίες αμερικανικές τράπεζες (Black & Hazelwood 2013).

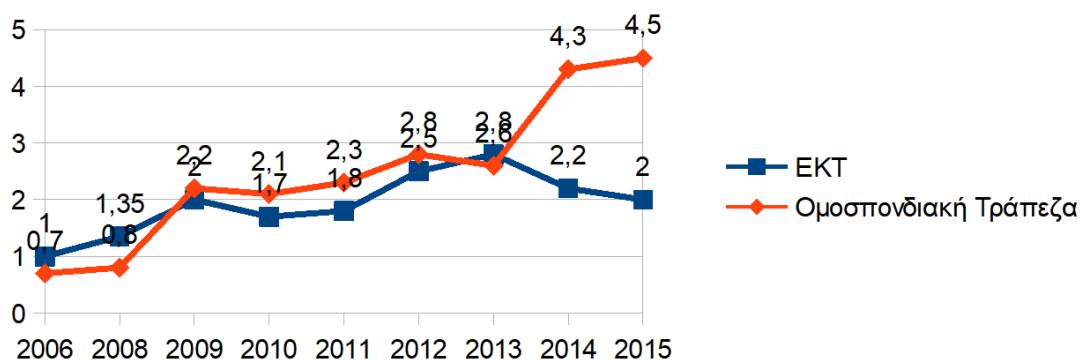
Πίνακας 4: Τα προγράμματα πιστωτικής στήριξης (εξαγοράς ομολόγων και περιουσιακών στοιχείων) της Κεντρικής Τράπεζας των ΗΠΑ

Πρόγραμμα	Έναρξη	Λήξη	Τύπος	Μέγεθος
1 ^ο Πρόγραμμα (TAF)	11/2008		■ Τιτλοποιημένα ενυπόθηκα δάνεια επιχειρήσεων ²¹⁶ (Ginnie Mae, Fannie Mae, Freddie Mac) - Χρεόγραφα αμερικανικού δημοσίου	\$600 δις
TARP	03/2009		■ Αγορά κινητών αξιών ■ Χρεόγραφα αμερικανικού δημοσίου	\$850 δις
		03/2010	Μακροπρόθεσμα ομόλογα αμερικανικού δημοσίου	\$300 δις
2 ^ο Πρόγραμμα (CPP)	11/2010	06/2011	Μακροπρόθεσμα ομόλογα αμερικανικού δημοσίου	\$600 δις
	09/2011		Ομόλογα αμερικανικού δημοσίου με εναπομείνουσα διάρκεια από 6 έως 30 έτη	\$400 δις
3 ^ο Πρόγραμμα (QE)	09/2012	10/2014	Τιτλοποιημένα ενυπόθηκα δάνεια κρατικών επιχειρήσεων (Ginnie Mae, Fannie Mae, Freddie Mac)	\$40 δις/μήνα
	12/2012	10/2014	Μακροπρόθεσμα ομόλογα αμερικανικού δημοσίου	\$45 δις/μήνα

Πηγή: Κεντρική Τράπεζα των ΗΠΑ, 2015

216 Οι Freddie Mac, Fannie Mae & Ginnie Mae αποτελούν κρατικός επιχορηγούμενες επιχειρήσεις των ΗΠΑ. Η λειτουργία τους αφορά την ενίσχυση των πιστωτικών ροών σε συγκεκριμένους τομείς της οικονομίας, με στόχο τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας και της διαφάνειας των τμημάτων των συγκεκριμένων αγορών κεφαλαίου.

Διάγραμμα 1: Ισολογισμοί της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας και της Ομοσπονδιακής Τράπεζας των ΗΠΑ την περίοδο 2006–2015 (\$τρις.)

Πηγή: FED, 2015

Οι μη συμβατικές νομισματικές πολιτικές της FED φαίνεται ότι επηρέασαν τις συναλλαγματικές ισοτιμίες δολαρίου/ευρώ και δολαρίου/λίρας. Το σοκ από την υλοποίηση μη συμβατικών πολιτικών έφερε την πτώση της τιμής κατά 25 μονάδες βάσης του δεκαετούς αμερικανικού ομολόγου, προκαλώντας υποτίμηση της αξίας του δολαρίου συγκριτικά με την αξία του ευρώ και της λίρας (Gabriel & Lutz 2014).

Η οκταετής θητεία του Μ. Μπερνάνκε στην ηγεσία της Κεντρικής Τράπεζας των ΗΠΑ ήταν καταλυτική για τις πολιτικές που άσκησε η FED κατά τη διάρκεια της χρηματοπιστωτικής κρίσης καθώς και της κρίσης χρέους της ευρωζώνης. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Eichengreen, «με αυτόν στην ηγεσία της Τράπεζας, η FED έγινε μία κεντρική τράπεζα η οποία δεν επανέλαβε τα λάθη πολιτικής του παρελθόντος, λάθη που συμπεριλάμβαναν προστατευτισμό, απομονωτισμό και περικοπές στις δημόσιες δαπάνες» (Eichengreen 2011).

Παράλληλα με τα προγράμματα πιστωτικής στήριξης, στα τέλη του 2009 η κυβέρνηση των ΗΠΑ αποφάσισε την εκπόνηση ενός δημοσιονομικού πακέτου αναθέρμανσης της αμερικανικής οικονομίας, το οποίο προσέγγισε τα \$787 δις. Το πακέτο περιείχε μειώσεις φόρων ύψους 288 δις και αύξηση δημοσίων δαπανών ύψους \$499 δις με στόχο την αντιμετώπιση των υφεσιακών φαινομένων που χαρακτήριζαν την αμερικανική οικονομία και την διευκόλυνση την επανεκκίνηση της οικονομικής ανάπτυξης (Mishkin 2010). Όπως δείχνει και το Διάγραμμα 2, την περίοδο 2009–2014, η Ομοσπονδιακή Τράπεζα των ΗΠΑ αύξησε κατά 10% τις δημοσιονομικές

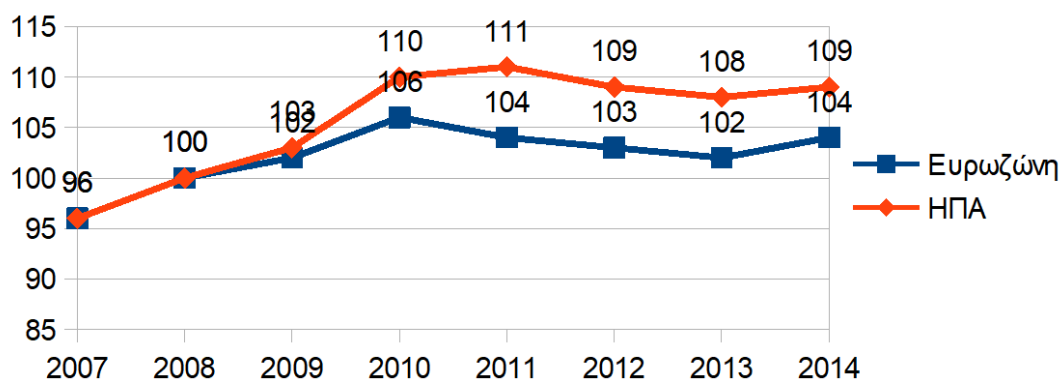
δαπάνες σε σχέση με την προηγούμενη χρονική περίοδο προκειμένου να ανταποκριθεί στις έκτακτες συνθήκες που προέκυψαν. Οι επιδράσεις αυτού του προγράμματος στην αμερικανική οικονομία ήταν αναμφισβήτητα θετικές, μολονότι πιο περιορισμένες σε κλίμακα από τις επιδράσεις των προγραμμάτων δημοσιονομικής στήριξης που εκπόνησε η Κεντρική Τράπεζα της Κίνας.

Από τα τέλη του 2007 έως τις αρχές του 2010, η Κεντρική Τράπεζα των ΗΠΑ υλοποίησε έκτακτες δράσεις για να αντιμετωπίσει την έλλειψη δολαρίου μέσω της υλοποίησης προγραμμάτων ανταλλαγής νομισμάτων με 14 κεντρικές τράπεζες.²¹⁷ Στο μέγιστο σημείο, η έκτακτη πιστωτική υποστήριξη προσέγγισε τα \$600 δις ως παροχή χρηματοδοτικής στήριξης σε οικονομίες που είχαν έλλειψη δολαρίων (McDowell 2012). Μέσω των συμφωνιών παροχής δολαρίων στις ξένες κεντρικές τράπεζες, οι ΗΠΑ μετατράπηκαν για ακόμη μία φορά σε «χρηματοπιστωτικό σταθεροποιητή» (financial system stabiliser), φροντίζοντας αφενός για τη διατήρηση της κυριαρχίας του δολαρίου στις διεθνείς αγορές, αφετέρου για τη σταθερότητα και τη βιωσιμότητα του παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού συστήματος. Τα μέτρα της FED αποτέλεσαν το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα ενός «ηγαιτικού δανειστή έκτακτης αναγκής» (leading lender of last resort) σε όρους μεγέθους και σκοπού στο σύγχρονο διεθνές οικονομικό σύστημα (Fields & Vernengo 2013).²¹⁸

217 Στα προγράμματα ανταλλαγής νομισμάτων συμμετείχαν, μεταξύ άλλων, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, η Κεντρική Τράπεζα της Ιαπωνίας, η Κεντρική Τράπεζα του Καναδά, η Κεντρική Τράπεζα της Αυστραλίας και η Κεντρική Τράπεζα Αγγλίας. Περισσότερες τεχνικές λεπτομέρειες για τα προγράμματα ανταλλαγής νομισμάτων διατίθενται στο παράρτημα της διατριβής.

218 Είναι χαρακτηριστικές οι δηλώσεις ενός μέλους του διοικητικού συμβουλίου της ΕΚΤ αναφορικά με τις συμφωνίες ανταλλαγής μεταξύ των κεντρικών τραπεζών ΗΠΑ-ευρωζώνης: «Μετατραπήκαμε σε 13^η επαρχία της Ομοσπονδιακής Τράπεζας».

Διάγραμμα 2: Κυβερνητικές δαπάνες κατά τη διάρκεια της κρίσης, 2008=100

Πηγή: FED, 2015

Η μεγάλη έκθεση του αμερικανικού χρηματοπιστωτικού συστήματος στις ευρωπαϊκές τράπεζες και ο υπαρκτός κίνδυνος που θα προέκυπτε από μία πιθανή χρεοκοπία των τραπεζών αυτών, αποτέλεσε έναν από τους παράγοντες που ώθησαν τη FED να αναλάβει άμεση δράση (McDowell 2012). Το αμερικανικό χρηματοπιστωτικό σύστημα ήταν περισσότερο εκτεθειμένο στον διατραπεζικό δανεισμό και ειδικότερα στον δανεισμό από τις αγορές χρήματος προς τις ξένες τράπεζες. Η έκθεση των ευρωπαϊκών τραπεζών στο αμερικάνικο χρηματοπιστωτικό σύστημα προσέγγιζε το 2009 το \$1 τρις, ενώ αντίστοιχα μεγάλη ήταν η έκθεση αμερικανικών χρηματοπιστωτικών ταμείων στις ευρωπαϊκές τράπεζες (McGuire & von Peter 2009). Δεδομένης αυτής της μεγάλης αμφίδρομης έκθεσης, το μεγαλύτερο μερίδιο των δολαρίων που παρείχε η Ομοσπονδιακή Τράπεζα κατευθύνθηκε προς τις ευρωπαϊκές κεντρικές τράπεζες με στόχο να καλυφθούν οι πολύ μεγάλες ανάγκες των ευρωπαϊκών τραπεζών σε δολάρια.

Μικρότερη αλλά όχι ήσσονος σημασίας ήταν η έκθεση του αμερικανικού χρηματοπιστωτικού συστήματος στις ασιατικές και λατινο-αμερικανικές τράπεζες. Αποτέλεσμα ήταν η επέκταση της νομισματικής στήριξης της FED σε άλλες οκτώ κεντρικές τράπεζες, πέραν των ευρωπαϊκών (Aizenman & Pasricha 2009). Επιπλέον, οι δράσεις αυτές υπήρξαν ένας έμμεσος τρόπος ώστε να μειωθούν τα επιτόκια που δεν είχε υπό άμεσο έλεγχο η Κεντρική Τράπεζα των ΗΠΑ.²¹⁹ Σε αντίθεση με τα

²¹⁹ Δεδομένου ότι το Libor εκφράζει το ρίσκο στη διεθνή διατραπεζική αγορά δανεισμού, οι συμβάσεις ανταλλαγής νομισμάτων προσέφεραν έναν εναλλακτικό τρόπο προσφοράς δολαρίων στην κατοχή ξένων τραπεζών.

ομοσπονδιακά επιτόκια δανεισμού που βρίσκονται στον άμεσο έλεγχο της FED, τα επιτόκια Libor κυμαίνονται ανεξάρτητα από τις νομισματικές αρχές της Ουάσινγκτον. Το Libor άρχισε να αυξάνεται από το 2007 και αυξήθηκε ακόμη περισσότερο μετά την κατάρρευση της Lehman Brothers. Στα τέλη του 2008, το Libor διπλασιάστηκε προσεγγίζοντας το 4,5, ενώ από τις αρχές του 2009 ξεκίνησε να υποχωρεί με αποτέλεσμα στα μέσα του έτους να επανέλθει στο 1,5.

6.3.β Εμπορική και Επενδυτική Στρατηγική

Ένα από τα χαρακτηριστικά της οικονομικής στρατηγικής των ΗΠΑ κατά τη διάρκεια της κρίσης αποτέλεσε η σύναψη εμπορικών και επενδυτικών συμφωνιών με μία σειρά από χώρες της παγκόσμιας οικονομίας. Όπως δείχνει και ο Πίνακας 5, κατά τη διάρκεια της κρίσης οι ΗΠΑ επεξέτειναν σε σημαντικό βαθμό το δίκτυο των εμπορικών και επενδυτικών συμφωνιών που έχουν συνάψει, διευρύνοντας ακόμη περισσότερο την επιρροή τους στο διεθνές εμπόριο και στις διεθνείς επενδυτικές ροές. Η πλειοψηφία των συμφωνιών που επικυρώθηκαν από την Ουάσινγκτον κατά τη διάρκεια της κρίσης αφορούσε συμφωνίες κυρίως με χώρες της Ασίας, της Αφρικής και της Κ. Αμερικής.

Η επέκταση του δικτύου των εμπορικών συμφωνιών –ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια της κρίσης– αποτέλεσε μία στρατηγική επιλογή της Ουάσινγκτον έτσι ώστε αφενός να μεγιστοποιήσει το οικονομικό όφελος, αντιμετωπίζοντας παράλληλα τις υφεσιακές επιπτώσεις της κρίσης, αφετέρου να αυξήσει την οικονομική και πολιτική της επιρροή σε τρίτες χώρες. Η απελευθέρωση περισσότερων αγορών για τις αμερικανικές εξαγωγές περιορίσε σε έναν βαθμό τις απώλειες μεριδίων που προξενήθηκαν σε άλλες σημαντικές αγορές για τα αμερικανικά εξαγωγικά συμφέροντα.

Μέσω των επενδυτικών συμφωνιών που συνάπτουν, οι ΗΠΑ προωθούν με έμμεσο τρόπο την αύξηση των επενδύσεων που πραγματοποιούν οι αμερικανικές εταιρείες σε τρίτες χώρες, διευκολύνοντας παράλληλα την προσέλκυση κεφαλαίων για την πραγματοποίηση ΑΞΕ στην αμερικανική οικονομία. Η αύξηση των αμερικανικών επενδύσεων σε ορισμένες τρίτες χώρες μεταφράστηκε σε αύξηση των

μεριδίων των αγορών που ανήκουν σε αμερικανικές εταιρείες . Από το 2017, η διακυβέρνηση Τραμπ έφερε ριζικές αλλαγές στην αμερικανική εμπορική στρατηγική υιοθετώντας μία ενεργητική και επιθετική στρατηγική με σκοπό να επαναπροσδιορίσει τη θέση των ΗΠΑ στο διεθνές εμπορικό σύστημα. Η εν λόγω στρατηγική περιλάμβανε τη χρήση δασμών και άλλων προστατευτικών μέτρων σε εισαγωγές προϊόντων προς την αμερικανική οικονομία, απόσυρση από τις διαπραγματεύσεις των περιφερειακών συμφωνιών TTIP και της TPP και αναθεώρηση των όρων σε υφιστάμενες εμπορικές συμφωνίες (NAFTA, KORUS).

Η Ουάσινγκτον επέβαλε αρχικά δασμούς της τάξεως του 25% στις εισαγωγές ατσαλιού και αντίστοιχους δασμούς της τάξεως του 10% στις εισαγωγές αλουμινίου που προέρχονταν κυρίως από την Κίνα, με στόχο να διασφαλίσει τη βιωσιμότητα και την κερδοφορία των δύο αυτών σημαντικών βιομηχανικών κλάδων της αμερικανικής οικονομίας.²²⁰ Το 2018, οι ΗΠΑ προχώρησαν στην επιβολή μαζικών δασμών και σε άλλα εισαγόμενα από την Κίνα προϊόντα (κυρίως τεχνολογικά) συνολικής αξίας 200 δις δολαρίων, με σκοπό να απαντήσουν σε κινεζικές εμπορικές πρακτικές τις οποίες η αμερικανική πολιτική ηγεσία θεωρούσε ως αθέμιτο ανταγωνισμό για τα εμπορικά συμφέροντα των ΗΠΑ .²²¹ Η εφαρμογή μιας φορολογικής μεταρρύθμισης που αυξάνει το κόστος των εισαγωγών αλλά και των ξένων επενδύσεων στην αμερικανική οικονομία αποτέλεσε ακόμη μία πολιτική της κυβέρνησης Τραμπ, με στόχο να περιορίσει τον βαθμό εξωστρέφειας της αμερικανικής οικονομίας στις διεθνείς αγορές.

220 Η αρχική απόφαση αφορούσε την επιβολή δασμών στο σύνολο των εισαγωγών ατσαλιού και αλουμινίου των ΗΠΑ. Στη συνέχεια, εξαιρέθηκαν από την απόφαση οι εισαγωγές των δύο υλικών που προέρχονται από την ΕΕ, τον Καναδά, το Μεξικό και τη Ν. Κορέα.

221 Σύμφωνα με την έκθεση του Υπουργείου Οικονομικών, οι αθέμιτες πολιτικές και πρακτικές αφορούσαν «τη μεταφορά τεχνολογίας, την πνευματική ιδιοκτησία και την καινοτομία, δημιουργούσαν διακρίσεις για αμερικανικά προϊόντα και περιορίζαν το αμερικανικό εμπόριο».

Πίνακας 5: Οι σημαντικότερες εμπορικές και επενδυτικές συμφωνίες των ΗΠΑ πριν και μετά την κρίση

Συμφωνίες Ελευθέρου Εμπορίου (προ κρίσης)	Συμφωνίες Ελευθέρου Εμπορίου (κατά τη διάρκεια & μετά την κρίση)	Επενδυτικές Συμφωνίες (προ κρίσης)	Επενδυτικές Συμφωνίες (κατά τη διάρκεια & μετά το πέρας της κρίσης)
-Ισραήλ (1985) -NAFTA ²²² (1994) -Ιορδανία (2001) -Χιλή, Σιγκαπούρη (2004) -Αυστραλία (2005) -Μαρόκο, Μπαχρέιν (2006) -CAFTA-DR ²²³ (2006, 2007)	-CAFTA-DR (2009) - Ομάν, Περού (2009) - Ν. Κορέα, Κολομβία, Παναμάς (2012)	Μπαγκλαντές, Καμερούν, Κονγκό (1989) Σενεγάλη, Τουρκία (1990) Αίγυπτος (1992) Αργεντινή, Ρουμανία, Καζαχστάν (1994) Ουκρανία (1996) Πολωνία, Τσεχία, Σλοβακία, Κροατία (2001) Βαλτικές χώρες (2004) Μοζαμβίκη (2005) Ουρουγουάη (2006)	Βολιβία (2011) Ρουάντα (2012) Μαρόκο (2016) Εκουαδόρ (2017)

Πηγή: Udbye 2017

Η αναθεώρηση των όρων σε υφιστάμενες εμπορικές συμφωνίες αποτέλεσε μία απόφαση της κυβέρνησης Τραμπ που είχε ως στόχο τη μείωση των εμπορικών ελλειμμάτων των ΗΠΑ με τρίτες χώρες. Η απόφαση αφορούσε τους όρους της NAFTA και της συμφωνίας ελευθέρου εμπορίου με τη Ν. Κορέα.²²⁴ Επιπλέον, τον Μάρτιο του 2017, η διοίκηση Τραμπ προχώρησε σε ενίσχυση του υφιστάμενου εμπορικού νομικού πλαισίου, προωθώντας τη δυνατότητα της Ουάσινγκτον να

222 Αποτελεί συμφωνία ελεύθερου εμπορίου μεταξύ των ΗΠΑ, του Καναδά και του Μεξικού.

223 Αποτελεί συμφωνία ελεύθερου εμπορίου μεταξύ των ΗΠΑ και των χωρών της Κεντρικής Αμερικής

224 Βασικοί στόχοι της Ουάσινγκτον ήταν η μείωση των εμπορικών ελλειμμάτων των ΗΠΑ με τις χώρες NAFTA και τη Ν. Κορέα. Όσον αφορά τη συμφωνία με τις χώρες NAFTA, στόχοι των ΗΠΑ ήταν η επέκταση των ευκαιριών αγοράς για τα αμερικανικά αγροτικά προϊόντα, καθώς και η προστασία της αμερικανικής αυτοκινητοβιομηχανίας, ενώ στη συμφωνία με τη Ν. Κορέα στόχος των ΗΠΑ ήταν η κατάργηση των δασμών που επιβάλλει η Ν. Κορέα στα αγροτικά της προϊόντα.

λαμβάνει μέτρα αντιντάμπινγκ και δασμολογικά μέτρα για την αντιμετώπιση των παραβιάσεων του εμπορικού και τελωνειακού δικαίου. Έως τον Αύγουστο του 2018, το Υπουργείο Εμπορίου των ΗΠΑ είχε πάρει αποφάσεις για 122 έρευνες για θέματα ντάμπινγκ και παράτυπων επιδοτήσεων,²²⁵ ήτοι αύξηση 221% συγκριτικά με τις αποφάσεις που πάρθηκαν σε αντίστοιχη χρονική περίοδο από την κυβέρνηση Ομπάμα.

6.3.γ Γεω-οικονομική Στρατηγική

Μία μορφή αντίδρασης των ΗΠΑ στις συνέπειες της οικονομικής κρίσης ήταν η ενδυνάμωση της γεω-οικονομικής τους ατζέντας, μέσω της εγκαθίδρυσης περισσότερης οικονομικής ολοκλήρωσης στην ευρω-ατλαντική οικονομική περιφέρεια και στην περιφέρεια Ασίας-Ειρηνικού. Κατά τη διάρκεια των πρώτων ετών της κρίσης, η κυβέρνηση Ομπάμα ανέλαβε δύο πρωτοβουλίες ιδιαίτερης βαρύτητας, τη σύναψη της «Διατλαντικής Συμφωνίας Ελευθέρου Εμπορίου» (TTIP) και της «Σύμπραξης του Ειρηνικού» (TPP).²²⁶ Η TTIP ήταν ένα συγκεκριμένο όχημα για την ενίσχυση της οικονομικής δυναμικής των ΗΠΑ και της ΕΕ και την επαναφορά της δεσπόζουσας θέσης της Δύσης στην παγκόσμια οικονομική διακυβέρνηση. Η TPP σχεδιάστηκε ως ένα όχημα εξισορρόπησης της κινεζικής οικονομικής ισχύος στην Ανατολική και τη Νοτιο-ανατολική Ασία, ως απάντηση στις ιδιαίτερα επιθετικές γεω-οικονομικές στρατηγικές της Κίνας στις συγκεκριμένες γεωγραφικές περιφέρειες.

Η αλλαγή σκυτάλης στην αμερικανική κυβέρνηση και η εκλογή του Ντ. Τραμπ στον προεδρικό θώκο ανέστειλε την ολοκλήρωση των δύο σημαντικών για τις ΗΠΑ οικονομικών συμφωνιών. Κατά τα τρία πρώτα έτη της διακυβέρνησης Τραμπ,

225 Το μερίδιο των αμερικανικών εισαγωγών από την Κίνα που ήταν υπό την εποπτεία του Υπουργείου Εμπορίου αυξήθηκε από το 9,2% στο 10,9%, ενώ το αντίστοιχο μερίδιο των εισαγωγών από άλλες χώρες αυξήθηκε από 2,2% σε 6,4%.

226 Η TTIP αποτέλεσε μία εμπορική και επενδυτική συμφωνία μεταξύ των ΗΠΑ και της ΕΕ, της οποίας οι διαπραγματεύσεις δεν ολοκληρώθηκαν έως σήμερα με πρωτοβουλία της αμερικανικής πολιτικής ηγεσίας. Η TPP αποτέλεσε μία περιφερειακή εμπορική και επενδυτική συμφωνία μεταξύ των ΗΠΑ και έντεκα χωρών της περιφέρειας Ασίας-Ειρηνικού (Καναδάς, Ιαπωνία, Μαλαισία, Μεξικό, Περου, Βιετνάμ, Χιλή, Μπρουνέι, Αυστραλία, Σιγκαπούρη και Ν. Ζηλανδία), της οποίας οι διαπραγματεύσεις επίσης δεν έχουν ολοκληρωθεί, με πρωτοβουλία της αμερικανικής πολιτικής ηγεσίας.

οι αμερικανικές αρχές σταμάτησαν τις διαπραγματεύσεις για την TPP, θεωρώντας ότι οι όροι που είχαν συμφωνηθεί από την κυβέρνηση Ομπάμα παρείχαν λιγότερα οφέλη για την αμερικανική οικονομία σε σχέση με τις ζημίες.²²⁷ Αντιστοίχως, η κυβέρνηση Τραμπ ανέστειλε τις διαπραγματεύσεις για την TTIP, θεωρώντας και σε αυτή την περίπτωση ότι οι όροι που είχαν συμφωνηθεί από την κυβέρνηση Ομπάμα με τους Ευρωπαίους εταίρους δεν ήταν θετικοί για τα αμερικανικά συμφέροντα.²²⁸ Η στάση αυτή έδειξε ότι οι ΗΠΑ εγκατέλειψαν, επί διακυβέρνησης Τραμπ, τον παραδοσιακό ρόλο της ενθάρρυνσης και της ενίσχυσης της παγκόσμιας φιλελεύθερης οικονομικής τάξης (Peterson 2018).

Ως απάντηση στην κινέζικη στρατηγική «One Belt, One Road», οι ΗΠΑ έχουν σχεδιάσει και υλοποιούν μία γεω-οικονομική στρατηγική για τη δημιουργία της αμερικανικής εκδοχής του «Δρόμου του Μεταξιού», η οποία έχει ως στόχο να ενισχύσει την περιφερειακή ανάπτυξη της Κεντρικής Ασίας προς όφελος των αμερικανικών συμφερόντων. Η στρατηγική αυτή αφορά τον έλεγχο της πλούσιας σε φυσικούς πόρους Κεντρικής Ασίας με σκοπό την ανάσχεση των ηγεμονικών επιδιώξεων της Κίνας και της Ρωσίας σε αυτή. Ο αμερικανικός έμπνευσης «Δρόμος του Μεταξιού» εμπεριέχει τη χρηματοδότηση κατασκευής αυτοκινητοδρόμων, σιδηροδρομικών γραμμών και ενεργειακών δικτύων σε Κεντρική και Νότια Ασία.²²⁹ Σύμφωνα με τα στοιχεία της αμερικανικής κυβέρνησης, οι συνολικοί χρηματοδοτικοί πόροι που διατέθηκαν την περίοδο 2012–2018 ανήλθαν σε \$80 δις, ενώ προβλέπεται ότι την περίοδο 2019–2020 θα διατεθούν περίπου \$91 δις.²³⁰

Σε αντίθεση με την αναστολή της υλοποίησης των μεγάλων οικονομικών συμφωνιών (TTIP, TPP), η αμερικανική στρατηγική επέκτασης στην Κεντρική και Νότια Ασία συνεχίζει να υλοποιείται και επί διακυβέρνησης Τραμπ. Σύμφωνα με τις πέντε τελευταίες ετήσιες διακηρύξεις της Αμερικανικής Στρατηγικής Ασφαλείας, ένας από τους βασικούς στόχους της γεω-οικονομικής στρατηγικής των ΗΠΑ είναι η

227 Παρά τη στάση της κυβέρνησης Τραμπ την προηγούμενη τριετία, κατά το τελευταίο έτος οι αμερικανικές αρχές φαίνεται ότι επανεξετάζουν την επανεκκίνηση των διαπραγματεύσεων για την ολοκλήρωση των δύο συμφωνιών.

228 Βλ. <http://daily.ai/367DA9M>

229 Τα δύο κύρια ενεργειακά έργα της αμερικανικής στρατηγικής αφορούν: α) τον αγωγό φυσικού αερίου Τουρκμενιστάν-Αφγανιστάν-Πακιστάν-Ινδία που θα προμηθεύει με τουρκμενικό αέριο την ινδική αγορά, β) το ενεργειακό δίκτυο CASA-1000 που θα προμηθεύει το Αφγανιστάν και το Πακιστάν με υδρογονάνθρακες από το Κιργιστάν και το Τατζικιστάν

230 Οι βασικές πληροφορίες για τη στρατηγική παρατίθενται στη διεύθυνση: <https://bit.ly/2RZGPrr>

ανάσχεση της κινεζικής στρατηγικής διείσδυσης στη γεωγραφική περιφέρεια Ασίας-Ειρηνικού. Η αμερικανική στρατηγική επέκτασης στην Ασία έχει έως τώρα παρουσιάσει μεικτά αποτελέσματα.²³¹ Αφενός έχει αυξήσει ως έναν βαθμό την αμερικανική πολιτική και οικονομική επιρροή σε τμήματα της ασιατικής ηπείρου, αφετέρου όμως δεν έχει καταφέρει να αποτελέσει έως τώρα μία ικανή στρατηγική ανάσχεσης της αντίστοιχης, περισσότερο αποτελεσματικής κινεζικής στρατηγικής επέκτασης. Μία βασική αιτία της μεγαλύτερης αποτελεσματικότητας της κινεζικής στρατηγικής είναι ότι οι διαθέσιμοι χρηματοδοτικοί πόροι της είναι πολύ μεγαλύτεροι της αντίστοιχης αμερικανικής, παρέχοντας στις κινεζικές αρχές μεγαλύτερα περιθώρια επέκτασης και ευελιξίας.

6.4 Κινεζικές Οικονομικές Στρατηγικές την Περίοδο της Κρίσης

6.4.a Νομισματικές, Πιστωτικές και Δημοσιονομικές πολιτικές κατά τη Διάρκεια της Κρίσης

Η κινεζική οικονομία δεν επηρεάστηκε από την κρίση στον βαθμό που επηρεάστηκαν ΕΕ και ΗΠΑ για τρεις κυρίως λόγους. Πρώτον, το χρηματοπιστωτικό σύστημα της ΛΔΚ δεν είχε μεγάλη έκθεση στα τοξικά χρηματοοικονομικά στοιχεία που προξένησαν μεγάλα προβλήματα στα χρηματοπιστωτικά συστήματα της ΕΕ και των ΗΠΑ (Yao & Wu 2011).²³² Δεύτερον, η Κίνα διατηρούσε έναν σχετικά περιορισμένο λογαριασμό κίνησης κεφαλαίων, ο οποίος περιόρισε αντίστοιχα τους διαύλους μετάδοσης της κρίσης. Τρίτον, η εξάρτηση της Κίνας από τα ξένα κεφάλαια όσον αφορά τη χρηματοδότηση της ανάπτυξής της ήταν σχετικά μικρή (συγκριτικά με ΗΠΑ, ΕΕ), η οποία περιορίστηκε ακόμη περισσότερο στα χρόνια της κρίσης (Han 2012). Αποτέλεσμα αυτής της περιορισμένης εξάρτησης είναι ότι η δραστική μείωση των διεθνών επενδυτικών ροών δεν έφερε κατάρρευση του επενδυτικού περιβάλλοντος στη ΛΔΚ όπως συνέβη σε άλλες μεγάλες οικονομίες.

Μολαταύτα, η εξάρτηση της Κίνας από το διεθνές εμπόριο προκάλεσε

231 Χαρακτηριστικά είναι τα συμπεράσματα που αναφέρει ο Ash Carter στο κείμενο εργασίας του *Reflections on American Grand Strategy in Asia*, Οκτώβριος 2018. Βλ. <https://bit.ly/3mNiaEO>

232 Από τις σημαντικότερες κινεζικές εμπορικές τράπεζες, μόνο η Τράπεζα της Κίνας είχε υπολογίσιμες απώλειες από την κρίση των αμερικανικών ενυπόθηκων δανείων (0,6 δις δολάρια).

σημαντικά προβλήματα στην κινεζική οικονομία. Δεδομένου ότι το 2007 οι καθαρές εξαγωγές αντιπροσώπευαν περίπου το 9% του κινεζικού ΑΕΠ και περίπου 2,5 μονάδες στον ρυθμό της οικονομικής ανάπτυξης της ΛΔΚ, οι επιπτώσεις της κρίσης ήταν κάτι παραπάνω από αισθητές.²³³ Τη διετία 2008–2009, η αξία των κινεζικών εξαγωγών υποχώρησε κατά 52,4% συγκριτικά με την προηγούμενη διετία, καταδεικνύοντας την πτώση της κινεζικής εξαγωγικής δυναμικής (Morrison 2009).²³⁴ Επιπλέον, λόγω της πιστωτικής στενότητας στην παγκόσμια αγορά κεφαλαιακών ροών, οι επενδυτικές ροές προς τη ΛΔΚ μειώθηκαν επίσης δραστικά. Οι ρυθμοί οικονομικής ανάπτυξης παρέμειναν σε πολύ υψηλά επίπεδα (9,6 και 9,2% το 2008 και το 2009 αντίστοιχα), δείκτες που δεν κατέγραψαν τον πραγματικό αντίκτυπο της κρίσης στην οικονομική δραστηριότητα τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο (Moore 2013).

Η έντονα επεκτατική δημοσιονομική πολιτική της κινεζικής κυβέρνησης που θα περιγραφεί παρακάτω ήταν απαραίτητη για τη διατήρηση της οικονομικής ανάπτυξης σε υψηλά επίπεδα, καθώς ο αντίκτυπος της κρίσης στην κινεζική οικονομία είχε αρχίσει να γίνεται εμφανής. Από το 2011 και έπειτα, τα μεγέθη του κινεζικού εμπορίου όχι μόνο επέστρεψαν στα μεγέθη προ κρίσης, αλλά σημείωσαν αλματώδη άνοδο, αφού το 2013 το συνολικό εμπόριο της ΛΔΚ ήταν κατά 67% αυξημένο σε σχέση με τα επίπεδα του 2007. Η διατήρηση των κινεζικών εμπορικών επιδόσεων σε υψηλά επίπεδα ήταν ιδιαίτερα σημαντική για την ανάσχεση της κατάρρευσης του διεθνούς εμπορίου. Οι επενδύσεις ως ποσοστό του ΑΕΠ αυξήθηκαν από 42% το 2007 σε 49% το 2011. Αντιθέτως, η κατανάλωση έπεσε από το 37% του ΑΕΠ σε 35% το 2011 (Han 2012).²³⁵

Όπως αναφέρεται και στον Πίνακα 6, η Κίνα ανέλαβε κατά τη διάρκεια της κρίσης πρωτοβουλίες με στόχο την ανάπτυξη ρευστότητας για την αντιμετώπιση της κρίσης, τη μακροπρόθεσμη χρηματοδότηση και τη δημιουργία υποδομής για τη διεθνοποίηση του νομίσματός της. Το Πεκίνο προώθησε ενεργά θεσμικές καινοτομίες

233 Η εξάρτηση της οικονομικής ανάπτυξης της Κίνας από τις επιδόσεις της στο διεθνές εμπόριο καθιστούσε τις αναταράξεις στο διεθνές εμπόριο λόγω της κρίσης μία ιδιαίτερος επικίνδυνη εξέλιξη για την κινεζική ηγεσία.

234 Η πτώση των κινεζικών εμπορικών επιδόσεων προσέγγισε το 41% τους πρώτους τέσσερις μήνες της κρίσης του 2008. Νέα πτώση που ξεπερνούσε το 20% καταγράφηκε και κατά τους πρώτους μήνες του 2009.

235 Σε αντίθεση με τα επίπεδα της κατανάλωσης στην ΕΕ (60%–65%) και στις ΗΠΑ (70%–72%).

σε κάποιους τομείς-κλειδιά της παγκόσμιας οικονομικής τάξης.

Η κρίση εξανάγκασε τις κινεζικές αρχές να αποδεχτούν την αναγκαιότητα της συστηματικότερης εμπλοκής σε παγκόσμιες και περιφερειακές απόπειρες παροχής ρευστότητας σε καταστάσεις οικονομικής κρίσης (Wang 2013). Η αυξανόμενη παρουσία των κινεζικών κρατικών χρηματοπιστωτικών οργανισμών στις παγκόσμιες αγορές οδήγησε τη ΛΔΚ στην ανάληψη πρωτοβουλιών προκειμένου να προστατεύσει τη διεθνή χρηματοπιστωτική της παρουσία. Συγκεκριμένα, η ΛΔΚ συμμετείχε με μεγάλα μερίδια στην πρωτοβουλία Chian Mai για τη δημιουργία αποθεματικού έκτακτης ανάγκης για τη Νότια και Ανατολική Ασία.²³⁶ Επιπρόσθετα, ανέπτυξε εντονότερα τη φιλοδοξία να καταστήσει το γουάν ένα ασιατικό περιφερειακό νόμισμα,²³⁷ εξέλιξη που θα λειτουργούσε υπέρ της δημιουργίας ενός μηχανισμού πρόληψης χρηματοπιστωτικών κρίσεων για την περιοχή της ΝΑ Ασίας, καθώς και ως επιταχυντής της εμπορικής και επενδυτικής παρουσίας της ΛΔΚ στις διεθνείς αγορές. Η Κίνα υπέγραψε συμφωνίες ανταλλαγής νομισμάτων με τριάντα δύο χώρες, με συνολικό κεφάλαιο που προσέγγισε τα \$ 550 δις (Zhang et al. 2017).

Μετά το ξέσπασμα της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης, η Κεντρική Τράπεζα της Κίνας συνέδεσε ξανά το γουάν με το αμερικανικό δολάριο, ανακοινώνοντας την επιστροφή σε ελεγχόμενο καθεστώς συναλλαγματικών ισοτιμιών στα μέσα του 2010. Επιπλέον, η Τράπεζα επεξέτεινε στα μέσα του 2012 τα επίπεδα διακύμανσης του γουάν προς το δολάριο στη διατραπεζική αγορά ξένου συναλλάγματος, από 0,5% σε 1% (Han 2012). Το ΔΝΤ χαρακτήρισε τη ρύθμιση ισοτιμίας της Κίνας ως συμφωνία διολίσθησης, στόχος της οποίας ήταν η πρόσδεση της συναλλαγματικής ισοτιμίας προς το δολάριο. Αυτές οι κινήσεις ήταν βήματα προς ένα καθεστώς συναλλαγματικών ισοτιμιών καθοριζόμενο από τους κανόνες της αγοράς και συνοδευόμενο από σταθερά αποθεματικά ξένου συναλλάγματος. Το ευρώ αποτέλεσε ενισχυμένο σημείο αναφοράς κατά την πρώτη τριετία της κρίσης, ενώ το δολάριο αντικατέστησε το ευρώ σε αυτόν τον ρόλο από το ξέσπασμα της κρίσης της ευρωζώνης και έπειτα (IMF 2012).

236 Βλ. <https://bit.ly/3i90ccw>

237 Σύμφωνα με δηλώσεις του οικονομικού αναλυτή Xia Bin στο *China Today*, «στόχος της Κίνας δεν είναι η αναζήτηση του βέλτιστου στόχου της πλήρους διεθνοποίησης του γουάν, αλλά η σταδιακή περιφερειοποίηση του νομίσματός της».

Η απάντηση της Κίνας στην παγκόσμια οικονομική κρίση δεν ήταν η αντιμετώπιση μιας επικείμενης χρηματοπιστωτικής κατάρρευσης, όπως συνέβη στη Δύση, αλλά η αντιμετώπιση των υπαρχόντων προβλημάτων του χρηματοπιστωτικού τομέα. Προβλήματα τα οποία, εφόσον δεν αντιμετωπίζονταν, θα επιδείνωναν τα προβλήματα της «πραγματικής οικονομίας» (Han 2012). Οι κινεζικές αρχές ήρθαν αντιμέτωπες με τη μετάδοση της κρίσης περισσότερο από τις μειωμένες επενδύσεις και τις πτωτικές εξαγωγές παρά από απευθείας χρηματοπιστωτικούς και τραπεζικούς συνδέσμους, όπως συνέβη στην ΕΕ και τις ΗΠΑ. Παρόλα αυτά, το κλειστό χρηματοπιστωτικό σύστημα σύντομα αντιμετώπισε σημαντικές δυσλειτουργίες που θα έπρεπε να τεθούν υπό έλεγχο.²³⁸

Η Κεντρική Τράπεζα της Κίνας χρησιμοποίησε ποικίλες μεθόδους για να ελέγξει την προσφορά χρήματος και επιτοκίων δανεισμού, συμπεριλαμβανομένων των δραστηριοτήτων ανοικτής αγοράς (ρέπος), των υποχρεωτικών ελάχιστων αποθεματικών και της παροχής δανείων προς τις κινεζικές τράπεζες (Haasbroek & Gottwald 2017). Η υλοποίηση των νομισματικών πολιτικών της ΛΔΚ είχε επιπτώσεις στις οικονομίες των περισσότερων ασιατικών κρατών (Ιαπωνία, Ν. Κορέα, Ταϊβάν). Συγκεκριμένα ο έλεγχος της προσφοράς χρήματος και των επιτοκίων δανεισμού στη ΛΔΚ είχε άμεσες επιδράσεις στην αντίστοιχη προσφορά χρήματος και στις διακυμάνσεις των επιτοκίων δανεισμού στις συγκεκριμένες ασιαστικές οικονομίες. Αιτίες αυτών των επιπτώσεων ήταν η αυξανόμενη επιρροή του γουάν στην ανατολική Ασία, καθώς και η εντεινόμενη σύνδεση του κινεζικού χρηματοπιστωτικού συστήματος με τα χρηματοπιστωτικά συστήματα των χωρών της περιοχής.

Φοβούμενη μία μεγάλη αύξηση του πληθωρισμού, η Τράπεζα ακολούθησε αρχικά μία περιοριστική νομισματική πολιτική, απόφαση που σύντομα αναθεωρήθηκε.²³⁹ Τα επιτόκια δανεισμού και τα όρια των αποθεματικών αυξήθηκαν στα μέσα του 2008, ενώ στα τέλη του ίδιου έτους μειώθηκαν. Συμπερασματικά, ως απάντηση στην κρίση η Τράπεζα της Κίνας χαλάρωσε τη νομισματική πολιτική μέσω της διευκόλυνσης του τραπεζικού δανεισμού. Στις αρχές του 2009, οι νομισματικές

238 Το χρηματιστήριο της Σαγκάης έχασε τα 2/3 της αξίας του την περίοδο 2007–2009, επηρεαζόμενο κυρίως από την κρίση των αμερικανικών χρηματιστηρίων. Το 2010–2011 ανέκτησε το 50% της χαμένης αξίας του.

239 Οι πληθωριστικές πιέσεις αποτελούσαν πριν αλλά και κατά τη διάρκεια της κρίσης ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα που αντιμετώπισε η κινεζική οικονομία.

αρχές του Πεκίνο δημιούργησαν έναν μηχανισμό πίστωσης και στήριξης του κινεζικού τραπεζικού συστήματος αξίας \$590 δις (16% του ΑΕΠ).

Πίνακας 6: Σχήματα παροχής ρευστότητας της Κίνας για την αντιμετώπιση κρίσεων κατά τη διάρκεια της κρίσης

Καθεστώς	Ημερομηνία	Μέγεθος	Μερίδιο κινεζικής χρηματοδότησης	Μέλη	Είδος σύμβασης
Δίκτυο διμερών συμφωνιών ανταλλαγής νομισμάτων της Κεντρικής Τράπεζας	2008	550 \$δισ.	100,00%	32 διαφορετικές διμερείς συμφωνίες ²⁴⁰	Διμερείς συμφωνίες ανταλλαγής του γουάν με άλλα νομίσματα
Πρωτοβουλία Chian-Mai	2010	240 \$δισ.	32,00%	Κράτη-μέλη της ASEAN + Κίνα, Ιαπωνία, Ν. Κορέα	Συμφωνία διατήρησης αποθεματικού έκτακτης ανάγκης σε περιφερειακό επίπεδο
Σύμβαση Διατήρησης Αποθεματικών των BRICS	2014	100 \$δισ.	41,00%	BRICS	Συμφωνία διατήρησης αποθεματικού έκτακτης ανάγκης

Πηγή: *Minghao, 2016*

Οι μηχανισμοί διαχείρισης ρίσκου που δημιούργησε η Τράπεζα βελτιώθηκαν από τη χρήση διαφοροποιημένων εργαλείων. Για παράδειγμα, το Πεκίνο αύξησε το ύψος των δανειακών κεφαλαίων μέσω της μείωσης των επιτοκίων αναφοράς και των επιτοκίων ενυπόθηκων δανείων. Επιπλέον, καθορίστηκε ο σχεδιασμός και η υλοποίηση νομισματικών πολιτικών με ιδιαίτερα ευέλικτο τρόπο. Για παράδειγμα, προκειμένου να δοθεί προτεραιότητα στην αγροτική παραγωγή και στις εξαγωγές, η Τράπεζα παρείχε σε πολλές κρατικές εταιρείες εξαγωγικών κλάδων μεγαλύτερες διευκολύνσεις

²⁴⁰ Συμπεριλαμβάνονται μεταξύ άλλων συμφωνίες με Ινδονησία, Ν. Κορέα, Αργεντινή (2009), Πακιστάν, Ταϊλάνδη (2011), Αυστραλία, Τουρκία (2012), Ηνωμένο Βασίλειο, Ευρωζώνη, Βραζιλία (2013), Καναδάς, Ρωσία, Ελβετία (2014), Ν. Αφρική, Χιλή (2015).

συγκριτικά με άλλους κλάδους (Han 2012).

Σε συνδυασμό με το πακέτο χρηματοπιστωτικής στήριξης που εκπόνησε η κυβέρνηση της ΛΔΚ, οι οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης της Κίνας έλαβαν ένα κολοσσιαίο πακέτο χρηματοδότησης της κινεζικής εσωτερικής αγοράς, το οποίο προσέγγισε τα 2 τρις δολάρια (53% του κινεζικού ΑΕΠ).²⁴¹ Η αύξηση της τραπεζικής πίστωσης διαδραμάτισε πρωταγωνιστικό ρόλο στην επεκτατική πολιτική που ακολούθησαν οι κινεζικές αρχές. Στο τέλος του 2009, ο τραπεζικός δανεισμός στη ΛΔΚ αναδείχθηκε διπλάσιος από το κυβερνητικό πακέτο στήριξης (\$1,2 τρις), ενώ το 2010 ο τραπεζικός δανεισμός προσέγγισε τα \$2 τρις.

Σε όρους μεγέθους, τα πακέτα πιστωτικής στήριξης της Κίνας ήταν τα δεύτερα μεγαλύτερα παγκοσμίως, υπολειπόμενα μόνο των αμερικανικών. Σύμφωνα με έρευνες, σε όρους οικονομικής αποτελεσματικότητας, τα πακέτα πιστωτικής στήριξης συνεισέφεραν 2-3 μονάδες στην αύξηση του ΑΕΠ κατά τα έτη 2009 και 2010 (Morrison 2009).

Σύμφωνα με τις αξιολογικές κρίσεις των ίδιων των κινεζικών αρχών αλλά και ουδέτερων διεθνών φορέων, «η ΛΔΚ σημείωσε αξιοσημείωτη επιτυχία στις πολιτικές που υιοθέτησε για την αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης». Παρόλο που ο ρυθμός αύξησης των εξαγωγών και, κατ' επέκταση, της οικονομικής ανάπτυξης μειώθηκαν κατά τη διάρκεια της κρίσης, δεν κατέρρευσαν όπως συνέβη σε άλλες οικονομίες. Σύμφωνα και με ουδέτερες εκτιμήσεις, οι κινεζικές αρχές αναγνώρισαν γρήγορα τα προβλήματα που παρουσιάστηκαν, λαμβάνοντας μέτρα ώστε να τα αντιμετωπίσουν και να επιτύχουν τους στόχους που έθεσαν. Η έμφαση στον έλεγχο του ρυθμού οικονομικής ανάπτυξης και του πληθωρισμού μετατράπηκε σε έμφαση στην ενίσχυση της ανάπτυξης και της επέκτασης της πιστωτικής στήριξης, κάτι που έγινε εμφανές ήδη από το 2009.

Οι κανονιστικές και εποπτικές δομές στην Κίνα μεταβλήθηκαν σε αναλογία με την ανάπτυξη της χρηματοπιστωτικής αγοράς κατά τη διάρκεια της κρίσης. Το

241 Σύμφωνα με στοιχεία του Κινεζικού Υπουργείου Οικονομικών, το 29% του πακέτου κατευθύνθηκε προς την αναβάθμιση των αγροτικών περιοχών της ΛΔΚ, το 23% προς τη δημιουργία μεταφορικών και ενεργειακών υποδομών, το 15% προς ενίσχυση της στεγαστικής πολιτικής, το 13% στις παροχές υγείας και εκπαίδευσης, το 10% προς τις «πράσινες» επενδύσεις, και 9% προς την τεχνολογική καινοτομία.

πλαίσιο αυτό δημιουργήθηκε λίγο πριν από την έλευση της κρίσης και μεταβλήθηκε στις αρχές της. Εμπεριείχε την Κεντρική Τράπεζα της ΛΔΚ και τρεις κανονιστικές επιτροπές (Yao & Wu 2011). Η Κεντρική Τράπεζα είχε ως βασική αρμοδιότητα τον έλεγχο της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας, ενώ οι τρεις επιτροπές τον κανονιστικό έλεγχο σε ό,τι αφορά την ασφάλιση, τις εγγυήσεις και το τραπεζικό σύστημα.²⁴² Το κανονιστικό εποπτικό καθεστώς της ΛΔΚ ανέλαβε μία σειρά από αποτελεσματικές δράσεις κατά το ξέσπασμα της χρηματοπιστωτικής κρίσης. Επιπλέον, η Κεντρική Τράπεζα και η Κανονιστική Τραπεζική Επιτροπή δημιούργησαν ένα πλαίσιο ελέγχου της δανειακής χρηματοδότησης και των χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών με την παράλληλη εγκαθίδρυση χρηματοπιστωτικών καινοτομιών (Moore 2013).

6.4.β Γεω-οικονομική Στρατηγική

Ένας από τους κεντρικούς άξονες της οικονομικής στρατηγικής της Κίνας κατά τη διάρκεια της κρίσης υπήρξε η γεω-οικονομική της στρατηγική, την οποία συνέχισε να ακολουθεί το Πεκίνο με ακόμη μεγαλύτερη ένταση τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Η στρατηγική αυτή περιλαμβάνει εκτεταμένες επενδύσεις σε πλουτοπαραγωγικές πηγές, μεταφορικά δίκτυα και ποικίλων ειδών περιουσιακά στοιχεία.²⁴³ Σκοπός αυτής της στρατηγικής είναι η ενίσχυση της γεω-οικονομικής ισχύος και συνολικά της οικονομικής και πολιτικής επιρροής της ΛΔΚ στην παγκόσμια οικονομία. Στα πλαίσια αυτής της στρατηγικής, το Πεκίνο σχεδίασε και υλοποίησε έντεκα χρηματοδοτικά και επενδυτικά εργαλεία, προωθώντας την κινεζική παρουσία σε όλες τις γεωγραφικές περιφέρειες της παγκόσμιας οικονομίας.

Η πρωτοβουλία «One Belt, One Road» (OBOR),²⁴⁴ αποτελεί την κύρια κινεζική στρατηγική για την ανάπτυξη υποδομών στην ασιατική ήπειρο με σκοπό τη διευκόλυνση της συνδεσιμότητας, του εμπορίου και των επενδύσεων και, κατ' επέκταση, την αύξηση της οικονομικής και πολιτικής επιρροής του Πεκίνο (Aoyama 2016). Η επιτυχής υλοποίηση της στρατηγικής αναμένεται να βοηθήσει στην

242 Οι τρεις κεντρικές κανονιστικές επιτροπές της ΛΔΚ είναι η Κινεζική Κανονιστική Επιτροπή Ασφαλίσεων (CIRC), η Κινεζική Κανονιστική Επιτροπή Εγγυήσεων (CSRC) και η Κινεζική Κανονιστική Τραπεζική Επιτροπή (CBRC).

243 Χρηματοπιστωτικά περιουσιακά στοιχεία, real estate,

244 Βλ. <https://bit.ly/3kKvXtZ>

αποτροπή της περικύκλωσης από τις ανταγωνιστικές προς την Κίνα δυνάμεις. Η ΛΔΚ έχει εμπλακεί στη χρηματοδότηση και υλοποίηση ενός εκτεταμένου δικτύου μεταφορικών (αυτοκινητόδρομοι, σιδηροδρομικά δίκτυα) και τηλεπικοινωνιακών δικτύων, αγωγών πετρελαίου και φυσικού αερίου, βιομηχανικών μονάδων, ειδικών οικονομικών ζωνών, λιμανιών και αεροδρομίων (Cai 2018). Τέτοιες επενδύσεις πραγματοποιούνται στην Κεντρική και Νότια Ασία με στόχο τη διευκόλυνση εμπορικών ροών προς την Αφρική, τη Μ. Ανατολή και την Ευρώπη. Για την προώθηση της OBOR, η Αναπτυξιακή Τράπεζα της Κίνας αναμένεται να χρηματοδοτήσει με \$890 δις περίπου εννιακόσια επενδυτικά έργα σε εξήντα χώρες, τα οποία θα συνδέσουν την Ασία με την Ευρώπη δημιουργώντας έξι οικονομικούς «διαδρόμους».²⁴⁵ Σύμφωνα με εκτιμήσεις, εάν το «Σχέδιο Μάρσαλ της Κίνας», όπως έχει ονομαστεί, υλοποιηθεί πλήρως, το κόστος του θα προσεγγίσει τα 8 τρις δολάρια (Summers 2016).

Η αξία των συνολικών επενδύσεων των κινεζικών εταιρειών στις χώρες που περιλαμβάνονται στην πρωτοβουλία OBOR προσέγγισε τα \$66 δις την περίοδο 2013–2017. Τα πιο σημαντικά επενδυτικά έργα που υλοποιούνται τα τελευταία χρόνια είναι ο Οικονομικός Διάδρομος Κίνας-Πακιστάν αξίας \$ 45 δις και το έργο του λιμανιού Μελάκα της Μαλαισίας αξίας \$7,2 δις. Έως τα μέσα του 2018, η Κινεζική Αναπτυξιακή Τράπεζα και η Τράπεζα Εισαγωγών-Εξαγωγών παρείχαν δανειακή χρηματοδότηση ύψους \$140 δις στην υποστήριξη των έργων της πρωτοβουλίας OBOR (Cai 2018).

Επιπρόσθετα, προς υποστήριξη της πρωτοβουλίας «One Belt, One Road», οι κινεζικές αρχές δρομολόγησαν το 2014 μία εξίσου σημαντική πρωτοβουλία, τη δημιουργία της Ασιατικής Επενδυτικής Τράπεζας Υποδομών.²⁴⁶ Η ΑΕΤΥ ξεκίνησε με εγγεγραμμένο κεφάλαιο \$100 δις, το 31% του οποίου προέρχεται από την Κίνα. Η ΛΔΚ κατέχει ως μεγαλύτερος μέτοχος το 26,6% των δικαιωμάτων ψήφου σε ένα σημαντικό για την Κίνα εργαλείο, το οποίο θα της επιτρέψει να αναλάβει έναν πιο ενεργό ρόλο στην παγκόσμια διακυβέρνηση και ανάπτυξη. Η ΑΕΤΥ αναγνωρίζεται

245 Οι έξι γεωγραφικοί και οικονομικοί διάδρομοι που θα συνδέουν τα δίκτυα της OBOR είναι ο διάδρομος Κίνας-Μογγολίας και Ρωσίας, η Νέα Χερσαία Γέφυρα της Ευρασίας, ο διάδρομος Κίνας και Κεντρικής-Δυτικής Ασίας, ο διάδρομος Κίνας και της Χερσονήσου της Ινδο-Κίνας, ο διάδρομος Κίνας-Πακιστάν και ο διάδρομος Κίνας, Μπανγκλαντές, Ινδίας και Βιρμανίας.

246 Βλ. <https://bloom.bg/36dpBiy>

ως μία «Παγκόσμια Τράπεζα» για τη ζώνη Ασίας-Ειρηνικού και ως ένας από τους κεντρικούς διαύλους της Κίνας, μέσω του οποίου μπορεί να προωθήσει μία εναλλακτική αναπτυξιακή διακυβέρνηση. Η ΑΕΤΥ θεωρείται κατά κόρον ανταγωνιστική προς την Ασιατική Αναπτυξιακή Τράπεζα,²⁴⁷ στην οποία έχουν κυρίαρχη παρουσία οι ΗΠΑ και η Ιαπωνία (Cai 2018). Παρόλο που η ΑΑΤ έχει σημαντική επενδυτική παρουσία εδώ και έξι δεκαετίες στην περιοχή της ΝΑ. Ασίας, η ΑΕΤΥ με μόλις έξι χρόνια παρουσία έχει καταφέρει ήδη να επισκιάσει την ΑΑΤ και να θεωρείται η μεγαλύτερη ασιατική αναπτυξιακή τράπεζα.²⁴⁸

Οι δύο παραπάνω πρωτοβουλίες σχεδιάστηκαν με στόχο να βοηθήσουν το Πεκίνο να αντιμετωπίσει τα εσωτερικά οικονομικά προβλήματα, συμπεριλαμβανομένων της βιομηχανικής υπερ-απόδοσης και της υποανάπτυξης των νότιων και δυτικών περιφερειών της χώρας (Cai 2018).²⁴⁹ Επιπλέον, σχεδιάστηκαν ώστε να προωθήσουν τη μεταρρύθμιση του υφιστάμενου διεθνούς οικονομικού συστήματος και να επιτρέψουν στην Κίνα να παίξει έναν πιο ενεργό ρόλο σε αυτό. Οι επενδυτικές πρωτοβουλίες της ΛΔΚ εμπεριέχουν γεωπολιτικά κίνητρα. Κεντρικό σχέδιο της Κίνας είναι η εμπλοκή των ασιατών «γειτόνων» της σε επενδυτικά έργα προκειμένου να αυξήσει τη γεωπολιτική επιρροή της στη Ν. Ασία, αντιμετωπίζοντας παράλληλα τις αμερικανικές προσπάθειες ανάσχεσης της κινεζικής επέκτασης στην περιοχή (Cai 2018). Τέλος, οι επενδυτικές πρωτοβουλίες διευκολύνουν την Κίνα να αποκτήσει περισσότερη οικονομική ασφάλεια ώστε να αντιμετωπίσει μία σειρά από αυξανόμενες εξωτερικές προκλήσεις, όπως η αυξανόμενη ένταση στη Νότια Κινεζική Θάλασσα. Δεδομένης της κρισιμότητας της συγκεκριμένης περιοχής για το εξωτερικό εμπόριο της ΛΔΚ, το Πεκίνο, υλοποιώντας εκτεταμένες επενδύσεις σε ενέργεια, μέταλλα και μεταφορικά δίκτυα, δημιουργεί μηχανισμούς πρόληψης και αντιμετώπισης πιθανών γεωπολιτικών κρίσεων που θα μπορούσαν να επηρεάσουν τη βιωσιμότητα του κινεζικού οικονομικού μοντέλου.

247 Η ΑΑΤ αποτελεί μία περιφερειακή αναπτυξιακή τράπεζα που εγκαθιδρύθηκε το 1966. Η Τράπεζα έχει 68 μέλη, 49 από την περιοχή Ασίας-Ειρηνικού και 19 εκτός της περιοχής αυτής. Οι Ιαπωνία, ΗΠΑ, Κίνα, Ινδία, Αυστραλία είναι τα κυριότερα μέλη της ΑΑΤ.

248 Η ΑΕΤΥ έχει ήδη 102 κ-μ, σε σχέση με τα 68 της ΑΑΤ, ενώ οι διαθέσιμοι χρηματοδοτικοί πόροι της ΑΕΤΥ είναι ήδη περισσότεροι από αυτούς της ΑΑΤ.

249 Τα επενδυτικά έργα των δύο πρωτοβουλιών αφορούν εκτεταμένα έργα υποδομών στις νότιες και δυτικές επαρχίες της ΛΔΚ, τα οποία έχουν ως στόχο αφενός να μειώσουν την εισοδηματική ανισότητα ανάμεσα στις κινεζικές περιφέρειες, αφετέρου να συνδέσουν περισσότερο τις συγκεκριμένες επαρχίες με τα εμπορικά και επενδυτικά δίκτυα του εξωτερικού.

Πλην των χρηματοδοτικών και επενδυτικών εργαλείων που δημιουργήθηκαν για την πρωτοβουλία «One Belt, One Road», η ΛΔΚ δημιούργησε κατά τη διάρκεια της κρίσης μία σειρά από στοχευμένα χρηματοδοτικά εργαλεία με σκοπό την οικονομική διείσδυση σε διάφορες διεθνείς αγορές. Όπως αναφέρεται και στον Πίνακα 7, σε αυτά συμπεριλαμβάνονται έξι επενδυτικά ταμεία που διευκολύνουν και προωθούν την επενδυτική διείσδυση των κινεζικών εταιρειών στις αγορές της Κεντρικής και Νότιας Αμερικής, της Ανατολικής και Δυτικής Ασίας, της Ανατολικής και Δυτικής Ευρώπης, αυξάνοντας παράλληλα την πολιτική επιρροή του Πεκίνο στις χώρες των συγκεκριμένων γεωγραφικών περιφερειών.²⁵⁰

Στην ενίσχυση της επενδυτικής στρατηγικής της Κίνας στην παγκόσμια οικονομία συνέβαλαν σε σημαντικό βαθμό οι επενδυτικές συμφωνίες που έχει συνάψει η ΛΔΚ με μία σειρά από αναπτυσσόμενες και αναπτυσσόμενες χώρες. Όπως δείχνει και ο Πίνακας 8, κατά τη διάρκεια της κρίσης η ΛΔΚ επέκτεινε σε σημαντικό βαθμό το δίκτυο των επενδυτικών συμφωνιών που έχει συνάψει,²⁵¹ διευρύνοντας ακόμη περισσότερο την επιρροή της στις διεθνείς επενδυτικές ροές.

Οι επιδόσεις της Κίνας στο διεθνές εμπόριο αποτελούσαν μία από τις βασικές πηγές της οικονομικής της ισχύος στο σύγχρονο διεθνές σύστημα ακόμη και πριν από την κρίση. Οι παραγωγικές της επιδόσεις καθώς και οι στρατηγικές προώθησης των προϊόντων της στις διεθνείς αγορές συνέβαλλαν τα μέγιστα ώστε σε μία δεκαετία (1993–2008) η ΛΔΚ να ξεπεράσει τις αναπτυσσόμενες οικονομίες στο διεθνές εμπόριο (Moore 2013).²⁵² Οι επιδόσεις αυτές αποτέλεσαν μία από τις βασικότερες αιτίες ενίσχυσης της Κίνας σε όλες τις διαστάσεις του διεθνούς οικονομικού συστήματος.

250 Το Ταμείο Κίνας-Ρωσίας, το Ταμείο Κίνας-Μεξικό, το Ταμείο Κίνας-ASEAN, το Ταμείο Κίνας-Κατάρ, τα Ταμεία Κίνας-χωρών της Ανατολικής και της Κεντρικής Ευρώπης, το Ταμείο Κίνας-N. Αμερικής & Καραϊβικής και το Ταμείο Γκουτόνγκ.

251 Οι επενδυτικές συμφωνίες της Κίνας κατά τη διάρκεια της κρίσης αφορούσαν κυρίως χώρες της Ευρώπης και της Ασίας. Οι χώρες εταίροι των επενδυτικών συμφωνιών συνιστούσαν, στην πλειοψηφία τους, σημαντικές παραμέτρους στον σχεδιασμό της στρατηγικής «One Belt, One Road».

252 Η μεγαλύτερη αύξηση των κινεζικών εμπορικών επιδόσεων καταγράφηκε την περίοδο 2001–2008, δηλαδή την περίοδο μετά την είσοδο της Κίνας στον ΠΟΕ. Τη συγκεκριμένη περίοδο καταγράφηκε άνοδος της τάξης του 400%.

Πίνακας 7: Κύρια διεθνή επενδυτικά εργαλεία της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας

Διεθνή χρηματοπιστωτικά εργαλεία	Ημερομηνία δημιουργίας	Περιγραφή
Ταμείο Κίνας-ASEAN	2010	Συνεργασία κινεζικών κρατικών χρηματοπιστωτικών οργανισμών, Παγκόσμιας Τράπεζας και ιδιωτικών οργανισμών (10 \$δισ)
Ταμείο Κίνας-Ρωσίας	2011	Συνεργασία των 2 κρατικών επενδυτικών ταμείων (1 \$δισ. συνεισφορά του κάθε ταμείου)
Επενδυτικό Ταμείο Ν. Αμερικής & Καραϊβικής	2012	Συνεργασία κινεζικών κρατικών χρηματοπιστωτικών οργανισμών (2,3 \$δισ.)
Επενδυτικό Ταμείο Θαλάσσιου Δρόμου Μεταξίου	2014	Συνεργασία κινεζικών κρατικών επενδυτικών ταμείων (1,6 \$δισ.)
Επενδυτικό Ταμείο Δρόμου Μεταξίου	2014	Συνεργασία κινεζικών κρατικών επενδυτικών ταμείων (40 \$δισ.)
Ασιατική Επενδυτική Τράπεζα Υποδομών	2014	Συνεργασία κινεζικών κρατικών επενδυτικών ταμείων (100 \$δισ.)
Νέα Αναπτυξιακή Τράπεζα BRICS	2014	Συνεργασία κινεζικών κρατικών επενδυτικών ταμείων με επενδυτικά ταμεία χωρών BRICS (100 \$ δισ.)
Επενδυτικό Ταμείο Κίνας-Κατάρ	2014	Συνεργασία των 2 κρατικών επενδυτικών ταμείων (5 \$δισ. συνεισφορά του κάθε ταμείου)
3 Επενδυτικά Ταμεία Κίνας-χωρών Κεντρικής & Ανατολικής Ευρώπης	2014	Συνεργασία κινεζικών κρατικών επενδυτικών ταμείων (15 \$δισ.)
Επενδυτικό Ταμείο Κίνας-Μεξικό	2014	Χρηματοδότηση επενδυτικών έργων για υποδομές, ενέργεια και ορυχείων (2,4 \$δισ.)
Ταμείο Γκουσόνγκ	2016	Χρηματοδότηση off-shore επενδύσεων από κινεζικές επενδύσεις (22 \$δισ.)

Πηγή: Cai, 2018

Πίνακας 8: Οι σημαντικότερες επενδυτικές συμφωνίες της ΛΔΚ πριν και μετά την κρίση

Επενδυτικές Συμφωνίες (προ κρίσης)	Επενδυτικές Συμφωνίες (κατά τη διάρκεια & μετά το πέρας της κρίσης)
Αυστραλία (1988)	Πορτογαλία, Ισπανία (2008)
Πακιστάν (1990)	Ρωσία, Ισραήλ, Βέλγιο, Μεξικό (2009)
Ουκρανία (1993)	Γαλλία, Νιγηρία, Ελβετία (2010)
Ρουμανία, Περού, Φιλιππίνες, Ινδονησία & Τουρκία (1994)	Ουζμπεκιστάν (2011)
Χιλή (1995)	Κολομβία (2013)
Σ. Αραβία (1997)	Καναδάς (2014)
Ν. Αφρική (1998)	Κονγκό (2015)
Αλγερία (2003)	
Ολλανδία (2004)	
Ιράν, Γερμανία (2005)	
Τσεχία, Φινλανδία (2006)	
Κορέα, Ινδία (2007)	

Πηγή: *Investment Policy Hub, 2019* (<https://investmentpolicyhub.unctad.org>)

6.4.γ Εμπορική Στρατηγική

Στην αύξηση της κινεζικής εμπορικής επιρροής συνέβαλε σε σημαντικό βαθμό η σύναψη εμπορικών συμφωνιών με μία σειρά από χώρες της παγκόσμιας οικονομίας. Όπως δείχνει και ο Πίνακας 9, κατά τη διάρκεια της κρίσης η ΛΔΚ επεξέτεινε σε σημαντικό βαθμό το δίκτυο των εμπορικών συμφωνιών που έχει συνάψει, διευρύνοντας ακόμη περισσότερο την επιρροή της στο διεθνές εμπόριο.

Η επέκταση του δικτύου αυτού –ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια της κρίσης– αποτέλεσε μία στρατηγική επιλογή του Πεκίνο προκειμένου να μεγιστοποιήσει το οικονομικό όφελος μέσω των συμφωνιών, αντιμετωπίζοντας παράλληλα τον αρνητικό αντίκτυπο της κρίσης στις εμπορικές επιδόσεις της ΛΔΚ.

Η αναζήτηση διμερών και πολυμερών προτιμησιακών εμπορικών συμφωνιών που θα διαφοροποιούν τις εμπορικές διασυνδέσεις της ΛΔΚ αποτέλεσε έναν από τους τρόπους με τους οποίους το Πεκίνο επιχείρησε να προστατευτεί από τις αναταράξεις

που προκάλεσε η κρίση στο δυτικο-κεντρικό διεθνές εμπορικό σύστημα (Cai 2018).²⁵³ Για παράδειγμα, όπως φαίνεται και από τον παρακάτω πίνακα, η πλειοψηφία των συμφωνιών που επικυρώθηκαν από το Πεκίνο κατά τη διάρκεια της κρίσης αφορούσε συμφωνίες ελεύθερου εμπορίου με χώρες της Ασίας και της Ν. Αμερικής.

Πίνακας 9: Οι σημαντικότερες εμπορικές συμφωνίες της ΛΔΚ πριν και μετά την κρίση

Συμφωνίες Ελευθέρου Εμπορίου (προ κρίσης)	Συμφωνίες Ελευθέρου Εμπορίου (κατά τη διάρκεια & μετά το πέρας της κρίσης)
Αυστραλία (2005) Χιλή (2006) Πακιστάν (2007)	Ν. Ζηλανδία, Σιγκαπούρη (2008) ASEAN, Κορέα, Ελβετία (2009) Ασίας-Ειρηνικού, Συμβούλιο Συνεργασίας Κόλπου ²⁵⁴ (υπό διαπραγμάτευση) Κολομβία, Ισραήλ, Περού, Νορβηγία (υπό διαπραγμάτευση)

Πηγή: <https://investmentpolicyhub.unctad.org>, 2019

6.4.δ Κρίση Χρέους της Ερωζώνης & Κίνα

Ένα σημαντικό κεφάλαιο της οικονομικής στρατηγικής της Κίνας κατά την εξεταζόμενη περίοδο ήταν η στάση της κατά την κρίση χρέους της ευρωζώνης. Η σημασία της στάσης της ΛΔΚ οφείλεται αφενός στο γεγονός ότι επρόκειτο για μία οικονομική κρίση με παγκόσμιο αντίκτυπο, αφετέρου στο γεγονός ότι αφορούσε μία από τις παγκόσμιες οικονομικές και νομισματικές δυνάμεις, ήτοι τη ζώνη του ευρώ.

Η υποστήριξη των κινεζικών αρχών στο ενιαίο νόμισμα κατά τη διάρκεια της κρίσης οφειλόταν σε οικονομικές και γεωπολιτικές αιτίες. Σε γεωπολιτικό επίπεδο, το

253 Ιδιαίτερα κατά τα πρώτα χρόνια της κρίσης, το μερίδιο των εμπορικών συναλλαγών που πραγματοποίησε η Κίνα με ΗΠΑ, ΕΕ και Ιαπωνία μειώθηκε, ενώ αντιθέτως αυξήθηκε το μερίδιο των κινεζικών εμπορικών συναλλαγών με τις αναπτυσσόμενες χώρες της παγκόσμιας οικονομίας.

254 Το Συμβούλιο Συνεργασίας του Κόλπου είναι μία περιφερειακή διακυβερνητική πολιτική και οικονομική ένωση που αποτελείται από όλα τα αραβικά κράτη του Περσικού Κόλπου, εκτός από το Ιράκ. Τα κ-μ είναι το Μπαχρέιν, το Κουβέιτ, το Ομάν, το Κατάρ, η Σαουδική Αραβία και τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα.

Πεκίνο ήθελε με τη στήριξή του να «κερδίσει» έναν σύμμαχο (ευρωζώνη) στην αντισταθμιστική στρατηγική του ενάντια στην Ουάσινγκτον. Σε οικονομικό επίπεδο, σύμφωνα με την επίσημη κινεζική προσέγγιση, το ευρώ ήταν τόσο σημαντικό για τη σταθερότητα της παγκόσμιας οικονομίας που θα ήταν καταστροφικό να καταρρεύσει.²⁵⁵ Μία δυναμική κατάρρευση θα είχε σημαντικό, αρνητικό αντίτυπο στο κινεζικό διεθνές εμπόριο, στις κινεζικές επενδύσεις και στη σταθερότητα του κινεζικού τραπεζικού συστήματος (Steinbock 2013). Το γεγονός ότι το ευρώ κατάφερε να διατηρήσει τη συναλλαγματική ισοτιμία του πάνω από το δολάριο, ακόμη και στο ναδίρ της μεγαλύτερης υπαρξιακής κρίσης του, αποτέλεσε για τις νομισματικές αρχές της ΛΔΚ χαρακτηριστικό σημείο της εγκαθίδρυσής του στο διεθνές νομισματικό σύστημα και της σημασίας του για αυτό (Zhang 2016). Δεδομένου ότι η ΕΕ αποτελεί την πιο σημαντική αγορά για τα κινεζικά συμφέροντα, αποτέλεσε εθνικό συμφέρον της ΛΔΚ να βοηθήσει στη σταθεροποίηση της ευρωζώνης (Moore 2013).

Παρά τις επιπτώσεις της κρίσης, το ευρώ παραμένει η πιο θελκτική εναλλακτική για την Κίνα ώστε να μειώσει τη μεγάλη έκθεσή της στο δολάριο. Είναι χαρακτηριστικό ότι, στις αρχές της κρίσης, το 60% των συναλλαγματικών αποθεμάτων της Κίνας ήταν τοποθετημένα σε περιουσιακά στοιχεία σε δολάρια, ενώ το 26% των αποθεμάτων ήταν τοποθετημένα σε περιουσιακά στοιχεία σε ευρώ, μερίδιο το οποίο αυξήθηκε στο 33% το 2012.

Η κινεζική κυβέρνηση ενήργησε και βοήθησε στη σταθεροποίηση της αξίας του ευρώ σε μία ιδιαίτερη κρίσιμη στιγμή. Ο επενδυτής Τζ. Σόρος δήλωσε το 2010 ότι «η Κίνα έσωσε το ευρώ». Σύμφωνα με την αρχή της υλοποίησης διαφοροποιημένων επενδύσεων, η ΕΕ ήταν και παραμένει μία από τις κυριότερες αγορές για την τοποθέτηση μέσω επενδύσεων σημαντικού μέρους των συναλλαγματικών αποθεμάτων της ΛΔΚ (Meunier 2014). Από το 2010 και έπειτα, η Κίνα έδειξε ανοικτά την υποστήριξή της στην ευρωζώνη, αγοράζοντας χρεόγραφα της Ισπανίας, της Πορτογαλίας και της Ελλάδας. Σύμφωνα με υπολογισμούς, το 2011 το Πεκίνο κατείχε το 12% των χρεογράφων του δημόσιου ισπανικού χρέους και το 14% του πορτογαλικού (Meunier 2014). Οι επενδύσεις σε χρεόγραφα χωρών της περιφέρειας της ευρωζώνης συνδυάστηκαν με σημαντικές επενδύσεις σε υποδομές σε

255 Βλ. <https://bit.ly/32YPelg> & <https://bit.ly/2FYtm0N>

Ελλάδα, Πορτογαλία και Ιταλία.²⁵⁶

Καθόλη τη διάρκεια της κρίσης, οι κινεζικές αρχές άσκησαν ισχυρές πιέσεις προς τις ευρωπαϊκές ηγεσίες ώστε να αναλογιστούν τις ευθύνες που είχαν όσον αφορά την ίδια την ευρωζώνη αλλά και τις συνέπειες που δημιουργούσε η ευρωπαϊκή κρίση χρέους στην παγκόσμια οικονομία. Είναι χαρακτηριστικές οι προειδοποιήσεις που έκανε η κινεζική κυβέρνηση προς τους Ευρωπαίους ότι θα συνέχιζαν τη στήριξη της ευρωζώνης αγοράζοντας ευρωπαϊκά ομόλογα, μόνο εφόσον οι Ευρωπαίοι αναλάμβαναν πραγματική δράση και διατηρούσαν άθικτη την ευρωζώνη (Tooze 2018).

Ο επικεφαλής του κινεζικού επενδυτικού ταμείου NSSF τόνιζε, το 2010, ότι «η κρίση χρέους της ευρωζώνης είναι προσωρινή και η μακροπρόθεσμη ανησυχία για τις κινεζικές αρχές είναι μία μελλοντική κρίση του δολαρίου εξαιτίας των ολοένα και μεγαλύτερων ελλειμμάτων της αμερικανικής οικονομίας».²⁵⁷ Από την πλευρά του, ο επικεφαλής του CIC δήλωσε, προς υπεράσπιση του ευρώ, ότι «το CIC θα συνεχίσει να διατηρεί το επίπεδο των επενδύσεων στην Ευρώπη σε υψηλά επίπεδα. Βραχυπρόθεσμες αρρυθμίες δεν θα επηρεάσουν την επενδυτική στρατηγική μας».²⁵⁸

Υποστηρίζοντας το ευρώ σε περίοδο κρίσης, η κινεζική κυβέρνηση επιδίωξε – εκτός της οικονομικής της επιρροής– να αυξήσει και την πολιτική της επιρροή στην ευρωπαϊκή ήπειρο. Η ΛΔΚ, μέσω της στήριξής της, προσπάθησε συχνά να προσεταιριστεί κυρίως τις χώρες της ευρωπαϊκής περιφέρειας προκειμένου να κερδίσει την υποστήριξη ευρωπαϊκών χωρών σε διαμάχες εντός του διεθνούς συστήματος όπου εμπλέκεται η ίδια (Meunier 2014). Για παράδειγμα, κράτη-μέλη όπως η Γαλλία, η Ιταλία, η Ουγγαρία και η Ελλάδα κράτησαν μία φιλική για τα συμφέροντα της Κίνας στάση σε μία σειρά από Ευρωπαϊκά Συμβούλια Εξωτερικών Υποθέσεων, αναφορικά με ζητήματα που αφορούσαν είτε μειονότητες στην Κίνα είτε

256 Η εξαγορά των πλειοψηφικών πακέτων των οργανισμών λιμένων του Πειραιά, του Μπάρι και του Παλέρμο από την κινεζική Cosco αποτέλεσαν τις κυριότερες εξαγορές δημοσίων οργανισμών από κινεζικές εταιρείες σε Ελλάδα και Ιταλία την περίοδο της κρίσης. Στην Πορτογαλία, η κινεζική εταιρεία Three Gorges Group απέκτησε το μανάτζμεντ της κρατικής Energias de Portugal.

257 Το Κινεζικό Επενδυτικό Ταμείο Κοινωνικής Προστασίας (NSSF) είναι το κρατικό επενδυτικό ταμείο της ΛΔΚ, του οποίου αρμοδιότητα είναι η χρηματοδότηση επενδύσεων στο κράτος πρόνοιας της Κίνας.

258 Ο Κινεζικός Επενδυτικός Οργανισμός (CIC) είναι το κρατικό επενδυτικό ταμείο της ΛΔΚ, του οποίου αρμοδιότητα είναι η διαχείριση των συναλλαγματικών της αποθεμάτων. Το 2015, είχε υπό διαχείριση περιουσιακά στοιχεία αξίας \$815 δις.

την ασφάλεια στη Νοτιοανατολική Ασία.²⁵⁹ Τα ίδια κράτη-μέλη επιχειρηματολόγησαν υπέρ μιας ανεκτικότερης στάσης εκ μέρους της ΕΕ σε σινο-ευρωπαϊκές εμπορικές διαμάχες που έλαβαν χώρα κατά τη διάρκεια της κρίσης στον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου.²⁶⁰

Στον αντίποδα των αισιόδοξων εκτιμήσεων, η κρίση απέδειξε στους Κινέζους σχεδιαστές πολιτικής ότι, από στρατηγική άποψη, η Ευρώπη απέχει από το να εκφράζεται ενιαία, κλωνίζοντας τις προσδοκίες της ΛΔΚ για τον ρόλο που θα μπορούσε να διαδραματίσει η ΕΕ στο διεθνές οικονομικό σύστημα. Επιπλέον, οι προσδοκίες της Κίνας διαψεύστηκαν αναφορικά και με τον ρόλο που θα μπορούσε να παίξει η Ένωση ως αντίβαρο στις ηγεμονικές επιδιώξεις των ΗΠΑ. Από την άλλη πλευρά, η αδυναμία των Ευρωπαίων να εκφράζονται με ένα ενιαίο τρόπο διευκόλυνε τις κινεζικές επιδιώξεις για διείσδυση εντός της ΕΕ και προσέγγιση συγκεκριμένων χωρών με ευνοϊκότερους για τη ΛΔΚ όρους.

6.5 Συμπεράσματα-Επίλογος

Η πρώτη πολύ δύσκολη κατάσταση για την ευρωζώνη και το ενιαίο νόμισμα συνέπεσε με τη μεγαλύτερη οικονομική κρίση που γνώρισε ο δυτικός κόσμος τις τελευταίες οκτώ δεκαετίες. Η κρίση είχε διεθνή και ευρωπαϊκή διάσταση, ωστόσο οι δυσκολίες που αντιμετώπισαν τα κράτη-μέλη της ευρωζώνης ξεπέρασαν αυτές που αντιμετώπισαν οι υπόλοιπες αναπτυγμένες οικονομίες. Η ευρωζώνη ήταν μία νομισματική περιοχή που δεν διέθετε δομές ομοσπονδιακού κράτους, δηλαδή τα απαραίτητα θεσμικά όργανα και τα εργαλεία πολιτικής για να αντιμετωπιστεί μία τέτοια κρίση (Τσούκαλης 2016).

Σε αντίθεση με την Ομοσπονδιακή Τράπεζα των ΗΠΑ και το αμερικανικό Υπουργείο Οικονομικών, η ΕΚΤ και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δεν κατείχαν τις αρμοδιότητες ώστε να ασκήσουν κατάλληλες δημοσιονομικές πολιτικές για να αναθερμάνουν με άμεσο τρόπο την ευρωπαϊκή οικονομία. Τα υφεσιακά φαινόμενα

259 Οι συνεδριάσεις αφορούσαν τη στάση της ΕΕ στο ζήτημα της μουσουλμανικής μειονότητας των Ουιγούρων στη βορειοδυτική Κίνα και το ζήτημα αυτονομίας της περιοχής του Θιβέτ.

260 Οι κύριες σινο-ευρωπαϊκές διαμάχες αφορούσαν τα κλωστοϋφαντουργικά προϊόντα και τα μέτρα αντι-ντάμπινγκ που επέβαλε σε διάφορες περιπτώσεις η ΕΕ σε κινεζικά προϊόντα.

διήρκεσαν στην ΕΕ περισσότερο από κάθε άλλη αναπτυγμένη οικονομία, ενώ αντίστοιχα οι ρυθμοί οικονομικής ανάπτυξης μετά την κρίση συγκαταλέγονταν στους χαμηλότερους ανάμεσα στις μεγαλύτερες οικονομικές δυνάμεις παγκοσμίως.

Αφενός, η έλλειψη κατάλληλου νομοθετικού πλαισίου για την αντιμετώπιση οικονομικών κρίσεων, οι αδυναμίες και οι αντιφάσεις της ευρωπαϊκής οικονομικής διακυβέρνησης, καθώς η απουσία πολιτικής βούλησης από τις ευρωπαϊκές ελίτ, αποτέλεσαν τις κύριες αιτίες που προκάλεσαν την ελλιπή και καθυστερημένη αντίδραση των αρχών της ευρωζώνης (και κατ' επέκταση της ΕΕ) ενάντια στις επιπτώσεις αρχικά της χρηματοπιστωτικής κρίσης και έπειτα της κρίσης χρέους του ευρώ. Όπως ορθά συμπεραίνουν οι Fields και Vernengo, «η ανικανότητα της αρχών της ευρωζώνης να υλοποιήσουν παγκόσμιες επεκτατικές πολιτικές καθώς και να επιβάλουν περιφερειακή προσαρμογή με στοιχεία δημοσιονομικής εξυγίανσης και εξισορρόπησης των κρατικών ελλειμμάτων βορρά-νότου, αποτελεί ίσως τον κυριότερο λόγο που το ευρώ δεν μπόρεσε να αμφισβητήσει το δολάριο» (Fields & Vernengo 2013).

Αφετέρου, οι παρεμβάσεις της ΕΚΤ διέσωσαν τις ευρωπαϊκές τράπεζες, προστατεύοντας παράλληλα τις ευρωπαϊκές οικονομίες από πολύ μεγαλύτερες οικονομικές ζημιές από αυτές που τελικά υπέστησαν κατά τη διάρκεια της κρίσης. Το Πρόγραμμα της Αγοράς Κινητών Αξιών (SMP) και το Πρόγραμμα Μακροπρόθεσμων Χρηματοδοτήσεων (LTRO) αποτέλεσαν κρίσιμα μέτρα ποσοτικής χαλάρωσης ώστε να στηρίξει τις οικονομίες της ευρωζώνης, ανταλλάσσοντας ομόλογα υψηλής αξίας με κυβερνητικά ομόλογα κρατών-μελών χαμηλής αξίας. Αιτία για τις συγκεκριμένες δράσεις της ΕΚΤ ήταν η ανάγκη αποκατάστασης της ενότητας των χρηματοπιστωτικών αγορών και του πιστωτικού διαύλου στους κόλπους της νομισματικής ένωσης που είχαν κλονιστεί από τις ισχυρότερες αντιδράσεις των αγορών (Τσούκαλης 2016). Το σημαντικότερο επίτευγμα της Φρανγκφούρτης ήταν η ανάσχεση των κερδοσκοπικών επιθέσεων των αγορών, οι οποίες είχαν φέρει σε πολύ δύσκολη θέση τα κράτη-μέλη της περιφέρειας της ευρωζώνης, απειλώντας να καταστρέψουν όλο το εγχείρημα της ζώνης του ευρώ. Μολονότι με σημαντική καθυστέρηση που στοίχισε στις ευρωπαϊκές οικονομίες, η ΕΚΤ αποτέλεσε τον «δανειστή έκτακτης ανάγκης» του ευρώ-συστήματος.

Οι πιστωτικές παρεμβάσεις της ΕΚΤ είχαν περιορισμένης κλίμακας βραχυπρόθεσμες επιπτώσεις στην ευρωπαϊκή οικονομία κατά την πρώτη τριετία της κρίσης. Σύμφωνα με έρευνες, οι παρεμβάσεις δεν συνετέλεσαν σε αύξηση του πραγματικού ΑΕΠ και του πληθωρισμού, όπως αναμενόταν. Αντίστοιχα, η νομισματική πολιτική βοήθησε αλλά όχι όσο αναμενόταν στην αύξηση της επενδυτικής εμπιστοσύνης. Αντιθέτως, οι πιστωτικές παρεμβάσεις της ΕΚΤ την τριετία 2015–2018 κατέγραψαν περισσότερο θετικές επιπτώσεις στην ευρωπαϊκή οικονομία. Τα προγράμματα της πιστωτικής χαλάρωσης συνέβαλαν στη μικρή αύξηση του πραγματικού ΑΕΠ και στην αύξηση της απασχόλησης στις οικονομίες της ευρωζώνης, μέσω της επέκτασης της ρευστότητας.

Κατά μόνας, τα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης άσκησαν μείγματα δημοσιονομικών και αναπτυξιακών πολιτικών ώστε να καταφέρουν να προστατεύσουν τις εθνικές τους οικονομίες από την ύφεση και τη στασιμότητα. Πολιτικές που όμως διέφεραν από χώρα σε χώρα και που λόγω των διαφορετικών οικονομικών συνθηκών είχαν διαφοροποιημένα αποτελέσματα, ανάλογα με την εθνική οικονομία στην οποία εφαρμόστηκαν. Τα κράτη-μέλη του νότου της ευρωζώνης, τα οποία αντιμετώπισαν τα μεγαλύτερα προβλήματα και μπήκαν σε χρηματοδοτικά προγράμματα στήριξης, εφάρμοσαν προγράμματα έντονης λιτότητας και περιορισμού των δημοσίων δαπανών τους, προκειμένου να μειώσουν τα δημόσια ελλείμματα που χαρακτήριζαν τις οικονομίες τους. Τα κράτη-μέλη του βορρά εφάρμοσαν και αυτά στην πλειοψηφία τους προγράμματα περιορισμένης λιτότητας προκειμένου να διατηρήσουν τη καλή κατάσταση των δημόσιων οικονομικών τους.

Στο πεδίο του διεθνούς οικονομικού ανταγωνισμού, η Ευρωπαϊκή Ένωση εξήλθε από την κρίση σε χειρότερη θέση συγκριτικά με τους κύριους ανταγωνιστές της. Παρόλο που ξεπεράστηκε, η κρίση περιόρισε τη βαρύτητα και το κύρος της ΕΕ στην παγκόσμια οικονομία, επιτρέποντας στις άλλες μεγάλες οικονομικές δυνάμεις να κερδίσουν εις βάρος της μερίδια στις διεθνείς αγορές. Οι οικονομικές στρατηγικές που ακολούθησαν οι Βρυξέλλες κατά τη διάρκεια της κρίσης δεν κατάφεραν να αντιστρέψουν τις πτωτικές τάσεις στην οικονομική ισχύ της Ένωσης, παρόλα αυτά η ΕΕ διατήρησε σε γενικές γραμμές υπολογίσιμη επιρροή σε όλους τους άξονες της διεθνούς οικονομικής διακυβέρνησης.

Σε αντιπαραβολή με τις μέτριες επιδόσεις της ΕΕ και της ευρωζώνης στη διαχείριση της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, το πρόσημο που χαρακτηρίζει τις επιδόσεις των ΗΠΑ στη διαχείριση υπήρξε θετικό. Σύμφωνα με τις αξιολογικές κρίσεις των αμερικανικών αρχών αλλά και ουδέτερων διεθνών φορέων, οι πολιτικές και τα μέτρα που έλαβαν οι αμερικανικές αρχές κατά τη διάρκεια της κρίσης είχαν θετικό αντίκτυπο στην αμερικανική οικονομία, με αποτέλεσμα οι ΗΠΑ να καταφέρουν να ξεπεράσουν τις επιπτώσεις της κρίσης σχετικά σύντομα μολονότι βρέθηκαν στο επίκεντρο της κρίσης. Οι υφιστάμενες ισχυρές δομές οικονομικής διακυβέρνησης και η συναίνεση που επιτεύχθηκε στο αμερικανικό πολιτικό σύστημα συνέβαλαν σε μεγάλο βαθμό ώστε η Ουάσινγκτον να υλοποιήσει κατάλληλες πολιτικές και να καταστήσει βιώσιμο τον αμερικανικό χρηματοπιστωτικό τομέα, απομακρύνοντας σταδιακά τα υφεσιακά φαινόμενα από την πραγματική οικονομία.

Οι παρεμβάσεις της Ομοσπονδιακής Τράπεζας των ΗΠΑ διέσωσαν τις αμερικανικές τράπεζες, προφυλάσσοντας παράλληλα τις ΗΠΑ από πολύ μεγαλύτερες οικονομικές ζημιές από αυτές που τελικά υπέστησαν κατά τη διάρκεια της κρίσης. Επιπλέον, υπό την ηγεσία του Μπερνάνκε, προωθήθηκε η παροχή ρευστότητας προς το σύνολο σχεδόν του διεθνούς τραπεζικού συστήματος, γεγονός που διευκόλυνε ιδιαίτερα τις ευρωπαϊκές τράπεζες στα προβλήματα που αντιμετώπιζαν από τη διάδοση της χρηματοπιστωτικής κρίσης.

Στο πεδίο του διεθνούς οικονομικού ανταγωνισμού, οι ΗΠΑ βρέθηκαν μετά την κρίση σε σχετικά χειρότερη θέση συγκριτικά με αυτή που βρίσκονταν προ κρίσης. Παρόλο που ξεπεράστηκε σχετικά γρήγορα, η κρίση αμφισβήτησε τη μέχρι πρότινος παντοδυναμία της Ουάσινγκτον στην παγκόσμια οικονομία, επιτρέποντας κυρίως στις αναδυόμενες οικονομικές δυνάμεις να μειώσουν την απόσταση ανάμεσα στην επιρροή τους και αυτή των ΗΠΑ. Οι οικονομικές στρατηγικές που ακολούθησε η Ουάσινγκτον κατά τη διάρκεια της κρίσης δεν κατάφεραν να ανασχέσουν την άνοδο της οικονομικής επιρροής της Κίνας, ωστόσο οι ΗΠΑ διατήρησαν σε γενικές γραμμές την προ κρίσης γεω-οικονομική επιρροή τους σε αρκετές γεωγραφικές περιφέρειες της παγκόσμιας οικονομίας (Kirshner 2014).²⁶¹

261 Σύμφωνα με Αμερικανούς αναλυτές, οι οικονομικές στρατηγικές ανάσχεσης της κινεζικής επιρροής κρίνονται έως τώρα ακατάλληλες ώστε να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά τις αντίστοιχες επιθετικές πολιτικές του Πεκίνο. Επιπλέον, σύμφωνα με τους ίδιους, κατά τη διάρκεια της κρίσης

Στο ιδεολογικό πεδίο, η κρίση συνετέλεσε στην απώλεια νομιμοποίησης για το αγγλοσαξονικό μοντέλο της αυτο-ρύθμισης των χρηματοπιστωτικών αγορών, στην απώλεια εμπιστοσύνης στην οικονομική διακυβέρνηση και στους οικονομικούς θεσμούς των ΗΠΑ, καθώς και στη σχετική ενδυνάμωση των αναδυόμενων οικονομικών δυνάμεων (Kirshner 2014). Οι ΗΠΑ κατηγορήθηκαν (δικαίως) από τις κινεζικές και ρωσικές αρχές για την πρόκληση και τη μετάδοση της κρίσης στην παγκόσμια οικονομία.²⁶² Η απώλεια νομιμοποίησης της αμερικανικής ηγεμονίας στην παγκόσμια οικονομία επηρέασε ως έναν βαθμό τη διαπραγματευτική ικανότητα της Ουάσινγκτον σε διάφορα θεσμικά πεδία του διεθνούς οικονομικού συστήματος, εντείνοντας τις πιέσεις και τα επιχειρήματα των αναπτυσσόμενων δυνάμεων (ιδίως της Κίνας και της Ρωσίας) για περιορισμό της αμερικανικής κυριαρχίας. Όπως αναφέρθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο, οι ΗΠΑ αναγκάστηκαν να αποδεχτούν μικρή μείωση της επιρροής τους στους διεθνείς θεσμούς (ΔΝΤ, ΠΤ) προς όφελος των αναπτυσσόμενων δυνάμεων, ενώ αντίστοιχα αναγκάστηκαν να υιοθετήσουν μία πιο συμβιβαστική προσέγγιση συγκριτικά με παλαιότερες περιόδους σε τομείς της διεθνούς κανονιστικής διακυβέρνησης (χρηματοπιστωτική διακυβέρνηση).

Η κρίση έφερε στο προσκήνιο συγκεκριμένες αλλαγές –επιταχύνοντας κάποιες από αυτές– ενώ στον πυρήνα της νεοφιλελεύθερης καπιταλιστικής παγκόσμιας τάξης προστέθηκε μία νέα διάσταση ως προς τις δυναμικές της μετατόπισης ισχύος. Η Κίνα θεωρείται ευρέως ως η πλέον ευνοημένη από αυτές τις μεταβολές. Η κρίση κατέδειξε την ανθεκτικότητα του κινεζικού οικονομικού συστήματος και τη δυνατότητα του κράτους να κινητοποιεί με αποτελεσματικότητα πόρους ώστε να επιτυγχάνει εθνικούς στόχους, αύξησε τη σχετική οικονομική ισχύ της Κίνας, την τοποθέτησε στο επίκεντρο της διεθνούς πολιτικής και την ανέδειξε σε έναν δρώντα-κλειδί για τις όποιες απόπειρες μεταρρύθμισης στη δομή της παγκόσμιας οικονομικής διακυβέρνησης (Xinbo 2010).

Η παγκόσμια οικονομική κρίση και οι συνέπειες αυτής στην ευρω-ατλαντική

αυτές οι στρατηγικές χαρακτηρίστηκαν από την έλλειψη των κατάλληλων πόρων ώστε να αποδώσουν. 262 Στο Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ του 2009, ο Κινέζος πρόεδρος Γ. Τζαμπάο κατηγορήσε ευθέως τις ΗΠΑ ότι ευθύνονται αποκλειστικά για το ξέσπασμα και τη μετάδοση της κρίσης. Ο Ρώσος πρωθυπουργός Δ. Μεντβέντεφ δήλωσε αρκετές φορές κατά τη διετία 2008–2009 ότι «η παγκόσμια οικονομική κρίση ήταν ένα σημάδι ότι η παγκόσμια ηγεμονία των ΗΠΑ φτάνει στο τέλος της». Στο Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ του 2009, Β. Πούτιν επίσης κατηγορήσε ευθέως τις ΗΠΑ για το ξέσπασμα της κρίσης, αφήνοντας αιχμές για τη σταθερότητα της αμερικανικής οικονομίας.

οικονομική ζώνη προσέφεραν στην Κίνα νέες ευκαιρίες για ενίσχυση της επιρροής και της ισχύος της στην παγκόσμια οικονομία. Ενόσω οι οικονομίες των ΗΠΑ και της ΕΕ αντιμετώπιζαν μία σειρά από προβλήματα, η Κίνα εδραίωσε τον νέο ρόλο της στην παγκόσμια οικονομία, προσπαθώντας να αναλάβει ευθύνες στην παγκόσμια οικονομική διακυβέρνηση που μέχρι πρότινος κατείχαν οι δύο μεγάλες οικονομίες της ευρω-ατλαντικής ζώνης.

Η επιτυχής υλοποίηση των προγραμμάτων στήριξης της κινεζικής οικονομίας οφείλεται, μεταξύ άλλων, στη μορφή και στα χαρακτηριστικά του πολιτικό-οικονομικού συστήματος που διέπει τη διακυβέρνηση της ΛΔΚ. Οι πολιτικές διαχείρισης και ανάσχεσης της κρίσης, όπως και οι γεω-οικονομικές στρατηγικές του Πεκίνο, σχεδιάστηκαν και υλοποιήθηκαν αποκλειστικά από κρατικούς φορείς, δεδομένο που συνετέλεσε σημαντικά στην αποτελεσματικότητα των συγκεκριμένων πολιτικών. Επιπλέον, κατά την υλοποίηση των πολιτικών αντιμετώπισης της κρίσης, οι κρατικοί φορείς της ΛΔΚ είχαν στη διάθεση τους το μέγιστο εύρος των χρηματοδοτικών πόρων που θα μπορούσαν να έχουν, δεδομένο που επίσης αύξησε τις πιθανότητες επιτυχίας των ασκούμενων πολιτικών.

Η Κίνα αποτέλεσε την πρώτη χρονικά μεγάλη οικονομική δύναμη η οποία ξεπέρασε με επιτυχία την οικονομική ύφεση (Han 2012). Το δεύτερο μισό του 2009, η Κίνα κατάφερε να διατηρήσει τα προ κρίσης επίπεδα του ΑΕΠ, τη στιγμή που οι μεγάλες αναπτυγμένες οικονομίες αγωνίζονταν να ξεπεράσουν τα έντονα υφεσιακά φαινόμενα και να επανέλθουν σε τροχιά ανάπτυξης (Xinbo 2010). Η παγκόσμια οικονομική κρίση δεν σηματοδότησε (όπως φαίνεται από τα ποσοτικά στοιχεία) την εκκίνηση της ανόδου της κινεζικής ισχύος στην παγκόσμια οικονομία, αλλά σίγουρα την επιτάχυνε σε κάποιους τομείς. Συνετέλεσε στην υποβάθμιση της νομιμοποίησης του παγκόσμιου νεοφιλελεύθερου μοντέλου και ενίσχυσε τον ρόλο της Κίνας ως εναλλακτικός πόλος, λειτουργώντας παράλληλα ως καταλύτης για την εσωτερική αγορά της.

Βραχυπρόθεσμα, μολονότι η κρίση δεν δημιούργησε τα ίδια προβλήματα όπως στις ευρω-ατλαντικές οικονομίες, εντούτοις ανέδειξε μία σειρά από αδυναμίες στο οικονομικό σύστημα της ΛΔΚ τα οποία, εφόσον δεν αντιμετωπιστούν ορθά στο εγγύς μέλλον, ενδέχεται να δημιουργήσουν ζητήματα βιωσιμότητας για το «κινεζικό

μοντέλο». Η υπερβολική εξάρτηση της οικονομικής ανάπτυξης από τις εξαγωγές, η ασθενική εσωτερική αγορά και οι αδυναμίες του κινεζικού τραπεζικού και χρηματοπιστωτικού συστήματος μπορεί να καταστήσουν περισσότερο ευάλωτη την οικονομία της Κίνας σε περίπτωση μελλοντικής οικονομικής κρίσης (Moore 2013).

Ο κρατο-κεντρικός και απόλυτα συγκεντρωτικός χαρακτήρας των πολιτικών αντιμετώπισης και διαχείρισης της κρίσης αποτέλεσε ένα στοιχείο διαφοροποίησης της Κίνας σε σχέση με τα χαρακτηριστικά των αντίστοιχων πολιτικών που εφάρμοσαν ΕΕ και ΗΠΑ. Οι συζητήσεις για το κινεζικό μοντέλο δεν αφορούσαν τόσο αυτά που πρέσβευε, αλλά κυρίως όσα δεν πρέσβευε. Δεν περιλάμβανε θεραπείες σοκ για το τραπεζικό σύστημα, οικονομική φιλελευθεροποίηση και πολιτικό εκδημοκρατισμό, ενώ δεν πειθαρχούσε στους βασικούς κανόνες της φιλελεύθερης παγκόσμιας τάξης, όπως η φιλελευθεροποίηση του χρηματοπιστωτικού τομέα και η διατήρηση ελεύθερα κυμαινόμενων συναλλαγματικών ισοτιμιών (Mezo & Udvari 2012). Όπως αναφέρει εύστοχα ο J. Nye, «η λεγόμενη ‘συμφωνία του Πεκίνο’, δηλαδή το μοντέλο διακυβέρνησης που βασίζεται στον συνδυασμό αυταρχικού πολιτικού συστήματος και επιτυχημένης οικονομίας αγοράς, άρχισε να αποκτά μεγάλη δημοφιλία συγκριτικά με την προ κρίσης περίοδο. Αντιθέτως, η δημοφιλία της κυρίαρχης ‘συμφωνίας της Ουάσινγκτον’, δηλαδή του μοντέλου διακυβέρνησης που βασίζεται στον συνδυασμό φιλελεύθερου δημοκρατικού πολιτικού συστήματος και επιτυχημένης οικονομίας αγοράς, άρχισε να δέχεται υπολογίσιμα πλήγματα» (Nye 2010).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ

7.1 Εισαγωγή

«Επηρεάζουν οι οικονομικές κρίσεις την ισορροπία ισχύος μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων στην παγκόσμια οικονομία;» Το ερώτημα τέθηκε ξανά στη διεθνή βιβλιογραφία μετά το ξέσπασμα της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης και τις προβλέψεις που ακολούθησαν και υποστήριζαν ότι η παγκόσμια οικονομική ηγεμονία των ΗΠΑ και της ΕΕ θα αμφισβητηθεί άμεσα από την Κίνα και τις υπόλοιπες αναδυόμενες οικονομικές δυνάμεις λόγω των συνεπειών της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης.

Όπως θα περιγραφεί παρακάτω, η συζήτηση για το αν και πότε η κινεζική οικονομία θα ξεπεράσει σε απόλυτους αριθμούς την αμερικανική ή τις ευρωπαϊκές οικονομίες έχει μεν νόημα, ωστόσο εξαιτίας της πολυπλοκότητας του οικονομικού παράγοντα στις διεθνείς σχέσεις, ενδέχεται να είναι ήσσονος σημασίας για τη συζήτηση που γίνεται περί ισορροπίας της οικονομικής ισχύος.

Σε ό,τι αφορά τον ρόλο της κρίσης ως φαινόμενο, ο Brenner επιχειρηματολογεί ότι η συμβολή της χρηματοπιστωτικής κρίσης στις μεταβολές της ισορροπίας οικονομικής ισχύος «είναι παραπλανητική, αφού αποσπά την προσοχή από τις πάγιες αδυναμίες των δυτικών οικονομιών τις τελευταίες δύο δεκαετίες», αναφερόμενος κυρίως στο πτωτικό ποσοστό της απόδοσης των κεφαλαιουχικών επενδύσεων, καθώς και στο διαρκώς πτωτικό ποσοστό κέρδους των δυτικών πολυεθνικών επιχειρήσεων από τις οποίες προέρχονται (Brenner 2009). Οι Lohoff και Trenkle, με τη σειρά τους, περιγράφοντας τις πρόσφατες τάσεις που έχουν επικρατήσει στην παγκόσμια οικονομία, σημειώνουν ότι «η πτώση της επιρροής της Δύσης αποτελεί έναν λογικό συσχετισμό στην ανάδυση της Ασίας και την άνοδο των νέων αναπτυσσόμενων οικονομιών, οι οποίες αναζητούν την επίτευξη οικονομικής ισχύος και γεωπολιτικής ασφάλειας μέσω της ένταξής τους στο παγκόσμιο καπιταλιστικό σύστημα» (Lohoff & Trenkle 2013).

Αναφορικά με τα βασικά χαρακτηριστικά της κρίσης, ο Ikenberry σημειώνει ότι «η κρίση ήταν κρίση εξουσίας εντός της υφιστάμενης ηγεμονικής οργάνωσης της διεθνούς φιλελεύθερης τάξης και όχι μία κρίση στα θεμέλια αυτής της φιλελεύθερης

τάξης. Ήταν μία κρίση της παγκόσμιας διακυβέρνησης». Ως αποτέλεσμα, «ο χαρακτήρας της εξουσίας στη διεθνή πολιτική αμφισβητήθηκε σε σημαντικό βαθμό» (Ikenberry 2011).

Το κεντρικό ερευνητικό ερώτημα της διατριβής όπως τέθηκε είναι «*Ποιες οι μεταβολές της οικονομικής ισχύος της ΕΕ κατά τη διάρκεια της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης; Σύγκριση με τις μεταβολές της οικονομικής ισχύος ΗΠΑ και Κίνας*». Τα συμπεράσματα που παρατίθενται παρακάτω προέρχονται από τη μεθοδολογική ανάλυση που πραγματοποιήθηκε στα Κεφάλαια 5 και 6 της διατριβής.

Εξετάζοντας με αναλυτικό και κριτικό τρόπο τις μεταβολές στην ισορροπία οικονομικής ισχύος που έλαβαν χώρα την τρέχουσα δεκαετία, ο συγγραφέας προσπάθησε να εξετάσει αν οι μεταβολές που έλαβαν χώρα κατά τη διάρκεια της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης ήταν τέτοιες, ώστε να αλλάξει δραστικά η ισορροπία οικονομικής ισχύος στην παγκόσμια οικονομία. Δεδομένων των μεταβολών οικονομικής ισχύος που καταγράφηκαν για την ΕΕ, τις ΗΠΑ και την Κίνα κατά τη διάρκεια της κρίσης, μπορεί να απαντηθεί το συμπληρωματικό ερευνητικό ερώτημα της διατριβής: «*Επηρέασε η παγκόσμια οικονομική κρίση (2008-2015) την ισορροπία ισχύος μεταξύ των χωρών στην παγκόσμια οικονομία;*»

7.2 Ποιες οι μεταβολές της οικονομικής ισχύος της ΕΕ κατά τη διάρκεια της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης; Σύγκριση με τις μεταβολές της οικονομικής ισχύος ΗΠΑ και Κίνας. Επηρεάστηκε η ισορροπία οικονομικής ισχύος κατά τη διάρκεια της κρίσης;

Η ΕΕ παρέμεινε μετά το πέρας της κρίσης η δεύτερη ισχυρότερη δύναμη της παγκόσμιας οικονομίας, παρουσιάζοντας όμως σημαντική πτώση της οικονομικής της ισχύος συγκριτικά με την προ κρίσης περίοδο. Η Ένωση αποτέλεσε την οικονομική δύναμη που επηρεάστηκε αρνητικά από τις επιπτώσεις της κρίσης σε μεγαλύτερο βαθμό. Οι εμπορικές της επιδόσεις κατέγραψαν μείωση, με αποτέλεσμα να πάψει να είναι η μεγαλύτερη εξαγωγική δύναμη. Αντίστοιχα πτωτικές ήταν οι επιδόσεις της και στις διεθνείς επενδυτικές ροές. Η ΕΕ απώλεσε ελκυστικότητα ως επενδυτικός προορισμός, αλλά ακόμη μεγαλύτερες ήταν οι απώλειες στην επιρροή των

ευρωπαϊκών πολυεθνικών επιχειρήσεων στις διεθνείς αγορές.

Η παγκόσμια οικονομία ολοένα και περισσότερο δεν διοικείται από εκατοντάδες χιλιάδες μεσαίου μεγέθους επιχειρήσεις, αλλά από λίγες χιλιάδες επιχειρήσεις πολύ μεγάλου μεγέθους. Σε αυτή την επενδυτική διαμάχη, οι ευρωπαϊκές επιχειρήσεις γνώρισαν μία ιστορική ήττα. Εάν ένας από τους βασικούς στόχους της ευρωζώνης ήταν να προσφέρει στις ευρωπαϊκές επιχειρήσεις ένα πεδίο κερδοφόρας κεφαλαιακής συγκέντρωσης, τότε η ευρωζώνη απέτυχε σε μεγάλο βαθμό την περίοδο της ευρωπαϊκής κρίσης χρέους.

Το ευρώ, μολονότι διατήρησε σημαντικό μέρος της διεθνούς του επιρροής, απώλεσε τον δυναμισμό που είχε παρουσιάσει τη χρονική περίοδο προ κρίσης. Οι αρνητικές συνέπειες της κρίσης στη ζώνη του ευρώ περιόρισαν τις ηγεμονικές φιλοδοξίες του ευρώ για αμφισβήτηση της κυριαρχίας του δολαρίου. Οι ευρωπαϊκές τράπεζες και τα ευρωπαϊκά χρηματοπιστωτικά κέντρα, με τη σειρά τους, δέχτηκαν σημαντικά πλήγματα, τόσο κατά τη διάρκεια της χρηματοπιστωτικής κρίσης όσο και κατά την κρίση χρέους, με αποτέλεσμα να επηρεαστεί –μεταξύ άλλων– και η θέση τους στο παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα.

Η εμπλοκή του ΔΝΤ στα εσωτερικά της ευρωζώνης –και μάλιστα μετά από πρόσκληση των ίδιων των Ευρωπαίων– αποτέλεσε ένδειξη αδυναμίας της ΕΕ, καθώς για δεύτερη φορά φορά στην ιστορία του το Ταμείο παρενέβη προκειμένου να βοηθήσει στη διάσωση αναπτυγμένων ευρωπαϊκών οικονομιών. Δεδομένης της μεγάλης επιρροής των ΗΠΑ στον θεσμό, η παρέμβαση του ΔΝΤ συνεπαγόταν αύξηση της αμερικανικής εμπλοκής στη διαχείριση της ευρωπαϊκής κρίσης χρέους.

Η κρίση έπληξε μεν την οικονομική ισχύ και τη βαρύτητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην παγκόσμια οικονομία, ωστόσο η Ένωση παραμένει μία οικονομική υπερδύναμη με ισχύ αισθητή σε όλες τις διαστάσεις της παγκόσμιας οικονομίας. Μία ισχύς που –ακόμη και μετά την κρίση– γίνεται αισθητή σε όλους τους διεθνείς εταίρους της και ιδιαίτερα στις υπόλοιπες μεγάλες οικονομικές δυνάμεις. Η θέση της ευρωπαϊκής ενιαίας αγοράς στην παγκόσμια οικονομία, καθώς και οι εμπορικές της επιδόσεις, καθιστούν την ΕΕ υπολογίσιμη δύναμη στο σύγχρονο διεθνές σύστημα.

Πίνακας 1: Αποτύπωση των μεταβολών οικονομικής ισχύος των τριών οικονομικών δυνάμεων κατά τη διάρκεια της κρίσης

Οικονομική δύναμη	Εμπορική Ισχύς	Νομισματική Ισχύς	Επενδυτική Ισχύς	Χρηματοπιστωτική Ισχύς	Θεσμική & Κανονιστική Ισχύς
ΕΕ	↓	↓	↓	↓	↓
ΗΠΑ	↓	↑	↑	↓	↓
ΛΔΚ	↑	↑	↑	↑	↑

↓: μικρή πτώση, ↑:μεγάλη αύξηση, ↑μικρή αύξηση, ↓μεγάλη πτώση

Οι ΗΠΑ, παρόλο που αποτέλεσαν το επίκεντρο και το σημείο εκκίνησης της χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2007–2008, κατάφεραν να παραμείνουν και μετά το πέρας της κρίσης η ισχυρότερη δύναμη της παγκόσμιας οικονομίας.

Οι ΗΠΑ κατέγραψαν μία μικρή πτώση της οικονομικής τους ισχύος κατά τη διάρκεια της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης. Οι αμερικανικές εμπορικές επιδόσεις υποχώρησαν, ενώ μεικτές ήταν οι μεταβολές στην αμερικανική επιρροή στις διεθνείς επενδυτικές ροές. Οι ΗΠΑ απώλεσαν ελκυστικότητα ως επενδυτικός προορισμός, ενώ αντίθετα η διεθνής επενδυτική δραστηριότητα των αμερικανικών πολυεθνικών εταιρειών δεν επηρεάστηκε ιδιαίτερα από τις επιπτώσεις της κρίσης.

Μολονότι βρέθηκε στο επίκεντρο της κρίσης, το δολάριο διατήρησε και ενίσχυσε τη θέση του ως το ισχυρότερο διεθνές νόμισμα της παγκόσμιας οικονομίας. Σε αυτό συνέβαλε η μεγάλη κρίση του ευρώ, η οποία ανέδειξε το δολάριο ως τη μόνη αξιόπιστη επιλογή στις διεθνείς αγορές. Η κυριαρχία του δολαρίου στο διεθνές νομισματικό σύστημα και τα πλεονεκτήματα που παρέχει στις ΗΠΑ, αποτέλεσαν τις βασικές αιτίες της ανθεκτικότητας της αμερικανικής ισχύος κατά τη διάρκεια της κρίσης. Πλεονεκτήματα όπως η αυτονομία άσκησης μακροοικονομικής πολιτικής και η ευελιξία στο ισοζύγιο πληρωμών αποδείχτηκαν κρίσιμα εργαλεία για την αμερικανική κυβέρνηση, ώστε να μπορέσει να σχεδιάσει με επιτυχία τις πολιτικές ανάσχεσης της κρίσης και να μειώσει το κόστος προσαρμογής στις νέες συνθήκες.

Ελεγχόμενες ήταν οι επιπτώσεις της κρίσης για τις αμερικανικές τράπεζες και τα αμερικανικά χρηματοπιστωτικά κέντρα. Παρά τα προβλήματα που δημιούργησε η

χρηματοπιστωτική κρίση στο αμερικανικό τραπεζικό σύστημα, οι αμερικανικές τράπεζες βελτίωσαν τις επιδόσεις τους κατά τη διάρκεια της κρίσης χρέους του ευρώ, με αποτέλεσμα να επανέλθουν στην προ κρίσης θέση τους στο διεθνές χρηματοπιστωτικό σύστημα. Η δεσπόζουσα θέση των αμερικανικών χρηματοπιστωτικών αγορών στο παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα αποτέλεσε έναν κρίσιμο παράγοντα που διασφάλισε την επιρροή του αμερικανικού κεφαλαίου στις διεθνείς αγορές, αντισταθμίζοντας παράλληλα –ως έναν βαθμό– τις αρνητικές επιπτώσεις της κρίσης στο χρηματοπιστωτικό σύστημα των ΗΠΑ.

Δεδομένου ότι κατά τη διάρκεια της κρίσης η μείωση των αμερικανικών οικονομικών επιδόσεων ήταν μικρότερη συγκριτικά με τη μείωση που υπέστησαν οι ευρωπαϊκές, οι ΗΠΑ εξήλθαν από την κρίση αποκτώντας μεγαλύτερη απόσταση από τη δεύτερη ΕΕ στη κορυφή της ιεραρχικής πυραμίδας ισχύος. Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, η ανθεκτικότητα της οικονομικής ισχύος των ΗΠΑ ήταν εν πολλοίς αποτέλεσμα της διατήρησης της αμερικανικής πολιτικής και στρατιωτικής κυριαρχίας στο διεθνές σύστημα, κυριαρχία που επέτρεψε στην Ουάσινγκτον να αντέξει τους έντονους κραδασμούς που έφερε στην αμερικανική οικονομία η χρηματοπιστωτική κρίση.

Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο J. Kirshner, «η αμερικανική οικονομία παρέμεινε πολύ μεγάλη σε μέγεθος, εξαιρετικά προηγμένη ποιοτικά, εντυπωσιακά καινοτόμα και εξαιρετικά πλούσια σε υλικούς και μη υλικούς πόρους». Η κρίση μπορεί να μην αφαίρεσε την πρωτοκαθεδρία από τις ΗΠΑ στην παγκόσμια οικονομία, αποτέλεσε όμως έναν από τους παράγοντες που έφεραν πιο σύντομα το τέλος της «δεύτερης αμερικανικής μεταπολεμικής τάξης πραγμάτων», δηλαδή της περιόδου που ορίζεται ως η περίοδος της απόλυτης αμερικανικής ηγεμονίας στην παγκόσμια οικονομία μετά και το τέλος του Ψυχρού Πολέμου (1989–2007) (Kirshner 2014). Δεδομένου ότι η οικονομική και πολιτική διάσταση της ισχύος συνδέονται σε σημαντικό βαθμό, μπορεί να υποστηριχθεί ότι η πτώση της οικονομικής ισχύος των ΗΠΑ που έλαβε χώρα κατά τη διάρκεια της κρίσης δεν θα αργήσει να μετατραπεί και σε αντίστοιχη πτώση πολιτικής και στρατιωτικής ισχύος.

Κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης, η Κίνα αναδείχθηκε στην αδιαμφισβήτητα τρίτη μεγαλύτερη οικονομική δύναμη στο διεθνές σύστημα. Η

αύξηση των οικονομικών της επιδόσεων, παράλληλα με τη σχετική μείωση των οικονομικών επιδόσεων ΗΠΑ και ΕΕ, είχε ως αποτέλεσμα τη μείωση της απόστασης μεταξύ της ΛΔΚ και των άλλων δύο μεγαλύτερων οικονομικών δυνάμεων στην ιεραρχική πυραμίδα ισχύος των χωρών. Αυτή η μείωση απόστασης της Κίνας από τις δύο υπερδυνάμεις της Δύσης έχει αρχίσει να εκφράζεται σε διάφορες εκφάνσεις της παγκόσμιας οικονομικής διακυβέρνησης, όπου το Πεκίνο καλείται να διεκδικήσει την αποτύπωση της αλλαγής των συσχετισμών στην παγκόσμια οικονομία.

Οι κινεζικές εμπορικές και επενδυτικές επιδόσεις κατέγραψαν σημαντική άνοδο κατά τη διάρκεια της κρίσης. Η Κίνα αναδείχθηκε στη μεγαλύτερη εξαγωγική δύναμη του διεθνούς εμπορίου, ενώ οι κινεζικές πολυεθνικές εταιρείες ενίσχυσαν σε σημαντικό βαθμό τη διεθνή επενδυτική τους δραστηριότητα. Ο κινεζικός χρηματοπιστωτικός και τραπεζικός τομέας συνέχισε την επέκτασή του, παρόλες τις αρνητικές επιδράσεις που δέχτηκε τα πρώτα χρόνια της κρίσης. Οι κινεζικές τράπεζες ενίσχυσαν τη θέση τους στο παγκόσμιο τραπεζικό σύστημα, ενώ σημαντική ενίσχυση των επιδόσεων τους σημείωσαν οι κινεζικές χρηματαγορές.

Οι συνθήκες που έχουν διαμορφώσει εδώ και δύο δεκαετίες την ξέφρενη μεγέθυνση της κινεζικής οικονομίας συνέχισαν να υφίστανται και κατά τη διάρκεια της κρίσης, παρά τις αντίρροπες πιέσεις που δημιουργήθηκαν. Μολονότι τη διετία 2008–2009 η μείωση των εξαγωγών έφερε κάμψη της αύξησης του ρυθμού οικονομικής ανάπτυξης, η κινεζική οικονομία συνέχισε να μεγεθύνεται με πρωτοφανείς ρυθμούς συγκριτικά με τις υπόλοιπες μεγάλες δυνάμεις της παγκόσμιας οικονομίας. Η ραγδαία ανάπτυξη εμπορικών και επενδυτικών επιδόσεων και μέσα στην κρίση, σε συνδυασμό με τη συστηματική συγκέντρωση συναλλαγματικών αποθεμάτων, συνέχισαν να είναι τα κυριότερα εργαλεία του Πεκίνο ώστε να χρηματοδοτεί αυτούς τους ρυθμούς ανάπτυξης, εδραιώνοντας παράλληλα την Κίνα ως υπερδύναμη της παγκόσμιας οικονομίας, ικανή να διεκδικεί ολοένα μεγαλύτερα μερίδια επιρροής.

Παρά τη ραγδαία αύξηση των οικονομικών της επιδόσεων και την ενίσχυση της θέσης της κατά τη διάρκεια της κρίσης, η Κίνα δεν κατάφερε να αμφισβητήσει άμεσα την πρωτοκαθεδρία των ΗΠΑ και της ΕΕ στην παγκόσμια οικονομία. Η κρίση διευκόλυνε μεν τη μείωση της απόστασης που χωρίζει τη ΛΔΚ από τα δύο κυρίαρχα

οικονομικά κέντρα της Δύσης, ωστόσο η μείωση δεν ήταν τόσο μεγάλη ώστε να φέρει πραγματική ανατροπή των συσχετισμών ισχύος που υφίσταντο προ κρίσης.

Η Κίνα παραμένει στο εσωτερικό της μία αναπτυσσόμενη οικονομία με μικρό συγκριτικά κατά κεφαλήν ΑΕΠ, σαφώς λιγότερο αναπτυγμένη εσωτερική αγορά σε σύγκριση με την αμερικανική ή την ευρωπαϊκή, οι οποίες αποτελούν τις πιο αναπτυγμένες εσωτερικές αγορές της παγκόσμιας οικονομίας. Επιπλέον, το κοινωνικό αποτέλεσμα της γιγαντιαίας προσπάθειας εκμοντερνισμού της κινεζικής οικονομίας παραμένει απροσδιόριστο, ενώ η πολιτική και πολιτισμική πραγματικότητα του κινεζικού καπιταλισμού είναι «η απόλυτη κατάρρευση του οικονομικού κολεκτιβισμού που κυριαρχούσε μέχρι πρόσφατα και η αντικατάστασή του από τις ανίκητες τάσεις ναρκισισμού που απορρέουν από τις υλικές επιθυμίες και τον εγωκεντρισμό της κινεζικής άρχουσας τάξης» (Arrighi 2007). Όπως φαίνεται, η κρίση λειτούργησε ως επιταχυντής των συστημικών εξελίξεων και των μεταβολών που σταδιακά αναβαθμίζουν τη θέση της ΛΔΚ στο διεθνές σύστημα, μεταμορφώνοντάς το σε τριπολικό.

Συμπερασματικά, τα ερευνητικά ευρήματα της παρούσας διατριβής επιβεβαιώνουν την υπόθεση εργασίας του Cassis, δηλαδή ότι, όσο και αν οι σύγχρονες χρηματοπιστωτικές και οικονομικές κρίσεις έχουν συνταράξει την παγκόσμια οικονομία σε διάφορες χρονικές περιόδους, δεν άλλαξαν την ισορροπία οικονομικής ισχύος ανάμεσα στις μεγαλύτερες οικονομικές δυνάμεις του διεθνούς συστήματος. Ομοίως με τις προηγούμενες οικονομικές κρίσεις που περιγράφει ο Cassis στη μελέτη του, η χρηματοπιστωτική κρίση του 2007–2008 αλλά και η κρίση χρέους της ευρωζώνης του 2010–2015 είχαν μεν σημαντικό αντίκτυπο στις δομές της παγκόσμιας οικονομίας και προξένησαν αλλαγές στους συσχετισμούς ισχύος, ωστόσο δεν μετέβαλλαν τα βασικά χαρακτηριστικά της ισορροπίας οικονομικής ισχύος με αποφασιστικό τρόπο.

Μετά το πέρας της κρίσης, το διεθνές οικονομικό σύστημα τείνει ακόμη περισσότερο προς ένα τριπολικό μοντέλο. ΗΠΑ, ΕΕ και Κίνα αποτελούν τους τρεις κυρίαρχους πόλους οικονομικής ισχύος και επιρροής, καταγράφοντας με διαφορά τις μεγαλύτερες οικονομικές επιδόσεις και δημιουργώντας παράλληλα τρεις σφαίρες οικονομικής και πολιτικής επιρροής. Σε αυτό το τριπολικό σύστημα συνυπάρχουν και

άλλοι πόλοι μεγάλης ή περιφερειακής ισχύος, οι οποίοι βρίσκονται πιο κάτω στην ιεραρχική πυραμίδα ισχύος και εμπλέκονται με τις τρεις κυρίαρχες δυνάμεις τόσο με όρους ανταγωνισμού όσο και με όρους συνεργασίας, διατηρώντας ή μεταβάλλοντας κατά περίπτωση τους συσχετισμούς της ισορροπίας οικονομικής ισχύος. Τέτοιες δυνάμεις είναι, για παράδειγμα, η Ιαπωνία, η Ρωσία, η Ινδία, η Βραζιλία, η Ν. Αφρική, η Αυστραλία και η Σ.Αραβία.

7.3 Οι Μεταβολές στις Σχέσεις ΗΠΑ, ΕΕ και ΛΔΚ

Ένα ερώτημα που έχει τεθεί στην ακαδημαϊκή συζήτηση και μπορεί επίσης να απαντηθεί αφορά το κατά πόσο η κρίση μετέβαλε τις οικονομικές και πολιτικές σχέσεις ανάμεσα στις τρεις μεγαλύτερες δυνάμεις της παγκόσμιας οικονομίας. Η κυρίαρχη άποψη στη βιβλιογραφία, την οποία ασπάζεται και ο συγγραφέας, είναι ότι η κρίση λειτούργησε ως επιταχυντής κάποιων συγκεκριμένων τάσεων που είχαν αναπτυχθεί πριν την έλευση της κρίσης. Η κρίση δημιούργησε κατ' αρχάς μία κατάσταση πιο έντονης ανταγωνιστικής αλληλεξάρτησης για τους τρεις ισχυρότερους πόλους της παγκόσμιας οικονομίας. Αυτό έδειξε η διαχείριση της χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2007–2008 και της ευρωπαϊκής κρίσης χρέους, όπου Βρυξέλλες, Ουάσινγκτον και Πεκίνο δραστηριοποιήθηκαν προκειμένου να ανασχέσουν και να αντιμετωπίσουν τις συνέπειες των δύο κρίσεων και να διατηρήσουν σταθερή και βιώσιμη την παγκόσμια οικονομία. Οι τρεις δυνάμεις αντιλήφθηκαν ότι η κατάρρευση οποιουδήποτε από τους τρεις πόλους οικονομικής ισχύος θα είχε καταστροφικές συνέπειες και για τους δύο άλλους πόλους, αφού οι οικονομικοί και χρηματοπιστωτικοί δεσμοί που τους συνέδεαν ήταν και είναι ιδιαίτερα στενοί.

Οι ΗΠΑ και η ΕΕ ήταν και εξακολουθούν να είναι δύο κατά βάση καθεστωτικές οικονομικές δυνάμεις, αφού οι δομές του μεταπολεμικού διεθνούς οικονομικού συστήματος στηρίζουν και αναπαράγουν εδώ και δεκαετίες την αμερικανική κυρίως και δευτερευόντως την ευρωπαϊκή κυριαρχία στην παγκόσμια οικονομία. Κατά τη διάρκεια της κρίσης, οι ΗΠΑ, σε συνεργασία με την ΕΕ, προσπάθησαν να διατηρήσουν τις βασικές δομές του διεθνούς οικονομικού συστήματος χωρίς σημαντικές μεταβολές, προσπαθώντας παράλληλα να πραγματοποιήσουν κάποιες θεσμικές και πολιτικές μεταρρυθμίσεις ώστε να

σταθεροποιήσουν το σύστημα και να εξασφαλίσουν τη βιωσιμότητά του. Σε αυτές τις προσπάθειες, η ΕΕ και κυρίως οι ΗΠΑ βρέθηκαν απέναντι στις αναδυόμενες οικονομικές δυνάμεις, με κύριο εκπρόσωπό τους την Κίνα, οι οποίες ζήτησαν από τη Δύση τη θεσμοποίηση της ολοένα αυξανόμενης οικονομικής επιρροής τους στην παγκόσμια οικονομία. Επιπλέον, οι αναδυόμενες οικονομικές δυνάμεις ζήτησαν (και συνεχίζουν να ζητούν) δραστικές αλλαγές στις δομές της παγκόσμιας οικονομίας, με στόχο την πρόληψη της εμφάνισης νέων χρηματοπιστωτικών κρίσεων και κρίσεων χρέους που απορρέουν από τον τρόπο που οι ΗΠΑ και η ΕΕ έχουν διαχειριστεί την εξέλιξη της παγκόσμιας οικονομίας.

Η ΕΕ αποτελεί τον πιο αυθεντικό εκφραστή της φιλελεύθερης οικονομικής τάξης πραγμάτων, η οποία έχει βρεθεί ανάμεσα στις άλλες δύο οικονομικές υπερδυνάμεις που πλέον εισέρχονται τα τελευταία χρόνια στο στάδιο του συγκρουσιακού ανταγωνισμού. Οι Ευρωπαίοι προσπάθησαν να διατηρήσουν κατά τη διάρκεια της κρίσης μία ισορροπία στις σχέσεις τους με τις δύο δυνάμεις, διατηρώντας σε ορισμένες περιπτώσεις προσεγγίσεις πλησιέστερα στις αμερικανικές θέσεις και σε άλλες πλησιέστερα στις κινέζικες θέσεις, ανάλογα με τα ευρωπαϊκά οικονομικά συμφέροντα. Αυτή η στάση ισορροπίας ανάμεσα στις δύο δυνάμεις κατέστη περισσότερο προβληματική στην περίοδο της διακυβέρνησης Τραμπ και την απομονωτική στροφή των ΗΠΑ στην παγκόσμια οικονομία, εξέλιξη που αύξησε την απόσταση μεταξύ ΕΕ και ΗΠΑ σε μία σειρά από ζητήματα της παγκόσμιας οικονομικής διακυβέρνησης αλλά που ταυτόχρονα έφερε την Ευρώπη ενώπιον εξαιρετικά δύσκολων επιλογών.

Εδώ και δύο δεκαετίες, η Κίνα αποτελεί μία κατά βάση αναθεωρητική δύναμη, η οποία επιθυμεί σημαντικές μεταβολές στις δομές του υφιστάμενου διεθνούς οικονομικού συστήματος ώστε να είναι πιο συμβατές με τη θέση και τον ρόλο που διεκδικεί το Πεκίνο στην παγκόσμια οικονομία. Κατά τη διάρκεια της κρίσης, έγιναν εμφανείς οι φιλοδοξίες της ΛΔΚ να καταστεί σταδιακά μία καθεστωτική δύναμη, δηλαδή να ενταχθεί στις δομές του διεθνούς οικονομικού συστήματος δραστηριοποιούμενη υπέρ της διατήρησής του. Όπως αναφέρει ο Ahrari, κατά τη διάρκεια της κρίσης, η Κίνα συνεργάστηκε με τις δυτικές δυνάμεις όταν το απαιτούσαν τα συμφέροντά της, αλλά συνέχισε να αντιστέκεται στις δυτικές πιέσεις να αλλάξει το πολιτικό της σύστημα, ενώ εξακολούθησε να χρησιμοποιεί πολυμερείς

διαδικασίες, ήπια εξισορρόπηση αλλά και ποιοτική βελτίωση των στρατιωτικών της δυνάμεων ώστε να θέσει εμπόδια στην αμερικανική ηγεμονία (Ahrari 2011). Επιπλέον, ένα άλλο συστατικό της υψηλής στρατηγικής της Κίνας που αναδείχθηκε κατά τη διάρκεια της κρίσης, σύμφωνα με τον Saunders, ήταν «η ανάγκη της ΛΔΚ να διατηρεί θετικές σχέσεις με τις υπόλοιπες μεγάλες δυνάμεις προκειμένου να διευκολύνει –όσο το δυνατόν περισσότερο– μία πολυ-πολική διεθνή οικονομική τάξη και να μειώσει τις δυνατότητες των ΗΠΑ να δημιουργήσουν ηγεμονικές συμμαχίες ικανές να ανασχέσουν την συνεχιζόμενη άνοδό της» (Saunders 2008).

Η άνοδος της Κίνας στην παγκόσμια οικονομία και η ενίσχυση των σινο-ευρωπαϊκών σχέσεων φαίνεται ότι αποτελεί παράγοντα που έχει επηρεάσει τη συνοχή του ευρω-ατλαντικού μπλοκ. Σε μία σειρά από ζητήματα που αφορούν τη διεθνή οικονομική διακυβέρνηση, η ΕΕ έχει διαφοροποιηθεί από τις αμερικανικές θέσεις, αυξάνοντας παράλληλα τους δίαυλους επικοινωνίας με την ασιαστική οικονομική υπερδύναμη. Τα διαφοροποιημένα συμφέροντα ΗΠΑ-ΕΕ σε μία σειρά από τομείς της διεθνούς οικονομικής διακυβέρνησης, τα οποία εκφράστηκαν κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης, αποτέλεσαν έναν επιπρόσθετο παράγοντα που επηρέασε τη συνοχή του ευρω-ατλαντικού οικονομικού μπλοκ. Οι διαπραγματεύσεις στη διεθνή χρηματοπιστωτική διακυβέρνηση (Βασιλεία III), στη διεθνή κανονιστική διακυβέρνηση και στο διεθνές εμπορικό σύστημα (σύστημα λήψης αποφάσεων του ΠΟΕ), αποτέλεσαν τους βασικούς τομείς όπου εκφράστηκε η διάσταση των απόψεων και των θέσεων Ουάσινγκτον και Βρυξελλών σε ό,τι αφορά την εξέλιξη της παγκόσμιας οικονομίας. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Eichengreen σε άρθρο του στη βρετανική εφημερίδα *Guardian*, «η στροφή της Ουάσινγκτον προς τον απομονωτισμό μέσω των επιλογών πολιτικής του Τραμπ μπορεί να δώσει σε Πεκίνο και Βρυξέλλες την ευκαιρία να ηγηθούν της παγκόσμιας οικονομικής διακυβέρνησης, καλύπτοντας το κενό που θα αφήσει η Ουάσινγκτον».²⁶³ Ένα ιδιαίτερα δύσκολο ερώτημα που αφορά το εγγύς μέλλον, είναι κατά πόσο θα μπορέσει η Ευρωπαϊκή Ένωση να διατηρήσει αυτή την “ευαίσθητη” ισορροπία ανάμεσα στη παραδοσιακή σύμμαχο ΗΠΑ και την ανερχόμενη εταίρο Κίνα.

Ένα επιπρόσθετο δίλημμα που έχει δημιουργηθεί ανάμεσα στις ΗΠΑ και την ΕΕ αφορά τον τρόπο ένταξης των αναδυόμενων οικονομικών δυνάμεων στους

263 Το άρθρο του B. Eichengreen διατίθεται στη διεύθυνση: <https://bit.ly/3i2z2ns>

φιλελεύθερους θεσμούς της διεθνούς οικονομικής τάξης και την αποδοχή ότι οι αναδυόμενες δυνάμεις θα επηρεάσουν στο μέλλον τη δομή και το σύστημα διακυβέρνησης των θεσμών. Η ΕΕ και τα κράτη-μέλη της έχουν επιδείξει αυξημένο βαθμό ευελιξίας στη διευκόλυνση εμπλοκής των αναδυόμενων δυνάμεων. Για παράδειγμα, υποστήριξαν την αύξηση των δικαιωμάτων ψήφου της Κίνας στο ΔΝΤ και την Παγκόσμια Τράπεζα, τη στιγμή που οι ΗΠΑ την αποδέχτηκαν εξαιρετικά απρόθυμα. Μάλιστα, η κυβέρνηση Τραμπ έκανε ακόμη πιο απρόθυμη την αμερικανική στάση να αποδεχτεί το Πεκίνο ως παγκόσμιο ηγέτη με ολοένα και περισσότερα δικαιώματα στη διεθνή οικονομική διακυβέρνηση. Η αρνητική στάση της κυβέρνησης Τραμπ σε σχέση με τη φιλελεύθερη τάξη πραγμάτων και η απροθυμία της να τηρήσει τις οικονομικές συμφωνίες που είχε διαπραγματευτεί η κυβέρνηση Ομπάμα εξασθένησε τη διεθνή επιρροή των ΗΠΑ και μείωσε την εμπιστοσύνη των συμμάχων τους στον δυτικό κόσμο.

Επιπλέον, μία άλλη διακριτή διαφωνία ΕΕ-ΗΠΑ αφορά τις στρατηγικές προτεραιότητές τους στο διεθνές οικονομικό σύστημα, οι οποίες δεν μεταβλήθηκαν κατά τη διάρκεια της κρίσης. Βασική στρατηγική προτεραιότητα της ΕΕ παραμένει η εγκαθίδρυση της δια-περιφερειακής συνεργασίας, δηλαδή θεσμοποιημένες σχέσεις ανάμεσα στις βασικές περιφερειακές ενώσεις της παγκόσμιας οικονομίας (ΕΕ, NAFTA, ASEAN, MERCOSUR) αλλά και με τους υπόλοιπους πόλους οικονομικής ισχύος. Αντιθέτως, στρατηγική προτεραιότητα των ΗΠΑ παραμένει η ανάπτυξη μονομερών δράσεων και διμερών σχέσεων ενταγμένων σε περιφερειακό πλαίσιο, χωρίς απαραίτητα αυτές οι σχέσεις να είναι διεθνώς νομιμοποιημένες και θεσμοποιημένες (Reiterer 2014). Ένα ενδιαφέρον ερώτημα που τίθεται είναι κατά πόσο το αποτέλεσμα των αμερικανικών προεδρικών εκλογών που θα διεξαχθούν το Νοέμβριο του 2020 θα επηρεάσει τις στρατηγικές προτεραιότητες των ΗΠΑ στην παγκόσμια οικονομική διακυβέρνηση

Το Brexit, όπως περιγράφεται και στο πέμπτο κεφάλαιο, αποτελεί μία αρνητική εξέλιξη για την οικονομική επιρροή της ΕΕ στην παγκόσμια οικονομία. Η έξοδος της Μ. Βρετανίας δεν ήταν αποτέλεσμα της κρίσης αλλά χρόνιων διαδικασιών που έλαβαν χώρα στη Βρετανία και στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, ωστόσο φαίνεται ότι η κρίση χρέους της ευρωζώνης λειτούργησε ως επιταχυντής της συγκεκριμένης μεταβολής. Το Ηνωμένο Βασίλειο, με την έξοδό του από την ΕΕ, επιβεβαιώνει το

status μίας ισχυρής περιφερειακής δύναμης (το οποίο κατείχε μεταπολεμικά πριν την είσοδο στην ΕΕ), ενισχύοντας τους πολιτικο-οικονομικούς δεσμούς με τις ΗΠΑ, ενώ ερωτηματικό αποτελεί ακόμη το *status* των σχέσεων με την ΕΕ (ευρωζώνη). Η αποτυχία της Μ. Βρετανίας να συνάψει μία ανοικτή εμπορική και επενδυτική συμφωνία με την ΕΕ αναμένεται να έχει αρνητικές οικονομικές επιπτώσεις για τη Μ. Βρετανία και την Ένωση.

Το δίπολο ΗΠΑ-Κίνας φαίνεται να είναι το βασικό ανταγωνιστικό δίπολο του διεθνούς συστήματος μετά το τέλος της οικονομικής κρίσης. Οι σινο-αμερικανικές σχέσεις εδώ και δύο δεκαετίες έχουν πολιτικοποιηθεί έντονα και γίνονται αντιληπτές ως ζήτημα διπλωματίας μεγάλων δυνάμεων. Ο έντονος ανταγωνισμός και η αντιπαλότητα που χαρακτηρίζουν τη σχέση αυτή εκφράζεται αφενός στη γεωπολιτική διάσταση του διεθνούς συστήματος, αφετέρου στην οικονομική διάστασή του. Η απειλή της χρηματοπιστωτικής κρίσης ανασχέθηκε επειδή υπήρχαν αμοιβαία συμφέροντα ανάμεσα σε ΗΠΑ και Κίνα και επειδή αντιμετωπίστηκε ως θέμα ύψιστης σημασίας για την Ουάσινγκτον και το Πεκίνο. Είναι χαρακτηριστικό ότι η δημοσιονομική και πιστωτική πολιτική της Τράπεζας της Κίνας, καθώς και η παροχή ρευστότητας από την FED, ήταν οι δύο κύριες κινήσεις που κράτησαν την παγκόσμια οικονομία όρθια κατά τη διάρκεια της χρηματοπιστωτικής κρίσης.

Το διεθνές εμπορικό σύστημα και το διεθνές νομισματικό σύστημα αποτέλεσαν τους δύο τομείς όπου ο ανταγωνισμός κλιμακώθηκε κατά τη διάρκεια της κρίσης, με αποτέλεσμα –ιδιαίτερα κατά τα χρόνια της διακυβέρνησης Τραμπ– οι αναλυτές να αναφέρονται σε πιθανό «ανοικτό εμπορικό και νομισματικό πόλεμο» μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων. Οι ολοένα και αυξανόμενες ανισότητες που χαρακτηρίζουν την σινο-αμερικανική οικονομική σχέση αποτελούν τις βασικές οικονομικές αιτίες αυτού του διμερούς συγκρουσιακού ανταγωνισμού. Το μεγάλο εμπορικό έλλειμμα των ΗΠΑ προς την Κίνα και η άνιση σχέση ισοτιμίας του δολαρίου με το γουάν αποτελούν για την κυβέρνηση Τραμπ δύο σημεία ανισότητας στις σχέσεις με το Πεκίνο που πρέπει να μεταβληθούν. Από την άλλη πλευρά, η κινεζική ηγεσία, εκμεταλλεύομενη τους κανόνες του καπιταλιστικού συστήματος και της παγκόσμιας οικονομικής διακυβέρνησης, προσπαθεί να διατηρήσει και να διευρύνει τους συσχετισμούς της διμερούς σχέσης με την Ουάσινγκτον, επιχειρώντας παράλληλα να αυξήσει τους δεσμούς με άλλα κέντρα οικονομικής ισχύος όπως η ΕΕ

και η Ρωσία.

Έτσι, κατά τη διάρκεια της κρίσης έγινε κατανοητό ότι η βασική στρατηγική προτεραιότητα των ΗΠΑ δεν ήταν η εξισορρόπηση των κινεζικών στρατιωτικών δυνατοτήτων μέσω της υποστήριξης των περιφερειακών φιλοδοξιών της Ιαπωνίας, της Ταϊβάν και της Ινδίας, αλλά κυρίως η αποτροπή των προσπαθειών του Πεκίνου να κυριαρχήσει στο γεω-οικονομικό πεδίο και να αμφισβητήσει μέσω αυτού τα βασικά χαρακτηριστικά της αμερικανικής ηγεμονίας στην παγκόσμια οικονομία.

Διεθνολόγοι αναλυτές διατυπώνουν αντικρουόμενες προβλέψεις αναφορικά με την εξέλιξη των σινο-αμερικανικών σχέσεων. Ρεαλιστές αναλυτές όπως ο Mandelbaum και ο Mearsheimer προβλέπουν ότι η περαιτέρω υποχώρηση της αμερικανικής ισχύος και η αντίστοιχη αύξηση της κινεζικής ισχύος κατά τη διάρκεια των επόμενων δεκαετιών θα μπορούσε να προκαλέσει χάος στη διεθνή φιλελεύθερη τάξη πραγμάτων και να οδηγήσει σε μία ηγεμονική σύγκρουση μεταξύ ΗΠΑ και ΛΔΚ (Mandelbaum & Mearsheimer 2010). Αντίθετα, ο φιλελεύθερος αναλυτής J. Nye αναφέρει ότι, παρά τον συγκρουσιακό χαρακτήρα των σχέσεων των δύο υπερδυνάμεων, δεν αναμένεται να οδηγηθούμε σε άμεσο οικονομικό πόλεμο γιατί αυτό θα έφερνε χάος στη διεθνή τάξη πραγμάτων και θα προκαλούσε ζημιά και στις δύο δυνάμεις (Nye 2011).

7.4 Αντί Επιλόγου

Η χρηματοπιστωτική κρίση του 2007–2008 καθώς και η κρίση χρέους του 2010–2015 αποτέλεσαν τα σημαντικότερα γεγονότα της τελευταίας δεκαετίας και επηρέασαν ως έναν βαθμό την ισορροπία οικονομικής ισχύος, ενώ φαίνεται ότι είχαν μεγαλύτερης έκτασης συνέπειες στη θέση και στον ρόλο της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως δύναμη της σύγχρονης παγκόσμιας οικονομίας.

Τα πρώτα χρόνια μετά την κρίση χρέους της ευρωζώνης καταδεικνύουν ότι το διεθνές οικονομικό περιβάλλον αναμένεται να χαρακτηρίζεται ολοένα και περισσότερο από μακροοικονομικές συγκρούσεις μεταξύ των κύριων οικονομικών δυνάμεων του διεθνούς συστήματος. Δεδομένης της φυσιογνωμίας της ΕΕ, αυτό το

εξαιρετικά ανταγωνιστικό διεθνές οικονομικό περιβάλλον θα αποτελέσει μία πρόκληση για τις ευρωπαϊκές οικονομίες, καθώς επιδεινώνονται για αυτές οι όροι του διεθνούς οικονομικού ανταγωνισμού. Η επιδείνωση των όρων του διεθνούς οικονομικού ανταγωνισμού και η περαιτέρω εξέλιξη της παγκοσμιοποίησης ενδέχεται να δημιουργήσουν επαχθείς όρους σε ό,τι αφορά την οικονομική ανάπτυξη, την απασχόληση και την ανταγωνιστικότητα των ευρωπαϊκών οικονομιών.

Η προσαρμογή της ΕΕ στον αυξανόμενο γεωοικονομικό και γεωπολιτικό ανταγωνισμό που συντελείται ανάμεσα στις μεγάλες δυνάμεις καθίσταται μία αναγκαιότητα της επερχόμενης περιόδου. Για τους κυριότερους πόλους οικονομικής ισχύος, οι δομές της διεθνούς οικονομικής διακυβέρνησης (θεσμοί, κανόνες, πρότυπα) μετατρέπονται στο κύριο πεδίο διακρατικού ανταγωνισμού. Η μετατροπή της οικονομικής αλληλεξάρτησης σε πολιτικό πλεονέκτημα δημιούργησε μία νέα πραγματικότητα στις διεθνείς σχέσεις, η οποία έγινε έντονα αισθητή κατά τη διάρκεια της κρίσης.

Οι ευρωπαϊκοί θεσμοί, σε συνεργασία με τις κυβερνήσεις των κρατών-μελών, θα πρέπει να αναπτύξουν σύγχρονες οικονομικές στρατηγικές ώστε να αντιπαρατεθούν στις αντίστοιχες στρατηγικές που αναπτύσσουν ΗΠΑ και Κίνα, στην προσπάθειά τους να αυξήσουν την επιρροή και την ισχύ τους στην παγκόσμια οικονομία. Για παράδειγμα, η ανάπτυξη στρατηγικής για την ευρωπαϊκή οικονομική ασφάλεια, ως τμήμα μιας νέας εκδοχής της παγκόσμιας στρατηγικής της ΕΕ, θα μπορούσε να συνδέσει καλύτερα τις ευρωπαϊκές πολιτικές με τη θέση της Ευρώπης απέναντι στις υπόλοιπες μεγάλες δυνάμεις. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο T. Gerhke σε άρθρο του, «είναι απαραίτητος ο γεωοικονομικός επαναπροσανατολισμός της ΕΕ, ο οποίος θα είναι περισσότερο δυναμικός, πραγματιστικός και πολιτικός... Η διεύρυνση του γεωοικονομικού παιγνίου της ΕΕ είναι αναπόφευκτη αν θέλει να διατηρηθεί ως οικονομική δύναμη και να προστατεύσει την αυτονομία της ώστε να κάνει τις δικές της επιλογές στη διεθνή σκηνή» (Gerhke 2018).

Επιπλέον, θα πρέπει να γίνουν οι κατάλληλες μεταρρυθμίσεις στις ευρωπαϊκές οικονομίες προκειμένου να αυξηθεί η ανταγωνιστικότητα, η τεχνολογική καινοτομία και η αποδοτικότητα της έρευνας. Μόνο έτσι θα είναι σε θέση να ανταγωνιστούν επί ίσοις όροις τις άλλες οικονομικές δυνάμεις που αυτή τη στιγμή προπορεύονται σε

αυτούς τους τομείς. Για παράδειγμα, η επένδυση στην τεχνολογία 5G και στον τομέα της τεχνολογικής ασφάλειας καθίσταται απαραίτητη για την ΕΕ, τη στιγμή που Ουάσινγκτον και Βρυξέλλες ανταγωνίζονται ήδη σκληρά για το ποιός θα επικρατήσει στο συγκεκριμένο πεδίο της τεχνολογικής καινοτομίας.

Η έλευση μιας νέας χρηματοπιστωτικής κρίσης την επόμενη δεκαετία, αντίστοιχης κλίμακας της κρίσης του 2007–2008, θεωρείται πιθανό ενδεχόμενο από τους αναλυτές της παγκόσμιας οικονομίας. Παρόλο που οι δύο μεγάλες κρίσεις που έπληξαν το δυτικό καπιταλιστικό σύστημα ανασχέθηκαν με επιτυχία δημιουργώντας νέες θεσμικές και οικονομικές δομές (εντός και εκτός Ευρώπης) αντιμετώπισης οικονομικών κρίσεων, το ξέσπασμα μιας νέας κρίσης θεωρείται ότι θα έθετε εκ νέου σε κίνδυνο τη βιωσιμότητα του παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού συστήματος και τη σταθερότητα της παγκόσμιας οικονομίας.

Η υγειονομική κρίση του κορονοϊού που ξεκίνησε τον Φεβρουάριο του 2020 μετατράπηκε γρήγορα σε μία νέα οικονομική κρίση, η οποία μέχρι στιγμής έχει επηρεάσει σε σημαντικό βαθμό το μεγαλύτερο τμήμα της παγκόσμιας οικονομίας. Βαθιά ύφεση, μεγάλη αύξηση της ανεργίας, σημαντική επιδείνωση στα δημόσια οικονομικά των χωρών, μεγάλη πτώση στην επενδυτική εμπιστοσύνη και μία ακόμη μεγαλύτερη πτώση της κατανάλωσης των νοικοκυριών και επιχειρήσεων είναι οι βασικές οικονομικές συνέπειες της κρίσης του κορονοϊού έως αυτή τη χρονική περίοδο.

Η κρίση αυτή, ιδιαίτερα κατά το ξέσπασμά της στην Ευρώπη, δημιούργησε διαλυτικές τάσεις εντός του πολιτικού συστήματος της ΕΕ. Κράτη-μέλη της Ένωσης έκλεισαν τα εθνικά τους σύνορα, αρνούμενα κάθε είδους διακρατική συνεργασία και θέτοντας σε αρκετές περιπτώσεις εμπόδια ακόμα και στις εξαγωγές απαραίτητου ιατρικού εξοπλισμού προς άλλα κράτη-μέλη. Επιπλέον, οι ευρωπαϊκοί θεσμοί αλλά και αρκετές εθνικές κυβερνήσεις αρχικά υποτίμησαν τη σοβαρότητα των συνεπειών της υγειονομικής κρίσης και άργησαν να λάβουν τα απαραίτητα αυστηρά μέτρα για τον περιορισμό της διάδοσης της πανδημίας.

Με την πάροδο των πρώτων μηνών, οι περιορισμοί στην κυκλοφορία αγαθών και προσώπων περιορίστηκαν στο ελάχιστο, ενώ τα κράτη-μέλη σε συνεργασία με τους ευρωπαϊκούς θεσμούς συμφώνησαν σε πρωτοφανή μέτρα ώστε να

αντιμετωπίσουν τις εξαιρετικά αρνητικές οικονομικές επιπτώσεις της κρίσης του κορονοϊού. Το ταμείο οικονομικής ανάκαμψης ύψους €750 δις που θεσμοθετήθηκε αποτέλεσε μία ελπιδοφόρα απόφαση για την οικονομική ανάκαμψη στην Ευρώπη, η οποία ελήφθη άμεσα, αποφεύγοντας τις καθυστερημένες χρονικά αντιδράσεις που επέδειξε η ΕΕ στην παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση και την κρίση χρέους της ευρωζώνης.

Η εξελισσόμενη κρίση του κορονοϊού φαίνεται ότι θα επηρεάσει και την ισορροπία οικονομικής ισχύος στην παγκόσμια οικονομία, αφού έχει ήδη επηρεάσει την οικονομική ισχύ των μεγάλων οικονομικών δυνάμεων, συμπεριλαμβανομένων των ΗΠΑ, της ΕΕ και της Κίνας. Οι ακριβείς συνέπειες στην ισορροπία οικονομικής ισχύος δεν είναι δυνατόν να εκτιμηθούν προς το παρόν, δεδομένου ότι η κρίση βρίσκεται σε εξέλιξη και οι συνέπειές της για την παγκόσμια οικονομία αναμένεται να είναι πολύπλευρες.

Για την ευρωπαϊκή οικονομία και το ευρωπαϊκό χρηματοπιστωτικό σύστημα, οι κίνδυνοι από το ξέσπασμα μιας νέας χρηματοπιστωτικής κρίσης είναι εξίσου υπαρκτοί. Η αντιμετώπιση της κρίσης χρέους δημιούργησε για τις ευρωπαϊκές αρχές την ανάγκη για νέα θεσμικά και οικονομικά εργαλεία που έλειπαν από το σύστημα διακυβέρνησης της ΕΕ. Επιπλέον, προσέφερε σημαντική εμπειρία στις ευρωπαϊκές αρχές σε σχέση με την αντιμετώπιση μιας συστημικής κρίσης που απείλησε τη βιωσιμότητα της ευρωζώνης.

Παρόλα τα θεσμικά και πολιτικά κέρδη που αποκόμισαν οι ευρωπαϊκές αρχές από την «εμπειρία» της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, το ξέσπασμα μιας νέας χρηματοπιστωτικής κρίσης ή κρίσης χρέους θα δημιουργούσε μεγάλα προβλήματα στις ευρωπαϊκές οικονομικές και νομισματικές δομές. Η ευρωζώνη, παρά τις πρόσφατες μεταρρυθμίσεις, δεν αποτελεί μετά το πέρας της κρίσης μία ολοκληρωμένη οικονομική ένωση με τα απαραίτητα εργαλεία ώστε να αντιμετωπίσει έγκαιρα μία νέα, εξίσου μεγάλη κρίση. Επιπλέον, ο διαχωρισμός που χαρακτήρισε τα συμφέροντα των κρατών-μελών Βορρά-Νότου συνεχίζει να υφίσταται, δεδομένο που αναμένεται να δυσκολέψει τις προσπάθειες αντιμετώπισης μιας νέας οικονομικής κρίσης.

Εάν η ευρωζώνη μετατραπεί στο εγγύς μέλλον σε μία ολοκληρωμένη

οικονομική και νομισματική ένωση, τότε το ευρώ θα μπορούσε να μετατραπεί σε πραγματικό ανταγωνιστή του δολαρίου, διεκδικώντας το *status* του ηγεμονικού διεθνούς νομίσματος. Εφόσον δεν παραγματοποιηθούν οι απαραίτητες μεταρρυθμίσεις στις οικονομικές δομές της ευρωζώνης, το ευρώ αναμένεται να βρεθεί ξανά στο επίκεντρο μιας νέας κρίσης και να αποτελέσει την «αχίλλειο πτέρνα» της ευρωπαϊκής οικονομικής ισχύος.

Η έξοδος της Μ. Βρετανίας από την ΕΕ αναμένεται να αποτελέσει ένα πολλαπλό πλήγμα για τη συλλογική ευρωπαϊκή βαρύτητα στην παγκόσμια οικονομία. Το Ηνωμένο Βασίλειο αποτελεί μία από τις τρεις μεγαλύτερες οικονομικές δυνάμεις της Ευρώπης, συγκεντρώνοντας σημαντική επιρροή στο διεθνές χρηματοπιστωτικό σύστημα, στο διεθνές εμπορικό σύστημα καθώς και στις διεθνείς επενδυτικές ροές. Σε επίπεδο μεγεθών και οικονομικών επιδόσεων, η αποχώρηση της Βρετανίας μειώνει αυτόματα τη συλλογική οικονομική βαρύτητα της ΕΕ. Εδώ και έξι δεκαετίες, η Ένωση διευρύνεται συνεχώς και πλέον εμπερικλείει ένα πολύ μεγάλο κομμάτι της ευρωπαϊκής ηπείρου (με εξαίρεση τα Δυτικά Βαλκάνια και ένα τμήμα της Ανατολικής Ευρώπης). Η αποχώρηση μιας μεγάλης δύναμης όπως το ΗΒ δημιουργεί ένα «κακό προηγούμενο» για το κύρος της Ένωσης στο διεθνές σύστημα, με δυνητικές διαλυτικές τάσεις για τη διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

Η αύξηση της οικονομικής ισχύος της Κίνας και των υπόλοιπων αναδυόμενων οικονομικών δυνάμεων αποτελεί διαρκή πρόκληση για τη θέση της ΕΕ στην παγκόσμια οικονομία. Όπως περιγράφηκε σε προηγούμενα κεφάλαια της διατριβής, η παγκόσμια οικονομική κρίση μετέβαλε τους συσχετισμούς υπέρ των αναδυόμενων δυνάμεων και σε βάρος της ΕΕ και των ΗΠΑ. Οι εκθέσεις των διεθνών οικονομικών οργανισμών και των ερευνητικών ινστιτούτων προβλέπουν ότι τις επόμενες δύο δεκαετίες οι συσχετισμοί ισχύος θα μεταβληθούν ακόμη περισσότερο σε βάρος των δύο οικονομικών υπερδυνάμεων της Δύσης.

Παρά τα σενάρια που επικρατούν και που προβλέπουν τη θεαματική ανατροπή των συσχετισμών οικονομικής ισχύος στις επόμενες δεκαετίες εις βάρος των οικονομικών δυνάμεων της Δύσης, υπάρχουν και άλλα που δεν συμφωνούν με τις παραπάνω προβλέψεις. Από την άλλη, ακόμη και αν γίνουν αποδεκτά τα συμπεράσματα τέτοιων ερευνών, οι αλλαγές κάποιων οικονομικών μεγεθών, όπως

έγινε κατανοητό στην παρούσα διατριβή, δεν είναι αρκετές ώστε να δημιουργήσουν ασφαλή συμπεράσματα για την αλλαγή της ισορροπίας οικονομικής ισχύος. Ακόμη και αν οι αναδυόμενες οικονομικές δυνάμεις ξεπεράσουν σε κάποια χρονική στιγμή σε μέγεθος τις αναπτυγμένες οικονομίες της Δύσης, αυτό δεν συνεπάγεται ότι οι ΗΠΑ και η ΕΕ θα απωλέσουν τις ηγεμονικές τους θέσεις στην παγκόσμια οικονομία, αφού κατέχουν ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα τα οποία δεν γίνεται να αγνοηθούν.

Σύμφωνα με τον Gamble, υπάρχουν τέσσερα σενάρια για την παγκόσμια οικονομική τάξη στον 21^ο αιώνα. Αυτά τα τέσσερα σενάρια είναι η μονοπολικότητα που θα χαρακτηρίζεται από την αμερικανική ηγεμονία, ο διπολισμός όπου η ηγεμονία μεταξύ ΗΠΑ και Κίνας θα είναι μοιρασμένη, ο πολυμερισμός όπου η ηγεμονία θα διαμοιράζεται ανάμεσα στους μεγαλύτερους πόλους οικονομικής ισχύος (ΗΠΑ, ΕΕ, ΛΔΚ, Ρωσία) και ο πολυμερής περιφερισμός, δηλαδή το τέλος της αμερικανικής ηγεμονίας και η διακυβέρνηση της παγκόσμιας οικονομίας από περιφερειακές οικονομικές ενώσεις χωρίς την ύπαρξη ξεκάθαρου ηγεμόνα (Gamble 2013). Για την ΕΕ, τα δύο βέλτιστα σενάρια είναι ο πολυμερισμός και ο πολυμερής περιφερισμός, δηλαδή ένα πολυμερής κόσμος χωρίς ξεκάθαρα ηγεμονικές δυνάμεις, όπου θα καταφέρει με την οικονομική και ήπια ισχύ της να διατηρήσει τη θέση και τα συμφέροντα της στην παγκόσμια οικονομία.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία

- Economides, S. and Wilson, P., (2007). *Ο οικονομικός παράγοντας στις διεθνείς σχέσεις*, Αθήνα, Εκδόσεις Θεμέλιο
- Κατσίκας, Δ., (2019) *Παγκοσμιοποίηση, Κρίση, Μεταρρύθμιση;*, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση
- Κόντης, Α. και Τσαρδανίδης, Χ., (2012) *Διεθνής Πολιτική Οικονομία-Θεωρία, δομή και προκλήσεις της παγκόσμιας οικονομίας*, Ινστιτούτο Διεθνών Οικονομικών Σχέσεων, Αθήνα Εκδόσεις Παπαζήση
- Κουσκουβέλης, Η., (2004) *Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*, Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα
- Τσούκαλης, Λ., (2016) *Υπεράσπιση της Ευρώπης-Μπορεί να σωθεί το ευρωπαϊκό εγχείρημα και με ποια μορφή;*, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαδόπουλος
- Χαζάκης, Κ., (2007) *Παγκόσμια οικονομική ηγεμονία ή συνεργασία*, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

- Ahrari, Ehsan., (2011). *The Great Powers versus the Hegemon*. Palgrave Macmillan
- Agarwal, M., και Samanta, S., 2014. 'Financial Crisis of 2008 and Shifting Economic Power: Is there Convergence?', *China Report*, 50 (1), p.45-67
- Agnew, J., 2009. 'Money Games: Currencies and Power in the Contemporary World Economy', *Antipode*, 21 (1), p214-238
- Aizenman, J. and Pasricha G. (2009), 'Selective Swap Arrangements and the Global Financial Crisis: Analysis and Interpretation', NBER Working Paper No. 14821
- Alcaro, R. et al. (eds) (2016). *The West and the Global Power Shift-Transatlantic Relations and Global Governance*. Palgrave Studies in European Union Politics. London, Palgrave Macmillan
- Almond P. and Ferner A., (2006) *American Multinationals in Europe: Managing*

- Employment Relations Across National Borders*, Oxford, Oxford University Press
- Andrews, D., (2006) *International Monetary Power*, New York, Cornell University Press
 - Arestis, P. and Sawyer, M., (eds.). 2017. *Economic Policies Since the Global Financial Crisis*. International Papers in Political Economy. Palgrave Macmillan
 - Arrighi, G. and Silver B., (1999) *Chaos and Governance in the Modern World System*, Mineapolis, Minesota University Press
 - Ashley, R.K., (1987), 'The Geopolitics of Geopolitical Space: Towards a Critical Theory of International Politics', *Alternatives* 12 (4), p403-34
 - Avgouleas, E., (2012). *Governance of Global Financial Markets- The Law, the Economics, the Politics*, Cambridge, Cambridge University Press
 - Aydin, U., (2012), 'Promoting Competition: European Union and the Global Competition Order', *Journal of European Integration*, 34 (6), p663-681.
 - Aoyama, R., 2016. 'One Belt, one Road": China's New Global Strategy', *Journal of Contemporary East Asia Studies*, 5 (2), p3-22
 - Balaam, D. and Veseth M., (2008) *Introduction to International Political Economy*, London, Pearson Education
 - Baldwin, D., (2003) *Neorealism and Neoliberalism-The contemporary debate*, New York, Columbia University Press
 - Baldwin, R., (2008), «Big- Think Regionalism: A critical survey”, NBER Working Paper, No. 14056
 - Bank for International Settlements. 2018. *Annual Economic Report*. June
 - Bank for International Settlements. 2015. *Annual Economic Report*. June
 - Bank for International Settlements. 2011. *Annual Economic Report*. June
 - Baracuhy, B., Geo-economics as a dimension of grand strategy: notes on the concept and its evolution, in *Geoeconomics and Power Politics in the 21st Century*, London, Routledge publications
 - Barnett, M. and Duvall, R., (2005) *Power in Global Governance*. Cambridge Studies in International Relations, Cambridge, Cambridge University Press
 - Baroncelli, E., (2011), “The EU at the World Bank: Institutional and Policy Perfomance”, *Journal of European Integration*, 33 (6), p637-650
 - Barrios S., Iversen P., Lewandowska M. and Setzer R., (2009), 'Determinants of

- intra-euro area government bond spreads during the financial crisis', *European Economy-Economic Papers 2008-2015* 388, Directorate General Economic and Financial Affairs
- Bastidon, C. et al., (2019) 'Drastic Times Call for Drastic Measures: The ECB LTROs and Credit in the Eurozone Before and After December 2011', *Journal of Economic Issues*, 53 (1), p234-256
 - Beck, T. and Casu, B., (eds.) (2016) *The Palgrave Handbook of European Banking*, London, Palgrave Macmillan publications
 - Beckley M., (2018) *Unrivaled-Why America will remain the world's sole superpower*, New York, Cornell University Press
 - Bekes, Gabor., Halpern, Laszlo., Koren, Miklos., and Murakozy, Balazs., 2011. Still standing: how European firms weathered the crisis- The third EFIGE policy report. Bruegel Blueprint 15
 - Berenskoetter, F. and Williams M., (2007) *Power in World Politics*, London, Routledge publications
 - Bernard C., (2014) *Geopolitics-The Geography of International Relations*, Lanham, Rowman & Littlefield publishers
 - Bhergsten, F., (2009) 'The Long-Term International Economic Position of the United States', *Peterson Institute for International Economics*, Special Report No. 20, May
 - Bhergsten, F. and Gagnon J., (2012) 'Currency Manipulation, the US Economy, and the Global Economic Order', *Peterson Institute for International Economics*, Policy Brief 12
 - Bilbao-Ubillos, J., (2013) *The Economic Crisis and Governance in the European Union*, London, Routledge publications
 - Biscop, S., (2005) 'The European Security Strategy and the Neighbourhood Policy: A new starting point for a euro-mediterranean security partnership?', Paper presented at EUSA 9th Biennial International Conference, Austin Texas
 - Black, L. and Hazelwood L. (2013) 'The effect of TARP on bank risk-taking', *Journal of Financial Stability*, 9 (4), p.790-803
 - Blackwill, R. and Harris, J., (2016). *War by Other Means- Geoeconomics and Statecraft*. A Council of Foreign Relations Book, Massachusetts, Harvard University Press

- Blavoukos, S. and Bourantonis, D., (eds.) (2011), *The EU Presence in International Organisations*, London, Routledge Advances in European Politics
- Blazek, J. et al. (2018) 'The impacts of the global economic crisis and its aftermath on the banking centres of Europe', *European Urban and Regional Studies*, 27 (1), p35-49
- Borzel, T. and Risse, T., (2009) 'The Rise of (Inter-) Regionalism: The EU as a Model of Regional Integration', APSA 2009 Meeting Paper
- Boxall, P. and Purcell J., (2008) *The Oxford Handbook of Human Resource Management*, Oxford, Oxford University Press
- Bradford, A., (2012) 'The Brussels Effect', *Northwestern University Law Review*, 107 (1), p1-68
- Braumoeller, B., (2013) *The Great Powers and the International System*, Cambridge, Cambridge University Press
- Braunstein E. and Epstein G., (2002) 'Bargaining Power and FDI in China: Can 1,3 Billion Consumers Tame the Multinationals?', PERI Working Paper No. 45
- Breslin, S., (2013). *China and the Global Political Economy*, London, Palgrave Macmillan publications
- Brzezinski, Z., (1997). *The Grand Chessboard: American Primacy and its Geostrategic Imperatives*, New York, Basic Books
- Brooks S. and Wolforth W., (2008) *Word Out of Balance: International Relations and the Challenge of American Primacy*, Princeton, Princeton University Press
- Brown, S., (2013). *US Global Power in a Turbulent Era-Delusions of Decline*. London, Palgrave Macmillan publications
- Brummer, C. (2011) *Soft Law and the Global Financial System- Rule Making in the 21st Century*, Cambridge, Cambridge University Press
- Buzan, B., (2003) *Regions and Powers: The Structure of International Security*, Cambridge, Cambridge University Press
- Bull, H., (1977) *The Anarchical Society-A Study of Order in World Politics*, New York, Macmillan publications
- Burk, K., (1992), 'Witness Seminar on the Origins and Early Development of the Eurobond Market', *Contemporary European History*, 1 (1), p65-87
- Buthe T. and Mattli W., (2011) *The New Global Rulers-The Privatization of*

- Regulation in the World Economy*, Princeton, Princeton University Press
- Cai, K., (2018) 'The One Belt One Road and the Asian Infrastructure Investment Bank: Beijing's New Strategy of Geoeconomics and Geopolitics', *Journal of Contemporary China*, 27 (114), p831-847
 - Carr, E., (1946), *The Twenty Years Crisis 1919-1939- An Introduction to the Study of International Relations*, New York, Macmillan publications
 - Caouette J. et al. (2008) *Managing Credit Risk-The Great Challenge for the Global Financial Markets*, New Jersey, Wiley publications
 - Caporaso, J. and Rhodes, M., (2016) *The Political and Economic Dynamics of the Eurozone Crisis*. Oxford, Oxford University Press
 - Carbone, M., (2007), *The European Union and International Development-The politics of foreign aid*, London, Routledge Contemporary European Studies
 - Carpenter, S. et al., (2013) 'The effectiveness of the Non-Standard Policy Measures during the Financial Crisis- The experiences of the Federal Reserve and the European Central Bank', *ECB*, Working Papers No. 1562, July
 - Cassis, Y., (2011), *The Shaping of Modern Finance*, Oxford, Oxford University Press
 - Cafruny, Al. Et al. (eds.) (2016), *The Palgrave Handbook of Critical International Political Economy*, Palgrave Handbooks in IPE, London, Palgrave Macmillan publications
 - Cerny, P., 'The dynamics of financial globalization: Technology, market structure, and policy response', *Policy Sciences*, 27, p319-342
 - Chang, M. and Leblond, P., (2015) 'All in: Market expectations of eurozone integrity in the sovereign debt crisis', *Review of International Political Economy*, 22 (3), p626-655
 - Chayes, A., (1998) *The New Sovereignty: Compliance with International Regulatory Agreements*, Massachusetts, Harvard University Press
 - Chung, J. (ed) (2015) *Assessing China's Power*, London, Palgrave Macmillan publications
 - Claessens, S., (2017), 'Global Banking: Recent Developments and Insights from Research', *Review of Finance*, 21 (4), p1513-1555

- Clark, R., (2017), 'Quotas Operandi: Examining the Distribution of Voting Power at the IMF and World Bank', *The Sociological Quarterly*, 58 (4), p595-621
- Cline R., (1975) *World Power Assessment: A calculus of strategic drift*, Washington, Georgetown University Press
- Cohen, B., (2008). *Global Monetary Governance*, London, Routledge publications
- Cohen, B., (2007), 'Enlargement and the international role of the euro', *Review of International Political Economy*, 14 (5), p746-773
- Cohen, B. and Benney, T., (2014), 'What does the international currency system really look like?', *Review of International Political Economy*, 21 (5), p1017-1041
- Cohen, B., (2011) *The Future of Global Currency- The Euro Versus the Dollar*, London, Routledge publications
- Cohen-Tanugi, L., (2008) *The Shape of the World to Come: Charting the Geopolitics of a New Century*, New York, Columbia University Press
- Cohn, T., (2012) *Global Political Economy*, 6th edition, London, Pearson Publications
- Cox, R. (ed.) (1997) *The New Realism-Perspectives on Multilateralism and World Order*, New York, United Nations University Press
- Cox, R., (1987) *Production, Power and World Order*, New York, Columbia University Press
- Cox, R., (2002), *The Political Economy of a Plural World-Critical reflections of power, moral and civilization*, London, Routledge publications
- Cronin, P., (ed) (2009) *Global Strategic Assessment 2009: America's Security Role in a Changing World*, National Defense University Press
- Cucklerman, Alex., 2015. The Crisis and the renminbi's international role, Vox Cepr Policy Portal, January
- Da Conceicao-Hedt, E., (2014) 'When speaking with a single voice isn't enough: bargaining power (a)symmetry and EU external effectiveness in global trade governance', *Journal of European Public Policy*, 21 (7), p 980-995
- Dadush, U and Stancil B., (2010) 'Europe's second banking crisis?', *Carnegie Endowment for International Peace*, International Economic Bulletin, June
- Damro, C., (2012) 'Market Power Europe', *Journal of European Public Policy*, 19

(5), p682-699

- Darvas, Zsolt, Huttli, Pia, Merler, Silvia & Walsh, Thomas, (2015), “Analysis of developments in EU capital flows in the global context”, Final Study No 2015.2574, November, European Commission
- Davis L. and Cull R., (1994), *International Capital Markets and American Economic Growth 1820-1914*, Cambridge, Cambridge University Press
- Deese D., (2008) *World Trade Politics: Power, Principles and Leadership*, London, Routledge publications
- De Haan, J. et al., (2012) *Financial Markets and Institution- A European Perspective*, Cambridge, Cambridge University Press
- De Haan, L., και Kakes, J., (2018) 'European banks after the global financial crisis: Peak accumulated losses, twin crises and business models', *DeNederlandsscheBank* Working Paper No. 600, July
- De Keersmaeker, G., (2017) *Polarity, Balance of Power and International Relations Theory-Post-Cold War and the 19th Century Compared*, London, Palgrave Macmillan Publications
- Degryse, H. and Ongena, S., (2002) 'Bank-Firm Relationships and International Banking Markets', *International Journal of the Economics of Business*, 9 (3), p 401-417
- Delux, T. and Ro,V., (2017), “The USA and PRC Competition in Asia Pacific Region: Geo- Economics and Geopolitical Aspects”, Conference Paper at Belgorod State National Research Universtity, March
- Dettmer M. and Reiermann C. (2013) 'IMF board attacks euro crisis management', *Der Spiegel International*, 6 March
- Devetak, R. et al. , (Ed.) (2012) *An Introduction to International Relations*, Cambridge, Cambridge University Press
- Dicken, P., (2011), *Global Shift- Mapping the Changing Contours of the World Economy*, 6th edition, New York, The Guilford Press
- Drezner, D., (2007) *All Politics is Global: Explaining International Regulatory Regimes* Princeton University Press
- Dombret A., (2013) *Criteria for Financial Stability-The European View in Stability of the Financial System-Illusion or Feasible Concept?*, Cheltenham, Edward Elgar

publications

- Dominguez K., 'The Role of Yen' in Feldstein (ed.) *International Capital Flows*, Chicago, Chicago University Press
- Dorrucci, E. and Mc Kay, J., (2011), 'The International Monetary System after the Financial Crisis', *European Central Bank*, Occasional Paper Series No. 123, February
- Duke, S., (2017), *Europe as a Stronger Global Actor- Challenges and Strategic Responses*, London, Palgrave Macmillan publications
- Dunning J and Lundan S., (2008) *Multinationals Enterprises and the Global Economy*, 2nd edition, Cheltenham, Edward Elgar publications
- Dur, A. and Elsig, M., (2011), 'Principals agents, and the European Union's foreign economic policies', *Journal of European Public Policy*, 18 (3), p323-338
- Edwards, T. and Rees, C., (2017) *International Human Resource Management- Globalization, National Systems and Multinational Companies*, London, Pearson Publications
- Eichengreen, B. and Flandreau M. (2008) 'The Rise and the Fall of the Dollar, or When Did the Dollar Replace Sterling as the Leading International Currency', NBER Working Paper No. 14154
- Eichengreen, B., (2008) *Globalizing Capital- A History of the International Monetary System*, 2nd edition, Princeton University Press
- Eichengreen, B., (2011) *Exorbitant Privilege-The Rise and Fall of the Dollar*. Oxford, Oxford University Press
- Eichengreen, B. et al., (eds.). (2008) *China, Asia and the New World Economy*. Oxford, Oxford University Press
- Eichengreen, B. and Lombardi D. (2015) 'RMBI or RMBR: Is the Remnibi Destined to Become a Global or Regional Currency?', NBER Working Paper No. 21716
- Eichler, S., (2012). 'The impact of banking and sovereign debt crisis risk in the eurozone on the euro/US dollar exchange rate', *Applied Financial Economics*, 22 (15), p1215-1232
- Eken S., (1984) 'Integration of Domestic and International Financial Markets: The Japanese Experience', *International Monetary Fund Staff Papers*, 33 (3), p501-3

- Ekman, A. et al., (2017), 'Three Years of China's New Silk Roads', *Etudes de l'Institut Francais des Relations Internationales*
- Elliott, D. and Yan, K., (2013) 'The Chinese Financial System-An Introduction and Overview'. *John Thornton China Center Monograph Series No. 6*, July
- Elgstrom, O., (2007) 'Outsider's Perceptions of the European Union in International Trade Negotiations', *Journal of Common Market Studies*, 45 (4), p949-967
- Emerson, M. et al. (2011) 'Upgrading the EU's role as a global actor: Institutions, Law and the restructuring of European diplomacy', *CEPS*, Brussels
- Engelbrekt, A. et al., (2020), *The European Union in a Changing World Order*, London, Palgrave Macmillan publications
- Eric Jorgensen, K. and Verlin Laatikainen, K., (eds.) (2013), *Routledge Handbook on the European Union and International Institutions- Performance, policy, power*, London, Routledge International Handbooks
- Eurodad , European Coordination at the World Bank and International Monetary Fund- A question of harmony?, January 2006
- European Banking Federation. 2017. *EBF Facts & Figures 2017*.
- European Central Bank, Annual Report 2016
- European Central Bank The international role of Euro, July 2017
- European Central Bank. 2011. *The international role of euro-An interim report*. July
- European Central Bank. 2015. *The international role of euro-An interim report*. July
- European Central Bank, The Eurosystem Collateral Framework Throughout the Crisis, Monthly Bulletin, July 2013
- European Central Bank, European Union Balance of Payments and International Investment Position-statistical sources and methods, November 2016
- European Commission, The EU in the world, 2016 edition
- European Commission. 2018. DG Trade Statistical Guide. June
- European Commission, European Financial Stability and Integration-Review 2017
- European Commission, European Financial Stability and Integration-Review 2018, May

- European Securities and Markets Authority, *Annual Report 2016*
- Eurostat, Globalization patterns in EU Trade and Investment, 2017 edition
- Eurostat. 2018. The EU in the world-2018 edition. April
- Evenett, S., (2007), 'Trade policy: time for a rethink?' In A. Sapir (Ed), *Fragmented power: Europe and the global economy*, Bruegel publications, p. 61-93
- Fabbrini, S., (2015), *Which European Union-Europe After the Euro Crisis*, Cambridge, Cambridge University Press
- Farnell, J. and Crookes, P., (2016) *The Politics of EU-China Economic Relations*, London, Palgrave Macmillan
- Fels, E., Kremer, J. and Kronenberg, K. (eds). *Power in the 21st Century- International Security and International Political Economy in a Changing World*. Springer publications
- Ferner, A., Q. and Javier, S., (eds.) (2006). *Multinationals, Institutions and the Construction of Transnational Practises-Convergence and Diversity in the Global Economy*. London, Palgrave publications
- Fidrmuc, J. and Siddiqui, M., (2014) 'Exchange Rate Policy in China after the Financial Crisis: Estimation of the Time Varying Exchange Rate Basket' *CESifo Area Conference on Global Economy*. 16-17 May
- Fields, D. and Vernengo, M., 'Hegemonic currencies during the crisis: The dollar versus the euro in a Cartalist perspective', *Review of International Political Economy*, 20 (4), p740-759
- Filippov S. and Kalotay K., (2009) 'The Global Economic Crisis and Foreign Subsidiaries in New EU Member Countries', *Academy of International Business Insights*, 9 (3), p1-18
- Findlay, M., (2013) *Contemporary Challenges in Regulating Global Crises*, International Political Economy Series, London, Palgrave Macmillan.
- Fontan, C., (2018) 'Frankfurt's double standard: the politics of the European Central Bank during the Eurozone crisis', *Cambridge Review of International Affairs*, 0 (0): 1-21
- Foot, R. and Walter, A., (2010) *China, the United States, and Global Order*. Cambridge, Cambridge University Press

- Fratzscher, M., Lo Duca M. and Straub R., (2016), 'ECB Unconventional Monetary Policy: Market Impact and International Spillovers', *IMF Economic Review*, 64 (1), p.36-74
- Frieden, J. and Lake, D., (2000) *International Political Economy-Perspectives on Global Power and Wealth*, 4th edition, London, Routledge publications
- Fukuyama F., (1992) *The end of History and the Last Man*, New York, Free Press publications
- Haasbroek, M. and Gottwald, J., (2017) 'The Impact of the Global Financial Crisis on China's Banking Sector', *The Copenhagen Journal of Asian Studies*, 35 (1), p5-29
- Haastrup, T., and Soo-Eun, Y., (2014) *Regionalising Global Crises-The Financial Crisis and New Frontiers in Regional Governance*, International Political Economy Series, London, Palgrave Macmillan publications
- Hall, A. (ed), *The Export of Capital from Britain 1870-1914*, London, Methuen publications
- Han, M., 2012. 'The People's Bank of China during the global financial crisis: policy responses and beyond', *Journal of Chinese Economic and Business Studies*, 10 (4), p361-390
- Hasenclever, A. et al. (2004), *Theories of international regimes*, Cambridge Studies in International Relations, Cambridge, Cambridge University Press
- Hauner, D., (2012) 'The Euro, the Dollar and the International Monetary System', *Austrian Federal Ministry of Finance*, Working Papers 2/2012,
- Hawtrey, R.G., (1951) 'The Economic Aspects of Sovereignty', *The Economic Journal*, 40 (159), p472-475
- Hefeker C, Busse M. and Koopmann G. (2004) 'Between Two Poles: Matching Trade and Exchange Rate Regimes in Mercosur', HWWA Discussion Paper 301
- Helleiner E., (1994). *States and the Reemergence of Global Finance: From Bretton Woods to the 1990s*, New York, Cornell University Press
- Helleiner E., (2014) *Forgotten Foundations of Bretton Woods-International Development and the Making of the Postwar Order*, London, Cornell University Press

- Hirst P. and Thompson G., (1996) *Globalization in Question: The International Economy and the Possibilities of Governance*, Cambridge University Press
- Hoekman, B. and Kostecki, M., (2010), *The Political Economy of the World Trading System- The WTO and Beyond*, Oxford, Oxford University Press
- Hogan M., (1987) *The Marshall Plan: American, Britain and the reconstruction of Western Europe 1947-1952*, Cambridge, Cambridge University Press
- Hung, H., (2015) *The China Boom-Why China Will Not Rule the World*, Contemporary Asia in the World Series, New York, Columbia University Press
- Huntington, S., (1993), 'Why International Primacy Matters', *International Security*, 17 (4), p.72
- Gabriel, S. and Lutz C., (2014) 'The Impact of Unconventional Monetary Policy on Real Estate Markets', *SSRN Electronic Journal*.
- Gallarotti, G., (2011), 'Soft power: what it is, why it's important, and the conditions for its effective use', *Journal of Political Power*, 4 (1), p25-47
- Gamble A., and Lane D. (eds), *The European Union and World Politics- Consensus and Division*, London: Palgrave Macmillan publications
- Geamanu, M., 2015. 'Analysis of the evolution of foreign direct investment in the European Union, amid the global economic crisis', *Theoretical and Applied Economics*, 2 (603), p223-236
- Gereffi, G., (2014), 'Global value chains in a post-Washington Consensus world', *Review of International Political Economy*, 21 (1), p. 9-37
- Germain, R., and Schwartz, H., 2014. 'The political economy of failure: The euro as an international currency', *Review of International Political Economy*, 21 (5), p1095-1122
- Gilpin, R., (1987), *The Political Economy of International Relations*, Princeton, Princeton University Press
- Gilpin, R., (2001) *Global Political Economy- Understanding the International Economic Order*. New Jersey: Princeton University Press
- Glenn, J., (2016) *China's Challenge to US-Economic Superpower versus Rising*

Star. London: Palgrave Macmillan publications

- Goldbach, R., (2015) 'Asymmetric influence in global banking regulation', *Review of International Political Economy*, 22 (6), p1087-1127
- Goldman, Z., and Rosenberg, E., (2015) 'American Economic Power & The New Face of Financial Warfare'. *Center for a New American Security*, 17 June 2015
- Gorton, G. and Tallman E., (2018) *Fighting From the Past*, Chicago, Chicago University Press,
- Gritsch, M., (2005) 'The nation-state and economic globalization: soft geo-politics and increase state autonomy?', *Review of International Political Economy*, 12 (1), p1-25
- Grant, W., and Wilson, G., (2012) *The Consequences of the Global Financial Crisis- The Rhetoric of Reform and Regulation*. New York, Oxford University Press
- Gray, K. and Murphy, C., (2013), 'Introduction: rising powers and the future of global governance', *Third World Quarterly*, 34 (2), p183-193
- Grosse G., (2014), 'Goeconomic Relations Between the EU and China: The Lessons from the EU Weapon Embargo and From Galileo', *Geopolitics*, 19 (1), p 40-65
- Guiora A., (2013) *Legitimate Target*, New York, Oxford University Press
- Guven, B., (2016), 'The World Bank and Emerging Powers: Beyond the Multipolarity-Multilateralism Conundrum', *New Political Economy*
- Guzzini, S. and Neumann, I., (2012). *The Diffusion of Power in Global Governance-International Political Economy meets Foucault*. London, Palgrave Studies in International Relations
- Guzzini, S., (2002). *Realism in International Relations and International Political Economy-The continuing story of a death foretold*, The New International Relations Series, London, Routledge publications
- Gwynn, M., (2016), *Power in the International Investment Framework*, London, Palgrave Macmillan International Political Economy Series
- Ikenberry, J., (2011). *Liberal Leviathan-The Origins, Crisis and Transformation of the American World Order*". Princeton University Press
- Ikenberry, J. et al. (eds.) (2011) *International Relations Theory and the Consequences of Unipolarity*. Cambridge, Cambridge University Press

- International Monetary Fund. 2016. Regional Economic Reports
- International Monetary Fund. 2016. World Economic Outlook
- International Monetary Fund. 2018. *World Economic Outlook*
- International Monetary Fund. 2017. Global Financial Stability Report
- International Organizations for Standardization. 2016. *Annual Report*
- Jessop, B., (1982), *The Capitalist State: Marxist Theories and Methods*, New York, New York University Press
- Jones G., (1993), *British Multinational Banking 1830-1990*, Oxford, Oxford University Press
- Joshua J. (2019) *The Belt and Road Initiative and the Global Economy*, London, Palgrave Macmillan International Political Economy Series
- Kappel. R., (2011), 'The Challenge to Europe: Regional Powers and the Shifting of the Global Order', *Emerging Economies*, 46 (275)
- Kennedy, P., (1987), *The Rise and the Fall of the Great Powers*, New York, Random House publications
- Keohane, R. and Nye, J., (2011). *Power and Interdependence*. London, Longman Classics in Political Science
- Kindleberger, C., (1970), *Power and money: The politics of international economics and the economics of international politics*, New York, Basic Books
- Kindleberger, C. et al., (1976), *Money and the coming world order*, New York, New York University Press
- Kirshner, J., (2001) *Currency and Coercion-The Political Economy of International Monetary Power*, Princeton, Princeton University Press
- Kirshner, J., (2014), 'Same as it ever was? Continuity and change in the international monetary system', *Review of International Political Economy*, 21 (5), p.1007-1016
- Kirshner, J., (2014). *American Power After the Financial Crisis*. New York, Cornell University Press
- Konings, M., (2008), 'European finance in the American mirror: Financial change and the re-configuration of competitiveness', *Contemporary Politics*, 14(3), p253-275
- Knorr, K., (1973). *Power and Wealth*. New York, Basic Book Publishers

- Koutrakos, P., (2011) *European Foreign Policy: Legal and Political Perspectives*, Cheltenham, Edward Elgar Publishing
- Kowalski, A., (2018) *Brexit and the Consequences for International Competitiveness*, London, Palgrave Macmillan publications
- Krasner, S., (eds.) (1983), *International Regimes*, Cornell Studies in Political Economy, New York, Cornell University Press
- Laeven L. and Valencia F., (2012) 'Systemic Banking Crisis Database: An Update, IMF Working Papers
- Lake, D., (2011), *Hierarchy in International Relations*, New York, Cornell University Press
- Langley, P., (2002) *World Financial Orders-An Historical Political Economy*, Series in Global Political Economy, London, Routledge publications
- Lehmann A. and Nyberg L., (2018) 'Europe's banking union in the global financial system: constructing open and inclusive institutions', *EBRD Working Paper No. 175*
- Lennon A. and Kozlowski A. (eds), (2008) *Global Powers in the 21st Century- Strategies and Relations*, Massachusetts, MIT Press
- Leonard, M., (ed.), (2016) *Connectivity Wars-Why Migration, Finance and Trade are the Geo-economic Battlegrounds of the Future*, European Council on Foreign Relations Publications Economy
- Leyson, A. and Thrift, N., (2005) *Money/Space- Geographies of Monetary Transformation*, London, Routledge publications
- Levi, M., (2014) *By All Means Necessary- How China's Resource Quest Is Changing the World*”, Oxford, Oxford University Press
- Liu M., (2011) 'Reshuffle at China's Top Regulatory Positions', China Briefing Insight, November
- Loke, B., 2018. 'China's economic slowdown: implications for Beijing's institutional power and global governance role', *The Pacific Review*, 31 (5), p673-691
- Lucarelli S. (ed), (2010) *External Perceptions of the European Union as a Global Actor*, London, Routledge publications
- Luttwak, E., (2002) *Strategy-The Logic of War and Peace*, Massachusetts,

Belknap publications

- Luttwak, E., (2012) *The Rise of China vs The Logic of Strategy*, Massachussets, The Belknap Press of Harvard University Press
- Lutz, C., 2015. 'The international impact of US unconventional monetary policy', *Applied Economics Letters*, 22 (12), p955-959
- Mahieu, G. et al., (2005), 'EU Representation and the Governance of the International Monetary Fund', *In: European Union Politics* 6 (4), p493-510
- Manners, I., (2002) 'Normative power Europe: A Contradiction in Terms', *Journal of Common Market Studies*, 40 (2), p.235-258
- Manners, I., (2006) 'Normative power Europe reconsidered: beyond the crossroads', *Journal of European Public Policy*, 13 (2), p182-199
- Mansfield E. and Reinhardt E. (2003) 'Multilateral Determinants of Regionalism: The Effects of GATT/WTO on the Formation of Preferential Trading Arrangements', *International Organization Journal*, 57 (4), p.829-862
- Martingui, A. and Youngs, R., (2011) 'Challenges for European Foreign Policy in 2012-What kind of geo-economic Europe?'. *Fride reports*
- Mattli W. and Woods N., (2009) *The Politics of Global Regulation*, Princeton, Princeton University Press
- McCormick, J., (2007) *The European superpower*, London, Palgrave Macmillan publications
- McDowell, D., 2012. 'The US as 'Sovereign International Last-Resort Lender': The Fed's Currency Swap Programme during the Great Panic of 2007-09', *New Political Economy*, 17 (2), p157-178
- McGuire, P. and Von Peter G. (2009), 'The US dollar shortage in global banking', *BIS Quarterly Review*, part 4
- McKinsey Global Institute. 2017. *The New Dynamics of Financial Globalization*, August
- McNamara, K., (2008), 'A rivalry in the making? The Euro and international monetary power', *Review of International Political Economy*, 15:3, p439-459
- McPhilemy S., (2014) 'Integrating rules, disintegrating markets: the end of national discretion in European banking?', *Journal of European Public Policy*, 21 (10), p1473-1490

- Mearsheimer, J. (2001), *The Tragedy of Great Power Politics*, New York, Norton & Company
- Meunier, S., (2014) 'Beggars can't be Chooser: The European Crisis and Chinese Direct Investment in the European Union', *Journal of European Integration*, 36 (3), p283-302
- Meunier, S., (2014) 'Divide and conquer? China and the cacophony of foreign investment rules in the EU', *Journal of European Public Policy*, 21 (7), p996-1016
- Mezo, J. and Udvari, B., (2012) 'Effects of the debt crisis on the EU-China relations', *Munich Personal RePEc Archive* No. 40367, August
- Minghao, Z., (2016) 'The Belt and Road Initiative and its implications for China-Europe Relations', *The International Spectator*, 51 (4), p109-118
- Mishkin, F., (2010) 'Over the Cliff: From the subprime to the global financial crisis', *NBER Working Paper Series*, Working Paper 16609
- Missiroli A., (2010) 'The new EU foreign policy system after lisbon: A work in progress', *European Foreign Affairs Review*, 15 (4), p.427-452
- Modelski, G., (1987) *Long Cycles in world politics*, London, Macmillan
- Moloney, N., (2017) 'The European Union in International Financial Governance', *The Russell Sage Foundation Journal of the Social Sciences*, 3 (1), p138-152
- Moody's Investors Service. 2018. *Chinese Banking System Overview*.
- Moore, T., (2013) 'China, and the Independent Giant and the Global Economic Crisis', *The International Spectator*, 48 (3), p50-66
- Morgenthau, H.J., (1978) *Politics Among Nations-The Struggle for Power and Peace*, 5th edition, New York, McGraw-Hill publications
- Morgenthau, H., (1970), *Truth and Power, Essays of a Decade 1960-1970*, Westport, Prager publications
- Morrison, W. (2009) 'China and the Global Financial Crisis: Implications for the United States', Congressional Research Service, June
- Moschella, M. and Weaver, C. (eds.), (2013), *Handbook of Global Economic Governance- Players, power and paradigms*, Londo, Routledge publications
- Mosley, L., (2003), *Global Capital and National Governments*, Cambridge, Cambridge University Press
- Mugge, D., (2011), 'The European presence in global financial governance: a

- principal-agent perspective', *Journal of European Public Policy*, 18 (3), p383-402
- Mugge, D., (2014), 'Europe's regulatory in post-crisis global finance', *Journal of European Public Policy*, 21:3, p 316-326
 - Mundell, R. and Polak, J., (1977) *The New International Monetary System*, New York, Columbia University Press
 - Murphy, J., (2008) *The World Bank and Global Managerialism*, London, Routledge publications
 - Nadler M., Heller S. and Shipman S., (1955) 'New York as an International Financial Center in *The Money Market and its Institutions*, New York, Ronald Press Company
 - Nester, W., (2010), *Globalization, Wealth and Power in the Twenty-first Century*, London, Palgrave Macmillan publications
 - Neumann I., (1992) 'Identity and Security', *Journal of Peace Research*, 29 (2), p221-226
 - Newman, A. and Posner, E., (2015), 'Putting the EU in its place: policy strategies and the global regulatory context', *Journal of European Public Policy*, 22 (9), p1316-1335
 - Newman, A. and Posner, E., (2016) 'Transnational feedback, soft law, and preferences in global financial regulation', *Review of International Political Economy*, 23 (1), p123-152
 - Newman A. and Bach D. (2014) 'The European Union as hardening agent: soft law and the diffusion of global financial regulation', *Journal of European Public Policy*, 21 (3)
 - Newman, E., (2018), 'The EU Global Strategy in a Transitional International Order', *Global Society*, 32 (2), p198-209
 - Norloff, C., (2014) 'Dollar hegemony: A power analysis', *Review of International Political Economy*, 21 (5), p1042-1070
 - Nye, J., (2004) *Soft Power: The means to Success in World Politics*, New York, Public Affairs publications
 - Nye, J., (2010) 'American and Chinese Power after the Financial Crisis', *The Washington Quarterly*, 33 (4), p143-153
 - O' Brien, R. and Williams, M., (2016) *Global Political Economy-Evolution & Dynamics*. 5th edition, London, Palgrave-Macmillan publications

- Obstfeld, M., (2013) Crises and the International System, *International Economic Journal*, 27 (2), p143-155
- Ohmae, K., (1995), *The End of Nation State: The Rise of Regional Economies*, New York, The Free Press Publications
- Ogawa, E., and Muto, M., (2017) 'Inertia of the US Dollar as a Key Currency Through the Two Crises', *Emerging Markets Finance and Trade*, 53 (12), p2706-2724
- Orbie J., (2016) *Europe's Global Role-External Policies of the European Union*, London, Routledge publications
- Organisation for the Economic Co-operation and Development, *Global Economic Outlook 2017*
- Otero-Iglesias, M., (2014) 'The euro for China: too important to fail and too difficult to rescue', *The Pacific Review*, 27 (5), p703-728
- Pagano M. and Von Thadden E. (2004) 'The European Bond Markets Under EMU', *Oxford Review of Economic Policy*, 20 (4), p. 531-554
- Palan, R., (2000), *Global Political Economy-Contemporary theories*, London, Routledge publications
- Panitch, L. and Konings M., (eds.), (2009). *American Empire and the Political Economy of Global Finance*. London, Palgrave-Macmillan publications
- Papaioannou, E. and Portes, R., (2008), 'The international role of the euro: a status report', *European Commission*, Economic Papers No. 317, April,
- Peer, R., (2009), *Unholy Trinity- The IMF, World Bank and WTO*, 2nd edition, London, Zed books
- Pelaez, M. C. and Pelaez, A. C., (eds.) (2008). *Globalization and the State-International Institutions, Finance, the Theory of the State and International Trade*, Volume 1. London, Palgrave-Macmillan publications
- Perry J. and Nolke A., (2006) 'The Political Economy of International Accounting Standards', *Review of International Political Economy*, 13 (4), p559-586
- Peterson, J., (2018), 'Present at the Destruction? The Liberal Order in the Trump Era', *The International Spectator*, 53 (1), p28-44
- Pettis, M., (2013) *The Great Rebalancing- Trade, Conflict, and the Perilous Road Ahead for the World Economy*, Princeton University Press

- Poletti A., (2009) *The EU and other great powers: perspectives from Russia and China In External Perceptions of the EU as a global actor: have you heard of the EU?*, London, Routledge publications
- Posner, E. and Veron, N., (2010) 'The EU and financial regulations: power without purpose?', *Journal of European Public Policy*, 17 (3), p400-415
- Posner, E. (2010) 'The Lamfalussy Process: polyarchic origins of networked financial rulemaking in the EU', in C. Sabel and J. Zeitlin (eds), *EU Governance: Towards a New Architecture?* Oxford University, p.p. 43-60
- Quaglia, L., 2014. 'The sources of European Union influence in international financial regulatory fora', *Journal of European Public Policy*, 21 (3), p327-345
- Reich, S. and Lebow, R., (2014) *Good-Bye Hegemony- Power and Influence in the Global Ssystem*, Princeton, Princeton University Press
- Reilly J., (2016). China: Turning money into power. In Mark Leonard (Eds.), *Connectivity Wars: Why Migration, Finance and Trade are the Geo-Economic Battlegrounds of the Future*, (p189-196).London, European Council on Foreign Relations
- Reinhart C. and Rogoff, K., (2011) 'From Financial Crash to Debt Crisis', *American Economic Review*, 101 (5), p.1676-1706
- Riddervold, M. and Newsome, A., (2018) 'Transatlantic relations in times of uncertainty: crises and EU-US relations', *Journal of European Integration*, 40 (5), p505-521
- Rittberger, V. and Nettesheim, M. (eds.) (2008), *Authority in the Global Political Economy*, London, Palgrave-Macmillan publications
- Rosecrance, R., (1986), *The rising of the trading state*, New York, Basic Book Publications
- Ruigrok, W. and Van Tulder, R., (1995), *The Logic of International Restructuring*, London, Routledge publications
- Rugman, A., (2004), *The Regional Multinationals, MNEs and Global Strategic Management*, Cambridge, Cambridge University Press
- Salin, P. (2016) *The International Monetary System and the Theory of Monetary Systems*, Cheltenham, Edward Elgar Publishing
- Sapir, A., (2007) *Fragmented power: Europe and the global economy*, Brussels,

Bruegel publications

- Schoenmaker, D., 2017. 'What happened to global banking after the crisis?', *Bruegel Policy Contribution* no 7
- Scholvin, S. and Wigell, M., (2018), 'Power politics by economic means: Geoeconomics as an analytical approach and foreign policy practice', *Comparative Strategy*, 37:1, p.73-84
- Schwartz, P. and Peifer K., (2017), 'Transatlantic Data Privacy', *Georgetown Law Journal*, (106) 115, p.115-178
- Seabrook, L., (2006) *The Social Sources of Financial Power*, New York, Cornell University Press
- Seid, S., (2017), *Global Regulation of Foreign Direct Investment*, London, Routledge publications
- Seaman, J., Huotari, M., and Otero-Iglesias, M., 2017. 'Chinese Investment in Europe- A Country-Level Approach', *ETNC Report*
- Siebert, H., (2007), *The World Economy- A global analysis*, Routledge Studies in the Modern World Economy, London, Routledge publications
- Silber W., (2007) *When Washington Shut Down Wall Street: The Great Financial Crisis of 1914 and the Origins of America's Monetary Supremacy*, Princeton, Princeton University Press, p9-41
- Smith, M., (1998), 'Competitive co-operation and EU-US relations: can the EU be a strategic partner for the US in the world political economy?', *Journal of European Public Policy*, 5:4, p561-577
- Smith, Michael, (2006), "The European Union and international political economy: trade, aid and monetary policy, In K.E. Jorgensen, M.A. Pollack & B, Rosamond (Eds), *Handbook of European Union politics* (pp. 527-545), Sage publications
- Smith, M., (2010), 'Single market, global competition: regulating the European market in a global economy', *Journal of European Public Policy*, 17 (7), p936-953
- Soderbaum, F. et al., (2005), 'The EU as a Global Actor and the Dynamics of Interregionalism: a Comparative Analysis', *Journal of European Integration*, 27 (3), p365-380
- Sprout, M. (ed), (1945), *Foundations of National Power-Reading on World*

- Policies and American Security*, Princeton, Princeton University Press
- Spykman, N., (1942), *America's strategy in world politics*, San Diego, Harcourt Brace Jovanovitch
 - Steinbock, D., 2012. 'The Eurozone Debt Crisis: Prospects for Europe, China and the United States', *American Foreign Policy Interests*, 34 (1), p34-42
 - Steinbock, D., 2013. 'The Great Triangle Drama: The Euro Zone Debt Crisis, the U.S. Fiscal Cliff, and Chinese Growth Prospects', *American Foreign Policy Interests*, 35 (2), p108-118
 - Stiglitz, J., (2016), *The Euro-How a Common Currency Threatens the Future of Europe*, New York, Norton Company publications
 - Stokes, D., (2014) 'Achilles deal: Dollar decline and US grand strategy after the crisis', *Review of International Political Economy*, 21 (5), p1071-1094
 - Stopford, J. et al. (1991), *Rival States, Rival Firms- Competition for world market shares*, Cambridge, Cambridge University Press
 - Strand, J. and Rapkin, D., (2005) 'Regionalizing Multilateralism: Estimating the Power of Potential Regional Voting Blocks in the IMF', *International Interactions*, 31 (1), p15-54
 - Strange, S., (1988), *State and Markets*, London, Pinter Publications
 - Summers, T., 2016. 'China's 'New Silk Roads': sub-national regions and networks of global political economy', *Third World Quarterly*, 37 (9), p1628-1643
 - Talani, L., 2017. 'The ECB and the Quest for Competitiveness of the Eurozone: From the Competitive Devaluation of the Euro to QE', *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 19 (4), p351-365
 - The Federal Reserve. 2016. *Annual Report*
 - Tocci, N., (2008) 'The European Union, Civil Society and Conflict Transformation', Microcon Policy Working Paper No. 1
 - Toporowski, J., (2010) 'Why the world economy needs a financial crash and other critical essays on finance and financial economics', *Anthem Press*
 - Tooze, A., (2018), *How a Decade of Financial Crisis Changed the World*, New York, Viking publications
 - Tozzo, B., (2018), *American Hegemony after the Great Recession- A Transformation in World Order*, Palgrave Macmillan

- Tuo A. and Gadzey K., (1994) *The Political Economy of Power-Hegemony and Economic Liberalization*, London, Palgrave Macmillan
- Young, A. and Peterson J., (2014), *Parochial Global Europe-21th Century Trade Politics*, Oxford, Oxford University Press
- Young, A., (2011), 'The Rise (and Fall?) of the EU's Performance in the Multilateral Trading System', *Journal of European Integration*, 33 (6), p715-729
- Udbye, A., (2017) 'The United States Free Trade Agreements: How Successful Have They Been?', *The International Trade Journal*, 31 (5), p457-478
- Underhill G and Zhang X., (2008) 'Setting the Rules: Private Power, Political Underpinnings and Legitimacy in Global Monetary and Financial Governance', *International Affairs*, 84 (3), p535-554
- United Nations Conference on Trade and Development, 2009. *Assessing the impact of the current financial and economic crisis on global FDI flows*
- United Nations Conference on Trade and Development. *World Investment Report 2016-Investor Nationality: Policy Challenges*
- United Nations Conference on Trade and Development. *Trade and Development Report 2016*
- Valdez, S., (2007), *An Introduction to Global Financial Markets*, 5th edition, London, Palgrave-Macmillan publications
- Vermeiren, M., (2013) 'The Crisis of US Monetary Hegemony and Global Economic Adjustment', *Globalizations*, 10 (2), p245-259
- Vermeiren, M., (2019) 'Meeting the world's demand for safe assets? Macroeconomic policy and the international status of the euro after the crisis', *European Journal of International Relations*, 25 (1), p30-60
- Vestergaard, J. and Wade R., (2013) 'Protecting Power: How Western States Retain the Dominant Voice in the World Bank's Governance', *World Development Journal*, 46 (C), p153-164
- Virmani, A., (2012) 'Global Economic Governance: IMF quota reform', *Macroeconomics and Finance in Emerging Market Economies*, 5 (2), p260-280
- Wallerstein, E., (1984). *The Politics of the World Economy-The States, Movements and Civilizations*. Cambridge, Cambridge University Press
- Waltz, K., (1978), *Theory of International Politics*, New York, McGraw Hill

- Wang, H. and French, E., (2013) 'Middle Range Powers in Global Governance', *Third World Quarterly*, 34 (6), p985-999
- Wang, J., 2018. 'China-IMF Collaboration: Toward the Leadership in Global Monetary Governance', *China Political Science Review*, 3, p62-80
- Weisbrot, M., and Johnston, J., (2016) 'Voting Share Reform at the IMF: Will it Make a Difference?', *Center for Economic and Policy Research*
- Wendt, A., (1992), 'Anarchy is what states make of it: the social construction of power politics', *International Organisation*, 46 (2), p391-425
- Wigell, M. et al. (eds. (2018) *Geo-Economics and Power Politics in the 21st Century-The Revival of Economic Statecraft*. Global Security Studies, London, Routledge publications
- Wilkins M., (1999), 'Cosmopolitan Finance in the 1920s: New York's Emergence as an International Financial Centre' in Sylla R., Tilly R. and Tortella G. (eds.), *The State, the Financial System and Economic Modernization*, Cambridge, Cambridge University Press
- Willet, T. and Chiu, E., (2002) 'Power Relationships and the Political Economy of Global Imbalances', *Global Economic Review*, 41 (4), p341-360
- Wixforth, H., 'German Banks and their Business Strategies in the Weimar Republic: New Findings and Preliminary Results' in Kasuya M.,(ed.) *Coping with Crisis: International Financial Institutions in the Interwar Period*, Oxford, Oxford University Press
- Wolf, M., (2014) *The Shifts and the Shocks-What We 've Learned and Have Still to Learn from the Financial Crisis*, London, Penguin Books
- Womack, B., (2017), 'International Crises and China's Rise: Comparing the 2008 Global Financial Crisis and the 2017 Global Political Crisis', *The Chinese Journal of International Politics*, p383-401
- Woodley, D. (2015) *Globalization and Capitalist Geopolitics-Sovereignty and State Power in a Multipolar World*. London, Routledge publications
- Woods N. and Lombardi D. (2008), 'The Politics of Influence: An analysis of IMF Surveillance', *Review of International Political Economy*, 15 (50), p. 711-739
- Woolcock, S., (2012) *European Union Economic Diplomacy- The Role of the EU in External Economic Relations*, New York, Ashgate Global finance series

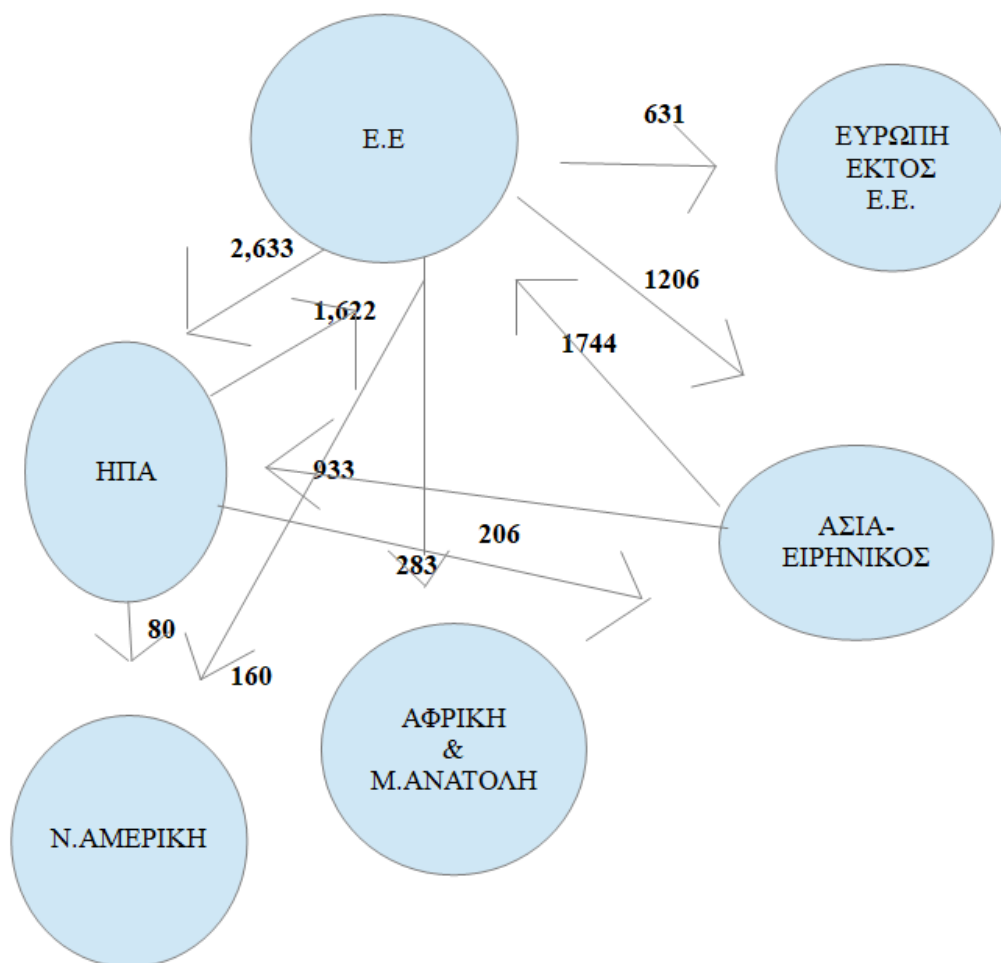
- World Bank.2016. *Annual Report*
- World Bank. 2016. *Global Economic Prospects*
- World Bank. 2018. *Global Economic Prospects*
- World Trade Organisation. 2016. *World Trade Report*
- World Trade Organisation. 2018. *Statistical Review*
- World Trade Organisation. 2016. *Statistical Review*.
- Wouters, J. et al., (2008), 'Meeting the Challenges of a Multilateralized World? The 'Multilaterability' of the European Union', *Leuven Centre for Global Governance Studies*, Working Paper No. 13,
- Xinbo, W., (2010) 'Understanding the Geopolitical Implications of the Global Financial Crisis', *The Washington Quarterly*, 33 (4), p155-163
- Yao X. and Wu X. (2011) 'Transition of China's Financial System after the Global Financial Crisis', *The World Economy*, 34, 792-804
- Zestos G., (2016) *The Global Financial Crisis-From US Subprime Mortgages to European Sovereign Debt*, London, Routledge publications
- Zielonka J., (1998) *Explaining Euro-Paralysis-Why Europe is Unable to Act in International Politics*, London, Palgrave-Macmillan publications
- Zielonka J., (2006) *Europe as an Empire: The Nature of the Enlarged European Union*, Oxford, Oxford University Press
- Zhang, Z., (2016) 'A narrative future for Europe-China economic relations after the financial crisis', *Global Media and China*, 1 (1-2), p49-69
- Zhang F, Yu M. and Yu J. and Yang J. (2017) 'The Effect of RMB Internationalization on Belt and Road Initiative: Evidence from Bilateral Swap Agreements', *Emerging Markets Finance and Trade*, 53 (12), p.2845-2857

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Παράρτημα Πινάκων και Διαγραμμάτων

Κεφάλαιο 4:

Διάγραμμα 1: Χρηματοπιστωτικές ροές ανάμεσα στις κύριες οικονομικές περιφέρειες της παγκόσμιας οικονομίας το 2017 (\$δισ)

Πίνακας 1. Εξωτερική αντιπροσώπευση των κρατών μελών και των θεσμικών οργάνων της ΕΕ στους διεθνείς οικονομικούς οργανισμούς

	ΔΝΤ & Π.Τ.	ΠΟ Ε	ΟΗΕ	ΟΑΣΑ	G7	G10	G20
Γερμανία	√	√	√	√	√	√	√
Γαλλία	√	√	√	√	√	√	√
Ηνωμένο Βασίλειο	√	√	√	√	√	√	√
Ιταλία	√	√	√	√	√	√	√
Βέλγιο	√	√	√	√	-	√	-
Ολλανδία	√	√	√	√	-	√	-
Σουηδία	√	√	√	√	-	√	-
Άλλα κ-μ της ΕΕ	√	√	√	√	-	-	-
Επιτροπή	-	√	-	√	-	-	-
Ευρωπαϊκό Συμβούλιο	-	-	-	-	-	-	√
ΕΚΤ	-	-	-	√	-	-	√
Τρίτα μέλη	169	129	175	15	3	4	15
Ευρωπαϊκά όργανα με status παρατηρητή	Επιτροπή, ΕΚΤ	-	Επιτροπή	-	Επιτροπή, Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, ΕΚΤ	Επιτροπή, ΕΚΤ	-

Πηγή: Mahier, Ooms & Rottier, 2005

Πίνακας 2. Η συμμετοχή των κ-μ της Ευρωπαϊκής Ένωσης στα κεντρικά όργανα διακυβέρνησης του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου²⁶⁴

Ομάδες (δικαιώματα ψήφων)	Ποσοστό ΕΕ στις διακρατικές ομάδες	Διευθυντές & αναπληρωτές διευθυντές	Ποσοστό ευρωζώνης	Διευθυντές & αναπληρωτές διευθυντές
Γερμανία (5,87%)	100%	1 (1)	100%	1 (1)
Γαλλία (4,84%)	100%	1 (1)	100%	1(1)
Μ. Βρετανία (4,84%)	100%	1 (1)	0%	0
«Βέλγικη» Ομάδα ²⁶⁵	84,56%	1(1)	68,12%	1(1)
«Ολλανδική» Ομάδα ²⁶⁶	66,76%	1 (1)	51,01%	1
«Νότια Ευρωπαϊκή» Ομάδα ²⁶⁷	98,36%	1 (1)	98,82%	1 (1)
«Σκανδιναβική-Βαλτική» Ομάδα ²⁶⁸	75,88%	Εναλλαγή ²⁶⁹ 3/5 (3/5)	17,30%	Εναλλαγή 1/5 (1/5)
«Κεντρική Ευρασιατική» Ομάδα	22,22%	0 (1)	0%	0
Ομάδα «Καραϊβικής»	10,70%	0 (1)	10,70%	0 (1)
Ομάδα «Λατινικής Αμερικής» ²⁷⁰	31,15%	Εναλλαγή 1/3 (1/3)	31,15%	Εναλλαγή 1/3 (1/3)
Σύνολο	32,05%	6 με 8 Διευθυντές 7 με 9 Αναπληρωτές Διευθυντές	23,02%	5 με 7 Διευθυντές 5 με 7 Αναπληρωτές Διευθυντές

264 Wouters & Van Kerckhoven, 2013

265 Σε αυτή την ομάδα ηγείται το Βέλγιο (2,08%), ενώ συμμετέχουν επίσης Αυστρία (0,85%), Λουξεμβούργο και Σλοβενία.

266 Σε αυτή την ομάδα ηγείται η Ολλανδία (2,33%), ενώ συμμετέχουν επίσης Κύπρος, Ρουμανία (0,5%) και Βουλγαρία (0,3%).

267 Σε αυτή την ομάδα ηγείται η Ιταλία (3,19%), συμμετέχουν επίσης η Ελλάδα (0,4%), η Πορτογαλία (0,4%) και η Μάλτα.

268 Σε αυτή την ομάδα ηγείται η Σουηδία (1,09%), ενώ συμμετέχουν επίσης η Φινλανδία (0,58%), η Δανία (0,75%), η Εσθονία, η Λιθουανία και η Λετονία.

269 Όταν υφίσταται “Εναλλαγή 3/5” υπάρχει το σύστημα εναλλαγής των διευθυντών και των αναπληρωτών διευθυντών που προέρχονται από τα κράτη-μέλη της διακρατικής ομάδας.

270 Σε αυτή την ομάδα ηγείται η Ισπανία (1,38%), ενώ συμμετέχουν 7 κράτη της Ν. Αμερικής και της Κεντρικής Αμερικής.

Πίνακας 3. Η συμμετοχή των κ-μ της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο διοικητικό συμβούλιο της Παγκόσμιας Τράπεζας

Ομάδες	Ποσοστό ΕΕ	Ποσοστό κ-μ ΕΕ/ Ποσοστό Ομάδων στο Συμβούλιο
Γερμανία	100%	4,39%
Γαλλία	100%	4,21%
Ηνωμένο Βασίλειο	100%	4,21%
EDS21 (Ελλάδα, Ιταλία, Μάλτα, Πορτογαλία)	65%	3,27%
EDS20 (Σουηδία, Φινλανδία, Δανία, Εσθονία, Λιθουανία, Λετονία)	74%	2,56%
EDS19 (Ολλανδία, Ρουμανία, Βουλγαρία, Κύπρος, Κροατία)	35%	2,93%
EDS18 (Ισπανία)	14%	1,71%
EDS24 (Πολωνία)	11%	0,67%
EDS10 (Αυστρία, Βέλγιο, Τσεχία, Ουγγαρία, Λουξεμβούργο, Σλοβακία, Σλοβενία)	70%	3,78%
EDS07	8%	0.33%

Πηγή: Baroncelli, 2013

Κεφάλαιο 5:

Πίνακας 1: Κατάταξη των μεγαλύτερων τραπεζών²⁷¹ (Top 100) ανά οικονομικό μπλοκ 2008

Οικονομικό Μπλοκ	Τράπεζες
Κίνα	7: ICBC (13), Bank of China (19), China Construction Bank (20), Bank of Communications (48), BOC (62), China Merchant's Bank (74), China Citik Bank (92),
ΗΠΑ	18: Bank of America (2), JP Morgan Chase (3), Citigroup (7), Barclays (8), Wells Fargo (12), Wachovia (16), Bancorp (33), Bank of New York Mellon (42), SunTrust (51), PNC (60), BB&T (61), Regions Financial (63), Fifth Third Bancorp (77), KeyCorp (87), Northern Trust (89), Washington Mutual (94), National City (98)
ΕΕ	37: HSBC (1), Royal Bank of Scotland (4), BNP Paribas (5), Banco Santander (6), UniCredit (9), BBVA (11), HBOS (14), Credit Agricole (15), Lloyds (17), KBC (24), Dexia (25), Societe Generale (29), Intesa Sanpaolo (30), Nordea Bank (31), Standard Chartered (35), Danske Bank (36), Commerzbank (38), Natixis (47), Swedbank (52), Bank of Ireland (53), Banco Popular Espanol (54), Erste Group bank (55), CIC Group (58), Banca MPS (65), NBG (66), EFG (70), Raiffeisen Bank (72), Anglo-Irish Bank (75), Svenska Handelsbanken (76), Banco de Sabadell (80), Alpha Bank (82), Banco Popolare (83), UBI (84), Landensbank (86), SNS Reaal (97), Piraeus Bank (100)

Forbes Magazine, 2008, 2018 & προσωπικοί υπολογισμοί του συγγραφέα

Πίνακας 2. Κατάταξη των μεγαλύτερων τραπεζών (Top 120) ανά οικονομικό μπλοκ 2018

Οικονομικό Μπλοκ	Τράπεζες
Κίνα	22: ICBC (1), China Construction Bank (2), Agricultural Bank of China (4) Bank of China (7), China Merchant's Bank (13), Bank of Communications (15), Postal Savings Bank of China (17), Industrian Bank (23), Shangai Pudong Development (25), China Citik Bank (27), China Minsheng Banking (30), China Everbright (41), Bank of Beijing (56), Huaxia Bank (58), China Huarong Asset Management (63), Bank of Shangai (67), Bank of Jiangsu (77), China Zheshang (93), Bank of Ningbo (94), Bank of Nanjing (102), Guotai Junan Securities (116), Shenwan Hongyuan Group (116)
ΗΠΑ	17: JP Morgan Chase (3), Bank of America (5), Wells Fargo (6), US Bancorp (33), PNC (38), Bank of New York Mellon (44), BB&T (55), SunTrust (65), Citigroup (68), Fifth Third Bancorp (74), Citizens Financial (89), KeyCorp (90), M & T Bank (92), Regions Financial (97), Northern Trust (99), Ally Financial (105), Huntington Bancshares (118)
ΕΕ	26: HSBC (10), BNP Paribas (11), Banco Santander (12), ING (20), Intesa Sanpaolo (22) Lloyds (31), UniCredit (34), BBVA (36), Credit Agricole (42), Societe Generale (43), Royal Bank of Scotland (46), Nordea Bank (48), Danske Bank (51), KBC (54), Caixa (59) Standard Chartered (60), Natixis (66), Erste Group bank (75), Swedbank (78), Svenska Handelsbanken (81), Barclays (84), Deutsche Bank (88), Banco de Sabadell (106), Raiffeisen Bank (108), Commerzbank (115)

Πηγή: Forbes, 2018, & προσωπικοί υπολογισμοί του συγγραφέα

Πίνακας 3: Κατάταξη των μεγαλύτερων χρηματοπιστωτικών επενδυτικών οργανισμών (Top 50) ανά οικονομικό μπλοκ 2008

Οικονομικό Μπλοκ	Χρηματοπιστωτικοί Επενδυτικοί Οργανισμοί
Κίνα	---
ΗΠΑ	18: Berkshire Hathaway (1), Goldman Sachs (2), Lehman Brothers (7), American Express (8), Capital One (12), State Street (14), Principal Financial (16), Charles Schwab (20), Merrill Lynch (21), Ameriprise Financial (24), Fannie Mae (26), Freddie Mac (31), ProLogis (35), Franklin Resources (37), Simon Property Group (42), SLM (45), CME Group (47), Vornado Realty (50)
ΕΕ	9: Deutsche Bank (3), Fortis (5), Deutsche Boerse (29), Mediobanca (30), Land Securities Group (31), Hypo Real Estate (33), Black Rock (34), Unibal-Rodamco (39), British Land (40)

Forbes Magazine, 2008, 2018 & προσωπικό υπολογισμοί του συγγραφέα

Πίνακας 4: Κατάταξη των μεγαλύτερων χρηματοπιστωτικών επενδυτικών οργανισμών (Top 50) ανά οικονομικό μπλοκ 2018

Οικονομικό Μπλοκ	Χρηματοπιστωτικοί Επενδυτικοί Οργανισμοί
Κίνα	8: China Cinda Asset Management (11), China Securities (18), Haitong Securities (22), Huatai Securities (23), GF Securities (30), China Merchants Securities (35), Guosen Securities (47), Orient Securities (49)
ΗΠΑ	21: Berkshire Hathaway (1), Morgan Stanley (2), Goldman Sachs (3), BlackRock (4), Charles Schwab (6), State Street (8), Freddie Mac (13), Fannie Mae (14), Ameriprise Financial (15), Intercontinental Exchange (17), CME Group (20), TD Ameritrade (28), Raymond James Financ (32), E-Trade Financia (34), Invesco (36), Franklin Resources (38), Voya Financial (39), T Rowe Price (40), Interactive Brokers Group (41), AGNC Investment (43), Nasdaq (50)
ΕΕ	9: EXOR (5), Old Mutual (16), Investor AB (19), Deutsche Boerse (21), London Stock Exchange (24), ST. Jame's Place (37), HAL Trust (42), Schroders (45), Investec (48)

Πίνακας 5: Διάκριση του μόνιμου προσωπικού του ΠΟΕ, ΔΝΤ & Π.Τ. βάσει της υπηκοότητας των μελών τους (2016)

	ΔΝΤ	Π.Τ.	ΠΟΕ
ΕΕ	730	2550	370 ²⁷²
ΗΠΑ	384	2750	34
Κίνα	113	1600	15

272 Η Γαλλία (163), το Ηνωμένο Βασίλειο (53), η Ισπανία (45) και η Γερμανία (21) αποτελούσαν τις κύριες χώρες καταγωγής για το μόνιμο προσωπικό του ΠΟΕ που προέρχεται από τα κ-μ της ΕΕ το 2016.

Πίνακας 6: Διάκριση του μόνιμου προσωπικού του ΠΟΕ, ΔΝΤ & Π.Τ. βάσει της υπηκοότητας των μελών τους (2009)

	ΔΝΤ ²⁷³	Π.Τ. ²⁷⁴	ΠΟΕ
ΕΕ	716	2300	309 ²⁷⁵
ΗΠΑ	370	2500	29
Κίνα	73	1100	6

Πηγή: WTO, 2010, 2017, World Bank, 2011, 2018, IMF, 2010, 2018

273 Στο ΔΝΤ, δεδομένου ότι δεν υφίσταται συλλογική εκπροσώπηση των κ-μ της ΕΕ, τα μεγέθη των γραφειοκρατικών μηχανισμών των κρατών συνυπολογίζονται αθροιστικά για να υπολογιστεί το μέγεθος του γραφειοκρατικού μηχανισμού της ΕΕ στον θεσμό.

274 Στην Παγκόσμια Τράπεζα, δεδομένου ότι δεν υφίσταται συλλογική εκπροσώπηση των κ-μ της ΕΕ, τα μεγέθη των γραφειοκρατικών μηχανισμών των κρατών συνυπολογίζονται αθροιστικά για να υπολογιστεί το μέγεθος του γραφειοκρατικού μηχανισμού της ΕΕ στον θεσμό.

275 Η Γαλλία (175), το Ην. Βασίλειο (65), η Ισπανία (46) και η Γερμανία (18) αποτελούσαν τις κύριες χώρες καταγωγής για το μόνιμο προσωπικό του ΠΟΕ που προέρχεται από τα κ-μ της ΕΕ το 2009.

Κεφάλαιο 6:

Πίνακας 1: Συμφωνίες ανταλλαγής νομισμάτων της Κεντρικής Τράπεζας των ΗΠΑ με 14 κεντρικές τράπεζες²⁷⁶ (δισ \$)

	12/12/07	11/03/08	02/05/08	30/06/08	18/09/08	24/09/08	26/09/08	29/09/08	13/10/08	14/10/08	28/10/08	29/10/08	03/02/09	25/06/09
EKT	20	30	50	55	110	110	120	240	χ.ο.	χ.ο.	χ.ο.	χ.ο.	χ.ο.	χ.ο.
ΕΛΚΤ	4	6	12	12	27	30	60	χ.ο.	χ.ο.	χ.ο.	χ.ο.	χ.ο.	χ.ο.	χ.ο.
ΙΚΤ	-	-	-	-	60	60	60	120	120	χ.ο.	χ.ο.	χ.ο.	χ.ο.	χ.ο.
ΚΤΑ	-	-	-	-	40	40	40	80	χ.ο.	χ.ο.	χ.ο.	χ.ο.	χ.ο.	χ.ο.
ΚΚΤ	-	-	-	-	10	10	10	30	30	30	30	30	30	30
ΑΚΤ	-	-	-	-	-	10	10	30	30	30	30	30	30	30
ΣΚΤ	-	-	-	-	-	10	10	30	30	30	30	30	30	30
ΔΚΤ	-	-	-	-	-	5	5	15	15	15	15	15	15	15
ΝΚΤ	-	-	-	-	-	5	5	15	15	15	15	15	15	15
NZKT	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	15	15	15	15
BKT	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	30	30	30
MKT	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	30	30	30
NKKT	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	30	30	30

Πηγή: McDowell, 2012

Πίνακας 2: Παραδείγματα στρατηγικών επενδύσεων κινεζικών κρατικών ή ημικρατικών εταιρειών στην παγκόσμια οικονομία κατά τη διάρκεια και μετά από την κρίση

Έτος Επένδυσης	Εταιρεία υλοποίησης	Αξία Επένδυσης	Χώρα	Τομέας
2008	China Railway Construction	2,6 δις \$	Λιβύη	Μεταφορικά δίκτυα
2008	CITIC	3 δις \$	Ανγκόλα	Κατασκευαστικός τομέας
2008	Shenzen Energy	2,4 δις \$	Νιγηρία	Φυσικό αέριο
2008	CNPC	3,3 δις \$	Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα	Πετρέλαιο

²⁷⁶ EKT: Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, ΕΛΚΤ: Ελβετική Κεντρική Τράπεζα, ΙΚΤ:Κεντρική Τράπεζα της Ιαπωνίας, ΚΤΑ: Κεντρική Τράπεζα Αγγλίας, ΚΚΤ:Κεντρική Τράπεζα του Καναδά, ΑΚΤ: Κεντρική Τράπεζα Αυστραλίας, ΣΚΤ: Κεντρική Τράπεζα Σουηδίας, ΔΚΤ: Κεντρική Τράπεζα Δανίας, ΝΚΤ: Κεντρική Τράπεζα Νορβηγίας, ΝΖΚΤ: Κεντρική Τράπεζα Νέας Ζηλανδίας, ΒΚΤ: Κεντρική Τράπεζα Βραζιλίας, ΜΚΤ: Κεντρική Τράπεζα Μεξικό, ΝΚΚΤ: Κεντρική Τράπεζα Νότιας Κορέας.

2009	MCC	1,9 δις \$	Αυστραλία	Ανθρακας
2009	Sinohydro	2,4 δις. \$	Αιθιοπία	Υδρο-ηλεκτρική ενέργεια
2009	CNPC	3,2 δις \$	Τουρκμενιστάν	Φυσικό αέριο
2009	Sinopec	1,3 δις \$	Καζαχιστάν	Χημικά
2010	Sinomach	2,7 δις \$	Πακιστάν	Υδρο-ηλεκτρική ενέργεια
2010	Rongsheng Holding	2 δις \$	Αίγυπτος	Πετρέλαιο
2010	Sinohydro	2,3 δις \$	Εκουαδόρ	Υδρο-ηλεκτρική ενέργεια
2011	China Railway Engineering	5,6 δις \$	Τσαντ	Μεταφορικά δίκτυα
2011	Huadian	1,5 δις \$	Βιετνάμ	Ανθρακας
2012	CNPC	5 δις \$	Τουρκμενιστάν-Ουζμπεκιστάν	Φυσικό αέριο
2012	MCC	1,5 δις \$	Μαλαισία	Ξυλεία
2013	Harbin Electric	2,4 δις \$	Τουρκία	Ανθρακας
2013	Power Construction Group	1,7 δις \$	Ιορδανία	Πετρέλαιο
2014	CNOOC	1,7 δις \$	Ρωσία	Φυσικό αέριο
2014	Sinopec	1,4 δις \$	Μαλαισία	Πετρέλαιο
2015	China Railway Construction	3,5 δις \$	Νιγηρία	Μεταφορικά δίκτυα
2015	State Grid	2,2 δις \$	Βραζιλία	Ηλεκτρική Ενέργεια
2016	Minmetals	1,4 δις \$	Μαλαισία	Ατσάλι
2016	China Railway Engineering	3,2 δις \$	Μπαγκλαντες	Μεταφορικά Δίκτυα
2017	CNPC	2,5 δις \$	Ρωσία	Φυσικό αέριο
2017	China National Nuclear	4,7 δις \$	Αργεντινή	Πυρηνική ενέργεια
2018	Norinco	1,4 δις \$	Ιράκ	Πετρέλαιο
2018	Shanghai Electric	2 δις \$	Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα	Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας

Πηγή: *The American Enterprise Institute & the Heritage Foundation, 2018*

Πίνακας 3: Χαρτογράφηση των κινεζικών άμεσων ξένων επενδύσεων στην παγκόσμια οικονομία την περίοδο 2008–2018

Οικονομικοί Κλάδοι	Αριθμός Επενδύσεων	Αξία	Γεωγραφικοί προορισμοί
Μεταφορές	385	\$220 δις	35%→ Υποσαχάρια Αφρική, από 18%→ Ανατολική Ασία, Δυτική Ασία, Β. Αφρική & Μ. Ανατολή
Ενέργεια	446	\$312,2 δις	Από 20%→ Υποσαχάρια Αφρική, Ανατολική Ασία, Δυτική Ασία, Β. Αφρική & Μ. Ανατολή, 8%→ Ευρώπη
Real Estate	189	\$74 δις	Από 30%→ Υποσαχάρια Αφρική, Β. Αφρική & Μ. Ανατολή, Από 10%→ Ευρώπη, Ανατολική Ασία
Αγροτικός τομέας	50	\$16,8 δις	30,00%→Β. Αφρική & Μ. Ανατολή, 20%→ Υποσαχάρια Αφρική, από 15%→ Ν. Αμερική, Δυτική Ασία
Παραγωγή & επεξεργασία Μετάλλων	57	\$26,8 δις	35,00%→ Δυτική Ασία, 30%→Ανατολική Ασία, 10%→ Αυστραλία & Ωκεανία
Βιομηχανία χημικών	27	\$14 δις	Από 30%→ Ανατολική Ασία, Δυτική Ασία, Β. Αφρική & Μ. Ανατολή
Επιχειρήσεις κοινής ωφέλειας	65	\$20,64 δις	25,00%→ Β. Αφρική & Μ. Ανατολή, από 20%→Ανατολική Ασία, Υποσαχάρια Αφρική, 10%→ Δυτική Ασία
Υψηλής Τεχνολογίας	33	\$13 δις	Από 25,00%→ Ανατολική Ασία, Υποσαχάρια Αφρική, 20%→ Δυτική Ασία, 10%→ Ευρώπη

Πηγή: The American Enterprise Institute & the Heritage Foundation, 2018,

Προσωπικοί υπολογισμοί του συγγραφέα, 2019

Διάγραμμα 1: Οι υποχρεώσεις των τραπεζών ως ποσοστό επί του ΑΕΠ (2008)

